

E-ISSN : 2149-6544
DOI PREFIX : 10.26809

JOURNAL OF AWARENESS

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal

Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi

Özel Sayı 2017-3

Uluslararası Farkındalık Konferansı

16-18 Kasım 2017

Krakow / POLONYA

Special Issue 2017-3

International Conference On Awareness

16-18 November 2017

Krakow / POLAND

Special Issue 2017-3 / Özel Sayı 2017-3

JOURNAL OF AWARENESS (JoA)

E-ISSN: 2149-6544

Special Issue 2017-3

International Conference on Awareness

16-18 Kasım 2017 Krakow / POLONYA

Özel Sayı 2017-3

Uluslararası Farkındalık Konferansı

16-18 Kasım 2017 Krakow / POLONYA

CONTENT / İÇİNDEKİLER

THE POSSIBILITIES FOR COHERENCE OF AWARENESS AND TRANSCENDENCE IN EDUCATION

Sandrita ŠKĚRIENĚ.....1-10

DEEP LEARNING: PREVIOUS AND PRESENT APPLICATIONS

Ramiro VARGAS & Lourdes RUİZ.....11-20

ŞİRKETLERİN PAZARLAMA FAALİYETLERİNDE MÜŞTERİ ODAKLI ANLAYIŞIN FARKINDALIK DÜZEYİ

COMPANIES' LEVEL OF AWARENESS OF CUSTOMERORIENTED UNDERSTANDING IN THEIR MARKETING ACTIVITIES

Mustafa PORTAKALCI.....21-28

KKTC YAZILI BASININDA ÇOCUK HAKLARININ TEMSİLİ ÜZERİNE BİR ANALİZ ÇALIŞMASI

AN ANALYSIS STUDY ON REPRESENTATION OF CHILDREN'S RIGHTS ON THE TRNC PRESS RELEASE

Serdal IŞIKTAŞ.....29-34

AN EXAMINATION OVER THE TRAIN STATION BUILDINGS OF CAPITAL CITY OF TURKEY IN THE CONTEXT OF PRESERVATION AND RE-FUNCTIONING OF THE HISTORICAL ENVIRONMENT: GAZİ PAŞA STATION

Gökçe AYKAÇ..... 35-48

JOURNAL OF AWARENESS

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TEMEL HAKLAR: ABAD İÇTİHATLARI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

FUNDAMENTAL RIGHTS IN THE EUROPEAN UNION: ASSESSMENT ON THE ECJ CASE LAW

Didem SAYGIN49-58

VERGİLENDİRME YETKİSİ VE VERGİLENDİRMEDE ADALET

TAXATION POWER AND JUSTICE IN TAXATION

Veli KARGI.....59-70

POLONYA'DA İSLAMOFOBİNİN YÜKSELİŞİ

THE RISING OF ISLAMOPHOBIA IN POLAND

Serpil BARDAKÇI TOSUN & Sevim BUDAK71-88

WEB TASARIM DERSİNDE TERS YÜZ EDİLMİŞ ÖĞRENME MODELİNİN ADM İLE UYGULANMASI

IMPLEMENTİNG FLIPPED CLASSROOM LEARNING MODEL IN WEB DESIGN COURSE THROUGH OPEN ONLINE COURSES (MOOC)

Cumali YAŞAR & Güney HACIÖMEROĞLU & Aslı ÖZDİL..... 89-100

ENGELLİ TURİSTLER: TÜKENMİŞLİK, MOTİVASYON ve KISITLARININ KATILIM NİYETİNE ETKİSİ

TOURISTS WITH DISABILITIES: EFFECTS OF BURNOUT, MOTIVATIONS AND LIMITATION ON PARTICIPATION INTENTIONS

Bahattin HAMARAT & Ebru BAĞÇI & Figen SEVİNÇ101-116

TRANSPARENCY AND CORPORATE REPORTING IN LOCAL GOVERNMENTS: APPLICATIONS OF OVACIK MUNICIPALITY

Halis KALMIŞ.....117-128

TAKISIZ İSİM TAMLAMASI ÜZERİNE

ON THE COMPLETION OF NOUN PHRASE WITHOUT SUFFIXES

Hacı İbrahim DELİCE.....129-140

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRENENLERİN TÜRKİYE ve TÜRKÇEYE İLİŞKİN ALGILARININ İNCELENMESİ (ADÜ-TÖMER ÖRNEĞİ)

ANALYSIS OF PERCEPTIONS OF PEOPLE LEARNING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE ABOUT TURKEY AND TURKISH (ADÜ-TÖMER SAMPLING)

Gülnur AYDIN..... 141-164

ÇOCUK EDEBİYATI YAPITLARININ BARIŞ EĞİTİMİNDE FARKINDALIK OLUŞTURMASI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE CHILDREN'S LITERATURE WORKS IN THE PEACE EDUCATION IN TERMS OF RAISING AWARENESS

Safiye KARABABA165-186

SAĞLIK HİZMETLERİNDE FARKINDALIK YARATMADA SOSYAL MEDYANIN ROLÜ

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA CREATING AWARENESS IN THE HEALTH SECTOR

Özge UYSAL ŞAHİN.....187-196

SANAL DENEYİMSEL PAZARLAMANNIN DAVRANIŞSAL NİYETLER ÜZERİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF VIRTUAL EXPERIENTIAL MARKETING ON BEHAVIORAL INTENTIONS

Nilay KÖLEOĞLU & Hale ÇOLAKOĞLU197-220

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DEKİ ASKERİ MÜDAHALELERİN AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

THE EFFECTS OF PAST MILITARY INTERVENTIONS IN TURKEY ON THE EUROPEAN UNION RELATIONS

Muzaffer AKDOĞAN..... 221-228

KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ VE TÜRKİYE

MASS MIGRATION MOVEMENTS AND TURKEY

Mustafa KOÇANCI & Mete Kaan NAMAL.....229-248

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE KAMU ÖZEL SEKTÖR ORTAKLIKLARI

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND PUBLIC PRIVATE PARTNERSHIPS

Özge UYSAL ŞAHİN & Mehmet ŞAHİN.....249-274

DILTHEY, HERMENEUTİK VE TOPLUM BİLİMLERİ

DILTHEY, HERMENEUTICS, AND HUMAN SCIENCES

Türkan Fırıncı ORMAN.....275-288

ŞERİF MARDİN'İN TÜRK TOPLUM YAPISINI ANALİZ YÖNTEMİ

THE METHOD OF ANALYSIS OF TURKISH SOCIETY STRUCTURE BY SERIF MARDIN

SERKAN YORGANCILAR.....289-300

ANKARA'DA BİR YENİDEN KULLANIM ÖRNEĞİ: SALT ULUS

EXAMPLE OF REUSE IN ANKARA, TURKEY: SALT ULUS

Tuğçe UTKU.....301-314

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE GELİR DESTEĞİ ÖNERİLERİNE KURAMSAL BİR YAKLAŞIM

THE THEORETICAL APPROACH TO THE INCOME SUPPORT PROPOSALS FOR POVERTY STRUGGLE

Veli KARGI & H. Yasemin ÖZUĞURLU.....315-328

JOURNAL OF AWARENESS

BULMACA SERAMİK İÇKİ KAPLARI

PUZZLE CERAMIC DRINKING CONTAINER

Halide OKUMUŞ..... 329-342

**DECREASE OF THE CHLOROPHYLL CONTENT ASSOCIATED WITH HEAVY METAL ACCUMULATION IN
FONTINALIS ANTIPYRETICA HEDW.**

Ozlem TONGUC YAYINTAS & Latife Ceyda IRKIN & Selehattin YILMAZ.....343-350

**EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN YÜKSEKÖĞRETİMDE KALİTEYE İLİŞKİN
FARKINDALIKLARININ BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ: AKSARAY
ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ**

*A RESEARCH ABOUT THE AWARENESS OF THE EDUCATION FACULTY STUDENTS ABOUT THE QUALITY OF
THE UNIVERSITY EDUCATION BY USING THE DEMOGRAPHIC VARIABLES CASE STUDY: AKSARAY
UNIVERSITY EDUCATION FACULTY*

Banu DAVUN.....351-359

JOURNAL OF AWARENESS
ABSTRACTING & INDEXING

[Directory of Research Journals Indexing \(DRJI\)](#)

[Bielefeld Academic Search Engine\(BASE\)](#)

[Google Scholar](#)

[AcademicKeys](#)

[I2OR](#)

[Scientific World Index](#)

PBN
Polska Bibliografia Naukowa

[Polish Scholarly Bibliography \(PBN\)](#)

[Cosmos Impact Factor](#)

[Research Bilbe](#)

[Scholarsteer](#)

[RootIndex](#)

PKP|INDEX

[PKP | Index](#)

[Journal Index](#)

[Scientific Indexing Services](#)

[International Services For Impact Factor And Indexing \(ISIF\)](#)

[International Society for Research Activity \(ISRA\)](#)

[Scipio.ro](#)

[Directory for Medical Articles](#)

Central and Eastern European Online Library
www.ceeol.com

JOURNAL OF AWARENESS

JOURNAL OF AWARENESS

ABOUT THE JOURNAL / DERGİ HAKKINDA

OWNER / SAHİBİ

Rating Academy Ar-Ge, Yazılım, Danışmanlık, Yayıncılık, Eğitim ve Organizasyon Ltd. Şti.

EDITOR / EDITÖR

Mehmet ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University, *Turkey*

WEB EDITOR / WEB EDITÖRÜ

Cumali YAŞAR, Çanakkale Onsekiz Mart University, *Turkey*

ENGLISH LANGUAGE EDITOR / İNGİLİZCE DİL EDITÖRÜ

Ayşe DAĞ PESTİL, Çanakkale Onsekiz Mart University, *Turkey*

Contact / İletişim:

Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi No: 276 D-I, Çanakkale / TÜRKİYE

Gsm : +90 555 477 00 66

E-mail : joa@ratingacademy.com.tr ; msahin@ratingacademy.com.tr

Web: <http://ratingacademy.com.tr/journals/index.php/JoA>

JOURNAL OF AWARENESS

EDITORIAL BOARD / EDITORYAL KURUL

- Adrian RUNCEANU**, Constantin Brancusi University from Targu Jiu, Romania
Agnieszka SZPLIT, The Jan Kochanowski University, Poland
Andrea QUINTILIANI, Pegaso Telematin University, Italy
Andreas YUMARMA, President University, Indonesia
Ayhan ESI, Adiyaman University, Turkey
Araz ASLANLI, Azerbaijan State Economics Üniversitesi, Azerbaijan
Francisco Fernando Ribeiro RAMOS, Coimbra Business School, Portugal
Goran PERIC, Business School of Applied Studies, Serbia
Hasan KAPLAN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey
Helena SANTOS-RODRIGUES, Instituto Politécnico de Viana do Castelo, Portugal
Irvan TRANG, Sam Ratulangi University, Indonesia
Lyudmila ZINCHENKO, Bauman Moscow State Technical University, Russian Federation
Mahmaod Ibrahim AL-RAWAD, Al Hussein Bin Talal University, Jordan
Mario J. PINHEIRO, Universidade de Lisboa - UL, Portugal
Michal CHMIELECKI, Clark University, United States
Mumtaz Hussain SHAH, University of Peshawar, Pakistan
Neşet AYDIN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey
Octavio REYES, Universidad Virtual del Estado de Guanajuato (UVEG), Mexico
Olayinka Idowu KAREEM, Philipps University of Marburg, Germany
Özge UYSAL ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey
Paola FERRETTI, Dipartimento di Economia e Management University of Pisa, Italy
Sameh AJLOUNI, Yarmouk University, Jordan
Sibel GÜVEN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey
Slobodan Rajko ČEROVIĆ, Singidunum University, Serbia
Turgay BERKSOY, Marmara University, Turkey

JOURNAL OF AWARENESS

REFeree BOARD / HAKEM KURULU

Adrian RUNCEANU, Constantin Brancusi University from Targu Jiu, ROMANIA

Andreas YUMARMA, President University, INDONESIA

Araz ASLANLI, Azerbaijan State Economics Üniversitesi, Azerbaijan

Aysun Ferrah Güner, Mimar Sinan University, TURKEY

Başak ERGÜDER, Istanbul University, TURKEY

Cumhur ASLAN, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Derya ÖZTÜRK, Ordu Üniversitesi, TURKEY

Emin U. ULUGERGERLİ, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Feyza BALAN, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Halide OKUMUŞ, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Hasan KAPLAN, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Hasret Çomak, İstanbul Arel University, TURKEY

Hilmiye Yasemin ÖZUĞURLU, Mersin University, TURKEY

Irvan TRANG, Sam Ratulangi University, INDONESIA

Karol KUJAWA, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Mahmaod Ibrahim AL-RAWAD, Al Hussein Bin Talal University, JORDAN

Mehmet Fatih KARAGÜL, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Neşet AYDIN, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Nihal EMİNOĞLU, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Ozlem YAYINTAS, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Özge UYSAL ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Özlem AKBULAK, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Rüya ATAKLI YAVUZ, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Sameh AJLOUNI, Yarmouk University, JORDAN

Serdar ARCAGÖK, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Serdar ORNEK, Kocaeli University, TURKEY

Sibel GÜVEN, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

Turgay BERKSOY, Marmara Üniversitesi, TURKEY

Turgut TOK, Pamukkale University, TURKEY

Gamze KARGI İNCE, Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY

THE POSSIBILITIES FOR COHERENCE OF AWARENESS AND TRANSCENDENCE IN EDUCATION

Sandrita ŠKĖRIENĖ

PhD student, Kaunas University of Technology, K. Donelaičio g. 73, LT-44249 Kaunas
sandrita.skeriene@ktu.edu

ABSTRACT

While the cognitive dimension is an inseparable part of the learning process, modern research has acknowledged the roles of affective and spiritual as being compatible within this process. Thus, stressing the interaction between teachers and students, the need for spiritually-based qualities in educational process emerges. Spirituality is the indwelled knowing of our self, the understanding of the highest transcendence-driven spiritual features. The underlying argument in favor of transcendence in education is that there can be no teaching without a notion of transcendence. The problem question asks what are the possibilities to develop the awareness, which is based on transcendental aspects, in an educational context. Based on these assumptions the objective of this presentation is to introduce the conceptual framework of the development of transcendental awareness.

Keywords: *transcendence, awareness, transformation, wisdom-based capacity.*

INTRODUCTION

Awareness more represents psychological, cognitive dimension of person's development (Toglia and Kirk, 2000; Crosson et.al., 1989; Tart, 1975). Though the notion of transcendence has been changed according to the questions and insights of the age (Du Toit, 2011; Ruschmann, 2011), transcendence is more often associated with religion as well as spirituality-based beliefs and faith. Spirituality as the individual expression with the highest human potential - transcendence - (Vaughan, 2002; Pergament, 1999) should not be equated with religion (Pergament, 1999; Sawatzky et al., 2005), especially in the context of intelligence (Zohar and Marshall, 2006). So, who can unite these different areas – awareness and transcendence – along with education? While the cognitive dimension is an inseparable part of the learning process, modern research has acknowledged the roles of affective and

even spiritual as being compatible within this process (Martišauskienė, 2014; Buchanan and Hyde 2008; Palmer, 1999). The issue of spirituality has been much contested subject within the field of education due to the shortage of scientific evidence. Prior studies have reported the importance of worth of the deepest questions of persons lives (Vaughan, 2002; Maslow, 1968) which leads education get out of “technical triviality” and even “cultural banality” (Palmer, 1999: 2). Several attempts have been made trying to shine new lights on spiritually-based disputes across education (Chaudhary and Aswal, 2013). Moreover, spiritually-based approach to didactics reveals that it include alive knowing which provides alive knowledge and indwelled capabilities leading to enlightened desire – learning (Šiaučiukėnienė et al., 2011). Such learning becomes an education when it encourages to the development of a whole person (Daukilas, 1999) through transformation of the Self (Nonaka et al., 2000). Thus, the evidence for spirituality and education relationship is undoubted.

Although some research separately has been carried out on revealing various results as well as possibilities of spiritual aspects in education, there are lack of studies that integrates issues of awareness along with transcendence. This paper offers some important insights into this field. The problem question asks what are the possibilities to develop the awareness, which is based on aspects of transcendence, in an educational context. Based on these assumptions the objective of this paper is to introduce the conceptual framework of the development of transcendence-based awareness.

The conceptual positions are based on:

- the perspective of existential spirituality (Matheis et al., 2006), which is driven on the pursuit of meaning and purpose;
- that the search for deeper awareness is essentially the search for person’s inner, authentic values. It means that improved self-knowledge with a clearer understanding of person’s own values relates to a better understanding of others and the common sense of reality with a clearer understanding of their values (Maslow, 2011).

The research method is the literature review which according Grant and Booth (2009: 97) “seeks to identify what has been accomplished previously, allowing for consolidation, for building on previous work, for summation, for avoiding duplication and for identifying omissions or gaps”.

This paper is composed of three parts. The first part reveals the difficulties trying to grasp the meaning of the word “awareness”. The second part highlights the sifting notion of transcendence. The third part reveals the principles of the construction of the conceptual framework of the development of transcendence-based awareness. The conclusions summarize the results of this discussion.

1.1. Trying to grasp the meaning of awareness

Issues of awareness are of interest not only in psychology (Toglia and Kirk, 2000; Crosson et al., 1989; Tart, 1975), but also in knowledge management (Nifco, 2005) as well as in education (Freeman, 1989; Armstrong, 1970). According to Crosson et al. (1989), awareness has three levels that are hierarchical, namely intellectual awareness, anticipatory awareness, and emergent awareness. Toglia and Kirk (2000) argues that the process of gaining awareness is caused by person’s metacognition, belief, values, context, i.e. the

knowledge is clearly distinguished only as a factor of this process. For Freeman, (1989) awareness refers to the capacity to recognize and control the attention person is giving. Tart (1975) states two approaches to awareness. First is based on a fundamental theoretical and experiential givens such as to know or sense or cognize or recognize. Second deals with the spiritual psychologies that sees awareness “...(at least partially) something from outside the workings of the brain” (Tart, 1975: 7). Such approach highlights that awareness has the feature of being beyond.

Thus, the meaning of word “awareness” is complicated. On the one hand, defining awareness as knowing feeling, experiencing, or noticing something, characterizes it by internal state, which provides a person a capacity for various behavioral expressions (Armstrong, 1970). In other words, awareness then is added under the headline of “sense-perception” (Whitehead, as cited in Mays, 2014: 173). On the other hand, awareness as “knowledge or perception of a situation or fact” (The Oxford dictionary) reveals that it can be concentrated on external events that are perceived by senses. However, Denbigh (2012) stress that a person can only possess a direct awareness of external events that happen at his/her present and such perception gets a character of that particular moment’s point.

The identification of awareness with knowledge is controversial too. The ontological, the epistemological, the commodity, and the community views of knowledge (Jakubik, 2007) explain such complexity. In a broader sense, knowledge through gathered facts, systematized information, and skills acquired through experience or education leading to the theoretical or practical understanding of a subject. Thus, knowledge frames conceptual structures (Von Glasersfeld, 1998) which along with attitudes, skills (Freeman, 1989) and meaning (Nifco, 2005) are triggered by awareness which is critical in learning. The definition, which captures deeper aspects of knowledge, presents Nonaka et al. (2000). According to these authors, knowledge is “a dynamic human process of justifying personal belief toward the truth” (2000: 7). Therefore, Snowden (2002) criticizes Nonaka’s et al. (2000) view of knowledge as “a thing to be managed” (p.18). While the process of creating knowledge presented by Snowden (2002) is focused on generating the conditions for the emergence of meaning, its construction is in the same way as Nonaka’s et al. (2000). Nevertheless, Nonaka’s et al. (2000) both epistemological and ontological views of knowledge is based on Polanyi’s (1970) epistemological dichotomy of explicit and tacit knowledge. Tacit knowledge, according to Polanyi (1970) upholds persons’ capacities to understand transcendence in the world and search for self-transcendence. While both tacit and explicit knowledge are fundamental to knowledge creation it becomes ongoing and self-transcending process (Nonaka et al., 2000). Indeed, such process reveals person’s journey which is first about shifting from the knowable to the unknown (Andersson and Kalman, 2010: 207). A person acquires new knowledge, even “self-transcending knowledge” (Scharmer, 2001) along with a new world-view in a new context that enables the transformation of the Self (Nonaka et al., 2000) with beneficial changes in being (Barnett, 2011).

Polanyi’s (1970) tacit knowledge, Nonaka’s et al. (2000) process of knowledge which is grounded on Eastern philosophical thoughts (Ba conceptualization), even Scharmer’s (2001) “self-transcending knowledge” suggest that the authors indirectly are talking about person’s inner quality, namely spirituality which is the essential understanding of the self and of the highest transcendence-driven spiritual features.

1.2. The sifting notion of transcendence

Hyper information and its abundance, hyper communication, hyper virtuality, lack of time for yourself as the results of the technological age opportunities with a thick layer covered one of the main values offered by spirituality to a person – transcendence. Although people cannot exist without transcendence, at the same time they try to keep it as deeply as possible and further away from themselves (Du Toit, 2011). If people forget their sense of spirituality and base their actions on other incentives, just as seeking power or fulfilling material needs, they put themselves into an “existential vacuum” (Langle et.al., 2003) which manifests itself as a lack of motivation, emptiness and meaninglessness. Wondering Taylor (2004) states that there is an “incredible achievement” (p. 5) that people have been able to create their lives without reference to certain sources of morality, but the age of postmodernism proves this.

Still, the human need for transcendence, albeit deeply concealed, did not disappear. According to Du Toit (2011), the radical interpretation of transcendence began in the 15th century together with the Science Revolution. The philosophical development of the notion of transcendence has increasingly shifted from the ontological perspective towards the epistemological (Ruschmann, 2011; Du Toit, 2011). Kant contributed most to this shift in order to end the “metaphysical speculations” (Du Toit, 2011: 5) and to create philosophy on a solid foundation. Moreover, Kant, using the Latin term *transcendens*, coined the new epistemology-based term *transcendental* which means “regarding the conditions of human cognitive processes and faculties” (Ruschman, 2011: 424). However, according to King (2008), this new word is more suitable for describing an understanding of what is transcendental. Moreover, the meaning of the word “transcendence” is twofold. According to Ruschmann (2011) in Latin and Greek this word can also refer to the process of transcending as going beyond, and what is the aim of this process reflecting the state of transcendence as being beyond.

Although the changes in the understanding of transcendence vary according to age and issues, its essence remains unchanged (Du Toit, 2011), i.e. more related to metaphysical aspects. Polanyi (1970), asking how the transcendence can be discovered in the world, points out that people cannot clearly convey their arguments on this issue, especially if their capacity to recognize abnormally intangible levels of experience is still reduced by empiricism. As a precondition for suicidal commitment to ultimate clarity, Polanyi (1970) suggested the theory of tacit knowledge, which through transcendence leads to self-transcendence.

1.3. The conceptual framework of the development of transcendence-based awareness

Based on the assumptions revealed in previous chapters the conceptual framework of the development of transcendence-based awareness is introduced (see Figure).

The unifying element of awareness and transcendence is self-transcendence. Different definitions of self-transcendence are presented in the literature, but they are similar due to the emphasis on the relationship with the dimension beyond self. Definitions of self-transcendence emphasize the capacity to extend self-boundaries (Reed, 2008; Reker and Fry, 2003). Some authors (Piedmont, 1999) consider self-transcendence as a personality trait that

can be justified on empirical research (Osin et.al., 2016). Other authors (Reed, 2008; Levenson et. al., 2005; Langle et. al., 2003; Maslow, 1971) see self-transcendence as the result of a human developmental process. According to Reed (2009) self-transcendence involves behaviors and views that are both psychological which refers to relation with others and self and spiritual which refers to having a sense of meaning, acceptance, and living fully in the present. Self-transcendence is as if shared core feature which unites awareness and transcendence.

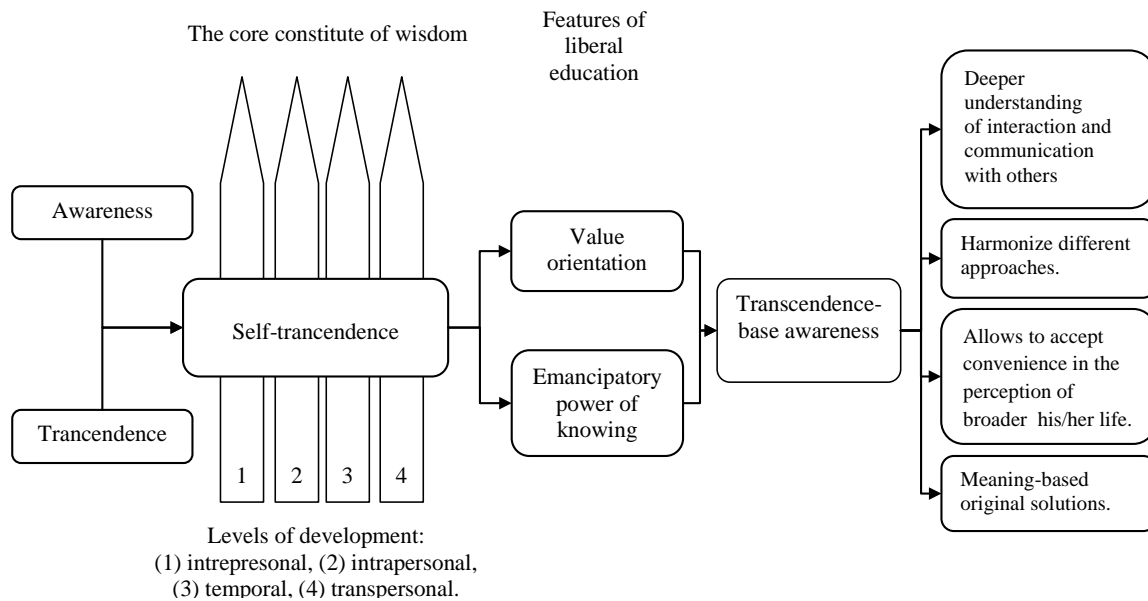

Figure. The conceptual framework of the development of transcendence-based awareness.

Self-transcendence is the core element of wisdom. Self-transcendence can be expressed in a variety of behavioral perspectives and one of them is the sharing of wisdom with others (Reed, 2008; 2009). This aspect reveals the close relationship between self-transcendence and wisdom. Stenberg (1998) refers to self-transcendence as the essential factor in the theory of balanced wisdom, which, moreover, is based on the theory of Polanyi's tacit knowledge. Curnow (1999) identifies it with "practical wisdom". Whereas wisdom is concerned with existential issues (Peschl, 2007) through including not only knowing and knowledge, but also traditions, moral and ethical values, allows a learner to make solutions that are oriented towards the proper conduct of an action (Aramavičiūtė, 2016). It implies that the notion of wisdom "goes far beyond the cognitive and classical knowledge domain" (Peschl, 2007: 138).

Self-transcendence reflects emancipatory power of knowing. The construct of self-transcendence could be compared with Habermas (2005: 314) coined term "the emancipatory interest of knowledge". According to Habermas (2005), the methodological system, which determines the significance of the validity of critical claims, is based on self-reflection, which frees consciousness from its dependence on hypostasis. Self-reflection as the emancipator factor in human activity, which results in accumulation and dissemination of experience through emancipated argumentative practice, reflects the transformation of personality through the process of education (Čiučiulkienė and Bankauskienė, 2015). In other words, such emancipation reflects the purposeful developmental pathway where the main objective is liberation (Levenson et al., 2005). Emancipatory power of knowing reveals one of the essence

aspects of the liberal education. It seeks for Newman's (1992) proposed thinking carefully leading to the enlargement of the mind which reflects the extending self-boundaries (Reed, 2008; Reker and Fry, 2003) by gaining a joined view or grasp of things from different world-view. Indeed, this transformation-based enlargement as liberation by indwelled knowing based on mindfulness (Ruendy and Schweitzer, 2010) must be driven by personal values.

Self-transcendence highlights the value orientation. Therefore, recognizing that people are "a special objective area of knowledge" (Gutting, 2005: 14) opens up the path to the reinforcement of human values in an emancipatory power of knowing. Upon the discovery of values, the orientation toward emancipation is indirectly expressed in the norms of effective communication (Habermas, 2005). In addition, Schwartz (2012) points out self-transcendence as a value orientation based on human decisions and actions towards benevolence and versatility, since values create a permanent motivational continuum. Indeed, fostering values through continuous development of self-transcendence leads to meaning-based original solutions.

The developmental levels of self-transcendence. According to Reed (2008), the development of self-transcendence has four levels: intrepresonal, intrapersonal, temporal, and transpersonal. The development of self-transcendence begins at the intrepresonal level. Learner founds and fosters the values, creates his/her personal philosophy of life along with hopes and visions what are the ground of their ways of thinking and evaluation of the self and others. The next level in the development of self-transcendence involves intrapersonal relationships, i.e. the interaction of a learner with the world and interaction with people around him/her. The third level is temporal which indicates that a learner on his/her own developmental pathway is capable on a continuum-based self-improvement through the capability to integrate past experience and future perspectives in life (Reed, 2008; 2009). The fourth level is transpersonal. Human beings, as related to different aspects of reality, have the capacity to relate to dimensions that are beyond the boundaries of a universally recognized world and this means a way of expanding the human "spiritual psyche" (Reed, 2008; 2009). In other words, it indicates that it is important for a person to become aware of him/her self.

The results of the development of transcendence-based awareness. Assumptions presented in previous chapters helps to justify the main argument that teaching leading to real education must be driven with the notion of transcendence. Biesta (2011: 363), based on Todd's, Levin's, Kierkegaard thoughts, claims that the notion of teaching is based not just about transferring learners with something they do not yet know. Indeed, it is about presenting learners with something that really transcends what they already know (ibid). Obviously, this is true, but difficult to implement.

The possibility arises when we look from the new perspective. The levels of self-transcendence development could help learners to discover their roots that are laden on personal philosophies, value-based world-views they believe in and foster. Such roots are based on existential thinking which along with critical thinking acquired through search of emancipator based knowing will help to grasp things both material and implicit by leaping out of traditional thinking and perceptions of this world. Only then learners transforming their current knowing which is grounded by this world will be enable to see broader meaning-based world and find the new Self. Therefore, such acquired new transformed range of knowing, experiences, and being leads to transcendental awareness which, according King (2008), is one of spiritual intelligence's levels. In other words, the learner must be taught to learn to discover himself/herself seeking for a transformation of the Self. The transformation of this

existential dimension reflects triple-loop learning (Peschl, 2007) also implies for the necessity that education must be driven with the notion of transcendence. Indeed, perception of expanding boundaries of the Self then reflects deeper understanding of interaction and communication with others, enables to harmonize different approaches from various perspectives and to find meaning-based original solutions, allows to accept convenience in the deeper perception of broader to his/her life.

CONCLUSIONS

Self-transcendence which is the core constitutive of wisdom and reflects emancipatory power of knowing unites awareness and transcendence.

The development of transcendence-based awareness as emancipator factor of learner's activity that results in the accumulation and dissemination of both tacit and explicit knowledge and experience reflects a transformation of personality through the process of education.

The elements of transcendence-based awareness lead to the wisdom-based capacity, which must be developed through the intrapersonal, interpersonal, temporal, and transpersonal levels of learner's.

Teaching is based with a notion of transcendence when learners are taught to learn to open minds to new experiences and knowing by leaping out of traditional thinking and perceptions of this world. The transformation of the Self enables to see the same something at 360 degrees.

REFERENCES

- ANDERSSON, A. and KALMAN, H., 2010, Reflections on Learning in Interdisciplinary Settings. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 22 (2), 204-208.
- ARAMAVIČIŪTĖ, V., 2016, *Vertybės ir ugdymas: tarp kaitos ir stabilumo*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- ARMSTRONG, D. M., 1970, The nature of mind. In: *The mind-brain identity theory*. Macmillan Education UK, 67-79.
- BARNETT, R., 2011, The idea of the university in the twenty-first century: Where's the imagination?. *Journal of Higher Education*, 1 (2), 88-94.
- BIESTA, G., 2011, Transcendence, revelation and the constructivist classroom; or: in praise of teaching. *Philosophy of Education Yearbook*, 358-365.
- BUCHANAN, M. T. and HYDE, B., 2008, Learning beyond the surface: Engaging the cognitive, affective and spiritual dimensions within the curriculum. *International Journal of Children's Spirituality*, 13 (4), 309-320.
- CHAUDHARY, B. and ASWAL, M., 2013, Imparting Spiritual Intelligence Curriculum In Our Classrooms. *European Academic Research*, 1 (7), 1508-1515.
- CROSSON, B., et al., 1989, Awareness and compensation in postacute head injury rehabilitation. *The Journal of head trauma rehabilitation*, 4 (3), 46-54.
- CURNOW, T., 1999, *Wisdom, intuition and ethics*. Aldershot, UK: Ashgate.
- ČIUČIULKIENĖ, N., and BANKAUSKIENĖ, N., 2015, Sampratos „emancipacija“ interpretaciniai vartojimo aspektai. *Socialinis ugdymas*, 40 (1), 133-146.
- DAUKILAS, S., 1998, Profesionalios asmenybės ugdymo raidos logika. Švietimo reforma ir mokytojų rengimas. Lietuvos valstybingumas ir mokykla. V tarptautinė mokslinė konferencija, I dalis. Mokslo darbai. Vilnius: VPU leidykla, 32-37.
- DENBIGH, K. G., 2012, *Three concepts of time*. Springer Science & Business Media.
- DU TOIT, C. W., 2011, Shifting frontiers of transcendence in theology, philosophy and science. *HTS Theological Studies*, 67 (1), 1-10.
- FREEMAN, D., 1989, Teacher training, development, and decision making: A model of teaching and related strategies for language teacher education. *TESOL quarterly*, 23 (1), 27-45.
- GRANT, M. J. and BOOTH, A., 2009, A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information & Libraries Journal*, 26 (2), 91-108.
- GUTTING, G., 2005, *Introduction: What is Continental Philosophy of Science?*. Blackwell Publishing Ltd.
- HABERMAS, J., 2005, Knowledge and human interests: A general perspective. *Continental philosophy of science*, 310-345.
- JAKUBIK, M., 2007, Exploring the knowledge landscape: four emerging views of knowledge. *Journal of knowledge management*, 11 (4), 6-19.

- KING, D. B., 2008, *Rethinking claims of spiritual intelligence: A definition, model, and measure*, Thesis (PhD), Trent University, Peterborough, Ontario, Canada.
- LANGLE, A. et al., 2003, The Existence Scale: A new approach to assess the ability to find personal meaning in life and to reach existential fulfillment. *European Psychotherapy*, 4 (1), 135-151.
- LEVENSON, M. R., et al., 2005, Self-transcendence: Conceptualization and measurement. *The International Journal of Aging and Human Development*, 60 (2), 127-143.
- MAYS, W., 2014, *The Philosophy of Whitehead*. Routledge.
- MARTIŠAUSKIENĖ, E., 2014, Evoking of Spiritual Powers as Foundation for Inclusive Education. *Pedagogika*, 115 (3), 124-134.
- MASLOW, A. H., 1968, Some educational implications of the humanistic psychologies. *Harvard Educational Review*, 38 (4), 685-696.
- MASLOW, A. H., 2011, *Būties psichologija*. Vilnius: Vaga.
- MASLOW, A. H., 1971, *The farther reaches of human nature*. New York: Viking.
- MATHEIS, E. et al., 2006, The relation between spirituality and quality of life among individuals with spinal cord injury. *Rehabilitation Psychology*, 51(3), 265-271.
- NONAKA, I., et.al., 2000, SECI, Ba and leadership: a unified model of dynamic knowledge creation. *Long range planning*, 33(1), 5-34.
- NEWMAN, J. H. C., 1992, *The idea of a university*. University of Notre Dame Press.
- NIFCO, N., 2005, A conceptualization of knowledge management practices through knowledge, awareness and meaning. *The Electronic Journal of Knowledge Management*, 3 (1), 45-52.
- OSIN, E., et al., 2016, Self-transcendence facilitates meaning-making and flow: evidence from a pilot experimental study. *Psychology in Russia: State of the art*, 9 (2), 80-96.
- OTTO SCHARMER, C., 2001, Self-transcending knowledge: sensing and organizing around emerging opportunities. *Journal of Knowledge Management*, 5 (2), 137-151.
- PALMER, P. J., 1999, Evoking the spirit in public education. *Educational leadership*, 56, 6-11.
- PARGAMENT, K. I., 1999, The psychology of religion and spirituality? Yes and no. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 9 (1), 3-16.
- PESCHL, M. F., 2007, Triple-loop learning as foundation for profound change, individual cultivation, and radical innovation. Construction processes beyond scientific and rational knowledge. *Constructivist Foundations*, 2 (2-3), 136-145.
- PIEDMONT, R. L., 1999, Does spirituality represent the sixth factor of personality? Spiritual transcendence and the five-factor model. *Journal of personality*, 67 (6), 985-1013.
- POLANYI, M., 1970, Transcendence and self-transcendence. *Soundings*, 53 (1), 88-94.
- REED, P. G., 2008, The theory of self-transcendence. In *M. J. Smith & P. Liehr (Eds.), Middle range theory for nursing* (2nd ed., pp. 105–130). New York: Springer.

- REED, P. G., 2009, Demystifying self-transcendence for mental health nursing practice and research. *Archives of psychiatric nursing*, 23 (5), 397-400.
- REKER, G. T. and FRY, P. S., 2003,. Factor structure and invariance of personal meaning measures in cohorts of younger and older adults. *Personality and Individual Differences*, 35 (5), 977-993.
- RUEDY, N. E. and SCHWEITZER, M. E., 2010, In the moment: The effect of mindfulness on ethical decision making. *Journal of Business Ethics*, 95, 73-87.
- RUSCHMANN, E., 2011, Transcending Towards Transcendence. *Implicit Religion*, 14 (4), 421-432.
- SAWATZKY, R., et al., 2005, A meta-analysis of the relationship between spirituality and quality of life. *Social indicators research*, 72 (2), 153-188.
- SCHWARTZ, S. H., 2012, An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online readings in Psychology and Culture*, 2 (1), 11, 1-20.
- SNOWDEN, D.,2002, Complex acts of knowing: paradox and descriptive self-awareness. *Journal of knowledge management*, 6 (2), 100-111.
- STERNBERG, R. J., 1998, A balance theory of wisdom. *Review of general psychology*, 2 (4), 347-365.
- ŠIAUČIUKĖNIENĖ, L. et al., 2011, *Didaktikos teorija ir praktika*. KTU leidykla Technologija.
- TAYLOR, C., 2004, A Place for Transcendence?. *Transcendence: Philosophy, literature, and theology approach the beyond*, 1-11. Ed. Regina M. Schwartz. New York: Routledge
- TART, C. T., 1975, *States of consciousness*. New York: EP Dutton.
- TOGLIA, J. and KIRK, U., 2000, Understanding awareness deficits following brain injury. *NeuroRehabilitation*, 15 (1), 57-70.
- The Oxford dictionary [online], <https://en.oxforddictionaries.com/definition/awareness>, [Date Accessed: 14 October 2017].
- VAUGHAN, F., 2002, What is spiritual intelligence?. *Journal of humanistic psychology*, 42 (2), 16-33.
- VON GLASERSFELD, E., 1998, Cognition, construction of knowledge, and teaching. In: *Constructivism in science education*. Springer Netherlands, p. 11-30.
- ZOHAR, D. and MARSHALL, I., 2006, *Dvasinis kapitalas. Gerovė, kuri gali padėti išlikti*. Vilnius: Tyta Alba.

DEEP LEARNING: PREVIOUS AND PRESENT APPLICATIONS

Ramiro VARGAS

Universidad Tecnica De Cotopaxi / ECUADOR

ramiro.vargas@utc.edu.ec

Lourdes RUÍZ

Obuda University / HUNGARY, lourdes.ruiz@bgk.uni-obuda.hu

ABSTRACT

Deep learning is an emerging area of machine learning (ML). It comprises multiple hidden layers of artificial neural networks. The deep learning methodology applies nonlinear transformations and model abstractions of high level in large databases. The recent advancements in deep learning architectures within numerous fields have already provided significant contributions in artificial intelligence. The following review chronologically presents how and in what major applications deep learning algorithms have been utilized. Furthermore, the superior and beneficial of the deep learning methodology and its hierarchy in layers and nonlinear operations are presented and compared with the more conventional algorithms in the common applications. All in all, the purpose of this review is to give a general concept of deep learning and how its advantages have improved during the last years.

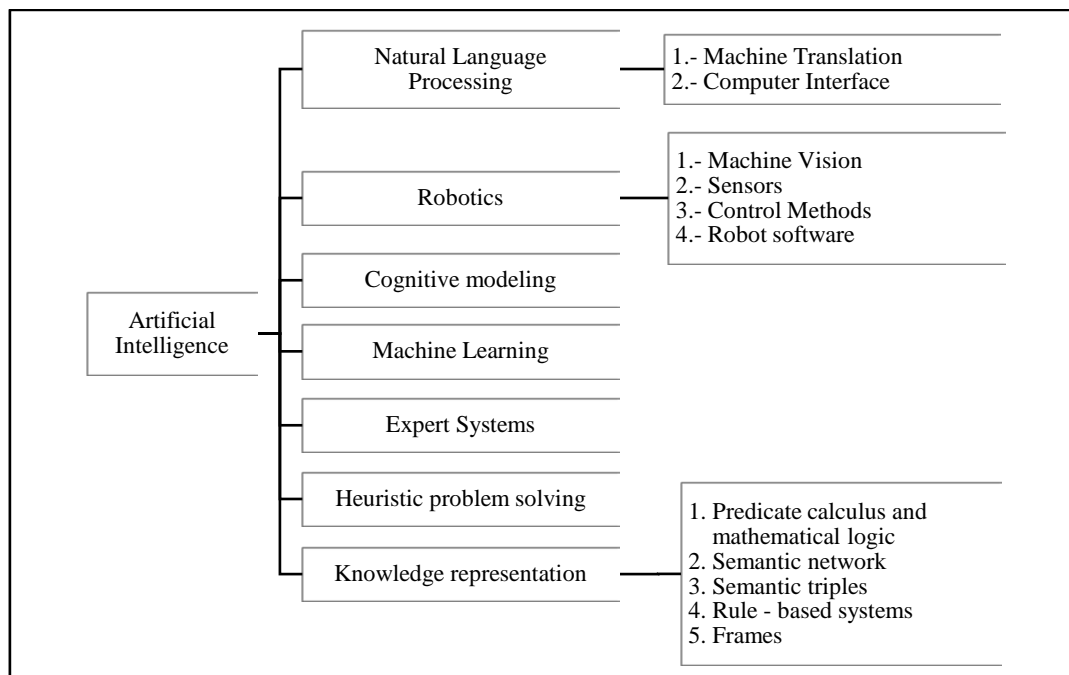
Keywords. *Deep learning; machine learning; nonlinear processing; hierarchy of layers.*

1. INTRODUCTION

Artificial intelligence (AI) as an intelligence exhibited by machines has been an effective approach to human learning and reasoning. In 1950, “The Turing Test” was proposed as a satisfactory explanation of how a computer could perform a human cognitive reasoning (Moor, 2003). As a research field, AI is divided in more specific research subfields. For example: Natural Language Processing (NLP) can enhance the writing experience in various applications. The most classic subdivision within NLP is machine translation, which is understood as the translation between languages. Machine translation algorithms have resulted in various applications that consider grammar structure as well as spelling mistakes. Moreover, a set of words and vocabulary related to the main topic is automatically used as the main source when the computer is suggesting changes to writer or editor (Goel, 2017). Figure 1 shows in detail how AI covers seven subfields of computer sciences.

Figure 1. Research in artificial intelligence (AI)

(Adeli, 2003)

Recently, machine learning and data mining have become the center of attention and the most popular topics among research community. These combined fields of study analyze multiple possibilities of characterization of databases (Kim & Oh, 2017). Through the years, databases have been collected with statistical purposes. Statistical curves can describe past, and present in order to predict future behaviors. Nevertheless, during the last decades only classic techniques and algorithms have been used to process this data, whereas an optimization of those algorithms could lead on an effective self-learning (Safdar, et al., 2017). A better decision making can be implemented based on existing values, multiple criteria and statistics advanced methods. Thus, one of the most important application of this optimization is medicine, where symptoms, causes and medical solutions generate big databases that can be used to predict better treatments (Lavrač, 1999).

Since ML covers a wide range of research, many approaches have been established. Clustering, Bayesian Network, Deep Learning and Decision Tree Learning are only part of the approaches. The following review mainly focuses on deep learning, its basic concepts, past and nowadays applications in different fields. Additionally, it presents several figures portraying the rapid development of deep learning research through publications over the recent years in scientific databases.

2. BACKGROUND

The Deep Learning (DL) concept appeared for the first time in 2006 as a new field of research within machine learning. It was first known as hierarchical learning at the beginning (Bengio, 2009), and it usually involved many research fields related to pattern recognition. Deep learning mainly considers two key factors: nonlinear processing in multiple layers or stages and supervised or unsupervised learning (Deng & Yu, 2014). Nonlinear processing in multiple layers refers to an algorithm where the current layer takes the output of the previous layer as an input. Hierarchy is established among layers to organize the importance of the data to be considered as useful or not. On the other hand, supervised and unsupervised learning is related with the class target label, its availability means a supervised system, whereas its absence means an unsupervised system.

3. APPLICATIONS

Deep learning implies an abstract layer analysis and hierarchical methods. However, it can be utilized in numerous real life applications. As an example, within digital image processing; grayscale image coloring from a picture used to be done manually by users who had to choose each color based on their own judgment. Applying a deep learning algorithm, coloring can be performed automatically by a computer (Larsson, et al., 2016). Similarly, sound can be added into a mute drumming video by using Recurrent Neural Networks (RNN) as part of the deep learning methods (Owens, et al., 2016).

Deep learning can be understood as a method to improve results and optimize processing times in several computing processes. In the field of natural language processing, deep learning methods have been applied for image caption generation (Venugopalan, et al., 2015), and handwriting generation (Graves, 2013). The following applications are categorized in pure digital image processing, medicine and biometrics.

3.1.1. Image Processing

Before deep learning officially appeared as a new research approach, some applications had been carried out within the concept of pattern recognition through layer processing. In 2003, an interesting example was developed by applying particle filtering and Bayesian – belief propagation. The main concept of this application proposes that a human can recognize the face of a person by watching only a half – cropped face picture (Lee & David, 2003), therefore a computer could be able to reconstruct the image of a face from a cropped one.

Later in 2006, greed algorithm and hierarchy were combined into an application capable to process handwritten digits (Hinton, et al., 2006). Recent researches have applied deep learning as the main tool for digital image processing. For instance, applying a Convolutional Neural Networks (CNN) for Iris Recognition can be more effective than using conventional iris sensors. CNN effectiveness can reach up to 99.35 % of accuracy (Marra, et al., 2017). Mobile location recognition nowadays allows the user to know a determined

address based on a picture. A Supervised Semantics – Preserving Deep Hashing (SSPDH) algorithm has proved a considerable improvement in comparison with Visual Hash Bit (VHB) and Space – Saliency Fingerprint Selection (SSFS). The accuracy of SSPDH is even 70% more efficient (Liu, et al., 2017).

Google Inc. uses deep learning across their variety of products. Google street view uses CNN to recognize text in different colors, sizes and font types in street view images. Moreover, Google earth roof images and local weather patterns are analyzed to predict if a rooftop has solar energy potential, the quantity and the feasibility of installing solar panels (Google, 2017). Additionally, CNN regression is applied for 3D face reconstruction using one single 2D facial image; it works with different poses and expressions (Jackson, et al., 2017). Furthermore, cosmetic companies such as Olay Skin developed an artificial neural network web-based application. In this application, users upload selfies without makeup. The program estimates their skin age and suggest personalized skin products (P&G, 2017).

Finally, another remarkable application in digital image processing, using deep learning method, is facial recognition. Google, Facebook and Microsoft have unique deep learning face recognition models (Hisham & Harin, 11). Lately, identification based on a facial picture has changed to an automatic recognition by establishing age and gender as initial parameters. Sighthound Inc. for instance tested a deep convolutional neural network algorithm capable to recognize not only age and gender, but even emotions (Dehghan, et al., 2017). Furthermore, a robust system was developed to accurately determine the age and gender of a person from a single image by the application of a deep multi-task learning architecture (Xing, 2017).

3.1.2. **Medicine**

Deep learning methods have been tested for clinical applications. For instance, a comparison between shallow learning and deep learning in neural networks led to a better performance on disease prediction. An image taken from a Magnetic Resonance Imaging (MRI) from a human brain was processed in order to predict Alzheimer disease (Lee, et al., 2017). Although the early success of this procedure, some issues should be considered for future applications. Training and dependency on high quality are some of the limitations. Volume, quality and complexity of data are challenging aspects, however the integration of heterogeneous data types is a potential aspect of deep learning architecture (Miotto, et al., 2017).

Optical Coherence Tomography (OCT) is an example where deep learning is showing valuable results. Conventionally, images are treated by a manual development of convolutional matrices (Lee, et al., 2017). Unfortunately, the lack of training sets, limits the deep learning method. Nevertheless within a few years, the introduction of better training sets will effectively predict retinal pathologies and decrease OCT technology costs. In addition, CNN is applied on retinal images to identify diabetic retinopathy; this method performs better than the median of eight U.S. board certified ophthalmologists (Gulshan, et al., 2016).

Neural network models are used for drug research by predicting molecular properties such as toxicity or ability to bind. It also can be used for simulating biological or chemical processes of different molecules without the necessity of using expensive software simulators and it is 30,000 times faster (Gilmer, et al., 2017).

3.1.3. Biometrics

In 2009, an automatic speech recognition application was carried out to decrease the Phone Error Rate (PER) by using two different architectures of deep belief networks (Mohamed, et al., 2009). In 2012, CNN method was applied within the framework of a Hybrid Neural Network - Hidden Markov Model (NN – HMM). As a result, a PER of 20.07 % was achieved. The PER obtained is better in comparison with a 3 – layer neural network baseline method previously applied (Abdel-Hamid, et al., 2012). Smartphones and their camera resolution have been tested on iris recognition. Using mobile phones developed by different companies the iris recognition accuracy can reach up to 87% of effectiveness (Raja, et al., 2015).

In terms of security, especially access control; deep learning is used in conjunction with biometric characteristics. DL was employed to speed up the developing and optimization of FaceSentinel face recognition devices. According to this manufacturer, their devices could expand their identification process from one-to-one to one-to-many in nine months. This engine advancement could have taken 10 man years without DL introduction. It accelerated the production and launch of the equipment. These devices are used in Heathrow airport in London and have the potential to be used for time and attendance and in the banking sector (Bannister, 23).

4. OVERVIEW

Table 1 summarizes several applications carried out throughout previous years regarding deep learning. Mostly, speech recognition and image processing are mentioned. This review only considers a few from the large list of applications.

Table 1. Applications of Deep Learning, 2003- 2017.

Author	Application	Method/algorithm	Year
Tai Sing Lee, David Mumford	Hierarchical Bayesian inference in the visual cortex	Particle filtering and Bayesian - belief propagation	2003
Hinton, Geoffrey E., Simon Osindero, Yee-WhyeTeh.	Digit Classification	Complementary Priors on Belief networks	2006
Mohamed, Abdel-rahman, George Dahl, Geoffrey Hinton	Deep Belief Networks for phone recognition	Back propagation and associative memory architecture	2009
Abdel-Hamid Ossama, Mohamed Abdel-rahman, Jiang Hui, Penn Gerald	Multi-speaker speech recognition	Local filtering and max-pooling infrequency domain	2012
Kiran B. Raja, R. Raghavendra, Vinay Krishna Vemuri, Christoph Busch	Iris Recognition by using smartphones' cameras	Deep sparse filtering	2015
Francesco Marra, Giovanni Poggi, Carlo Sansone, Luisa Verdoliva	Iris sensor model identification	Convolutional neural networks	2017

5. PUBLICATION ANALYSIS PER YEAR

Figure 2 details the number of deep learning publications from ScienceDirect database per year from 2006 till June 2017. Clearly, there is a progressive increment of publications that could describe an exponential growth.

Figure 2. Publications per year in Deep Learning by Science Direct.

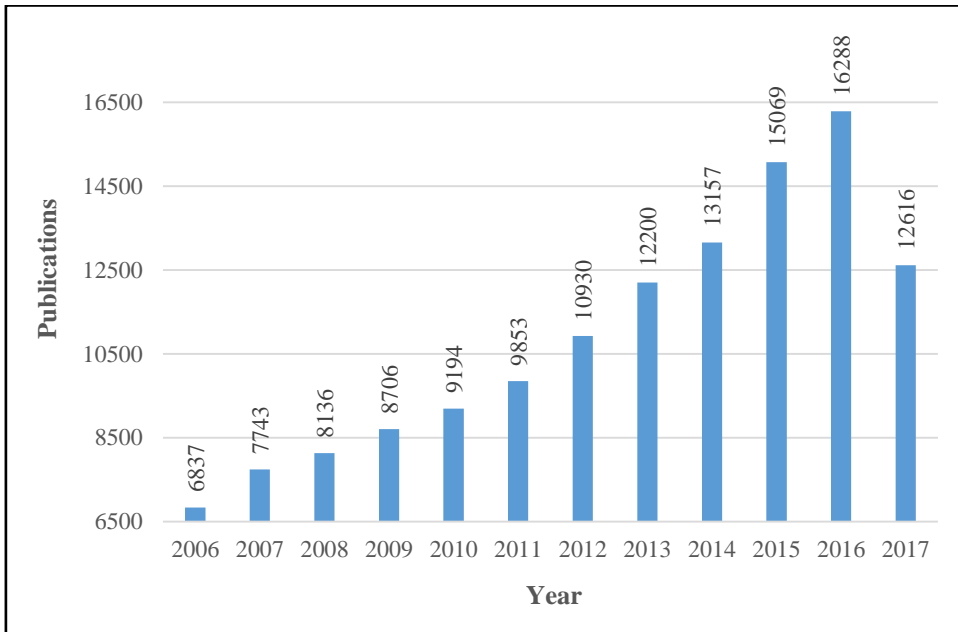

Figure 3 presents the total number of Springer’s deep learning publications per year from Jan 2006 till Jun 2017. In 2016, there is a sudden increment of publications, reaching up to 706 publications, which proves that deep learning is truly a contemporaneous area of interest for researchers.

Figure 3. Publications per year in Deep Learning by Springer.

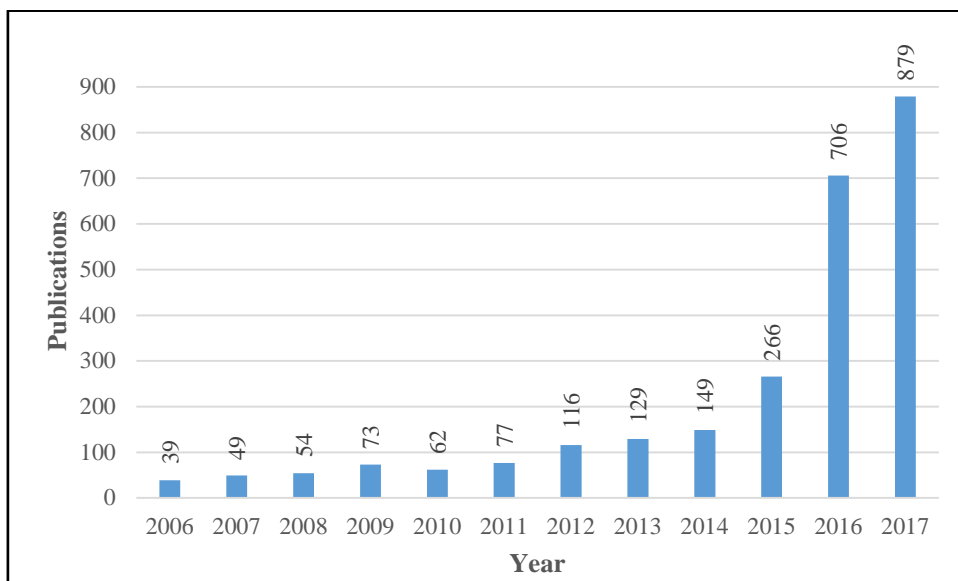
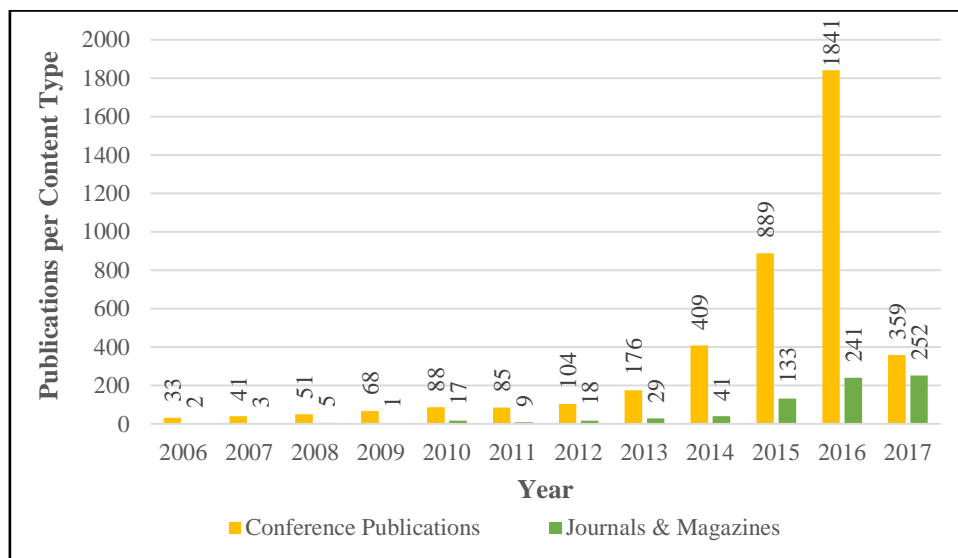

Figure 4 shows the IEEE Digital Library’s number of conference publications and journals & magazines from Jan 2006 till the Jun 2017. It is noticeable that since 2015 the number of publications has dramatically increased. The difference between 2016 and 2015 is even more than 200% of increment.

Figure 4. Publications per year in Deep Learning by IEEE.

6. CONCLUSIONS

Deep learning is indeed a fast growing application of machine learning. The numerous applications described above prove its rapid development in just few years. The usage of these algorithms in different fields shows its versatility. The publication analysis performed in this study clearly demonstrates the relevance of this technology and illustrates the growth of deep learning and the tendency regarding future research in this field.

Additionally, it is important to note that hierarchy of layers and the supervision in learning are key factors to develop a successful application regarding deep learning. Hierarchy is essential for appropriate data classification, whereas supervision considers the importance of the database itself to be part of the process. The main value of deep learning relies on the optimization of existing applications in machine learning, due to its innovativeness on hierarchical layer processing. Deep learning can deliver effective results on digital image processing and speech recognition. The reduction on error percentage (10 to 20 %) clearly corroborates the improvement compared with existing and tested methods.

As for future applications and research, it is essential to take into account that deep learning needs large datasets and computational power. Big enterprises such as Google or pharmaceutical companies offer computational capabilities to startups. These opportunities and the possibility of reusing deep learning models with different data sets will help solving multiple scientific problems and take advantage of the research already done.

Deep learning can result into a useful security tool due to the facial recognition and speech recognition combined. Besides this, digital image processing is a research field that can be applied in multiple areas. For this reason and having proved a true optimization, deep learning is a contemporary and exciting subject of advancement in artificial intelligence.

REFERENCES

- Abdel-Hamid, O., Mohamed, A.-r., Jiang, H. & Penn, G., 2012. Applying convolutional neural networks concepts to hybrid NN-HMM model for speech recognition. *Acoustics, Speech and Signal Processing (ICASSP)*, pp. 4277-4280.
- Adeli, H., 2003. *Expert systems in construction and structural engineering*. s.l.:CRC Press.
- Bannister, A., 23. *Biometrics and AI: how FaceSentinel evolves 13 times faster thanks to deep learning*. [Online]
Available at: <https://www.ifsecglobal.com/biometrics-ai-facesentinel-deep-learning/>
[Accessed 2017 July 22].
- Bengio, Y., 2009. Learning deep architectures for AI.. *Foundations and trends® in Machine Learning*, 2(1), pp. 1-127.
- Dehghan, A., Ortiz, E. G., Shu, G. & Masood, S. Z., 2017. DAGER: Deep Age, Gender and Emotion Recognition Using Convolutional Neural Network. *arXiv preprint arXiv:1702.04280*.
- Deng, L. & Yu, D., 2014. Deep learning: methods and applications. *Foundations and Trends® in Signal Processing*, 7(3-4), pp. 197-387.
- Gilmer, J. y otros, 2017. Neural Message Passing for Quantum Chemistry. *arXiv*, 4 April.
- Goel, B., 2017. Developments in The Field of Natural Language Processing. *International Journal of Advanced Research in Computer Science*, 8(3).
- Google , 2017. *Google Project Sunroof*. [En línea]
Available at: <https://www.google.com/get/sunroof#p=0>
[Último acceso: 2 October 2017].
- Graves, A., 2013. Generating sequences with recurrent neural networks. *arXiv preprint arXiv:1308.0850*.
- Gulshan, V., Peng, L. & Coram, M., 2016. Development and Validation of a Deep Learning Algorithm for Detection of Diabetic Retinopathy in Retinal Fundus Photographs. *The Journal of The American Medical Association*, pp. 2402-2410.
- Hinton, G. E., Simon, O. & Yee-Whye, T., 2006. A fast learning algorithm for deep belief nets. *Neural computation*, 18(7), pp. 1527-1554.
- Hisham, A.-A. & Harin, S., 11. *Deep Learning – the new kid in Artificial Intelligence*. [Online]
Available at: <http://www.biometricsinstitute.org/news.php/220/deep-learning-the-new-kid-in-artificial-intelligence>.
[Accessed 2017 June 20].
- Jackson, A. S., Bulat, A., Vasileios, A. & Tzimiropoulos, G., 2017. Large Pose 3D Face Reconstruction from a Single Image via Direct Volumetric CNN Regression. *Arxiv*, 8 September.
- Kim, I. W. & Oh, J. M., 2017. Deep learning: from chemoinformatics to precision medicine.. *Journal of Pharmaceutical Investigation*, pp. 1-7.

- Larsson, G., Maire, M. & Shakhnarovich, G., 2016. Learning representations for automatic colorization. *European Conference on Computer Vision*, pp. 577-593.
- Lavrač, N., 1999. Selected techniques for data mining in medicine.. *Artificial intelligence in medicine*, 16(1), pp. 3-23.
- Lee, C. S., Baughman, D. M. & Lee, A. Y., 2017. Deep Learning Is Effective for Classifying Normal versus Age-Related Macular Degeneration Optical Coherence Tomography Images. *Ophthalmology Retina*.
- Lee, J.-G. et al., 2017. Deep Learning in Medical Imaging: General Overview. *Korean Journal of Radiology*, 18(4), pp. 570-584.
- Lee, T. S. & David, M., 2003. Hierarchical Bayesian inference in the visual cortex. *JOSA A*, 20(7), pp. 1434-1448.
- Liu, W. et al., 2017. Deep learning hashing for mobile visual search. *EURASIP Journal on Image and Video Processing*, 2017(1), p. 17.
- Marra, F., Poggi, G., Sansone, C. & Verdoliva, L., 2017. A Deep Learning Approach for Iris Sensor Model Identification. *Pattern Recognition Letters*.
- Miotto, R. et al., 2017. Deep learning for healthcare: review, opportunities and challenges. *Briefings in Bioinformatics*.
- Mohamed, A.-r., George, D. & Geoffrey, H., 2009. Deep belief networks for phone recognition. *Nips workshop on deep learning for speech recognition and related applications*, 1(9).
- Moor, J., 2003. *The Turing test: the elusive standard of artificial intelligence*. s.l.:Springer Science & Business Media.
- Owens, A. et al., 2016. Visually indicated sounds. *Proceedings of the IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition*, pp. 2405-2413.
- P&G, 2017. Skin care gets smart with AI. *New Scientist*, May.
- Raja, K. B., Raghavendra, R., Vemuri, V. K. & Busch, C., 2015. Smartphone based visible iris recognition using deep sparse filtering. *Pattern Recognition Letters*, Volumen 57, pp. 33-42.
- Safdar, S., Zafar, S., Zafar, N. & Khan, N. F., 2017. Machine learning based decision support systems (DSS) for heart disease diagnosis: a review. *Artificial Intelligence Review*, pp. 1-17.
- Venugopalan, S. et al., 2015. Sequence to sequence-video to text. *Proceedings of the IEEE International Conference on Computer Vision*, pp. 4534-4542.
- Xing, J. a. L. K. a. H. W. a. Y. C. a. L. H., 2017. Diagnosing deep learning models for high accuracy age estimation from a single image. *Pattern Recognition*.

JOURNAL OF AWARENESS

ŞİRKETLERİN PAZARLAMA FAALİYETLERİNDE MÜŞTERİ ODAKLI ANLAYIŞIN FARKINDALIK DÜZEYİ

Mustafa PORTAKALCI

Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, KKTC, mportakalci@eul.edu.tr

ÖZET

Günümüzde yaşanan değişimler her alanda olduğu gibi pazarlama alanına da yansımaktadır. Küreselleşme ile birlikte meydana gelen gelişmeler tüketicilerin yaşam standartlarının gelişmesini sağlarken aynı zamanda hedef kitlelerin ihtiyaçlarının farklılaşmasını da gerekli kılmıştır. Hedef kitlelerde meydana gelen bu değişimler şirketlerin rekabet koşullarında özellikle de pazarlama faaliyetleri açısından önemli değişikliklere yol açmıştır. Geline noktada artık şirketler devamlılığını sağlama noktasında müşteri odaklı pazarlama anlayışını benimsemiş olması kaçınılmaz hal almıştır. Bu bağlamda değişen dünyada hızla artan rekabet koşullarında şirketler tarafından hedef kitlelerin istek ve ihtiyaçlarının saptanıp o doğrultuda pazarlama faaliyetlerine yön vermesi önem kazanmaktadır. Çalışmada, günümüzde önemi her geçen gün artan müşteri odaklı pazarlama anlayışının şirketler tarafından farkındalık düzeylerini belirleme maksadıyla KKTC’de bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Nitel veri toplama teknikleri ile ele alınan bu araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak, şirketlerin ne denli müşteri odaklı pazarlama faaliyetlerini benimsediği tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Pazarlama, Müşteri Odaklılık, Farkındalık

COMPANIES' LEVEL OF AWARENESS OF CUSTOMER ORIENTED UNDERSTANDING IN THEIR MARKETING ACTIVITIES

ABSTRACT

The changes of today which occur at every other area are reflected in marketing as well. Along with the globalization, developments have made it necessary for consumers to improve their living standards while at the same time differentiating the needs of the target groups. These changes in the target groups have led to significant changes in the competitive conditions of companies, especially in terms of marketing activities. At this point, it has now become inevitable for the companies to adopt consumer-oriented marketing approaches in order to ensure company continuity. In this context, it is getting more important for the companies to determine the demands and needs of their target groups and direct their marketing activities accordingly in the increasingly competitive conditions of the changing world. In the study, an area survey was conducted in the TRNC with the aim of determining the level of awareness of the companies towards the customer-oriented marketing approach, which is getting more important day by day. In this research, which is prepared by qualitative data collection techniques, a semi-structured interview technique is used. For this purpose, it is aimed to determine what kind of customer oriented marketing activities are adopted by the companies.

Key Words: Globalization, Marketing, Consumer-Oriented, Awareness

1. GİRİŞ

Son yıllarda günümüz pazar ortamında, teknoloji alanında meydana gelen hızlı gelişmeler işletme ve tüketici arasında sağlıklı ilişki kurulmasını her geçen gün daha da zorlaştırmaktadır. Bu zorlukların yaşanması birçok farklı sebepten kaynaklanmaktadır. İşletme ve tüketici ilişkilerinde tüketicilerin değişken demografik yapısı, yaşam standartları, satın alma bakımından eğilimleri, tutum ve satın alma davranışlarındaki farklılıklar bu sebeplerden en önemlileri arasındadır. Bu bakımdan tüketici gruplarında gözlenen farklılaşmalar, hedef kitlelerle ilişki kurmak zorunda kalan işletmelerin stratejilerini yapılandırıp değiştirmeleri, kendilerini yenileyip geliştirmeleri ve konumlandırma konularında daha özenli hareket etmeleri gerektiğine yönelik pek çok olguyu beraberinde getirmiştir. Teknolojinin sunduğu olanaklar tüketicilerin eğitim ve iletişim düzeylerinin de değişim uğramasını sağlamış ve bu durum işletmelerin pazarlama faaliyetlerini de paralel bir şekilde değişime uğratmıştır. Pazarlamanın gelişimi süreç içerisinde ele alındığında, hiçbir satış çabasına ihtiyaç duyulmadığı üretim odaklı dönemden, hedef kitlenin gereksinimlerine yönelik ürünler üretip onlara sunan, müşteri kitlesini önemseyen, müşteri memnuniyetini ön planda tutan bir pazarlama anlayışının benimsenmeye başlandığı görülmektedir. Geline nokta gelişen teknoloji ile birlikte üretim kolay ve daha kaliteli hal alırken, aynı zamanda bireylerin de tüm dünya pazarlarına erişebilmesi kolaylaşmıştır. Küresel bir pazar ortamının varlığı kabul edilmektedir. Dünyanın her noktasından tüketiciler istedikleri zamanda arzu ettikleri ürünlere sahip olabilir hale gelmişlerdir. Süreç içinde tüketicilerin bilgi düzeyindeki artışı da beklenti istek ve ihtiyaçlarına yansımıştır. Bunun sonucu olarak da tatmin olmaları zorlaşmıştır. Hal böyle olunca işletmelerin, müşterilerini memnun ederek, kar oranlarını artırıp devamlılığını sürdürebilmesi için, müşterilerini tüm faaliyetlerinin merkezine koyarak, tüm işletme çalışanlarının hedef kitlelerin istek ve ihtiyaçlarını dikkate alıp o yönde ürünler geliştirip sunmaları gerekli kılınmaktadır.

2. KÜRESELLEŞME

Dünya, iletişim teknolojileri alanında meydana gelen gelişmeler başta olmak üzere daha önceleri benzeri olmayan bir hızla değişmekte ve tekrardan yapılanmaktadır. Dönüşümlerin yaşandığı bu süreç “küreselleşme” şeklinde nitelendirilmektedir. Küreselleşme olgusunun ya da diğer adıyla “globalleşme”nin kökü durumundaki “globe” sözcüğünün geçmişi, çok eskilere dayandığı savunulmaktadır. Globe’nin sözlükteki karşılığı; yuvarlak, küre olarak tanımlanmaktadır (Sarıtaş, 2006). Bu bakımdan küreselleşme sözcüğü de bu kökten türeyip günümüzde kullanılan bir terimdir. Teknolojik yeniliklerin işletme faaliyetlerinde kullanılmaya başlanması sonucunda küreselleşme olgusu, pazarlama alanında satış tekniklerinin uluslararası alanda örgütlenmesini gerekli kılmaktadır. Bunun yanında işletmelerin hem ulusal hem de ulus ötesi dünya piyasası koşullarını dikkate alarak o yönde uygun pazarlama faaliyetleri uygulaması devamlılıklarını sürdürmesi noktasında önem teşkil etmektedir. İşletmelerin geleneksel pazarlama anlayışları ile günümüz rekabet ortamında rakiplerine karşı rekabet üstünlük kurması pek de mümkün görülmemektedir. Pazarlama faaliyetleri açısından küreselleşmenin etkileri incelendiğinde (Prabhaker vd., 1995); ortaya yeni pazar ortamı çıkararak rekabetçi pazarların meydana geldiğini görmekteyiz. Bunun yanında pazarlama yöntemlerinin eskiye nazaran daha karmaşık ve kapsamlılığı da dikkat çekmektedir. Ayrıca teknolojik yeniliklerin dünyanın her noktasındaki bireylere ulaşması sonucunda işletmelerin hedef kitlesi konumundaki tüketicilerin eğitim durumları da giderek artmış ve birbirleriyle iletişim kurma imkânları da daha kolay olmaktadır. Bu bakımdan küreselleşme olgusu dünya genelinde bir homojen yapı oluşturduğu belirtilebilir. Küreselleşmenin bir süreç olduğu dikkate alındığında ortaya çıkan durumda işletmelerin amaçları arasında, dünyanın tüm bölgelerine ulaşip herhangi bir kısıtlama ile karşı karşıya kalmadan tek bir pazar ortamı şeklinde devamlılığını sürdürebilme arzusu yatmaktadır (Tağraf, 2002: 34). Bu bağlamda küreselleşme pazarlama kapsamında ele alındığında işletmelerin dünyanın her noktasında üretim yapabilmek ve üretilen ürünlerin her tüketiciye ulaştırabilmeyi ifade eden bir süreçtir (Elibol, 2005:155).

3. PAZARLAMA

Pazarlama, tarihsel süreç içerisinde önemini her geçen gün artıran faaliyetler bütünü olarak varlığını hissettirmektedir. İşletmeler açısından ticaretin temel taşı olan pazarlamanın önemi, globalleşen dünyamızda her geçen gün önemini artırmıştır. Pazarlama, kararlar bütünü olarak dikkat çekmekte ve üretilecek ürünün ne olduğunun saptanması, nasıl ve ne zaman hangi koşulda imal edileceği, hangi hedef kitleye yönelik üretileceği, bunun sonucunda ise nerede ve nasıl satılacağına belirlenmesini içeren kararların tümü olarak belirtilebilir (Uraz, 1978:2). Küreselleşme başta olmak üzere, ekonomik gelişmeler ve teknolojik yenilikler insanların yaşam şekilleri ile alışkanlıklarını değişime uğratmıştır. Bu sebeple pazarlama faaliyetleri giderek önem kazanmakta ve her dönemde yeniden şekillenmektedir. Genişletilmiş kapsamıyla pazarlama, ürün ve hizmetlerin ötesinde, fikir ve ideolojilerin, hedef kitle olan tüketicilere benimsetilmesini sağlayan faaliyetler bütünü olarak değerlendirilmektedir (Mucuk, 2010). Bu bağlamda Amerikan Pazarlama Birliği’ne göre pazarlama, kişisel ve örgütsel amaçlara erişmeyi gerçekleştirecek değişimleri yaratmada, ürün ve hizmetlerin fiyatlandırılıp tutundurulması ve dağıtılmasına kadar süreci içeren planlama ve uygulama faaliyetleridir (Tekin,2007). Birer tüketici olan her bireyin istek ve gereksinimlerini, şirketler tarafından geliştirilen ürün ve hizmetler gidermektedir. Şirketler ve

tüketiciler arasında köprü görevi kuran pazarlama, karşılıklı değişimin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır. Bunun gerçekleştirilme sürecinde alıcı ve satıcılar para ya da ürün/hizmet gibi değerli şeyleri bedel olarak karşı tarafa aktarmaktadırlar. Çeşitli faaliyetleri bünyesinde barındıran pazarlama, ürünlerin üretilme aşamasından önce başlamakta ve ürünlerin satılması sonrasında da devam etmektedir (Tek, 1999:4-5). Ürünle ilgili üretim öncesinde araştırmanın yanı sıra, ürün geliştirme ve ürün tasarımı konularında kararların alınması önemli hususlardır. Bunun yanında ürünün tüketiciler tarafından satın alınması sonrasında işletmeler müşterileri ile sürekli şekilde iletişim kurmalıdır. Zira müşteriler tarafından ürünle ilgili olarak elde edilecek geribildirim ancak tüketici anketleri ya da müşteri şikâyetleri şeklinde işletmenin devamlılığına katkı sağlayabilmektedir.

4. MÜŞTERİ ODAKLILIK

İşletmelerin 1990'dan günümüze kadar olan dönemde pazarlama faaliyetleri kapsamında benimsediği anlayış *müşteri odaklılıktır*. Bu süreçte hedef kitle olan tüketicilerle iletişim kurmak amacıyla işletmeler tüm imkânları zorlayarak müşteriler hakkında elde edilen bilgileri değerlendirmektedir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda ürün ve hizmetlerin üretilmesine karar verilirken aynı zamanda pazarlanmasında da maksimum fayda elde edilmesi amaçlanmaktadır. Son otuz yılda teknolojik imkânlarında sağladığı olanaklar ile işletmeler artan rekabet ortamında pazarda yer alıp devamlılığını sağlamak için müşterileri dinlemek ve anlaması gerektiğinin farkına varmıştır (Bozkurt, 2000:25). Günümüzde değişen tüketici beklentisi sonucunda bireyler kendi ihtiyaçlarını giderecek ürünleri tercih ederken aynı zamanda işletmeler tarafından sadece kendilerine yönelik tasarlanmış ürün ya da hizmetleri benimsemektedirler. Bu bakımdan işletmeler açısından artan rekabet ortamında ürün çeşitliliğinin de piyasada yer alması sonucunda ürün farklılaştırma zor olmaktadır. Uygun ortam ve koşulların oluşabilmesinin yanı sıra işletmeler farklı pazarlama strateji ile yöntemlerini araştırıp uygulaması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum birtakım yazarlara göre güç değişimi olarak nitelendirilirken, önceden gücü elinde bulunduran işletmelerin gelinen noktada gücün artık müşterilerde olduğunu belirtmektedir. İşletmeler artık geçmişte sahip olduğu ürün odaklı faaliyetleri, birbiriyle örtüşmeyen yapıları benimsemekten vazgeçme zorunda kalarak müşteriye merkeze alan müşteri odaklı anlayışı benimsemektedir. Aynı zamanda bu değişim geçici bir süre olmayıp süreklilik sağlamalıdır. Zira işletmeler sürekli kendisini yenileyip geliştirebilmesi gerekmektedir. Geçmişte uygulanan geleneksel pazarlama anlayışı ile müşteri elde ederek karlılığı artırma çabası önemini yitirmiştir. Bunun yerine yeni pazarlama anlayışı ile hedef kitle olan müşteriler birey olarak algılanmakta ve gereksinimlerinin bilinmesi önem arz etmektedir. Kotler'in de dahil olduğu birçok yazar, işletmelerin müşteri odaklı yaklaşımlarına vurgu yapmaktadır. İfade edilmeye çalışılan, geleneksel işletme anlayışında kâr amacını gerçekleştirmenin esas olduğu fakat birebir pazarlama anlayışında, hedef kitlelerin tatmin edilmesi ve bunun devamında en fazla gelir elde etme çabasıdır. Ortaya çıkan yeni pazarlama anlayışının temel amacı, hedef kitle konumundaki müşterilere olabildiğince iyi izlenim bırakarak müşteriler gözünde itibarı yaratabilmektir (Peppers ve Rogers, 1999-2). Bu anlayışa göre, işletmeler hangi ürünü üreteceğini belirlemeden önce, müşterilerin ne şekilde bir ürüne ihtiyacı olduğunu onlardan öğrenerek, ne şekilde fonksiyonlarının olmasını arzu ettiklerinin bilgisini alarak, o yönde bir ürünü üretmesidir. Öte yandan, birer birey olarak müşterilerin sürekli kendilerini geliştirmekte ve değişmekte olduğu göz ardı edilmeden işletmelerin bu süreci müşterilerini takip ederek sürdürmesi gerekliliği önem arz etmektedir. Aksi halde artan rekabet ortamında işletmelerin

varlığını devam ettirmeleri olası değildir. Bu bakımdan, pazarlama faaliyetlerinin oluşumunda planlamanın, tüketicinin istek ve ihtiyaçlarının belirlenmesiyle başlaması gerekliliği açıktır (Üner, 2001: 81).

5. FARKINDALIK

Farkındalık tanım itibarıyla ayrımsama, dikkat ve bilinç başlığı altında ifade edilmektedir. Ayrımsama ile anlatılmak istenen, bilincin arka planında yer aldığını ve radar görevi ile etraftaki çevreyi denetlemesidir (Appelbaum, 1973). Farkındalık olgusu ayrıca hatırlamanın da kapsamına girmektedir. Araştırma konusu bakımından farkındalık olgusu, işletmelerin rekabet ortamında devamlılığının söz konusu olduğu müşteri odaklılığın farkındalığı kapsamında ifade edilmeye çalışılırsa; bireylerin müşterisi olduğu işletmeleri algılaması, düşünmesi ve değerlendirmesidir. Gelineen noktada müşteriler üzerinde etki yaratabilmek ancak müşteri odaklı pazarlama faaliyetlerini benimsemekle mümkün kılınmaktadır. Bu bakımdan işletmelerin müşteri odaklı pazarlama faaliyetlerine farkındalık düzeyleri artan rekabet ortamında hedef kitlelere uygun ürün ve hizmetler üretmek adına önemini her geçen gün artırmaktadır. Zira günümüzde yoğun mesaj bombardımanındaki tüketicilere ulaşım o yönde üretim faaliyetlerini uygulayabilmek için işletmeler her geçen gün farklı yollar denemektedir (Bozkurt, 2000:25). Bu bağlamda yeni iletişim araçları ile yaratıcı şekilde ürün ve hizmetler üretmek başlı başına başarı için yeterli olmamaktadır. Hedef kitlelerin ihtiyaç ve beklentilerine uygun olmayan ürünler ne kadar yaratıcı olursa olsun bireylerin birer sadık müşteri konumuna geçebilmesi için yeterli değildir. Bu noktada işletmelerin geleneksel ürün anlayışı yerine artık müşteri odaklı pazarlama anlayışını benimsemiş olması kaçınılmazdır. Farkındalık düzeyleri bu yönde olan işletmelerin artan rekabet ortamında devamlılığı istenilen noktada olabilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda pazarlama anlayışları bakımından farkındalık düzeyi müşteri odaklı olmayan işletmeler sıradan bir yerel kuruluştan öteye geçememekte ve rakipleri ile aynı ortamda devamlılığını sürdürememektedir.

6. YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile planlanıp yürütülmüştür. Genel tarama modeli kapsamında da yapılandırılmıştır. Geçmişte ya da şu anki mevcut durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi hedefleyen bir araştırma yaklaşımı olan tarama modelleri, çalışmaya konu olan birey, nesne veya olayı kendi konu dahilinde irdelemeyi amaçlamaktadır. Konuları tarafsız bir şekilde irdelerken olayları değiştirme çabası göstermemeye özen gösterilir (Karasar, 2007: 77). Genel anlamda nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve edinilen bilgilerin incelenmesi gibi yöntemleri kapsayan, algı ve konuya dahil olayların gerçekçi ve bütüncül şekliyle ortaya konulmasına ilişkin sürecin izlendiği çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 39). Aynı zamanda nitel araştırmalar sonucunda elde edilen veriler evreni genelleyici özelliği olmamakla birlikte, incelenen konuya yönelik bir bakış açısı geliştirilmesi açısından önemlidir. Nitel araştırma yönteminin tercih edildiği bu çalışmada; elde edilmesi istenen bilgilerin eksiksiz ifade edilmesi ve alınan yanıtlara ise anında geri bildirim imkanı sağlanması, aktarılmak istenen soru sayısı ve sırasının arzu edildiği zaman değiştirme serbestliği gibi olanakları sunmasından ötürü yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır (Ekiz, 2003; Çepni, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2006; Karasar, 2007).

6.1.Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren toplam 12 işletmenin pazarlama yöneticisi oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan “maksimum çeşitlilik örnekleme” tekniğinden faydalanılmıştır. Amaçlı örnekleme tekniğinin bu noktada tercih edilmesinin nedeni; zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen konuların derinlemesine araştırılma imkanı sunmasıdır (Yıldırım ve Şimşek 2011). Elde edilecek verilerden maksimum çeşitlilik sağlanabilmesi maksadıyla çalışma kapsamında görüşülecek pazarlama yöneticilerinin farklı sektörde faaliyet gösteren, sosyo-ekonomik bölge açısından farklı konumlarda bulunan şirketleri temsil etmesine özen gösterilmiştir. Bunun yanında çalışmanın yürütüldüğü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde birçok şirket faaliyet göstermesine rağmen, çalışmaya dahil edilen katılımcıların seçilmesinin nedeni seçkin şirketleri temsil ediyor olmasıdır.

6.2.Verilerin Çözümlemesi

Yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmeye çalışılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, elde edilen verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere erişebilmektir. İçerik analizi kapsamında elde edilecek verilerin kodlanıp kategorileştirilmesi, temaların bulunması, verilerin kodlanıp temalara uygun şekilde düzenlenmesi ve tanımlanması, bulguların yorumlanması gibi aşamalar birbirini izlemektedir (Yıldırım ve Şimşek 2011). İçerik analizinin başlangıcında yazılı dökümü yapılan bilgiler kontrol edilip incelenmiştir. İncelenen verilerde ön plana çıkan ve önem teşkil ettiği düşünülen yönler belirlenerek önce kodlar daha sonra ise kategoriler şeklinde düzenlenmiştir.

6.3.Veri Toplama ve Analizi Sürecinin Geçerlik ve Güvenilirliği

Toplanan verilerin analizi bakımından geçerliğinin sağlanması maksadıyla kendi içinde tutarlı olup anlamlı kılınmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı doğrultusunda veri toplama aracı ile veri analizi arasındaki ilişkinin tutarlılığı sürekli göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmada kullanılan veri toplama aracı, alan yazın taramasına uygunluğu değerlendirilerek hazırlanmış, konu ile ilgili uzman görüşlerine sunulmuş ve deneme görüşmelerinde denenip düzenlenmiştir.

7. BULGULAR

Araştırma kapsamında görüşülen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren şirketlerin pazarlama yöneticilerinin görüşlerini saptamak amacıyla aktarılan sorulardan elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde; şirketlerin kuruluş yıllarının genel olarak 20.yüzyılda olduğu ve ilk yıllarda aile büyükleri tarafından yönetildiği ortaya çıkmıştır. 1900'lü yılların ortalarında rekabet ortamında fazla yoğunluk olmayan şirketlerin pazarlama anlayışlarının satış odaklı olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda bu yıllarda halkla ilişkiler kapsamındaki uygulamalarında şirketler tarafından benimsenmediği saptanmıştır. Buna ilaveten şirketlerin hedef kitlelerin ihtiyaç ve beklentisinin araştırılması ve o yönde üretim yapılması anlayışının ancak 2000'li yıllar itibarıyla benimsendiği anlaşılmıştır. İnternetin sunduğu imkanlardan son on yıldır faydalanmaya başladıklarını aktaran pazarlama yöneticileri, buna gereksinim sebebinin ise gelinen noktada rekabet ortamında şirket sayısının fazlalığı sebebiyle kar elde etme arzusu ve hedef kitlelerin interneti kullanma sıklığı olduğunu belirtmektedir. Son yirmi yıldır ise pazarlama anlayışlarının ister istemez değişime uğradıklarını aktaran pazarlama yöneticileri, gelinen noktada artık müşteri odaklı pazarlama

anlayışı kapsamında üretim ve hizmetlerin üretildiğini ifade etmektedirler. Bu bağlamda artan rekabet ortamı ve teknolojik imkanları kullanmaya başlayan şirketlerin hedef kitlelerinin gereksinimlerini önemseyip araştırma yaptıkları ve o yönde üretim gerçekleştirdikleri görülmektedir. Görüşü alınan pazarlama yöneticileri, günümüzde değişen tüketici beklentisinin farkına vardıklarını ve halkla ilişkiler uygulamalarını daha fazla şirket bünyelerinde bulundurduklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda şirketlerin kurulduğu ilk yıllarda aile büyükleri tarafından yönetildiği fakat artık günümüzde halkla ilişkiler ve pazarlama uzmanları tarafından yönetilmenin kendilerine rekabet avantajı sağlayacağı farkına vardıkları görülmektedir. Görüşü alınan pazarlama yöneticileri, pazarlama faaliyetlerinde müşteriyi merkeze almanın zorunluluğunun kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Daha önceleri her ürettiğini kolayca pazarlayabildiklerini aktaran pazarlama yöneticileri, teknolojinin gelişmesi ve artan şirket sayısı sonucunda müşteri beklentilerine yönelik üretimin her geçen gün önem kazandığını belirtmektedir. Görüşü alınan pazarlama yöneticilerinin görev aldığı şirketin hangi ürünün üretilmesine karar vermeden önce, müşterilerin hangi tarzda ve hangi özelliklere sahip ürünlere ihtiyaç duyduğunu öğrenmeye çalıştıklarını belirtmektedir. Ayrıca internet ortamında interaktif biçimde hedef kitlelerin merak ettiklerine kısa sürece cevap vermeye çalıştıkları da tespit edilmiştir. Ürünlerinin pazarlanma sürecinde önceleri ürün farklılaştırılmasına gerek duyulmadığını fakat son yıllarda tüketicilere sunulacak ürünlerin farklılaştırılıp ayırt edici unsurlara sahip olmaya başladığı da saptanmıştır. Bu bağlamda görüşü alınan pazarlama yöneticilerinden elde edilen veriler doğrultusunda, temsil ettikleri şirketlerin (pazarlama anlayışları kapsamında) örgüt yapılarının zaman içerisinde değiştiğini ve dönüşümlerin müşteri merkezli olduğu söylenebilir.

8. SONUÇ

Pazarlama, süreç içerisinde değerlendirildiğinde hiçbir satış çabasına ihtiyaç duyulmayan üretim döneminden, hedef kitlenin beklentilerini belirlemeye çalışarak o doğrultuda ürünler üretilip onlara sunan, müşterilerine değer veren, müşteri tatminini kendine hedef olarak gören bir pazarlama anlayışına doğru yol almıştır. Sonuç olarak, teknolojinin gelişimine paralel olarak tüketicilerin eğitim ve iletişim düzeyleri de pazarlama açısından değişim göstermiştir. Bununla birlikte teknolojinin yaygınlaşması ve giderek ucuzlaması, tüketicilerin hem pazar içerisinde hem de kendi aralarındaki iletişimi doğal olarak artırmıştır. Öte yandan, iletişim sayesinde tüketiciler kendi tecrübelerini birbirleriyle hızlı paylaşılmasıyla, ürünlerin kalitesine yönelik bilgiye kısa süre içinde ulaşmaktadır. Bu durumun farkında olan şirketler de teknolojinin sunduğu imkânlarla ilk olarak ürünlerin kalitesini iyileştirmeyi, bunun devamında ise artan rekabet ortamında müşterilerini markaja alıp onlarla kalıcı olarak iyi ilişkiler kurmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında incelenen şirketlerin günümüz rekabet ortamında başarıya giden yolda müşteri odaklı pazarlama anlayışının farkındalığına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönde zaman içerisinde pazarlama anlayışlarında dönüşümlere giden şirket yapılarının gelecekte de müşteriyi merkeze alarak müşteri odaklı üretim yapma farkındalığının bilincinde oldukları ifade edilebilir.

JOURNAL OF AWARENESS

KAYNAKÇA

- APPELBAUM, S. A. (1973). Psychological Mindedness: Word, Concept, and Essence. *International Journal of Psychoanalysis*, 54, 35-46.
- BOZKURT, D. (2000), *Bütünleşik Pazarlama İletişimi*, Media Cat, Ankara.
- ÇEPNİ, S. (2005). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*, Trabzon: Üçyol Kültür Merkezi Yayınları.
- ELİBOL, H., (2005), *Bilişim Teknolojileri Kullanımının İşletmelerin Organizasyon Yapıları Üzerindeki Etkileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:13: 155-162.
- EKİZ, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- KARASAR, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Bilim Kitap Kırtasiye Yayınevi.
- MUCUK, İ. (2010), *Pazarlama İlkeleri*. İstanbul:Türkmen Kitabevi.
- PEPPERS, D. ve ROGERS, M.. (1999), *The One To One Manager: Real World Lessons In Customer Relationship Marketing*; Currency and Doubleday Publishing Company, New York.
- PRABHAKER, PAUL R., JOEL D. GOLDHAR ve DAVID, L. (1995), *Marketing Implications of Newer Manufacturing Technologies Journal of Business & Industrial Marketing*, vol.10, no. 2, s: 48-58
- SARITAŞ, İ (2006), *Küreselleşme, Feodaliteden Küreselleşmeye*, Lotus Yayınları, (Ed) Ankara.
- TAĞRAF, H. , (2002), *Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi*”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2.
- TEK, Ö.B. (1999). *Pazarlama ilkeleri: Türkiye Uygulamaları-Global Yönetimsel Yaklaşım*, İstanbul: Beta.
- TEKİN, V. (2007), *Bilimsel Pazarlama Araştırmaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- URAZ, Ç. (1978). *Temel Pazarlama Bilgileri*, Ankara: Kalite Matbaası.
- ÜNER, M. , (2001), *Algılama Haritaları: Departmanlı Mağazalar Üzerine Ampirik Bir İnceleme*, G.Ü. D.D.B.F. Dergisi, Cilt 3, Sayı 3.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık Van Eğitim Sorunları Çalıştayı 18-19 Haziran 2012.

KKTC YAZILI BASININDA ÇOCUK HAKLARININ TEMSİLİ ÜZERİNE BİR ANALİZ ÇALIŞMASI

Serdal IŞIKTAŞ

Dr., Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi, serdal.isiktas@kstu.edu.tr, KKTC- Güzelyurt

ÖZET

Çocuk hakları, toplum yapısında önemli bir hedef kitlesini kapsamaktadır. Çocuklar, yaşam düzeni ve toplumun refahı için mutlaka sağlık ve aktif becerilere sahip olan bir sistem içerisinde değer görmektedir. Bu bakımdan çocuk kitlesinin dikkatli bir yapıda ele alınması gerekmektedir. Medya ve çocuk etkileşimi düzenli bir sistem içerisinde yer almalıdır. Bu nedenle medyanın çocuğa ilişkin izlenimleri ve etik değerleri göz önünde değerlendirilmelidir. Türkiye’de ana akım medyada da çocuk haklarına ilişkin benzer örnekler söz konusudur. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde de bu durum nasıl ele alındığı tartışılmıştır. Bu nedenle; çocuk hakları konusunda toplumsal farkındalık geliştirilmesi ayrıcalıklı bir görev üstlenilmektedir. Basın bu konudaki misyonundan giderek uzaklaşmaktadır. Çocuklar medyada temsil edilirken haber değeri ve haberin sansasyonel özelliklerinden dolayı, “çocuk hakları” konusuna duyarsızlaşma ve sosyal sorumlulukların yerine getirilmemesi gözlenmektedir. Bu çalışmada Türkiye ulusal basını içinde yer alan dört farklı gazetenin haberleri incelenmekte ve haberleri çocuk haklarına duyarlılıkları açısından karşılaştırılmaktadır. Bu çalışmada Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde yazılı basınında yer alan yüksek tirajlı Kıbrıs, Kıbrıs Postası, Havadis, Yeni Düzen ve Star Kıbrıs gazeteleri çocuk hakları üzerinde haberleri gözlenmiş ve incelenmiştir. Bu çalışmada Kıbrıs Gazetesi çocuk haklarına ilişkin temel sorun mekanizmaları ön plana taşıyan gazete olma sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelime: Çocuk Hakları, Yazılı Basın, Kıbrıs.

AN ANALYSIS STUDY ON REPRESENTATION OF CHILDREN'S RIGHTS ON THE TRNC PRESS RELEASE

ABSTRACT

Children's rights include an important target mass in the community structure. Children are valued in a system that has absolute health and active abilities for life order and social welfare. In this respect, it is necessary to consider the mass of children carefully. Media and child interaction should be included in a regular system. For this reason, the media 's impressions and ethics regarding the child should be considered. There are similar examples of children's rights in the mainstream media in Turkey. It has also been discussed in the Turkish Republic of Northern Cyprus. Therefore; a privileged task is undertaken to develop social awareness on children's rights. The press is gradually moving away from this mission. When children are represented in the media, it is observed that due to the news value and sensational characteristics of news, desensitization and social responsibilities are not fulfilled for "children's rights". In this study, the news of four different journalists in the Turkish national press are examined and their news is compared in terms of sensitivities to children's rights. In this study, the high circulation Cyprus, Cyprus Post, Havadis, New Order and Star Cypriot newspapers in the Turkish press in the Turkish Republic of Northern Cyprus were observed and examined on children's rights. In this study, the Cyprus Newspaper was the result of being the newspaper with the main problems of child rights issues in the foreground.

Keyword: Children's Rights, Written Press, Cyprus.

1. GİRİŞ

Hukuk kurallarının amacı toplumsal hayatı düzene sokmak uyulmaması durumlarında ise kamu gücünü kullanmaktır. Çocuk hukuku ise hukukun çocuklara özgü başka bir ifadeyle çocuk haklarını düzenleyen dalıdır (Ary, Jacobs, Sorensen ve Razavieh, 2010). Hukuki açıdan çocuk denince hangi yaşları anlamak gerektiği onun hangi yaşa kadar yardıma ve korunmaya muhtaç olduğu ile ilgilidir. Çocuğun doğumuyla bu muhtaçlık durumu başlar ama ne zaman biteceği ile ilgili kesin bir yargıya varmak zordur (Acar, 2010; Akyüz, 2012). Çünkü biyolojik gelişim kişiden kişiye değişkenlik gösterir. Roma ve İslam hukuku bedensel olgunluğun cinsel olgunluğa ulaşmasıyla sona erdiğini söylemektedir. Modern hukukta ise; fikirselsel olgunluğa ulaşması ile reşit olunduğunu kabul etmektedir (Akyüz, 2016; Covell, Howe ve Polegato, 2011). Çocuk Hakları, insan haklarının bir alt boyutudur. Çocuk Hakları kavramı geniş anlamda toplumsal, felsefi, ahlaki ve yasal boyutlar içermektedir. Dar anlamda hukukun çocuklara tanıdığı hak ve sorumluluklardır (Hodgkin ve Newell, 2002). Çocuk hakları kavramı, çocuğun değersizliğini sorgulayan ve çocukların sadece yaşlarından dolayı birçok haktan yoksun bırakılmalarına duyulan tepkinin sonucu ortaya çıkmıştır. Çocuk hakları kavramı, toplumun sosyal ve ekonomik yapısındaki değişmelere paralel olarak değişmektedir (Turanlı, 2004; Deb ve Mathews, 2012). Çocuk hakları, insan haklarının ve anayasal temel hakların on sekiz yaşından küçük çocuklara da tanınmasıyla ortaya çıkmıştır. Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuk hakları kavramı 1989'da Birleşmiş Milletlerce benimsenmiş, 1994 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmıştır (Serozan, 2005; Cherney, 2010).

Çocuk hakları, insan hakları hukukunun bir parçasıdır. Çocuğun özel haklara sahip olması değil, gelişim gereksinimleri nedeniyle özel insan haklarına sahip olmasına anlamına gelmektedir (Erbay, 2013). Çağdaş uygarlığın önemli öğelerinden olan çocuğun yetişmesi,

bedensel, zihinsel, sosyal, duygusal ve ahlaksal gelişimi için önlemlerin alınmasının yanında, çocuğun aile ve toplumdaki yerini düzenleyen hukuk kurallarına da bağlı olmaktadır (Öcel, 2002). Çocuk haklarının uygulanması, çocukların doğuştan sahip olduğu potansiyelin uygun şartlarda, iyi bir eğitimle geliştirilmesi, sadece çocuk için değil; sağlıklı, iyi gelişmiş, iyi eğitim almış, kendini ifade edebilen, kendi hak ve sorumluluklarını bilen bireylerden oluşmuş bir toplum sağlanabilmesi için temel yaklaşımdır. Bu nedenle çocuk hakları ile ilgili her türlü girişime katkı sağlamak vatandaşlık görevimizdir (Washington, 2010). Genişleyen bu hedef kitle, genç ve çocuk kitleleri göz önünde bulundurulduğunda, medya açısından yeni araştırmaları ve düzenlemeleri gerektirmiştir. Özellikle çocuklar, hem mesajların hedefi hem de kimi zaman haber ve mesajların konusu olduklarından, “medya ve çocuk” ilişkisi incelenmesi ve düzenlenmesi gereken ilk konular arasında yer almıştır. Özellikle içeriği çocuklar olan haberlerin düzenlenmesi, çocuk tanımı ve çocuk hakları açısından zaruri olmuştur. Bu çerçevede çocuk haberciliği ile ilgili temel ve rehber ilkeler belirlenmiştir.

Çocukların medyada kendi seslerini duyurabilmeleri, birey olarak tanınabilmeleri çocuk dostu bir iletişim ortamının kurulmasıyla mümkün görülmüştür. Medyanın meslek etiğiyle hareket ederek çocukların haklarını koruması tek başına yeterli görülmemektedir. Çocuklara yönelik yapılan haberlerde yetişkinlerin görüşlerine başvurulduğu ve hatta daha fazlası kadar çocuklara yer verilmesi çocuk dostu bir medya ortamının başlıca esasları arasında bulunmaktadır (Onat ve Akço, 2007). Çocukları içine dâhil eden bir iletişim ortamı “çoğulculuk”, “insan hak ve özgürlükleri”, “hukukun üstünlüğüyle birlikte demokrasinin de temel prensipleri arasında görülmüştür (Montgomery, 2000). Dolayısıyla, çocukları yetişkinlere bağımlı edilgin bireyler olarak gören geleneksel bakışın yerine çocukları aktif eyleyen bireyler olarak gören bir haber anlayışına doğru yönelim söz konusudur. Çocuğun katılım hakkının gerçekleşmesi bu bakımdan yetişkinlerin onlara güven duyması ve bağımsız bireyler olarak varlıklarının tanınmasına bağlı olacağı düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ

Bu çalışmada medya etiğinin çocuk hakları üzerindeki duyarlılığı ve topluma bu durumu nasıl kullanıldığını tespit edebilmek için yazılı basında kullanılan haberlerin incelenmesi araştırmanın amacını gerçekleştirmektedir. Çocuk haklarının toplum duyarlılığına karşı dikkat edilmesi gereken bilgi kaynağı olması bakımından her zaman öncelikli olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle yazılı basının haber işleyiş tarzı ve etiği dikkat edilmesi gereken önemli bir yöntemdir. Dolayısıyla bu çalışmada ulusal basının çocuk haklarına karşı göstermiş olduğu duyarlılığı görebilmek ve var olan sıkıntıların düzeltilmesine imkan sağlayabilmesi bakımından bu araştırma önem kazanmaktadır.

3. PROBLEM CÜMLESİ

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ulusal yazılı basınında yer alan sırasıyla trajik en yüksek olan Kıbrıs, Kıbrıs Postası, Havadis, Star Kıbrıs ve Yeni Düzen gazetelerinin bir aylık çocuk haklarına ilişkin yer alan haberlerin teması nelerdir?

4. YÖNTEM

Bu çalışmada; çocuk haklarının yazılı basınında yer alma duyarlılığı ve toplumsal farkındalık durumunun tespiti için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ulusal basını içinde yer alan dört farklı gazetenin haberleri incelenmekte ve haberleri çocuk haklarına duyarlılıkları açısından karşılaştırılmaktadır. Bu çalışma nitel bir araştırma modeli ile şekillenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunun belirlemesinde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, örneklemin problemle ilgili olarak

belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulmasıdır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). Dolayısıyla; araştırmada nitel bir çalışma ile içerik analizi gerçekleştirilmiştir.

5. VERİ TOPLAMA ARACI

Bu çalışmada; ulusal gazeteler olarak; Kıbrıs, Kıbrıs Postası, Havadis, Yeni Düzen ve Star Kıbrıs gazeteleri içerisinde yer alan 01.01.2016 – 31.12.2016 yılı aralığı içerisinde gazetelerin sayıları taranarak, çocukları konu eden haberleri incelenmiştir. Öncelikle gazetelerin konularına göre haber dağılımları tablolaştırılmıştır. Araştırmada haberlerin ana teması dikkate alınarak çocuğun; a.statüsünü olumlayan, b. cinsel taciz, c. suça konu olan, d. yapılan bu sınıflamanın dışında kalan ve çocuğun diğer durumlarının konu edildiği haberler olmak üzere hazırlanan tematik bir sınıflama/kategorileştirme üzerinden niteliksel olarak değerlendirilmiştir.

6. VERİ ANALİZİ

Yazılı basında çocuklara ilişkin haber sayısı ve haberde çocuğun nasıl temsil edildiğinin birlikte içerik analizi edilerek değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu doğrultuda içerik analizinde frekans ve yüzdeler kullanılmıştır. Öncelikle, verilerin yazıya dökümü, dökümlerin doğruluğu sağlanmış, belirlenen temalara göre verilerin işlenmesi ve doğrudan alıntılarla bulguların yorumları yapılmıştır. Verilerin güvenilirliğini sağlamak için kayıtlar ve kaydın dökümü araştırmacılar dışındaki başka bir araştırmacı tarafından incelenmiş ve araştırmacıların dökümleri ile karşılaştırılmıştır (Uzuner ve Çolak 2004). Bu durum gazetelere konu olan çocuk haberlerinin çocuğun konumunu çocuk hakları temelinde duyarlılık gösteren ve göstermeyen olmak üzere değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuçlar araştırmanın amacına yanıt oluşturabilmektedir.

7. BULGULAR

Bu çalışmada; KKTC’de belirlenen örneklem doğrultusunda haberlerin içeriklerine ve gazetelere göre dağılımı verilmiştir. Bu dağılımlar Tablo 1. de yer almaktadır.

Tablo 1. KKTC Gazetelerinde Çocuk Haberlerinin Konularına Göre Dağılımı

Gazeteler	Çocuk Olumlu Haber	Statü İstismar	Cinsel İstismar	Suç İşleyen Haberleri	Çocuk Diğer Haberler	Toplam
Kıbrıs	17		14	22	13	66
Kıbrıs Postası	4		1	2	2	9
Havadis	2		8	19	11	40
Star Kıbrıs	7		10	5	10	32
Yeni Düzen	9		11	1	4	25
TOPLAM	39		44	54	40	177

Bu çalışmada; Tablo 1’de görülen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gazetelerinin aylık tirajına göre ve çocuk haklarının ele alındığı zaman dilimi içerisinde Kıbrıs gazetesi en çok

çocuk haklarına ilişkin çocuk statüsüne ilişkin olumlu haber olarak yer almaktadır. En az ise; Havadis gazetesinde gerçekleşmiştir. Yazılı basında en çok çocuk cinsel istismar haberini de Kıbrıs gazetesi ele almıştır. En az ise; Kıbrıs Postası gazetesi yer vermiştir. Araştırmaya göre yazılı basında belirlenen tarih aralığında çocuk suç işleme olaylarına ilişkin en çok Kıbrıs gazetesi yer vermiş; en az ise; Yeni Düzen gazetesi bu duruma yer vermiştir. Bu gazeteler içerisinde son olarak çocuk hakları ile ilgili diğer temalar da yer alan haberlerde ise; en çok Kıbrıs gazetesi yer alır; en az ise Kıbrıs Postası gazetesinde yer almaktadır.

Bu çalışmada; çocuk haklarının yazılı basınında kullanım sahası daha çok suç ileyen gasp, uyuşturucu kaçakçılığı ve kullanıcısı, hırsızlık, yaralama gibi suçlara alet edilen eylemler ilgili haberlere sıklıkla yer verildiği ve çocukların bu tür eylemlere kullandırıldığı haber içerik analizinin çoğun katılıyla tespit edilebilmiştir. Bu haberlerde temaya ilişkin çocukların yazılı basınların görsel ve isimlendirme yazılarında haber etiği kurallarını görmezden geldiği tespit edilebilmiştir. Bu sürecin yazılı basının belirli yaş grubunu ve haber alıcısını olumsuz etkileyebileceği söylenebilmektedir.

8. SONUÇ

Bu çalışmada; KKTC’de belirlenen örneklem doğrultusunda haberlerin içeriklerine ve gazetelere göre dağılımı verilmiştir. Gazetelerin çocuk haklarına dayalı olarak, Kıbrıs Postası gazetesinin cinsel taciz haberlerini çok önemseyen bir durum bildirmediği ve bunu süre manşette ve haberin 6 sayfasına göre vermesi, çocukların yaşanan bu olaylardan sonra psikolojilerinin ne şekilde etkilendiğini, yapılabilecek iyileştirme çalışmalarına ve bu çocukların toplumsal yaşama kazandırılmaları konularına haberlerinde neredeyse hiç yer vermediği görülmektedir. Kıbrıs Gazetesi ise; daha çok haber manşetinde ilk ana sayfada çocuk taciz, çocuk şiddet, çocuk olumsuz davranış olaylarına sıklıkla yer verdiği ve olaya ilişkin çocuk uzman röportajlarıyla desteklediği görülmektedir. Yeni Düzen gazetesi, çocuk haklarına ilişkin verdiği haber temalarında görsel etiği gözden kaçırdığı görülmektedir. Havadis gazetesinde ise; tamamen çocuk haklarına ilişkin aile demografik yapılarını suçlayan ve suçluluk bildiren yazılara yer verdiği tespit edilmiştir.

Bu çalışmada; İçerik analizi yapılan gazetelerde çocuğa ilişkin haberlerin Kıbrıs Gazetesinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu haberler içerisinde çoğunluğun suç işleyen çocuğa ve çocuk istismarına ilişkin haberler olduğu gözlenmiştir. Gazeteler içerisinde en çok çocuk istismarı haberine yer veren gazete Kıbrıs gazetesi; en az yer veren gazeteler ise Kıbrıs Postası ve Havadis gazeteleridir. Çocuk istismarı haberlerinin büyük bir kısmı iç kaynaklı haberlerdir; incelenen haberlerin yalnızca yurt dışı kaynaklı haberler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ana akım medya içinde yer alan gazetelerin, çocuk hakları konusunda benzer yönelimler ve değerlendirmeler içinde oldukları görülmektedir. Aralarındaki görece farklılıklar, gazetenin yayın politikalarından ve haber değeri konusunda benimsediği önem kriterlerinden kaynaklanmaktadır. 01.01.2016 – 31.12.2016 tarihleri arasında Kıbrıs, Kıbrıs Postası, Havadis, Yeni Düzen ve Star Kıbrıs gazetelerinde çocuğun temsil edildiği haberlerin sayısı, toplam 177’dir. Gazetelerin çocuk haberlerine yer verme oranlarında görece Kıbrıs gazetesi en belirgin ve yüksek olandır. Ancak söz konusu oran kadar, çocukların çocuk hakları açısından nasıl temsil edildikleri önemlidir. Bu haberlerden 43’ünün Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne uygun olduğu ve çocuğun statüsünü olumlayan haberler olarak nitelendirilebilecek kültür, sanat, eğitim ve sağlık konularındaki haberlerden oluştuğu dikkati çekmektedir. Ancak haber metinlerinin çoğunda görünüşte olumlu bir yaklaşımın olmasına rağmen, içerikte söz konusu duyarlılığın fazlaca dikkate alınmadan, çocuğun habere materyal

oluşturduğu dikkati çekmektedir. Haberlerde çocukların genelde edilgen-pasif olarak temsil edilerek yetişkinlere göre alt bir konuma yerleştirildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2010). *Türkiye’de Çocuk Hakları*. İstanbul: Maya Akademi Yayınları.
- Akyüz, E. (2012). *Çocuk Hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ary, D.; Jacobs, L., C.; Sorensen C.; Razavieh, A. (2010). *Introduction to Research in Education*. Wadsworth, Cengage Learning, Belmont, USA.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri (11. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cherney, I. D. (2010). Mothers', fathers', and their children's perceptions and reasoning about nurturance and self-determination rights. *The international journal of children's rights*, 18(1), 79-99.
- Covell, K., Howe, R. B., & Polegato, J. L. (2011). Children's human rights education as a counter to social disadvantage: A case study from England. *Educational Research*, 53(2), 193-206.
- Deb, S., & Mathews, B. (2012). Children’s rights in India: Parents’ and teachers’ attitudes, knowledge and perceptions. *The International Journal of Children's Rights*, 20(2), 241-264.
- Erbay, E. (2013). Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1) 38-54.
- Güler, B. (2009), Televizyon Yayınlarında Çocuk ve Çocuk Sorunlarının İşlenişi: TRT’de Çocuk Temalı Yayınların Analizi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Hodgkin R., Newell P. (2002). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*. İstanbul: Unicef.
- Montgomery, K. C. (2000). Children’s Media Culture in the Millennium: Mapping the Dijital Landscape. *The Future of Children, Autumn-Winter 10* (12), 145-167.
- Onat, Y. ve Akço, S. (2007). *Çocuk Hakları ve Habercilik*. İstanbul: IPS İle İletişim Vakfı Yayınları.
- Öcel, N. (2002). *İletişim ve Çocuk (İletişim Ortamlarında Çocuk Reklam ve Etkileşimi) (1. Basım)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Washington, F. (2010). 5-6 Yaş Grubu Çocuklarına Uygulanan Aile Katılımlı Çocuk Hakları Eğitimi Programının Etkinliğinin İncelenmesi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü *Yüksek Lisans Tezi*.
- Uzuner Y. ve Çolak, A. (2004). Zihin Engelli Çocukların Okuma Yazma Öğrenmeleri Ve Özel Eğitim Öğretmenleri: Yarı Yapılanmış Görüşme Araştırması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. (4), 242–270.

AN EXAMINATION OVER THE TRAIN STATION BUILDINGS OF CAPITAL CITY OF TURKEY IN THE CONTEXT OF PRESERVATION AND RE-FUNCTIONING OF THE HISTORICAL ENVIRONMENT: GAZİ PAŞA STATION

Gökçe AYKAÇ

Res. Assist. , Atılım University, Department of Interior Architecture and Environmental
Design

ABSTRACT

Reminding the importance that is not given preciously by the users or government to the historical environment, this study tells about the significances and historical or situational meanings of the buildings. When it is taken into consideration that the railways of the Turkish Republic are important in the history of it while the Republic was founding in 1920's, the founder of Turkish Republic, Gazi Mustafa Kemal, wanted Ankara to be the capital city of Turkey, despite its geographical and financial insufficiencies, he believed that, the heart of the country must be these not yet fully developed lands. In the history of Turkish Republic, the architecture was also affected by the changing regime and nationalistic attitude besides all economical, political and social changes. One of the ideas of Gazi was to build railways, because the country needed to stand on and rehabilitate its economical conditions, so that, station buildings also carried much importance. These buildings have to be paid more attention and awareness in the manner of preservation of them, because architecture is a gadget which counts and shows the time with buildings. It is aimed to narrate that, one of the most important station buildings of Early Republic Period of Turkey; Gazi Paşa Station is analyzed in respect to boost the awareness of preservation of historical buildings.

Keywords: historical environment, railways, station buildings, preservation

1. INTRODUCTION

Concerning the historical environment to keep on its own natural being, architecture and urban design are the common disciplines that study and try making awareness of them. The all historical environment has its own story, but some carries meanings about the values of the lands that they had built on. When it is taken into consideration, building railways was an important issue for the history of Turkish Republic. After foundation, in the middle of 1930's, the new politics of the new government was towards building new harbors, bridges, factories and at that time, the construction of some of the governmental buildings were stopped to build those railways station and buildings (Aslanoğlu, 2001). The most important aim was connecting the regions of the country, and the motto was '*electrifying Turkey*'; '*weaving the whole country with iron nets*' which describes those aims (Bozdoğan, 2002). All these changes including regime and economical, political and social changes, were put in the practice to found the Republic tearing the country of its damaged past. Although the Ottoman Empire had used Istanbul as a capital, Ankara was decided by Mustafa Kemal to be the capital city of this new formation. When Turkish Republic was started to be founded governmentally, besides these reforms, the architecture of the country was also affected by the nationalist attitude, hereby, the station buildings was constructed in that manner. The railway roads of Turkey had a very great place in its history and the Gazi Paşa Station building was chosen because it was among the exceptional stations of the new capital, Ankara. This study has historical research content and tells about a case which is determined by the author as the Gazi Paşa Station building, it is aimed to narrate that, the past and present of the building are different and similar with the other historical environment, this building also deserves the regards in terms of awareness. By researching literature and internet, the study is based on evidences, documents and photographs of personal archive.

2. EARLY REPUBLIC PERIOD AND ARCHITECTURE

The nationalist movement in the Europe that had started to consolidate in XIX Century had a great role of preparation of the breaking up of the Ottoman Empire. Pan-Islamism, the period that emerged after all those movements consciously made by the European countries aiming breaking over Europe, which the Ottoman Empire had affected negatively and it started to be a union again. However, that period had failed by the breaking over of the Arabic governments; this situation dragged the Empire to being nationalist with social issues, the society started to be a nation again (Hasol, 1999).

Simultaneously the Republic was proclaimed, some studies were started to revive the Turkish economy. In this content, by the economical policy, Turkey was pushed into statist manner; moreover, the architecture was affected directly (Aslanoğlu, 2001, p. 20).

2.1. First National Architectural Period (end of XIX Century – first quarter of XX Century)

When the constitutionalism was proclaimed, the revolutionist decisions had started as a period and continued in the *National Struggle for Independence* to the first years of the Republic of Turkey. The architecture in the country was affected directly by these changes

and shaped in a nationalist manner. In the leadership of Architect Kemaleddin and Mr. Vedat, this period is named the *First National Architectural Period*.

Metin Sözen, an architect and scientist studied about the historical environments of Turkey, about the first national architectural period: instead of the manner using Islamic and Ottoman elements, Seljukian-Ottoman period elements were distinctly used (Sözen, 1984). Those elements which are the effects of this period: pointed arches on facades, oriels, domes, pillars, large eaves, hipped roofs, appentices and ceramic tile decorations. In a symposium with Sözen, Aslanoğlu quotes that besides the use of Turkish architecture and decoration arts, the academic strict rules also roled in the occurrence of this movement. These academic rules are the studies on Turkish architecture by the architects Kemaleddin and Mr. Vedat who trained in Europe (Aslanoğlu, 1984).

The Turkish nationalist movement shaped the forgotten Turkish art and architecture; made it reborn and live with its values of classical era (Aslanoğlu, 1984). The architecture movement developed in this manner named 'Neo-Classical Turkish Style' which affected only the public buildings (Hasol, 1999).

2.2. Second National Architectural Period (1939-1950)

After the first architectural period couldn't meet the needs of the era and keep up with the technological developments, people were in a pursuit of new. Ankara-the-capital was the place that construction and building needs were denser, so that, new forms and material and consequently, new foreign architects needs occurred. Industrialization among the world and increasing construction matters also brought the need of new architects, so that, the new foreign architects era had started (Hasol, 1999).

In this period, including year 1927 and after, there were monumental buildings designed with showing the Turkish sovereignty and emphasizing the statist understanding. One of these buildings is State Railways Central Building, which was designed by Bedri Uçar and having monumental classism and huge organizations (Bozdoğan, 2002). The style of this period adopted the monumentalist, statist, renovationist attitude and named as '*Second National Style*' or '*International Style*'. According to Bozdoğan, Turkish architectural historian, Turkish architects were in a pursuit of creating architecture, modern but down to earth, national but a piece of western civilization (Bozdoğan, 2002).

3. STATION BUILDINGS

"The network of railways is the safety weapon of a country, carrying more importance than fusil, artillery.

Gazi Mustafa Kemal.

The railways of Turkey started to be constructed by Ottoman Empire in 23rd September, 1856, between the towns İzmir and Aydın (TMMOB, *Lale Çoygun*, 2012). Haydarpaşa-İzmit Railway was bought by the Anatolian Railways between 1868-1873 dates and prolonged to Ankara. The first train had arrived in town, in 1892 (TMH, 2006).

The railways were constructed by foreigners and only 4112 kilometers long at that time. Besides this big obstacle, the high price of transportation made minds to get accustomed to the need for new railways. The situation of the absence of the railways in the rest of the country with the insufficiency of total became a national issue and the construction continued with the nationalist thinkings such as uplifting and defending the country (Yıldırım, 1996).

In the light of these aims and studies, the construction of railways continued to meet the people with them and raise the 'national being and safety' in question; hereby, the society met the stations, the stop points of the railways.

Stations and its buildings are rare constructions which are created by the industrial revolution. They are sheltering the past and present together, and correlating and combining the society with its cultural and natural environment. The locations of these buildings were the most suitable places for the public settlement. The roads opening into the city were named like 'İstasyon (Station) Avenue' after the location of these buildings on those roads. The cities were planned generally in this manner at that period (TMMOB, *Lale Çoygun*, 2012).

Architecturally, the stations have two parts such as the period that they had been in and the period in XIX Century. These parts are the building of the station and the hall of the platforms. Architecture of the stations shaped with the style developing by the period, they were scaled in huge dimensions in order to have them a monumental meaning. Furthermore, they became the mystical symbols of expressionism and were designed in gothic, baroque, neoclassical and traditional styles (TMMOB, *Lale Çoygun*, 2012).

4. HISTORICAL STATION BUILDINGS IN ANKARA

Following the date 1982, when the railways entered into Ankara, it conjoined the west coast of the country with the town. The first station built in that manner was the first station, which was constructed temporarily in the place of the current Ankara Station. Other stations are orderly, New Ankara Station and Gazi Paşa Station, having monumental looking. Although the State Railways Central Building hasn't got a station function, it also carries the characteristics of the period with its monumental quality, created by its gigantic scale and andesite façade coating.

4.1. Ankara First Station Building

This two-floored, tiny, unpretentious building was constructed in 1891 because of the entrance of the railways to the town, Ankara (Figure 1). When the town became the capital, the building turned into a little door which is welcoming the passengers, so that; it couldn't carry the weight of this density. After this requirement, it was decided to build a new station and made decisions about it within the framework of the planning of Ankara, the *Jansen Plan*. Finalizing the conversations with the Ministry of Public Works, the decision of making a new station in the place of the first station was made. The new mission of designing the new station was given to young architect, Şekip Akalın (TMH, 2006).

Fig.1: Ankara First Station Building, 1891

URL-1

4.2. Ankara Station

Ankara Station was designed by Architect Şekip Akalın, in the manner of First National Architecture and started to be constructed in 1935. This three-floored building has a monumentally scaled structure with its again three-floor high colonnaded entrance portico. Showing the Early Republic Period Architecture's 'statist' manner, the station has a symmetrical plan with two semi-circular planned towers (Yavuz, 1973). The reinforced concrete structure is coated with andesite in order to highlight the monumental look. In an article from a website, about positioning of this building: The station founded in parallel with the railway line, had built in the place of the old one because of the insufficiency of the fast-developing capital city. Besides its main function, the building which was designed such a sublime door, was greeting the people coming to the town. It was joined to the *Station Casino* building which is constructed on the same date, with a pair of arched and architraved columns (Figure 2, 3, 4), (Koyuncu, 2010).

Fig.2: Ankara Station and Station Casino, 1940s

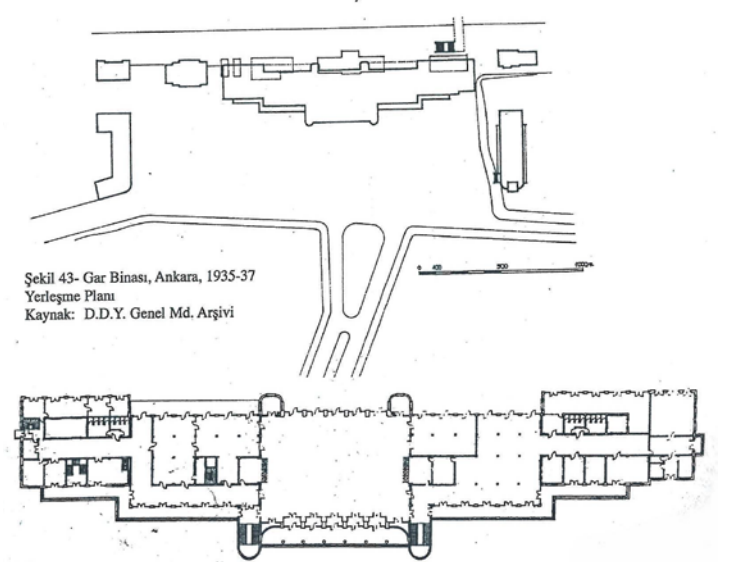
KOYUNCU, P. (1 Eylül 2010) *Geçmişin Modern Mimarlığı*
URL-2

Fig.3: Ankara Station

KOYUNCU, P. (1 Eylül 2010)
Geçmişin Modern Mimarlığı. URL-2

Fig.4: Ankara Station Site and Floor Plans, 1935

Şekil 43- Gar Binası, Ankara, 1935-37
Yerleşme Planı
Kaynak: D.D.Y. Genel Md. Arşivi

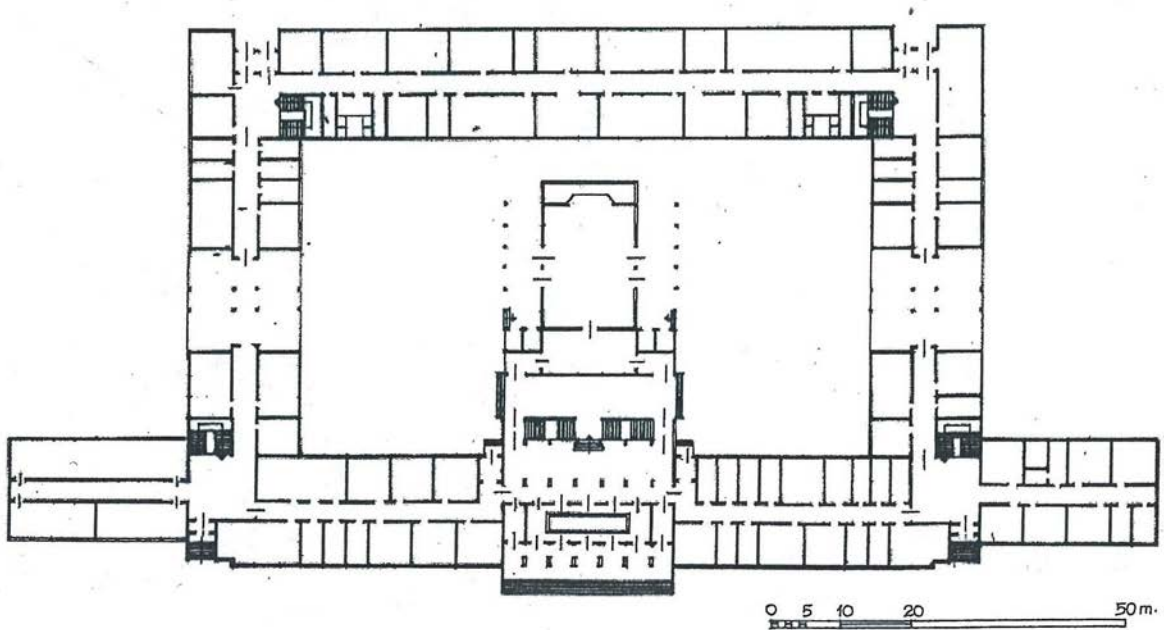
ASLANOĞLU, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923 – 1938*. Ankara: ODTÜ

4.3. State Railways Central Building

This building was constructed between the years of 1938-1941, in Ankara, by Architect Bedri Uçar. The use of andesite stone was a tool to emphasize the monumental design. The building has significance because of its overwhelming monumental look created by its giant scale and central position (Figure 5, 6), (Aslanoğlu, 2001).

Fig. 5: State Railways Central Building Floor Plan, 1938

ASLANOĞLU, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923 – 1938*. Ankara: ODTÜ

Fig. 6: State Railways Central Building, 1938

URL-1

5. GAZİ PAŞA STATION

This station building is the suburban train station which was designed by architect Ahmed Burhanettin Tamcı with the understanding of *First National Architecture Period*, in the boundary of the Atatürk Orman Çiftliği (Atatürk Forest Ranch) land. As a result of the railway passed inside the ranch land, it was aimed that the station building was designed for the people who wanted to visit the ranch (URL-3). Being among the first qualified station buildings, Gazi Paşa Station was brought into service in 1st of February, 1926, and Atatürk took place in the opening ceremony (Koyuncu, 2010). Following the opening of the building in 1926, it started to greet the people which suburban trains embark or leave to the station.

5.1. Construction Process and Architectural Characteristics

On the occasion of its period of construction, Gazi Station conserves architectural styles more than one. While the facades of the building are completely decorated with Ottoman religious elements, plan organization has a rectangular scheme can be seen in the western plan types. The building has two types of exterior wall thicknesses like 50 centimeter for the lounge and 35 centimeter for the side towers. As the center of this plan, a 7 meter-squared space having equal sides and 8 meter-height is located, and it functions as a lounge. In order to emphasize the entrance to this lounge, the parts that named as *wings* have relatively lower roofs than the height of the building. The towers on the left and right of the lounge have 980 centimeters height with the top of the roof, and the wings designed lower are 525 centimeters high. Coming from the Kütahya, there are ceramic tile decorations on arches of the facades. Except for the ceramic tiles, arches and walls, glass is used as a material on facades and these glass parts have a plaid look to emphasize them. The building didn't have any platform for the trains until 1930's and after the construction of the platform; the steps of the entrance went down to one per each (Sobutay, 1997). Having a symmetrical plan, hipped roofs, eaves, pointed arches and ceramic tiles over them on the facades, the station is almost a summary of the First National Architecture Period that it was built in.

5.2. Restorations and Functional Changes

According to the condition that the building in and the narrations of the old employees, Gazi Station has been rented to some managements by the State Railways. These managements have taken the similar functions like the others in neighborhood because of the environmental reasons, conditions and analysis. So as to the station is in the land of Atatürk Orman Çiftliği, it is also close to the restaurant-convenience food managements. Consequently, this shows that why the building is now functioning as a restaurant.

The building was used as station from 1926 to 2000. After the function of transportation stop was shut down in 2000, the building was rented and took the function of its neighbors. Until the year 2005, the management named *Darülziyafe*, continued to serve as a restaurant. The restoration of the building had started with the painting of the facades; the color turned pink from yellow after 2001 (Figure 7).

Fig. 7: Gazi Paşa Station, 1926

anon.

In the same year, by the owner of the same management, the interiors had changes apart from the restorations, such as the paintings on the right and left walls of the lounge. It can be argued that, the paintings are having meanings by containing Atatürk picture and some other Turkish symbols, because of the techniques and qualities of them. After the closing up, that management left its place to a new restaurant, *Karadeniz Yavuz Lokantası*. According to the narrations by the users, only the doors, joineries, some brass letterings, ceramic tiles, plasterboards and the floor covering. As a consequence of the furniture, accessories and curtains were taken out of the building by the Foundation of State Railways there is less originality of interior equipments. *Mehmetzade Köftecisi* named management took over the building in 2007, but they called the building as '*Gazi Paşa Konağı*' even it was built to be used as a station, not a house. Finally, a company making traditional desserts, *Asi Künefe*, took the place of the one before in 2016 and is still operating today.

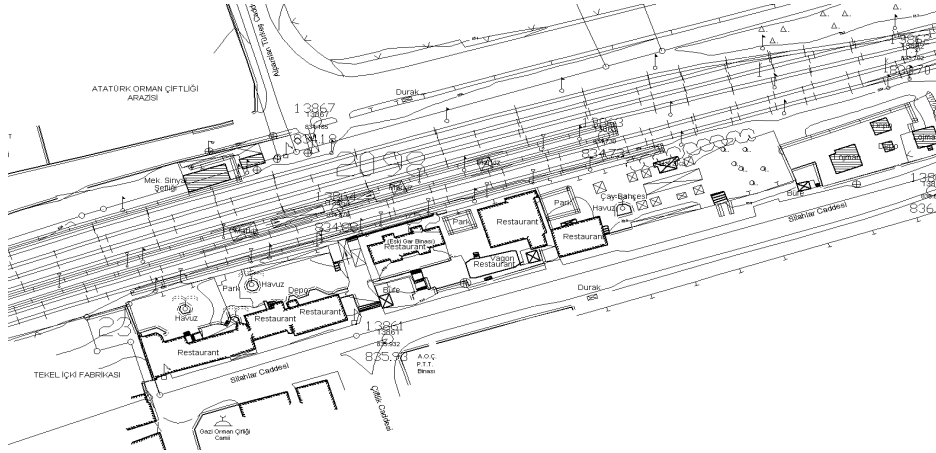
5.3. Building Analysis

Analyzing architecturally, Gazi Station has the similarities with the most of the buildings constructed in the *Early Republic Period Architecture*. Roof types, symmetrical plans, pointed arches of facades are the characteristics of that period. According to a study, as a general analysis, there is a big square-shaped lounge which the two doors with pointed arches on their facades outside (front and back) open to it. On the right and left of this lounge, there are spaces functioning like offices and dwellings symmetrically organized. These spaces are gained meanings by the towers which are in a connection with the middle lounge, and turn into the masses strengthening the symmetry in general (Mimarlık Dergisi, 1973).

Furthermore, analyzing the site plan, Gazi Station building was constructed in Atatürk Orman Çiftliği (Figure 8). It is located on the railway line of Ankara-Eskişehir. Entrance to the land of the building is provided by the eleven stepped-stairs from the Silahtar Avenue (old İstasyon Avenue) today. Because of the symmetrical arrangement, the front and back of the facades are having the same design (Figure 9, 10). When it is gone down the eleven steps, there is also a garden on the -0.76 meters altitude, and this greening is located on the right side of the building as the avenue (Figure 11). This greenery has been used as the terrace and tea garden of those managements.

Fig. 8: General Site Plan, 2005

State Railways Archive

**Fig. 9: Gazi Paşa Station,
İstasyon Avenue Facade, 2012**

Personal Archive

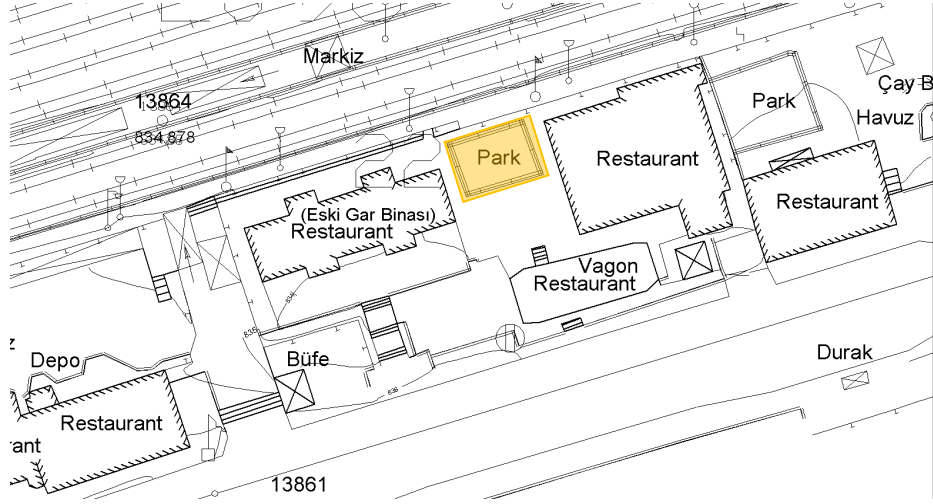
**Fig. 10: Gazi Paşa Station,
Railway Line Facade, 2009**

URL-4

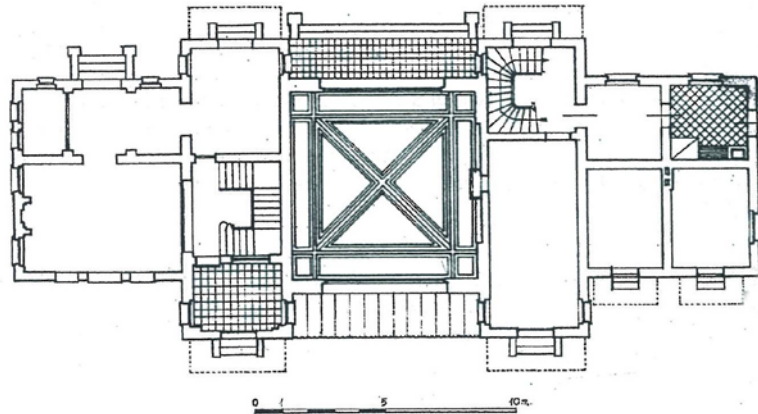
Fig. 11: Site Plan, 2005

State Railways Archive

The construction method of the building is masonry and reinforced concrete flooring. The facades are coated with the ashlar and plastered over (Aslanoğlu, 2001). The two towers of the building have both two floors, and the wings have single floors (Figure 12). The transition from the lounge to the left tower was used as the box-office for train tickets. On the ground floor, the spaces were used by the station officers. As today's function, the wing on the left is used as the kitchen and depot of the restaurant. In order to reach the first floor of the left tower by the ground floor, a door was planned which is on the avenue façade. This door is going up by timber stairs to a room that was designed for accommodation. The room has windows on the façade looking at the railway line and in the years of Republic, Atatürk also used that room for staying.

Fig. 12: Ground Floor Plan, 1926

ASLANOĞLU, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923 – 1938*. Ankara: ODTÜ

Right tower, from the lounge, has two-winged timber door opening to another hall and going up to the upper floor. In addition, the right wing is also connected by a door to the main hall (lounge) from the staircase. On the left wing, there are five rooms; one is having a marble fireplace coming from France. Totally, one on the ground floor, another one in a room on the upper floor, there are three fireplaces in the building.

There are wide roof eaves carried by the iron beams having wood-textured look. (Ankara Mimarlık Rehberi, 2002). The hinged roof with tiles covers the top of the building. Openings on the facades are supported with the pointed arches. Those arches' tympanums are ornamented with blue, having flowers and geometric shapes ceramic tiles coming from Kütahya. In interior, they can be seen at the bottom of the walls.

6. TODAY'S GAZI STATION

Gazi Mustafa Kemal made lots of revolutions in order the country and society to develop in the years of Republic. These revolutions are the renovations that Atatürk studied on them behalf of the Turkish society to reach the modern civilizations. For the benefit of increasing and wellbeing of the society, some studies about the agriculture aiming to inform the villager and farmer sections added to these renovations. Atatürk, himself, was interested in these studies of him; he wanted to build an exemplary farm himself again; for the farm, he chose Ankara, the place he had lived in. despite the drought in the region, Atatürk didn't give up on his ideas and in 1925, he bought the 20.000 dunam land 5 kilometers away from Ankara which the Ankara-Eskişehir railway line was passing through it (Dalay, 1988).

Ankara which was looking such a little town of Anatolia, in order to form it, there were some buildings constructed such as Assembly building and afterwards Ankara Palace. In addition to these buildings, when the Ankara Station was constructed which was performing like the entrance to the town, the triad was completed. The town was having its shape slowly by the İstasyon Avenue starting from the station and reaching out to Ulus. Parallel with this Ankara-Eskişehir line, the İstasyon Avenue was a nice location for the little station Gazi Paşa, before the main station was constructed. Gazi Paşa was compared to a flower bloomed in the middle of those Anatolian steppes (Sobutay, 1997).

Among the Republic buildings, Gazi Paşa, carries the meanings of the period and shows the architectural characteristics of all buildings constructed in that period. This station's construction was stopped once because of the financial insufficiencies and it has many memories, had carried the guests of Atatürk and had a significant place among protocol.

After the closure of the Gazi Paşa, when the station service stopped in 2000, the building haven't used like any station places. The new function of the station was determined by the companies while it was rented by the State Railways. The only new function is a place having kitchens and serving various food; restaurant. It can be argued that, serving as a restaurant for this building in terms of enough space is inconvenient for its plan organization. When the restoration was completed and the restaurant started to serve, it had functioned only for 7 years. Later, the building was transferred to another company, again a food company which only used the building as a kitchen and depot. After 9 years, now a dessert company is serving in the building. The use of the building is complicated; customers can see some parts of the interior of the building, the 'unlocked' parts. If you want to visit the building there is no regulation of entrance and exit; the building behaves like the company's own place, not a

historical building carrying the values of the land that it was built on its own country. The insensitivity and unawareness in this situation looks like continuing for more years.

If to mention about the functions instead of the common one, Gazi Paşa, due to its historical and political meaning, can serve as a museum, first of all. By the meaning it carries, directionally, railway and stations can be the exhibition subjects of the museum, also which can be founded by the Turkish Republic State Railways. It can be a place that the archive of railways is shared with people visually, and can be a cultural house, a library even. If it is insisted on being a place of food and beverage similar to the environment, the idea can be discussed and plans can be created over the idea. Shortly, the new function of the building shouldn't compete with the historical, cultural and architectural meaning of it and take the meaning over.

As a conclusion over a situation needed to have serious awareness about, all historical environments should be kept and preserved to keep on their beings. No matter what the scale is, every historical building should be renewed and re-used convenient to its past meaning and function. As the example stated before, Gazi Station, a historical building deserves to be preserved literally and organized with its close environment. The proposals for the new function of the building and the land of it mentioned in the paper can be multipliable, and there is a need of emergency to tear the building apart from its common situation and start to re-use it in control without any disinformation. It should be shared with people in order it to introduce and make people aware of itself and its history.

REFERENCES

- ANKARA STATION, 'Buharlı Hicaz Demiryolu' Exhibition, 2008
- ANKARA ENSTİTÜ VAKFI: II/14 Atatürk Orman Çiftliği. URL-3:
<http://www.aev.org.tr/baskent-tarihi/15-harita-2-cevre-yapi-ve-merkezler/66-gazi-istasyonu.html>
- ASLANOĞLU, İ. (2001). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923 – 1938*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- BOZDOĞAN, S. (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür* (1. Baskı) İstanbul: Metis.
- DALAY, F. (1988, Mart). Atatürk, Ankara Orman Çiftliği'ni Nasıl ve Niçin Kurdu? *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 11, Cilt IV, retrieved from: atam.gov.tr
- HASOL, D. (1999, 9-10 Aralık). *Osmanlı Kültürel Mirası ve Mimarlıkta Süreklilik*. İstanbul: İTÜ Sempozyum Kitabı.
- KOYUNCU, P. (1 Eylül 2010) *Geçmişin Modern Mimarlığı*. Retrieved from: v3.arkitera.com
- State Railways General Management Archive
- SOBUTAY, L. (1997, Haziran). *Garlarımız*. *Demiryol Dergisi*. Sayı 6 – 1997/6
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (1984). *Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri*. İstanbul.
- T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI. (2002). *Ankara Mimarlık Rehberi*. Ankara.
- UCTEA (TMMOB), Union of Chambers of Turkish Engineers and Architects
- YAVUZ, Y. (1973). *Mimarlık Dergisi*. (11-12 Kasım-Aralık)
- TMH - Türkiye Mühendislik Haberleri. Binalar - Kamu Binaları / Sayı 442-443 - 2006/2-3. e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/23.pdf
- YILDIRIM, İ. (1996, Temmuz). Atatürk Dönemi Demiryolu Politikasına Bir Bakış. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 35, Cilt XII. Retrieved from: atam.gov.tr

Electronical Sources

- URL-1: <http://www.trainsofturkey.com/pmwiki.php/Stations/Ankara>
- URL-2: v3.arkitera.com
- URL-3: <http://www.aev.org.tr/baskent-tarihi/15-harita-2-cevre-yapi-ve-merkezler/66-gazi-istasyonu.html>
- URL-4: demiryolcuyuzbiz.com

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TEMEL HAKLAR: ABAD İÇTİHATLARI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME*

Didem SAYGIN

Dr, Araştırma Görevlisi Didem SAYGIN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

ÖZET

Avrupa Birliği (AB) 1951 yılından itibaren hem ekonomik hem de siyasi bütünleşme hedefiyle hareket etmiş uluslar üstü (supranasyonel) bir örgüttür. Örgüte yeni üyelerin katılmasıyla birlikte iş birliği alanlarını geliştirmiştir. Bu alanlardan biri de insan hakları konusudur. Başlangıçta AB'nin insan haklarına yönelik bağlayıcı ve temel bir belgesi olmasa da zamanla insan hakları konusu AB'nin temel dayanağı haline gelmiştir. Bu durumda AB Adalet Divanı (ABAD) içtihatlarının etkisi büyüktür. AB'nin işleyişinin üye ülkelerde uygulanabilirliğini denetleyen bir kurum olan ABAD, ön karar prosedürü yoluyla kendisine taşınan temel haklara ilişkin sorunlara başlangıçta daha temkinli yaklaşmıştır. Üye ülkelerin temel haklara ilişkin hassasiyetleri ve AB'nin bu konuda bir düzenlemeye sahip olmaması AB'de temel haklar sorununu gündeme taşımıştır. Özellikle üye ülkelerin ve bireylerin Adalet bu konuda taşıdığı davalar ve Adalet Divanı'nın bu yöndeki tutumu AB'de temel hakların gelişimini şekillendirmiştir. Başlangıçta Adalet Divanı temel haklara ilişkin davalarda tereddütlü davranırsa da ilerleyen içtihatlarla birlikte temel hakları AB'nin temel dayanağı haline getirmiştir.

Bu çalışmada, AB'nin ABAD içtihatları ışığında temel haklara ilişkin tutumu ve içtihatların AB'de insan haklarının gelişimine etkisi değerlendirilecektir. Bu kapsamda, üye ülkelerden Adalet Divanı'na taşınan temel bazı davalar baz alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Temel haklar, Adalet Divanı Kararları, AB'de İnsan Hakları*

* Bu makale “Avrupa Birliği Hukuku Önceliği İlkesinin Üye Devletler Tarafından Uygulanması: Karşılaştırmalı Bir Analiz” isimli doktora tezinden üretilmiştir. 16-18 Kasım 2017 tarihinde Polonya’da “International Conference on Awareness” da sunulmuştur.

FUNDAMENTAL RIGHTS IN THE EUROPEAN UNION: ASSESSMENT ON THE ECJ CASE LAW

ABSTRACT

The European Union (EU) is a supranational organization that has been operating since 1951 with the aim of economic and political integration. With the participation of new members in the organization, it has improved the areas of cooperation. One of these areas is the human rights issue. Although not initially a binding and fundamental document on the EU's human rights, over time, the issue of human rights has become the mainstay of the EU. The influence of the case law of the EU Court of Justice is great. ECJ, an institution that monitors the applicability of the operation of the EU in member states, initially became more cautious about the issues related to the fundamental rights carried forward through the pre-decision procedure. The sensitivities of the member states to basic rights and the fact that the EU does not have an arrangement on this issue raised the question of fundamental rights in the EU. In particular, the actions taken by Member States and individuals on this issue by Justice and the position of the Court of Justice have shaped the development of fundamental rights in the EU. Although, In the beginning, the Court of Justice acted hesitantly in cases involving fundamental rights, along with the progressive case law, basic rights have made it the mainstay of the EU.

In this study, the attitude of the EU to fundamental rights in the light of the ECJ case law and the impact of case-law on the development of human rights in the EU will be evaluated. In this context, some basic cases carried out from the member countries to the Court of Justice will be taken as basis.

Key Words: *Fundamental Rights, ECJ Case Law, Human Rights in EU.*

1. GİRİŞ

AB'de temel haklar başlangıçta Birliğin temel gündemini oluşturmamıştır. Öncelikle ekonomik ve siyasi entegrasyon sürecine kanalize olan AB, temel haklar konusunu kendi alanı dışında görmüş ve bu konuda çekimser bir tutum sergilemeyi tercih etmiştir.

AB'ye yeni üyelerin katılımı ve entegrasyon alanlarının genişlemesiyle birlikte üye ülkelerin Anayasaları tarafından korumaya alınan temel haklar konusu gündeme gelmiştir. Ancak AB'de temel hakları düzenlemeye alan herhangi bir belge bulunmadığından, AB mevzuatı ile üye ülkelerin temel haklar hususunda çelişkiye düştüğü alanlar önkarar prosedürü yoluyla Adalet Divanı'na taşınmıştır. Temel haklar konusunda elinde net bir belge ya da dayanak bulunmayan Adalet Divanı, başlangıçta bu hususta çekimser davranmayı tercih ederken, ilerleyen zamanlarda oluşan içtihatlarında etkisiyle cesur kararlar alabilmiştir. Bu kararlar zamanla AB'de temel haklar kataloğunun da önünü açacaktır.

Bu kapsamda Stork kararı bir ilk olmuştur. Dava Almanya tarafından Adalet Divanı'na 1959 yılında taşınmıştır. Ancak Divan tarafından temel haklara mesafeli yaklaşmıştır. 1969 yılında Stauder davasıyla bir kere daha temel haklar konusu Divan'da gündeme gelmiş ancak bu sefer Divan görüşünü bildirmekte tereddütlü davranmıştır. 1980 yılında ise eşir işe eşit ücret kapsamındaki bir hak ilk defa Adalet Divanı tarafından korumaya alınmıştır. 2000'li yıllar ise Adalet Divanı'nın temel haklar konusunda insan haklarını herşeyin üstünde tutan bir dönüşüm içerisinde olduğu mevcut içtihatlardan yola çıkarak söylenebilir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TEMEL HAKLARIN GELİŞİMİ

Temel haklara ilişkin kurucu metinlerdeki atıflar ve düzenlemeler yeterli olmamış, zaman içerisinde AB'nin kendisine ait bir temel haklar kataloğuna ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla Temel Haklar Şartı'nın oluşturulması yönünde çalışmalara başlanmıştır. Söz konusu Temel Haklar Şartı, AB içerisinde geçerliliğe sahip olacaktır. Bu nedenle, devlet ve hükümet başkanlarının dikkatine ilişkin konuyla ilgili bir metin 7-11 Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi'nde sunulmuştur. Zirve tarafından ilgili metin kabul edilse de bağlayıcılığının sağlanabilmesi için konunun 2004 yılında toplanacak olan Hükümetlerarası Konferansta ele alınacağı belirtilmiştir (Tezcan, 2002: 148). Bununla birlikte, Nice Zirvesi'nde Avrupa Parlamentosu, Konsey, Komisyon ve Avrupa Konseyi birlikte farklı uluslararası, Avrupa ve ulusal metinlerde yer alan, medeni, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları tek bir metinde, Temel Haklar Şartı olarak ilan edilmesinden duydukları memnuniyeti ve kabul görmesi temennilerini belirtmişlerdir (Arsava, 2004: 3).

Bu şart, 1999 yılında Köln ve Tampere Zirvelerinde bir araya toplanan devlet ve hükümet başkanları, AB kapsamında medeni, siyasi, ekonomik ve sosyal hakları kapsayan bir Temel Haklar Şartı hususunda farklı bir yöntem uygulamışlardır. Bu yöntem, Avrupa Parlamentosu'nun ve ulusal parlamentoların temsilcilerinden oluşan suigeneris bir kuruma temel haklara ilişkin bir şartın oluşturulması görevinin tanınmasıdır. İlk olarak suigeneris bir organa AB'ye ilişkin bu önemli şart hazırlanmıştır ki bu durum hükümetler arası sisteme göre daha değişik bir yaklaşımın habercisi niteliğindedir (Tezcan, 2002: 257). Çünkü Avrupa Parlamentosu'na ve üye ülkelerin parlamentolarına tanınan çalışmalara katılım zorunluluğu, üye ülkelere tanınan “*antlaşmaların efendisi*” olma rolünü sona erdirebilecektir. Bu zamana kadar Avrupa Parlamentosu'nu devre dışı bırakan yaklaşım terk edilmiştir (Arsava, 2004: 4).

Temel haklar Şartı 7 Aralık 2000 tarihinde Avrupa Parlamentosu, Komisyon ve Konsey tarafından imzalanarak kurumlar arası hazırlanmış ortak bir metin şeklini almıştır. Bu açıdan metni imzalayan kurumlar arasında da metnin bağlayıcılığı söz konusudur. Ancak, bağlayıcılık konusunda üye ülkeler arasında bir konsensüs sağlanamamıştır. İrlanda, İngiltere, Hollanda ve Danimarka Temel Haklar Şartı'na bağlayıcı bir nitelik vermeyi kabul etmemiştir. Ancak Belçika, İtalya ve İspanya gibi ülkeler tersi yönde fikir beyan etmiştir. Sonuç olarak 2004 yılında toplanacak olan hükümetler arası konferansta Şart'ın son haline karar verilecektir (Tezcan, 2002: 260). 2004 tarihli Anayasal Antlaşma'ya II. Bölüm olarak Temel Haklar Şartı'nın eklenmesi, bu taslağın hazırlanmasını sağlayan Konvansiyon çalışmalarında ciddi destek görmüştür. Ancak 2007 yılının Haziran ayından itibaren Avrupa Konseyi'nin Anayasal Antlaşmayı bırakırken Temel Haklar Şartı'na sahip çıkmasının da nedenidir. Lizbon Antlaşması ile bu Şart, kurucu Antlaşmaların içerisine yerleştirilmiş veya bu temel metinlere ek bir protokolle hukuki statü kazanmış olmamakla (Selçuk, 2014: 125) birlikte ABA 6(1) maddesindeki düzenleme uyarınca: (Can, 2009: 22)

“Birlik, 7 Aralık 2000 tarihli Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın Strasburg metninde yer alan hakları, özgürlükleri ve ilkeleri tanır. Temel Haklar Şartı ve Antlaşmalar hukuken eşdeğerdir. Birliğin Antlaşmalar'da belirtilen yetkileri hiçbir şekilde Şart'ın hükümleriyle genişletilemez.”

Temel Haklar Şartı'nın amacı, AB temel kurum ve kuruluşlarının insan haklarına saygı göstermesini sağlamak ve temel hakları güvencede tutmak suretiyle etkin bir biçimde

korumaktır. Diğer bir ifadeyle, AB'nin yetkilerinin temel haklar lehine sınırlandırılması ve AB'nin demokratik meşruiyet kısmındaki eksikliklerinin tamamlanmasıdır (Metin, 2002: 46).

Temel Haklar Şartı (ABTD, 2017) yedi bölümden oluşmaktadır. Temel Haklar Şartı'nda herşeyden önce Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nda (AİHK) yer alan temel hakları aşan düzenlemeler yapılması ve Şart'ta temel hak sınırlamalarının belirtilmesi iradesi gözlemlenmektedir (Arsava, 2004: 6)

Temel Haklar Şartı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS); Avrupa Sosyal Şartı, üye ülkelerdeki ortak anayasal gelenekler ve işçilerin sosyal haklarına dair topluluk şartı vb. gözönünde bulundurularak hazırlanmıştır. Medeni, politik ve sosyal hakların bir arada toplayan supranasyonel bir katalog şeklindedir (Özcan, 2012: 691). Bu metin, mevcut hukuki metinler esas alınarak düzenlenmiştir. Bu nedenle Temel Haklar Şartı, yeni bir kodifikasyon değil, aksine ulusal, ulusüstü ve uluslararası alanda zaten mevcut olan hakların düzenlenip, sistematik bir biçimde şekillenmesidir. Temel Haklar Şartı'nda yer alan çoğu madde AB'ye üye ülkelerin anayasalarından geçmekle birlikte, bazı maddelerin karşılıkları üye ülkelerin anayasalarının çoğunda yer almamaktadır (Metin, 2002: 47).

3. TEMEL HAKLAR YÖNÜNDE ADALET DİVANI İÇTİHATLARI

AB'de temel haklar konusu Adalet Divanı'na taşınan davalarla gelişim göstermiştir. Bu içtihatlar aslında bir açıdan AB'de temel haklara yönelik gelişime de ışık tutacak niteliktedir. Özellikle Divanın en baştaki temel haklara yönelik tutumu ile 2000'li yıllara gelindiğindeki vermiş olduğu kararlar bunun göstergesi niteliğindedir. Aşağıda temel haklar açısından Adalet Divanı'na taşınan birkaç temel karar değerlendirilecektir.

3.1. Stork Kararı

Stork davası (Stork v. High Authority Davası, 1959), 1959 yılında temel hakların korunmasına ilişkin açılmış olan ilk davadır (Davies, 2012: 61). Bu davayla Yüksek Otorite'nin kömür satışına ilişkin olarak vermiş olduğu bir kararın Alman Anayasası'nın ilkelerine ters düştüğü iddiasında bulunulmuştur (Stork v. High Authority Davası, 1959: 26). Divan bu konuda çekingen bir tutum sergilemiştir. Herhangi bir Topluluk işleminin Alman Anayasası'nın tanımı olan temel haklara uygunluğunun denetiminde kendisini yetkili görmemektedir (Edward, 1989: 116). Bununla birlikte Topluluğa has bir temel hak anlayışının varlığına yer vermemiştir (Tangör, 2001: 239).

Bu dava ile temel haklar konusu Adalet Divanı karşısında ilk defa gündeme gelmiş olmakla birlikte, bu konudaki önemli bir adımdır. Çünkü Adalet Divanı ilk kez bu tarz bir davayla karşılaşmakta ve yetkisi dahilinde olmadığını belirtmektedir. Divanın tutumu değerlendirildiğinde Adalet Divanı'nın temel haklar konusuna uzak kalmayı tercih ettiği söylenebilir.

3.2. Stauder Kararı

12 Kasım 1969 tarihli *Stauder Davası* (Stauder v. City Davası, 1969) uyarınca bir Alman vatandaşı, Topluluğun bazı bireylere indirimli olarak tereyağı verilmesini içeren bir programın Almanya'da uygulandığı bu şekliyle Topluluk Hukuk düzenine aykırı hareket ettiği iddiasında bulunur. Gerekçe olarak, bu yağı belirlenen o fiyata alabilmesi için ilgili kimsenin gerçekten muhtaç durumda olması ve kimliğini beyan etmesi gerektiğini ileri sürer. Bu durumun ise, kişilik onurunu rencide edici bir tutum olduğu ve temel haklara aykırı olacağını iddia eder (Efe, 2010: 50).

Çünkü kişinin isim ve adresinin yer aldığı bir belgenin verilmesi durumunda indirimli tereyağı edinme hakkı sağlanan tüketicinin (Değer, 2006: 23) isim bildiriminde bulunmasının Alman Anayasası'nın insan onurunu korumaya alan 1. maddesine ve 3. Maddesindeki eşitlik ilkesine aykırı olduğu iddiası ile Divan'a taşınmıştır. Davacı öncelikle bu uygulamanın kaldırılması amacıyla Stuttgart İdare Mahkemesi'ne başvurmuştur. Bunun üzerine İdare Mahkemesi, bu uygulamanın Topluluk hukukuna aykırı olup olmadığı yönündeki tereddütü bulunması nedeniyle önkarar prosedürü yoluyla Divandan görüş istemiştir (Değer, 2006: 23-24). Divan tartışmalı sorunun Topluluk genel hukuk ilkeleri içinde yer alan temel hakları ihlal eden bir sonuç çıkarılamayacağını ifade etmiştir (Arsava, 1997: 118).

3.3. Macarths Ltd v Smith Davası

Macarths Ltd v Smith davası (Macarths Ltd v Smith davası, 1980), 1979 yılında Eşit Ödeme Yasası'nın 1. Bölümü ile Roma Antlaşması'nın 119. Maddesinin yorumlanmasıyla ilgili bir uyuşmazlık söz konusu olmuştur. Macarths firmasının depo ile ilgili biriminde görev yapan müdürünün ayrılmasıyla yerine Bayan Wendy Smith, aynı görevde işe başlamıştır. Ancak önceki müdür haftalık 60 pound ile görev yaparken Bayan Wendy Smith 50 pound ile göreve başlamıştır. Ancak ilgili ödeme yasaının 1. Bölümünde aynı iş ve statüde çalışan kadın ve erkeğe ödenen miktarın aynı olması gerektiği belirtilmiştir (Macarths Ltd v Smith davası, 1980: 1277) Firma, çalışma saatlerindeki farklılıkları ileri sürmüş ve yasaya aykırılığın söz konusu olmadığını belirtmiştir. Buna karşılık Roma Antlaşması'nın 119. Maddesi ise *eşit işe eşit ücret* ilkesi doğrultusunda hareket edilmesini şart koşmaktadır. Her ne kadar ilgili mahkeme Topluluk hukukunun önceliği olduğu görüşüne sahip olsa da Adalet Divanı'ndan görüş alma yoluna başvurmuştur. Adalet Divanı Madde 119 kapsamında doğrudan uygulanabilirliğinin, davanın esası bakımından doğru olduğunu vurgulayarak Bayan Smith lehine davayı karara bağlamıştır (Mutlu, 1998: 88).

3.4. SPUC v Grogan Davası

SPUC v Grogan Davası (SPUC, 1991), İrlanda da meydana gelen bir olay üzerine Adalet Divanı'na taşınmıştır. Bu dava, İrlanda Anayasası'nda yer alarak yaşam hakkı ve yasaklanmış olan kürtaj hakkına yönelik bir davadır. Bazı öğrenci dernekleri tarafından İngiltere'de kürtaj kliniklerine yönelik bilgilere yer veren bir takım broşürler basılmıştır. Bunun üzerine, kürtaj karşıtlığını savunan ve bu konuda faaliyet gösteren bir dernek olan Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd (SPUC) İrlanda Anayasası'ndaki ilgili maddeye aykırılığı gerekçesiyle yasaklanması istemiştir (Chalmers, 2006: 255). Öğrenci dernekleri, SPUC'tan gelen bu talep doğrultusunda ilgili maddenin AB hukukuna aykırı olduğunu savunmuştur. Ayrıca yine bu öğrenci dernekleri hizmetlerin serbest dolaşımı çerçevesinde bilgi sunma haklarının ve aynı zamanda hizmetlerin serbest dolaşımının kısıtlandığını ileri sürerek AİHS'nin 10. Maddesi ile belirlenmiş olan ifade özgürlüklerinin ihlalinin söz konusu olduğunu iddia etmişlerdir. Bunun üzerine ilgili ulusal yargı organı Birlik hukukuna aykırılığın gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda talebi Adalet Divanı'na taşımışlardır (Bilgin, 2011: 64).

Divan, öğrenci dernekleri tarafından herhangi bir maddi gelir beklenmeden yapılan bu hareketin faaliyetinin yasaklanmasını gereksiz görmüştür. Kürtajı mesleki bir faaliyet olarak değerlendirmiş ve Adalet Divanı insan haklarını korumayı ihmal etmiş olan ulusal hukuk konusunda herhangi bir yetkisi yoktur. Bununla birlikte bir üye ülkede yasalar veya Anayasa başka bir ülkedeki kürtaj kliniklerinin yeri ve bu kliniklerle bağlantı kurma hususunda her türlü bilgilendirmeyi yasaklamışsa bu durumda Antlaşmanın madde 59'una göre bir sınırlama söz konusu olabilir. Ancak bu ilgili bilgilendirmeyi kliniklerin kendileri gerçekleştirmelidir.

Bu dava da ise bilgilendirmeyi yapan klinik değil öğrenci derneğidir ve arada ekonomik bir beklenti yoktur (Gündüz, 1999: 109).

AB hukuku kendi düzenlemeleriyle tanıdığı haklar dışında insan haklarına ilişkin bir yükümlülüğü üstlenmemektedir. Adalet Divanı insan haklarını korumak için Topluluk seviyesi dışında hareket etmemiş olmamasına dikkat çekmektedir. Ayrıca insan hakları söz konusu olduğunda Divanın hassasiyetle hareket ettiği de bir gerçektir.

3.5. Kreil Davası

Temel haklar konusunda Almanya'nın *Kreil davası* (Tanja Kreil v Bundesrepublik Deutschland Davası, 2000) ulusal hukuk ile AB hukukunun olası çatışması durumundaki tutumunu gösteren ve AB'nin temel haklar duruşunu sergileyen önemli bir davadır.

Bu davada davacı Tanja Kreil, enerji elektroniği alanında eğitim almıştır. Bu eğitime dayanarak 1996 yılında Alman Silahlı Kuvvetleri'ne kendi uzmanlık alanı olan elektronik alanında çalışmak üzere başvurmuştur. Bayan Kreil'in başvurusu Alman kanunları uyarınca kadınların silahlı hizmette bulunamayacağı gerekçesiyle reddedilmiştir. Bunun üzerine Bayan Kreil, Hannover İdare Mahkemesi'ne bu işlemin reddine ilişkin karşı iptal davası açmış ve gerekçe olarak işlemin 76/207 sayılı cinsiyete ayrımcılığını yasaklayan Topluluk yönergesi ile uyuşmadığını ileri sürmüştür. Bu yönerge, çalışma yaşamında her türlü ayrımcılığı yasaklamaktadır. Hannover İdare Mahkemesi bu konudaki görüşünü almak üzere önkarar prosedürü yoluyla Adalet Divanı'na başvurur (Demir, 2010: 101).

Alman hükümeti II. Dünya Savaşı'nın ardından Alman Anayasası'nın yapım aşamasını belirterek bu yasağı Alman geçmişinden kaynaklandığını belirtir ve ayrıca bu hükmün kadınları korumaya yönelik olduğunu ifade eder. İlgili yasağın tehlikeli durumlarda kadınlara koruma temin ettiği öne sürülmektedir. Ayrıca Alman hükümetinin silahlı hizmet ile ilgili yasağının Alman ulusal savunma politikası ile ilgili olduğu ve bu kapsamda Topluluğun yetkisinin olmadığını belirtir. Bunun üzerine Kreil kararında Adalet Divanı, üye ülkelerin kamu güvenliğini temin etme hususundaki takdir yetkisini tanımakta ancak bu durumun silahlı hizmet yasağının cinsiyete dayalı ayrımcılık (Riebert, 2008: 326). için haklı bir sebep oluşturmadığını belirtir. Ayrıca yasağın Silahlı Kuvvetler içindeki tüm silahlı hizmetlerin dışında kadınları tutarak orantılılık ilkesi uyuşmadığı kararını vermiştir (Oder, 2005: 12).

Bu dava ile Adalet Divanı'nın, Alman ulusal yasasıyla çatışan bir durumda son sözü söylediği gözlemlenmiştir. Ayrıca dikkat çekici husus, Adalet Divanı'nın ilk zamanlarda çekimsiz kaldığı temel haklara yönelik artık kesin kararlar alabildiğidir. Divan artık temel hakları Birlik düzeyinde değerlendirebilmiştir. Olası çatışma durumunda öncelik ilkesinden hareketle Adalet Divanı son sözü söylemiştir. Mevcut kanun, Almanya'da hükümetin gerekçelerine rağmen Bayan Kreil lehine değiştirilmiştir.

Temel haklar konusunda oldukça hassas olduğu ve temel haklara ilişkin yetkileri elinde tutmaya çalışan Almanya'nın Kreil davasında tersi bir durumla karşı karşıya geldiği görülmektedir. Temel haklara aykırılık iddiasıyla bu sefer Alman Hükümeti karşı karşıya gelmiştir ve Divan tarafından temel haklar savunulmuştur. Temel haklar konusundaki eksiklikleriyle Almanya tarafından sürekli eleştirilen Adalet Divanı, bu sefer Almanya'yı yargılamıştır.

3.6. Schmidberger Davası

Adalet Divanı'nın temel hakları içeren Schmidberger ve Omega davalarındaki iki önemli davadaki kararları Divanın temel haklara ilişkin başlangıçtan günümüze tutumunun nasıl değiştiğinin göstergesidir. Temel hakların gelişiminin geldiği nokta ve Divan'ın Ortak Pazar'ı da kapsayan kararı oldukça önemlidir. Bu açıdan öncelikle Schmidberger davası ve sonrasında Omega davası doktrinde iki önemli davadır.

Schmidberger davası (Schmidberger davası, 2003) önemli bir otoyol olan Brenner'de ağır yük vasıtalarının artışı nedeniyle ortaya çıkan çevre ve genel halk sağlığına ilişkin tehdite yönelik önlem alınmasına dikkat çekmek hedefiyle bir dernek tarafından, Avusturya makamlarına gösteri için başvurulmuştur ve başvuruda belirtilen günde ilgili otoyol trafiğe kapatılmış ve gösteri belirlenen tarihte gerçekleşmiştir. Fakat, trafiğe kapatılma sebebiyle zarara uğradığını öne süren Schmidberger adındaki uluslararası taşımacılık firması, Avusturya yargı organlarına müracaat ederek, Avusturya makamlarının AB hukukuna uygun olan malların serbest dolaşımını engelledikleri iddiasında bulunarak ve tazminat ister (Bilgin, 2011: 69).

Adalet Divanı bu davada vermiş olduğu kararla firmanın zararını kabul etmiş olmakla birlikte serbest dolaşımın engellenmesini haklı bir gerekçe gösterilmesi durumunda nasıl bir tutum sergileneceği önemlidir.

Dava sonucunda, Avusturya hükümeti gösterinin yasaklanmaması konusundaki kararını durumu ayrıntılı bir biçimde incelenmesinden sonra alındığını vurgulamıştır. Ayrıca ilgili otoyolun kapanma tarihiyle ilgili detaylar için Avusturya, Almanya ve İtalya'nın da önceden bilgilendirildiği ve bu bilgilerin ilan edildiği gerekçesiyle iddianın reddedileceği belirtilmiştir. Bu tür bir engelin sürekli ya da ciddi olmaması şartıyla gösteriden kaynaklanan serbest dolaşımın kısıtlanabileceği kararına varılmıştır. Demokratik toplumlarda temel hakların dokunulmaz varlığı sebebiyle ilgili çıkarların değerlendirilmesi ifade ve toplanma özgürlükleri lehine olması gerektiği vurgulanmıştır (ABGM, 2017).

3.7. Omega Davası

Omega davası (Omega Spielhallen Davası, 2004) ise Schmidberger davasını destekleyici niteliktedir. Bu davada, bir Alman firması olan Omega, 1 Ağustos 1994'ten bu yana *laserdrome* olarak bilinen, Bonn'da lazer spor uygulamaları için kullanılan bir kurulum faaliyeti işletmektedir. Omega'nın 18 Kasım 1994 tarihli Verwaltungsgericht Köln (idare mahkemesi) kararıyla kullanımına koşullu olarak devam etme yetkisi almasıyla, kurulum 14 Eylül 1994 sonrasında kullanılmaya devam etmiştir. Omega tarafından kuruluşunda kullanılan makinalı tabanca-tipi lazer hedefli aygıtları ve ateşleme koridorlarına veya oyuncular tarafından giyilen ceketlere ankanstre edilmiş duyumsal işaretleri kapsayan ekipman, başlangıçta piyasada serbestçe bulunan bir çocuk oyuncağından geliştirilmiştir. Bu ekipmanın teknik bakımdan yetersiz olduğunun ispatlanmasıyla Omega, İngiliz şirketi Pulsar International Ltd. (daha sonra Pulsar Advanced Games Systems Ltd. haline gelmiştir, bundan sonra Pulsar olarak anılacaktır) tarafından sağlanan ekipmana, bir tarih belirtilmemiş ancak 2 Aralık 1994'ten sonra başvurmuştur. Ancak, Pulsar ile 29 Mayıs 1997 yılına kadar franchising sözleşmesi yapılmamıştır (Cherednychenko, 2007: 210).

Hatta *laserdrome*'nin kamuya açılmasından önce, halkın bir kısmı projeye karşı olduklarını göstermiştir. 1994 yılının başında, Bonn polis yetkilileri Omega'ya *laserdrome*'da amaçlanan oyunun çalışması ile ilgili kesin bir tarif vermesini emretmiş ve 22 Şubat 1994'deki bildiri ile de söz konusu oyunda insanları öldürmek amaçlı oynamanın mümkün

olması durumunda bir yasaklama emri çıkaracağı konusunda uyarmıştır. Omega, 18 Mart 1994'de, oyunun sadece ateşleme koridorlarına ankanstre edilmiş sabit duyumsal işaretlere isabet etmeyi içerdiğini belirtmiştir (Omega Davası, 2004: para 4). Ancak, laserdrome'da oynanan oyunun amacının ayrıca oyuncular tarafından giyilen ceketlere ankanstre edilmiş duyumsal işaretleri de içerdiğinin farkedilmesiyle, Bonn polis yetkilileri 14 Eylül 1994'te Omega'ya aleyhine, onu ... kurulu oyunlarında lazer ışını yada başka teknik cihazlar (örneğin, kızıl ötesi) kullanarak insanları ateşlemeyi hedefleyen böylece hedeflerine isabet eden atışları kaydederek, insanları öldürmek amacıyla oynamayı kolaylaştırmaktan yada müsadde etmekten men eden bir emir çıkarmış, kuralı ihlal eden her oyun için DEM 10 000 para cezası öngörmüştür (Omega Davası, 2004: para 5).

14 Eylül 1994 tarihli yasaklama emrine göre, Omega'nın kuruluşunda yer alan oyunlar kamu düzeni için tehlike teşkil etmektedir, çünkü burada asıl olan taklidi cinayet eylemleri ve şiddeti önemsizleştirme kamuoyunda hakim olan temel değerlere tezdır. Omega'nın bu karara karşı itirazı 6 Kasım 1995 tarihinde Köln Bölge Yetkili Makamı tarafından reddedilir. 3 Eylül 1998 tarihli kararı ile Köln İdare Mahkemesi müteakip davayı reddeder. Ayrıca, Omega'nın temyizi, 27 Eylül 2000'de, Kuzey Ren-Vestfalya Bölgesi Yüksek İdare Mahkemesi tarafından reddedilir (Omega Davası, 2004: para 8). Omega daha sonra Federal İdare Mahkemesi hukuki açıdan temyiz başvurusunda bulunur. Temyizine destek olarak, karşı koyulan emrin Topluluk hukukunu, özellikle, AT Madde 49 kapsamında hizmet sunma özgürlüğünü ihlal ettiğini çünkü laserdrome'un İngiliz şirketi Pulsar tarafından sağlanan ekipman ve teknoloji kullanmak zorunda olduğunu savunur (Omega Davası, 2004: para 9).

Sonuç olarak, Adalet Divanı'na Alman kurumlarınca yapılan yasaklamanın hizmetlerin ve malların serbest dolaşımına aykırı olup olmadığı üzerine Divan, AİHS'de belirtilen insan onuru ifadesine de atıf yapar ve insan onurunu kamu düzeni istisnası olarak değerlendirmiştir. Kamu düzeni istisnasına dahil kabul edilecek özel durumlar, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Antlaşmanın tanıdığı sınırlar çerçevesinde kalmak şartıyla, temel özgürlüklere sınırlama getirecek durumların kamu düzeni istisnası kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği hususunda ulusal yetkili kuruluşlara geniş takdir yetkisi verilmiştir. Schmidberger kararında da olduğu gibi, temel hakların korunmasının orantılılık ilkesi kapsamında temel özgürlüklerin sınırlandırılmasına haklılık kazandıran birer gerekçe olarak değerlendirilebileceği vurgulanmıştır (Bilgin, 2011: 71). Adalet Divanı, Laserdroms'un Alman yetkili kurumlar tarafından yasaklanmasını Topluluk hukukuna uygun bulmuştur. İlgili oyun türünün yasaklanması yerine geçebilecek daha yumuşak bir yaptırımın olmaması sebebiyle insan onurunun korunmasına yönelik temel hak korumasına öncelik verilmiştir.

4. SONUÇ

AB'de temel haklar konusu kurucu metinlerde sadece belirli başlıklar altında belirli hususlarda gündeme gelmiştir. Başlangıçta ayrıca bir metinde yer ayrılmamıştır. Ancak daha sonra Adalet Divanı'na taşınan bazı davalar temel haklar konusunun Adalet Divanı önünde gündeme taşınmasına neden olmuştur. AB'nin ilk yıllarında açılan davalarda daha çekimser bir tutum sergileyen Adalet Divanı'nın zamanla temel haklar konusunda daha cesur kararlar verdiği görülmüştür. Bununla birlikte temel haklar kataloğunun AB kurucu metinlerine eklenmesi de AB'de temel haklar konusunda önemli bir gelişme olmuştur.

Stork kararı temel haklar konusunda ilk başlangıçta olsa ve Divan kendini bu konuda geri planda tutmuştur. Adalet Divanı temel hakların kendi yetki alanı içerisinde bulunmadığını belirtmiştir. 10 yıl sonra Stauder davasıyla ise Divan yine temel haklara ilişkin çekimser durur. 2000'li yıllar ise temel hakların gelişimi konusunda en önemli adımların

atıldığı bir dönemdir. Kreil davasıyla Adalet Divanı temel haklara uymadığı gerekçesiyle Alman Anayasasını denetler ve değişimini sağlar. Schmidberger davası ile Divan insan haklarını gerektiğinde AB hukuk kurallarından bile üstün tutar. 2004 yılındaki Omega davası ile insan onuru gerektiğinde AB hukukunun bile üstünde tutulmuştur.

Sonuç olarak, insan hakları AB içerisinde temel haklar konusu zamanla gelişim göstermiştir. Bu gelişimde AB içtihatlarının önemi büyüktür. Temel haklar kataloğuna kadar herhangi bir düzenlemenin olmayışı bu alandaki gelişmelerin içtihatlarla sağlanmasına yol açmıştır.

Adalet Divanı temel haklara başlangıçta mesafeli yaklaşırsa da zamanla bu tutumu bırakarak temel hakları AB mevzuatının da üstüne taşıyacak kararlara yer vermiştir. Bu durum temel hakların AB’de geldiği durum açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Case C-1/58, (1959), Stork v. High Authority, ECR 17.

Case C-29/69, (1969), Stauder v. City of Ulm, ECR 419.

Case 129/79,(1980), Macarthys Ltd v Smith.

Case 159/90, (1991), SPUC v Grogan.

Case C-285/98, (2000), Tanja Kreil v Bundesrepublik Deutschland, ECR I-69.

Case C-112/00, (2003), Eugen Schmidberger Internationale Transporte und Planzüge/Republic of Austria, ECR I-5659.

Case C-36/02, (2004), Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH, 14 October 2004.

Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü,
http://www.abgm.adalet.gov.tr/abadaletdivani/belgeler/karar_14.pdf (Erişim Tarihi: 17.07.2017).

ARSAVA Füsün, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Temel Haklar, **AUSBF Dergisi**, Cilt: 52, Sayı:1, 1997.

ARSAVA Füsün, AB’nin Anayasalaşma Sürecinde Temel Haklar Şartı, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt. 3, No. 2, 2004.

BİLGİN Aslı, Divanın İkilemi: Temel Haklar ve Temel Özgürlükler Arasında Denge? **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1, 2011.

CAN Hacı, **Avrupa Birliği’nin Kurucu Antlaşmaları**, Adalet Yayınları, Ankara, 2009, s. 208.

CHALMERS Damian ve C. Hadjiemmanuil vd., **European Union Law**, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

CHEREDNYCHENKO Olha O., **Fundamental Rights, Contract Law and Protection of the Weaker Party**, European Law Publishers, 2007.

- DAVIES Bill, **Resisting The European Court of Justice: West Germany's Confrontation with European Law 1949-1979**, Cambridge University Press, US, 2012.
- DEĞER Ahmet Ozan, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Arasında Yargı Yetkisinin Kullanılmasında İşbirliği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Ankara. 2006.
- DEMİR Timur, Avrupa Birliği'nde Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması ve AİHS'nin AB Hukukundaki Yeri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.
- EDWARD David, Constitutional Rules of Community Law in EEC Competition Cases, **Fordham International Law Journal**, Vol. 13, Issue 2, 1989.
- EFE Haydar, Avrupa Birliği'nde İnsan Hakları'nın Gelişimi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 5, Bahar 2010.
- GÜNDÜZ Aslan, Avrupa Birliği'nde İnsan Haklarının Yeri: Kurumsal Düzenleme ve Bireylerin Hakları, **M.Ü. AT Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1-2, 1999.
- METİN Yüksel, Temel Haklar Şartı, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 57 (4), 2002.
- MUTLU, İlker Erdem Topluluklar Hukuku İnsan Hakları Yargılamasına Farklı Bir Bakış Açısı: Birleşik Krallık'ta Görünüm, **Ankara Barosu Dergisi**, 1998/3.
- RIEBERT, Ulrike Europeanizing the Military: The ECJ and Transformation of the Bundeswehr, **Equity in the Workplace: Gendering Workplace Policy Analysis**, (Ed) Heidi Gottfried, Laura Ann Reese, Lexington Books, UK, 2008.
- SELÇUK Engin, "Lizbon Sonrası Avrupa Birliği'nin Yenilenen Temel Haklar Sorunsalı", **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt. 22, Sayı. 1, 2014.
- TANGÖR Burak, Avrupa Birliği'nde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, **G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt. 1, 2001.
- ODER Bertil Emrah, "Avrupa Birliği'nde Çok merkezli Anayasacılığın Yapısal Sorunları: Yetki Çatışmaları ve İkincilik İlkesi Işığında Türkiye İçin Karşılaştırmalı Gözlemler", 2005. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg22/bertil.pdf (Erişim Tarihi: 07.05.2014)
- ÖZCAN Mehmet, Avrupa Birliği'nde İnsan Hakları, **Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, (Ed.) Belgin Akçay ve İlke Göçmen, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012.
- TEZCANERCÜMENT, Avrupa Birliği Hukuku'nda Birey, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2002.

VERGİLENDİRME YETKİSİ VE VERGİLENDİRMEDE ADALET

Veli KARGI

Doç.Dr., Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü

velikargi@mersin.edu.tr

ÖZET

Devlet, insanların ortak gereksinimlerini belirli bir organizasyon içinde karşılamaya yönelmiş, ekonomik, sosyal ve politik yapıya sahip önemli bir kurumdur. Bu yönüyle devlet toplum yaşamının birçok alanında yer almaktadır.

Tarihsel süreçte insanlığın var olduğu günden günümüze kadar geçen zaman içinde devlet anlayışında önemli değişimlerin yaşandığı bilinmektedir. Devlet anlayışındaki bu değişimler kendi dönemleri içerisinde farklı devlet yapılarını gündeme getirmiştir. Vergileme yetkisi ve vergilemede adalet, devlet anlayışındaki bu farklılıkların etkisiyle toplumsal katmanlar tarafından farklı algılanan ve bu nedenle de üzerinde sıklıkla durulan ve tartışılan iki kavram olagelmıştır.

Vergileme yetkisi ve vergilemede adalet kavramları değişen ve şekillenen devlet sistematiği içerisinde hemen hemen her dönem tartışılan iki önemli kavramdır. Bu kavramlardan vergilendirme yetkisi, devletin egemenlik yetkisinin mali alana yansımaları ya da bu alanda kullanılan, devletin hukuki ve fiili gücü olarak tanımlanırken; vergilendirmede adalet ise, vergi yükünün adaletli bir biçimde dağıtılmasının amaçlandığı ve vergi sisteminde kimden ne kadar vergi alınacağına, yükümlülerin kişisel durumlarına göre vergileme ölçüsünün ne olacağına belirlendiği bir yapıya işaret etmektedir.

Literatür de, vergileme yetkisi ve vergilemede adalet kavramları birçok çalışmada ayrı ayrı ele alınmış olmasına karşın, bu iki kavramın birlikte ele alındığı çalışma sayısı oldukça azdır. Bu nedenle çalışmanın amacı vergileme yetkisi ve vergilemede adalet kavramları üzerinde durarak bu kavramların kuramsal temelleri, farklılaşan devlet sistemleri ve farklı teorik yaklaşımlar çerçevesinde ele alınıp incelenmesidir.

Çalışmada vergileme yetkisi ve vergilemede adalet kavramları temel başlıklar olmak üzere iki bölüm halinde ele alınmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, vergilendirme yetkisinin tanımından hareketle vergileme yetkisinin kuramsal temeli ve kapsamı ele alınmış; ardından vergilendirme yetkisinin ulusal ve uluslararası alanda sınırları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde adalet kavramı ile vergilemede adalet ilkesinin kuramsal içeriği tartışılmıştır. Daha sonra vergilemede adaletin sağlanmasında ileri sürülen yaklaşımlar; fayda(istifade) ilkesi ve ödeme gücü(iktidar, mali güç) ilkesi üzerinde durulmuştur. Bu iki yaklaşım irdelenirken ayrı ayrı hem fayda ilkesi yaklaşımı için hem de ödeme gücü yaklaşımı için vergi adaleti irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Vergileme Yetkisi, Vergilemede Adalet, Fayda Yaklaşımı, Ödeme Gücü Yaklaşımı.*

TAXATION POWER AND JUSTICE IN TAXATION

ABSTRACT

The state is an important institution with an economic, social and political structure oriented towards meeting the common needs of people in a specific organization. In this respect, the state is involved in many areas of society life.

It is known that there has been significant changes in the understanding of the state during the period from the day when humanity existed in the historical process to the present day. These changes in the understanding of state proposed different state structures for the agenda in those periods. Taxation power and justice in taxation have become two concepts that are perceived differently by the social classes due to these differences in the understanding of state and therefore that are often accentuated and discussed.

The concepts of taxation power and justice in taxation are two important concepts discussed in almost every period in the changing and shaping state system. While the taxation power among these concepts is the reflection of the sovereign authority of the state into the financial field or the state's legal and actual power used in this field, justice in the taxation refers to a structure in which the tax burden is intended to be distributed in a fair manner and in which it is determined who will pay how much tax and what will be the extent of taxation according to the personal circumstances of the tax payers.

Although the concepts of taxation power and justice in taxation were addressed separately in many studies in the literature, the number of studies that these two concepts were discussed together is very small. For this reason, the aim of the study is to address the concepts of taxation power and justice in taxation and examine these concepts within the framework of theoretical foundations, differentiated state systems and different theoretical approaches.

Taxation power and justice in taxation are discussed in two chapters as basic headings. In the first chapter of the study, the theoretical basis and scope of the taxation power were discussed starting from the definition of the taxation power and then the national and international boundaries of taxation power were emphasized.

In the second chapter, the concept of justice and theoretical content of justice principle in taxation were discussed. Then the suggested approaches for ensuring justice in taxation, the principle of benefit (utility) and the principle of payment power (power, financial power) were emphasized. While these two approaches were examined, justice in taxation were tried to be examined separately for both the utility principle approach and ability-to-pay principle approach.

Keywords: *Authority of Taxation, Justice in Taxation, Utility Approach, Payment Power Approach.*

1.GİRİŞ

Devlet, insanların ortak gereksinimlerini belirli bir organizasyon içinde karşılamaya yönelmiş, ekonomik, sosyal ve politik önemli bir kurumdur. Bu yönüyle devlet toplum yaşamının birçok alanında yer almıştır.

Tarihsel sürece bakıldığında insanlığın var olduğu günden günümüze kadar geçen zaman içinde devlet anlayışında değişimlerin yaşandığı bilinmektedir. Bu nedenle, devlet anlayışındaki değişimler kendi dönemleri içerisinde farklı devlet yapılarını gündeme getirmiştir.

Vergileme yetkisi ve vergilemede adalet kavramları da değişen ve şekillenen devlet sistematiği içerisinde hemen hemen her dönem tartışılan iki önemli kavramdır. Bu kavramlardan vergilendirme yetkisi, devletin egemenlik yetkisinin mali alana yansması ya da bu alanda kullanılan devletin hukuki ve fiili gücü olarak tanımlanırken; vergilendirmede adalet ise, vergi yükünün adaletli bir biçimde dağıtılmasının amaçlandığı ve vergi sisteminde; kimden ne kadar vergi alınacağı, yükümlülerin kişisel durumlarına göre vergileme ölçüsünün ne olacağı belirlendiği bir yapıya işaret etmektedir(Şenyüz, Yüce ve Gerçek, 2013: 72; Kargı ve Yüksel, 2010: 29).

Literatür de, vergileme yetkisi ve vergilemede adalet kavramları birçok çalışmada ayrı ayrı ele alınsa da bu iki kavramının birlikte ele alındığı çalışma sayısı oldukça azdır. Bu nedenle bu çalışmanın amacı vergileme yetkisi ve vergilemede adalet kavramları üzerinde durarak bu kavramların kuramsal temelleri farklılaşan devlet sistemleri ve farklı teorik yaklaşımlar çerçevesinde ele alınarak irdelenmesidir.

Bu çalışma vergileme yetkisi ve vergilemede adalet kavramları temel başlıklar olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, vergilendirme yetkisinin tanımından hareketle vergileme yetkisinin kuramsal temeli ve kapsamı ele alınmış; ardından vergilendirme yetkisinin sınırları, ulusal ve uluslararası alanda açıklanmıştır. İkinci bölümde adalet kavramı ile vergilemede adalet ilkesinin kuramsal içeriği kapsamında açıklanmıştır. Daha sonra vergilemede adaletin sağlanmasında ileri sürülen yaklaşımlar; fayda(istifade) ilkesi ve ödeme gücü(iktidar, mali güç) ilkesi üzerinde durulmuştur. Bu iki yaklaşım irdelenirken ayrı ayrı hem fayda ilkesi yaklaşımı için hem de ödeme gücü yaklaşımı için vergi adaleti analizi yapılmaya çalışılmıştır.

2. VERGİLENDİRME YETKİSİ

2.1. Gelişimi

İngiliz kralı, Kral I. John, 1215 Haziran'ında imzalanan Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı) 63 maddelik bir fermanın ibarettir. Bu fermanın en önemli üç maddesi şunlardır: 1- Hiçbir hür insan, yürürlükteki kanunlara başvurulmaksızın tutuklanamaz, hapsedilemez, mülkü elinden alınmaz, sürülemez veya herhangi bir şekilde yok edilemez. (Burada sözü edilen hür insanlar sadece senyörler, kilise adamları, vasatlar ve vasatların vasatları ile hür köylüler, denen topluluklardı); 2- adalet satılamaz, geciktirilemez, hiçbir hür yurttaş ondan yoksun bırakılamaz; 3- kanunlar dışında hiçbir vergi, yüksek rütbeli kilise adamları ile baronlardan meydana gelen bir kurula danışılmadan, haciz yoluyla veya zor kullanılarak toplanılamaz (Kumrulu,2010:5).

Mutlak iktidarın halk tarafından sınırlandırılmak istenen ilk yetkisi “vergilendirme yetkisi” olmuştur. Demokrasi yönünde atılmış ilk adım niteliğindedir. Tarihte ilk demokrasi mücadelesi, iktidarların keyfi vergi koymalarına tepki olarak başlamıştır. İngiltere’de 1215 yılında büyük özgürlük fermanı “magna carta libertatum” ile kralın vergilendirme yetkisi soylular ve din adamları yararına sınırlandırılmıştır. Bu ferman “temsilsiz vergi olmaz” veya “yasadışı vergi olmaz” ilkesi yönünde atılan ilk adımdır. 1689 tarihli haklar bildirisi “bill of rights” kralın parlamentonun onayı olmaksızın vergi koymasını kesin olarak yasaklıyordu.

Amerikada’da 1776 da ilan edilen “bağımsızlık bildirisi”nde temsilsiz vergi olmaz ilkesi yer almıştır. 1789 da Fransız devriminden sonra ilan edilen “insan ve vatandaş hakları demeci”nde vergilendirmede genellik ve eşitlik ilkeleri ile vergilerin yasallığı ilkesine yer verilmiştir.

Osmanlı devletinde şer’i vergiler (zekat, öşür, haraç, cizye) yanında padişahın sınırsız vergilendirme gücüne dayanarak koyduğu “*örfi vergiler*” vardı. 1804 yılında magna carta’ya benzerlik gösteren “sened-i ittifak” ile padişahın vergilendirme gücü ayanlar yararına sınırlandırıldı. 1856 da ilan edilen “*ıslahat fermanı*” ve “1875 de ilan edilen “*adalet fermanı*” ile vergilendirme konusunda padişah belli ilkelere uyma sözü vermiştir. 1876 da “kanun-u esasi” yasaya dayanmadıkça vergi ve diğer mali yükümlülükler konulmasını yasaklıyordu. Kapitülasyonlar ve dış borçlanmalar yüzünden devlet giderek mali egemenliğini yitirmiş, bunun sonucu önce 1881 yılında “muharrem kararnamesi” ile bazı vergilerin tarh ve tahsil yetkileri alacaklı temsilcilerinden oluşan ve devlet içinde ikinci bir maliye bakanlığı gibi görev yapan “duyunu Umumiye idaresi”ne verilmiştir. Daha sonra 1920 yılında imzalanan Sevr anlaşması ile diğer gelirlerde Fransız, İngiliz ve İtalyan’lardan oluşan “*mali komisyona*” bırakılarak mali egemenlik tümüyle kaybedilmiştir.

Türkiye mali egemenliğini Lozan anlaşması (1923) ile yeniden kazanmış ve 1949-1950 yılında “Gelir vergisi”, “kurumlar vergisi” ve “vergi usul” kanunları kabul edilmiştir. 1953 de “amme alacaklarının tahsili usulu kanunu” çıkarıldı. Bu tarihten sonra en önemli vergi uygulaması, 1985 yılında uygulanmaya başlayan “katma değer vergisi”dir.

2.2. Vergilendirme Yetkisi Kavramı

Vergilendirme yetkisi, devletlerin ülkesi üzerindeki egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili gücü olarak tanımlanabilir. Bu yetki devletin mali alanda sürdürdüğü egemenliğin (harcama, bütçe yapma, borçlanma vb.) en önemlilerinden biridir.

Hukuk devleti anlayışı Devletin vergilendirme yetkisi aracılığı ile kişilerin hak ve özgürlük alanlarına müdahale etmesine bir sınır getirmiştir.

Vergi anayasamızda “*siyasal haklar ve ödevler*” bölümünde yer almaktadır. Seçme ve seçilme hakkı bir siyasi hak olarak görülmekte ve bu bölümde yer almaktadır. Günümüzde bazı yazarların da önerdiği gibi eskiden devlete vergi verenler oy hakkına (seçme ve seçilme hakkına) sahip oluyordu.

Uluslararası vergileme ve uluslararası hukuk arasındaki ilişkiye bakıldığında, uluslararası vergilemenin “uluslararası hukuk” kavramının altkümesi olarak kabul edildiği görülmektedir. Uluslararası vergileme rejimi, uluslar arası işlemlerin maliyetlerini azaltma, karışıklıkları ve çifte vergilemeyi önlemek üzere bazı kurallara sahiptir. Bu anlamda devletlerin diğer ülkeler üzerinden elde edilen gelirleri vergilemede bu kurallarla sınırlı olduğunu söylemek mümkündür.

Uluslararası hukukta genel kabul gören görüş, ülkelerin vergileme düzeylerini belirlemede serbest oldukları yönündedir ancak bu ülkelerin yetki alanlarına giren vergilemeye ilişkin yaptırım olanakları yoktur. Başka bir ifadeyle ülkelerin vergilendirme yetkisi diğer ülkelerin vergileme alanları üzerine fazla etkili olamamaktadır. Dolayısıyla devletlerin vergilendirme yetkisinin kapsamı ve sınırının belirlenmesi önem arz etmektedir.

Bir ülkenin belirli bir vergi konusu üzerindeki vergilendirme yetkisi ülkelerin uyguladıkları ilkeler şahsılık ve mülkellik prensipleri ile sınırlandırılmaktadır (Pehlivan, 2011:147). Ulusal vergi sistemleri gelir ve servet unsurlarının vergilendirilmesinde kaynak ve şahsılık prensibi üzerine kurulmuştur ve bu ilkeler uluslararası vergilemenin iki ana prensibini oluşturmaktadırlar. Mükellefin yerleşik olduğu yer temelinde vergilendirme ikametgah ilkesiyle ilişkililikten, kaynak ilkesinde gelirin kaynağı temelinde vergi yükümlülüğü belirlenmektedir. Ayrıca yerleşiklik ve uyrukluk ilkesi, tam yükümlülük ve buna bağlı olarak dünya geliri ilkesine tabi olan yükümlülüğün alanını belirleyen ilkelerdir (Pehlivan 2011: 34).

2.3. Vergilendirme Yetkisinin Sınırları

Devletin vergilendirme yetkisi kişilerin hak ve özgürlüklerine müdahale anlamına geldiğinden vergilendirme yetkisi sınırsız değildir. Hukuk devleti vergi hukuku açısından bir sınırlamaya sahiptir. Bu nedenle de vergilendirme yetkinin sınırının çok iyi belirlenmesi ve çizilmesi gerekmektedir. Ancak, vergilendirme yetkisinin kullanımında asıl üzerinde durulması gereken nokta bu yetkinin devlet tarafından ne ölçüde kullanılacağı sorunudur (Budak ve Yakar, 2007: 135).

Hukuk devleti ilkesinin benimsendiği bir devlette, vergilendirme yetkisinin anayasa ve yasalara uygun biçimde kullanılması zorunludur bu durumun aksi düşünülemez. Dolayısıyla devletlerin anayasalarındaki vergilemeye ilişkin kuralları pozitif hukukun vergilendirme yetkisini sınırlayan temel unsurlardır. Çünkü, hukuk devleti vatandaşlarına hukuk güvenliği sağlayan devlet anlamına gelir. Hukuk güvenliğinin sağlanabilmesi, bazı ön koşullara bağlıdır bunlardan bazıları; temel hakların güvence altına alınması, yönetimde hukuka bağlılığın sağlanması, yasaların anayasaya uygunluğunun sağlanması, yargı kuruluşlarının bağımsızlığını ve güvenilirliğinin sağlanması yönünde gerekli koşulların oluşturulması gibi temel ön koşullardır. Gerek sayılan ön koşulların yerine getirilmesi açısından, gerekse vergilendirmenin sınırlandırılması için vergi salındığında söz konusu düzenlemenin anayasaya aykırı olmaması önemli ve zorunludur (Erkin, 2012: 240). Ayrıca, hukuk devleti

ilkesinin yanı sıra sosyal devlet ilkesinin varlığı da vergilendirme yetkisini sınırlandıran unsurlar arasındadır. Bu ilke gereğince vergilendirmenin sadece mali amacı bulunmaz. Ayrıca, vergilendirmenin sosyo-ekonomik amaçları da ön plandadır. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak sosyal adaletin, refahın ve sosyal güvenliğin sağlanması gerekir(Saraçoğlu, 2003: 176). Çağdaş sosyal devlet yapılarında vergi politikaları gelir ve vergisel anlamdaki eşitsizlikleri gidermede etkin rol oynar. Bu rol sosyal adalet ve sosyal devlet olmanın bir gereğidir(Eralp, 2012). Bunların yanı sıra bir ülkenin vergi potansiyelinin ekonomiye zarar vermeden en yüksek verimlilikle kullanılması gerekir. Bu da aslında vergilemenin ekonomik sınırını oluşturur. Bu sınırın aşılması durumunda; üretimin ve gelir dağılımının yapısı bozulacaktır. Gerçekleşen bozulma ise başka ekonomik, sosyal sorunlara gebe olduğundan siyasal sonuçlar da doğurabilir(Budak ve Yakar, 2007: 135).

2.4.Sınırlamaya Esas Olan İlkeler

Kural olarak vergi kanunları, söz konusu devletin egemenlik alanı içinde uygulanır. Diğer bir ifadeyle vergi kanunlarında “ yerellik ilkesi ” benimsenir. Bunun anlamı ise vergilendirme yetkisinin, ilke olarak yalnızca o ülke sınırları içinde uygulanabilmesidir. Dolayısıyla devletler ülke sınırları içinde vergilendirme yetkisini, hukuk devleti ilkelerine uygun şekilde kullanabilirler. Ancak, elbette ki bu yetkinin kullanılması kaçınılmaz bir şekilde devletlerarası ilişkilerden kaynaklı olarak vergilendirme sorunlarını gündeme getirir. Bu tür ilişkiler sonucunda devletler vergilendirme yetkisinin sınırlarını belirlemek durumundadırlar(Eralp, 2012).

Uluslar arası hukukta mülklik ve şahsılık ilkeleri esas olmakla birlikte uluslararası vergi hukuku açısından vergilendirme olayının niteliğine uygun düşen vergi hukukunun kendine has bazı ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkeleri şahsılık ilkesi temelinde(yerleşim yeri ilkesi veya vatandaşlık ilkesi) mülklik ilkesi temelinde(kaynak ilkesi) olarak ele alacağız. Şahsılık ve mülklik ilkesinin uluslararası vergileme açısından görünümüne kısaca ele almakta fayda var(Şenyüz, Yüce ve Gerçek, 2013: 326).

Yerleşim yeri ilkesi, vergilendirmenin mükellefin ikametene göre belirlenmesine dayanan bir ilkedir. Yerleşim yeri ilkesine dayanan vergilendirmede yükümlülüğün kapsamı, hem yurt içi gelirlerin hem de yurt dışı gelirlerin vergilendirilmesi şeklinde olmaktadır. Bu durum ise tam yükümlülük olarak adlandırılmaktadır.

Şahsılık ilkesi temelinde ilkeleri ele aldığımızda yerleşim yeri ilkesinden başka birde vatandaşlık ilkesi karşımıza çıkar. Bu ilkeye göre, devlet kendisine hukuksal bağlarla bağlı bulunan kişiler ülke dışında olsa dahi onlar üzerinde gelir ve servetlerinin vergilendirme yetkisini kullanabilir. İşte devletin ülkesi dışındaki bu kişisel yetkisinin kaynağı da uyrukluluk bağı adı verilir. Ancak, bu ilke daha çok yardımcı bir ilke niteliğindedir(Eralp, 2012).

Kaynak ilkesi vergilendirmeye esas olan konu ile hangi ülkede bağ kurulup vergiyi doğuran olay hangi ülkede meydana gelmişse vergilendirmenin o ülkenin yetkisinde olduğundan hareket eder. Yani gelirin doğduğu yer ya da gelirin doğuran olayın meydana geldiği yer burada esas alınan olgudur. Dolayısıyla bir anlamda ekonomik bağı dayanan mülklik ilkesinin uygulama biçimidir. Kişilerin yerleşim yerleri veya vatandaşlıklarının bir başka ülkede olmasının da bu ilke dahilinde bir önemi yoktur. Vergi alma yetkisi verginin konusuna kaynaklık eden ülkeye aittir(Şenyüz, Yüce ve Gerçek, 2013: 327). Kaynak ilkesi,

vergi yükümlüsünün sadece yurtiçi gelirlerinin vergilendirilebileceğini belirten bir ilke olması nedeniyle dar yükümlülük olarak adlandırılır.

2.4.1. Vergilendirme Yetkisinin Ulusal Alanda Sınırlandırılması

Tarihteki ilk demokrasi belgesi olarak kabul edilen 1215 tarihli Magna Carta, İngiliz toplumu ile İngiliz Kralı arasında haraçların ve vergilerin belli bir sistematik etrafında toplanmasını sağlamıştır. 1215 tarihli Magna Carta Libertatum'da (Büyük Hürriyet Fermanı'nda) hükümdarın keyfi vergilendirme yetkisinin sınırlandırılmasını amaçlayan ilkelere yer verilmesi aslında bu belgenin ulusal vergilendirme ilkeleri üzerindeki etkisini de yansıtmaktadır(Kargı ve Yüksel, 2010: 27). Benzer şekilde 1628 Petition of Right, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Bildirisi, 1776 Virginia İnsan Hakları Bildirisi de ulusal düzeyde vergilendirme yetkilerini etkilemişlerdir. Bu bildireler aynı zamanda ulus devletlerin anayasaların yapılarının oluşumunda, değişiminde ve biçimlenmesinde etkin rol oynamıştır. Böylece eşitlik, yasallık ve mali güce göre vergilendirme ilkeleri de meşruiyet kazanmıştır(Erkin, 2015: 1138-1139). Anayasa md.73. Herkesin, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlü olduğunu ve maliye politikasının sosyal amacının vergi yükünün adaletli ve dengeli dağıtılması gerektiğini zorunlu kılmıştır. Bu madde ile vergilendirmede adalet ve eşitlik ilkesine vurgu yapılmak istenmiştir.

2.4.2. Vergilendirme Yetkisinin Uluslararası Alanda Sınırlandırılması

Devletler arası yetki çatışmalarını gündeme getiren olgu uluslararası alanda yaşanan birçok değişimin altında yatan küreselleşme olgusudur(Erkin, 2015: 1141). Yoksa bilindiği üzere vergilendirme yetkisi tıpkı devletin egemenliği gibi ülke sınırları içerisinde geçerlidir. Devletler bu vergilendirme yetkilerini uluslararası ilişkilerindeki çıkarları doğrultusunda ve hukuk kuralları çerçevesinde bağımsız bir biçimde belirler ve kullanırlar. Diğer yandan devletlerin mali egemenliklerinin doğal bir sonucu da vergilendirme yetkilerini iradi olarak yasalarla ya da uluslararası anlaşmalarla sınırlandırmalarıdır. Bu bağlamda düşünüldüğünde devletin vergilendirme yetkisi başka bir güç tarafından zorla ya da örtülü olarak anlaşma ile sınırlandırılması aslında o devletin mali egemenliğini yitirdiğinin göstergesidir(Eralp, 2012).

Kısaca, vergilendirme yetkisi her ne kadar devletlerin mutlak bir hakkı olsa da Devletler Hukuku ve Uluslararası Vergi Hukuku'nun karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olarak vergilendirme yetkisi uluslararası alanda yapılan anlaşmalar ve kullanılan yöntemlerle sınırlandırılmaktadır(Erkin, 2015: 1141).

2.4.3. Yasalarla Tek Taraflı Sınırlama

Sınırlamaya esas olan ilkeler başlığı altında ele aldığımız ilkelerin uygulanmasında devletler arasında bazı farklılıklar meydana gelebilmesi ve aynı zamanda birden fazla ülkenin vergilendirme yetkisinin bazen aynı mükellef ya da aynı vergi konusu üzerinde çakışması sorunu gündeme gelebilmektedir. Meydana gelen bu çakışma ise hukuki ya da iktisadi anlamda bir "çifte vergilendirme"ye işaret eder.

Devletler ortaya çıkan bu çifte vergilendirmeyi önlemek için bir takım önlemler alabilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde hukuki anlamda devletlerin çifte vergilendirmeyi engellemek amacıyla başvuracakları ilk yol, devletlerin vergilendirme yetkilerini kanunlarla tek taraflı olarak sınırlandırmalarıdır. Bu düzenlemelerde vergilendirmede yerleşim yeri ilkesini kabul eden devletler, gelir veya servetin kaynağı olan devletlerin vergilendirme yetkisini tanıyarak, çifte vergilendirmeyi önleyecek bazı tedbirleri alırlar. İkamet ilkesini

uygulayan ülkeler, çifte vergilendirmeyi önlemek için mahsup yöntemi ve istisna yöntemi olmak üzere iki temel yöntem kabul edebilirler.

2.4.4. Uluslararası Anlaşmalarla sınırlama

Çifte vergilendirmeyi tamamen önlemek bakımından devletlerin tek yanlı olarak vergilendirme yetkilerini sınırlandırmaları yeterli olamayabilmektedir. Bu nedenle devletler uluslar arası anlaşmalarla vergilendirme yetkilerini karşılıklı olarak sınırlandırabilmektedir. Çifte vergilendirmeye önleme anlaşmaları genellikle gelir, servet ve veraset ve intikal vergileri alanlarında yapılmaktadır. Bu anlaşmalar aynı zamanda devletlerin mali idareleri arasındaki işbirliğini de geliştirmek suretiyle vergi kaçakçılığını da engelleyebimeyi amaçlar(Öncel, M., ve Çağan, N.,2005:61).

2.4.5. Uluslararası Ekonomik Bütünleşmelere Katılarak Sınırlama

Devletler vergilendirme yetkileriniuluslararası yadauluslarüstü ekonomik bütünleşmelere üye olarak sınırlandırabilirler. Ekonomik bütünleşmelerdevletlerin ekonomik ilişkilerini geliştirmek dış ticareti serbestleştirmek amaçları ile kurdukları ekonomik işbirliği boyutlarını aşan uluslar arası birliklerdir. Vergilendirme yetkisinin ekonomik bütünleşmeler içinde sınırlandırılması, bu yetkinin üye devletler arasında belli alanlarda karşılıklı olarak kullanılmasından vazgeçilmesi veya bütünleşilen kuruluşa devredilmesi olabilir(Öncel, M., ve Çağan, N.,2005:63).

2.4.6. Uluslar arası ve Uluslarüstü Kuruluşların Vergilendirme yetkisi

“Çağımızda devletler ekonomik, siyasal, askeri çeşitli ortak amaçlarını gerçekleştirebilmek için uluslararası örgütler kurarlar. Bu örgütlerden önemli bir bölümünün gelirleri üye devletlerin malî katkılarından oluşur. Örneğin, Birleşmiş Milletler UN., Dünya Sağlık Örgütü WHO., Dünya Posta Birliği UPU., Gıda ve Tarım Örgütü FAO., Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü OPEC gibi bazı uluslararası örgütlerde, üye devletlerin örgüt giderlerine katkıları eşittir. Bu şekilde eşit mali katkı ilkesi, örgüt giderlerinin düşük olması ve üye devletlerin örgüt faaliyetlerinden eşit yarar sağlamaları durumunda söz konusudur. Ancak genellikle uluslararası örgütlerde üye devletler örgüt giderlerine, örgüt hizmetlerinden yararlanma derecelerine bakılmaksızın ödeme güçlerine göre katılırlar. Üye devletlerin ödeme güçleri ulusal gelirlerine ve nüfuslarına göre belirlenir. Uluslararası örgüt üyeliğinin tam üyelik, ortak üyelik ya da kısmi üyelik oluşuna göre değişik mali katkı yöntemleri kabul edilmektedir. Uluslararası örgütlerin üye devletlerden, örgüt hizmetlerinden yararlanma derecelerine bakılmaksızın ödeme güçlerine göre mali katkı sağlaması geniş anlamda vergilendirme yetkisi olarak nitelenebilir” (Öncel, M., ve Çağan, N.,2005:63).

3. VERGİLEMEDE ADALET

3.1. Adalet Kavramı ve Vergilemede Adalet İlkesinin Kuramsal İçeriği

Tarihsel sürece bakıldığında insanlığın var olduğu günden günümüze kadar geçen zaman diliminde adalet ve vergilemede adalet yönelik tartışmalar hız kesmeden devam etmiştir. Adalet kavramı, halkın anlayışına, zamana ve yere göre farklılık gösterebilir. Bu yüzden adalet kavramı değişen, soyut ve subjektif bir kavramdır; yani kesin ve mutlak bir sonuca varılamaz(Şen ve Sağbaş, 2016 : 229). Ancak bu duruma rağmen bazı hususlar vergilemede adaletin sağlanması anlamında alınmış önlemler dikkat çekmektedir. Bunlar; vergi kaçakçılığının ve çifte vergilendirmenin önlenmesi, adalet duygusunu sarsabilecek

şiddetli ve taraflı işlemlerden kaçınılması, üst gelir gruplarından ve alt gelir gruplarından aynı miktarda vergi alınmaması, bekâr ve evlilerin farklı vergilendirilmesi, emek ve sermaye gelirlerinin farklı vergilendirilmesi ve benzeri hususlardır(Cansız, 2014: 36).

Bu nedenle adalet kavramı birbirinden farklı içerik ve anlamlarla ifade edilmiştir. Bu farklı ifadelerse değişik adalet teorileri geliştirilmesinin ön koşulunu oluşturmuştur. Aslında bu anlamda bir adalet teorisi geliştirmek bir toplum teorisi geliştirmekle eşdeğerdir. Bir adalet teorisinin ya da toplum teorisinin uygulamada zemin bulması, halk tarafından benimsenmesi ve kabullenilmesi ile ilintilidir. Çünkü ancak bu sayede, ortaya koyulan görüşler meşruiyet kazanabilir ve toplum tarafından kabullenilebilir. Aksi halde toplum nezdinde ortaya koyulan görüşün sürekli ve uzun ömürlü olması beklenemez.

Adalet kavramı olması gerekeni ifade eder. Ancak bu nokta da olması gerekenin ne olduğu sorunsal karşımıza çıkmaktadır. Kaldı ki, olması gerekenin ne olduğu sorunsal bizi çoğu zaman değer yargılarının içinde barındığı yanıtlara götürür. Bu görecelik, adaletin sadece hukuk alanlarını kapsamakla kalmaz aynı zamanda hukuk dışı alanlarını kapsar. Adalet, etik alanların arı tutulması koşulu altında hukukun özü ve amacı olarak açıklanır. Çoğu insan da yasaya uygun olan her hangi bir durumun aynı zamanda adil olacağı konusunda kırılması güç olan bir kanaatin oluşması aslında insanların kafasında adalet ve hukuk kavramlarının ne kadar örtüştüğüyle doğrudan ilintilidir.

Adalet kavramı toplumda hukuk kuralları ile yani yasalar ile somutlaşır. Bu çerçeveden hareketle adalet kavramı tanımlanırken “yasal” ve “yasa üstü” şeklinde ikili bir ayırım yapılır. Yasal adalet, kanunda belirtilenleri yerine getirme veya kanunlara uygun davranış ve tutum biçimi olarak ifade edilirken; yasa üstü adalet ise daha çok hukuk felsefesini özellikle ilgilendiren bir kavram olarak vurgulanır. Çünkü kanunlara uygun olan her tutum ve davranış kesin olarak adil değildir. Oysaki kanunların gerçek anlamda adaleti yansıtır yansıtmadığı oldukça önemlidir. Tüm hukuk sistemlerine egemen bulunan objektif ve salt bir değer niteliğindeki adalet yasa üstü adalet olarak ifade edilir. Yani adaletin özünün hukuksal düzenlemeler sonucu oluşturulan yasal adaletten daha ziyade yasa üstü adalet anlayışı doğrultusunda oluşturduğunu söylemek yanıltıcı olmayacaktır. Çünkü yasa koyucular çoğu zaman, yapmış oldukları hukuksal düzenlemeleri kendi faydalarını maksimize edeci şekilde yani yasal soygunu gerçekleştirerek yapmışlardır(Soğukpınar, 2009: 25-26).

Yatay ve dikey eşitlik ilkesini esas alan dağıtıcı adalet anlayışına göre; her şey piyasa koşullarına bırakıldığında bireylerin birbirlerine karşı dengesiz durumların ortaya çıkması olası bir durumdur. Bunu sonucunda ise dağıtıcı adalet anlayışında bu dengesizliğin üstün bir erk tarafından giderilmesi ile gerçek bir adaletin gerçekleşebileceği savunulur. Elbette ki ortaya çıkan bu sübjektif durumun tespit edilmesi ve müdahale edilmesi halinde ne kadar adil bir tutum sergileneceği meçhuldür. Bu nedenle dağıtıcı adalet anlayışı, toplumdaki bireylerin bir bütün olarak aşgari yaşam standartlarına sahip olması gerektiğine vurgu yapılır. Bu koşul dağıtıcı adalet anlayışında bireylerin aralarında oluşan ayrımları kaldırmanın en adil durumunu oluşturur(Soğukpınar, 2009: 27).

Dolayısıyla vergilerin mükellefler arasında adil ölçülere göre dağılım göstermesi vergilemede adalet ilkesi açısından oldukça önemlidir. Adil bir vergi sisteminde; yükümlülerden ne oranda vergi alınacağını önceden belirlenmesi gerekir. Aksi halde vergi adaletinin kişiye, topluma, yere ve zamana göre farklılıklar arz etmesi vergi yüklenicilerinin

hepsi için geçerli olabilecek ölçülerin belirlenmesini olanaksız kılmaktadır(Kargı ve Yüksel, 2010: 29).

3.2.Vergilemede Adaletin Sağlanmasında İleri Sürülen Yaklaşımlar

Adil bir vergi sisteminde bir dağılımın nasıl sağlanacağı üzerinde hala bugünde tartışmalar yapılmaya devam ediliyor. Dolayısıyla konuya ilgili birçok farklı görüş ortaya koyulmuştur. Adaletin nasıl sağlanacağı üzerinde birçok görüş olsa da genel kabul görmüş iki yaklaşım söz konusudur. Bunlar esasında değişik koşullardaki kimselerin nasıl vergilendirilmesi gerektiğini belirtecek alması ölçülerdir. İlki fayda(istifade) esasına dayanan yaklaşımı " Benefit principle " , diğeri ise ödeme gücü(iktidar, mali güç) esasına dayanan yaklaşımı " Ability to pay principle " (Edizdoğan, 1989: 146).

4.SONUÇ

Devlet faaliyetleri ve devletin üstlendiği fonksiyonlar tarihsel süreçle beraber değişime uğramıştır. Devlet faaliyetlerinin sürekli değişime uğraması ve artış göstermesi kamu harcamalarının artmasına ve artan harcamalara kamu gelirlerine olan ihtiyacı doğurmuştur. Yani devlet yapıları incelendiğinde en ilkel örgütlenme biçiminden en çağdaş örgütlenme biçimine kadar her dönem de görülüyor ki vergiler önemli birer unsur olarak varlıklarını korumuşlardır.

Dolayısıyla devletin egemenlik yetkisinin mali alandaki yansıması ya da bu alanda kullanılan devletin hukuki ve fiili gücü olarak tanımlanan vergilendirme yetkisi de aynı oranla önemini her dönemde korumuştur. Diğer yandan ise, devletin yerine getirmesi gereken mali hedefler yanında sosyal ve ekonomik hedefleri de gerçekleştirmek amacıyla toplanan vergilerin adaletli bir biçimde toplanması sorunsalı karşımıza çıkmaktadır(Doğrusöz, 1985: 65). Bu da vergilendirmede adalet kavramının önemini ortaya koymaktadır. Çünkü, Vergileme sistemindeki en önemli müdahale aracı ise vergilerdir. Diğer yandan, adil vergileme istemi yani herkesin mali gücüne göre vergilendirilmesi sosyal eşitsizliği gidermesi açısından da oldukça önemlidir(Arslan, 2016: 241).

Günümüz çağdaş vergi sistemlerinde, mali güce göre vergilendirmeyi gerçekleştirebilmek ve vergi politikası yoluyla gelir eşitsizliğini giderebilmek amacıyla çeşitli araç ve tekniklerden yararlanılmaktadır. Bu amaçla kullanılan araç ve teknikler; en az geçim indirimi uygulaması, ayırma kuramı, sosyal amaçlı vergi muafiyeti ve istisnaları sayılabilir. Diğer yandan, vergi yükünün mükellefler arasında dengeli dağılımı, emek ve sermaye gelirlerinin farklı oranlarda vergilendirilmesi gibi uygulamalar vergi adaletine yaklaşılmasına olanak sağlayabilen tekniklerdir(Gök, Biyan, ve Akar, 2013: 272).

KAYNAKÇA

- ARSLAN, K. O. (2016). Vergilendirme yetkisinin meşruluk kaynakları: optimal vergilendirme ilkeleri ve kamu yararı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 127, 223-244.
- BUDAK, T., ve YAKAR, S. (2007). Vergilendirme yetkisinin sınırlandırılması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 133-144.
- CANSIZ, H. (2014). Defterdarlık çalışanlarının vergileme ilkelerine bakışı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 33-43.
- DOĞRUSÖZ, A. B. (1985). Vergilendirme yetkisinin yasama ve yürütme organları arasındaki bölüşümü. *İdare Hukuku ve İlimler Dergisi*, 6(1-3), 65-76.
- EDİZDOĞAN, N. (1989). *Kamu maliyesi(kamu gelirleri ve vergi teorisi)*. Bursa: Ekin Yayınları.
- ERALP, E. Ö. (19 Mart 2012). Vergilendirme yetkisinin gelişimi. *Türk hukuk sitesi*, 12Aralık 2016 tarihinde http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_1446.htm adresinden alınmıştır.
- ERKİN, G. (2012). Vergilendirme yetkisinin tabi olduğu anayasal ilkeler. *Ankara Barosu Dergisi*, 3, 237-249.
- ERKİN, G. (2015). Türk Hukuku'nda vergilendirme yetkisi. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 11(44), 1111- 1153.
- GÖK, M., BİYAN, Ö. ve AKAR, S. (2013). Vergilemede adalet ilkesinin anayasal temelleri ve uygulamaya yansımaları: seçilmiş OECD ülkeleri açısından karşılaştırmalı bir analiz. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(1), 269-292.
- KARGI, V., ve YÜKSEL, C. (2010). Türkiye'de vergi aflarının vergi adaleti ve mükellefler üzerine etkileri. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*, 54, 23-44.
- KUMRULU, A. (2010) ,Vergi Hukuku Ders Notu, (http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_1020.htm) adresinden alınmıştır.
- ÖNCEL, M., KUMRULU, A. ve ÇAĞAN, N., Vergi Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara 2005.
- PEHLİVAN, O. (2011). Vergi Hukuku, Murathan Yayınevi, Trabzon, Ağustos 2011.
- SARAÇOĞLU, F. (2003). Vergilendirme yetkisi ve Türkiye- Avrupa Birliği ilişkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Dergisi*, 5 (3), 175-189.

- SOĞUKPINAR, G. (2009). Vergilemede adalet kavramının sosyo-ekonomik analizi: Türkiye örneği.
- ŞEN, H. ve SAĞBAŞ, İ. (2016). *Vergi teorisi ve politikası*. Ankara: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları
- ŞENYÜZ, D., YÜCE, M., VE GERÇEK, A. (2013). *Vergi hukuku(genel hükümler)*. Bursa: Ekin Yayınları

POLONYA'DA İSLAMOFOBİNİN YÜKSELİŞİ*

Serpil BARDAKÇI TOSUN

*Yrd.Doç.Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İnsan Kaynakları
Yönetimi Bölümü, Türkiye*

Sevim BUDAK

Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Türkiye

ÖZET

Yakın geçmişten bu yana göçmen hareketlerinin odağında Müslümanlar ağırlıktadır. Müslümanlar yerleştikleri ülkelerde genellikle düşük statülü işlere aday halde, kendi ülkelerinde elde edemedikleri ekonomik beklentileri karşılamak üzere, Avrupa coğrafyasını hedef seçmektedirler. Ancak günümüzdeki göç hareketinin en önemli itici faktörlerinin başında İslam coğrafyasında yaşanan karışıklık ve savaşlar gelmektedir.

Müslümanlar daha önceleri göç ettikleri toplumun iş gücünün bir parçası iken, nesiller geçtikçe sayılarında ve sosyal yaşam koşullarında artışlar olmuş, iş gücü kaynağı vasfından çıkarak toplumun bir parçası olma hakkını talep eder hale gelmişlerdir. Onların bu durumu, Avrupalı toplumlarda zaman içerisinde göçmen karşıtlığı genel başlığı altında İslam'a ve Müslümanlara karşı bir fobik anlayış gelişmesine neden olmuştur. Bunun arka planında pek çok neden bulunmaktadır; servet paylaşımı, daralan ekonomik yapı, işsizlik, kimlik, entegrasyon sorunları ve radikal dini grupların saldırıları vb. Tarihi ve kültürel geçmişte de Avrupa'nın İslam ile olan ilişkilerinin seyri de göz önüne alındığında göçmen denildiğinde genelde Müslümanlar akla gelmekte olup sonuçta da bir İslamofobi

* Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi, SBE, Avrupa Birliği Hukuku Anabilim Dalı, "Avrupa'da İslamofobi Üzerine Tartışmalar ve Polonya Örneği", 2016, Doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

ortaya çıkmıştır. Son yıllarda Müslümanların Avrupa genelinde görünürlüklerinin artması ve bazı şiddet eylemlerinde adlarının geçmesi ile yükselişe geçmiştir.

Bu çalışmada Polonya'da yükselmekte olan bir İslam karşıtlığı olduğunu, İslamofobi yükselişinin artan göçün ve bu göçe bağlı sosyolojik yansımaların sonucu olduğunu, İslam karşıtlığının dayanaklarının geçmişe göre değişim gösterdiğini, bu değişim Polonya'da yaşayan Müslümanlar ve Türkler kapsamında incelenerek açıklanmaya çalışılmaktadır. Çalışmayla ilgili gözlemler, Müslüman ve Türk göçmenlere halkın bakış açısıyla birlikte, İslamofobik yaklaşımlar örneklendirilerek, göçmenlerin de Polonya halkına bakış açıları verilmeye çalışılmıştır. Polonya'da İslamofobinin diğer ülkelerle benzerlikler gösterip göstermediği, bunun yükselişine etki eden unsurlar, toplumdaki yansımaları, görünürlülüğü ve toplumsal olaylar da etki edip etmediği irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Polonya, İslam Karşıtlığı, Göçmenler, İslamofobi

THE RISING OF ISLAMOPHOBIA IN POLAND

ABSTRACT

Since the recent past, Muslims have been at the center of immigrant movements. In countries where they are located, Muslims usually target European geography as a candidate for low-status jobs, to meet the economic expectations they can not obtain in their own countries. However, at the beginning of the most important driving factors of today's migration movement are confusion and wars in the geography of Islam.

While Muslims were a part of the work force of the society to which they migrated earlier, as generations grew in numbers and social conditions, they became increasingly demanding the right to become a part of the society by becoming a labor power resource. This has led to the development of a phobic understanding of Islam and Muslims in the European societies under the general title of anti-immigration over time. There are many reasons behind this; wealth sharing, declining economic structure, unemployment, identity, integration problems and attacks of radical religious groups, and so on. Historically and culturally, when the course of Europe's relations with Islam is taken into consideration, when it is said that immigrants are Muslims in general, Muslims come to mind and eventually an Islamophobia has emerged. In recent years, the visibility of Muslims throughout Europe has increased and the names have passed through some violent acts.

In this study, it is tried to explain the rising anti-Islamism in Poland, the increasing migration of the rise of Islamophobia and the result of the sociological reflections connected with this aim, that the basis of the anti-Islamism changes according to the past and this change is analyzed within the scope of Muslims and Turks living in Poland. Observations related to the work were tried to give Islamic and Turkish immigrants an example of Islamophobic approaches with the point of view of the people and to give an overview of the immigrants to the Polish people. The fact that Islamophobin has shown similarities with other countries in Poland and its influences on its rise have been examined whether it reflects on society, its visibility and social events.

Key words: Poland, Anti-Islam, Immigrants, Islamophobia

1. GİRİŞ

Günümüz Avrupa coğrafyasında yoğun bir göçmen hareketliliğinin bulunması, göç ve göçmen odaklı önemli olay ve gelişmelerin bulunması, Avrupa'nın göçmen ve göçmenlerle olan ilişkileri, çeşitli nedenlerle yoğun miktarda göç alması, göçmenlerle ilgili olarak gelinen noktada derin sorunların bulunması, sürdürülebilir politikaların üretilmeyişi ve nihayet İslamofobinin göçmenlerden kaynaklanması başlıca faktörler olarak etkili olmuştur. Ayrıca bu konuda pek çok akademik çalışmanın yapılması, yeni nesil ırkçılık bağlamında Avrupa'da hareketlilik gözlemlenmesi, son derece dinamik olması ve göçe neden olan faktörlerin değişimler göstermesi dikkat çekicidir.

Bu çalışmada Polonya'nın tercih edilmesinde eski Doğu Bloku ülkelerinden biri olması ve 2004 yılında AB üyesi olmasından sonra yaşanan gelişmelerin seyrine olan ilgidir. Öte yandan Polonya'yı araştırmaya değer kılan diğer bir husus, ülkenin Doğu Bloku yıllarından kalma az gelişmişlikten kurtulma ve kalkınma çabalarında izlediği üretime dayalı kalkınma modelinde başta AB menşeli olmak üzere yabancı sermayeye ve iş gücü göçüne kapılarını açması ve yine AB ülkelerine göre esnek politikalar izlemesidir. Yabancı sermaye ile birlikte doğal sonuç olarak göçmen kabulleri ve göç hareketlerinin yaşanması araştırmaya değer bulunmuştur. Bir başka gerekçe ise Polonya, diğer AB ülkeleri gibi sadece göçün hedefi değil aynı zamanda daha iyi bir iş, yüksek gelir ve daha rahat bir yaşam gibi gerekçelerle diğer AB ülkelerine göç veren durumunda olmasıdır. Bu yönü ile Polonya hem göç alan hem göç veren bir ülkedir.

Araştırmaya değer görülen ve dikkat çeken yönlerinden biri olan bu durum göç alıp-veren yapısı nedeniyle göçmen iş gücü ve kendi toplumunda da sınıflaşmaların görülmesidir. Zira Polonya vatandaşları kendi ülkelerindeki koşullardan memnun olmadığı için AB içinde göçmen olmayı seçerken, onların razı olmadığı şartları elde edebilmek için Birlik dışından gelen göçmenler hayati risklere maruz kalmak pahasına bu ülkeye gelmeye çalışmaktadır.

Polonya, kalkınmada göçmen kabulü politikaları ile Avrupa Birliği'nin göçmen konusunda yumuşak karnı olduğu için diğer ülkeler nezdinde sert eleştirilere maruz kalmış bir ülkeyken araştırmanın yazım sürecinde bile dönüşüm ve değişim göstererek göçmen politikalarında farklılıklar göstermiştir.

Avrupa'da medya ve sivil toplum kuruluşlarının göçmenlere karşı sergilediği tutumlar İslamofobinin derinleşmesine ve göçmen karşıtlığının toplumun farklı kesimlerince siyasal olarak kullanılmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı göçmen eksenli politikaların hedefinde Müslüman toplum bulunmakta ve yöntem olarak güvenlik eksenli politikalar öne çıkmaktadır. Bu politikaların başında Avrupa Birliği'nin, göçmen konulu tüm meseleleri artık sınır güvenliği ve asayiş bağlamında ele alması gelmektedir. Bunun da gerekçesi Müslüman menşeli olayların sansasyonel şiddet eylemlerine dönüşmesidir.

2. YÖNTEM

Polonya'daki göçmen profilleri incelediğinde; nüfus yapısı, eğitim düzeyi, coğrafi ve ekonomik şartlar, genel göç karakteristiği, bağlı buldukları gruplar, etnik kökenler, köyden gelenler, büyükşehirden taşınanlar, üst düzey eğitilmişler, ilkokul mezunları, orada doğanlar,

yabancılarla evlenenler, Türk kimliği ön planda olanlar, asimile olanlar gibi birçok kişilikle karşılaşmıştır.

Bu nedenle birkaç ölçüt belirleyerek örnekleme daraltmaya karar verilmiştir. Sınırlandırmaya giderken görüşme yapılan kişiler arasında en çok bilgi verenler ve açıklama yapanlar ayrılarak, sınırlı ya da az bilgi verenlerden ise genel anlamda istifade edilebilecek nitelikteki açıklamalar dikkate alınmıştır.

Çalışma sınırlandırılırken eğitim düzeyi, kimlik koruma, sonradan gitmiş olma, asimile durumu ve sosyal uyum durumu ölçüt alınmış ve görüşülen kişilere bu bağlamda karışık sorular yöneltilmiştir. Ancak görüşme yapılan katılımcıların genel olarak halen eski Polonya'dan izler taşıdığı ve konuşması halinde sorun yaşayacağı endişesi taşıdıkları tespit edilmiştir. Öte yandan ülkede resmi olarak dahi tahminden öteye geçmeyen çok sayıda yasal olmayan yollardan gelen göçmen bulunduğundan bunlar görüşmeler esnasında oldukça çekimser davranmışlardır.

Asıl araştırma alanı olarak belirlenmiş olan listedeki, göçmenlerin Polonya'da en çok buldukları iki şehir belirlenmiştir. Çalışma kapsamına alınan şehirler Türk nüfus sayısına göre tespit edilmiş ve bu şehirler Varşova ve Krakow olarak seçilmiştir. Ayrıca esas olarak bu iki şehir alınmış olmakla birlikte çeşitli sebeplerle tanışma olanağı gerçekleşen ve başka şehirlerde yaşayanlar hakkında bilgi alabilmek için esnek davranılmış, gözlemler yazılı hale getirilirken de şehir şehir ayrı gruplandırma yapılmamıştır.

Sorular oluşturulurken belli bir sıralama yapılmamıştır ve kaynakların bir sonraki soruyu tahmin etmesini engellemek, olduğu gibi aktarmasını sağlamak, farklı konularda konuşarak bize güvenmelerini sağlamak için karışık olarak ve sohbet içinde sorulmuştur.

Gündelik yaşam alışkanlıklarından, deneyimlerine; yaşadıkları ayrımcılık örneklerinden inanç ve kimliğe; medeni ilişkilerden çocuklarına; yaşam standartlarından alışveriş alışkanlıklarına; eğitim düzeylerinden yabancılarla evlenenlerin aile içerisindeki yerlerine; çocuklarına isim belirlerken yaşadıklarından uyum sorunlarına kadar birçok konuda sorular yöneltildi ve bunların bir kısmı izin istenerek kayıt altına alındı, buna müsaade etmeyenlerin ise konuşmalarının bir kısmı not edildi, bir kısmı ise oluşturulan formları kendileri doldurmayı tercih etti.

Bu ülkede benzer bir konuda araştırma ve çalışma yapacaklar için karşılaşılabilecekleri zorlukların bir kısmını anlatabilmek ve hazırlıklı olmalarını sağlayabilmek amacıyla bazı ipuçları vermekte fayda vardır. Öncelikle yazılı soru metinleri ve form gibi araçlara karşı katılımcılar ilgisiz ve sorun yaşayabilecekleri endişesi ile çekimser hatta reddedici davranmaktadır. En ideal yöntem sorgu şeklinde olmayan sohbet ve karşılıklı paylaşımlar olmaktadır.

Çekingen tavırlar gösterenlerin araştırmacıya güvenebilmeleri için bazen birkaç kez iş yerlerini ya da evlerini ziyaret etmek zorunluluğu olabilmektedir. Katılımcıların araştırma kapsamında gösterdikleri tavırlar bazen dikkat çekici olabilmektedir. Zira bazı katılımcılar soru formlarını istekli ve memnuniyetle doldururken, Polonya'lı kaynakların bazıları ise

özellikle kayıt cihazını gördüklerinde araştırmacıyı eski Polonya etkisi ile casus veya devlet görevlisi gibi karşılayabilmekte ve hatta kovabilmektedir.

Çalışma esnasında görüşme yapılmak istenen kişilerden bazılarının şu davranışları ilginç bulunmuştur; güvenliği çağırıp işyerinden dışarı attırmak isteyenler, kayıt cihazına şarkı söyleyenler, “*ben şimdi meşhur mu olacağım*” diyenler, Türkçe bildiği halde etnik köken farklılığı nedeniyle kendi anadilinde soruları yanıtlayanlar, ücreti mukabil çeviri yaptırdığımız kişilerin ilginç tavırları, bazı resmi kurumlarda kalemlere kadar alınıp Türkiye casusu muamelesi yapılması, “*yazdıklarınızı basmadan görmeliyiz, aksi takdirde dava açarız*” şeklinde tehdit edenler vb. Bu tutumları ilginç bulmakla birlikte saygı ile karşılamak gerektiğini düşünmekteyiz. Zira öncesinde Doğu Bloku olan bu ülkede, böyle bir çalışma kapsamında araştırma yapmak haliyle güç olmaktadır.

Araştırma kapsamında çeşitli sosyal paylaşım sitelerinde Varşova’da ve diğer Polonya şehirlerinde yaşayan Türklerin üye olduğu gruplara üye olunarak onlara bu mecralardan sorular yöneltilmiştir. Bazılarından olumlu ve yardımcı cevaplar alındığı gibi bazılarından da olumsuz cevaplar alınmış hatta resim olmadığı halde sosyal medya profilimizde kadın ismi olduğu için gereksiz tekliflere maruz kalınmıştır. Diğer yandan Varşova’daki görüşmelere eşiyile gelenler, elinde çiçek getirenler ya da görüşme talebini katı bir tutumla reddedenler olmuştur.

Bütün bu gerekçelerle, çalışmanın hazırlanması süresince gerek basılı gerek elektronik ortamda bir anket çalışması hazır tutulmakla birlikte, çalışma için nicel değil nitel yöntemlerin daha gerçekçi ve yerinde sonuçlara götüreceği görülmüştür. Bu nedenle, insanların kendilerini daha rahat hissettikleri ve alışkın oldukları bu yöntemin işler kılınması tercih edilmiştir. Resmi yetkililere yöneltilen sorular yazılı olarak yöneltilmiştir. Veriler asıl olarak derinlemesine görüşme ve odak gruplar üzerindedir.

Göçmenliğin hassas bir konu olduğu bu dönemde belirli bir güven tesis etmeden kaynak kişilerin samimi biçimde kendilerini ifade ettikleri bir görüşme gerçekleştirmek oldukça zor olmuştur. Sorular hazır ve yazılı olmasına rağmen, cevapların alınması için katılımcının kendini rahat hissedileceği bir konuşma ortamı sağlanmaya çalışılmış ve görüşmeler katılımcıların kendi hikayeleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ancak ana soru ve konulardan uzaklaşılmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle yapılan görüşmeler yarı yapılandırılmış¹ olarak tanımlanabilir.

Alan çalışmasında, yoğun biçimde gözlem tekniğinden de faydalanılmıştır. Saha araştırması olarak da anılan gözlem; araştırmacının şimdiki zamanda ve çoğu kez

¹ “Yapılandırılmış görüşme; görüşülen kişilerle bir form çerçevesinde, belirli bir konu odağında ve önceden planlanmış bir bağlamda gerçekleştirilir. Yapılandırılmamış görüşme ise sohbet ya da anlatı havasında, doğal bir ortamda, o anın gereklerini yerine getirerek, kişiyi ilgileri yönünde konuşmaya teşvik edecek biçimde gerçekleşen görüşmedir. Serbest görüşme de denir. Görüşmelerim belirli bir sorun etrafında örülse de, görüşmelerin çoğu zaman, biçim ve içerik yönünden serbest bir ortamda gerçekleşmiştir. Bu yüzden de bu görüşmelere yarı yapılandırılmış diyebiliriz.”

araştırmacının kendi kültürü içindeki küçük ölçekli toplumsal ortamları doğrudan gözlemlediği ve onlara katıldığı bir nitel araştırma tarzıdır. (Neuman, 2014: 541)Uzun bir zamana yayılan bu süreçte (bu çalışma için 5 ay Polonya’da kalınmıştır) insanların hayatları, hayalleri, hobileri, umutları, korkuları ve dünyaya bakış açıları hakkında bilgiler edinilir.

Bu araştırmanın da yöntemi olan nitel araştırmalarda örnek olayları yoğun biçimde inceleyebilmek için, büyük sayıda örnek olay arasından temsili bir örneklem seçmek esastır. Örneklem keyfi ya da tesadüfi seçilebilir. Örneklem türleri olasılıklı olan ya da olmayan biçimde ayrılır. Bunlar basit tesadüfi–sistemik ya da temelli-amaçlı örneklem biçiminde de sınıflandırılır. Nitel araştırmalarda araştırmacının örneklem büyüklüğünü önceden belirlemesi zor ve örneklem alınıldığı daha büyük grup veya nüfus hakkında kısıtlı bilgiye sahip olmasından hareketle daha çok rastlantısal ya da basit-tesadüfi örnekleme başvurulur.

Buradan hareketle görüşülecek kişiler seçilirken nitel araştırma örneklem türlerinden kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Neuman, Kartopu Yöntemi’ni, küçük başlayıp karlar üzerinde yuvarlandıkça büyüyen ve daha fazla kar toplayan bir kartopu analogisine dayandığını ifade etmektedir. Bu örnekleme, ulaşıma güçlüğü çekilen kişilere aynı konumda olan ve görüşmeyi kabul eden kişiden alınan yardımla ulaşılması noktasında işlevseldir. Bir ağdaki örnek olayları seçmek için kullanılan kartopu örnekleme çok aşamalı bir tekniktir. Bir ya da birkaç kişilik örnek olayla başlar ve başlangıçtaki örnek olaylarla bağlantılar temelinde yayılır. (Neuman, a.g.e.:325)

Kartopu örnekleme belirli bir alandan ve belirli isimlerden başlayarak referans gösterme yoluyla başka alanlar ve isimlere ulaşma söz konusudur. Bu yöntemin yaptığımız çalışma açısından son derece verimli işlediğini belirtmekte fayda vardır. Neuman’ın çalışmasında bahsettiği toplumsal bağlar ve bağlantılar, ele alınan grupta her ne kadar işlevsellik göstermese de (çünkü gözlemlerimize göre Polonya’da yaşayan Türk göçmenler genel olarak birbirine duygudaşlık ağı içerisinde yaşamıyorlar),bu topluluğa üye olmak (Türk olmak) bu ağ içerisinde hareket ve iletişim kolaylığı açısından ilk ve önemli bir basamaktır.

Sonrasında bu ağın önemli isimlerinden birine ulaşmak, sonraki görüşmeler için çok büyük oranda kolaylaştırıcı işlev görmüştür. Polonya’da ilk resmi görüşmeler Polonya Büyükelçisi* ile başlamış ve kendisinin yönlendirmesi ile Varşova Üniversitesi’nden bir Türk akademisyen* sayesinde Varşova’da birçok isme ulaşma olanağı elde edilmiştir.

Bu isimlerle başlatılan görüşme ağı, her bir görüşmede alınan yeni isimlerle genişletilmiştir. Dolayısıyla ulaşılan kişiler ve bunlardan elde edilen bilgiler ve görüşme neticeleri kartopunun bu ilk isimleriyle başlamıştır. Derinlemesine görüşmelerde belli soru kümelerinden ziyade kapsamlı bilgi edinmeye ilgi duyulan konular vardır. Kabaca bu prensibi kullanarak mülakatçı görüşmesi, katılımlı ya da genel gözlem ve kısmen sözlü tarih gibi nitel araştırma yöntemlerine dayanır. Bu çalışmanın hareket noktası da sadece gözlemlenen ve

* Prof. Dr. Yusuf Ziya Özcan.

* Prof. Dr. Öztürk Emiroğlu

üstüne veriler edinilen durumu betimlemek değil, Müslümanların ve Türk göçmenlerin göç süresinde ve kent ortamında yaşadıkları sorunları dile getirerek ilgili kurumların bu sorunlara eğilimini sağlayarak, Avrupa’da yükselen İslamofobik unsurlara dikkat çekmektir.

Çalışma bu hali ile asıl olarak kartopu yöntemiyle ulaşılan kişiler üzerinde derinlemesine yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Çünkü Nitel Araştırma, saha araştırması olarak da tanımlanır ve katılımcı gözlemin yoğun olarak kullanıldığı araştırma yöntemidir. Bu çalışmada görüşme yapılan kişiler “kaynak ya da kaynak kişi” olarak gösterilmiş ve kişilerin isimleri, çalıştıkları iş yeri isimleri kendileri istemedikleri ve göçmen oldukları için başlarına sorun açılacağı endişesiyle tereddüt ettikleri için kullanılmamıştır. Kaynak kişiler ilk olarak göçmenler adına konuşabilecek düzeyde olanlardan - akademisyenler, çeşitli Türk Derneği üyeleri, Elçilik çalışanları, iş adamları ve genel olarak itibar gören kişilerden oluşmaktadır. İkinci grup ise bunların içerisinde olmayan fakat göçmen olduğu için belirli bir fikir sahibi olan, yaşadıklarını temellendirerek anlatabilen kişiler arasından seçilmiştir.

Sonuncu grupta yer alan kişiler arasında göçmen ailenin mensubu olarak Polonya’da doğmuş, geneli yansıtabilecek inanç, kültür ve kimlik sorunlarıyla yüzleşebilmiş ve bunlardan örüllü bir hikayeye sahip olanları ön plana çıkarılmıştır çünkü bunlar arasında kendi anadilini konuşamayan ve adet, gelenek-göreneklerini bilmeyen çok fazla kaynak bulunduğu görülmüştür. Görüşmelerden genel bir kaynak profili çıkarılmış olup ileride verilecek bilgiler bu gruplandırılmalar üzerinden anlatılacaktır.

3. GÖÇ, İSLAMOFOBİ VE BULGULAR

3.1. Göç

Dünyanın gelişmiş bölgeleri olarak kabul gören AB ülkelerine bakıldığında nüfusun yaşlanma eğiliminde olduğu ve az gelişmiş ülkelerdeyse tam tersine genç ancak demografik nitelikleri zayıf nüfusun arttığı görülmektedir. Bu demografik zıtlık göçü yönlendiren diğer önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. (Toksöz ve diğ.,2012:145)

Başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkeleri, yeniden yapılanma ve kalkınmanın sağlanması için, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dışarıdan insan kaynağı sağlamak amacıyla, kontrollü olarak göç almıştır. Ancak son yıllarda yaşanan ekonomik ve güvenlik gibi nedenlerle Ortadoğu ve Afrika ülkeleri başta olmak üzere Avrupa’ya yasa dışı göç akını yaşanmaktadır.

Bu durumun başlıca nedenleri arasında Avrupa’nın istikrarlı ortamı ve güvenli olmasının yanı sıra dünyanın önemli bir üretim ve pazar alanı olması hem göçmenlerin hem de sığınmacıların yoğun ilgisini çekmektedir. (URL 1:2014)

Öte yandan bu göç akınının ortaya çıkardığı sonuçlardan biri olan insan kaçakçılığı faaliyetleri, suç örgütleri eliyle her geçen gün artmaktadır. Bu suç örgütleri, insanlara daha iyi bir yaşam vaadiyle Avrupa Birliği içinde faaliyet göstermekte olup, göçle mücadelede üye devletlerin daha çok kaynak kullanmasına ve katı kuralların geliştirilmesine neden olmaktadır. Bu kapsamda Avrupa Konseyi göçmen ve sığınmacılara karşı önlemler almakta, göçe yol açan nedenlerle etkin mücadele edilmesinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek

Komiserliği ile yakın işbirliği halinde kalıcı çözümlerin yollarını aramaktadır. (Kolukırık,2014:37-39)

Günümüzde Avrupa Birliğinin izlediği göçmen politikalarında çeşitlilik ve kültürel öğeler büyük bir referans kaynağı olarak görülmektedir.(Ulan,2016a:3) Ancak Avrupa'nın kendi içinde ortak kimlik oluşturma serüveni ve var olan tarihi müştereklerini kültüre dönüştürme çabalarında “çok kültürlülük” sorunsalının kaynağı gibi görülen göçmenler bir engel oluşturmaktadır. Çok kültürlülük kavramının kökeni ise tarihi bir ortak geçmişe dayanmaktadır. Nitekim Avrupa kültürü ya da Avrupalılık şeklinde tanımlanan olgunun farklı kültürel etkileşimlerden doğmuştur. (Brague,:123)

Bu açıdan bakıldığında Avrupa kültürünün sanattan mimariye, edebiyattan bilime birçok dış unsuru bünyesinde bulunduran bir yapıya sahip olduğu ve homojen olmadığı açıkça söylenebilir. Birlik üyesi devletler, göçmen kabullerinde daha çok nitelikli insan kaynağı temini saikleri ile hareket etmekte, kalkınma stratejileri kapsamında, milli ve bölgesel önceliklerini ilk sırada ele alarak kendine özgü politikalar geliştirmektedir.

Günümüz koşullarında ise göç kavramı Avrupa'da nitelikli insan kaynağı olmaktan çıkmış, tersine işlemiş ve bir tehdit olarak algılanmaya başlamıştır. Gelen göçmenlerle yerel halk arasındaki sosyo-kültürel farklılıklar endişe yaratmış ve uyum sorunları ortaya çıkmıştır. (Marchesin, 2003:428)Günümüzde sivil haklardan yoksunluk, siyasal baskılar, insan hakları ihlalleri, yoksulluk ve etnik-dini çatışmalar gibi nedenlerin, insanları diğer ülkelerde daha iyi yaşamsal koşulları elde etme arayışına itmesiyle yoğun bir göçmen hareketliliği yaşanmaktadır. Göçün hedefi olan ülkeler ise, yoğun göç hareketine karşı vize, engelleri, sıkı sınır kontrolleri, oturma izinlerinin zorlaştırılması gibi önlemler almaktadır. Ancak itici faktörlerin şiddeti, bu önlemlerin etkinliğini azaltmaktadır. Nitekim ölüm tehlikesi pahasına göç hareketleri buna örnektir. Dolayısı ile göç etme isteğindeki zorunlu şartlar beraberince yasa dışı göç ve yasa dışı insan ticareti problemlerini ortaya çıkarmaktadır. (Özcan, 2004:146)

Avrupa Birliği'nin göçmen politikaları küresel anlamda yaşanan sosyal, siyasal ve politik gelişmelerden etkilenerek değişimler göstermektedir. Nitekim dünyada geniş yankı uyandıran ve güvenlik, dost, düşman, müttefik, tehdit gibi daha pek çok kavramın yeniden tanımlanmasına neden olan, ABD'de yaşanan 11 Eylül 2001'deki saldırılar göçmen politikalarında değişimi başlatmış ve ardından 2004 yılında Madrid, 2005 yılında Londra ve 2015 Ocak ayında Fransa'da gerçekleştirilen saldırılarla birlikte değişim süreci ivme kazanmıştır.

Eurostat verilerine göre dış göçün en fazla görüldüğü ülkelerde, Suriye, Irak, Afganistan, Eritre'den gelenlerde de görüldüğü gibi istihdam oranının beklentiyi karşılamadığı, halkın çoğunun yoksulluk sınırında olduğu, mezhepsel ve etnik çatışmaların bulunduğu, iç karışıklıkların yaşandığı ve aktif dış siyasetin olmadığı görülmüş ve bu ülkelerin de kitlesel göçe neden olduğu tespit edilmiştir.

Amerika'da yaşanan 11 Eylül terör saldırıları Dünya kamuoyunda göçmenlerle ilgili kararlarda negatif bir etki meydana getirmiş ve saldırı sonrasında oluşturulan göçmen politikaları evrensel göçmen hukukundan, güvenlik hukukuna dönüşmüş ve değişim

göstermiştir. Bu olaya kadar, geçmişten gelen ve genetik kodlara dayalı olan ayrımcılık, Müslüman göçmen menşeli bir eylem olarak kabul edilmiş bir İslam korkusu ve İslamofobiyi ortaya çıkarmıştır. Böylece tüm insani değerlerin toplumlarında kabul görmesi için çalışan AB’de geriye doğru bir seyir göstermiş ve güvenlik adına özgürlüklerden feragat ederek negatif tutumlar sergilenmiştir.

3.2. İslamofobi

İslamofobi kelime olarak İslam’dan korkma ve endişe etme anlamına gelmekte ve genel olarak da İslam dini ile birlikte Müslümanların genelinden korkma ve istenmemesini ifade eden “Xenophobia” kavramının türevi olan ve genel kabul gören anlamıyla yabancı korkusu ve düşmanlığını kapsayan bir kavramdır. İslamofobi, Avrupa’nın klasik ırk anlayışının yerine ikame edilen ve kendi toplumunda bir kimlik üretmek için birleştirici etkisinden yararlanılmaya çalışılan olumsuz motive aracı biçimde kullanılmaktadır. İslam’a refere edilmiş her şiddet eylemi, Avrupa’da Müslüman toplum üzerindeki baskıyı artırmaktan öteye gitmediği için bunun dine hizmet değil açık bir terörist eylem olduğu pek çok Avrupalı lider ve aydın tarafından dile getirilmişse de İslamofobi suiistimal edilmekte ve her geçen gün yükselmektedir.

İslamofobi ve buna sebep olduğu düşünülen göçmen ve göç olgusu, uzun ve derin bir geçmişi bulunan, Avrupa’da yükseliş gösteren, hem Avrupa Birliği içerisinde hem de dünya kamuoyunda yansımaları bulunan, politikalar geliştirilmesine neden olan önemli bir gündem maddesidir. Ayrıca İslamofobi, Birlik genelinde göçmen odaklı bir kavram olarak değerlendirilen, içerisinde ırkçılık temelli sosyal şiddet barındıran, aşırı sağcı siyasilerin istismar ettiği, halihazırda ve gelecekte pek çok sorun ve sonuçlar ortaya çıkarması beklenen bir fenomendir. Müslümanların ötekileştirilmesi, servet paylaşımı, entegrasyon ve kimlik kavramları ekseninde gelişen Avrupa’daki İslamofobinin, Ortadoğu ve Suriyeli sığınmacılar meselelerinden de beslenerek kronik bir sorun olma yolundaki ilerleyişi günden güne hızlanmaktadır.

Avrupa genelinde İslamofobi, terör ve diğer Müslüman göçmen kaynaklı hadiselerle tırmanışa geçmektedir. Polonya’da da hem İslam hem de göçmenlere yönelik fobik sosyal ve siyasal gelişmeler görülmektedir. Birlik üyesi ülkelerde İslam ve göçmenlere karşı gelişen ve şiddetten beslendiği görülen fobik tutumlar Amerika’daki gibi renge değil, etnisiteye dayalı ırkçılık olarak gözlemlenmektedir. Bu çalışmada sözü edilen durumların Polonya’da ne denli var olduğu, hangi düzeyde olduğu ve dinamikleri hakkında araştırma ve bulgulardan elde edilen sonuçlar ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

4. POLONYA

Genel olarak ele alındığında Polonya’ya ilk gidenler diğer ülkelerde olduğu gibi önce Avrupalıların yapmadığı ve ucuz iş gücü olarak görülen göçmenlerin çalıştıkları işlerde -ki bunlar kabaca kapıcılık, gündelikçilik, temizlik, inşaat işçiliği vb. -çalışmaktan çok şu anki yeni grupların da dahil olduğu lokantacılık, inşaat sektörü, kuruyemişçilik, giyim sektörü gibi küçük çaplı sermaye ile başlanılan işlerde çalışmışlardır.

Birçoğu, kendi hesabına çalışan küçük esnaflardan oluşmakta olup özellikle giyim sektöründe Laleli Esnafı olarak bilinenler öne çıkmaktadır. Polonya, gelişmekte olan bir ülke olduğu ve ekonomisini yabancı yatırımlara yönelik oluşturduğu için birçok Türk, küçük sermayeleriyle oldukça zengin pozisyonlara gelebilmiştir. Politik ortamın, Türk göçmenlere fırsat eşitliği sağlaması, Polonya'yı diğer Avrupa ülkelerinden ayırır ve göçmenlerin daha rahat koşullarda yaşamasına olanak sağlar. Araştırmamıza konu olan İslamofobinin; diğer ülkelere kıyasla bu ülkede henüz zarar verici boyutta olmaması da Türk göçmenlerin Müslüman kimlikleriyle toplumda çok daha rahat hareket edebilmesine olanak sağlamaktadır.

Polonya nüfusu etnik özellikleri açısından incelendiğinde, Avrupa'daki en homojen halklardan biridir. Nüfusun yüzde 98'i Polonya kökenli olup, diğer etnik gruplar ise genel olarak Alman, Ukrayna, Belarus ve Ermeni ağırlıklıdır. Son dönemlerde Vietnam ve Pakistan asıllıların sayılarında ciddi bir artış görülmüştür. Kırk yılı aşkın bir süre Komünizmin etkisinde kalan Polonya, Varşova Paketi'nin odağında, II. Dünya Savaşı'ndan yaklaşık 6 milyon kayıp ve büyük bir yıkımla çıkmıştır. Nazi Almanyası'nın en büyük toplama kampı olan Auschwitz de bu ülkededir. (URL 2, 2015)

Polonya, yüksek iş gücü potansiyeli ve umut vadeden ekonomisi ile iç ve dış politikada kendinden emin bir duruş göstermektedir. Öte yandan ABD ile olan ilişkilerinde kendi inisiyatiflerini kullanmakla birlikte, Avrupa'da güçlü bir oyuncu olma yolunda ilerlemektedir. (Rohland,2007:83)

Polonya'nın gelişen ekonomisi ve üretim performansı bakımından Avrupa'da "gizli büyük güç" olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Polonya özellikle son 15 yılda ekonomik ve siyasal olarak büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Bu ilerlemede de geçmiş dönemlerde düşman oldukları Almanya'nın önemli desteğini almaktadır. Eski düşmanı, yeni iş partneri Almanya'nın büyük katkıları olmuştur. Çünkü Almanya iki binli yıllardan itibaren kendi sanayisinin önemli bir kısmını Polonya'ya kaydırmış, bu şekilde ülke hızlı bir şekilde sanayileşmiş ve büyümeye başlamıştır. Bu sanayi kolları arasında otomotiv firmaları başta olmak üzere pek çok endüstriyel tesis yer almaktadır. (Deşilmek,2014:39)

Polonya'nın göçmenlerle olan ilişkilerinde görece daha esnek politikalar izlemesi diğer üyeleri hep endişelendirmiştir. Bu nedenle AB ülkelerinin yasal göç konusunda daha kısıtlayıcı ve zorlaştırıcı politikalar ürettiği görülmektedir

Polonya'nın ekonomik göçle tanışmasının geçmişi henüz çok yenidir. Bundan dolayı idari makamlar ve genel politikalar bağlamında tecrübe edilmiş ve yerleşmiş bir mevzuatının bulunmadığı söylenebilir. Bu konu büyük çoğunlukla AB hukuku ile kendi iç dinamikleri arasında düzenlemeler yaparak çözülmektedir.

Yabancı bir ülkede kendilerini ve ailelerini geçindirmek zorunda olan yasa dışı göçmenler, çoğu zaman yerel iş gücüne oranla çok düşük bir ücretle, daha kötü koşullarda ve iş güvenliğinden yoksun biçimde çalışmaya razı olmaktadır. Bu durum onların iş gücü piyasasında suiistimal edilmesine yol açmaktadır. Ancak bu durum Birlik içinde gerçekleştirilen üretimde gereksinim duyulan maliyet azaltma girişimleri karşısında bir ikileme yol açmaktadır. Hâlihazırda yüksek üretim potansiyeli olan Polonya, bu konuda bir

merkez olurken aynı zamanda Birlik içine göç yolu açan ya da orta vade de açacak olan bir konumdadır.

Sosyolojik bakımdan Polonya, kendi vatandaşları için göç verme, göçmenler için ise hedef olma konumunda bulunduğundan sürekli bir hareketlilik vardır. Bu nedenle resmi makamlar üretim artışında gereksinim duyulan vasıflı ve ucuz iş gücünü temin ettikçe, makro seviyede kazanımlar elde edildiği için diğer Birlik üyeleri kadar sıkı politikalar uygulamıyordu ama mülteci sayısındaki hızlı yükseliş Birlik üyeleriyle ortak hatta yer yer daha sıkı tedbirler almasına neden oldu.

Polonya dine bağlılık konusunda Avrupa'da dikkat çeken, en dindar ülke olarak tanımlanmaktadır. Ülkenin yüzde 96'sı Katolik Hristiyanlardan oluşmakta ve yaklaşık yüzde 80'i Kiliseye gittiğini belirtmektedir. Dini inanç ve bağlılık konusunda dört grup öne çıkmaktadır, Polonyalıların; yüzde 15'i her gün ibadet etmektedir ve dinlerine bağlıdır, yüzde 25'i Tanrıya inanmakla birlikte kiliseye seyrek giderler, yüzde 35'i kiliseye az gitseler de bir Tanrı inançları vardır, yüzde 25'i ibadet etmezler fakat Tanrıya inanırlar. (Özcan,2012:205)

Ülkede dinin devlet kurumlarındaki anlamının ve öneminin yüksek olduğu söylenebilir. Nitekim Polonya Milli Meclisi'nin duvarında da haç bulunmaktadır. Anayasanın 25. Maddesinin 4. Fıkrasında "*Polonya Cumhuriyeti ve Roma Katolik Kilisesi arasındaki ilişkiler Vatikan ile yapılan uluslararası antlaşma ve kanunla belirlenir*" denilmekte ve daha birçok yerde dine yer verilmektedir. Anayasasında dine ve Katolik inancına bu seviyede yer veren tek ülke Polonya'dır. Ayrıca 53. Maddenin 1. Fıkrasında "*Herkese din ve inanç özgürlüğü sağlanır*" denilerek diğer dinlere karşı da güvence verilmektedir. Katolik inancın, resmen dile getirilmese de örtülü bir şekilde devletin dini olduğu söylenebilir.

Öte yandan Polonya'da kilise, siyaset, toplum ve devlet kurumları üzerinde önemli bir nüfuz ve etkiye sahiptir. Hatta bazı din adamları siyasete girmekte ve bazı partilere açıkça destek verebilmektedir. Ülkede Katolik inancına karşı eleştirel düşünceler beyan edilmesi, reddedilmesi ya da buna benzer söylemlerde bulunulması mümkün değildir. Yalnız Katolik inanca değil Papa hakkında bir eleştiri yapmak dahi kanunlarla engellenmiştir. Nitekim Papa'yı eleştiren bir gazeteci, mahkemeye verilmiş ve suçlu bulunmuştur.

Kamu kurumlarıyla kilisenin ilişkisi 1989 yılında çıkarılan yasalarla düzenlenmiş daha doğrusu güvence altına alınmıştır. Ülkenin dini başkenti Gniezno olup şehrin piskoposu doğrudan Başpiskopos sayılmaktadır. Ayrıca Varşova Başpiskoposu genel Başpiskopos olarak kabul edilir. Vatikan'da Polonya asıllı din adamı oldukça fazladır. Nitekim Krakow Piskoposu olan kardinal Karol Wojtyla(Karol Voytua), II. Jean Paul adını alarak 1978 yılında "Papa" seçilmiştir. (İnal,2015)

Polonya'nın göçmen profili içerisinde etnik ve kültürel anlamda zıtlıklar yaşanmadığı düşünülmektedir. Örneğin Fransa'da siyahî Müslümanlar yaşadıkları toplumla dini ve kültürel paylaşımlarda bulunmazlarken Belarus, Ukraynalı ve Ermeni göçmenlerle Polonyalılar aynı değerleri paylaşabilmekte, birlikte aynı yemekleri rahatlıkla yiyebilmektedirler. Bu nedenle Polonya göçmenler konusunda biraz daha avantajlı durumdadır. Nitekim bu konuda Varşova Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezinden Pawel Kaczmarczyk, gelecek yıllarda bu

göçmenlerin kendilerini daha çok Polonyalı gibi görüp buna göre hareket edeceklerini ve Birlik'in diğer üyelerinde olduğu gibi entegrasyon sorunları yaşamayacaklarını ifade etmiştir. (Girit,2015)

Gözlemler ve kaynaklardan elde edilen bilgilere göre Polonya'da diğer AB ülkelerinde olduğu kadar olmasa bile özellikle son yıllarda gelişmeye başlayan ve henüz alt seviyelerde olan bir dışlanma ve İslamofobik eğilimden de söz edilebilir. Özellikle göçmenlerin dışlanmasında Polonya için iki özel durumun bilinmesinde yarar vardır. Birinci durumda göçmenler genellikle mevcut istihdamın ortağı ya da hak talep edicisi değil daha yüksek gelir elde etmek için AB içine göç eden Polonyalıların oluşturduğu boşluğun yerini almaktadır. Bu durum karşısında bir dışlanma ya da tepki doğmamaktadır. İkinci durumda ise diğer AB ülkelerine göç etmemiş düşük ücretle ve AB geneline göre görece daha zorlu şartlarda çalışan ve bu durumdan dolayı yoksul kabul edilebilecek düzeydeki Polonyalıların işlerini ve istihdam olanaklarını, ücretleri daha da aşağı çeken göçmenlerle rekabet etmesidir. İşte bu ikinci durum Polonyalıları göçmenlere karşı tepki göstermeye yöneltmektedir.

Çalışmanın hazırlanması esnasında ülkede kalınan süre zarfında kaynaklardan elde bilgiler ve gözlemlere dayanılarak genel olarak Polonya'da göçmenlere karşı ortaya çıkan tepkilerin sebepleri şu şekilde açıklanabilir;

- *“Halen yoksul sayılabilecek düzeyde olan Polonyalılar, göçmenlerin daha düşük ücret ve buna karşı daha fazla çalışması karşısında gelecekte durumlarının düzelebileceği umudunun az olması. Görüşmelerimizde yerel halkın umutsuzluğu çok sık dile getirilmiştir.”*

- *“Polonya PİSA testlerinde üst sıralarda yer almakla birlikte, nitelikli çalışanların ücretlerinde(Doğu'dan ve diğer ülkelerden gelen göçmenler nedeni ile) bir artış olmamakta ya da çok sınırlı kalmakta. Yabancı sermaye ile gelen şirketler nitelikli çalışanları genellikle kendi ülkelerinden getirdiği göçmenlere tahsis ettiğiinden üst düzey kadrolara erişmek çok zor olmaktadır.”*

- *“Polonya vatandaşlarının geçmişlerinde göçmenlerle birlikte yaşamadıklarını ve ülkenin homojen bir etnik yapıda olmasından dolayı göçmen varlığına alışmamış olduklarından göçmenlere karşı ön yargılı baktıkları söylenebilir.”*

- *“İşverenlerin yasa dışı istihdama yönelmesi nedeni ile iş bulmakta zorlanan ya da zor şartlarda çalışmak zorunda kalan Polonyalıların aynı koşullara razı olmak zorunda bırakılması.”*

- *“Göçmenlere dair olumsuz bir sosyal yargı vardır ve bundan dolayı yerel halk ile göçmenler birbirine karşı izoledir. Bunun nedeni olarak kültürel engeller, medyanın olumsuz etkileri, yerleşmiş gelenekler ve Polonyalıların muhafazakâr bir toplum yapısına sahip olması gösterilebilir.”*

- *“Ülkeye gelen göçmenlerin Lehçe yerine geldikleri ülke dillerini konuşması, Polonyalılarda yukarıda sözü edilen gelenekselleşmeden dolayı rahatsızlık uyandırmaktadır. Ayrıca yasa dışı göçmenlerin, bu ülkede belli bir süre kalmakla birlikte genellikle Polonya'yı transit ülke olarak görmeleri.”*

“AB içinden, medya ve diğer kanallardan göçmenlere yönelik olumsuz propagandalar. Özellikle Müslüman göçmenlerin sadece terör olaylarını göstererek toplum içinde korku ve endişe duyulmasına neden olmaktadır.”

Örneğin, 26.07.2015 tarihinde Polonya'nın Avrupa Birliği'nin göçmen paylaşımı kararı çerçevesinde, 2 bin göçmeni alabileceğini açıklaması üzerine Başkent Varşova'da göçmen karşıtları gösteri düzenlemiştir.

Protesto gösterisinde göçmen karşıtı yaklaşık 300 kişi *“bugün göçmen, yarın terörist”* şeklinde slogan atarak ülkeye fazla göçmen gelmesini eleştirmişlerdir. Tren garının önündeki grubun hemen yakınında ise bu gösteriye tepki veren 100 kişilik başka bir grup ise Polonya'da misafirperverliğin göstergesi olan ekmek ve tuz ile hazır bulunmuşlardır. Temmuz ayındaki gösteriden sonra Eylül ayında, Polonya yönetiminin yaklaşık 9000 sığınmacıyı kabul edeceğini ve Avrupa genelinde mültecilere sağlanacak maddi yardıma katılacağını açıklaması, ülkedeki aşırı sağcı grupların tepkisini yine çekmiştir. Başta başkent Varşova olmak üzere birçok kentte “göçmen” ve “İslam” karşıtı protestolar düzenlenmiştir.

Gösterideki pankartlarda “Müslüman sığınmacılar Avrupa'nın Truva Atıdır” sloganı da oldukça dikkat çekici bulunmuştur. (URL3, 2015) Bu ve buna benzer olayların engellenebilmesi için İslamiyet'in hoşgörüsünün tanıtılması gerekmektedir. Yine 14 Kasım 2017 tarihinde “Polonya'nın Bağımsızlık Günün” yürüyüşünde yer alan bazı grupların ayrımcılıklarını, “Beyaz Polonya” “Saf Polonya”, “Göçmenler Ülkeden Atılsın”, “Temiz Kan” sloganları atarken göstermesini ve buna karşı olan yürüyüşçülerin bir kısmının da ellerinde üzerinde “Kardeş Ulusların Beyaz Avrupası” yazısı bulunan bayraklar taşımasını da halen daha tedbir alınabileceğine örnek verebiliriz.

Polonya, dini inanç ve kültürel uyum bağlamında birbirine çok yakın ancak köken olarak pek çok etnik kimliği bünyesinde barındıran bir ülke olup inanç ve kültürel anlamda çekişme ve çatışmanın diğer AB ülkelerine nispeten daha az yaşandığı bir ülke olarak görülmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, Suriyeli mülteciler konusunda Polonya, beklenen tepkilerin tam aksini göstermiştir. Polonya'nın, Ağustos 2015'de İtalya ve Yunanistan'ın yükünü hafifletmek için iki bin sığınmacıyı kabul edeceğini açıklamasıyla birlikte buna milliyetçi gruplar protesto gösterileri ile cevap vermiştir. Fakat önyargılara sahip olanlar sadece aşırı sağcılar ve milliyetçiler değildir.

Temmuz ayında açıklanan bir anket sonucuna göre katılımcıların yüzde 70'i Müslüman ya da Afrika ülkelerinden gelen sığınmacıları ülkelerinde istemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu Hristiyan olmaları kaydıyla Suriyelilere sıcak bakmaktadır. (URL 4,2015) Yine Polonya'nın Gora Kalwaria kentinde göç ve İslam karşıtı eylem düzenlenmiş ve gösteriye katılanlar, mültecilerin farklı kültüre ve ahlaki değerlere sahip olduklarını, bu yüzden Avrupa'ya tamamen entegre olamayacağını savunmuşlardır. Eylemciler, Almanya'nın Köln kentinde yılbaşı gecesi yaşanan taciz olaylarını da göçmen karşıtlığını haklı çıkarmak için kullanmışlardır.(URL 5,2015) Aslında bu bakış açısı Avrupa genelinde yaygın olarak görülen bir bakış açısidir (Ulltan, 2016b:450) Ayrıca Polonya'da ülkenin doğusundaki Bialystoki şehrindeki bir özel okulda bir fizik öğretmenin

öğrencilerine sorduğu fizik problemi ülke çapında tartışmaya neden olmuştur. Öğretmenin öğrencilerinden çözmelerini istediği problem ise şu şekildedir (URL 6, 2015)

“Dört Suriyeli göçmen küçük bir salla Yunanistan’a doğru gitmektedirler. Salın ebatları 1 metre x 2 metre x 20 cm’dir. Yoğunluğu da 800 kg/m³. Eğer her bir mültecinin 60 kg olduğunu varsayarsak, salın su yüzeyinde kalması, yani batmaması için kaç mülteciyi suya atmamız gerekir?” Müdür Yardımcısı Elzbieta Stasiewicz öğretmene ihtar cezası verildiğini ve bu tür bir davranışı tekrarlaması halinde de işine son verileceğini söylemiştir.

Tüm bunlar İslamofobinin artış gösterdiğini kanıtlar niteliktedir. Ancak bu durumun uzun vadede kalıcı olmayacağı kanaati oluşmuştur. Çünkü ülkenin ucuz işgücünü üretime dâhil etmesi ve bu şekilde yabancı sermayeyi cezbedici modelde bir politika izlediği düşünülürse günlük ve popüler olarak kalması muhtemeldir.

Polonya’da öğretmenlerin ve kız öğrencilerin derslere başörtüsü ile girmeleri serbesttir. Hatta hastanelerde hemşireler başörtüsü konusunda herhangi yasaklamaya tabi değildir. Ülkede yaşayan Müslümanlara yönelik aşırı sağcı marjinal grupların birkaç küçük girişiminden başka İslamofobi konusunda belirgin ve rahatsız edici olay sayısı oldukça azdır. Ülke genelinde medyanın gündeme taşıdığı İslam karşıtı kampanyalar, Polonyalılar tarafından desteklenmiş gibi görünse de bu durum sistemli bir dizi eyleme dönüşmemiştir.

38 milyonluk ülkede ve belli lokasyonda yaklaşık 500 kişi ile telefonla yapılan anket sonucunda Polonya halkının yüzde 46’sı İslam’a ve Müslümanlara karşı olduğunu belirtmiştir. Ancak bu anket çalışmasının bilimsellikten uzak ve medya yönlendirmelerine dayanak olması amacıyla yapıldığı söylenebilir.

Polonya toplumu İslam’ı yeterince tanımadığından yabancı bir unsur olarak görmektedir. Ülkede İslam karşıtı söylemler artmakla birlikte, bunun da karşılık bulmasının yegane nedeni yukarıda da ifade edildiği gibi ülkede İslam ve Müslümanların tanıtılmasında yaşanan yetersizliklerdir. Çünkü diğer Avrupa ülkelerinin aksine Holokost’u yaşamış bir toplumun bu konuda ayrımcı ve dışlayıcı olması beklenmemektedir. İslam ve Müslümanlar hakkında bir şeyler öğrenmek isteyen Polonyalılar, bunları oryantalist alan yazından elde ettiği için bu yazındaki çarpıtma, önyargı ve kötülerden etkilenmektedirler.

Polonya’da yaşayan Müslümanların bazı sorunları 1936 yılından kalma olan kanunla Cuma namazlarında Polonya Cumhuriyeti’ne ve Cumhurbaşkanı’na dua etmeleri zorunluluğu*, sınırlı sayıda ibadethanelerinin oluşu ve Müslümanların Hristiyanlar gibi dini bayramlarında tatil yapamamalarıdır. Polonya makamları ve Müslüman toplum temsilcileri bu konuda

* “Bu kanun resmi olarak mevcut olmakla birlikte uygulanmamaktadır. İlgili kanun için bkz. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19360300240> Şu anki Ukrayna, Litvanya topraklarının bir kısmı Polonya’ya ait iken Wrocław ve çevresi Almanya topraklarıydı. Buralarda da da Tatarlar fazlaydı. Ulus devlet politikası gereği Tatarların Devlete bağlı olduklarını her daim göstermeleri bu şekilde istenmiş ve zaman içinde de kanunlaşmıştır.”

görüşerek dayanışma ve hoşgörü ile bu durumun düzeltilmesi ve Müslümanlara sivil-dini haklar kazanması için yasa tasarısı hazırlanmasını kararlaştırmıştır. (URL 7,2015)

Avrupa'daki birçok medya kuruluşlarının İslamofobiyi gündeme taşımaları yer yer karşılık bulmasına rağmen küçük protestolar dışında etkili sayılabilecek bir karşı tutum yoktur. Öyle ki bazen başörtü takarak hergün farklı bir noktadan farklı numaralı otobüs ve tramvaylara binilmiş ve halkın tepkilerini ölçülmeye çalışılmıştır. Başörtüsü kullanarak toplu taşıma araçlarına binildiğinde, sadece meraklı bakışlara maruz kalınmıştır. Çarşaf giyinip dolaşıldığında ise bakışlar daha rahatsız edici boyuta ulaşmakla birlikte, genel olarak verilen tepkiler, diğer Avrupa ülkelerinden çok daha az ve sınırlıdır. Zira Polonya'daki Türkler genelde Leh kadınlarla evli olduklarından, ülke halkı Müslüman kadın profiline pek alışık değildir. Nitekim görüşülen kaynakların birçoğu da İslamofobiyi tetikleyen unsurlarla karşılaşmadıklarını söylemişlerdir.

İçlerinde yazmaya değer bulunan islamofobik olaylardan biri, kadın kaynaklardan bir tanesinin başına gelen durumdur. Kaynak kişi Polonya'ya yeni geldiği için Lehçe bilmemektedir ve de türbanlıdır. Yanına birinin yaklaştığını ve başörtüsünü göstererek kızgın ifadelerle bağırarak bir şeyler söylediğini fakat anlayamadığı için cevap vermediğini anlatmıştır. Bir diğer kaynak kişi ise, hamile ve türbanlı eşi ile alışverişe gittiğinde; bir kadının yanlarına yaklaşarak "*Avrupa'dasınız, Arabistan'da değil*" şeklinde bağırıldığını ifade etmiştir.

Tepkilerin ölçme sürecinde bazen elde taşınmakta olunan kitabın ön kapağına yapıştırılan "Being Muslim in Europe" ya da "Being Muslim in Poland" yazılı kitaplarla toplu taşıma araçlarını kullanarak tepkileri gözlemlenmiştir. İnsanlar genelde kitabın üzerinde ne yazdığına dikkatle bakıyorlar, üniversite civarında daha fazla kişi yabancı dil bildiği için, "kitabınıza bakabilir miyim" diyenler veya "içeriği nedir" diye soranlar olmuştur. Bir defa olumsuz bir durumla karşılaşmış, bir kadın yanımıza oturduğunda kitabı fark etmiş ve rahatsız olduğunu belli ederek yerinden kalkmış otobüsün en önüne gidip oraya oturmuş ve yol boyunca da gözleri ile takip etmiştir.

Yine başına Osmanlı fesi takılarak Varşova şehir merkezinde dolaşmış ve halktan şu şekilde tepkiler görülmüştür. "*benimde var Antalya'dan aldım*" , "*nasıl bir şapka o*" , "*Yahudi misiniz*" , "*çok ilginç bana satar mısın*" , diye soranlar bakıp gülenler garip karşılayanlar, küfürlü laf atmalar olmuştur. Ancak İtalya'daki gibi sert tepkilerle karşılaşılmamıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi genel olarak Polonyalılar Müslümanlık hakkında pek fazla bilgi sahibi olmadıklarından, sadece Arapların Müslüman olduklarını zannetmektedirler. Türkler için böyle bir imajın oluşmadığı görülmüştür. Bunun da Polonya'ya yerleşen Türk göçmen sayısının son zamanlarda artmış olmasından dolayı, Türk göçmene alışık olmamaları, gelen kişilerin Polonyalılarla evlenip Müslüman yaşayış biçimini benimsememiş olmaları, türbanlı kadın profiline az olması, Türkiye'de en çok bilinen yerin Antalya olması ve buranın da turistik bir şehir olması nedeniyle kapalı hanım sayısının az olması, görüşme yapılan göçmenlerin bir kısmının alkol ve domuz eti tüketimini yadırgamaması olarak sayılabilir. Başörtülü kaynakların hemen hemen hepsi, yadırgayan bakışlara maruz kaldıklarından ve

çocuk oyun parklarında diğer ailelerin yanlarına yaklaşmadığından bahsetmektedirler. Bazı kaynaklar, çocuklarının kabul görmesi için özellikle Türklerin yaşadığı yerlerden uzak olduklarını, Türk komşu edinmediklerini söylemişlerdir.

5. SONUÇ

Polonya'da Müslüman göçmenlere yönelik olarak filizlenme aşamasında olduğu görülen İslamofobik tutumların arka planında daha çok Birlik içinde yayılan fobik akımlar etkili olmaktadır. Bu akımlar aşırı sağcı siyasiler, medya ve yaşanan terör olayları nedeni ile güçlenmektedir. Ayrıca homojen ve sıkı bir Katolik inancı olan Polonya'da Müslüman göçmenlerin görünürlükleri arttıkça toplumun benimseme veya reddetme ikileminde kaldığı görülmüştür. Bu ikilemin yönünü ise ifade edildiği gibi Birlik içinden gelen fikir akımları yönlendirmektedir. Etnik ve dini temele dayanan ayrımcılık diğer Birlik ülkelerinden gelen fikir akımları ile kısmen taraftar bulsa da pratikte sınırlı kalmaktadır. Bunun da altında yatan dört temel nedenin olduğu görülmüştür: Birincisi, ülke diğer Birlik üyesi ülkelere göre oldukça homojen bir yapıda olup, İslam ve Müslümanların görünürlük oranı oldukça düşüktür. İkincisi, Birlik üyesi olduğu 2004 yılına kadar Doğu bloku ülkesi görünümünde olduğundan genel olarak göçün hedefinde olmamıştır. Üçüncüsü, halihazırda var olan göçmen toplumun büyük çoğunluğunun çoktan entegre olmuş başta Ukrayna ve Ermenistan kökenlilerden oluşmasıdır. Dördüncüsü ise, bu ülkede yaşayan Müslüman nüfusun diğer ülkelere göre daha az birlikte ve örgütsüz oldukları tespit edilmiştir.

Genel olarak Polonya'da diğer tüm AB ülkeleri gibi Müslüman ya da değil göçmen işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Sanayi Devrimi ve yüzyıl başlarında işgücü ithaline kadar uzanan süreçte, Avrupa'da ucuza ve zorlu şartlarda çalışmaya razı yabancı iş gücü talebinin hep var olduğu ve var olacağı değerlendirilmektedir.

Polonya; her ne kadar diğer tüm Avrupa ülkeleri gibi göçmenleri sınırlamaya çalışıyor olsa da, kendi vatandaşlarının doğum oranlarını yükseltmek için teşvikler veriyorsa da, ekonomisinin çarklarının dönmesi ve insan gücüne duyduğu ihtiyacın karşılanabilmesi için göçmenlere ihtiyaç duymaktadır. Burada asıl mesele bu göçmenler seçilirken, insani değerlerin mi yoksa dini-siyasi ayrımcılıkların mı üstün geleceğidir. Savaş, açlık ve ölümden kaçan, yoksul, çaresiz insanların sesine kulak verip kucak mı açacaktır yoksa Avrupa'nın son modası kalifiye ve Hristiyan göçmenleri kabul edip diğerlerinin sessiz çılgınlıklarına ve Akdeniz'in sularında yitip giden canlara karşı kayıtsız mı kalacaktır, önümüzdeki günlerde yaşayarak görülebilecektir.

Özetle, Polonya diğer Avrupa Birliği ülkelerine göre; gerek çalışma izni alınması gerekse yaşam koşulları açısından çok daha rahat ve ulaşılabilir bir ülke olmasına rağmen son bir yıldaki Suriyeli göçmen akını sonrasında daha sert tutumlar göstermeye başlamış ve yasalarında da ilerideki günlerde sert politik adımlar atacağına sinyalini vermiştir. Kaynaklardan edinilen sınırlı bilgiler ve kendi gözlemlerimiz altında Polonya için söylenebilecek en doğru şey; 11 Eylül'den çok fazla etkilenmediği, göçmenler için rahat edebilecekleri, ayrımcılığa-İslamofobiye daha az maruz kalacakları ve son sürece kadar da göçmen işçileri ülkesine çekerek yükselen ekonomik değerlerini düşürmeden Avrupa'da söz sahibi olmaya çalışan bir ülke olduğudur.

KAYNAKÇA

- BRAGUE, REMI, 1995, Avrupa: Roma Yolu, (Çev., B. Çotuksöken), Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- DEŞİLMEK ENES, 2014, Uluslararası Sistem ve Avrupa Birliği, Akademik Perspektif Aylık Süreli Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı;1
- GİRİT SELİN, Polonya Sezonluk İşçi Alıyor, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/08/060831_poland_worker.shtml, [E.T.05.06.2015]
- KOLUKIRIK, SUAT, 2014, Uluslararası Göç ve Türkiye: Yerel Uygulamalar ve Görünümler, Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, Cilt 6, Sayı 2,
- İNAL, ERCAN, Mecmûa-yı Tevârih-i Osmânî, <http://www.polonyadan.com/polonya-hakkında-2/>, [E.T. 20.03.2015]
- MARCHESIN, PHILIPPE, 2003, Yeni Tehditler Karşısında Avrupa, Dünden Bugüne Avrupa Birliği, (Der. B. Dedeoğlu), Boyut Yayınları, İstanbul
- NEUMAN ,W.LAWRENCE, 2014, Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 1, (Çev. Sedef Özge), Yayın Odası Yayınları, Ankara, ISBN: 9789944171069
- ÖZCAN, MEHMET, 2004, Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde Yasadışı Göç, (Ed. S. Laçiner, M. Özcan ve İ. Bal), USAK, Hayat Yayınları, İstanbul
- ÖZCAN ALKAN SEVİNÇ, 2012, Rusya ve Polonya'da Din, Kimlik, Siyaset, Küre Yayınları / Uluslararası İlişkiler Dizisi, İstanbul, ISBN: 9786055383176
- ROHLAND KLAUS, Bölgesel Rekabet Dinamikler, 2007, 6. Sanayi Kongresi, 26-27 Kasım, İstanbul
- TOKSÖZ GÜLAY, ERDOĞDU SEYHAN ve KAŞKA SELMİN, Türkiye'ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları, IOM (International Organization for Migration), İstanbul, 2012
- ULTAN, ÖZLEM MEHLİKA, 2016a, European Cultural Integration Theories and Practices, International journal of Culture and History, Cilt 2, Sayı 4, Aralık
- ULTAN, ÖZLEM MEHLİKA, 2016b, The Effect of Cultural Factors on the European integration, 23rd International Academic Conference, Venice
- <http://www.eu4journalists.eu>, "Göçmenlik ve Sığınma", European Journalism Centre (EJC), <http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/turkish/C45/198/>, [E.T. 10.11.2014]
- <http://tr.euronews.com/2015/09/27/polonya-da-gocmen-karsiti-gosteri/> [E.T.27.09.2015]

<http://www.dw.com/tr/s%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1-g%C3%B6z%C3%BCyle-avrupa/a-18648614> [E.T. 14.08.2015]

<http://tr.euronews.com/2016/01/24/polonya-da-gocmen-karsitlari-sokaga-indi/> [E.T. 24.01.2016]

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151112_multecisorusu_skandal [E.T. 12 kasım 2015]

<http://www.igmg.org>, “Polonya Müslümanları Haklarını İstiyor”,
<http://www.igmg.org/tr/haberler/yazi/polonya-muesluemanlari-haklarini-istiyor.html>,
[E.T. 15.03.2015]

<http://www.aksiyon.com.tr>, “Avrupa’nın “gizli gücü”” Polonya,
http://www.aksiyon.com.tr/dosyalar/avrupa-nin-gizli-gucu-polonya_538214, [E.T. 29.03.2015]

ENGELLİ TURİSTLER: TÜKENMİŞLİK, MOTİVASYON ve KISITLARININ KATILIM NİYETİNE ETKİSİ

Bahattin HAMARAT

Öğr. Gör. , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi,
Ekonometri Bölümü Çanakkale Türkiye
e-posta: bhamarat@comu.edu.tr

Ebru BAĞCI

Öğr. Gör. , Beykent Üniversitesi, Beykent Meslek Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye
e-posta: ebrubagci@beykent.edu.tr

Figen SEVİNÇ

Öğr. Gör., Bartın Üniversitesi, Bartın Meslek Yüksekokulu,
Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bartın Türkiye,
e-posta: fsevinc@bartin.edu.tr

ÖZET

Araştırmada engelli bireylerin tükenmişlikleri, turizme katılma kısıtlarının, turizm hareketine katılma motivasyonlarını belirleme ve bu kısıtların, turizm hareketine katılma niyetine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Engelli bireylerin turizme katılma kısıtları ve motivasyonlarının kaç boyutta toplandığını görebilmek için Açıklayıcı Faktör Analizinden yararlanılmıştır. Tükenmişlik ve Niyet ölçekleri tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçek boyutlarına, Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucu son hali verilerek gizil değişkenler arasındaki ilişkiler yapısal eşitlik modeli (YEM) ile incelenmiştir. Araştırmada iki farklı model sınanmış ve anlamlı bulunmuştur. Her iki modelde de sonuç değişken olarak engelli bireylerin turizme katılım niyeti gizil değişkeni alınmıştır. Neden değişken olarak engelli kısıtları ve turizme katılım motivasyonu alınmıştır. Bu iki gizil değişkeni etkilediği düşünülen tükenmişlik değişkeni bir diğer neden değişkeni olarak modele katılmıştır. Sınanan ilk modelde tükenmişlik gizil değişkeninden turizme katılım gizil değişkenine bir yol kurulmaz iken ikinci modelde bu yolun etkisi de araştırılmıştır. Sınanan her iki modelde de engelli bireylerde tükenmişliğin turizm motivasyonunu etkilemediği belirlenirken kısıtları etkilediği belirlenmiştir. Engelli bireylerde kısıtların turizme niyet değişkenini ters yönde etkilediği belirlenirken

motivasyonun ise olumlu olarak etkilediği belirlenmiştir. İkinci modele göre engelli bireylerde tükenmişlik artarken turizme olan niyetin azaldığı, turizme olan motivasyon artarken ise turizme olan niyetin arttığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Engelli turizmi, motivasyon, kısıt, tükenmişlik, yapısal eşitlik modeli*

TOURISTS WITH DISABILITIES: EFFECTS OF BURNOUT, MOTIVATIONS AND LIMITITAION ON PARTICIPATION INTENTIONS

ABSTRACT

In this study, it was tried to determine the effect of disabled people, tourism participation restrictions, motivations and exhausted ones on tourism participation intentions. The limitations, motivations, exhaustions and constraints of disabled people are gathered through a questionnaire survey designed to determine the intention to participate in tourism with motivation and burnout. Reliability and validity of the scales were examined by confirmatory factor analysis. The Structural Equation Model (SEM) is used to determine the constraints of disabled people, their motivation to participate in tourism activities, and their impact on their intent to participate in tourism. It has been observed that motivation increases as disabled people have more restrictions. In this case, there was no increase in the intention to participate in tourism with increased motivation while expecting an increase in the intention to participate in tourism. There is an inverse relationship between intention and burnout. The increase in burnout affects the intention to participate in tourism negatively with disabilities.

Keywords: *Disability tourism, motivation, limititaion, fatigue, Structural Equation Modeling*

1. GİRİŞ

Tatiller normal hayatın gerekli parçalarından birisi olarak kabul edilir. Tatile gidememek ve diğer boş zaman aktivitelerinde yer almamak, toplumun ortak kabul edilen yaşam tarzına ayak uydurmada bir yetersizlik olarak düşünülmektedir. Seyahat edemeyenler ve tatile gitmeyi tercih etmeyenler kendilerini bu yüzden depresyonda hissedebilirler (Kula, 2005: 23).

Engelli olma anlayışı hakkında yapılan ulusal ve uluslararası çalışmaların büyük bir çoğunluğunda engelli kelimesi anlamca geniş bir yelpazeyi göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan “Turizmde Global Etik İlkeler Bildirgesi” (1999) kapsamında “dinlenme hakkının herkes için gerekli temel bir hak ve turizmin insan sağlığına hizmet eden temel bir gereksinim olduğu” belirtilmektedir. Ayrıca, “dünyanın sahip olduğu değerlerin ayırım yapılmaksızın herkese açık olduğu ve engellilerin turizm hareketine katılmasının kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi gerektiği” yönünde maddeler bulunmaktadır (Zengin ve Eryılmaz, 2013: 55). Engelli bireylerin bu haklarından tam anlamıyla yararlanabilmesi yasal, ekonomik, sosyal ve çevresel düzenlemelerin “engelleri kaldıracak şekilde” yapılandırılmasına bağlıdır. Bu sayede, engellilerin sosyal yaşama ilişkin her türlü faaliyette daha fazla yer alması beklenebilir.

Engellilerin haklarının ve özgürlüklerinin sağlanması ve korunması gerekliliği genele egemen olsa da, bu grubun normal kişiler olarak toplumda kabul görmesinin yüksek olmadığı gözlemlenmektedir. Buradaki en büyük ispat sosyal paylaşım derecesinde sağlıklı kişilerin

engelli kişiler ile aralarına sınır koyma gayesidir. Tabii ki normalde bu davranış engellilerin sosyal yaşama katılması açısından bir mani oluşturmamaktadır. Engellilere yönelik tutumların her zaman açık bir ayırım taşımayabileceği, engelli sorunları, gereksinimleriyle beklentilerinin görmezden gelinmesi ya da önemsememenin de en büyük ayırmacılık olabileceği ifade edilmektedir (Aslan, 2011: 456).

Engelli bireyler yapı gereği gelişim bakımından (duygusal, fiziksel, karakter) yaşlılarına oranla geri kalmaktadır. Bu nedenle engelli bireylerin psikolojik ve sosyal paylaşım içerisine girerek kendini geliştirmesi ve devamında kendisinin ve yakınlarının yaşamında kolaylık sağlamaya çalışması doğal ve istenilen bir süreçtir.

2. ENGELLİ KAVRAMI

Genel olarak engellilik, bir kişinin özürüllüğü sonucu sosyal ve mesleki işlevlerini yerine getirirken karşılaştığı ayırmacı uygulamalar, toplumsal sınırlamalar ve dezavantajlardır. Kişinin toplumsal ya da engellilikten dolayı sahip olduğu dezavantajlarla yaşama, cinsiyetine, sosyal ve kültürel faktörüne bağlı olarak rolünü gerçekleştirememesidir (Kula, 2005: 57). Herhangi bir engele sahip birey, yaşadığı sürece yaş, cinsiyet sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak oynaması gereken rolleri yetersizlikleri yüzünden yerine getirememektedir (Özgür, 2008: 3). Engelli bireyler yapı gereği gelişim bakımından (duygusal, fiziksel, karakter) yaşlılarına oranla geri kalmaktadır. Engelli bireylerin yapı gereği yaşlılarından geri kaldığı belirli sorunlar; ulaşılabilirlik ve sosyal dışlanma sorunları daha sık rastlanan sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

Bireyin sahip olduğu engel çeşidinin, belirli etkinlikleri gerçekleştirmek için bireyin yeteneği üzerinde bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Değişik engel durumuna göre bireylerin engel kısıtları ve turistik bir destinasyona katılımındaki motivasyonlarına etkisi değişebilmektedir. Genel olarak engellilik sınıflandırılacak olursa zihinsel, görme, işitme, konuşma ve ortopedik engellilik baz olarak ele alınabilir.

3. ENGELLİ TURİZMİ

Turizm farklı özelliklere sahip bireylerin katılım gösterdiği bir endüstridir. Bu durum turizm endüstrisinin sosyal yapısının da oldukça çeşitli ve farklı insanlar tarafından oluşturulmasına yol açmıştır. Bu bağlamda söylenebilir ki turizm faaliyetlerine katılım, farklı insanlar ile sosyalleşme açısından önemli bir araçtır. Engelli bireyler için de topluma dahil olmak ve toplumla bütünleşmek bireyin kendini tamamlayabilmesi açısından oldukça önemlidir (Etyemez, 2012: 14). Bu nedenle engelli bireylerin turizmden ayrılması bir kenara, turizm faaliyetleri ile daha fazla içli dışlı olmaları gerekmektedir. Bu katılım engelli bireyin hem kendi sosyal ihtiyaçlarının karşılanması açısından hem de farklı özelliklere sahip insanların birbiriyle zaman geçirerek birbirini anlamaya çalışması, birbirini tanıması açısından oldukça önem arz etmektedir. Toplumlara, kültürleri ve insanları birbirine yakınlaştıran turizm endüstrisi hali hazırda sosyal bir dışlanmaya maruz bırakılmış engelli bireylerin halkın arasına karışarak kendilerini ifade edebilmeleri, kendilerini tanıtabilmeleri açısından iyi bir fırsattır.

Engelli bireylerin çok yönlü sorunları ve karmaşık dünyaları ele alınacak olunursa, seyahat ve turizm faaliyetlerine katılmanın önemi daha iyi anlaşılabilir. Bir diğer konu ise engelli insanların özel durumlarından ötürü bakıma ve ilgiye ihtiyaç duymaları ve çoğunlukla tek başına seyahat edememeleridir. Freeman ve Selmi'nin (2010: 479). Günümüzde gelişmelerin sonucunda turizmi herkes için erişilebilir bir düzeye getirme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bunun için yasal düzenlemelerin yapılması ve engelli bireylerin kısıtlarına

yönelik olanakların yerine getirilmesi ve engelli bireylerin seyahat ve konaklama ürün ve hizmetlerine erişiminin sağlanması engelli turizmini kapsamaktadır.

4. MOTİVASYON

Literatürde motive ve motivasyonla ilgili olarak birçok tanım bulunmaktadır. Motive ve motivasyon benzer anlamda ve birbirine benzeyen kelimeler olduğu için çoğu araştırmacı tarafından aynı olduğu düşünülmektedir (Zhang, 2006: 19). Motivelere, insanları harekete geçiren enerjinin bir sınıflandırması iken motivasyonlar, özel bir durumda bir kişinin beklenen sonuçlar için belirli bir davranış sergilemesi gibi etkiler ve süreçler için ortak bir ifadeyi simgelemektedir (Gnoth, 1997: 284-288). Motivelere ve motivasyonlar içten gelen güçler, dışsal amaçlar ve kişisel karakterlere bağlı dürtülerden ileri gelmektedir ve insanların ihtiyaçları ve tutumları hakkındaki çıkarımlarıdır. Ayrıca, her zaman belirli davranışlardan kaynaklanan gelecekteki memnuniyete ve belirli davranışların anlamlarına bağlıdır (Zhang, 2006: 23). Motivasyon, insanı harekete geçiren ve hareketlerinin yönlerini belirleyen, onların düşünceleri, umutları, inançları, kısaca arzu, ihtiyaç ve korkularıdır (Eren, 2013: 532).

Motivasyon kavramı da seyahat eden turistlerin karar verme sürecinde temel bir faktör olmaktadır Turizm literatüründe turistlerin seyahat motivasyonları denildiği zaman turistlerin seyahat etmelerinde etken olan faktörlerin ne olduğu, neden seyahat ettikleri motivasyon kavramını akla getirmektedir.

5. KISIT

Kısıt; planlanana uygun gitmeyen duruma, koşula ve olaylara denir. Kısıt bireylerin karşılaştıkları her türlü engel, sorun veya darboğazdır. Başarıya ulaşmadaki engel ve güçlüklerdir (Top ve Oktay, 2010).

Engelli bireyler ayrımcılık başta olmak üzere birçok güçlük ve sıkıntıyı hem aile yaşamlarında hem de sosyal çevrelerinde deneyimlemektedirler. Üretimde etkin rol oynayamamaları sebebiyle istihdam, sağlık ve sosyal güvenlik gibi konularda fırsat eşitliğinden yararlanamamalarına sebep olmaktadır bu ve benzeri engeller de engellilerin sosyal faaliyetlere katılımlarını etkilemektedir (Özyürek, 2010).

6. TÜKENMİŞLİK

Engelli bireylerin turistik bir destinasyona katılımlarında tükenmiş hissetmelerinin katılım kararı üzerinde önemli bir etkisi olacaktır. Tükenmişlik Freudenberg tarafından 1974 yılında ilk kez ortaya atılmıştır. Bireyin gücünü yitirmiş olma, çaba gösterememe durumu, bitmişlik, güçsüzlük olarak ifade edilmektedir. Bireylerin yoğun şekilde çalışmalarını sonucu işlerinin gereklerini yerine getirememeye durumuna gelmeleri yani duygusal olarak tükenmeleri olarak da ifade edilmektedir (Pelit ve Türkmen, 2008).

7. LİTERATÜR

Engelli bireylerin turizme katılımıyla ilgili kimi araştırmalar da mevcut olup bu araştırmalar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Engelli Bireylerin Turizme Katılımlarına Yönelik Araştırmalar

Çalışmanın künyesi	Çizel, B., ve Çizel, R. B. (2014), Engellilerin Turizm Kısıtları ve Turist Olma Niyeti İlişkisinde Aracı Değişkenler: Motivasyon Gücü ve Öğrenilmiş Çaresizlik.
Amaç	Engelli bireylerin turizm kısıtları ile turist olma niyeti ilişkisi ve bu ilişkide psikolojik değişkenlerin (turist olma motivasyonu ve öğrenilmiş çaresizlik) aracılık rolü incelenmiştir.
Yöntem	Ankara, İzmir, İstanbul'da yaşayan ve Altı Nokta Körler Derneği'ne ve Türkiye Sakatlar Derneği'ne kayıtlı 12.237 kişiden, araştırmaya katılmaya gönüllü 239 kişiye anket tekniği ile görüşme sağlanmıştır. Doğrulayıcı Faktör analizi ve hipotezlerin test edilmesi için Yapısal Eşitlik modelinden yararlanılmış ve ilişkiler Lisrel 8.0 ile incelenmiştir.
Sonuç	Engellilerin Turist olma niyeti ve turizm kısıtları arasında ters yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Engelliler Turist olma kararı verirken turizm kısıtlarını göz ardı etmemektedir ancak bu onların turist olma niyetlerini yüksek oranda negatif olarak etkilememektedir.
Çalışmanın künyesi	Lee, B. K., Agarwal, S., ve Kim, H. J. (2011). Influences of travel constraints on the people with disabilities' intention to travel: An application of Seligman's helplessness theory
Amaç	Engelli bireylerin öğrenilmiş çaresizliklerinin içsel, çevresel ve etkileşimli olmak üzere üç boyut altındaki seyahat kısıtları ve seyahat etme niyetleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır.
Yöntem	Güney Kore'nin Busan Metropolitan şehrinde, araştırmaya katılmaya gönüllü 320 kişiyle anket tekniği ile görüşmüşlerdir. 19 anket tamamlanmamış olduğundan 301 anket ile araştırma yapılmıştır. Hipotezlerin sınanmasında yapısal eşitlik modelinden yararlanılmış ve analizde AMOS 7.0'dan yararlanılmıştır.
Sonuç	Çalışmanın bulgularına göre seyahat etme niyeti ile seyahat kısıtları arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak kısıtların öğrenilmiş çaresizlik üzerinde etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Beklenildiği şekilde öğrenilmiş çaresizliğin engelli kişilerin seyahat etme niyetleri üzerinde etkisinin olduğu belirlenmiştir.
Çalışmanın künyesi	Burger, J. M. (2006). <i>Kişilik Psikolojisi Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri</i>
Amaç	Öğrenilmiş çaresizlik kavramını tanımlayıp, etkilerinin kavranmasını sağlamak.
Yöntem	Deneyisel gözlem çalışması yapılarak davranışsal sonuçlar belirlenmiştir.
Sonuç	Yapılan deneysel çalışmaların sonucunda insanların deneyimledikleri olumsuz durumlardan sonra benzer tüm durumlarda aynı olumsuzlukla karşılaşacağına dair inanca bağlanıyor oldukları gözlemlenmiştir.
Çalışmanın künyesi	Özer, Ö., ve Songur, C. (2012). Türkiye'nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu
Amaç	Bu çalışmanın amacı, sağlık turizmi hakkında bilgi vermek ve Türkiye sağlık turizminin dünya sağlık turizmi içindeki yerini ortaya koymaktır.
Yöntem	Literatür taraması yapılmış olup genel bilgilendirme sunulmuştur.
Sonuç	Engelli turizmini kısmen sağlık turizmi içerisinde inceleyen çalışmada; uzun bekleme listeleri, yükselen maliyetler ve hizmetlerde kalite problemleri gibi ülke sağlık sistemlerinde düzelme sağlanması durumunda iç ve dış pazar turistlerine hitap edilebileceği ön görülmüştür.
Çalışmanın künyesi	TÜRSAB (2008) Engelsiz Turizm. Dünyada ve Türkiye'de Engelsiz Turizm Pazarı
Amaç	Dünyada ve Türkiye'de bulunan engellilerin turizm pazarı içerisindeki yerine ve turistlik faaliyetler esnasında karşılaşılan sorunlarına değinme amacını taşımaktadır.
Yöntem	İstatistiksel veriler ile karşılaştırma yapılmıştır.
Sonuç	Turistik alanlarda birçok düzenlemenin yapılması gerekliliğine değinilmiştir. Bu düzenleme ve donanımsal değişikliklerin beraberinde yüksek maliyet getireceği ön görülmüştür bu duruma da doğru pazarlama ve tanıtım koşulları ile elde edilecek kar ile geri dönüş sağlanabileceği önerisinde bulunulmuştur.

Çalışmanın künyesi	Tufan, B., Sayar, Ö. Ö., ve Koçyıldırım, G (2009). Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet
Amaç	Sosyal hizmet uygulamalarının sosyal bir hak olarak nitelendirilmesinin önemine dikkat çekmek; insan haklarını ve uygulamasını bu yönüyle tartışmak; gelinen son noktada insan haklarının içinde bulunduğu eleştirel iklimde “evrensel” ile “yerel” çelişkisinin üstüne çıkarak uygulamada hayat bulabilmesi için sosyal hizmetin kilit rolünü açığa kavuşturmak ve sosyal hizmetin “sosyal bir hak olarak tanınması” için devletin rolünü dile getirmektir.
Yöntem	Literatür taraması yapılmış olup genel bilgilendirme sunulmuştur.
Sonuç	Vatandaşların sosyal refah hizmetlerinden yararlandırılması, sosyal adalet fikrinden başka bir amaç barındıran herhangi bir itici nedenle değil, sırf bunun bir “hak” olması ile ilgili olmalıdır.
Çalışmanın künyesi	Aslan, M., ve Şeker, S. (2011). Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık (Siirt Örneği)
Amaç	Engellilere yönelik toplumsal algı ve dışlanmışlığı yerinde gözlemlemek amacıyla yapılmış bir çalışma.
Yöntem	Nicel ve Nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Siirt merkezde bulunan üç özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitim alan yaklaşık 750 kişiden 75’inin velileriyle yüz yüze görüşülüp ayrıca 19 soruluk anket uygulanmıştır.
Sonuç	Çalışma için yapılan anket değerlendirmeleri ve araştırmaların sonuçları daha çok zihinsel engellilerin toplum tarafından dışlandığını göstermiştir.
Çalışmanın künyesi	Zhang, L. (2006) The UK as a Destination Choice for Chinese Tourists: An Analysis of Tourist Motivation Factors
Amaç	Turist motivasyonu ve Destinasyon seçimi arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik bir tez çalışması.
Yöntem	İngiltere’de ve Çin’de anket uygulaması yapılmıştır.
Sonuç	Turist Motivasyonu ve Destinasyon seçimi arasında genç ve yaşlı turistlere göre farklılıklar ortaya çıkmıştır. İhtiyaç ve isteklerin farklı olması destinasyon seçimlerini etkilemektedir.
Çalışmanın Künyesi	Pelit, E., ve Türkmen, F. (2008) Otel İşletmeleri İşgörenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri: Yerli ve Yabancı Zincir Otel İşletmeleri İşgörenleri Üzerinde Bir Araştırma
Amaç	Kıyı kesimi Otel İşletmeleri İşgörenleri ile iç kesimdeki Otel İşletmeleri İşgörenleri Tükenmişlik Düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır.
Yöntem	Türkiye’de hizmet veren iki adet 5 yıldızlı yerli; iki adet 5 yıldızlı yabancı zincir otelde çalışan 213 kişiden anket tekniği ile veriler toplanmıştır.
Sonuç	Kıyı kesimdeki otel işletmelerinde ve iç kesimdeki çalışan işgörenlerin tükenmişlik yaşadığı ve özellikle iç kesimlerde çalışanların daha fazla tükenmişlik sendromuna maruz kaldıkları saptanırken; iç kesimdeki otellerde çalışanların, kıyı kesimdeki otel işletmelerinde çalışanlara göre kişisel başarılarını yüksek gördükleri de saptanmıştır.

8. YÖNTEM

Engelli bireylerin tükenmişlikleri, tatil yapma kısıtları ve turizme katılma motivasyonlarının turizme katılmaya niyetine olan etkisini belirlemeye yönelik veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Anket iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde engelli bireylerin özelliklerini sorgulayan sorular yer almıştır. İkinci bölüm bireylerin turizme katılmaya olan niyeti belirlemeye yönelik dört ölçekten oluşmaktadır. Bu ölçekler tükenmişlik, kısıtlar, motivasyon ve niyet ölçeklerinden oluşmaktadır. Tüm ölçekler beş noktalı olup tükenmişlik ölçeği 1 hiçbir zaman, 5 her zaman olacak şekilde sıralanmıştır. Diğer ölçekler ise 1 tamamen katılmıyorum, 5 ise tamamen katılıyorum olacak şekilde hazırlanmıştır. Ölçeklere verilen yanıtlar 5 yaklaştıkça tükenmişliğin, kısıtların, motivasyonun ve turizme niyetin arttığını göstermektedir.

Ankette yer alan kısıtlar, motivasyon ölçekleri Bağcı (2017) yüksek lisans tezinden, niyet ölçeği Akkuş (2013) doktora tezinden, tükenmişlik ölçeği Duygun (2001) yüksek lisans tezinden alınmıştır. Ölçeklerde faktör yapılarının doğrulanıp doğrulanmadığını belirlemek için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve ölçeklere son hali verilmiştir. Ölçeklere son hali verildikten sonra ölçeklerin güvenilirlikleri Cronbach's Alpha istatistiği ile araştırılmıştır.

Engelli bireylerin, turizm faaliyetlerine katılım niyetini etki eden faktörlerin etkisini belirlemek için Yapısal Eşitlik Modelinden (YEM) yararlanılmıştır. Araştırmacılar veri setini oluştururken direkt gözlenen veya ölçülen değişkenlerin yanında gözlenemeyen değişkenlerle de ilgilenirler. Bu değişkenler direkt gözlenemediğinden, doğrudan ölçülemezler. Bu değişkenlere gizil (gizil-latent) değişkenler veya faktörler denilir. Yapısal eşitlik modelleri (YEM) gözlenen ve gözlenemeyen değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin sınanmasında kullanılan kapsamlı bir istatistiksel tekniktir. YEM gizil değişkenler seti arasında bir nedensellik yapısının var olduğunu ve gizil değişkenlerin gözlenen değişkenler aracılığıyla ölçülebildiğini varsayar (Yılmaz 2004). YEM verilen bir modeldeki gözlenen değişkenlere (hem bağımlı hem bağımsız) ilişkin ölçüm hatalarını açıkça hesaba katan bir yöntemdir. YEM değişkenler arasında doğrudan ve dolaylı etkileri belirleme olanağı sağlayan bir yöntemdir (Yılmaz ve Çelik 2009).

8.1. Amaç ve Önem

Genel olarak incelendiğinde, engelli turistlerin turizm faaliyetlerine katılma nedenlerinin sağlık, dinlenme, rahatlama, özgürlük ve heyecan hissi, yeni yerleri ziyaret etme, sosyalleşme ve günlük yaşamın stresinden kurtulma amaçlı olduğu görülmektedir. Engelli bireylerin motivasyon gücünün artmasıyla birlikte turist olma niyetinin de güçlenebileceği söylenebilir. Bu bağlamda, engelli bireylerin turizme katılım kısıtlarıyla motivasyonlarının araştırılması, turizm faaliyetine katılmada tükenmişliklerinin araştırılması ve bu yönde gerçekleştirilecek her türlü çabanın engelli bireylerin yaşam kalitesine faydalı olacağından araştırmanın önemini yansıtacaktır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı engelli bireylerin tükenmişliklerinin turizm hareketine katılma kısıt ve motivasyonları üzerinde etkisini görebilmek ve bu kısıt ve motivasyonun turistik bir niyete olası etkisini ortaya koyabilmektir. Ayrıca engelli bireylerin tükenmişliklerinin gerek kısıtlar gerek motivasyon üzerindeki etkisinin yanında turistik bir niyete olası direk etkisinin olup olmadığını ortaya koyabilmektir.

8.2. Anakütle ve Örneklem

Türkiye Engelli Dernekleri Federasyonuna kayıtlı 12357 engelli birey ve aile ve sosyal politikalar bakanlığına bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine bağlı kurum ve kuruluşlarda eğitim ve tedavi gören engelli vatandaşlar çalışmanın anakütlesini oluşturmaktadır.

Türkiye Engelli Dernekleri Federasyonuna internet tabanlı gönderilen anket formuna yapılan dönüşler ile Marmara Bölgesinde bulunan 30 Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitim ve tedavi gören öğrenci ve hastalardan araştırmaya katılan engelli bireyler araştırmanın örneklemine oluşturmaktadır.

9. BULGULAR

Engelli bireylerin % 63,4'i erkek bireylerden oluşurken, % 36,6'u kadın bireylerden oluşmaktadır. Engellilerin ortalama yaşı 39,45 olarak hesaplanmıştır. Hiç okula gitmeyen engellilerin oranı % 6,5 olarak hesaplanmıştır. İlk ya da orta öğretim mezunu olan engellilerin

oranı ise % 69,9 olarak belirlenmiştir. Ön lisans mezunu olan engellilerin oranı ise % 11,2 en az lisans mezunu olanların oranı ise % 12,3 olarak belirlenmiştir. Engellilerin engel türüne bakıldığında mod değer olarak % 40,6 ile ortopedik engellilerin oluşturduğu belirlenmiştir. Görme engellilerin oranı ise % 34,8 olarak belirlenirken konuşma ya da işitme/duyma engellilerin oranı ise % 6,9 olarak belirlenmiştir. Engellilerin engel nedenine bakıldığında % 41,7 ile doğuştan/genetik olduğu belirlenirken %18,8'i ise çocuk hastalığından kaynaklandığı belirlenmiştir. Herhangi bir kazadan engelli olan bireylerin oranı ise % 13 olarak belirlenirken yanlış tedaviden engelli olan bireylerin oranı ise 11,6 olarak belirlenmiştir. Engelli bireylerin yıllık tatil sıklıkları da incelenmiş ve tatile çıkmayan engelli bireylerin oranı ise % 25,9 olarak belirlenirken yılda bir kez tatile çıkan engellilerin oranı ise %34,4 olarak belirlenmiştir. Yılda iki defa tatile çıkan engellilerin oranı ise % 15,2 olduğu yılda en az üç defa tatile çıkanların oranı ise % 23,6 olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada ölçeklerin güvenilirlikleri de incelenmiştir. Ölçeklerde ölçeği bozan herhangi bir ifade olup olmadığı soru bütün korelasyonlara ve ifade silindiğinde ölçeğin güvenilirliğinin arttırıp arttırmadığına bakılarak belirlenmiştir. Soru ortalamalarının birbirine eşit olup olmadığı Hotelling T Kare ile incelenmiştir. Güvenirliğin bir ölçüsü olarak Cronbach's Alpha istatistiği tercih edilmiştir. En küçük Cronbach's Alpha istatistiği 0,63 ile belirsizlik kısıtı boyutunda, en yüksek Cronbach's Alpha istatistiği ise 0,891 ile tükenmişlik boyutunda elde edilmiştir. Ölçek ortalamalarına bakıldığında en yüksek ortalama 4,013 ile Etkileşimli kaçış motivasyonunda, en küçük ortalama ise 2,257 tükenmişlik faktöründe elde edilmiştir. Tüm ölçeklerde negatif korelasyona sahip bir ifade bulunmamış ve ölçekten çıkarıldığında güvenirligi anlamlı şekilde yükselten bir maddeye rastlanmamıştır. Tüm faktörler için Hotelling T Kare değerleri anlamlı bulunmuş ve soru ortalamaları birbirinden farklı bulunmuştur. Elde sonuçlar ve maddelerin betimleyici istatistikleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Güvenirlilik Analiz Sonuçları ve Maddelerin Ortalama ve Standart Sapmaları

Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma	Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma	
Kendinden kaynaklı kısıtlar	KKK 1	2,22	1,273	Kişisel kaçış arayış motivasyonu	KKAM 1	4,06	1,154	
	KKK 2	2,56	1,364		KKAM 2	4,20	,997	
	KKK 3	2,33	1,384		KKAM 3	3,30	1,414	
	KKK 4	2,51	1,309		KKAM 4	4,11	1,135	
	KKK 5	2,87	1,423		KKAM 5	3,86	1,248	
	KKK 6	2,71	1,453		KKAM 6	4,42	,905	
Cronbach's Alpha=0,871 Ölçek ort.= 2,534				Cronbach's Alpha= 0,742 Ölçek ort.= 3,99				
Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma	Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma	
Etkileşimli kendinden kaçış kısıtı	ETK 1	2,63	1,394	Etkileşimli kaçış ve arayış motivasyonu	EKAM 1	4,07	1,016	
	ETK 2	2,51	1,358		EKAM 2	3,81	1,133	
	ETK 3	2,51	1,403		EKAM 3	4,17	1,020	
	ETK 4	2,71	1,418		EKAM 4	3,94	1,104	
	ETK 5	2,39	1,401		EKAM 5	4,07	1,087	
Cronbach's Alpha= 0,832 Ölçek ort.= 2,549				EKAM 6	4,03	1,139		
Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma	Cronbach's Alpha= 0,891 Ölçek ort.= 4,013				
Niyet	NIY 1	4,20	,996	Tükenmişlik	TUK 1	1,71	1,109	
	NIY 2	3,79	1,226		TUK 2	2,59	1,322	
	NIY 3	4,01	1,037		TUK 3	2,09	1,398	
	NIY 4	3,70	1,163		TUK 4	2,17	1,371	
	NIY 5	4,28	1,034		TUK 5	2,04	1,270	
Cronbach's Alpha= 0,781 Ölçek ort.= 3,999					TUK 6	2,04	1,350	
Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma		TUK 7	2,61	1,572	
Belirsizlik kısıtı	BK 1	2,87	1,343	Cronbach's Alpha= 0,831 Ölçek ort.= 2,257				
	BK 2	3,22	1,311					
	BK 3	1,98	1,149					
Cronbach's Alpha=0,63 Ölçek ort.= 2,688								

Engelli bireylerin kısıtlarının (tükenmişlik, motivasyon ve kısıtlar) turizm faaliyetine katılım etkisini belirlemek için Yapısal Eşitlik Modeli (YEM)'den yararlanılmıştır. Engelli bireylerin kısıtlarının, turizm faaliyetlerine katılım niyetine etkisini belirlemek için iki farklı yapısal model kurulmuş ve sınanmıştır. Modelde bireylerin kısıtlarının turizme katılım niyetine olan etkisi incelendiğinden bağımlı gizil değişken olarak turizme katılım niyeti alınmıştır. Ele alınan kısıtlardan motivasyon iki alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar Kişisel Kaçış Arayış motivasyonu ve Etkileşimli Kaçış ve Arayış motivasyonudur. Kısıtlar boyutu ise üç boyuttan oluşmakta olup bu boyutlar; belirsizlik kısıtı, kendinden kaynaklı kısıtlar ve etkileşimli kendinden kaçış boyutlarından oluşmaktadır.

Araştırmada Yem'le sınanan hipotezler aşağıda verildiği gibidir. Bu hipotezler;

H₁: Engelli bireylerde tükenmişlik artarken kısıt algılaması da artar.

H₂: Engelli bireylerde tükenmişlik artarken turizme katılma motivasyonu azalır.

H₃: Engelli bireylerde kısıt algısı artarken turizme katılma motivasyonu artar.

H₄: Engelli bireylerde kısıt algısı artarken turizme katılma niyeti azalır.

H₅: Engelli bireylerde turizme katılma motivasyonu artarken turizme katılma niyeti artar.

H₆: Engelli bireylerde tükenmişlik artarken turizme katılma niyeti azalır.

Engelli bireylerin kısıtlarının, turizm faaliyetlerine katılım niyetine etkisinin araştırıldığı ilk model de tükenmişlikten turizme katılım niyetine direk bir bağın kurulmadığı ilk model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Modele yönelik uyum ölçütleri $\chi^2=1526,718$ $df.=610$; $\chi^2/df= 2,503$, RMSEA=0,074 CFI= 0,93 NFI=0,89 IFI=0,93, GFI=0,77 RMR=0,084 olarak elde edilmiştir. Elde edilen uyum ölçüleri, yapısal modelin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Modele yönelik grafik Şekil 1'de verilmiştir. Araştırmada modeller AMOS hazır yazılımı ile sınanmıştır. AMOS'da yapısal eşitlik modelinde yollara ait korelasyonlar Z istatistiği ile sınanmaktadır. Şekil 1'de anlamlı bulunan yollarda en küçük Z istatistiği 2,116 olarak hesaplanmış ve bir yol hariç diğer yollar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yapısal eşitlik modelinde gözlenen değişkenler ile gizil değişken (Latent) arasında ya da iki gizil değişken arasındaki yollar korelasyonları ya da korelasyonların karesi, varyansı göstermektedir. Şekil 1'e göre; Engelli bireylerin kısıtlar latent değişkeninin en çok 0,93 birimlik bir korelasyonla kendinden kaynaklı kısıtlarda (KKK) ilişkilendiği belirlenmiştir. Kısıtlar Latent değişkenin, belirsizlik kısıtı (BK) ile aralarındaki korelasyon ise 0,89 birim olarak belirlenmiştir. Kısıtlar latent değişkeni etkileşimli kendinden kaçış kısıtı ile 0,88 birimlik bir korelasyon ile ilişkilendiği belirlenmiştir. Motivasyon latent değişkeni ise 0,88 birimlik bir korelasyon ile en yüksek ilişkilendiği değişken kişisel kaçış ve arayış motivasyonu (KKAM) olduğu belirlenirken, 0,83 birimlik bir korelasyon ile etkileşimli kaçış ve arayış (EKAM) değişkeni olmuştur. Hipotezlere yönelik bulgular ise aşağıdaki gibi elde edilmiştir.

Engelli bireylerde tükenmişlik (TKNMS) ile kısıtlar arasında aynı yönde 0,65 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde tükenmişlikte gerçekleşen bir birimlik artış, kısıt algılamalarında 0,65 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=5,761$ $P=0,0001$). Dolayısıyla H_1 desteklenmiş ve engelli bireylerde tükenmişlik artarken kısıt algılaması da artmaktadır.

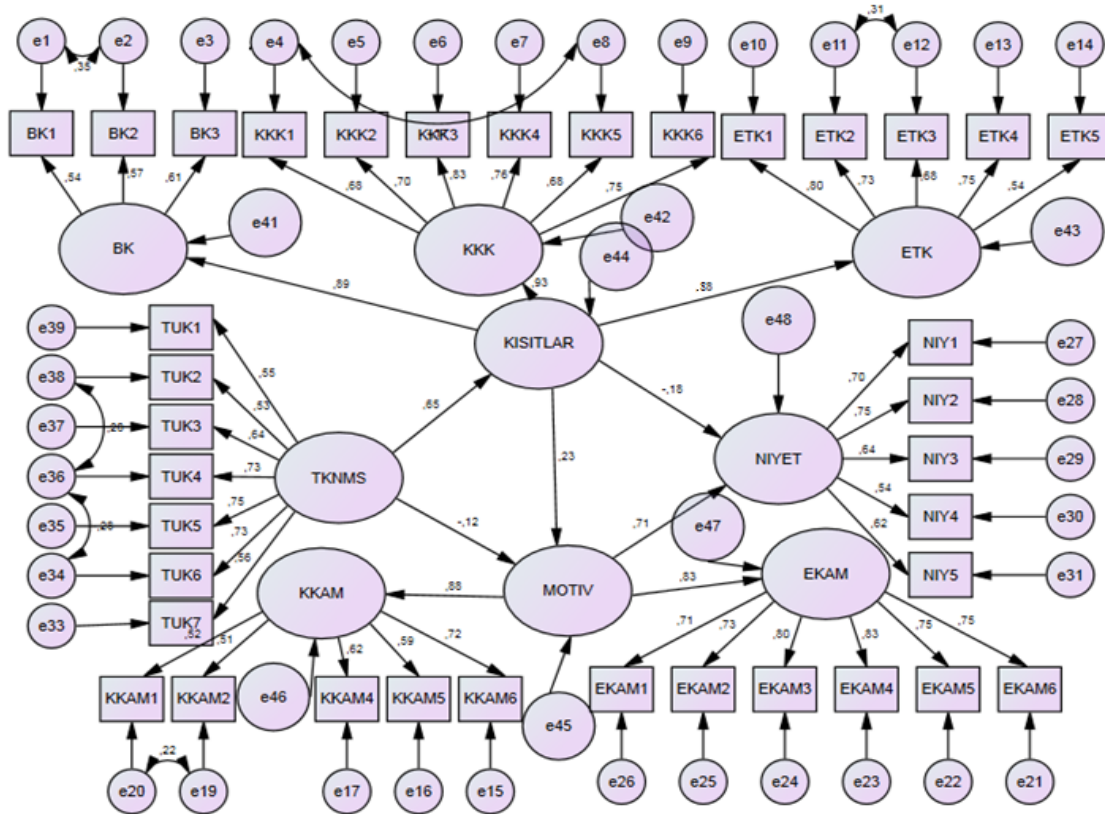

Engelli bireylerde tükenmişlik ile turizme katılma motivasyonu (MOTIV) arasında ters yönde 0,12 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde tükenmişlikte gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılım motivasyonunda 0,12 birimlik bir azalma gerçekleşmektedir. Gerçekleşen bu azalma istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($Z=-1,107$ $p=0,268$). Dolayısıyla H_2 desteklenmemiştir.

Engelli bireylerde kısıt algısı ile turizme katılma motivasyonu arasında aynı yönde 0,23 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde kısıt algısında gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılma motivasyonunda 0,23 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=2,116$ $P=0,034$). Dolayısıyla H_3 desteklenmiş ve engelli bireylerde kısıtlar artarken turizme katılım motivasyonu da artmaktadır.

Engelli bireylerde kısıt algısı ile turizme katılma niyeti arasında ters yönde 0,18 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde kısıt algısında gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılma niyetinde 0,18 birimlik bir azalış gerçekleştirmektedir ($Z=-2,680$ $P=0,007$). Dolayısıyla H_4 desteklenmiş ve engelli bireylerde kısıtlar artarken turizme katılım niyeti azalmaktadır.

Engelli bireylerde turizme katılma motivasyonu ile turizme katılma niyeti arasında aynı yönde 0,71 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde turizme katılma motivasyonunda gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılma niyetinde 0,71 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=6,952$ $P=0,001$). Dolayısıyla H_5 desteklenmiş ve engelli bireylerde turizme katılma motivasyonu artarken turizme katılma niyeti de artmaktadır. Elde edilen sonuçlar Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. İlk Modele Yönelik Yollar ve Korelasyonlar

Engelli bireylerin kısıtlarının, turizm faaliyetlerine katılım niyetine etkisinin araştırıldığı son model de tükenmişlikten turizme katılım niyetine direk bir bağ kurulmuştur ve model istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Modele yönelik uyum ölçütleri $\chi^2=1246,973$ $df.=615$; $\chi^2/df= 2,028$, $RMSEA=0,061$ $CFI=0,93$ $NFI=0,89$ $IFI=0,93$, $GFI=0,76$ $RMR=0,089$ olarak elde edilmiştir. Elde edilen uyum ölçüleri, yapısal modelin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Modele yönelik grafik Şekil 2’de verilmiştir. Şekil 2’de anlamlı bulunan yollarda en küçük Z istatistiği 2,164 olarak hesaplanmış ve bir yol hariç diğer yollar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Sınanan son model Şekil 2’ye göre; Engelli bireylerin kısıtlar latent değişkeninin en çok 0,92 birimlik bir korelasyonla kendinden kaynaklı kısıtlarda (KKK) ilişkilendiği belirlenmiştir. Kısıtlar Latent değişkenin, belirsizlik kısıtı (BK) ile aralarındaki korelasyon ise 0,62 birim olarak belirlenmiştir. Kısıtlar latent değişkeni etkileşimli kendinden kaçış kısıtı ile 0,91 birimlik bir korelasyon ile ilişkilendiği belirlenmiştir. Motivasyon latent değişkeni ise 0,88 birimlik bir korelasyon ile en yüksek ilişkilendiği değişken etkileşimli kaçış ve arayış (EKAM) olduğu belirlenirken, diğer değişken olan kişisel kaçış ve arayış motivasyonu (KKAM) ile 0,82 birimlik bir korelasyonla ilişkilendiği belirlenmiştir. Tükenmişlikten turizme katılım niyetine direk bağlantının kurulduğu modelde hipotezlere yönelik bulgular ise aşağıdaki gibi elde edilmiştir.

*Engelli bireylerde tükenmişlik (TKNMS) ile kısıtlar arasında aynı yönde 0,27 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde tükenmişlikte gerçekleşen bir birimlik artış, kısıt algılamalarında 0,27 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=2,164$ $P=0,030$). Dolayısıyla ikinci modelde de H_1 desteklenmiş ve engelli bireylerde tükenmişlik artarken kısıt algılaması da artmaktadır.

*Engelli bireylerde tükenmişlik ile turizme katılma motivasyonu (MOTIV) arasında aynı yönde 0,11 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($Z=1,103$ $p=0,27$). Dolayısıyla H_2 desteklenmemiştir.

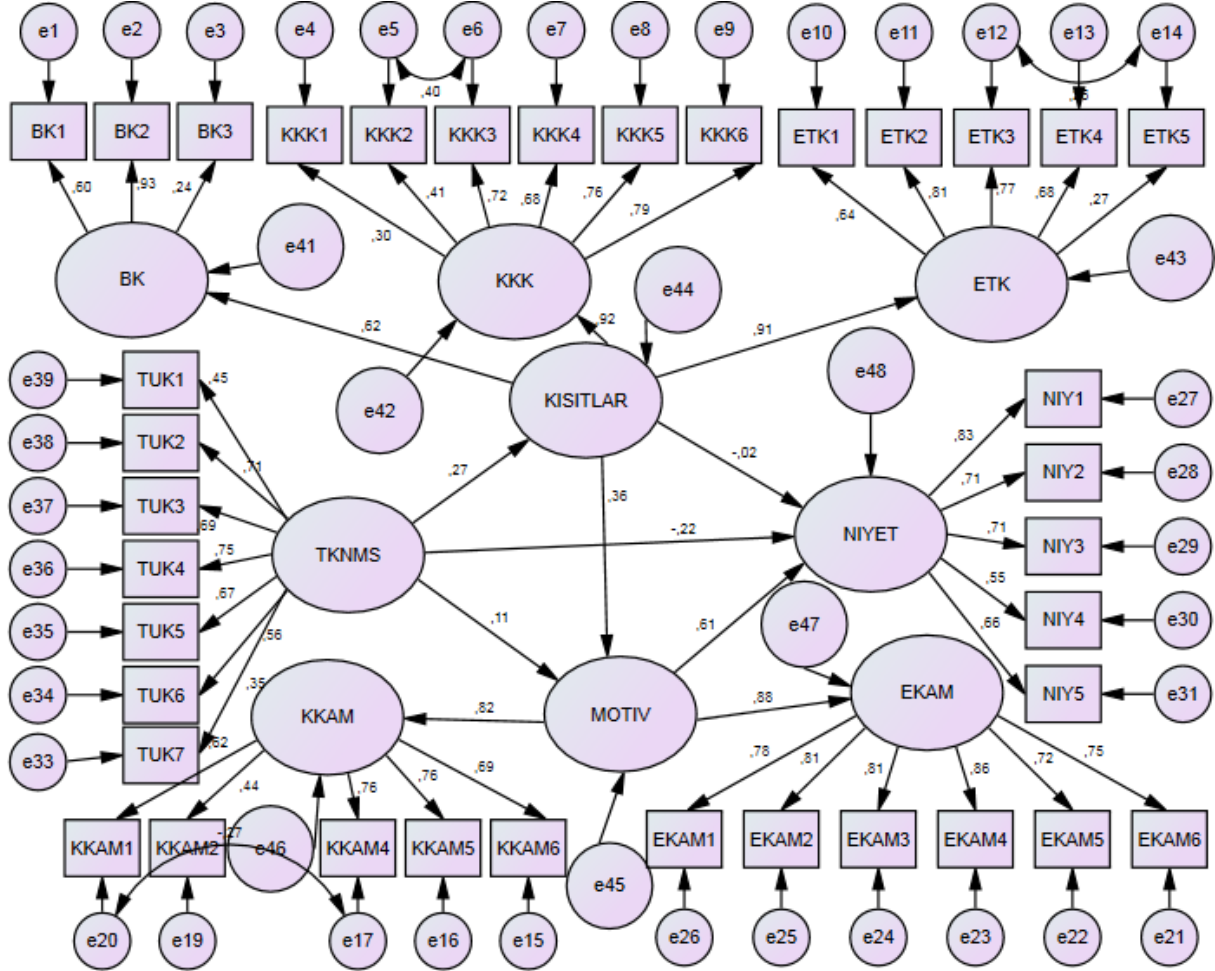
*Engelli bireylerde kısıt algısı ile turizme katılma motivasyonu arasında aynı yönde 0,36 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde kısıt algısında gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılma motivasyonunda 0,36 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=2,617$ $P=0,009$). Dolayısıyla H_3 desteklenmiş ve engelli bireylerde kısıtlar artarken turizme katılım motivasyonu da artmaktadır.

*Engelli bireylerde kısıt algısı ile turizme katılma niyeti arasında ters yönde 0,02 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Ancak bulunan bu korelasyon istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($Z=-0,264$ $P=0,792$). Dolayısıyla ikinci modelde H_4 desteklenmemiştir.

*Engelli bireylerde turizme katılma motivasyonu ile turizme katılma niyeti arasında aynı yönde 0,61 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde turizme katılma motivasyonunda gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılma niyetinde 0,61 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=5,378$ $P=0,0001$). Dolayısıyla H_5 tekrar desteklenmiş ve engelli bireylerde turizme katılma motivasyonu artarken turizme katılma niyeti de artmaktadır.

*Engelli bireylerde tükenmişlik ile turizme katılma niyeti arasında ters yönde 0,22 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde tükenmişlik algısında gerçekleşen bir birimlik artış bireylerin turizme katılma niyetinde 0,22

birimlik bir azalma gerçekleştirmektedir ($Z=-2,433$ $p=0,015$). Dolayısıyla H_6 desteklenmiş ve engelli bireylerde tükenmişlik algısı artarken, turizme katılma niyetinde azalma gerçekleşmektedir. Son modele yönelik elde edilen grafik Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. İkinci Modele Yönelik Yollar ve Korelasyonlar

10. SONUÇ

Araştırmada engelli bireylerin tükenmişlikleri, tatil yapma kısıtları ve turizme katılma motivasyonlarının turizme katılma niyetine olan olası etkisi incelenmiştir. Engelli bireylerin kısıtları üç boyutta, motivasyonları iki boyutta, tükenmişlikleri ve niyetleri tek boyuttan ele alınmıştır. Gizil değişkenler arasındaki ilişkiler yapısal eşitlik modeli ile araştırılmıştır.

Araştırmada her iki modelde de engelli bireylerde tükenmişlik artarken kısıt algılamaları da arttığı belirlenmiştir. Belirlenen bu sonuç literatürle özdeşleşmektedir. Lee, B. K., Agarwal, S., ve Kim, H. J. (2011) yaptıkları çalışmada öğrenilmiş çaresizliğin kısıtlar üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada her iki modelde tükenmişlik ile motivasyon arasında belirlenen ilişkiler istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Oysaki Çizel, B., ve Çizel, R. B (2014)'in yaptıkları çalışmada öğrenilmiş çaresizlik ile motivasyon arasında ters yönde anlamlı bir ilişki

bulunmuştur. Araştırmada elde edilen bu farklılığın her ne kadar tükenmişlik ile öğrenilmiş çaresizlik benzerlikler gösterse de özde var olan farklılıklardan kaynaklı olabileceğine karar verilmiştir. Benzer bir durum Lee, B. K., Agarwal, S., ve Kim, H. J. (2011) yaptıkları çalışmada seyahat etme niyeti ile seyahat kısıtları arasında doğrudan bir ilişki bulamamışlardır. Yapılan bu araştırma da birinci modelde engelli bireylerde kısıt algılaması artarken turizme olan niyet azaldığı belirlenmiştir. Tükenmişlikten niyete direk ilişkinin kurulduğu ikinci model de ise anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir. Bu sonuç kısıtlar ile niyet arasındaki ilişkinin tükenmişlikten kaynaklı olabileceği şeklinde düşünüle bilinir. Benzer bir sonuç Çizel, B., ve Çizel, R. B (2014)'in yaptıkları çalışmada turizm kısıtları ile turist olma niyeti arasında ters yönde anlamlı bir ilişki belirlemişlerdir. Yazarlar aynı çalışmalarında turist olma motivasyonu ile turist olma niyeti arasında aynı yönde bir ilişki bulmuşlardır. Yapılan bu araştırmada her iki modelde de engelli bireylerde turizm motivasyonu artarken turizme niyette artış gözlenmiştir. Aynı yazarlar öğrenilmiş çaresizlik ile turist olma niyeti arasında ters yönde ilişki belirlerken, benzer şekilde bu çalışma da engelli bireylerde tükenmişlik artarken turizme olan niyette de azalma belirlenmiştir. Araştırmada her iki modelde kısıtlar ile motivasyon arasında aynı yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Benzer bir sonuç Bağcı, E. ve Hamarat, B. (2017) çalışmasında da elde edilmiştir. Yazarlar engelli bireylerde kısıt algılaması artarken turizm motivasyonunun da arttığını belirlemişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, G. (2013). *Yemek Turizmine Katılma Niyeti: Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde Bir İnceleme*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, M., ve Şeker, S. (2011). Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık (Siirt Örneği). *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*. Antalya:
- Bağcı, E. (2017). *Engelli Bireylerin Turizme Katılma Motivasyonları ve Kısıtları*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bağcı, E., Hamarat, B., ve Kalpaklıoğlu, N. (2017). The Effect of Limitations of The Disabled in Motivating Tourism. *ICEA International Conference in Economics and Administration*, 169-177.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*. İstanbul: Kaknüs.
- Çizel, B., ve Çizel, R. B. (2014). Engellilerin Turizm Kısıtları ve Turist Olma Niyeti İlişkisinde Aracı Değişkenler: Motivasyon Gücü ve Öğrenilmiş Çaresizlik. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 176-189.
- Duygun, T. (2001). *Zihinsel Engeli ve Sağlıklı Çocuk annelerinde Stres Belirtileri Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Algılanan Sosyal Desteğin Tükenmişlik Düzeyine Olan Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren, E. (2013). *Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Etyemez, H. (2012),” İş Hayatında Dezavantajlı Gruplar” Kamuda Sosyal Politika Dergisi Yıl:6 / Sayı:20 / 2012-1 ISBN: 1306-8334 ss: 11-19.
- Freeman, I. ve Selmi, N. (2010). “French Versus Canadian Tourism: Response to the Disabled” *Journal of Travel Research*, 49(4): 471-485.
- Gnoth, J. (1997). *Tourism Motivation and Expectation Formation*. Pergamon, 283-304.
- Kula, M. N. (2005). *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Lee, B. K., Agarwal, S., ve Kim, H. J. (2011). Influences of travel constraints on the people with disabilities’ intention to travel: An application of Seligman’s helplessness theory . *Tourism Management*, 569-579.
- Pelit, E., ve Türkmen, F. (2008). Otel İşletmeleri İşgörenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri: Yerli Ve Yabancı Zincir Otel İşletmeleri İşgörenleri Üzerinde Bir Araştırma . *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 117-139.
- Özer, Ö., ve Songur, C. (2012). Türkiye’nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 69-81.
- Özgür,İ. (2008). . *Engelli Çocuklar ve Eğitimi Özel Eğitim*. Adana: Karahan Yayınları.
- Özyürek, M. (2010). *Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi*. İstanbul: Kök Yayıncılık.
- Motivasyon-ısguven: Öz Yazılım*. (2017, Nisan 07). www.ozyazilim.com: http://www.ozyazilim.com/ozgur/marmara/organizasyon/motivasyon_ısguven.htm adresinden alındı.

- Sosyal Kaygıyı Açıklamak. (2016). J. M. Burger içinde, *Kişilik; Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri* (s. 315). İstanbul: Kaknüs.
- Top, S., ve Oktay, F. (2010). Problem Çözüm Metodolojisi Olarak Kısıt Teorisi veya Düşünce Süreci. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 325-346.
- Tufan, B., Sayar, Ö. Ö., ve Koçyıldırım, G. (2009). Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu* , (s. 76-86). Antalya.
- TÜRSAB. (2008, Şubat). Engelsiz Turizm/ Dünyada ve Türkiye'de Engelsiz Turizm Pazarı. İstanbul, Beşiktaş, Türkiye.
- Yılmaz, V, Çelik, E.H.(2009) *Lisrel ile Yapısal Eşitlik Modellemesi-1*, Pegem Akademi, İstanbul 2009.
- Yılmaz, V.(2004) “Consumer Behaviour of Shopping Center Choice”, *Social Behavior and Personality*, Vol: 32, No: 8, 2004, 783-790.
- Zengin, B., ve Eryılmaz, B. (2013). Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 51-74.
- Zhang, L. (2006). The UK as a Destination Choice for Chinese Tourists: An Analysis of Tourist Motivation Factors. *The University of Nottingham*.

TRANSPARENCY AND CORPORATE REPORTING IN LOCAL GOVERNMENTS: APPLICATIONS OF OVACIK MUNICIPALITY

Halis KALMIŞ

Assoc.Prof.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University

ABSTRACT

Local governments are areas where democracy can be directly implemented in democratic contemporary societies. Local executives and organs are selected by local people to meet the common needs of local people. They fulfill the duties and authorities determined by law on the basis of accountability and transparency. But in societies where authoritarianism prevails, local executives and bodies, even if elected by local people, fulfill the duties and authorities dictated by the central government, rather than performing activities on the basis of accountability and transparency. Therefore, authorities and responsibilities are at the discretion of the central management. Accountability and transparency are directed towards upstream and centralized management.

In contemporary democratic societies, local governments communicate their financial and non-financial reports about the activities they perform and their results in a clear and timely manner to appropriate local people. In this context, local government executives and organs account for local people on the basis of transparency. On the contrary, in societies where authoritarianism prevails, local administrators and organs report the financial and non-financial information determined by the central government as desired. Naturally, local people do not have enough knowledge about the resources and their use of local government.

In this framework, the aim of this study is to demonstrate the importance of transparency and corporate governance in local governments and to value Ovacik municipality practices.

Keywords: Transparency, Local Government, Corporate Reporting, Ovacik Municipality

INTRODUCTION

Local government may be defined as public entities whose bodies are elected by the people in the region and having the duties and authorities specified by law, established to meet the common needs of the local people living in a certain geographical area (Ulusoy and Akdemir, 2001:41). Managers and organs of local governments should be expected to manage with an understanding of corporate governance.

Corporate (good) governance is defined as an approach in the public domain that requires government and, ultimately, public managers to manage public institutions in an accountable manner and be transparent to stakeholders. The stakeholder concept here refers to the people, groups and institutions that will benefit from the good governance of public resources and who will suffer harm from mismanagement. Corporate governance adopts a citizen-oriented public approach and builds on citizens the beginning or foundation of the conceptual framework of the public decision-making process. As a requirement of the modern democratic system, accountability responsibility is regulated to cover all phases of administrative processes with the understanding that the source of the authority is the citizen and that all the authorities using the authorities are acting on behalf of the citizen. The authority that they have given to the local authorities through elections is returning to the public with reporting and information. The use of authority transfer, political and technical responsibility, reporting, information, transparency and accountability are provided at every stage. People who give authority to local governments can control the use of authority and ask for accountability.

In non-democratic governments, local governments are mostly controlled by the central government and their rights are restricted and their authorities are seized. Therefore, the responsibility of local governments towards citizens becomes a responsibility towards central government and prevents the realization of democracy. However, local governments are obliged to provide financial and non-financial information to the stakeholders about the activities they perform, the resources they use and their places of use. It is extremely important that the information presented is clear, easily understandable and accessible. This can be achieved with transparency.

In this study, the importance of transparency in local governments will be discussed and the applications of Ovacik municipality will be emphasized.

1. TRANSPARENCY CONCEPT AND IMPORTANT

Transparency is a new poem that emerges at every step of the economic, social and cultural life. Today, individuals and organizations around the world generally adopt transparency. Because in a world where money, capital, goods and services are globalizing, societies are adopting increasingly open, liberal and democratic structures. In this cultural structuring, no one, should not consider or wish to avoid, organizational structures, especially the state, which is a kind of organization, their activities and actions and concealing their results from their stakeholders or avoiding them. Because, as a result of a number of activities and practices done for reasons such as the secret of local government, organization, or state, it can be experienced financial, administrative, cultural and social scandals. From the European Union (EU) to the United Nations and the International Monetary Fund (IMF), having control and effective world-wide organizations and institutions adopt transparency and

work towards the implementation of transparency and bring a number of regulations. For example, the IMF links aid and loans to transparency levels and links governments' transparency to four key drivers. These are the clarity of roles and responsibilities, the production of information to explain to the public, the openness of the preparation, execution and reporting of the budget, and the guarantee of completeness (Oliver, 2004:2).

Transparency, generally expressed as the right to information, adds meaning and importance to accountability. The transparency that can be the antidote to the problematic issues that are imposed on the basis of immunity which is shaped by the cultural and social framework in personal, political and organizational life is an indispensable feature of organizational and political life today. Today, direct and indirect stakeholders in personal, organizational and political life can not be denied the right to obtain and easily access information on related issues that will help them make the right decision. In fact, with transparency, it will be able to increase the quality and success of personal, organizational and political life (Oliver, 2004:2).

The subject of transparency is information about the financial and non-financial consequences of the organization activities. Transparency is a clear expression of what an organization, state as an organizational unit is, what it does, what resources it provides, and what it does with the funds it collects. Based on this information, transparency can be described as providing timely, accurate, complete, understandable, interpretable and easily accessible use at a low cost the information about the activities and results of the organization to help stakeholders make decisions (Gray, Bebbington and Collison, 2006: 337).

Transparency can be formal and informal. The important is, it is presentation of useful information in a clear way to be used in decision making. For example, it is a requirement of transparency that an activity or project for which a local government has planned has been communicated to the citizen in advance by means of suitable means for what purpose and where it is to be done. Similarly, it is a requirement of the transparency that communication to the stakeholders in advance of what the policy to be followed by the local government and the plans and programs to be implemented in this direction and what the goals and targets are and communication of their actual results with appropriate and understandable means to the stakeholders. Local governments should ensure that their stakeholders are informed about their activities and outcomes, or that stakeholders are informed in an easy and cost effective manner. So organizations must be transparent.

Organizational structure is a power structurally. Transparency is required wherever power is applied. Where power is abused, transparency is a double challenge. For this reason, transparency alone is not enough. For example, it can not be expected that a local government damaging the environment will be able to explain it. It can not be expected that a ruling political party will be able to explain for their mismanagement or failures. For this reason, transparency must be a key element of accountability. In other words, transparency should be assessed as a basic element of accountability. Otherwise, misunderstandings and inaccuracies will be inevitable. The financial, cultural, political and social scandals that have lived in different countries in recent years confirm this. For this reason, transparency should be considered and evaluated as the main element of accountability in this study.

Accountability in the public sector takes place in a cycle. In the framework of the authority and responsibilities provided, the audit body shall examine and report on the

relevant institution, submit this report to the parliament, examine the report by the parliament, explain the results of the parliamentary performance of the executive, recommend the parliament to the executive body and respond by the executive body.

In this framework, it is essential that the audit activity of the audit institution on behalf of the parliament be independent and produce objective information. However, transparency of the executive body and affiliated institutions is important in terms of access to information. In order for accountability to citizens to be realized, it is important that both meetings and interviews made at the commissions formed by the assembly are open and information about relevant performance results are open and appropriate for public access.

In this context, Turkey has defined accountability with the amendment made in the Law on Public Financial Management and Control No. 5018 in Turkey. In Article 8 of the related law; "Those responsible and authorized to obtain and use any public resource shall be responsible and accountable for the effective, economic, efficient and legal acquisition, use, accountability, reporting and abuse of resources.

In Article 8 of the related law, it is explained as "Those responsible and authorized to obtain and use all kinds of public resources shall be responsible and accountable for to ensure that the resources are obtained effectively, economically, efficiently and legally, are used, recorded, reported and taking effective measures not to be abused, and they have to give account to authorized authorities." Accountability is a model of management responsibility with political, administrative and financial dimensions.

As you can see from the definition, accountability is a responsibility to the authorized authorities, and therefore it is understood that the reporting will be carried out to competent authorities.

2. INSTITUTIONAL (CORPORATE) REPORTING

Institutional reporting consists of reporting financial and non-financial information together (Köse and Çetinel, 2017: 1). For local governments, institutional reporting requires reporting of not only financial information, but also the factors that cause these financial results.

It is necessary to report and disclose the factors and events that will affect the city life and the local people such as the projects and financial resources planned for the future, the contribution to the city's livability, the planned projects and activities, the completion or extent of these, the contribution these projects will make to the city's life, the contribution that the city will make to the economic and social structure, the projects and activities that are thought to be done but not done and its reasons.

Institutional reporting should be based on transparency and accountability. In other words, it requires disclosure of all the factors and situations that will affect the decision of the local people. The people who have chosen the rulers and organs of the local government have the right to know everything. Moreover, it is a democratic right to know where and how the financial resources obtained from local people are used.

3. LOCAL GOVERNMENTS, ITS ORGANS, INSPECTION AND REPORTING IN TURKEY

3.1. Local Governments and Organs in Turkey

In Turkey, local governments consist of village, municipality and special provincial government. These are established in the form of “local self-government” and they have organs selected by the local people, separate entities, and budgets. But they are not completely independent from the center. In the context of the principles in the Article 127 of the Constitution, the characteristics of Turkish local governments can be listed as follows:

- They have legal personality,
- They are autonomous organizations based on principles of self management,
- Their duties are specified by law,
- Decision organs come into with election,
- Supervision of their elected organs to gain or lose this position is done in by jurisdiction,
- There are separate budgets from the central government budget,
- They are able to establish unity among themselves with the consent of the Council of Ministers.

The special provincial administration in Turkey is a public legal entity with administrative and financial autonomy which is established to meet the requirements of local people in the province and decision-making bodies elected by voters.

Organs of special provincial administration are provincial council, provincial committee and governor. The governor is the representative of the head and legal entity of the provincial private administration. Organs of special provincial administration; provincial general council, provincial council and governor. The governor is the representative of the head and legal entity of the provincial private administration.

According to Law 5393, “Municipality is defined as a public legal entity with administrative and financial autonomy which is established to meet the local common needs of the residents of the municipality and elected by the decision-making body of the voters ". The municipality can be established in residential units with a population of 5,000 or more. Establishment of municipalities in provincial and district centers is obligatory. The organs of the municipalities are composed of municipal council, municipal committee and mayor.

A village is a local administrative unit distinguished from the city due to its social and economic characteristics or population, generally distinguished from the functions related to agricultural activity and having residential, legal personality, small and rural, as determined by its dwelling and life. Organs of the village; village association, elder delegation and village headmen.

In this study, municipalities will be emphasized because they are important.

Large cities, provinces, districts and town municipalities are established and operate in Turkey. The presidents and organs of the municipalities are selected by the people in the neighborhood. The bodies of the municipalities are the mayor, municipal council and municipal committee. The functions of these organs are briefly as follows:

The mayor is the executive organ and legal representative of the municipality. Although the mayor was elected as a candidate for a political party, he was not elected to the management and supervisory bodies of the political parties for the duration of his term of office, since he was elected as the representative of the local residents. In the same way, the president of professional sports clubs can not and can not be in management. The mayor implements the decisions accepted in the municipal council. The mayor may not perform any work or activities not covered by the municipal council.

The municipal council is the municipal decision-making body. In other words, it is the parliament of the municipality. The mayor discusses and decides on the agenda issues. The municipal council uses the authority of obtain information and audit through evaluation of activity's report, audit commission, question, general interview and no-confidence.

The municipal committee are consist of 7 people in places where the population is more than 100.000. The three members are elected by the municipal council every year from their members by secret ballot for one year. Municipality committee are composed of 5 in the other municipality. The main task of the Council committee is to submit to the municipality council their opinion by conducting financial audits. They also carry out some managerial activities.

3.2. Auditing in Municipalities

The municipalities shall carry out the duties specified in Law 5393 on the basis of the interests and benefits of the people. Local people also perform direct supervision by supervising the municipality. This position is gaining further effectiveness through political parties, trade unions, associations, city councils and other relevant non-governmental organizations. This is also indicated in the law.

According to Article 13 of Law No. 5393, the people in the neighborhood are entitled to "citizenship law". This right is stated as follows:

“Everyone is a citizen of the city where he lives. They has the right to participate in municipal decisions and services, to be informed about municipality activities and to benefit from the help of municipal administrations. It is imperative that the aids are presented on conditions that will not harm human dignity.”

The municipality conducts necessary work on the development of social and cultural relations among the citizens and the protection of cultural values. The municipality shall take measures to ensure the participation of universities, professional bodies, trade unions, non-governmental organizations and experts in the public institutions.

Any person who resides, has found or has a relationship with the municipal boundaries is obliged to pay the municipal taxes, duties, fees, contributions and participation fees in accordance with the laws, orders and notices of the municipality.”

However, in Article 76 of the same law, municipality provide help support for efficient implementation the activities of the city council, which is formed by the participation of municipalities, public institutions, trade unions, notaries, universities, relevant civil society organizations, political parties, public institutions and organizations and representatives of neighborhood headmen and other interested persons. City council, in urban life; acts the principles of the development of city vision and city-centered consciousness, protection of the city's rights and law, sustainable development, environmental awareness, social assistance and solidarity, transparency, accountability, participation and local self-management principles.

As noted in the law, the mayor and his or her organs elected by the locals have a responsibility to the local community and it also has an obligation to the local community. Therefore, the municipality should be carried out in a transparent and accountable manner its task and activities. Municipality is done this by informing the local people through communication tools and preparing various reports. In this frame, the public is actively done task of supervising by observing, the services performed by the municipality, benefiting and attending the services.

However, the lawmaker did not settle for it, and he was subject to the tutelary supervision of the central government. In the 5393 numbered law 54-58. this is shown under the heading of inspection of municipalities.

According to the law, internal and external audits are carried out in municipalities. Auditing covers legal compliance, financial and performance audit of task and transactions. Internal and external audit is carried out according to the provisions of the Public Financial Management and Control Law No. 5018. what expressed here is the audit of financial and performance. The internal audit of the municipalities is the audit of commission elected by the municipality council, the supervision of superior submissions, the inspection by the municipal council committee in the name of the municipality council.

Apart from financial supervision, the Ministry of Internal Affairs inspects the municipality in terms of other administrative procedures other than financial transactions, compliance with the law and the integrity of the administration. This is a tutelage supervision. Nevertheless, it was stipulated that an example of the activity report should be sent to the Ministry of Internal Affairs which is not responsible for the financial audit.

In addition, the governor and district governor were given the authority to take the mayor and his organs based on political appraisal by adding expressions such as municipal supervision and terror support. Within this scope, the Ministry of Internal Affairs was given the authority to take metropolitan and provincial municipalities from the Office, and governor and district governors were given the authority to take the district municipalities from Office. If it decides on political matters not related to the duties given to the Municipality, it will be dissolved with the decision of the Council of State upon notification of the Ministry of Internal Affairs.

The granting of this authority independently of the legal result has destroyed the democratic administrative function of local governments. However, it can be concluded that the unity of forces in Turkey is being formed, and that the legal review is subject to political evaluation. This forestall the transparency and accountability, carrying out that it is between voter and selected and ensuring that it is achieved through a legal oversight. They are also subject to the supervision of the Court of Accounts and the Ministry of Public Finance.

3.3. Reporting in municipalities

The main reports in the municipalities informing the local people and envisaged in the law are;

- Preparing the strategic plan in accordance with the regional plan and the annual performance program before the beginning of the year, if any, with the development plan and program,

- Summaries of finalized parliamentary decisions should be announced to the public by appropriate means within seven days,
- Preparing the budget. Preparation of the budget in accordance with the strategic plan and performance program. Detailed expenditure programs and financing programs are added to the budget.
- The definitive account of the budget. It will be presented to council committee by mayor in April after the end of the accounting period. The final account will be decided by discussing at the May meeting of the municipal council.
- Preparation of the Activity Report. The activities prepared according to the strategic plan and performance programs prepare the activity report explaining the reasons for deviations from the targets and realizations according to the determined performance criteria and the situation of the municipal debts.
- Other sources of information: The municipality can inform the local community through various means about the projects, plans, activities it undertakes or the activities it plans.

The official notices and reports stipulated in the legislation are generally prepared and presented in the technical structure. Their understanding requires expert knowledge. Reports and reports that are questionable by local people are also suspicious of transparency and accountability. Reports and reports issued and presented must be in the context of local people's decision-making.

The plans, projects and activities of the municipalities affect the economic, social and cultural life of the city. It is necessary to arrive the information to citizen at a timely, easy and cost-effective way to make decisions on relevant issues that affect the life of the city citizen and to demonstrate democratic behavior. For this, it is important that the reports and reports that the municipalities prepare and submit are prepared and presented on the basis of clear, transparent and accountability.

4. APPLICATIONS OF OVACIK MUNICIPALITY

Ovacik municipality is a small district municipality with 6,438 (2015) population. Ovacik is a city with limited business opportunities and therefore a constant migration. Agriculture and livestock are common in the district. However, produced agricultural products are generally consumed at the local level. Therefore, the locality can not provide business opportunity and economic contribution.

Fatih Mehmet Maçoğlu was elected mayor in 2014 local elections. He is known as the first communist mayor in Turkey. For this reason, the practices of the municipality are watched in the media of Turkey and news is being made.

The practices of the Ovacik municipality are remarkable practices in terms of their contributions to transparency, participation and localities, which are different from traditional structures and form an example from this point of view. These applications, which are obligatory in the democratic contemporary states, are applications that can be made, if desired. Some municipalities in Turkey are trying to apply it in part.

The different applications of Ovacik municipality can be listed under the following headings:

- **Democratic participation:** In the first two months popular assemblies were formed. The popular assemblies are a body that has the authority to determine the municipal administration. Decisions taken by popular assemblies are formalized by being brought to the municipal council. Municipal councils provide direct participation by setting priorities for the services and duties of the municipality.
- **Access to essential basic services and infrastructure:** The municipality has solved the infrastructure problem based on solidarity, muddy streets and streets paving and asphaltting works, according to the priorities set by the people's council. The water problem was solved by bringing water with municipality work and solidarity in the district with water problem. Water is provided for a very low price (m³ £ 0.50) for legal reasons. The municipality was made free of charge by cost-effective practices. Free private services for students were provided. This municipality carries out its work based on solidarity and commune. Despite these free services, the municipality has completed profitable projects in 2015 and 2016 with cost effective practices and support.
- **Economic development efforts:** Taking into account the constraints of the region, it was aimed to contribute to the economic development of the region by concentrating agricultural work in the short term. First of all, using local seeds, an organic agricultural production was made and an infrastructure was provided by delivering to the consumer. Then farmers were provided with seed and fuel support to start the production of organic products by farmers in the region. In this context, the municipality has introduced organic chickpeas and beans to treasury farms. Some of the products produced were given as seed and fuel to the farmers, some were given to the students as scholarships, and the other part was sold to different places in the country through internet marketing. In addition, the production of organic potatoes was encouraged.

30,000 kg of chickpeas, kidney beans and bean harvest were added to 150,000 kg in two years. Unmet demand is far above it. As a result of the promotional activities, Ovacik organic chickpeas, red beans and bean became a commercial brand. On the basis of the experience and sample obtained, agricultural activities were transferred to these cooperatives in order to establish the agricultural cooperatives related to the realization of the agricultural activities and breaking down the commercial chain between the producers and consumers.

The municipality has started livestock work in line with its medium-term plan. Firstly, due to the special flora of the region, it began to focus on pure and organic honey production. With mit of communist honey, municipality began to organize in 2016. In the year of 2017, during the honey harvest period, the honeys produced in a short time were sold and there were no products to be sold on the web page. In the following periods they will be to transferred to the cooperative to be established. In addition, other livestock work began to be done. The main objective is to establish the cooperatives for the development of organic meat and dairy products in line with experienced. In this period, studies are concentrated in this area.

With these studies, both producers were able to obtain job opportunities and employees were able to find jobs.

- **Tourism and cultural activities:** Ovacik has its own unique geography with river of munzur, tablelands, valleys and plains. It is known as the district without exit. For this reason, it has a tourism potential worth seeing. With the implementation of the long-term program of the municipality, a visit of 5.000-6000 visitors per week was provided in spring and summer of the year, in 2015-2016. A place where tourists are housed in the houses when the hotels is not enough. The municipality has establish a library of 10.000 books with 30.000 books stocked with the works. Readers can read in the library; if they want to take them to their homes. In addition, theater, folk dances, cinema activity courses and activities are organized. In this context, a theater and art events display sub-structure was created.
- **Training activities and supports:** Ovacik has a high education level. For this reason, it is lived immigration of education. n spite of limited resources, the municipality grants scholarships to students whose financial status is limited due to the income generated from the products produced. In addition, students were encouraged to use bicycles as long as they read books in the library. At this point, children's reading habits to come to the library have gained considerable prevalence.
- **Transparency and accountability:** The main motto of the mayor and his organs was chosen as not to lie to the public and to be transparent. The basic management approach is self-management and transparency. On this basis, if they did not fulfill their promises within three years, they were given authority and promises to be taken from the office through the people's council, not the ministry of internal affairs.

The municipality carries out planning activities by directly participating through popular assemblies. In the same way, the implementation programs are given priority by popular assembly decisions. For example, the tenders and recruitment are done in the same way. The final budget results of 2015-2016 that is, income and expenditures were shared on internet sites; as well as preparing a large cloth poster and being hung in the outer door of the municipality.

International transparency The Turkish branch, the mayor of Ovacik, received institutional transparency award due to the transparency of its work and practices and participatory management practices.

The Ovacik municipal administration created business opportunities and Ovacik brands by contributing to the economic development of the region by fulfilling its commitments in a period of nearly three years on the basis of participatory management understanding and transparency. In addition, the infrastructure of the city was created and access to basic needs such as water, transport, culture and education was made free.

CONCLUSION

The international transparency association has shown that the research conducted by the Turkish branch shows that people are perceived to be corruption mostly in local administrations (municipalities). It is also justified in the case of events reflected in the media.

This shows that municipalities are not generally operating on a transparent and accountable basis. Local governments carry out their activities under the supervision of the people on the basis of self-management. Therefore, people's observations and surveillance can raise a judgment on how the activities are carried out and how the resources obtained are used. The resources the municipalities acquire and the untransparency of where and how they are used also hurt the public's trust and political support of the local government.

It is not democratic for municipalities to be involved in reporting and reporting, acting in accordance with legislation, formal, unconventional and non-transparent, with a sense of central accountability and management, rather than the local people who choose them. The municipalities are places where democracy can be implemented in the most effective way, but not implemented, it also shakes democracy belief and trust. As a result, it causes the society to move away from democratic values.

Auditing in local governments is important and necessary. However, this audit should not be in the form of supervision by the central government. Audit activity should be provided by independent audit units to be established at the local level. Otherwise, it will not have the chance to implement and live, in particular, self-management and democracy in general. Ovacik municipality has been able to add value to the city economically, socially and culturally, on the basis of transparency and accountability, through popular assemblies and direct participation. This has been a viable model for by taking a sample by other municipalities.

JOURNAL OF AWARENESS

REFERENCES

- KÖSE Eda ve Tuğba ÇETİNEL, (2017) Kurumsal ve Entegre Raporlama: Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 8.
- Oliver Richard W., (2004), What is Transparency, McGraw-Hill, New York.
- Gray, Rob, Jan Beinton ve David Collison (2006), “NGOs, Civil Society and Accountability: Making the People Accountable to Capital”, Accounting, Auditing and Accountability Journal, Vol.:19, No.: 3.
- Ulusoy Ahmet ve Tekin Akdemir, (2001), Mahalli İdareler, Seçkin, Ankara.
- 5393 Sayılı Yerel Yönetimler Kanunu (Law on Local Authorities)
- 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu (Public Financial Management and Control Law)
- Various national TV and newspapers

TAKISIZ İSİM TAMLAMASI ÜZERİNE

Hacı İbrahim DELİCE

Prof.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü SİVAS,
ibrahimdelice@hotmail.com

ÖZET

Türkçe, diğer dillere nazaran doğayı en iyi yorumlayan dillerin başında gelir. Elbette ki bu, Türkçeyi oluşturan sistemin bir özelliğidir. Dünya dillerinin dil sistemleri, eklemeli, çekimli ve tek heceli olmak üzere üç gruba ayrılarak incelenir. Bu üç sistemden derin yapının hızlı işleyiş sürecine en fazla ayak uyduran sistem, eklemeli dil sistemidir. Türkçe de eklemeli diller grubundandır ve anlamı çok seri ve mükemmel temsil edebilen dillerdendir. Ne yazık ki, doğayı çok iyi yorumlayan bu dilin dilcilerce yorumlanması, bununla paralel yürümemiş; Türkçenin mükemmel bir grameri yapılamamıştır.

Türkçenin doğayı yorumlama biçimi, sisteminden dolayı daha hızlı ve mükemmeldir. Yalnız, kendi içinde kategori isimlendirmeleri ve bu kategorilerin ait olduğu doğa gerçeklikleri doğrultusunda işlevsel özellikleri tam olarak ortaya konulabilmiş değildir. Bunun başlıca nedeni, dilcilerin dilin gerçekte ne olduğunu tam olarak kavrayamamış olmalarıdır. Bu yüzden, doğayı en iyi yorumlayan Türkçenin kendisinin iyi bir yorumu yoktur. Hemen hemen her konu tartışmalıdır. Tartışılan ve henüz bir karara bağlanamamış Türkçenin gramer konularından biri de takısız / eksiz isim tamlaması konusudur.

Eksiz isim tamlaması, Türk dilinin Eski Türkçe devresinden beri görülmektedir. Hatta, pek çok dilci, en eski ve yaygın isim tamlaması şeklinin Eski Türkçe döneminde eksiz isim tamlaması olduğu görüşüne sahiptir.

Türk milletinin yazılı ilk eseri olarak bilinen, karanlık devirlerin aydınlatılmasında önemli bir yer tutan Köktürk Kitâbelerinde yer adları, kavim adları için ‘Türük budun’ ‘‘Türk milleti’’, ‘Ötüken Yış’ ‘‘Ötüken Ormanı’’ gibi eksiz isim tamlamaları kullanılmıştır.

Eskiden yaygın olan eksiz isim tamlamaları Türkiye Türkçesinde ise ‘Ataç Sokak’ ve ‘Otel Dedeman’ gibi sadece cadde, bina, sokak vb. yer isimlerinde görülmektedir. Günümüzde eskiye nazaran daha az karşılaşılan bu tamlama biçimi ile eksiltme sonrası ortaya çıkan ‘tahta kapı’, ‘yün kazak’ gibi diğerleriyle tamamen farklı olan örneklerin isimlendirilme ve ayrıştırılmasında dilcilerin görüşü muhtelifdir. Kimi takısız isim tamlaması derken kimi de sıfat tamlaması demeyi tercih etmektedir.

Bu bildiride, tartışmalı bu konuya birtakım ölçütler doğrultusunda yaklaşılarak çözüm aranacak ve çözüme dönük bazı öneriler sunulacaktır. Dilin gerçekliğe dayalı bağlamı göz önünde tutularak yapılacak bu çözümleme ile var olan tartışmaların sonlandırılması amaçlanacaktır.

Anahtar kelimeler: Tamlama, takısız tamlama, eksiz tamlama, sıfat tamlaması.

ON THE COMPLETION OF NOUN PHRASE WITHOUT SUFFIXES

ABSTRACT

Turkish tops a list of the languages which interprets nature bestly when it is classed with another languages. Of course, this is a feature of the system constituting the Turkish. The systems of word languages classified in three groups as agglutinative languages, inflected languages, monosyllabic languages. The system which keep up with fast functioning process of deep structure mostly among these three systems is systems of agglutinative languages. Turkish is also in group of agglutinative languages and one of the languages which represent the meaning perfectly and fastly very much. Unfortunately, to construe this language which interprets nature very well has not been very good and a perfect grammar of Turkish could not been made. Format of interpreting nature in Turkish is faster and more perfect because of its system. Whereas, its functional properties have not been revealed fully in accordance with nomenclature categories in itself and these categories belong to nature reality. This is because linguists have been comprehend language fully. Therefore, there is no a good analysis for Turkish interpreting nature bestly. Almost every subject is controversial. One of the subjects which has been controversied and hasn't been settled yet in Turkish grammar is the subject of noun phrase without suffixes. Noun phrase without suffixes has been seen since Old Turkish era of Turkish language. Moreover, a lot of linguists think that noun phrase without suffixes is the oldest and most common noun phrase in Old Turkish era. Noun phrase like Türiük budun "Turkish nation", Ötüken Yış "Ötüken Forest" is used for names of place and tribes in Orkhon Inscriptions which is known as the first written achievement of the Turkish nation and is critically important because informs about dark ages. In Modern Turkish, it is only seen in names of streets, buildings, streets and so on like 'Ataç Sokak' and 'Otel Dedeman'. Linguists have different views when they call and demarcate this kind of noun phare which is seen less than the past today from examples like 'tahta kapı', 'yün kazak' which formed after ellipsis and are more different than others. Some prefers to call as noun phrase without suffixes when some call as adjective phrase. In this report, it would been searched for solutions in accordance with some criteria about this controversial issue and it would been offered suggestions. It would been purposed to end discussions with an analysis made as taking account of the context of the language based on reality. Key Words: determinative groups, noun phrase without suffixes, adjective phrase.

Key Words: completion, unstructured assembly, seamless assembly, adjective completion

GİRİŞ

Takısız tamlama isminin kullanımı ile ilgili ilk bilgi, Tahir Nejat Gencan'ın *Yazın Bilgileri ve Tarihsel Dilbilgisi* adlı kitabında görülmektedir. Bu kitabın 'Tamlamalar' başlığı altında '39. Dilimizde İki Türü Tamlama Vardır:' alt başlığı altında şu bilgilere değinilir: "Sıfat tamlaması, isim tamlaması. Bir isim sıfatla tamlanıyorsa, yani tamlayıcı sıfatla sıfat tamlaması olur: Güzel kalem, iyi çocuk, beş kitap... Tamlayıcı isimse isim tamlaması olur. Üç türlü isim tamlaması vardır: 1) Belirtili tamlama. – İsimlerin ikisi de takı alır: **Okulun kapısı**... 2) Belirtisiz tamlama. – Yalnız tamlayıcı takı alır: **Okul kapısı** ... 3) İsmi neden

yapıldığını, neye benzediğini gösteren tamlama. – İsimlerin ikisi de takı almaz: **Demir kapı, taş merdiven, tunç bilek ...**”(1947: 43-44).

Gencan, 1966 basımı ‘Dilbilgisi’ kitabında “III. ÜÇÜNCÜ TÜRLÜ AD TAKIMI (Takısız tamlama): *Demir çubuk, bakır kap, yün çorap, tunç bilek, taş yürek...* Takımı kuran sözcüklerin ikisi de takı almıyor. Bu takımlar anlam bakımından ikiye ayrılır: 1) Tamlayıcı, asıl adın neden yapıldığını gösterir: *Mermer saray, kerpiç duvar, ipek entari, tahta sandık, lastik top, taş köprü, bakır mangal, keten gömlek...* 2) Tamlayıcı, asıl adın neye benzediğini gösterir: *Aslan asker, tunç bilek, taş yürek(li), tilki çocuk, sırma saç, demir pençe, çelik irade, melek insan, şeytan adam...* Bu çeşit tamlamalar, benzetmelerin en kısası ve anlamca en güçlüsüdür. Not. – Üçüncü türlü ad takımlarında tamlayıcı, -den takısıyla çekimlenmiş de olur: *Mermerden saray...*” (110) şeklinde, takısız tamlama ile ilgili fikrini biraz daha detaylandırarak sürdürür.

Vecihe Kılıçoğlu (Hatiboğlu), ‘Dilimizin Bir Meselesi’ başlıklı yazısı ile bu tür yapılar üzerine görüşlerini açıklar. Bu yazıda Kılıçoğlu (Hatiboğlu): “VII. Türk Dil Kurultayı münasebetiyle, Türkçede yanlış kullanıldığı sanılan bazı isim terkipleri hakkında Türk Dil Kurumuna şikayetler, danışmalar gelmekte, bu terkiplerdeki karışıklığın açıklanması ve önlenmesi istenmektedir.” dedikten sonra “Hatta, “Demir-kapı” gibi sırf iki isimden ibaret terkiplere, gördüğü vazifeye bakarak “sıfat terkibi, sıfat tamlaması” denildiği halde “Bahçe-kapı”, “Kadı-köy” gibi aynı şekilde iki isimden kurulmuş birliklere gramerlerimizde yer verilmemekte, bu birlikler yanlış veya eksik sayılarak düzeltilmektedir; “Kadı-köy” yerine “Kadı-köy-ü” gibi.” (1954: 715) bilgilerini verir.

Azınlık dillerinin etkisi ile Türkçede kullanılan ve Türkçeyi bozduğu iddiasıyla istenen görüş doğrultusunda hazırlanan bu yazıda Kılıçoğlu (Hatiboğlu), azınlıkların etkisinin hiç olmadığı dönem ve bölgelerde bu tür kullanımların çok yaygınlığı ile bu kullanımın Türkçe kurula uygunluğunu pek çok örnekle ortaya koyduktan sonra “Bu duruma göre, çok kullanılan bazı isim birlikleri imkan bulunduğu takdirde üç safhadan geçerek, eklerini atmağa, kısalmağa doğru gitmektedir, denilebilir. “Paşa-nın bahçe-si/Paşa-bahçe-si” gibi. Bu bakımdan çeşitli örnekleri göz önünde bulundurarak, dilimizin, ekleri atarak kısalmağa doğru gitme meylinin ve imkanının kendi yapısından geldiğini bu meyil ve imkanın yabancılardan, mesela azınlıkların tesiriyle doğmadığını delilleriyle açıklayacağız.” (1954: 717) diyerek yedi maddede bu yöndeki delillerini ortaya koyar; ancak, kimi dilcinin takısız isim tamlaması olarak isimlendirdiği “tahta-perde”, “altın-bilezik” gibi sıfat tamlamalarını da “Paşa-bahçe” benzeri örneklerle aynı kategoride değerlendirir. Ayrıca, “Yahya Kemal”, “Hacı Ahmet Bey” gibi özel isimleri; “yetim-hane”, “aş-hane” gibi Farsça terkipleri; “dört kardeş”, “yedi kilo şeker” gibi sıfat tamlamalarını da dahil eder ve “Kaldı ki konumuzdaki olay bir yanlışlık değil, Orhun Yazıtlarından başlayarak, yedi gurupta açıkladığımız şekilde, dilin kendi yapısından doğan bir imkandır, önlemeğe çalışmak lüzumsuzdur, hatta önlenemez.” (1954: 717-719) diye yazısını sonuçlandırır.

Bu konu ile ilgili Mayzel’in ‘Türk Dilinde İzafet’ adlı tezine de kimi takısız isim tamlaması çalışmalarında göndermeler yapıldığı için Mayzel’in bu çalışmasını tanıtan Abdulkadir İnan’ın tanıtım yazısını da bu bildiri çerçevesinde değerlendirmekte fayda görmekteyim.

Mayzel’in S0 + M0 şeklinde formüleştiren ‘morfemsiz izafet’ ismi ile ele aldığı izafetler için “a) *fötr şapka, taş köprü, altın saat, tahta masa, kağıt para* b) *çoban Hasan, mimar Sinan, doktor B., prens K., general M.* c) *Tatar arabacı, Ermeni ebe, Rum kemancı,*

Türk kayıkçı, Bulgar marangoz ç) kadın doktor, kız berber, erkek çamaşırcı, erkek sincap, dişi serçe, kız kardeş d) Mösyö Ribat, Madam Mihaylov, Mister Robinson, Sinyor Alberto, Matmazel Fofö e) Mehmet ağa, Ahmet efendi, Enver bey, Mahmut paşa, Zeyni baba, Vehbi dede, Leyla hanım. f1) eşek oğlan, yılan avrat, domuz adam, aslan asker, tilki kız, melek kız, dev adam, şeytan kız... f2) gül yanak, kompos bacak, top sakal, kiraz dudak, pala bıyık f3) silindir şapka, bal gözler, iskelet kadın, kaymak kağıt, toz şeker g) 5 masa, 17 defter h) iki metre kumaş, beş litre süt, bir bardak su, üç yığın elma, bir araba odun...” (1957: 293-295) örneklerini kullanır ve “S0 + M0 izafetine gelince, konuşma dili bu izafeti, edebi dilde kullanılmasına imkan görülmiyen öğelerden çok kolaylıkla yapabilmektedir. Bu biçim izafetlerin edebi dilde de bulunanlarından birkaç örnek: gurbet il, çakıl yol, düşman unsurları, ateş nefes, çul heybe, spor araba, kukla hükümetler, ifrat derece, zümrüt taş... Halk dilinin yarattığı bu eksiz (S0 + M0) izafetlerini edebi dil uzun müddet yanlış sayar, nihayet çok yaygın hale geldikten sonra, tesbite mecbur olur. Türkiye’de bulunup ta hediye mendil, duba köprü, kaza kurşun, paraşol araba, örnek nizamname, pul şişe, kenar mahalle ve buna benzer pek çok ifade şekillerini iştmiyen yoktur. Muhafazakar yazarlar bu gibi deyişleri kullanmayı tehlikeli sayarlar.”(1957: 310) ve “S0 + M1 izafetinden relatif (mülkiyet) ekinin (takısının) atılmasıyla teşkil edilen composita’lar son 30-40 yılın mahsullerindedir. Mesela: sahilsaray, derebey, demiryol, basmakalıp, sütana ve b.” (1957: 312) şeklinde bu tür izafetin gelişim seyri ve kullanım alanı üzerine görüşünü de belirtir.

Muharrem Ergin, *Osmanlıca Dersleri I Türk Dil Bilgisi* adlı kitabında takısız isim tamlaması başlığını açan çalışmalarda takısız isim tamlamasına örnek olarak verilen “demir kapı, dolma kalem, altın saat” örneklerini ‘Sıfat tamlaması’ başlığı altında listelemiştir (1958: 340). Tamlayanı zamirlerden oluşan isim tamlamasını ‘İyelik gurubu’ başlığı altında iyelik eklerinin ifade ettiği ‘şahıs’ kavramını esas alarak altı grup şeklinde inceledikten sonra tamlayanın isim olması durumunda ‘İsim gurubu’ olarak ifade ettiği isim tamlamasını *belirli ve belirsiz* diye ikiye ayırarak değerlendirdikten sonra “Son olarak, isim tamlaması üzerinde yapılan feci bir yanlışlığa işaret edelim. Bu yanlışlık belirsiz isim tamlamasında iyelik ekinin atılması hadisesidir: *Mardinkapı, Edirnekapı, Topkapı, Mektep Sokak, Ömer Han, Ahmet Palas, Orhan Tepe, Bulvar saray misallerinde olduğu gibi. Öteden beri bazı yer isimlerinde görülen, son zamanlarda çok artarak semt, mülk, sokak v.s. isimlerinde şuursuzca kullanılan bu yanlış şekiller her yerde ve her zaman hemen hemen tamamiyle azlıklardan gelen yabancı tesirlerden doğmuştur. Bunların bazılarında, bilhassa semt isimlerinde kısaltma duygusundan veya baştaki ismi sığara benzetmekten ileri gelen bir kısaltma, bir yıpranma da yok değildir. Fakat bugün salgın halinde olan ve birinci kelimesi hiçbir sıfatlık vasfı taşımayan bu terkipler tam bir yabancı istilası, o istilayı şuursuzca bir kabuldür. Bunların Türkçenin yapısı ile hiçbir ilgileri yoktur ve Türkçede böyle bir gelişme olduğunu zannetmek tamamiyle saçmadır. Hele unsurların yerini değiştirmek suretiyle böyle terkipler yapmak bilerek veya bilmeyerek Türkçeye ihanet etmek, milli şuurdan nasibi olmamak demektir: Villa Faikoğlu, Kulüp Hasan gibi. Bütün bu çiğ, sakat ve yabancı ağızlı terkipler bugün bilhassa müessese, apartman, köşk, sokak isimlerinde o kadar çok, şuursuz ve gelişigüzel kullanılmaktadır ki Türkçeyi inciten bu durumun önüne geçmek için artık bir milli kültürü koruma kanunu çıkarmaktan başka çare kalmamıştır.” (1958: 340-344). Ergin, kitabının 1962 baskısında da hiçbir değişiklik yapmadan aynı görüşleri dile getirir (1962: 359-363).*

Tahir Nejat Gencan’ın *Dilbilgisi* kitabındaki takısız tamlama ile ilgili bilgi, Mustafa Güveli tarafından “Takısız Tamlamalar Sorunu” başlıklı bir yazı ile Türk dilcilerinin gündemine taşınır. Bu yazıda, Haydar Ediskun’un bu tür tamlamalara sıfat takımları

bölümünde yer verdiğiinden bahisle “*tunç bilek*” öbeğinin “*sağlam bilek*” yerine kullanıldığını ve “*sağlam bilek*” için sıfat tamlaması deniyorsa onun yerine kullanılan “*tunç bilek*” için de takısız ad tamlaması değil; sıfat takımı denmesi gerektiğini belirtir (1969: 835-836).

Tahir Nejat Gencan da, Mustafa Güveli'nin bu eleştirilerine “Dilbilgisi Sorunları II” başlıklı yazısında kendinin de “*Ortaokul üçüncü sınıfların dilbilgisi kitabına şöyle bir not eklemiştir: Üçüncü türlü isim takımları, kuruluş ve şekil bakımından sıfat takımlarına benzer; onun için: a) Tamlayıcı isimler, sıfat görevinde sayılıyor; b) Bunlara sıfat takımı da deniyor (bkz. No 74).*” diyerek Güveli ile aralarında aslında çok derin fark olmadığına işaret ederek isimle sıfat arasındaki ayırımın nasıl olması gerektiğine dair bilgiler verdikten sonra dilbilgisinde anlama daha fazla değer veren dilbilimin gelişmesi durumunda bu sorunun çözülebileceğini belirtir (1969: 231-235).

Muzaffer Kamadan ise “Ortaöğretimde Dilbilgisi Sorunu” başlıklı yazısında “*Dilbilgisi kitaplarında birbirinden hiçbir şekilde ayrılamayan iki tamlama vardır: 1) Eksiz isim tamlaması; 2) Sıfat tamlaması;*

<i>altın kalem,</i>	<i>demir bilek,</i>	<i>aslan asker</i>
<i>sarı kalem,</i>	<i>kuvvetli bilek</i>	<i>yiğit asker</i>

Birinci sıradakiler güya eksiz isim tamlaması, ikinci sıradakiler de sıfat tamlamasıdır. Bunlar arasında ne şekilce, ne de anlamca hiçbir ayrılık yoktur.” (1969: 749) diyerek sıfat tamlaması yönünde görüş bildirir.

Yine Mustafa Güveli “Neden Ad Takımı Değil De Sıfat Takımı?” başlıklı yazısında “*demir çubuk, tunç bilek*” örneklerini kullanarak sıfatların da bir adın önüne gelerek onu niteleyip ya da belirtmedikçe birer ad sayılacağını ileri sürerek karşı çıkar ve bunların sıfat tamlaması olarak isimlendirilmesi gerektiğini savunur. Muzaffer Kamadan'ın “*Artık dilbilgisinden şekilciliği tüm olarak atıp anlamcılığı öne çıkarmanın zamanı gelmiştir. Bizim dilimizde çeşitli sözcükler yerine, cümledeki görevine göre çeşitlenen sözcükler vardır. Dilbilgisi kitapları da bu açıdan ele alınıp yeniden yazılmalıdır.*” (1970: 417-418) görüşü ile yazısını bitirir.

Tahir Nejat Gencan, bu konudaki değişik eleştirilere “Dilbilgisi Türü Sorunları – Tartışmalar – Çözümlemeler – Dile Işık Saçan Yol” başlıklı yazısında yeniden değinir. Fransız gramercilerinin zamirlerin tamlayan olduğu isim tamlamalarını, bizde ‘isim takımı’ diye isimlendirenlerin esas aldığı ‘iyelik’ kavramını kullanarak sıfat tamlaması dediklerini belirttikten sonra “*Arslan asker, tunç bilek takımlarının ne olduğu üzerine Türk Dil Kurumunun en ilgili iki kolu arasında da görüş ayrılığı sürüp gitmektedir: Biri bunların isim tamlaması, öbürü sıfat takımı sayar. Birleşseler, -hepimiz bu iki noktadan birinde- birleşsek öğretim bakımından belki küçük bir kolaylık sağlanır. Ne var ki bu birleşmeden anlatımın ne kazanacağı kestirilemez. Bana göre hiçbir şey!*” diyerek anlambilimin gelişmesi ile bu sorunun çözülebileceğini belirtir (1970: 6-7).

Tamlama yerine takım kelimesini ilk kullanan ve eğitimde genellikle temel teşkil eden görüşün sahibi olan Gencan, ‘İsim Tamlaması’ başlığı altında “*İsim takımları ek alışlarına göre üçe ayrılır: 1. Sevim’in kalemi, Orhan’ın paltosu, Ali’nin bileği; 2. Yazı kalemi, Çocuk paltosu, Erkek bileği; 3. Altın kalem, Yün palto, Demir bilek.*” bilgisini verdikten sonra ‘III. Üçüncü türlü İsim Takımı’ alt başlığı altında “*Demir kalem, bakır kap, yün çorap, tunç bilek, taş yürek...*” örneklerini kullanarak “*Takımı kuran kelimelerin ikisi de ek almamıştır. Anlamca ikiye ayrılıyor: 1. Tamlayıcı, asıl ismin neden yapıldığını gösteriyor:*

Mermer saray, kerpiç duvar, ipek entari, tahta sandık, lâstik top...2. Tamlayıcı, asıl ismin neye benzediğini gösterir:Aslan asker, tunç bilek, taş yürekli, tilki çocuk, sırma saç...” Bu çeşit tamlamalar, benzetmelerin en kısası ve anlamca en kuvvetlisidir (bkz. n° 372)” (1972: 88-89) şeklinde var olan görüşünü yeniden pekiştirir.

Semra Harut da takısız ad tamlaması tartışmalarına “Türkçede Takısız Tamlama Yanılgısı” adlı yazısıyla katılır ve “*Kısaca söylemek gerekirse iki adın ek almadan oluşturduğu tamlamalara takısız tamlama adını vermektense “sıfat tamlaması” başlığı altında incelemek yerinde olur kanısındayım. Nasıl ki “kızgın güneş” tamlaması bir sıfat tamlamasıysa “çelik tencere, tahta köprü, demir kapı” tamlamaları da birer sıfat tamlamasıdır. Çünkü!.. Sözcükler hep ad olmasına karşın 2. Adları nitelediği için önad konumuna geçmişlerdir. Bunlardan birini sıfat tamlaması, ötekini takısız ad tamlaması diye nitelendirmek durumu, olduğundan karmaşık duruma getirmektedir.” (1992: 36-37) cümleleriyle takısız ad tamlaması için kullanılan örneklerin birer sıfat tamlaması örneği olduğunu belirtmiş olur.*

Tahir Kahraman, “Türk Dilbilgisi Öğretiminde Birkaç Tanım ve Adlandırma Sorunu” adlı yazısında takısız ad tamlaması terimini yazarların söyledikleri gibi ilk olarak Tahir Nejat Gencan’ın kullanmadığını daha önce S. S. Mayzel’in Türk Dilinde İzafet adlı doktora tezinde “takısız ad takımlarını” “SO + MO (morfemsiz İzafet)” biçiminde simgeleyip incelemesinden hareketle çıkarsadığı “*Türkçenin sözdizimi kurallarını yabancı dillerin sözdizimi kalıplarına uydurma çabası”ndan başka bir şey değildir.” (1994: 124) sözleriyle konuyla ilgili genel değerlendirmesini “Kısacası, ad takımlarının anlam ve yapı özelliklerini taşımadıkları; tersine, bütün nitelikleri ile sıfat takımı olarak gösterilmeye uygun oldukları için, “demir kapı”, tahta köprü, altın yüzük, taş duvar, teneke kutu, mermerden saray, şeytan kız, kardan adam, kaya geçit” gibi öbekler, “sıfat takımı” sayılmalıdırlar.” (1994: 115-127) yargısıyla sonuca bağlayarak sıfat tamlaması yönünde kendi görüşünü beyan eder. Bu görüşünü, 1995 yılında yayımladığı “Takısız Ad Takımı Sorunu” başlıklı yazısında “*Mayzel’in bu tezi ve Batılı başka bilimadamlarının takısız takımlara yapıtlarında değinmeleri, “takısız ad takımı” belirlemesinin yabancı bilim adamlarından kaynaklandığını göstermektedir.” (1995: 18) cümlesiyle takısız isim tamlaması yakıştırmasının kaynağı ile ilgili görüşünün devam ettiğini gösterir.**

Ali Türkseven «“Takısız Ad Takımı” Olabilir mi?» adlı yazısında Banguoğlu, Şimşek, Ediskun ve Gencan’ın konuyla ilgili görüşlerini özetledikten sonra “*Öbür uzmanların görüşü daha tutarlı olmasına karşın, her nasılsa, Gencan’ın görüşü okul kitaplarına ağırlığını koymuştur. Gerçekte Gencan da üçüncü türlü ad takımı dediği takısız ad takımında verdiği örneklerin sıfat takımına çok benzediğinin ayırımındadır. Bu yüzden de üçüncü türlü ad takımını anlatırken “mermer saray” takımında “saray” sözcüğüne “asıl ad”, der; “mermer” de asıl adın (:sarayın)” neden yapıldığını belirtir. “Mermer saray” ad takımı ise “asıl ad”, “asıl olmayan ad(!)” gibi terimlendirmelere ne gerek vardır? “güzel saray” dersek, sıfat takımı olacak; “mermer saray” dersek, ad takımı olacak! Burada “güzel” ve “mermer” sözcükleri “saray”ı nitelemektedir; bu yüzden niteleme sıfatıdır.” dedikten sonra, “Takısız tamlama” görüşü tutarsızdır, bilimsel bir açıklaması yoktur; onlar gerçekte sıfat takımıdır. Bu yüzden, bu yaklaşımla hazırlanan yapıtlar gözden geçirilmeli ve düzeltilmelidir. Eleme ve seçme sınavlarında, yalnızca bu konudan değil, dilbilgisinin kesinlik kazanmayan ya da çok tartışılan konularından da sorular sorulmamalıdır.” görüşünü ileri sürer (1994: 80-82).*

Osman Bolulu, Ali Türkseven'in "Takısız Ad Takımı Olabilir mi?" başlıklı yazısını hedef alan "Türkçede Takısız Ad Takımı Vardır" başlıklı yazısında, sıfat tamlaması ile takısız ad tamlaması arasında on üç değişik fark ortaya koyarak takısız isim tamlamasının varlığını ispat etmeye çalışır (1995: 33-36).

Tahir Nejat Gencan'ı destekleyen bu görüşe Süreyya Eryaşar da "Takısız Ad Tamlaması" başlıklı yazısında "*Mermer saray*" takımındaki tamlayan mermer sözcüğü ise nasıl sorusunun yanıtı olamaz. Yani o, niteleme görevi yapmıyor, sarayın yapımında kullanılan varlığı bildiriyor. Varlıkları bildiren sözler adlardır; o nedenle mermer sözcüğü bu takımda sıfat değil, addır." tezini "Türkseven'in kuşkusunu giderecek başka bir olguyu belirtelim: Niteleme sıfatları ve belirteçleri derecelendirebilmektedir: *Güzel saray yerine daha güzel saray, çok güzel saray, en güzel saray deriz, ama daha mermer saray, çok mermer saray, en mermer saray demeyiz, diyemeyiz.*" sözleriyle kanıtlamaya çalışarak destek verir (1995: 30-31).

Ali Türkseven «"Takısız Ad Takımı" Olabilir mi? - 2» adlı yazısında ise (1994: 80-82) künyeli konuyla ilgili diğer yazısına Süreyya Eryaşar'ın sıfatların derecelendirilebilir olduğu oysa takısız ad takımındaki birinci adların derecelendirilemediğinden hareketle yaptığı eleştirisi üzerine "*Gencan'ın verdiği (Eryaşar'ın savunduğu) takısız ad takımı örneklerinin kimisini derecelendirmek de söz konusu: çok taş yürek(li), çok tilki çocuk, en çelik irade, çok şeytan adam, en melek insan gibi.*" diyerek "*Tek başına bir sözcüğün sıfat olamayacağı gerçeğini benimserseniz, ne Takısız Ad Takımı ne de Sıfatların Adlaşması gibi sorunlar olacaktır. Üstelik, birtakım sıfat takımlarıyla, "Takısız Ad Takımı"nda verilen örneklerin de karışması önlenecektir. Sıfatların bir adın önünde yer alıp onu anlamca belirttiği ya da nitelediği de iyice anlaşılırsa, san sıfatlarının adlardan sonra gelemeyeceği de kesinleşecektir. Buna bağlı olarak da "San Öbeği" adlandırması yaygınlaşacaktır.*" tezini ortaya koyar (1995: 43-45).

Tahir Kahraman da Ali Türkseven ve Süreyya Eryaşar'ın yazıları üzerine "Takısız Ad Takımı Sorunu" başlıklı bir yazı ile bu tartışmaya dahil olur. Kahraman, bu iki ismi eleştirmek yerine kendi görüşlerini belirteceğini söylediği yazısında takısız ad tamlaması terimi ile ilgili olarak yukarıda zikredilen yazıdaki fikirlerini yineledikten sonra "*Kısacası, "takısız ad takımı" denilen sözcük kümeleri; bir ilgeç ya da ortaç öbeği biçimindeki sıfat ögesiyle onun nitelediği bir addan oluşan sıfat takımlarının, Türkçenin anlatımı kısılatma eğilimi sonucunda, yalınlaştırılmasından oluşturulmuşlardır.*" fikrini ileri sürer. Devamla, "*Altın bilezik, çöp sepet, sırçadan köşk; şeker kız, tilki Cuma takımları anlam ve yapı özellikleri bakımından birer sıfat takımıdır. Bunların ad takımı olduklarını öne sürmek, Türkçenin dilbilgisi özelliklerini yabancı dillerin kalıplarına uydurarak açıklama çabası olmaktan başka bir anlam taşımaz.*" yargısıyla bu başlıkta verilen örneklerin birer sıfat tamlaması olduğu görüşünü ortaya koyar ve takısız tamlama örneklerini de "*... anlam ve yapı özellikleri bakımından birer sıfat takımıdır.*" cümlesiyle sıfat tamlaması sayar. (1995: 17-19).

"Takısız Ad tamlaması mı, Sıfat Takımı mı?" başlıklı yazısı ile duruma müdahil olan Tahir Balcı da bu yazısında sıfatlar ile ilgili detaylı bilgiler verdikten sonra "*Bu açıklamalardan çıkarılacak sonuç şudur: Türkçede takısız ad takımı/tamlaması yoktur. Bir öbeğin ad takımı olabilmesi için sözcükler arasında tamlayan-tamlanan ilişkisinin yanında tamlananın 3. kişi iyelik eki alması gerekir. Öte yandan ad takımının anlam*

bakımından belirleyici bir başka özelliği “birbirinden ayrı iki varlık ya da kavramın birbiriyle ilişkili olmalarıdır (Kahraman, s. 125). Eryaşar’ın takısız ad tamlaması olarak gördüğü, bizce sıfat takımı olan öbeklerde böyle bir ilişki yoktur.” teziyle sıfat tamlaması yönünde görüşünü bildirir (1995: 5-7).

Cengiz Büker de «“Takısız Ad Takımı” Denmeli mi?» başlıklı bir yazı ile bu konuda fikir beyan eden isimler arasında yerini alır. Ona göre de sorun başka dillerin sözcükleri cümle içinde kullanırken birbirinden değişik yapılarla ayırması söz konusu iken Türkçenin böyle bir yapısal ayırma sahip olmamasından kaynaklandığını belirttiğinden sonra Türkçedeki takısız isim tamlamalarının Almanca, Arapça ve Farsça söylenişlerini verdikten sonra bu yapıların sıfat tamlamasına denk düştüğü görüşünü ileri sürerek Bolulu’nun takısız ad takımı ile sıfat tamlamasını birbirinden ayırmak için ileri sürdüğü on üç maddeyi de bir bir eleştirir (1995: 36-38).

Hamza Zülfikar, «“Takısız Ad Tamlaması” Sorunu» başlıklı yazısında bu tartışmaları özel yazılar, dilbilgisi çalışmaları ve terimler sözlüğü bağlamında özetleyerek bütün bu çalışmalarda kullanılan örneklerin “*taş köprü*” türünde olanlarının sıfat tamlaması; “*şeytan adam*” türünde olanlarının sıfat tamlaması; “*Pamukkale, Beşiktaş, Fenerbahçe, Çankaya, köşe daire*” gibi örneklerden “*Pamukkale*” ve “*köşe daire*” türünde olanların sıfat tamlaması, “*Fenerbahçe (< Fenerbahçesi)*” türünde olanların belirtisiz isim tamlaması; “*devlet baba*” ve “*toprak ana*” türünde olanların sıfat tamlaması, “*Ayşe Hanım, Ali Bey*”, “*erkek kardeş*”, “*kara kalem*” gibi örneklerin de sıfat tamlaması sayılması gerektiğini çeşitli yollarla açıkladıktan sonra “*Radyo Tek, TRT 1, Butik Hasan*” gibi örneklerin Avrupa dillerinden aldığımız Türkçeye yabancı olan kalıplar olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak da bu tartışmalarda kullanılan örneklerin ya belirtisiz isim tamlaması ya sıfat tamlaması ya da yabancı dillerin kurallarıyla söylenmiş olmakla izah edilebileceğini söyleyerek Türkçede takısız isim tamlamasının olmadığı, üçüncü bir eksiz isim tamlamasından söz edilmemesi ve bu yönde ayrı bir sınıflandırma yapılmaması yönünde görüş beyan eder (1995: 781-789).

Hamza Zülfikar’ın (1995: 781-789) künyeli yazısından sonra eleştiri mahiyetinde Ayfer Çam Öneren de “Ah Şu Takısız Tamlamalar” başlığı ile bir yazı yazar. Bu yazıda, Öneren, Zülfikar ile aynı görüşü benimsediğini ancak Zülfikar’ın yazısında kullandığı yöntemleri doğrudan doğruya sözcüklerin değişken kullanımları olduğunu belirtmek yerine birtakım yapıların kısaltmaları olduğuna dayanan ispat yöntemini yanlış bulduğunu belirtmektedir (1995: 20-23).

Yavuz, Ad-Niteleyici Sözcüklerin Sınıflandırılması Sorunu” isimli yazısında konuyu çeşitli açılardan değerlendirdikten sonra “*Kimi dilcilerin ileri sürdükleri görüşlerin aksine Türkçe’de takısız isim takımı vardır. İkinci adda ekin bulunmayışı ve birinci adın niteleme işlevini görmesi, yan yana gelen sözcük grubuna sıfat takımı denmesini gerektirmez. Daha önce belirttiğimiz gibi, konunun anlam, biçim, işlev ve sözdizimsel özellikler açısından incelenmesi gerekmektedir.* (2000: 5)” sözleri ile sonuca bağlar ‘demir kapı’ dizisindeki örneklerin takısız isim tamlaması olduğu yönünde tezini ortaya koyar.

“Tarihi Metinlerdeki Örnekleri Işığında ‘Takısız Tamlama’ Konusu Üzerine” başlıklı bildirisinde Musa Duman, “*Belirtisiz tamlamalar bir ek ile genişletildiklerinde veya başka bir tamlama grubu içinde yer aldıklarında ise aynı şekilde iyelik ekini düzenli olarak düşürmektedirler. Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm(+ü) Başkanı, Türkiye Büyük Millet*

Meclisi Başkan(+ı) Vekili” (2001: 259-260) tespitini yaptıktan sonra bu durumu iyelik ekinin silikleşmesi veya belirsizleşmesi olarak açıklar.

2004 yılına gelindiğinde bu konuyla ilgili tartışma Eyüp Akman tarafından yine gündeme getirilir. Akman, “Belirtisiz İsim Tamlaması mı, Sıfat Tamlaması mı?” başlıklı yazısında “*Sonuç: 1) Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan öge bir niteleyen konumunda olduğu için, 2) Tamlayan öge tamladığı ismin bir türünü/çeşidini belirttiği için, 3) Belirtisiz isim tamlaması -özellikle özel isim ve yer bildirenlerin- eksilteli yapılar oldukları ve bunların gerçekte bir sıfat ekiyle yapılmış kuruluşlar oldukları için, belirtisiz isim tamlamalarının artık bir çeşit sıfat tamlaması olarak düşünülmesi gerektiği kanaatindeyiz.*” (2004: 119-124) tezi ile belirtisiz isim tamlamasındaki tamlayanları da sıfat tamlaması sayarak sorunun çok daha farklı bir alana çekilmesine kapı aralamıştır.

Recep Karaatlı, “Bir İsim Tamlamasında İyelik Ekinin Düşmesi Üzerine Bir Görüş” adlı makalesinde Duman’ın (2001: 259-260) künyeli çalışmasından hareketle “*Bu bakımdan bir isim tamlaması, bir başka isim tamlamasında yer aldığı zaman eklerinde her hangi bir değişiklik yapılmamalıdır. Başka bir deyişle bu durumlarda iyelik eki hiçbir surette düşürülmemelidir.*” (2004: 10-18) diyerek eksiz isim tamlamasının oluşumunu yanlış kullanıma bağlayarak bunun düzeltilmesi gerektiği yönünde görüşünü ortaya koyar.

Rıdvan Öztürk, “Afganistan Türkmencesi Metinlerindeki Eksiz Ad Tamlamaları” başlıklı yazısında “*Afganistan Türkmencesi ile yayınlanmış metinlerde görülen kalıplaşmamış-geçici eksiz ad tamlamaları ilginç bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellik, Türkmenistan Türkmenesinde ve diğer birçok Türk yazı dilinde görülen kalıplaşmış-kalıcı eksiz ad tamlamalarının oluşumuna bir izah olarak görülebilir. Yine Mayzel’in belirttiği gibi “Bu izafetler Türk dilinin olgunlaşma safhalarına muvazi olarak gelişmişler ve her biri muayyan ve kati şekiller almışlardır. Bununla beraber henüz tam ve kesin şekil almamış izafetler de vardır. Mesela, Sovyet Rusya ve Sovyet hükümeti gibi. Bu gibi izafetlere giren yeni kelimelerin Türkün düşüncesinde substantif veya adjektif olarak taayyün etmemiş olmamasındandır.*” diye de yorumlanabilir.” (2010: 592) diyerek Afganistan Türkmencesi ile yayınlanmış metinlerde eksiz ad tamlamalarının varlığını bir taraftan “*Bu yapılar bize Köktürk abidelerinde geçen “Ötüken yış, Tabgaç kagan, Türk bodun” örneklerini hatırlatmaktadır.*” (2010: 592) sözü ile hem Türkçenin ilk metinleri kadar eskiye hem de Mayzel’in gerekçesi ile bu kadar süre içinde gelişmemişliğe gönderme yapmış olur (2010: 585-593).

Caner Kerimoğlu, “Takısız Ad Tamlaması Tartışması ve Tür – Öbek İlişkisi” başlıklı makalesinde konuyla ilgili görüş bildirenleri, ‘*Konuyla İlgili Görüşler*’ başlığı altında 1.1. *İsim tamlaması görüşündekiler* 1.1.1. *Sıfat tamlaması görüşündekiler* başlıklarıyla iki başlık altında özetler ve ‘2. *Tartışma*’ başlıklı bölümde 2.1 *Tahta kaşık dizisinde tahta sıfat olabilir mi?* başlığı altında bu dizidekilerin sıfat olamayacak kadar somut olduğu gerekçesiyle olamayacağı yönünde sonuca ulaşır. 2.2. *Söz konusu yapılar söz dizimi temelinde nasıl adlandırılmalıdır?* başlığı altında ise *tahta kaşık, cam bardak* vb. yönetici ögeler ad olduğu için ad öbeği olarak adlandırılmaları gerektiği kanaatine ulaşır ve bu kanaatlerini ‘3. *Sonuç*’ başlığı ile üç maddede özetler. (2011: 1442-1456).

Hacer Tokyürek ve Çetin Pekacar “Eski Türkçeden Günümüze Eksiz Ad Tamlaması Meselesi” başlıklı ortak bir yazı ile durumu, eskiden günümüze ve tüm lehçeler bağlamında yapı-anlam boyutlarıyla ele alarak “*Pratik olarak eksiz ad tamlaması ile sıfat tamlaması şu şekilde ayırt edilebilir. Tamlamanın sıfat tamlaması olabilmesi için tamlayanın tamlananı*

benzerlik, nitelik yönünden belirtmesi; ad tamlaması olması için de tamlayanın tamlananı ilgi ve sahiplik yönünden belirtmesi gerekmektedir. Sonuç olarak Türkçede eksiz ad tamlaması vardır; ancak iyelik eki almamış her tamlamayı, kolaya kaçarak ad tamlaması olarak kabul etmek doğru olmayacaktır.” (2014: 9-38) sonucuna bağlarlar.

Sedat Balyemez de Türkçenin kadim bu sorunu için Dil Bilgisi Üzerine Açıklamalar adlı kitabında “2.1.4. Takısız İsim Tamlaması Sorunu” başlığını açar ve konuyu sıfat tamlaması ve isim tamlaması olarak kabul edişlerine göre dilcileri gruplandırır: “**Sıfat Tamlaması Olarak Kabul Edenler:** Tahsin Banguoğlu (Banguoğlu, 1998, 345), Leyla Karahan (Karahan, 2010, 52), İbrahim Delice (Delice, 2012c, 24), Zeynep Korkmaz (Korkmaz, 2009,275), Muharrem Ergin (Ergin, 2009,381), Günay Karaağaç (Karaağaç, 2011,212), Hamza Zülfikar (Zülfikar, 1995), Haydar Ediskun (Ediskun, 1993,123), Tahir Kahraman (Kahraman, 1995)” **İsim Tamlaması Olarak Kabul Edenler** (Bazı araştırmacılar, “takısız”, bazıları da “eksiz” terimini tercih etmektedir.): Tahir Nejat Gencan (Gencan, 2007, 201), Vecihe Hatipoğlu (Hatipoğlu, 1982, 19), Neşe Atabay-Sevgi Özel-İbrahim Kutluk (Atabay vd. 2003,49), Süer Eker (Eker, 2010, 403), Mustafa Özkan (Özkan, 1996), Caner Kerimoğlu (Kerimoğlu, 2011), Celal Demir (Demir, (Demir, 2007).” Ayrıca, kullanılan örnekleri Kadıköy, Paşabahçe gibi örnekleri 1. grupta, Eczane Ezgi, Otel Deniz gibi örnekleri 2. grupta, Demir kapı, kiraz dudak, cam bardak gibi örnekleri 3. grupta değerlendirerek 1. grup örnekleri “eksiz tamlama”, 2. grup örnekleri “Türk dilinin kurallarına aykırı ve yanlış”, 3. grup örnekleri “sıfat tamlaması” olduğu yönünde kendi fikrini belirtir; ancak, 3. grup ekler için tartışmanın devam ettiğini dolayısıyla akademik boyutta kalması gerektiğini de belirtir (2016: 212-214).

SONUÇ

Bütün bu tartışmalara bakıldığında sözcüklerin yan yana gelişindeki dilsel gerçekliği ifade eden dizisel farklılıkların çok iyi anlaşılmadığı ve durumun bu yüzden karıştırıldığı anlaşılmaktadır.

Bir ismin neden yapıldığı veya neye benzediğini belirten kelimelerle kurulan ‘demir perde’ ve ‘arслан asker’ dizisindeki örneklerin kesinlikle *sıfat tamlaması* sayılması gerekir; çünkü, kelimeler ontolojik olarak sıfat değil isim olarak doğar; sonradan başka bir ismin herhangi bir özelliğini belirtecek şekilde kullanılınca sıfat olarak adlandırılır.

Eksiz isim tamlamasının varlığı asla reddedilemez; çünkü, temeli Eski Türkçeye kadar dayanmaktadır ve iki kelime arasındaki ilişki her ne kadar anlam boyutuyla öne çıksa da yapı ile de ilintilidir. Yapı ilintisi, eklerin kullanılabilirliği ile belirlenir. ‘Ötüken Yışı’ yerine ‘Ötüken Yışı’ diyebiliyorsak bu onun aslında bir isim tamlaması olduğunun tescilidir. Bu dizideki örnekler, eksiz isim tamlaması sayılmalıdır.

Eksiz isim tamlaması örnekleri arasında verilen ve aslında İngilizceden olduğu gibi çeviri yoluyla alınan ‘Villa Faik’ dizisindeki örneklerin çoğalmaması ve gerçekleştirilebilecekse kullanımlarının engellenmesi için çalışılmalıdır; çok yaygınlık kazanırsa eksiz isim tamlaması olarak değil; ama, iki kelimenin arasındaki yapı ve anlam ilişkisini bilimsel temellere dayalı olarak tespit ettikten sonra isimlendirme yapılması gerekir. Kanaatimce, şu an için bu tür kullanımların önünü kesmek ve bu yabancı yapıların yerine Türkçesini kullanmak hâlâ mümkün görünmektedir.

Belirtisiz isim tamlamalarının sözdizimi içinde ‘Türk Dil Kurumu’ örneğinde olduğu gibi daha büyük yapılar veya sadece bazı dilbilgisi yapıları içinde yardımcı unsur

olarak kullanıldığında eksiz isim tamlaması yapısını kopyaladığı bir gerçektir. Tartışmalarda söylendiği gibi -Recep Kıratlı- bu eki düşürmeden kullanmak bazen mümkün olamamaktadır. ‘*Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı*’ şeklinde eki eksiltmeden kullanmak mümkün iken ‘*çarşamba günü*’ belirtisiz isim tamlamasını ‘*çarşamba günkü toplantı*’ yahut ‘*çalışma masası*’ belirtisiz isim tamlaması iken ‘*benim çalışma masam*’ diyememekteyiz. Bu yapılara da –her ne kadar ‘*Ötüken Yış*’ gibi tek başına söylenemese de- kanaatimce eksiz isim tamlaması denmelidir.

Bu tip dizilerin dışında eksiz isim tamlaması örneği olarak verilen ‘*Yahya Kemal*’ kullanımı gibi örnekler, artık özel isim öbeği olarak incelenmektedir; ki, doğrusu budur; çünkü, iki ismin birbiriyle ne anlamsal ne de yapısal bir bağı mevcuttur.

‘*Başçavuş*’ gibi ‘*sözcük öbeği*’ kategorisinden ‘*birleşik kelime*’ kategorisine geçmiş yapıların artık tamlama özellikleri kalmadığı için sözdizimsel yapıları asla sorgulanmamalıdır.

Bir özel ismin unvanı olan sözcük ‘*Madam Mihaylov*’ veya ‘*Bulgar marangoz*’ gibi başta kullanılıyorsa ‘*sıfat tamlaması*’; ‘*Vehbi Dede*’ gibi sonda kullanılıyorsa ‘*unvan öbeği*’ denmelidir; ‘*eksiz isim*’ tamlaması olarak belirtilmemelidir.

‘*Aş-hane*’ ve ‘*azm-i sefer*’ gibi yabancı dillerin kuralları ile oluşturulmuş yapılar da kaynak dilin kurallarına göre ‘*Farsça birleşik isim*’ yahut ‘*Farsça isim tamlaması*’ şeklinde betimlenmelidir.

Netice itibariyle, eksiz veya takısız isim tamlaması vardır; ancak, bu başlık altında verilen ‘*tahta kapı*’ ve ‘*yün kazak*’ gibi örnekler bu başlığa ait değildir; bunlar birer sıfat tamlamasıdır. “Türkçede eksiz veya takısız isim tamlaması yoktur.” demek de doğru değildir; çünkü, tartışmalardan da çok rahat bir şekilde anlaşılacağı üzere Eski Türkçe metinlerde sıklıkla kullanılmıştır.

Sözcük öbeklerini oluşturan biçimbirimlerin birbiri arasındaki ortak dizisel gerçeklik hep gözardı edilmiştir; bu doğrultuda hareket edilerek isimlendirme yapılmalıdır. Böyle olunca, birleşik sözcük ile sözcük öbeği birbirinden daha rahat ayrılabilceği gibi sözcük öbekleri de diğer sözcük öbeklerinden farklı dizisellikleri doğrultusunda rahatlıkla birbirinden ayrılabilir.

KAYNAKÇA

Atabay, Neşe, Kutluk İbrahim, Özel, Sevgi (1976), *Sözcük Türleri*, TDK Yayınları Yöneten ve Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Doğan Aksan, Ankara 1976.

Balyemez, Sedat (2016), *Dil Bilgisi Üzerine Açıklamalar*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

Banguoğlu, Tahsin (1940), *Ana Hatlarile Türk Grameri*, İstanbul.

Banguoğlu, Tahsin (1974), *Türkçenin Grameri*, Baha Matbaası, İstanbul 1974.

Bolulu, Osman (1995), "Türkçede Takısız Ad Takımı Vardır", *Çağdaş Türk Dili*, sayı 88, 1995.

Duman, Musa (2001), “Tarihi Metinlerdeki Örnekleri Işığında ‘Takısız Tamlama’ Konusu Üzerine”, *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, 12-13 Nisan 2001, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.

- Ediskun, Haydar (1963), *Türk Dil Bilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Emre, Cevat (1945), *Türk Dilbilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem (1958), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Eryaşar, Süreyya (1995), "Takısız Ad Tamlaması", *Çağdaş Türk Dili*, sayı 85, s. 30-31.
- Gencan, Tahir Nejat (1947), *Yazın Bilgileri ve Tarihsel Dilbilgisi*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul.
- Gencan, Tahir Nejat (1966), *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, İstanbul.
- Gencan, T.N. (1969), "Dilbilgisi Sorunları", *Türk Dili*, c. XX. s. 213.
- Güveli, Mustafa (1969), "Neden Ad Takımı Değil De Sıfat Takımı" *Türk Dili*, c. XIX, s. 210.
- Güveli, Mustafa (1969), "Neden Ad Takımı Değil De Sıfat Takımı" *Türk Dili*, c. XIX, s. 210.
- Harut, Semra (1992), "Türkçede Takısız Tamlama Yanılgısı", *Çağdaş Türk Dili*, 57. sayı 1992.
- Hatiboğlu, Vecihe (1972), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- İnan, Abdülkadir, S. S. MAYZEL Türk Dilinde İzafet (İzafet v Turetskom Yazıke,) Sov. Cumhuriyeti İlimler Akademisi Yayınlarından M.-L. 1957, 1958, s. 279-313.
- Kamadan, Muzaffer (1969), "Ortaöğretimde Dilbilgisi Sorunu". *Türk Dili*, c. XX. s. 216.x
- Karaatlı, Recep (2004), "Bir İsim Tamlamasında İyelik Ekinin Düşmesi Üzerine Bir Görüş" *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)* 15, Bahar, 9-18.
- Kerimoğlu, Caner (2011), "Takısız Ad Tamlaması Tartışması ve Tür – Öbek İlişkisi", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter 2011, p. 1442-1456.
- Kılıçoğlu, Vecihe (1954), "Dilimizin Bir Meselesi" *Türk Dili* III. c. 36 sayı.
- Tokyürek, Hacer; Pekacar, Çetin (2014), "Eski Türkçeden Günümüze Eksiz Ad Tamlaması Meselesi", *Dil Araştırmaları*, Sayı: 15, Güz, 9-38.
- Türkseven, Ali (1994), "Takısız Ad Takımı Olabilir Mi?-1", *Çağdaş Türk Dili*, sayı 77/78, s. 80-82.
- Türkseven, Ali (1995), "Takısız Ad Takımı Olabilir Mi?-2", *Çağdaş Türk Dili*, sayı 88, s. 43-45.
- Yavuz, M. Ali (2000), "Türkçe'de Ad- Niteleyici Sözcüklerin Sınıflandırılması Sorunu", *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, , Sayı 149, Temmuz, sayfa 1-5.

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRENENLERİN TÜRKİYE ve TÜRKÇEYE İLİŞKİN ALGILARININ İNCELENMESİ (ADÜ-TÖMER ÖRNEĞİ)

Gülnur AYDIN

Yard. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler
Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, gulnur.aydin@adu.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkiye ve Türkçeye ilişkin algılarını belirlemektir. Nitel bir yaklaşımın benimsendiği çalışmada, veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından oluşturulan “yarı yapılandırılmış görüşme formu” kullanılmıştır. İki bölümden oluşan formun; birinci bölümü öğrencilerin “demografik özellikleri”, ikinci bölümü ise “Türkiye ve Türkçe algıları” ile ilgilidir. Araştırmanın örneklemini 2017–2018 eğitim-öğretim yılında Adnan Menderes Üniversitesi Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezinde (TÖMER) Türkçe öğrenen yabancı öğrenciler oluşturmaktadır. Toplanan nitel veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiş, birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek düzenlenip yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda, yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkiye algılarının genellikle pozitif olduğu, geldikleri ülkelere göre Türkiye’yi daha refah sahibi bir ülke olarak gördükleri; Türkçeyi öğrenme amaçlarının ise öncelikle Türkiye’de görecekları lisans ve/veya lisansüstü öğrenimlerinde başarılı olmak, öğrenim hayatlarını bitirdikten sonra da Türkiye’de yaşamaya devam etmek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yabancılara Türkçe öğretimi, yabancı uyruklu öğrenciler, Türkiye ve Türkçe algısı.*

ANALYSIS OF PERCEPTIONS OF PEOPLE LEARNING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE ABOUT TURKEY AND TURKISH (ADÜ-TÖMER SAMPLING)

ABSTRACT

The purpose of this study is to define perceptions of people learning Turkish as a foreign language about Turkey and Turkish. In this qualitative study, semi-structured interview form formed by the researcher was used as data collection tool. First part of the form, which is formed of two groups, is about “demographic features” of students while second part is about their “perceptions of Turkey and Turkish. The research population is constituted by foreign students learning Turkish in Turkish Teaching Research and Application Center (TÖMER) in Adnan Menderes University in 2017-2018 academic year. Collected qualitative data was analyzed by content analysis method. Similar data was gathered and commented as part of specific concepts and themes.

As a result of the study, it was determined that people learning Turkish as a foreign language usually have positive perceptions about Turkey. They also think that Turkey is more prosperous than their countries. It was determined that their reason for learning Turkish is primarily for being successful in their undergraduate/graduate education in Turkey and for continuing to live in Turkey after finishing their education.

Key Words: Turkish education for foreigners, foreign students, Perception of Turkey and Turkish.

1. GİRİŞ

Ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesiyle birlikte insan ilişkileri, eğitim ve kariyer imkânları bakımından sınırların ve sınırlılıkların artık bir anlam ifade etmediği dünyada, yabancı bir ülkede yaşamak, yabancı bir dil öğrenmek, bir ayrıcalık olarak görülmektedir. Bu durum geleceğine küresel-evrensel ölçekte yön vermek isteyen ülkelerin iç ve dış politikalarına yansiyarak, farklı milletler, renkler, kültürler, inançlar, diller, vb. unsurlara saygı ve hoşgörüyü benimseyen insan odaklılığı ön plana çıkarmıştır. Türkiye için, bir zamanlar işçi olarak Avrupa ülkelerine yapılan yoğun Türk göçleriyle aşılacak sınırlar, zamanla Amerika’dan Avrupa’ya, Asya’dan Afrika ve Avustralya’ya kadar, dünyanın her kıtasından Türkiye’ye gelişlerin de kapısını aralamıştır. Böylelikle, bu konu, ülkemizde gerek siyasi, gerek sosyal, gerek ekonomik ve gerekse akademik olarak değer kazanmaya başlamıştır.

Farklı ülkelerden Türkiye’ye gelişlerin temel nedenlerinden biri de *eğitim*dir. “Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurumu ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı verilerinden faydalanılarak hazırlanan ‘2016 Türkiye Göç Raporu’na göre, Türkiye’de eğitim alan yabancı öğrenci sayısı 795 bin 962’dir. ..Türkiye’deki üniversitelerde 2016-2017 eğitim öğretim yılında eğitim gören yabancı öğrenci sayısı ise 103 bin 727’dir.” (<https://www.ntv.com.tr/egitim/turkiyedeki-yabanci-ogrenci-sayisi-795-bin-962ye-ulasti,OpnWuWDZLkyNsTNv5cZTpg>). Bu bilgiler, Türkiye’de öğrenim gören öğrencilerin hem Türkiye’ye hem de eğitim öğretim ortamına entegrasyonu için ciddi çalışmalar yapılması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Çünkü, “yabancı öğrencilerin Türkiye’de kaldıkları süre boyunca edindikleri tecrübeler, hem kendileri hem de yerli öğrenciler için kalıcı bir değer taşımaktadır. Bu sayede öğrenciler arasında derinleşen bağlar, ulusal sınırları aşarak kaynaşmayı sağlamaktadır.” (turkey.setimes.com; akt. Alyılmaz, Biçer ve Çoban, 2015: 331).

Türkiye’de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin en temel ihtiyaçlarından biri şüphesiz ki Türkçe öğrenme ihtiyacıdır. “Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ülkemizde son zamanlarda önem kazanmaya başlayan bir alandır. Özellikle Avrupa’da ve Türk Cumhuriyetlerinde Türkçeye karşı artan ilginin bir sonucu olarak bu alanda tartışma ve araştırmaların hızlandığı gözlemlenmektedir” (Bayyurt ve Yaylı, 2011: 1). Melanlıoğlu (2014: 387) da ilgili literatürden hareketle, yabancılara Türkçe öğretimi konusunun özellikle son yıllarda oldukça önem kazandığını dile getirmektedir.

Barın (2013: 312) Türkçe öğretiminin etkili ve verimli olabilmesi için ilk olarak hedef kitlenin dil öğrenme amacının belirlenmesi gerektiğini; böylelikle ne kadar ve nasıl öğretileceğine, hangi yöntem ve tekniklerin kullanılacağına karar verilebileceğini ifade etmektedir. Bütün bunlar bireyin amacına ulaşmada ihtiyacı olan dil öğretim etkinlik ve uygulamalarını da şekillendirmekte; kısacası dil öğretiminde bireysel farklılıkları incelemeyi gerektirmektedir.

Bir toplumun kendine özgü nitelikleri, insanın ancak başka toplumlarla karşılaşmasında, bir araya gelmesinde belirginleşir (Aksan, 2011: 17). Yabancı dil öğrenme süreci, tek başına dil öğrenmekten ibaret olmayan, çoğu zaman öğrenilen dilin konuşulduğu ülkeyi, toplumu, kültürü, tarihi, coğrafyayı ve sosyal yapıyı da öğrenmeyi gerektiren karmaşık ve uzun bir süreçtir. “Dilin içinde kültürün bütün özellikleri ve tarihsel, toplumsal tüm birikimleri bulunur. Dilin yalnızca göstergeler dizgesi değil, aynı zamanda kültür demek olduğu kabul edilirse, dil öğrenimi ve öğretiminde kültür ögesini hiçbir zaman unutmamak gerekir” (Bölükbaş ve Keskin 2010: 225).

Şengül, (2017: 92), bireylerin göç etmek istedikleri ülkeleri ve öğrenmek istedikleri yabancı dili neden tercih ettiklerini tespit etmenin, öğretimin daha gerçekçi bir zeminde planlanmasına ve sürdürülmesine yön verdiğini, bu nedenle yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkçeye ve Türkiye’ye yönelik görüşlerinin belirlenmesinin önemli bir araştırma konusu olduğunu belirtmektedir. “Türkiye’nin yabancılar nezdindeki yeri ve algısı, merak edilen bir olgu olduğu kadar; gelecek ile ilgili politik, sosyal, ekonomik ve kültürel değerleri de etkileyen bir konudur. Bu bakımdan ‘dışardan bakan bir gözün’ değerlendirmesi ile kendi aynasında kim olduğunu idrak etmeye çalışan bir ülkenin reel yapısı daha net okunacaktır. Algıların farklılaşması çeşitli faktörlere bağlı olsa da ‘doğruluk payları’ görecelik penceresinden dikkatle takip edilmelidir” (Uçak, 2017: 511).

Dilek (2016: 21), uluslararası öğrencilerin ya da öğrenci hareketliliğinin bir çok araştırmaya konu olduğundan ve bu araştırmalarda sorunların incelenip çözüm yolları ortaya konduğundan bahsetmektedir. MacIntyre ve Clement, (1997: 2; akt. Tunçel, 2016: 108) de yabancı dil öğrenimi üzerine gerçekleştirilen araştırmaların yabancı dil öğrenen bireylerin öğrenim stratejilerine, perspektiflerine ve inançlarına yöneldiğini belirtmiştir. Algı belirleme çalışmaları da bunlardan biridir.

Türk Dil Kurumu (1998: 80), *algı* kavramını “bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak” şeklinde tanımlamaktadır. “Yabancı dil öğretimi üzerine yürütülen çalışmalarda, hem önceki dil öğrenme deneyimleri hem de sahip olunan kültürel geçmişin yabancı dil öğrencilerinin dil öğrenmeyle ilgili algılarını şekillendirmede önemli bir yeri olduğu belirtilmektedir” (Melanlıoğlu, 2014: 387). Bu bakımdan yabancı öğrencilerin Türkiye’ye ve Türkçe öğrenmeye yönelik algılarını değerlendirmek ve varsa olumsuz algıları düzeltmek için adımlar atabilmek adına öneriler sunmak oldukça önemlidir.

Bu bağlamda yapılan alan yazın taramasında benzer çalışmalara rastlanmıştır. Belirli

bir ülke sınırlaması ile yapılan çalışmalara bakıldığında; Akkaya (2013), Suriyeli mültecilerin Türkçe algılarını; Melanlıoğlu (2014), Tanzanyalı öğrencilerin Türkçe öğrenme süreciyle ilgili algılarını; Alyılmaz, Biçer ve Çoban (2015), Atatürk Üniversitesinde öğrenim gören Kırgız öğrencilerin Türkçe ve Türkiye'ye yönelik görüşlerini; Tunçel (2016), Yunan üniversite öğrencilerinin yabancı dil olarak Türkçeye yönelik algıları ve Türkçe öğrenme sebeplerini; Şengül, (2017) yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Afganistanlı Özbek Türklerinin Türkiye Türkçesine yönelik görüşlerini ve Uçak (2017), Irak'ta yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin Türkiye, Türkler ve Türkçe algısını incelemiştir. Ülke sınırlaması yapılmayan, farklı uluslardan öğrencilerin yer aldığı çalışmalara bakıldığında ise Özer, Duran, Hızlı ve Çınar (2014), Erasmus programıyla Türkiye'ye gelen yabancı uyruklu öğrencilerin Türk kültürü ve yaşayışı hakkındaki düşüncelerini; Gürbüz ve Güleç (2016), Türkiye'de eğitim gören yabancı öğrencilerin Türkçeye ilişkin görüşlerini; Dilek (2016), Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen uluslararası öğrencilerde ve eğitim dili Türkçe olan üniversitelere gidenlerde Türkçe algısını incelemiştir. Çalışmaların genelinde Türkiye ve Türkçeye yönelik olumlu ifadelerin ağırlıklı olduğu görülmekle beraber az da olsa olumsuz algıların olduğu ortaya konmuştur.

Ülkemize üniversite eğitimi almaya gelen yabancıların ilk karşılaştıkları kurumlar, bu öğrencilere gerek duydukları Türkçe eğitimi vermek için kurulan TÖMER'lerdir (Güleç ve İnce, 2013: 98). Yapılan bu araştırma ile Adnan Menderes Üniversitesi Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin Türkiye'ye ve Türkçe öğrenmeye yönelik algılarının belirlenmesi, elde edilen verilerden hareketle de alan yazına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkiye'ye yönelik algıları nelerdir?
2. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkçe öğrenmeye yönelik algıları nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Adnan Menderes Üniversitesi Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye ve Türkçe öğrenmeye ilişkin görüşlerini ortaya koymanın amaçlandığı bu çalışmada, *nitel-betimsel araştırma* yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırma, sosyal yaşamı ve insanla ilgili problemleri kendine özgü metotlarla sorgulayarak anlamlandırma süreci olarak ifade edilmektedir (Creswell, 1998). Bir başka ifadeyle “Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 39).

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden *özel durum çalışması* tercih edilmiştir. Durum çalışması, bir ya da daha fazla olayın, ortamın, programın sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelendiği desen olarak tanımlanmaktadır (Yin, 1994: 185). Özel durum çalışmaları aynı zamanda verilerin birbirleriyle olan ilişkilerini inceleyip sebep sonuç ilişkilerini açıklayabilme konusunda da fırsatlar sunmaktadır (Çepni, 2005). Bu desenin

yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye ve Türkçe öğrenmeye yönelik algılarının nasıl olduğunu sebepleriyle birlikte ayrıntılı şekilde irdelemeye en uygun desen olduğu düşünülmektedir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılında Adnan Menderes Üniversitesi Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezinde (ADÜ-TÖMER) Türkçe hazırlık kurslarına devam eden yabancı uyruklu öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde *amaçlı örnekleme* yöntemlerinden *kolay ulaşılabilir örnekleme* kullanılmıştır. “Amaçlı örnekleme, araştırmada belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlara göre bir seçim yapılacaksa kullanılır” (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009: 91). Yıldırım ve Şimşek (2006), kolay ulaşılabilir durum örnekleme yönteminin araştırmaya hız ve pratiklik kazandırdığını; genellikle, görece olarak daha az maliyetli olduğunu; ayrıca, tanıdık bir örneklem üzerinde çalışmanın, bazı araştırmacılar için daha pratik ve kolay algılanabileceğini belirtmektedir.

Çalışma grubunda yer alan yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Ülkelere ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Uyruk	Cinsiyet		N
	K	E	
Etiyopya	-	2	2
Somali	1	3	4
Azerbaycan	1	5	6
İran	1	1	2
Arnavutluk	1	1	2
Mısır	-	1	1
Irak	1	-	1
Ukrayna	1	-	1
Ürdün	-	1	1
Fas	1	-	1
Zimbabve	1	-	1
Afganistan	-	1	1
Suriye	1	-	1
Letonya	1	-	1
Toplam	10	15	25

Tablo 1’de görüldüğü gibi, bu araştırmanın katılımcıları 14 ülkeden, yaşları 17 ile 36 arasında değişen, 10 kadın ve 15 erkek olmak üzere toplam 25 yabancı uyruklu öğrencidir. ADÜ-TÖMER’de A2 ve B1 seviyelerinde öğrenim görmekte olan katılımcıların 8 tanesi misafir öğrenci kaydı ile Türkiye’de bulunan, geri kalan 17 tanesi ise YÖS ile Adnan Menderes Üniversitesinde farklı fakültelere yerleşmiş ancak Türkçe hazırlık görmek zorunda

olan öğrencilerdir. Katılımcıların araştırmaya katkı konusunda gönüllü olması konusunda özen gösterilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, *yarı yapılandırılmış görüşme tekniği* ile toplanmıştır. Görüşme tekniği, araştırmada cevabı aranan sorular çerçevesinde ilgili kişilerden veri toplama (Büyüköztürk vd., 2009) olarak tanımlanmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmede, “araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar” (Türnüklü, 2000: 547). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin araştırmacıya sunduğu en önemli kolaylığın, önceden hazırlanan görüşme protokolüne bağlı olarak sürdürülmesi nedeniyle daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgiler sunması olduğu ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Araştırmada, araştırmacının benzer çalışmalardan (Şengül, 2017; Uçak, 2017; Tunçel, 2016; Gürbüz ve Güleç, 2016; Alyılmaz, Biçer ve Çoban, 2015; Melanlıoğlu, 2014) hareketle oluşturduğu yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu iki bölümden oluşmuştur: Birinci bölümde cinsiyet, yaş, uyruk ve varsa öğrenim görmeye hak kazandığı bölüme yönelik bilgiler; ikinci bölümde ise Türkiye ve Türkçe öğrenmeye yönelik algıları tespit etmek için öğrencilerin cevaplaması gereken 12 soru yer almıştır. Cevaplar yazılı olarak alınmış, öğrencilerin bazılarının Türkçesinin çok iyi olmaması nedeniyle zaman zaman sorularla ilgili ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır.

Görüşme sorularının amaca ne derece hizmet ettiği, uygulanabilirliği ve anlaşılabilirliğini değerlendirmek için üç alan uzmanından görüş alınmış, öneriler doğrultusunda görüşme formuna son hali verilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmanın verileri *içerik analizi yöntemi* ile çözümlenmiştir. “İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 27). Veriler çözümlenirken, öğrencilerin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara verdiği cevapların, benzer ve ayrı yanları belirlenmiş; bu belirlemelere göre kodlar (konular/başlıklar) oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlar doğrultusunda, verilen cevaplar tablolar halinde sunulmuştur.

İlgili çözümlenmeler yapılırken görüşme formundaki yazılı verilere müdahale edilmemiş, özgün haline bağlı kalınarak değerlendirme esas alınmıştır.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkiye’ye ve Türkçe öğrenmeye yönelik algılarını, Adnan Menderes Üniversitesi Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrenciler özelinde incelemeyi amaçlayan bu çalışmadan elde edilen bulgular, araştırma sorularının sırasına göre, yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular çerçevesinde, frekans dağılımları ile birlikte tablolar halinde verilmiştir. Toplam katılımcı sayısı 25 olmasına rağmen, sorulara verilen cevaplar birden fazla görüş içerdiğinden tablolardaki frekans değerleri oldukça çeşitlilik göstermektedir. Her tablo, katılımcıların sorulara verdikleri cevaplardan (müdahale edilmeksizin / yazım-noktalama yanlışlarıyla birlikte) alıntılarla desteklenmiştir.

3.1. Birinci Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular (yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkiye'ye yönelik algıları)

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkiye'ye geliş nedenleri ile ilgili cevapları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'ye Geliş Nedenlerine Göre Yabancı Öğrenciler

	Görüşler	f
<i>Türkiye'ye geliş nedeniniz nedir?</i>	Yükseköğrenim	23
	Evlilik	2
	Kaliteli eğitim almak	2
	Burada yaşıyoruz.	1
	Toplam	28

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 2'ye bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 23'ü Türkiye'ye geliş nedeni olarak öncelikle üniversite öğrenimini dile getirirken 2'si bir Türk ile evlenmiş olmayı, 2'si kaliteli eğitim almayı ve 1'i de ailesiyle birlikte Türkiye'ye yerleşmiş olmayı gerekçe göstermiştir. Şengül (2017: 96) de Afganistanlı Özbek öğrencilerin en çok ifade ettikleri Türkiye'de eğitim görme nedenlerinden biri olarak "Türkiye'nin eğitim kalitesi (4)"ni tespit etmiştir. Yine Alyılmaz, Biçer ve Çoban (2015: 333) da Kırgız öğrenciler üzerine yaptıkları çalışmada, en çok ifade edilen Türkiye'de eğitim görme nedeninin "eğitim imkânları (6)" olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bulgular, çalışmamızın bulgularında yer alan "kaliteli eğitim almak (2)" maddesiyle örtüşmektedir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Azerbaycanlı öğrenci: *Tıp bölümün kazanıb dahada iyi olmak için*

İranlı öğrenci: *Ben üniversite okumaya Türkiye'ye geldim.*

Etiyopyalı öğrenci: *Öğrenme görmek için*

Faslı öğrenci: *Evlilik ve öğrenme için*

Azerbaycanlı öğrenci: *Kaliteli eğitim almak için*

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkiye'yi nasıl bulduklarına yönelik görüşleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Türkiye’yi Nasıl Bulduklarına Yönelik Öğrenci Görüşleri

	Görüşler	f
<i>Türkiye’yi nasıl buldunuz (sosyal yapı, tarih, coğrafya vs.)? Sizce Türkiye nasıl bir ülkedir (güçlü, orta düzey, zayıf vs.)?</i>	Genel olarak iyi/güzel bir ülkedir.	19
	Orta düzey bir ülkedir.	12
	Güçlü bir ülkedir.	8
	Vatan sevgisi çok yüksektir.	2
	İnsanları ırkçı değil, yabancılardan hoşlanıyorlar.	2
	Sosyal yapısı zayıf bir ülkedir.	1
	Güvenli bir ülkedir.	1
	Coğrafi yapısı benim ülkeme çok yakındır.	1
	Kendi ülkem gibi görüyorum.	1
	İmkânları kısıtlı bir ülkedir.	1
	Bağımsız bir ülkedir.	1
	Toplam	49

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 3’e bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 19’u Türkiye’yi güzel bir ülke olarak bulduklarını; 12’si “orta düzey”, 8’i “güçlü bir ülke” olarak gördüklerini; 2’si “vatan sevgisinin çok yüksek olduğu”nu; 2’si de “ırkçılıktan uzak yabancıların sevildiği bir ülke” olarak algıladıklarını belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra, “sosyal yapısının zayıf olduğu”nu, “güvenli olduğu”nu, “coğrafi yapısının kendi ülkesiyle benzerlik gösterdiği”ni, “kendi ülkesi gibi gördüğü”nü, “imkânlarının kısıtlı olduğu”nu, “bağımsız bir ülke olduğu”nu ifade eden katılımcılar da olmuştur. Uçak (2017: 499)’ın Irak’ta yabancı dil olarak Türkçeyi öğrenenlerin Türkiye, Türkler ve Türkçeye yönelik algılarını araştırdığı çalışmasında katılımcılar, Türkiye’yi %32 oranında “orta düzey”, %32 oranında “bölgesel bir güç”, %36 oranında da “dünyada super güç” bir ülke olarak tanımlamışlardır. Bu bulgular, tablodaki “orta düzey bir ülkedir (12)” ve “güçlü bir ülkedir (8)” maddelerini desteklemektedir. Şengül (2017: 96) de çalışmasında, Özbek öğrencilerin Türkiye’yi “dost (5)”, “İslamî (3)”, “iklim şartları iyi (2)” ve “güvenli (1)”, bir ülke olarak tanımladıklarını belirtmiştir. Şengül (2017)’ün Türkiye’nin “güvenli” bir ülke olduğuna dair bulgusu, bu tablodaki “güvenli bir ülkedir (1)” maddesini destekler niteliktedir. Yine bu konuda Akkaya (2013: 185) yaptığı çalışmayla, Suriyeli mültecilerin Türk’e ve Türkiye’ye yönelik geliştirdikleri metaforların, “Türk’e ve Türkiye’ye güven” duyulduğunun bir kanıtı olarak görülebileceğini ortaya koymuştur.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Bir Orta Doğu ülkesi olan Ürdün’den gelen öğrencinin, ülkesindeki sosyal yapı düşünüldüğünde Türkiye ile ilgili yaptığı yorum ilginçtir:

Ürdünlü öğrenci: *Genelde iyi, ama sosyal yapısında biraz zayıf.*

Biri Orta Doğu ve biri Afrika ülkesinden gelen iki farklı öğrencinin Türkiye’yi nasıl bulduklarıyla ilgili aynı algılara sahip oldukları görülmektedir.

Iraklı öğrenci: *Güzel bir ülke ve insanlar yabancılardan hoşlanıyorlar.*

Zimbabveli öğrenci: *Türkiye güzel ve insanlar çok güzel ve en çok önemlisi ırkçı değil.*

Yine, bir Orta Doğu ülkesi olmasına rağmen İran’dan gelen bir öğrencinin coğrafi ve dilsel yakınlık hissettiği Türkiye’yi “güvenli” bir ülke olarak ifade ettiği görülmektedir:

İranlı öğrenci: *Bir coğrafi yapısınan bir dili benim dilime yakın olması için ve Türkiye bence orta düzeydedir. Yanı iyi bir ülkedir emniyetli ve ben seviyorum.*

Afrika ülkelerinden gelen öğrencilerin kendi ülkelerindeki yerel yaşamdan “devlet” bilincinin yerleşik olduğu, “vatan sevgisi”nin açıkça görüldüğü Türkiye’ye gelmeleri, Türkiye ile ilgili algılarına da yansımıştır. Batı Asya ile Doğu Avrupa’nın kesişim noktası olan Kafkasya’da yer alan Azerbaycan’dan gelen öğrencinin de benzer bir algıyı yansıttığı anlaşılmaktadır.

Somalili öğrenci: *Güclüdür çünkü Türkiye’deki insanlar devlet nedir iyi biliyorlar bence ülke güçlü yapanlar ülkedeki insanın ülke sevgisidir.*

Azerbaycanlı öğrenci: *Güçlü bir ülkedir. Çünkü vatan sevgisi çok yüksektir.*

Türkiye ile daha önceden bağı olan, sürekli gelme imkânı bulan bir öğrencinin ifadesi ise Türkiye sevgisinin göstergesi gibidir.

Arnavut öğrenci: *Türkiye’ye her yıl geldim içim kendim ülkem gibi görüyorum.*

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkiye’nin hangi alan(lar)da gelişmiş bir ülke olduğuna yönelik görüşleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Türkiye’nin Hangi Alanlarda Gelişmiş Bir Ülke Olduğuna Yönelik Öğrenci Görüşleri

	Görüşler	f
<i>Sizce Türkiye hangi alanlarda gelişmiş bir ülkedir (siyaset, eğitim, ekonomi, askeri, turizm vs)?</i>	Turizm	17
	Ekonomi	6
	Eğitim	3
	Siyaset	3
	Bir fikrim yok	3
	Askeri	2
	Sanayi	1
	Toplam	35

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 4’e bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 17’si Türkiye’nin “turizm”, 6’sı “ekonomi”, 3’ü “eğitim”, 3’ü “siyaset”, 2’si “askeri”, 1’i de “sanayi” alanında gelişmiş bir ülke olduğunu belirtmiştir. 3 öğrenci ise fikir sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Öğrencilerin; Gayri Safi Millî Hasıla (GSMH) içindeki payı 2016 yılı verilerine göre %2,6 (<https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/gsmh-icindeki-payi-1963-79.html>) olmasına rağmen, doğal güzellikler, tatil beldeleri ve bu beldelerdeki yatırımlardan hareketle turizmin çok güçlü olduğunu düşünmeleri, var olanla algılanan arasındaki tezatı da ortaya koymaktadır.

Azerbaycanlı öğrenci: *turizm alanında. çünkü Denizi çok güzel mazeleri çok güzel ve çoğ insanlar seyahate gitmek için Türkiye’ye geliyorlar.*

Bazı öğrencilerin, turizm dahil pek çok alanda Türkiye’yi gelişmiş bir ülke olarak algıladıkları da görülmektedir.

İranlı öğrenci: *Bence turizm ve sanayide daha gelişmiştir deniz var.*

Mısırlı öğrenci: *Bence Türkiye'ye ekonomik, turizm, eğitim, daha çok gelişmiş.*

Suriyeli öğrenci: *Türkiye turizm, siyasi ve eğitim alanlarında gelişmiş bir ülkedir.*

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkiye'de yaşam şartlarını nasıl bulduklarına yönelik görüşleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Türkiye'de Yaşam Şartlarını Nasıl Bulduklarına Yönelik Öğrenci Görüşleri

	Görüşler	f
<i>Türkiye'de yaşam şartlarını nasıl buluyorsunuz?</i>	Orta seviyede	10
	Pahalı bir ülke	7
	Ucuz bir ülke	3
	Fikrim yok	3
	İleri seviyede	2
	Türkiye'de kadın olmak çok zor	1
	Benim ülkemdeki gibi	1
	Toplam	27

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 5'e bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 10'u Türkiye'de yaşam şartlarını "orta seviyede" bulurken, 7'si "pahalı bir ülke", 3'ü "ucuz bir ülke", 3'ü "fikrim yok", 2'si "ileri seviyede", 1'i "Türkiye'de kadın olmak çok zor", 1'i de "benim ülkemdeki gibi" şeklinde görüş beyan etmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Dünyada Avrupa ülkesi olmanın gelişmişlikle paralel algılandığı bir yaklaşım söz konusuysen, Arnavutluk'tan gelen öğrencinin Türkiye'yi gelişmiş ve kendi ülkesi gibi görmesi dikkat çekicidir. Türkiye gibi Orta Doğu ülkesi olan İran'dan gelen öğrenci ise, gelişmişlikten ziyade orta düzey bir yaşamın olduğundan bahsetmektedir.

Arnavut öğrenci: *Her şey gelişmiş olduğu için, şartlar kendi ülkemde gibi.*

İranlı öğrenci: *Bence orta düzeyde bir yaşam var Türkiye'de ne çok iyi ne de çok kötü*

Türkiye'deki yaşam şartları ile ilgili algılar/değerlendirmeler, gelişmişlik ve sosyo-ekonomik durumu birbirinden çok farklı olan Afrika ülkeleri ile Avrupa ülkeleri arasında değişiklik göstermektedir. Somalili öğrenci Türkiye'deki yaşam şartlarına, kısıtlı imkânlarından dolayı maddi boyutta bakarken, Ukraynalı öğrenci kendi ülkesinde kadın olarak rahat yaşama standardını Türkiye'de yakalayamamaktan muzdarip olduğunu; Letonya'dan gelen öğrenci ise bir Türk ile evli olmasına ve uzun süredir Türkiye'de yaşamasına rağmen yaşam şartları hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmektedir.

Somalili öğrenci: *bence pahalıdır bizim gib Afrikadan gelen biraz pahalı geliyor.*

Ukraynalı öğrenci: *Bana göre Türkiye'de bir kadın olmak çok zor.*

Letonyalı öğrenci: *Dürüstçe konuşmak, bilmiyorum.*

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türk insanını nasıl bulduklarına ve Türk insanının en belirgin özelliklerine yönelik görüşleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Türk İnsanını Nasıl Bulduklarına Yönelik Öğrenci Görüşleri

	Görüşler	f
<i>Türk insanlarını nasıl buldunuz? Sizce Türk insanlarının en önemli özelliği nedir?</i>	Yardımsever	6
	Dost canlısı	4
	Sıcakkanlı	4
	Samimi	3
	Vatansever	3
	Yabancıları çok seviyorlar.	2
	Her türlü insan var	2
	Fikrim yok	2
	İrkçı	1
	Toplam	27

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 6’ya bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 6’sı Türk insanını “yardımsever” bulurken, 4’ü “dost canlısı”, 4’ü “sıcakkanlı”, 3’ü “samimi”, 3’ü “vatansever”, 2’si “yabancıları çok seviyorlar”, 2’si “her türlü insan var”, 2’si “fikrim yok” ve 1’i de “ırkçı” şeklinde görüş belirtmiştir. Şengül (2017: 96), çalışmasında, Özbek öğrencilerin Türk insanların özellikleriyle ilgili “yardımsever ve misafirperver (11)” maddesinin öne çıktığı şekilde görüş bildirdiklerini ortaya koymuştur. Bu bulgu, tabloda yer alan ve frekans değeri en yüksek olan “yardımsever (6)” maddesini desteklemektedir. Alyılmaz vd. (2015: 336) de Kırgız öğrencilerin Türk halkına yönelik değerlendirmelerinin “bazıları iyi bazıları kötü (6)”, “çoğunlukla iyi (4)”, “farklı kültürlere kapalı (3)” ve “yardımsever (3)” şeklinde olduğunu tespit etmişlerdir. Özer, Duran, Hızlı ve Çınar (2014: 357) Türkiye’ye gelen Erasmus öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada Türk insanının karakteristik özelliklerinin “arkadaş canlısı olmaları (6)”, “çok sigara içmeleri (3)”, “yardımsever olmaları (2)” ve “misafirperver olmaları (1)” şeklinde sıralandığını ifade etmişlerdir. Uçak (2017: 503) da Iraklı öğrencilerin gözünde Türklerin ayırt edici özelliklerini %36 hoşgörülü, %16 ilginç, %16 kurnaz, %12 akıllı, %8 kibar, %8 kaba olarak tespit ederken, %4’ünün bu konuda kararsız kaldığını ortaya koymuştur.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Öğrencilerin Türk insanı ile ilgili en çok üzerinde birleştikleri özellik olan “yardımseverlik”, Suriye gibi savaş yaşanan ve vatandaşları Türkiye’ye sığınan bir ülkeden gelenler için daha da anlam kazanmaktadır. Bunun dışında, Türkiye’ye geldiğinde kendisine yardımcı olunan Iraklı öğrenci de bu algısını aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

Suriyeli öğrenci: *ben şimdiye kadar Türk insanları çok iyi tanıdım ve onlar en iyi önemli özellikleri insanlara iyi yardım etmektir.*

Iraklı öğrenci: *Türk halkı çok yardımcı olmaktan hoşlanıyorlar.*

İran’ın Azeri bölgesinden gelmesi sebebiyle kültürel olarak Türkleri kendisine yakın hissetmesine rağmen, Türklere “ırkçılık” atfeden öğrenci, bunu aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

İranlı öğrenci: *zaten Türkiye türkleri ve benim ülkemdeki Azeri türkleri kültürden birbirine yakındılar ve Türkler ırkçı milletdiler biraz*

Avrupa, Afrika, Kafkasya ülkelerinden gelen aşağıdaki öğrencilerin hepsinin birleştiği nokta Türklerin “dost canlısı” olmasıdır:

Ukraynalı öğrenci: *Bana göre Türkiye’de çok iyi insanlar yaşıyorlar. Yabancıları çok dostça seviyorlar.*

Zimbabveli öğrenci: *Dost canlısı olması nedeniyle Türk halkını diğerlerinden ayırt edebilirim*

Etiyopyalı öğrenci: *Türk insanları dostça*

Azerbaycanlı öğrenci: *Türk insanlarını çok iyi buldum. En önemli özelliği dostluk olması.*

Yine bir Afrika ülkesi olan Fas’tan gelen öğrencinin ise Türk insanıyla ilgili daha gerçekçi yorum yapması dikkate değerdir:

Faslı öğrenci: *Her türlü insan var iyide kötüde.*

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türk kültürünü nasıl bulduklarına ve kendi kültürleriyle Türk kültürü arasında benzerlik olup olmadığına yönelik görüşleri Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Türk Kültürünü Nasıl Bulduklarına Yönelik Öğrenci Görüşleri

	Görüşler	f
<i>Türk kültürünü nasıl buldunuz (yemekler, giyim-kuşam, müzik, eğlence vs)? Kendi kültürünüze yakın özellikleri var mı?</i>	Genel olarak Türk kültürünü beğendim	13
	Benim kültürüme benziyor	11
	Benim kültürümden çok farklı	6
	Yemekleri güzel	4
	Yemekleri beğenmiyorum	4
	Müzikleri güzel	2
	Giyim tarzını güzel bulmuyorum	2
	Güzel giyiniyorlar	1
	Toplam	43

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 7’ye bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 13’ünün genel olarak Türk kültürünü beğendiğine dair görüş bildirdiği, 11’inin Türk kültürünü kendi kültürüne benzettiği, 6’sının kendi kültüründen çok farklı bir kültür olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Tablo incelenmeye devam edildiğinde, 4 öğrencinin “Türk yemekleri güzel”, 4’ünün “yemekleri beğenmiyorum”, 2’sinin “müzikleri güzel”, 2’sinin “giyim tarzını güzel bulmuyorum”, 1’inin de “güzel giyiniyorlar” şeklinde fikir beyan ettiği dikkat çekmektedir. Uçak (2017: 507) Iraklı öğrencilerin Türk yemeklerini %80 oranında beğendiklerini, Türk giyim kuşamını “sıklıkla” ve “her zaman” seçeneklerinde %32, “ara sıra” seçeneğinde ise %28 oranında beğendiklerini ortaya koymuştur.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Öğrencilerin Türk kültürü ile ilgili bakış açılarında belirleyici olan unsurlardan birinin

“din” ögesi olduğu görülmektedir. Bu da, Türk kültürüyle kendi kültürünün benzeşiklik/yakınlık durumuna yönelik algıyı etkilemektedir.

Zimbabveli öğrenci: *benim kültürüme yakın bulmuyorum çünkü ben bir Hristiyanım*

Somalili öğrenci: *Türk kültür biraz yakın çünkü Türkiye musliman bir ülke biz de öyleyiz*

Kültüre bakış açısını belirleyen önemli bir unsur da “tarih”tir. Bu bakımdan Arnavut bir öğrenci ile Iraklı bir öğrencinin tarihe gönderme yaparak ortaya koyduğu Türk kültürü ve Türk kültürüne yakınlık algısı dikkate değerdir:

Arnavut öğrenci: *Arnavutlar Türkler’le aynen toprakta yaşadık bu yüzden kültürünü çok yakınız.*

Iraklı öğrenci: *Yakın buluyorum evet, Irak ve Türkiye’nin tarihi bir ilişkisi var.*

Azerbaycanlı bir öğrenci, Türk kültürüyle Azeri kültürünün yakınlığını dile getirirken “kardeş ülke” ifadesini kullanmış, Azerbaycan’da yaygın olarak kullanılan “bir millet iki devlet” anlayışını algısına yansıtmıştır.

Azerbaycanlı öğrenci: *Evet yakın buluyorum. Çünkü kardeş ülke.*

Kültür konusunda bilinçli bir yaklaşım sergileyen İranlı öğrencinin benzerliklerin de farklılıkların da olduğunu dile getirmesi ve bu farklılıklara yaklaşımı önemlidir.

İranlı öğrenci: *Türk yemekleri iyidir. Türk müziklerin çok seviyorum. Kültürlerimiz çok yakın değil ama bazı kültürleri de çok yakın ve her ülkenin kendisine özel kültürleri var.*

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkiye’de karşılaştıkları sorunlara yönelik görüşleri Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Türkiye’de Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Öğrenci Görüşleri

	Görüşler	f
<i>Türkiye’de karşılaştığımız sorunlar nelerdir?</i>	Sorun yaşamadım.	14
	Çok pahalı olduğu için maddi sorunlar yaşıyorum.	4
	Türkçe bilmediğim için iletişim sorunları yaşıyorum.	3
	İrkçılık yapıyor.	3
	Ailemi özleyorum.	2
	Çok fazla haksızlık yapıyor.	2
	Hırsızlık yapıyor.	1
	Soğuk.	1
	Toplam	30

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 8’e bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 14’ünün Türkiye’de sorun yaşamadığını belirttiği; 4’ünün çok pahalı olduğu için maddi sorunlar yaşadığı, 3’ünün Türkçe bilmediği için iletişim sorunları yaşadığı, 3’ünün ırkçılıktan rahatsız olduğu, 2’sinin ailesini özlediği, 2’sinin haksızlıklar yapıldığını dile getirdiği görülmektedir. Tablo incelenmeye devam edildiğinde, bireysel olarak yaşanmış/yaşanmakta olan iki sorun dikkati çekmektedir: 1 öğrenci bir eşyasının çalınmasından dolayı “hırsızlık yapıyor” şeklinde görüş belirtirken 1 öğrenci de geldiği ülkenin Somali olmasından kaynaklı olarak

Türkiye'yi “soğuk” buluyor. Alyılmaz vd. (2015: 333) Kırgız öğrencilerin Türkiye’de karşılaştıkları sorunların başında “ekonomik sorunlar (7)”ı ve sonuncu sırada “iklim şartları (1)”nı tespit etmiş; ortalama bir değerle de “sorun olmadığı (4)” bulgusuna ulaşmışlardır. Bu bulgu da, tabloda yer alan “çok pahalı olduğu için maddi sorunlar yaşıyorum (4)”, “soğuk (1)” ve “sorun yaşamadım (14)” maddelerini desteklemektedir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Türkiye’de karşılaşılan sorunlarla ilgili öğrencilerin genelinin, üzerinde görüş birliğine vardıkları konu, “belirgin bir sorun yaşamadıkları” yönündedir. Bariz bir sorun olmadığını belirtse de Türkiye’nin pahalı olduğunu düşünen ve ailesinden uzak olmayı tek sorun olarak gördüğünü dile getiren öğrenciler de vardır. Bu bağlamda alınan cevaplar aşağıdaki gibidir:

Faslı öğrenci: *Sorun yaşamadım. Her ülkede olabilecek küçük problemler.*

Ukraynalı öğrenci: *Henüz herhangi bir sorunla karşılaşmadım.*

İranlı öğrenci: *önemli bir sorunan karşılaşmadım şimdiye kadar. Ama benim ülkemden karşılı çok pahalıdır ve sorun.*

Arnavut öğrenci: *Sorun yok, sadece ailem uzaklığı, en büyük sorun.*

Ekvator çizgisi ile yaklaşık 10 derece kuzey paraleli arasında yer alan Somali’den gelen bir öğrenci, alışıktığı ekvatorial iklimden, Akdeniz ikliminin hakim olduğu Türkiye’ye gelince, yaşadığı sorun olarak iklim şartlarını dile getirmiştir.

Somalili öğrenci: *Sadece soğuk.*

Daha önce Türk insanını nasıl bulduklarına dair verdikleri cevaplar arasında yer alan “ırkçılık” ifadesinin, Türkiye’de karşılaşılan sorunlar arasında 3 öğrenci tarafından daha ifade edildiği üzümlere görülmüştür.

Ürdünlü öğrenci: *Haksızlık ve ırkçılık çok vardır.*

Türklerle iletişim kurmak istedikleri halde Türkçe bilmedikleri için iletişim sorunları yaşayan öğrenciler, bunu Türkiye’de yaşadıkları önemli bir sorun olarak dile getirmişlerdir.

Etiyopyalı öğrenci: *Sorun Türkçe bilmemem için insanlar konuşamıyorum.*

3.1. İkinci Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular (yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkçe öğrenmeye yönelik algıları)

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkçeyi öğrenme amaçlarına yönelik görüşleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Türkçe Öğrenme Amaçlarına Göre Öğrenci Görüşleri

	Görüşler	f
<i>Niçin Türkçe öğrenmek istiyorsunuz?</i>	Bölümüm Türkçe eğitim verdiği için	13
	Türkiye’de öğrenim görmek için	8
	İnsanlarla iletişim kurabilmek için	6
	Öğrenim hayatım bitince Türkiye’de yaşamak ve çalışmak için	4
	Türkiye’yi ve insanlarını sevdiğim için	1
	Benim dilime çok yakın olduğu için	1
	Toplam	33

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 9’a bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 13’ünün Türkçeyi öğrenme amacının bölümünün Türkçe eğitim vermesi, 8’inin Türkiye’de öğrenim görmek, 6’sının insanlarla iletişim kurmak, 4’ünün öğrenim hayatı bitince Türkiye’de yaşamak ve çalışmak amacıyla Türkçe öğrendiklerini ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca, 1 kişi Türkiye’yi ve insanlarını çok sevdiği için, 1 kişi de kendi diline yakın olduğu için Türkçe öğrendiğini belirtmiştir. Gürbüz ve Güleç (2016: 149), çalışmasında, yabancı öğrencilerin Türkçeyi öğrenme amaçları ile ilgili “kişisel sebepler –kendini geliştirmek, derdini anlatabilmek, farklı kültürleri öğrenmek, Türkçeyi sevmek- (5)”, “siyasi ve ekonomik sebepler –kendi ülkelerinde ve Türkiye’de iş bulma, burs imkânları- (4)”, “Sosyal sebepler – iletişim kurmak ve Türklerle rahatça anlaşabilmek- (2)” ve “eğitim (2)” bulgularına ulaşmıştır. Şengül (2017: 95) ise, Özbek öğrencilerin Türkçe öğrenme nedenleri ile ilgili “Türkiye Türkçesinin akraba dil olması (3)”, “daha iyi iş bulma imkânı (3)”, “Türkiye’de yaşamak (3)” ve “lehçelerine göre daha değerli görülmesi (1)” şeklinde bulgular ortaya koymuştur. Gürbüz ve Güleç (2016) ile Şengül (2017)’ün bulguları tabloda yer alan maddelerin bazılarıyla örtüşür niteliktedir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavını (YÖS) kazanarak Adnan Menderes Üniversitesinin farklı fakültelerinde öğrenim görme hakkı kazanan ve Türkçe öğrenim görecektir olan öğrenciler, Türkçeyi hem bölümlerindeki dersleri anlamak hem de gelecekte Türkiye’de yaşamak ve çalışmak istedikleri için öğrenmek istemektedir.

Etiyopyalı öğrenci: *Çünkü benim ders Hemşirelik bölüm Türkçe gerekiyor.*

İranlı öğrenci: *Çünkü ben Tıp okuyacağım ve yıllarca Türkiye’de yaşayacağım o yüzden burada yaşamaya devam etmek için Türkçe bilmem çok önemli.*

Letonyalı öğrenci: *hem Türkiye’de yaşıyorum. bir Türk ile evliyim. Türkiye’de İngilizce öğretmenliği okuyacağım ve yine Türkiye’de çalışmak istiyorum.*

ADÜ-TÖMER’de misafir öğrenci kaydı ile bulunan 8 öğrenci, burada Türkçeyi öğrendikten sonra YÖS’ü kazanıp Türkiye’de üniversite eğitimi almak istemektedir.

Zimbabveli öğrenci: *Türkiye’de avukat falcutesi kazanmak istiyedi.*

Somalili öğrenci: *burada ağıtım almak isterse Türkçe öğrenmek lazim o yüzden Türkçe çalışmak zorundayım.*

Azerbaycanlı öğrenci: *Tıp fakültesini kazandığımda dersleri iyi anlamam için.*

Türkçeyi Türk insanıyla ve diğer yabancı ülkelere gelen insanlarla ortak bir dil

haline getirerek iletişim kurmayı temel amaç olarak gören öğrenciler bunu aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Ürdünlü öğrenci: *Çünkü Türkiye’de başka bir dil yoktur. O yüzden insanlarla konuşmak için türkçe öğrenmem lazım.*

Somalili öğrenci: *için contect insanlarla, arkadaşlarla.*

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkçenin nasıl bir dil olduğuna yönelik görüşleri Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Türkçenin Nasıl Bir Dil Olduğuna Yönelik Öğrenci Görüşleri

	Görüşler	f
<i>Sizce Türkçe nasıl bir dildir?</i>	Kolay bir dildir.	12
	Zor bir dildir.	7
	Zengin ve güzel bir dildir.	4
	Benim dilime çok yakın bir dildir.	4
	Çalışırsak öğrenebiliriz.	2
	Her dil gibidir.	2
	Yazılışı ve okunuşu aynıdır.	1
	Toplam	32

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 10’a bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 12’sinin Türkçeyi kolay bir dil olarak gördüğü; 7’sinin “zor bir dil”, 4’ünün “zengin ve güzel bir dil”, 4’ünün “benim dilime çok yakın bir dil”, 2’sinin “çalışınca öğrenilebilecek bir dil”, 2’sinin “her dil gibi” ve 1’inin de “yazılışı ve okunuşu aynı” şeklinde görüş belirttiği görülmektedir. Tunçel (2016: 118), Yunan öğrencilerin yabancı dil olarak Türkçeye yönelik algıları ve Türkçe öğrenme sebeplerini incelediği araştırmasında, öğrencilerin Türkçenin öğrenilmesiyle ilgili %74,4 oranında “zor değil”, %25,5 oranında “zor” şeklinde cevaplar almıştır. Alyılmaz vd. (2015: 335) de benzer şekilde Kırgız öğrencilerin Türkçe öğrenme süreciyle ilgili, toplam 15 öğrenciden 11 “kolay” ve 4 “zor” cevabını almışlardır. Bu bulgular tablonun ilk iki maddesini önemli ölçüde desteklemektedir. Uçak (2017: 510) da çalışmasında, Iraklı öğrencilerin Türkçenin nasıl bir dil olduğuna yönelik görüşlerini %44 oranında “başka dillere benziyor”, %28 oranında “Kürtçeye yakındır”, %24 oranında “tamamen orijinal ve güçlü bir dildir” şeklinde tespit etmiş; kalan %4’lük kısmın ise kararsız olduklarını ifade etmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu Türkçenin kolay bir dil olduğunu dile getirmiş, bunun gerekçesi olarak farklı bilgiler vermişlerdir:

Somalili öğrenci: *kolay bir dil Çünkü yazdığın kelimeler aynı okuyorsun.*

Azerbaycanlı öğrenci: *Bana göre türkçe çok iyi ve güzel bir dildir. Çünkü Azerbaycan diline çok yakın.*

Ukraynalı öğrenci: *Bence zor değil çünkü Babam Türk*

İranlı öğrenci: *Çünkü ben İran azerisiyim ve azeri Türkçeye çok yakın ve bende çok seviyorum kendi dilimi o yüzden Türkçe’de bana çok güzel geliyor.*

Arnavut öğrenci: *Öğrenmesi kolay, ama bazı kelimeler karıştırıyorum.*

Ürdünlü öğrenci: *kolay. Herkes onu öğrenebilir.*

Türkçenin zor bir dil olduğunu düşünenlerle ilgili dikati çeken en önemli nokta, İranlı öğrencilerden birinin yukarıdaki “kolay bir dildir” ifadesine rağmen diğerinin “zor” ifadesini kullanmasıdır. Bu öğrenci, her ne kadar Türkçenin zenginliğinden bahsetse de Türkçeyi zor bir dil olarak görmektedir. Bunun dışında Letonyalı öğrenci zor olsa da öğrenilebileceğini, Etiyopyalı öğrenci ise güzel olsa da çok zor olduğunu belirtmiştir.

İranlı öğrenci: *Bence güzel birdil ama zor, güzeldir çünkü bir zengin bir dildir*

Letonyalı öğrenci: *Bana göre zor bir dildir, çalışırsak öğrenebiliriz.*

Etiyopyalı öğrenci: *Türkçe güzel bir dildir ama öğrenmek için çok zor.*

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkçenin en zor buldukları beceri alanına yönelik görüşleri Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Türkçenin En Zor Beceri Alanına Yönelik Öğrenci Görüşleri

	Görüşler	f
<i>Sizce Türkçenin en zor beceri alanı hangisidir?</i>	Konuşma	13
	Dinleme	12
	Yazma	8
	Hiçbiri zor değil	1
	Okuma	0
	Toplam	34

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 11’e bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 13’ünün konuşma beceri alanını, 12’sinin dinleme beceri alanını, 8’inin yazma beceri alanını zor bulduğu görülmektedir. Sadece 1 öğrencinin hiçbir beceri alanının zor olmadığını ifade ettiği; okuma beceri alanının ise hiçbir öğrenci tarafından zor olarak algılanmadığı dikkat çekicidir. Melanlıoğlu (2014: 388) A2 düzeyindeki Tanzanyalı öğrencilerin Türkçe öğrenirken en çok zorlandıkları alanın “dinleme” olduğunu, en az zorlandıkları alanın ise “okuma” olduğunu; Tunçel (2016: 120), Yunan öğrencilere göre Türkçenin en zor beceri alanının %55,3 oranıyla “dinleme”, %27,7 ile “konuşma”, %10,6 ile “yazma” ve %6,4 ile “okuma” olduğunu tespit etmiştir. Alyılmaz vd. (2015: 335) ise Türkçe öğrenmede karşılaşılan sorunların başında “yazma (4)”nın geldiğini ortaya koymuşlardır. Bu bulguların, tablodaki beceri sıralamasıyla örtüşmediği görülmektedir. Gürbüz ve Güleç (2016: 146) de yabancı öğrencilerin Türkçeye ilişkin görüşlerini irdelediği çalışmasında, Türkçe öğrenirken en çok zorlanılan noktalarla ilgili “dil bilgisi ve terimler (6)”, “telaffuz (4)”, “hiçbir noktada zorluk çekilmemiştir (2)” ve “her noktada zorluk çekilmiştir (1)” bulgularına ulaşmıştır.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Öğrencilerin görüşme formuna en zor beceri alanı ile ilgili -tek bir beceri alanı yazanlar olsa da- genellikle ikişer beceri alanı yazdıkları (“konuşma ve yazma”, “konuşma ve dinleme” gibi.); bu cevapların büyük bir çoğunluğunun “konuşma”ya odaklandığı görülmektedir.

Somalili öğrenci: *konuşma çünkü bazı kelimeleri Telafuz etmek zordur.*

Etiyopyalı öğrenci: *Çok değil ama konuşmak bir zor.*

Ukraynalı öğrenci: *Bence konuşma en zor beceri alanı*

Mısırlı öğrenci: *Konuşma ve yazma zor*

Benzer şekilde “dinleme”de de yüksek bir oranda zorlandıklarını belirtmektedirler. Burada zorlanma gerekçelerinin “hızlı konuşulması” ve “kelime bilgisi eksikliği”ne dayandırılması dışında Ürdünlü öğrenci tarafından “Türkiye’de çok ağız olduğu”nun ifade edilmesi oldukça dikkat çekicidir.

Zimbabveli öğrenci: *dinleme çünkü hızlı konuşurlar*

İranlı öğrenci: *dinleme. Çünkü bir metini dinliyince her kelemeler hatırlamıyorum ve içinde bazı zor kelemelerde olsa daha da zor olur.*

Ürdünlü öğrenci: *Dinleme, çünkü Türkiye’de çok ağızlar vardır.*

Öğrenci görüşlerinin en zorlanılan beceri alanı olarak “konuşma” ve “dinleme”ye odaklanması, yazmayı iki becerinin sunulduğu cevaplarda ikincil olarak sadece 8 öğrencinin dile getirmesi, algı ile gerçeklik arasında önemli bir fark olduğunun görülmesi açısından önemlidir. Çünkü ADÜ-TÖMER’de yapılan dersler ve sınavlar göz önüne alındığında, öğrencilerin en çok “yazma” becerisinde zorlandıkları gözlenmektedir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkçe öğrenmek için TÖMER’deki öğrenme faaliyetleri dışında yaptıkları çalışma ve etkinliklere yönelik görüşleri Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Türkçe Öğrenmek İçin TÖMER’deki Öğrenme Faaliyetleri Dışında Yapılan Çalışma ve Etkinliklere Yönelik Öğrenci Görüşleri

	Görüşler	f
<i>Türkçe öğrenmek için</i>	TÖMER dışında bir öğrenim faaliyetim yok	13
<i>TÖMER dışında yaptığımız çalışmalar ya da etkinlikler var mı? Varsa nelerdir?</i>	Daha önce başka bir kurumdan dersler aldım.	7
	Türkçe kitap okuyorum.	3
	Türk dizileri seyrediyorum	2
	Toplam	25

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 12’ye bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 13’ü Türkçe öğrenmek için TÖMER dışında bir öğrenme faaliyetinin olmadığı, 7’si daha önce başka kurumlardan Türkçe dersleri aldığı, 3’ü Türkçe kitap okuduğu, 2’si de Türk dizileri seyrettiği yönünde görüşler beyan etmişlerdir. Gürbüz ve Güleç (2016: 148), yabancı öğrencilerin Türkçe öğrenirken okuldaki dersler ve kurslar dışında yaptıklarını “medyayı ve kitle iletişim araçlarını kullanmak –Türk dizileri, Türk müziği, gazete ve dergi takibi- (7)”, “basılı kaynaklardan yararlanmak –hikâye, roman- (3)”, “sohbet etmek (2)” ve okul dışı ders ve kurslara katılmak –kişisel gelişim kursları, öğrenim görülen bölümle ilgili kurslar- (1)” olarak tespit etmiştir. Bu bulgu, tablodaki “Türkçe kitap okuyorum (3)” ve “daha önce başka kurumlardan dersler aldım (7)” maddelerini desteklemektedir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Öğrencilerin Türkçe ile ilgili genellikle halihazırda gerçekleştirdikleri kurum dışı

faaliyetlerinin olmamasının önemli bir problem olduğu düşünülmektedir. TÖMER’de gerçekleştirilen öğrenme-öğretme faaliyetleri her kur için haftada 20 saatten ibarettir ve bu süre Türkçeyi tam ve doğru öğrenmek için tek başına yeterli olmayabilir.

Etiyopyalı öğrenci: *Hayir burada öğrenmek istiyorum, çünkü öğretmenler iyidir ve dersi iyi olarak verirler.*

Öğrencilerin birçoğu, Türkçeyi öğrenmek için şu anda kurum dışı bir etkinliklerinin olup olmadığından ziyade, geçmişte gittikleri Türkçe kurslarından bahsetmektedirler. Ancak bu kurslarda da Türkçeyi iyi öğrenemedikleri ve TÖMER Muafiyet Sınavında başarısız olduklarından dolayı kazandıkları fakültelere gitmeden önce Türkçe hazırlık aldıkları görülmektedir.

İranlı öğrenci: *kendi ülkemde de bir Tömer kursuna girdim.*

Ürdünlü öğrenci: *İstanbul üniversitesinden c2’e kada dil bilgisi aldım.*

Faslı öğrenci: *yıllar önce 2 ay özel bir kursa gittim.*

“Kitap okumak” ve “Türk dizilerini seyretmek” gibi kurum dışı Türkçe öğrenme faaliyeti olan birkaç öğrencinin Türkiye ile tarih, milliyet ve coğrafya yakınlığı/bağı olan ülkelerden (Arnavutluk, Azerbaycan, İran gibi) olması önemli bir ayrıntıdır.

Azerbaycanlı öğrenci: *Kitap okuyorum kelimelermi artırmak için.*

Arnavut öğrenci: *Çoğu zaman türkçe diziler izliyorum ve iki yıl Türkçe öğrendim.*

İranlı öğrenci: *Türk dizi seyrediyorum her zaman onlar gibi konuşmak için*

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkçeyi hangi seviyede öğrenmek istediklerine yönelik görüşleri Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. Türkçeyi Hangi Seviyede Öğrenmek İstediklerine Yönelik Öğrenci Görüşleri

	Görüşler	f
<i>Türkçeyi hangi seviyede öğrenmek istiyorsunuz?</i>	İleri seviyede (C1-C2)	23
	İletişim kuracak seviyede	2
	Toplam	25

Toplam öğrenci (N): 25

Tablo 13’e bakıldığında, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin 23’ü Türkçeyi ileri seviyede öğrenmek istediklerini beyan ederken, 2’si iletişim kuracak seviyede öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Melanlıoğlu (2014: 389) da yaptığı çalışmada Tanzanyalı öğrencilerin, Türkçeyi, “üniversitede alacakları dersleri anlayacak düzeyde” öğrenmek istedikleri yönünde görüş belirttiklerini ifade etmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konudaki cevaplarından bazıları:

Kıta ve ülke sınıflaması yapılmaksızın öğrencilerin neredeyse tamamına yakını, dil öğreniminin en üst kuru olan C2 seviyesinde Türkçe öğrenmek istediklerini açıklamışlardır. Bunun Türkçe öğrenmeye karşı çok ciddi bir olumlu algı varlığının göstergesi olduğunu söylemek mümkündür.

Arnavut öğrenci: *C1-C2 çünkü zor şeyler tercih ediyorum.*

Zimbabveli öğrenci: *C programını öğrenmek istiyorum.*

Somalili öğrenci: *C2'ye kadar çünkü Türkçe hep öğrenmek istiyorum*

Azerbaycanlı öğrenci: *C2 seviyede bilmek istiyorum. En yüksek olduğundan*

İranlı öğrenci: *en sonuna kadar çünkü Türkçeyi çok güzel öğrenmek istiyorum ve hiç bir yanlışlık olmasını istemiyorum.*

Bunun yanında Türkçe öğrenme seviyesini insanlarla iletişim kurmayı ön planda tutarak belirleyen öğrenciler de vardır.

Etiyopyalı öğrenci: *çünkü iletişim kurmak ve konuşma becerilerimizi geliştirmek için*

Mısırlı öğrenci: *arkadaşlarımı anlamak ve konuşmak kadar*

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Adnan Menderes Üniversitesi Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezinde (ADÜ-TÖMER) yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin Türkiye ve Türkçeye ilişkin algılarının incelendiği bu çalışmada, öğrencilerden yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanan veriler ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Türkiye'ye ilişkin algılarına bakıldığında;

1. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler, *Türkiye'ye geliş nedeni* olarak öncelikle “üniversite öğrenimi”ni dile getirmişlerdir. Bunu, “bir Türk ile evlenmiş olmak”, “kaliteli eğitim almak” ve “ailesiyle Türkiye'ye yerleşmiş olmak” cevapları takip etmiştir.
2. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler, *Türkiye'yi nasıl buldukları* ile ilgili genellikle “güzel bir ülke” olarak gördüklerine dair cevaplar vermişlerdir. Bunu, ciddi bir çoğunlukla “orta düzey” bir ülke ve “güçlü bir ülke” cevapları takip etmiştir. Bunların dışında, “vatan sevgisi çok yüksek”, “ırkçılıktan uzak/yabancıları seviyorlar”, “sosyal yapısı zayıf”, “güvenli”, “coğrafi yapısı benim ülkemle benzerlik gösteriyor”, “kendi ülkem gibi görüyorum”, “imkânları kısıtlı” ve “bağımsız bir ülke” şeklinde çeşitlilik gösteren görüşler ileri sürülmüştür.
3. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler, *Türkiye'nin hangi alan(lar)da gelişmiş bir ülke olduğuyla* ilgili öncelikli olarak “turizm”i ifade etmişlerdir. Bunu, “ekonomi”, “eğitim” ve “siyaset” cevapları takip etmiştir. Çok az öğrenci ise Türkiye'yi “askeri” alan ile “sanayi” alanında gelişmiş bir ülke olarak görmektedir.
4. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler, *Türkiye'deki yaşam şartlarının* genellikle “orta seviyede” olduğunu, önemli bir kısmı da (özellikle Afrikalı öğrenciler) “pahalı bir ülke” olduğunu düşünmektedirler. Bunların yanı sıra, “ucuz bir ülke”, “ileri seviyede”, “Türkiye'de kadın olmak çok zor” ve “benim ülkemdeki gibi” şeklinde çeşitlilik gösteren görüşler de vardır.
5. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler, *Türk insanıyla ilgili* “yardımsever”, “dost canlısı”, “sıcakkanlı”, “samimi” ve “vatansever” ifadelerini kullanmaktadırlar. Bunların dışında, az da olsa “yabancıları çok seviyorlar”, “her türlü insan var”, “fikrim yok” ve “ırkçı” şeklinde görüş açıklayan öğrenciler de bulunmaktadır.
6. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler, *Türk kültürüyle ilgili genel olarak* beğendiklerine dair görüş belirtmiş; önemli bir kısmı da Türk kültürünü kendi kültürüne benzetmiştir. Ancak Türk kültürünün kendi kültüründen çok farklı olduğunu ifade edenler

de azımsanamayacak sayıda. Öte yandan, “Türk yemekleri güzel”, “yemekleri beğenmiyorum”, “müzikleri güzel”, “giyim tarzını güzel bulmuyorum”, “güzel giyiniyorlar” şeklinde farklı görüşler de ortaya atılmıştır.

7. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler, *Türkiye’de karşılaşılan sorunlarla* ilgili, genellikle “ciddi bir sorun yaşamadım” şeklinde görüş belirtmişlerdir. Sadece birkaçının çok pahalı olduğu için maddi sorunlar yaşadıklarını açıkladıkları görülmüştür. Bunların dışında, “Türkçe bilmemekten kaynaklı iletişim sorunları”, “ırkçılık”, “aile özlemi”, “haksızlıklar yapılması” gibi problemler dile getirilmiştir. Ayrıca; bir öğrencinin eşyasının çalınmasından dolayı “hırsızlık yapılıyor”, bir öğrencinin de Afrika’dan geldiği için “sadece soğuk” şeklindeki ifadeleri bireysel olarak yaşanmış/yaşanmakta olan iki sorun olarak cevaplar arasında yerini almıştır.

Türkçe öğrenmeye ilişkin algılarına bakıldığında;

1. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler, *Türkçeyi öğrenme amacı* olarak yüksek öğrenim görecekları “bölümlerin Türkçe eğitim vermesi”ni öncelikli şekilde ifade etmiş, henüz YÖS’e girip herhangi bir bölüme yerleşmemiş misafir öğrenciler ise “Türkiye’de öğrenim görme hakkı kazanmak” için Türkçe öğrendiklerini açıklamışlardır. Bunları, sırasıyla “insanlarla iletişim kurmak”, “öğrenim hayatı bitince Türkiye’de yaşamak ve çalışmak”, “Türkiye’yi ve insanlarını sevdiğim için” ve “benim dilime yakın” görüşleri takip etmiştir.
2. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin önemli bir kısmı, *Türkçenin nasıl bir dil olduğuyla* ilgili “kolay bir dil” şeklinde görüş belirtirken, hatırı sayılır bir kısmı da “zor bir dil” cevabını vermişlerdir. Ayrıca, Türkçe için “zengin ve güzel bir dil”, “benim dilime çok yakın bir dil” şeklinde yaklaşımların yanında, “çalışınca öğrenilebilecek bir dil”, “her dil gibi” ve “yazılışı ve okunuşu aynı” cevaplarını verenler de vardır.
3. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin, *Türkçenin en zor beceri alanıyla* ilgili yoğun şekilde “konuşma” ve “dinleme”yi dile getirdikleri tespit edilmiştir. Bir kısmı ise “yazma” konusunda zorlanmaktadır. Sadece 1 öğrenciye göre “hiçbir beceri alanı zor değil”dir. “Okuma” benceri ise hiçbir öğrenci tarafından zor olarak algılanmamaktadır.
4. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin, *Türkçe öğrenmek için ADÜ-TÖMER’deki eğitim-öğretim faaliyetleri dışında yaptıkları çalışma ve etkinliklerle* ilgili “genellikle bir faaliyetlerinin olmadığı”na yönelik açıklamalar yaptıkları, yedisinin ise “daha önce başka bir kurumdan Türkçe dersleri aldığı”ni belirttiği görülmüştür. Bunu, çok az öğrenci tarafından “Türkçe kitap okumak” ve “Türk dizileri seyretmek” şeklinde beyan edilen görüşler takip etmiştir.
5. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin neredeyse tamamının, *Türkçeyi öğrenmek istedikleri seviye* olarak “ileri seviye (C2)”yi ifade ettikleri, sadece iki öğrencinin “iletişim kuracak kadar” cevabını verdikleri tespit edilmiştir.

Adnan Menderes Üniversitesi Türkçe Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezi bünyesinde gerçekleştirilen bu araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, genellikle, yabancı öğrencilerin Türkiye ve Türkçe öğrenme algısının pozitif yönde olduğu; ancak çoğu bireysel de olsa negatif algıların da varolduğu görülmektedir. Bu sonuçlardan hareketle aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- a. Türkiye’ye gelen yabancı uyruklu öğrenciler için öğrenim süreçleri boyunca bağlı buldukları üniversiteler ile Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve Yunus Emre Enstitüsü arasında projelerle/protokollerle Türkiye’nin tarihi-coğrafi güzelliklerinin ve

Türk kültür-sanatının tanıtılabileceği imkânlar yaratılabilir. Böylelikle bu öğrencilerin ülkelerine döndüklerinde gönüllü kültür elçilerimiz olmaları sağlanabilir.

b. Türk insanının doğru algılanması, “ırkçı”, “haksızlık yapılıyor”, “hırsızlık yapılıyor” gibi olumsuz algıların önüne geçilebilmesi için, Türk halkı yabancı uyruklulara yaklaşım konusunda kitle iletişim araçları vasıtasıyla bilinçlendirilebilir.

c. Türkçe öğretimi araştırma ve uygulama merkezlerinde, her eğitim-öğretim yılı sonunda Türkçe konuşma, şiir okuma, tiyatro vb. gibi etkinliklerin yer aldığı şenlikler ve programlar düzenlenebilir. Yabancı öğrencilerin de Türkçe olarak kendi kültürlerini tanıtmaları sağlanabilir.

d. Yabancı uyruklu öğrencilerin TÖMER dışı Türkçe öğrenme faaliyetlerinin oldukça sınırlı olması nedeniyle, üniversite ve bulunulan şehir şartları uygunsa, TÖMER’lerdeki/dil merkezlerindeki öğrenme-öğretme etkinlikleri ve ders dışı sosyal faaliyetler artırılabilir.

e. Modern ve teknolojik dil öğretim yöntem ve tekniklerinden yararlanılarak Türkçeyi daha çok sevdirecek öğretim uygulamaları geliştirilebilir.

f. Öğrenci sayısı bakımından uygun olan TÖMER’lerde/dil merkezlerinde belirli kıtalar ya da ülkelerden gelenlerin Türkiye ve Türkçe öğrenmeye yönelik algılarının karşılaştırıldığı çalışmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Akkaya, A. (2013). Suriyeli mültecilerin Türkçe algıları. *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl 17, S. 56, 179-190.
- Aksan, D. (2011). *Türkçeye yansıyan Türk kültürü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Alyılmaz, S., Biçer, N. ve Çoban, İ. (2015). Atatürk Üniversitesinde öğrenim gören Kırgız öğrencilerin Türkçe ve Türkiye'ye yönelik görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 4(1), 328-338.
- Barın, E. (2003). Yabancılara Türkçenin öğretilmesinde temel söz varlığının önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı*, 13, 311-319.
- Bayyurt, Y. ve Yaylı, D. (2011). Giriş. D. Yaylı ve Y. Bayyurt (Ed.), *Yabancılara Türkçe Öğretimi- Politika, Yöntem ve Beceriler* (ss. 1-4), (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bölükbaş, F. ve Keskin, F., (2010). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde metinlerin kültür aktarımındaki işlevi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 5(4), 221-235.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akın, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Çepni, S. (2005). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş* (2.baskı). Trabzon: Üçyol Kültür Merkezi.
- Dilek, İ. (2016). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen uluslararası öğrencilerde ve eğitim dili Türkçe olan üniversitelere gidenlerde Türkçe algısı. *Aydın TÖMER Dergisi*. 1(2), 17-32.
- Güleç, İ. ve İnce, B. (2013). Türkçe öğrenen yabancıların günlük yaşama ilişkin kültürel algıları üzerine bir araştırma. *Sakarya University Journal of Education*, 3(3), 95-106.
- Gürbüz, R. ve Güleç, İ. (2016). Türkiye'de eğitim gören yabancı öğrencilerin Türkçeye ilişkin görüşleri: Sakarya Üniversitesi örneği. *Sakarya University Journal of Education*, 6(2), 141-153.
- <https://www.ntv.com.tr/egitim/turkiyedeki-yabanci-ogrenci-sayisi-795-bin-962ye-ulasi,OpnWuWDZLkyNsTNv5cZTpg> (E. T.: 21.10.2017).
- Melanlıoğlu, D. (2014). Perceptions of foreigners about process of learning Turkish. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 3(2), 368-389.
- Özer, B., Duran, V., Hızlı, S. ve Çınar, G. (2014). Erasmus programıyla Türkiye'ye gelen yabancı uyruklu öğrencilerin Türk kültürü ve yaşayışı hakkındaki düşünceleri. *Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre Kitabı* içinde (s. 347-358). Samsun. (https://www.researchgate.net/profile/Volkan_Duran2/publication/304023642_ERASMUS_PROGRAMIYLA_TURKIYE'YE_GELEN_YABANCI_UYRUKLU_OGRENCILERIN_TURK_KULTURU_VE_YASAYISI_HAKKINDAKI_DUSUNCELERI/links/5763bfb608ae570d6e15cb57/ERASMUS-PROGRAMIYLA-TUeRKIYEYE-GELEN-YABANCI-UYRUKLU-OeGRENCILERIN-TUeRK-KUeLTUeRUe-VE-YASAYISI-HAKKINDAKI-DUeSUeNCELERI.pdf) (E. T.: 27.10.2017).

- Şengül, K. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Afganistanlı Özbek Türklerinin Türkiye Türkçesine yönelik görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 91-100.
- Tunçel, H. (2016). Yunan üniversite öğrencilerinin yabancı dil olarak Türkçeye yönelik algıları ve Türkçe öğrenme sebepleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 107-128.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe sözlük 1-2* (9. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (24), 543-559.
- TÜRSAB: <https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/gsmh-icindeki-payi-1963-79.html> (E. T.: 23.10.2017).
- Uçak, S. (2017). Irak'ta yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin Türkiye, Türkler ve Türkçe algısı. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(14), 491-512.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. (1994). *Case Study Research: Design and Methods*, (2nd edition). London: Sage Publications.

ÇOCUK EDEBİYATI YAPITLARININ BARIŞ EĞİTİMİNDE FARKINDALIK OLUŞTURMASI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Safiye KARABABA

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enst., Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek:

safiyekarababa@gmail.com

ÖZET

İnsanlığın varlığından beri “barış” a duyulan özlem günümüz dünyasında da kendini çok fazla duyumsatmaktadır. “Barış”ın var olabilmesi için barışa inanan ve barışı geleceğe taşıyabilecek insanların yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu da ancak “barış eğitimi” ile sağlanabilir. Barış içinde yaşamayı sağlamanın önemli yollarından biri barış kavramını ve barışla ilgili konuları tüm eğitim sistemine ve öğretim programlarına yerleştirmektir. Bu kavramın içselleştirilmesi için barış eğitiminin çok küçük yaşlarda verilmesi gerekmektedir. Bu eğitime katkı sağlamada en etkili derslerden biri, dil ve edebiyat dersleridir. Edebiyatın bir parçası olan çocuk edebiyatı, çocukların dil ve yaşam evrenlerine uygun biçimde yazılmış, onların duygu ve düşünce dünyalarını, yaşantılarını estetik bir dille zenginleştiren ürünlerdir. Bu ürünlerin başta çocuğa insanı ve yaşamı tanıtmak, onlarda okuma alışkanlığı ve kültürünü kazandırmak olmak üzere birçok işlevi vardır. Bu işlevlerden biri de çocuğu örtük olarak barış eğitiminden geçirmektir.

Bu çalışma; çocuk edebiyatı yapıtlarında barış eğitimine yer vermenin önemini vurgulamak üzere çocuk kitaplarının barış ile ilgili anlatımlarını incelemek amaçlanmıştır.

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen veriler, “betimsel çözümleme” tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda; incelenen yapıtların derin yapıda barışın öneminin sezdirildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, barış eğitimi, farkındalık

INVESTIGATION OF THE CHILDREN'S LITERATURE WORKS IN THE PEACE EDUCATION IN TERMS OF RAISING AWARENESS

ABSTRACT

The longing for "peace" since the existence of mankind makes itself feel very much also in today's world. In order for "peace" to exist, it is necessary to raise the people who believe in peace and can carry it to the future. This can only be achieved through "peace education". One of the important ways to achieve peaceful living is to place the concept of peace and peace-related issues in the whole education system and curriculum. In order to internalize this concept, peace education should be given at very young ages. The most effective courses in contribution to such education are language and literature courses. Children's literature, which is a part of literature, includes the products, which are written in accordance with the language and life universes of the children, and enrich the worlds of their emotion and thought worlds, and their lives, aesthetically. These products have many functions, mainly to introduce the human and life to the child, to make them gain reading habits and culture. One of these functions is to make the child have the peace education, implicitly.

This study aims to examine the peaceful narratives of the child books in order to emphasize the importance of including the peace education in the children's literature works.

In the study, document analysis, one of the qualitative research methods, has been used. The data obtained from the study has been analyzed by using "descriptive analysis" technique.

At the end of the study, it has been seen that the works examined suggest the importance of peace, deeply.

Key Words: *Children's literature, peace education, awareness.*

GİRİŞ

İnsanoğlunun yeryüzündeki varlığıyla beraber savaşların da başladığı bilinmektedir. İnsanoğlu bir yandan savaşlar yaparken bir yandan da savaşlara engel olmaya çalışmıştır (Safran ve Aktaş, 2013). Savaşların sonunda ise, barış antlaşmaları imzalanmış; barış ödülleri verilmiştir. Barış kavramı pek çok bilim insanı ve düşünür tarafından açıklanmaya çalışılmış ve değişik ifadelerle tanımlanmıştır. Türkçe Sözlükte (2011) barış; barışma işi, savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh, hazar, uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortamdır. Barış; herkesin çatışma, ön yargı, düşmanlık ya da haksızlık gibi engeller olmadan yaşayabilmesi ve başarılı olabilmesidir. Barış; her bireyin diğer tüm bireylerin haklarını tam olarak kazanması için üzerine düşen tüm sorumluluğu yerine getirmesiyle sağlanan bir durumdur. Barış; çatışmaya ve farklılıklara hoşgörü ve esneklikle tepki verme sürecidir (Schrumpf, Crawford ve Bodine, 2007: 164). Barış sadece uluslararası şiddeti engelleme değil, aynı zamanda insanoğlu ve doğa arasındaki uyumu da kapsamaktadır (Wilson, 1985: 203). Kimilerine göre ise barış, savaşa karşı kavga vermektir. Yani savaşa karşı savaştırmaktır (Burns ve Delisle, 1933: 675). Ayrıca barış, sadece savaşın olmayışı demek değildir; barış, her türlü adaletsizliğin yok edilmesini gerektirir. Dünyadaki herkes için ve hatta gelecekteki kişiler için sosyal, ekonomik ve siyasi eşitliği ve adaleti içerir. İnsan haklarının ihlal edildiği bir toplumda barışın varlığı söz konusu değildir.

Alan yazında ise, kuramsal olarak üç temel barış tanımı öne çıkmaktadır: Galtung (1996) barış, kavramının pozitif ve negatif barış olmak üzere iki boyutta tanımlanabileceğini

belirtmiştir. Negatif barış, şiddetin azaltulması ya da olmaması anlamına gelirken; Pozitif barış ise anlaşmazlıkların şiddetsiz bir şekilde dönüştürülmesini ifade etmektedir. Barış, sadece ateşkes olarak algılanmıştır. Bu anlamda barış aslında savaşın, taraflardan birinin savaşa devam edememesi durumunda geçilmesi gereken bir zorunluluk durumu olarak değerlendirilmiştir. Barış, kelimesi ulaşması zor ama olanaksız olmayan sosyal amaçlar için kullanılır ve barış, en basit haliyle şiddetin yokluğu olarak görülebilir.

İkinci tanım John Burton'ın (1997) ihtiyaç kuramına göre barış kavramıdır. Burton'a göre barışa temel ihtiyaçlar sağlanarak ulaşılabilir. Burton'ın kuramının özünde insan davranışlarının ihtiyaçlara göre biçimlendiği savı yatmaktadır (Akt., Richard, 2001).

Üçüncüsü ise, Kenneth Boulding'in barış kavramıdır. Boulding'e (1963) göre, barış araştırmasının ilk koşulu, barışın bir parçası olduğu sistemin kimliğinin belirlenmesidir. Bu nedenle farklı sistemler için farklı barış tanımları vardır. Bundan dolayı her çatışmaya özgü farklı bir barış arayışı olmalıdır. Barış, bir çatışma sisteminin dinamik yolu boyunca belirlenen sınır içinde kalmasını sağlayan özelliğidir. Sınır, sistemin dinamik süreçler içerisinde aniden bir başkasına dönüştüğü, geri dönülemez noktaya denir. Buna göre barış bir çatışma sistemi içinde kırılma sınırının sistem içinde kaldığı çatışmanın taraflar ya da üçüncü taraf sayesinde dinamikler içinde kırılma noktasından süreçler içinde geri dönmesidir.

Kant, ebedi barış teması üzerinde durmaktadır. Ebedi barış, bütün dünyayı kapsayan ya da egemen olan bir dünya düzenini temsil etmektedir. (Hirş, 1947: 284). Kant'a göre barış antlaşmaları yeni savaşları ortaya çıkartacak maddeler içermemelidirler. Antlaşmalar açıklık üzerinden yapılmalı ve gelecekteki kötü niyetli çıkarlar üzerinden hesaplar yapılmamalıdır (Oktay, 2012: 91). Barış kavramının hangi anlama geldiği insanlığın barışa ulaşip ulaşamayacağı konusunda düşünenlerden birisi de Tolstoy'dur. Tolstoy (2009), insanlığın savaşı ortadan kaldırdığı konusunda oldukça umutsuzdur. Tolstoy'un (2010) savaşların ortadan kaldırılarak ebedi barışın gerçekleştirilebileceğine olan umutsuzluğunu "Savaş ve Barış" romanında da görmekteyiz. Tolstoy'a göre insanlar arasındaki çıkarlar savaşı ortadan kaldırmaya engeldir. İnsanlar evrensel çıkarlar yerine bireysel çıkarlarını korumaya devam ettikçe ebedi barışın olması mümkün olmayacaktır. Volkan ise, barışın önünde en büyük engellerden birisinin "kolektif bellek" olduğunu dile getirmiştir. Toplumlar yaşadıkları acıları gelecek kuşaklara da aktarmaktadır. Bu durum da toplumlar arasında barışı sağlama ve barışı kalıcı kılmayı engellemektedir (Volkan, 1996: 118). Bu durumu ortadan kaldırmak için çocukların küçük yaşlardan itibaren barış eğitimi almaları gerekmektedir.

Barış eğitimi; barış, savaş, şiddet, çatışma ve adaletsizlik konularıyla ilgili çatışma çözme, iletişim ve işbirliği gibi temel becerilerin uygulanması için gereken beceriler, bilgi ve değerlerin gelişmesi için fırsatlar sunmayı hedefleyen bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Barış eğitimi, çocukları, gençleri ve yetişkinleri; hem aleni hem de yapısal şiddeti önlemek; anlaşmazlıkları barışçıl bir şekilde çözmek; içsel, kişilerarası, gruplar arası, ulusal ya da uluslararası düzeyde barışa yardımcı olan koşulları yaratmak amacıyla; etkinleştirecek davranış değişikliklerine yol açabilmek için gerekli olan bilginin, becerilerin, tutumların ve değerlerin geliştirilmesi sürecidir (UNICEF, 1998). Harris'e göre barış eğitimi, toplumda sosyal değişimi sağlamak için öğrencilere uygun fırsatların sunulmasıdır (Harris, 1998). Bu durum, bireylerin toplumda bir dünya vatandaşı olarak yaşayabilmelerini sağlamaktadır (Reardon, 1988). Dünyada eşit olanaklara sahip olmak ve evrensel düzeni sağlamada barış eğitiminin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Barış eğitiminin amacı ise, dünyayı daha insancıl duyguların yer aldığı, daha iyi bir yere dönüştürmektir. Barışın oluşturulması ve korunması için önemli bilgi ve becerileri uygun durumlara uyarlamaktır. Bireyi; çatışmaları yaratıcı, yapıcı ve barışçıl biçimde çözecek becerilerle donatmak; kişilerin farkındalığını ve davranış becerilerini artırarak kitleleri barışçıl daha büyük topluluklara dönüştürmektir. Barış eğitimcileri bu eğitimin amacını diğer birçok eğitimin amacından farklı görmektedir. Bu nedenle barış eğitimi, çocukların bir toplumsallaşma süreci olarak görülmektedir. Barış eğitimi anlayışının içeriği, daha güvenli ve yaşanılabilir bir çevre oluşturabilmek için kişilerin var olan bilgi, tutum ve becerilerinin güçlendirilmesini kapsamaktadır (Bar-Tal, 2002; Hagglund, 2004; Mansur-Sertel, 2007).

Barış eğitimi, barışa ulaşma stratejisini ve şiddetin tehlikesini topluma anlatma sürecidir. Ayrıca barış eğitimi verilerek toplumlarda savaşın kötü sonuçlarına karşı farkındalık uyandırmak önemli bir amaçtır. Çünkü barış eğitimi savaşın önlenmesi açısından doğmuştur (Hakvoort, 2010: 290). Bu nedenle barış eğitimcileri şiddet dolu bir toplumu, barış dolu bir topluma dönüştürme yollarını ararlar. Bu eğitimciler, barış eğitimi ile daha iyimser bir dünya yaratmayı hedeflemektedir (Haas, 1986: 89). Daha iyi bir dünya ise, toplumdaki saygı, hoşgörü ve anlayışla mümkün kılınabilir. Barış eğitimi, tolerans, duyarlık ve savaştan kaçınmayı sağlamak açısından oldukça önemli görülmektedir (Souza, Sperb ve McCarthy, 2006: 59). Barış eğitimcileri ve araştırmacıları barış eğitiminin hangi konuları içermesi gerektiği hakkında farklı düşüncelere sahip olsalar da Harris (2004), barış eğitimi beş başlık altında toplamıştır:

- Uluslararası eğitim; şiddeti durdurmak, ulusal çıkarları korumak, savaşın zararlarını ortadan kaldırmada yasaların ve kurumların işlevlerini öğretmek.
- İnsan hakları eğitimi; insan onuruna saygıyı güçlendirmek, düşmanlıkları ve kalıp yargıları azaltmak üzere çokkültürlü anlayışı geliştirmek.
- Kalkınma eğitimi; eşitliğe ve dünya kaynaklarının paylaşımına duyarlı etkin demokratik vatandaşlık bilincini geliştirmek.
- Çevre eğitimi; dünyadaki sosyal ve ekolojik sorunları anlamayı sağlamak ve çevreye yönelik farkındalık geliştirmek.
- Çatışma çözme eğitimi; güvenli bir okul ortamı oluşturmak, öğrencilere barışın sağlanmasındaki rollerini anımsatmak, onları işbirliği içinde çalışmaya yönlendirmek.

Harris'e göre 20. yüzyılda savaş, şiddet, ırkçılık, ayrımcılık, düşmanlık, küresel ısınmalar, çevresel felaketler, biyolojik çeşitliliğin yok olması, su kaynakları gibi temalar barış eğitiminin kapsamına girmiştir. Yaşadığımız yüzyılda ise, barış eğitiminin sosyal adaletin sağlandığı bir barış kültürünün oluşturulması üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Harris, 2010: 17). Sosyal adaletin sağlanması önemli görülse de günümüzde hâlâ savaş, biyolojik felaketler, ırkçılık vb. yirmi yüzyıldan beri süre gelen sorunlar devam etmektedir. Bu durumların sona ermesi için barış eğitimi önemli görülmektedir. Barış eğitiminde üzerinde durulması gereken kavramlar da Bjerstedt (1993) tarafından belirlenmiştir. Bu kavramların nedenleri ve sonuçları konusunda bireylerde farkındalık yaratıldıkça bu sorunların sona ereceği düşünülmektedir. Yaşadığı dünya ve çevresi, hakları, başkalarının özgürlüğü hakkında farkındalığı olan bireylerin barışa karşı da daha duyarlı bir şekilde yaşamlarını sürdürecekleri düşünülmektedir.

Tablo 1. Bjerstedt'e Göre Barış Eğitimiyle Yakın İlişkisi Olan Kavramlar

• Farkındalık artırma	• Çevre eğitimi
• Antifaşist eğitim	• Gandian çalışmalar
• Vatandaşlık eğitimi	• Küresel eğitim
• Toplumla iletişim eğitimi	• Küresel çalışmalar
• Çatışma yönetimi	• İnsan hakları eğitimi
• Kültürler arası eğitim	• Uluslararası eğitim
• Kültür çalışmaları	• Uluslararası çalışmalar
• Demokrasi eğitimi	• Liberal eğitim
• Gelişme eğitimi	• Ahlak eğitimi
• Silahsızlanma eğitimi	• Evrensel çalışmalar
• Çevre eğitimi	• Barış çalışmaları
• Bir arada yaşama eğitimi	• Politika eğitimi
• Uluslararası anlayış eğitimi	• Tartışmalı konuların öğretimi eğitimi
• Karşılıklı anlayış eğitimi	• Değer eğitimi
• Barış ruhu eğitimi	

Bjerstedt, 1993, *Peace Education : Global Perspectives*,146-169.

Barışın, eğitimle mümkün olup olmayacağı uzun zamandır tartışma konusudur. Eğitimi, insan davranışlarını arzu edilen yönde değiştirme süreci olarak kabul ettiğimize göre bilişsel, duyuşsal ve becerisel davranışlarımızı savaşların önlenmesi ve barışın korunması üzerine yoğunlaştırabiliriz (Demirtaş, 1991: 42). Barışın, eğitim ile mümkün olup olamayacağına cevap arayan Piaget'e göre ise, çocuklarda barış kavramını yerleştirmek için sık sık savaş karşıtlığına başvurulmaktansa bütün insanları kapsayan evrensel değerlere dikkat çekmek daha önemlidir. Barış için yapılması gereken başka bir şey ise sadece kendi çıkarlarımızı düşünmekten ziyade tüm insanlığın çıkarlarını düşünmek, bu nitelikteki eğitime de pedagojiyi yerleştirmektir. Böylece gerçek barışa ulaşmada eğitim bize önemli kolaylık sağlayacaktır. Barış için bir tarafın iyiliğine çözüm bulmak yerine karşılıklı anlayış önemlidir (Piaget, 1989: 6).

Gerçek barışın var olması için öncelikle eğitime çocuklardan başlanmalıdır. Barış eğitimi çok küçük yaşlardan itibaren çocuklara verilmelidir (Bar-tal, Rosen ve Nets- Zehngut, 2010: 34). Erken yaşlarda barışın olumlu sonuçlarını öğrenen bireylerin aksi bir davranış göstermeyecekleri düşünülmektedir. Savaş karşıtı düşünürler, barış ve demokrasi eğitimi bebeklere anne sütüyle beraber verilmelidir diyerek barış kavramının erken yaşlarda öğretilmesinin önemini dile getirmiştir (Noe, 2008: 143).

Barış teorisyenleri barışı gerçekleştirmek için üç yolun olduğuna işaret ederler: Birincisi barışı koruma, ikincisi barış yapma, üçüncüsü ise barışı inşa etmedir. Barışı koruma güce dayanır, barış yapma taraflar arasında bir çözüm yolu bulmakla mümkündür. Barışı inşa etme ise öğrencilerin zihninde barışı arzulanabilir bir değer haline getirmekle mümkün olabilir (Harris, 1999:300). Bu değeri oluşturabilmek için çocuklarda farkındalık yaratmak gerekmektedir. Bu farkındalık çocuklara savaş karşıtlığını öğretmek değil; barışın önemini sezdirerek yapılmalıdır. Bu durum da; ancak çocukların küçük yaşlardan itibaren evrensel

barışı anlatan kitaplarla buluşması ile sağlanabilir. Binyazar (1996)'a göre yazınsal nitelikli kitaplar, içeriğinden gelen çok yanlılıklarıyla kişiyi duyarlık eğitiminden geçirir; bu eğitimden geçenlerse insanın ve barışseverliğin, eşitlik duygusunun anlamını kavrarlar. Çünkü edebiyat; insanın duygularının, düşüncelerinin, düşlerinin, kaygılarının, karşı çıkışlarının, sanatçı tarafından oluşturulan kurgu yoluyla dilin varsıl olanaklarına düşsel olarak dönüşümüdür. Yaşamın ve insana ilişkin her türlü durumun, duygunun, düşün, düşüncenin, sorunun, güzelliğin sanatçının düş gücüyle ve dilin olanaklarıyla yaşam bulmasıdır (Aslan, 2013). Çocuk edebiyatı ise, erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır (Sever, 2012). Çocuk edebiyatı ürünleri, çocukları yaşam gerçekliğine hazırlayabilir ve onların bilişsel, duyuşsal ve sosyal beceriler kazanmalarına katkıda bulunur. Nitelikli metinler aracılığıyla çocuğun eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi gelişir; çocuk, okuduklarına karşı bakış açısı geliştirir ve yaşama ilişkin yorumlar yapabilir. Çocuk okuduğu nitelikli metinleri yordayarak kendine bir yaşam çizgisi belirler, kahramanla özdeşim kurar, onun yaşadıkları duygulardan ve olaylardan etkilenir. Kahramanla çıktığı yolculuk sonucunda çocuk, kendi yaşamsal gerçekliğindeki olaylara anlamlar yükler.

Savaş da yaşamsal gerçekliğimizde var olan bir durumdur. Savaşın kötü sonuçlarını çocuklara doğrudan anlatmak ve savaş karşıtlığı oluşturmak yerine; barışın önemi ve güzelliği sezdirilerek, çocuğun bunu duyumsaması sağlanmalıdır. Bu durum ise, en iyi kitaplar aracılığı ile yapılır. Çocuklar, savaşı konu edinen kitaplar aracılığıyla barışa ilişkin düşünmeye ve barış konusundaki kendi doğrularını, düşüncelerini, değer yargılarını oluşturmaya başlayabilirler. Ancak unutulmamalıdır ki, hangi yaş grubuna seslenirse seslensin nitelikli çocuk edebiyatı yapıtlarının amacı, öğretmek değil; yaşatmak, sezdirmek ve duyumsatmaktır (Aslan, 2014). Kitaplar aracılığıyla farkındalık yaratarak çocuğun olayları sezinlemesi sağlanmalıdır. Kitaplardaki kahramanla duygudaşlık kuran çocuk olayların farkında olarak değerlendirme ve yorumla yapacağı için bu tutum alışkanlığa dönüşecektir.

Li ve Yang (2015)'a göre insanlar arasında derin ve güçlü güven bağlarının kurulduğu gerçek ve kalıcı barış, ancak edebiyat kültürüyle gerçekleşir.

Bjerstedt'e (1993: 159) göre barış eğitimiyle ilişki olan kavramlardan biri de farkındalık arttırmaktır. Yakınımızda olan olaylara karşı tepkisiz kalmama olarak tanımlayabileceğimiz farkındalık, çocuk edebiyatı yapıtları aracılığıyla ortaya çıkarılmalıdır. Kitaplar aracılığıyla kahramanın dünyasına dışarıdan bakan çocuk, yaşanan olayların farkına varır. Farkındalığı olan birey ise, yaşamsal gerçekliğinde karşılaştığı olumsuz durumlara kayıtsız kalmaz. Kötü sonuçlara neden olan olayların ortadan kalması için çaba gösterir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, çocuk edebiyatı yapıtlarının barış eğitiminde farkındalık oluşturması bağlamında barış ile ilgili anlatımları incelemek amacıyla yapılmıştır.

Barış eğitimi konusunda yurt içinde (Aktan-Kerem ve Kamaraj, 2007; Aslan ve Karaman-Kepenekci, 2008; Çoban, 2002; Damirchi, 2014; Güner, 2007; Karaman-Kepenekci, 1999; Karaman-Kepenekci ve Aslan, 2011; Kavalcı, 2001; Koruklu, 1998; Köylü, 2004; Mansur-Sertel, 2007; Mutluoğlu ve Serin, 2012; Oral, 2007; Özgüt, 1991; Pekkaya, 1994; Pembecioğlu-Öcel, 2007; Polat ve Aslan, 2008; Sağkal, 2011; Sertel ve Kurt, 2004; Tapan,

2006; Taştan, 2004; Türnüklü, 2007; Türnüklü ve Şahin, 2004; Uysal, 2006; Yesilyurt,1996) ve yurtdışında (Brown, 1992; Carter, 2004; Danesh, 2006; Danesh ve Clarke-Habibi, 2007; Durbin, 2002; Gordon, 2005; Greenwood, 2002; Haavelsrud, 2004; Harris, 2004; Johnson ve Johnson, 1995; Kadivar, 2007; Kazempour, Reardon, 1988; Spears, 2004; Spence ve Makuwira, 2005; Stevahn, 2004; Synott, 2005) birçok araştırma yapılmasına rağmen barış eğitimi ile ilgili farkındalık bağlamında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle alan yazınına katkı sağlayacağı düşünülen bu çalışma önemli görülmektedir.

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin analizi yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma yapılırken nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Creswell'e (2003) göre nitel araştırma, yorumlamaya dayalı bir araştırma türüdür. Çalışmada doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına doküman incelemesi denilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2002).

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini, barış ilgili çocuk edebiyatındaki yapıtlar oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise, John Boyne tarafından yazılmış "Çizgili Pijamalı Çocuk" adlı kitap olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplamak amacıyla alan yazından Harris (2004), MINCAVA (1995), Opatow, Gerson ve Woodside (2005)'in yaptığı çalışmalar değerlendirilmiş ve bunlardan hareketle ortak maddeler oluşturulmaya çalışılmıştır. Barış eğitimi kapsamında 7 madde belirlenmiştir. Bu maddeler şu şekildedir:

1. İnsan hakları eğitimi
2. Uluslar arası eğitim
3. Kalkınma eğitimi
4. Cinsiyet eşitliği eğitimi
5. Birlikte yaşama eğitimi
6. Çevre eğitimi
7. Çatışma çözme eğitimi

İlgili literatür taraması sonucunda oluşan bu maddeler araştırmada veri toplamak amacıyla kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada yazılı bir araç olan kitap üzerinde çalışıldığı için değerlendirmede "betimsel analiz" tekniği kullanılması yeğlenmiştir. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler daha önceden belirlenen izleklere göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel çözümleme amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, özce dizgesel ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2002).

BULGULAR

Bu bölümde barış eğitimi kapsamında belirlenen özellikleri açısından incelenen yapıttan elde edilen bulgular yine bu yapıttan alınan örneklerle açıklanmıştır.

1. İnsan hakları eğitimi:

İnsan hakları; tüm insanların hiçbir ayırım gözetmeksizin yalnızca insan oluşlarından dolayı eşit, özgür ve onurlu yaşama hakkına sahip olmasıdır. Çocuk hakları/insan hakları ve barış eğitimi birbirini destekleyici ve tamamlayıcı eğitim alanlarıdır. Barışın temel bir ön koşul olmadığı bir durumda insan haklarının gerçekleştirilmesi olası değildir. Aynı zamanda, temel hakların sağlanması barış sağlamak için gereklidir. Genel olarak insan hakları eğitimi, evrensel insan hakları beyannamesi veya çocuk hakları kongresi gibi uluslararası dokümanlar ve belgeler hakkındaki bilgilerin öğrenilmesini içermektedir. Bu programlarda, çocuklar hem yurt içinde hem yurt dışında haklar ihlalinin etkisini anlamaya yöneltilmektedirler. Haklarından mahrum olan insanlar ile empati ve dayanışma duygularının geliştirilmesine yardımcı olunmaktadır. İnsan hakları eğitimi çocuklara kendileri ve diğer bireyler karşısında saygılı davranarak bu becerilerin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca, insan hakları konusundaki sorumluluklarla da ilgilenilmektedir (Fountain, 1999). Aşağıda insan hakları eğitimine farkındalık oluşturacak örnekler verilmiştir:

Hepsi de babasına karşı her zaman çok naziktiler (s. 7).

Çünkü kendine karşı dürüst olmak gerekirse ki normalde her zaman dürüst olmaya çalışırdı.(s.8).

Bruno annesinin bu inancına saygı duyardı, özellikle de en çok kendini sevdiğini bildiği için.(s.9)

Ve anne konuşurken bir daha sözünü kesme lütfen! Garip ve tatsız durumlarda olsa da Bruno'nun, öğretilen nezaket kurallarını çiğnemesi için bir neden yoktu(s.11).

Ama onlar hayatımdaki en iyi üç arkadaşım! "Ah, yeni arkadaşlar edinirsin," dedi anne gitmesi için elini sallayarak, sanki bir çocuğun en iyi üç arkadaşını bulması kolay bir şeymiş gibi(s.11).

"Bu ele vermek olur," dedi Bruno, planlarının içeriğini açıklayamazdı(s.11).

Ayrıca büyükbaba ve büyükannenin çok yakında oturuyor olmaları çok güzel bir şeydi. Çünkü onları geride bırakmaları düşünülemezdi. Büyükbaba ve büyükanne için hissettikleri tamamen farklıydı(13).

Bu masalarda oturan insanlar çok komik olmalı, diye düşünürdü hep; çünkü ne dedikleri hiç anlaşılmasa da birileri hep gülüyordu.(s.16-17).

"Beğenebileceğin bir söz daha var," dedi. "Her kötü şeyin iyi bir yanını bulmalıyız" (s..17).

"Bruno, dediğimi yap lütfen!" diye tersledi annesi. Açıkça görüldüyordu ki annenin onun sözünü kesmesi sorun değildi; ama o yapınca kabul edilemezdi(s.18).

Maria'yı severdi ve onu aileden biri olarak görürdü, babası sadece bir hizmetçi olduğunu ve hak ettiğinden fazla para aldığını söylese bile(s.20).

“Diğer çocuklar” Dedi Gretel. “Hiç dost canlısı görünmediklerini söyledin.” “Evet görünmüyorlar,” dedi Bruno, onları tanımadan sadece görünüşe bakıp önyargılı olmamaya çalışarak. Annesi bunu yapmamasını ona birçok kez söylemişti(s.30).

Bir grup asker, barakadan çocukları çıkarmış, bağırarak onları bir araya topluyordu. Askerler ne kadar çok bağırırsa çocuklar birbirlerine o kadar çok sokuluyorlardı. Bazı küçüklerin, biraz daha büyük olanların, hatta bazı yaşıtı çocukların bile ağlıyor görünmelerini fark etmemiş gibi davrandı (s.38-39).

“Benim oynamak isteyeceğim tarzda çocuklar değil” dedi Gretel kararlı bir sesle. Pis görünüyorlar... “Bu çocuklar sanki hayatları boyunca hiç banyo yapmamış gibiler.” “Orası çok pis görünüyor.” dedi Bruno. “Ama belki banyoları yoktur.” (s.39).

Küçük çocuklar, büyük çocuklar, babalar, büyükbabalar, amcalar, herkesten uzak duran ve akrabaları yokmuş gibi olan insanlar... hepsi aynı kıyafeti giyiyorlardı: Gri çizgili pijama ve başlarında gri çizgili bir takke... (s.40).

Babanın burada olduğu yaklaşık bir saat boyunca gelip merhaba dememesi onu üzmüştü (s.45).

“Bruno” dedi, masanın arkasından dolanıp çocuğun elini sertçe sıktı. Annesinin ve büyükannesinin tersine baba, herkese sarılan tiplerden değildi (s.46).

“Yani düşüncelerini bu kadar açık söylemen... Belki bu o kadar kötü bir şey değildir.” (s.52).

“O insanlar... şey, onlar insan değil Bruno.” (s.53).

“Ama şu anda onlar için endişelenmemelisin. Seninle ilgileri yok. Onlarla hiçbir ortak noktan olamaz (s.54).

“Hayır, elbette önemli! Dedi Bruno sinirlenerek, sanki kadın bilerek zorluk çıkartıyordu. “Sen de ailenin bir parçasısın, öyle değil mi?” (s. 57).

Çocuklar için geçerli olan kuralların, kuralları koyan onlar olduğu halde, büyüklere uygulanmadığı gerçeği onu fena halde sinirlendirmişti(s. 58).

Annem öldüğünde, baban bütün cenaze masraflarını karşıladı(s.61).

“Çünkü hizmetçi o!dedi Gretel, gözlerini kardeşine dikerek. “O yüzden burada!” “O yüzden burada değil!” diye bağırdı Bruno ve kalkıp ona doğru yürüdü. “Hepimizin yerine durmadan bir şeyler yapmak için burada değil, biliyorsun. Özellikle kendi yapacağımız işleri.” (s.62).

Çünkü kalbinin derinliklerinde emrimizde çalışsalar bile kimseye saygısızlık yapmaya gerek olmadığını biliyordu. Ne de olsa görgü kuralları diye bir şey vardı (s.63).

Ama büyük savaşta korkunç bir şekilde sakatlandı; başından yaralandı. O yüzden bu şekilde davranıyor. Gülünecek bir şey değil (s.67).

Sesindeki kabalık Bruno’nun bu işin bir parçası olmaktan utanmasına ve başka yöne bakmasına neden oldu (s.74).

Bruno’ya çok bencilce geldi bu, annesinin, yapmadığı bir şey için övgü toplaması çok yanılttı (s.83).

Onlardan hiçbirinin eve davet edilmemesi hayret edilecek bir şeydi(s.97).

Çocuk kendisine baktığında Bruno'nun tek görebildiği, ona bakan bir çift kocaman, üzgün göz oldu. Bruno, hayatı boyunca daha sıksa ve daha üzgün bir çocuk görmediğinden emindi ve onunla konuşmanın iyi olacağına karar verdi (s.102).

Shmuel'in onun nazik olmadığını düşünmesini istemezdi(s.107).

"Neden tel örgülerin o tarafında o kadar çok insan var?" diye sordu(s.110).

Kadın, annesiyle bir kez daha vedalaşıp harika yemekler için teşekkür etmişti(s.118).

Babanın, genelde adil, nazik ve düşünceli bir adam olduğu halde, Teğmen Kotler'in Pavel'e bu kadar kızmasına engel olmaması ona haksızlık gibi geldi(s.142-143).

"Bardakları parlatmamı istediler," dedi Shmuel. "Küçük parmakları olan birine ihtiyaçları olduğunu söylediler." Bay Liszt'in bir gün insan anatomisini incelemek için getirdiği çocuk iskeletinin ellerine benzediği Bruno'nun gözünden kaçmadı (s.159).

Shmuel, sanki aslında onu dinlemiyormuş gibi başını salladı. Bunun yerine gözleri Bruno'nun mideye indirmekte olduğu tavuk ve garnitüre takılıp kalmıştı. Bir süre sonra Bruno, onun neye baktığını fark etti ve anında kendini suçlu hissetti. "Özür dilerim Shmuel," dedi çabucak. "Sana da biraz tavuk vermeliydim. Aç mısın?" (s.161).

"Bu çocuğu tanıyor musun?" diye tekrarladı Kotler daha yüksek sesle. "Mahkûmlarla mı konuşuyorsun?" (s.164).

Shmuel başını salladı ve başka bir peçete alıp başka bir bardağı parlatmaya başladı. Bruno, onun parmaklarının titreyişine baktı ve bardakların birini bile kırmaktan çok korktuğunu anladı(s.165).

Bruno başını salladı ve dönüp arkasına bakmadan mutfaktan ayrıldı. Midesinin içi dışına çıkıyordu; bir an hastalanacağını düşündü. Hayatı boyunca hiç bu kadar büyük bir utanç hissetmemişti. Hiç bu kadar vicdansızca davranabileceğini düşünmemişti. Kendinin iyi bir çocuk olduğunu düşünüyordu, ama arkasına karşı nasıl bu kadar korkakça davranabildiğini merak etti(s.166).

"Özür dilerim Shmuel. Neden yaptığımı bilmiyorum. Beni bağışlayacağını söyle (s.166).

İki çocuk el sıkışıp gülümsediler. İlk kez birbirlerine dokunuyorlardı (s.167).

"Biz Yahudi miyiz?" Gretel, sanki suratına tokat yemiş gibi ağzını kocaman açtı: "Hayır Bruno," dedi. "Hayır, kesinlikle değiliz! Ve böyle bir şeyi asla söylememelisin."(s.174).

Ben de seni özleyeceğim Shmuel, diye eklemek istiyordu; ama bunu söylemekten utandığını fark etti (s.186).

Büyükannesini ne kadar sevdiğini anlatmış ve keşke ölmeden önce yeterince zaman ayırıp ona çok daha fazla mektup yazsaydım, demişti(s.194).

Aslında baktığı her yerde iki farklı tip insan görebiliyordu: Mutlu, gülen, bağırarak üniformalı askerler ve çizgili pijamalıları içinde mutsuz, ağlayan, bir çoğu sanki uyuyormuş gibi boşluğa bakan insanlar...(s.197).

Çoğunu askerler itiyordu. O ve Shmuel onların arasında kalmışlardı ve görünmüyorlardı. Herkesin neden bu kadar korktuğunu anlamıyordu. Ne de olsa yürümek o kadar korkunç bir şey değildi(s.199).

“Babanı bulamadığımız için üzgünüm,” dedi Bruno (s.201).

Shmuel’in küçük elini tutup sıktı. “Sen benim en iyi arkadaşımın Shumel,” dedi(s.201).

Ve sonra oda kapkara oldu ve yaşanan karmaşaya rağmen Bruno hâlâ Shmuel’in elini sımsıkı tutuyordu ve dünyadaki hiçbir şey Bruno’yu, onun elini bırakmaya razı edemezdi... (s.202).

2. Uluslararası eğitim:

Uluslararası eğitim; güvenlik eğitimini, nükleer eğitimi ve bomba eğitimini kapsamaktadır. Uluslararası eğitimde; insan hakları ihlalleri, etnik çatışmalar, terörizm ve etnik çatışmalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Kültürler arasındaki farklılığa dikkat çekilerek hoşgörüyü, evrensel kimliği teşvik etmekte, silahsızlanmayı ve etnik gerilimleri en aza indirmeyi hedeflemektedir. Şiddeti durdurmak, ulusal çıkarları korumak, savaşın zararlarını ortadan kaldırmada yasaların ve kurumların işlevlerini öğretmek (Harris, 2004’ten Akt.: Aslan, 2014) önemli görülmektedir. Bu terim çevre ve ekoloji, barış, hoşgörü, çatışma çözme, bireysel sağlık, işbirliğine dayalı beceriler, çok kültürlülük, değerlere saygı, çocuk ve insan hakları gibi konuları da içermektedir. Uluslararası eğitim, dört boyutlu bir modele dayanmaktadır: *Zamansal boyut*-geçmiş, şimdi ve gelecek, *uzamsal (spatial) boyut*-dünyanın dayanışma ve karşılıklı bağımlılık içinde olmasına ilişkin farkındalık oluşturma, *konu (issues) boyutu*-çağdaş konuların nasıl birbiriyle ilişkili olduğunu ortaya koymak ve *iç boyut*-dünyadaki var olan sorunları yeniden çözmenin insanlarda öz-farkındalık ve manevi farkındalığın gelişmesinden ayrı olmadığına ilişkin anlayış geliştirmek (Selby, 1997). Aşağıda incelenen kitaptan alıntılar yer almaktadır:

“Artık geceleri ışıkları kapatmak zorunda olmamızı sevmiyorum,” diye itiraf etti Bruno. “Bunu herkes yapmak zorunda!” dedi annesi. “Güvende olmamızı sağlıyor. Kim bilir, belki uzakta daha az tehlikeli oluruz.” (s.12).

“Düşünme lüksüne sahip değiliz,” dedi anne, evlendiklerinde büyükbaba ve büyükanne verdiği 64 bardaklık setin bulunduğu kutuyu açarken. “Bazı insanlar bizim için bütün kararları veriyorlar” (s.17).

“Savaştan bahsetmek güzel bir şey değil.”(s. 68).

“Eve gelerek bize askere yazıldığını açıkladığını ve başına bir şey gelmesinden nasıl korktuğumu hatırlıyorum” (s.88).

Ülkeneye yapıla onca haksızlıktan sonra, onurunu geri kazanmasına yardım ediyorsun(s.89).

“Zaten siz askerleri ilgilendiren tek şey bu!” demişti büyükanne, çocukları tamamen görmezden gelerek Güzel üniformalarınızla yakışıklı görünmek.” (s.90).

Fakat bazen oldukça güürültü ve korkutucu oluyordu. Hava kararmaya başladığında bütün ışıkları söndürmemiz gerekiyordu”(s.109).

“Onun verdiği çok güzel bir saatim vardı; ama artık yok.” “Ona ne oldu?” diye sordu Bruno. “Benden aldılar.” dedi Shmuel. “Kim?” “Askerler elbette,” dedi Shmuel.(s. 120).

Hayır, ama artık evimizde yaşayamayacağımızı söylediklerinde Krovov’un, askerlerin büyük bir duvarla ayırdıkları başka bir bölümüne taşındık(s.122).

“Burada olmamam gerekiyor. Beni yakalarlarsa başım belaya girer.” Dedi Shmuel (s.126).

“İyi asker diye bir şey yok,” dedi Shmuel.(s.134).

3. Kalkınma eğitimi:

Kalkınma eğitimi, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) tarafından genç yetişkinlerde küresel dayanışma, barış, farklılıklara saygı ve kabullenme, sosyal adalet ve çevreye saygı gibi konular hakkında taahhüt oluşturmak için bir eğitim öğretim yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Fountain, 1995). Bunun amacı, hem yerel hem de küresel olarak çocuk ve yetişkinlerde yapıcı değişimi sağlamak konusunda katkıda bulunmalarını güçlendirmektir. Dünya kaynaklarının eşit bir şekilde paylaşımını, dünyadaki kaynaklara karşı duyarlı olmayı ve demokratik vatandaşlık bilincini geliştirmek amaçlanmaktadır. Aşağıda kalkınma eğitimi ile ilgili örnekler yer almaktadır:

En tepesinde karmakarışık, kalın dikenli bir tel sarmallar vardı ve her taraftan çıkan keskin uçlara bakınca Gretel, içinde nedenini açıklamadığı bir acı hissetti (s.33).

Tel örgünün ötesinde çim yoktu; aslında gözle görülebilen uzaklara kadar hiçbir yeşillik yoktu. Bunun yerine zemin kuma benzer bir maddeden oluşuyordu. Tek görebildiği, uzaktaki alçak barakalar ve kare binalarla araya serpiştirilmiş gibi duran birkaç duman kümesiydi... “Anlamıyorum,” dedi Gretel, “kim böyle kötü görünümlü bir yer inşa eder?” (s.34).

Bruno ailesiyle birlikte çok az insanın bulunduğu, konforlu, bir sürü boş koltuğu olan ve pencereler açıldığında bol bol temiz hava lan trene binmeden, kısa bir süre önce insan kalabalığı görebilirdi. Eğer trenler farklı yönlere gidiyor olsalar bu kadar garip görünmezdi, diye düşünmüştü; ama öyle değildi. İkisinin de gidiş yönü doğuya doğruydular. Bir an için diğer trene koşup oradakilere kendi vagonlarında sürüyle boş yer olduğunu söylemeyi düşünmüş; ama yapmamaya karar vermişti (s.43).

Ban iş, ev ve yemek verdi. Yemeğe ihtiyaç duymanın ne demek olduğunu bilemezsin. Hiç aç kalmadın değil mi?” (s.59).

4. Cinsiyet eşitliği eğitimi:

Genel olarak cinsiyet çatışması dünyanın dört bir yanındaki toplumlarda vardır ve neredeyse cinsiyet ayrımcılığı ve çatışması şiddetin önde gelen nedenlerinden biridir (UNICEF ROSA, 1998). Toplumsal cinsiyet eğitimleri kadınlara karşı şiddeti, cinsiyet ayrımcılığını ve çatışmaları önlemek ve insancıl yolların sunulmasını içermektedir. Bu tür girişimlerle, kız çocukları ve kadınların sağlıklı bir yaşam için haklarını savunarak onlara karşı saygılı olma, ayrımcı olmama gibi tutum ve değerlerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Kitaptan alınan örnekler aşağıda verilmiştir.

Küçük çocuklar, büyük çocuklar, babalar ve dedeler. Belki birkaç tane de amca. “Peki, kızlar nerede? diye sordu Gretel. “Anneler, büyükanneler...” (s.32).

Önce anneleri ile konuşmuşlardı. Bu, Bruno'ya, konuklara bakıp bütün bu ilgiyi hak edip etmediklerine karar verme fırsatı sağlamıştı(s.115).

5. Birlikte yaşama eğitimi

Yaşadığımız çağda; çocuklar ve gençler, içinde buldukları sosyal ortamlarda öngörülmemiş düzeyde olumlu olumsuz etkenlerle baş etmek durumundadır. Kitle iletişim araçlarının da yoğun etkisiyle çocuğun aile içerisinde edindiği değerler ve çevrenin kendisine vermeye çalıştığı arasında çatışmalar ortaya çıkabilmektedir. Yakın çevresiyle olumlu iletişim ve sosyal ilişki kuramayan çocukların risk oluşturacak düzeyde şiddete ve madde bağımlılığı gibi olumsuz davranışlara sık sık maruz kaldıkları bilinmektedir. Birlikte yaşama eğitimi, 21. yüzyılın değişen dünyasında, genç neslin, çevresine ve toplum sorunlarına duyarlı ve sorumluluklarının bilincinde bireyler olarak yetişmelerini amaçlamaktadır (Damirchi, 2014). Özdisiplin, sorumluluk, doğru karar verebilme, saygı duyma becerilerine sahip ve toplumda gönüllülüğün öneminin bilincinde olan gençlerin, bu tür beceriler ile donatılmaları, aile yaşantılarında, toplum üyesi olarak ve iş dünyasında başarılı olmalarına olanak tanımaktadır. Aşağıda bu duruma uygun örnekler verilmiştir:

Hatta arkaya gizlediği özel eşyalarını bile alıyordu ki onlar kimseyi ilgilendirmezdi. “Ne yapıyorsun,” diye sordu, olabildiğince nazik olamaya çalışarak.(s.5)

“Hepimizin gitmesi şart mı? Diye sordu Bruna. “Elbette şart,” dedi anne. “Babanın yeni görevine tek başına gitmesini ve orada yalnızlık çekmesini istemezsin, değil mi?(s.9).

“Sanırım hayır,” dedi Bruno. “Onunla olmazsak en çok kimi özlerdi? Diye sordu Bruno. Beni mi, Gretel’, mi? “İkiniz de eşit derecede özlerdi,” dedi anne. Ayrımcılık yapmamak gerektiğine inanırdı.(s.9).

Sesi tehlikeli şekilde bağırmağa yaklaşıyordu ve evin içinde bunu yapma izni yoktu (s.11).

Anneyi, yemek odasının karşısındaki, babanın Girilmesi Her Şartta Her Zaman Yasak çalışma odasına girerken gördü(s.13).

Anne içini çekti. “Bruno, neden yukarı çıkıp Maria'nun valizleri boşaltmasına yardım etmiyorsun?” dedi(s.18).

“Buradayız, geldik, bir süre evimiz burası ve bunu kabullenip elimizden gelenin en iyisini yapmalıyız(s.18).

“Bir hanımın odasına kapıyı vurmadan girilmeyeceğini bilmiyor musun (s.26).

Yatağın üzerine oturdu ve bir an Gretel'in yanına oturup kendisine sarılmasını; her şeyin yoluna gireceğini, zamanla buradan hoşlanacaklarını ve asla Berlin'e geri dönmek istemeyeceklerini söylemesini umdur (s.37).

Annenin sözünün kesilmeyeceği kuralını herhalde bilmiyordu (s.42).

“Evi kapatırken annene ve ablana yardımcı oldun mu?” “Evet, baba,” dedi Bruno. Öyleyse seninle gurur duyuyorum,” dedi baba onaylayan bir tavırla(s. 47).

“Bir ev; bir sokak, bir şehir ya da tuğla ve harç gibi yapay şeyler değildir. Ev, insanın ailesinin olduğu yerdir, öyle değil mi?” “Daha fırsatın olmadı buradan hoşlanabilirsin.”(s.48).

Sözcükler havada süzülürken pek babaya söylenecek şeyler değilmiş gibi görünüyordu; ama olmuştu bir kere (s.51).

Bruno kendine karşı dürüst olduğunda, babanın pek ender kızdığını kabul ederdi (s.52).

Bruno, Gretel'in morali ne zaman bozuk olsa kendisine kötü davranmasına katlanmak zorundaydı (s.92).

Ama yine de öyle anlar vardır ki abla ile kardeş işkence aletlerini bir kenara bırakıp uygar insanlar gibi konuşabilirler. Bruno bunun o anlardan biri olmasına karar verdi (s.147).

“Çünkü şimdiye kadar arkadaş olduğumu bütün çocuklarla oynayabildim,” diye cevap verdi. “Seninle hiç oynayamıyoruz. Tek yapabildiğimiz burada oturup konuşmak.” “Burada oturup konuşmayı seviyorum,” dedi Shmuel. ... Bütün bu tel örgüler olmadan birbirimizi göremedik bile(s.170).

“Dördümüzün bir arada kalmasını tercih ederdim,” dedi, gönülsüzce Gretel'i de katarak, ister Berlin'de ister Out-With'de olsun.” (s.180).

6. Çevre eğitimi:

Tarihsel olarak, barış eğitimcileri savaşın tehlikeleri ile ilgilenecek çevre krizini göz ardı etmişlerdir. Çevresel eğitimin temel amacı, bireylere ekolojik güvenliğin sağlanması gerektiği konusunda farkındalık kazandırmaktır. Teknolojik gelişmelerle birlikte doğal çevreye verilen zararın insanlık için gelecekte büyük bir tehdit oluşturacağına ilişkin bilgiler aktarılmalıdır. Bu eğitimde bireylerden bütünsel bir bakış açısıyla doğal çevre ile insan yaşamı arasındaki ilişkiyi eleştirel bir yaklaşımla tartışmaları ve değerlendirmeleri beklenmektedir (Harris, 2004; Harris ve Morrison, 2003). Aşağıda kitaptan alıntılar yer almaktadır:

Önce güzel başlıyordu: Bruno'nun penceresinin tam adlında bir bahçe vardı. Oldukça genişti ve çiçek doluydu. Düzgün bir şekilde sıra sıra dizilmişlerdi. İyi bir şey yapmaya çalışmışlardı; karanlık bir kış gecesinde, puslu, büyük bir arazideki, dev bir şatonun köşesine küçük bir mum ışığı koymuşlar gibi. Çiçekleri geçince çok hoş, taş döşeli bir alan vardı. Üstüne ahşap bir bank yerleştirilmişti Gretel kendini güneşli bir günde orada oturup kitap okurken hayal edebiliyordu (s.33).

“Oradaki çiçekler çok güzel kokardı. Arıların etrafında dönüşü ve dokunmazsan rahatsız etmemeleri...” (s.57).

Teğmen Kotler, havlamayı duyduğunda köpeğin olduğu yere yürüdü, onu vurdu(s.155).

7.Çatışma çözme eğitimi:

Çatışma çözüme eğitimi ise, kişiler ve gruplar arasındaki anlaşmazlıklara dikkat çekmektedir. İletişimi arttırmak, çatışmaların sosyolojik yönünü tespit etmek, düşman imajı ve aileler arasındaki farklılıklardan kaynaklanan anlaşmazlıklara ve çatışmalara çözüm bulmaya çalışmaktadır. Çatışma çözme eğitimi çatışmanın dinamikleri ve nedenlerini anlama ve daha etkili iletişim becerilerini kullanarak barışçıl ilişkileri yönetme konusunda insanlara yardımcı olabilmeyi amaçlar (Harris, 2004). Uygun olmayan davranışları nedeniyle çocukları cezalandırmak yerine, bu davranışlarının nelere yol açabileceğinin vurgulanması, öğrencileri uygun olmayan davranışlarıyla ilgili farklı bakış açılarını incelemek üzere harekete geçirir.

Çatışma çözme eğitimlerinin temel amacı; öfke yönetimi, duygusal farkındalık, duygudaşlık gelişimi, atılganlık, problem çözme, karar verme, etkin dinleme, sosyal dayanıklılık, akran arabuluculuğu gibi becerileri kazandırmaktır (Harris, 2004; Harris ve Morrison, 2003). Çatışma çözme eğitimi ile ilgili örnekler verilmiştir:

“Anne! Diye ısrar etti. Neler oluyor? Taşınıyor muyuz? “Benimle aşağı gel,” dedi anne, bir hafta önce Fury’nin yemeğe geldiği geniş yemek odasına doğru ilerleyerek. “Orada konuşalım.” “Endişelenmene gerek yok Bruno,” dedi anne.(s. 6-7).

Annenin, yüksek sesle babaya bir şey söylediğini duydu. Bunun üzerine baba, sesini annenin yapamayacağı kadar yükseltti ve tartışmaya son verdi.(s. 13-14).

“Burada ne kadar kalmamız gerekiyorsa o kadar demek Bruno!” dedi annesi. “Ve konu burada kapanmıştır.” (s.18).

“Hadi hadi,” dedi baba, dinlemek istemeyerek. “Bunu duymak istemiyorum”(s.48)

“Anlaman gerekiyor, sen evdesi,” diye ısrar etti babası (s.49).

“Belki pişman olduğunu söylersen seni bağışlar.” (s.51).

“Ama artık susacaksın,” dedi baba, sesini yükseltip sözünü keserek(s. 52).

Ona bağırıp evin içinde kovalamak yerine sadece başını sallayıp tartışmalarının sona erdiğini işaret etti (s.53).

“O zaman kabullenilmesi gerek bir hata bu.” (s.58).

“Benimle tartışma odana git!”(s.82).

Baba, bıçağını masaya vurdu ve herkes sessizleşti (s.138).

SONUÇ

Bu bölümde, elde edilen bulgular çerçevesinde genel bir değerlendirme yapılmış ve sonuçlar verilmiştir.

Belirlenen kitap, barış eğitiminde farkındalık oluşturması bağlamında incelenmiş ve yazınsal nitelikli çocuk edebiyatı yapıtlarının barış eğitiminde farkındalık oluşturacağı görülmüştür. Sonuç olarak; incelenen çocuk edebiyatı yapıtının derin yapısında barışın öneminin sezdirildiği görülmüştür. Barış içinde yaşamının ve barış eğitiminin önemini yansıttığı sonucuna varılmıştır.

Kitapta özellikle, alıntılara bakıldığında “insan hakları eğitimi” ile ilgili cümlelerin yoğunluğu görülmektedir. Bunun nedeni ise, yaşamsal gerçekliklerin yansıtıldığı kitapta insanların birbirine olan sevgisizliği, duyarsızlığı, hoşgörüsüzlüğüne karşı farkındalık oluşturmaktır.

Çocuğun gözünden anlatılan olaylarda babanın, annenin ve ablanın ona olan tutumları yer almaktadır. Birlikte yaşamının önemli olduğu kahramana öğretilirken başka ailelerinin birlikteliğinin bozulmaya çalışılması sezdirilmektedir. Çocuk okurun bu durumun farkına vararak eşitliğin güçlü olan kesim için değil; tüm insanlar için olduğunu görmesi beklenmektedir.

Savaşın kötü sonuçlarını ve insanların istedikleri mesleği yapamamaları, kötü şartlarda yaşamalarını duyumsatan kitap ile çocuğun barışı yeğlemesi için farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Bruno'nun gözünden boş vagonlar varken insanların üst üste havasız vagonlarda kalmasına anlam veremeyen çocuk okurun; Shmuel ile özdeşim kurarak barışa karşı farkındalık kazanması beklenmektedir.

Yazar tarafından kuralların herkes için geçerli olması gerektiği, anne ile babanın eşit olduğu sezinletilerek çocukta cinsiyetçi bir yaklaşımın ortadan kaldırılması için farkındalık oluşturulmuştur.

Çatışmaların akılcı yollarla çözümlenmesi gerektiği kavganın, kaba kuvvetin kötü sonuçlar doğurduğu Bruno'nun gözünden çocuk okura yansıtılmıştır. Kitapta kavga karşıtı cümleler kullanmak yerine Bruno'nun Teğmen Kotler'in davranışından utandığını söylemesi, çocuğun çıkarım yapmasına olanak tanımaktadır. Yapılan çıkarımlar sonucunda çatışma çözümleri ile ilgili farkındalık kazanılması beklenmektedir.

Kitapta özellikle barış eğitimi kapsamındaki çevre eğitimi ile ilgili cümlelere çok fazla rastlanmamıştır. Ancak verilen örnek cümleler çevrenin güzel olmasının insanın duygu dünyasını nasıl etkilediği ile ilgili çıkarımlar yapılmasına olanak sağlamaktadır. Çevre eğitimi konusu kitabın geneline yansıtılarak teller içinde yaşamak ile modern hayatta özgürce dolaşmak arasında ayırım çocuğa sık sık duyumsatılmaktadır.

Yazınsal nitelikli kitapların, barış eğitimi konusunda çocuklarda farkındalık oluşturması bağlamında önemli kaynaklar olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu tür kitaplar çocukların duygu ve düşüncelerini devindirecek iletiler vererek onları duyarlı kılmaktadır. Çocuğun özgürce yorumlamalar yaparak çıkarım elde etmesine olanak tanınması bakımından bu tür yapıtların barış eğitimi sürecinde kullanılması gerekmektedir.

Barış ortamının sağlanmasında ve barışa karşı farkındalık geliştirmede çocuğun nitelikli kitaplarla buluşturulması ve sonucunda barış eğitimi ile ilgili kişilik özellikleri kazandırılması çok büyük önem taşımaktadır. Çocuk edebiyatı yapıtlarının, ele alınan kitaptan yola çıkılarak, barış eğitiminde farkındalık oluşturması bağlamında kullanılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aktan-Kerem, E. ve Kamaraj, I., 2007, Erken Çocukluk Döneminde Barış Değeri, Çoluk Çocuk, 69, 30–33.
- Aktaş, Ö. ve Safran, M., 2013, Evrensel Bir Değer Olarak Barış ve Barış Eğitiminin Tarihçesi, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,172(2), 131-150.
- Arslan, I. Kovalcikova (Ed.), Proceedings For WCCI 13th World Conference In Education, 2nd Biennial World Conference, Creating A Global Culture Of Peace: Strategies For Curriculum Development And Implementation İçinde, Antalya: Alliant International University, 81-98.
- Aslan, C. ve Karaman-Kepenekci, Y., 2008, Human Rights Education: A Comparison of Mother Tongue Textbooks in Turkey and France. Mediterranean Journal of Educational Studies, 13 (1), 101–124.
- Aslan, C., 2013a, Çocuk Edebiyatı Yapıtlarının Temel İşlevleri. Eğitimci Öğretmen Dergisi, 17, 6-9.
- Aslan, C., 2013b, Duyarlık ve Düşünceyi Geliştirmede Çocuk / Gençlik Edebiyatı. Çoluk Çocuk Anne Baba Eğitimci Dergisi, 12, 29-32.
- Aslan, C., 2014, Barış Eğitiminde Çocuk ve Gençlik Edebiyatı, 7. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Okul Kültürü ve Çocuk içinde Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 381-399.
- Bar-Tal D., Rosen Y. ve Nets-Zehngut, R., 2010, Peace Education In Societies Involved In Intractable Conflicts Goals, Conditions, and Directions. In G. Salamon And E. Cairns Handbook On Peace Education, Psychology Press, 21-43.
- Bar-Tal, D., 2002, The Elusive Nature of Peace Education. In G. Salomon ve B. Nevo (Eds.), Peace Education: The Concept, Principles, and Practices Around The World, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Mahwah, NJ.
- Binyazar, A., 1996, Anadili Kitaplarında Yazınsal Metinlerden Yararlanılarak Duyarlık Eğitimi Gerçekleştirme (Almanya'da Hazırlanan Anadili Kitaplarından Örnekler). Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları içinde, Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi, 98-104.
- Bjesrstedt A., 1993, Peace Education in Schools Around The World At The Beginning of The 1990s, Peace Education : Global Perspectives, Almqvist ve Wiksell İnternational Stockholm, 146-169.
- Boulding, K. E., 1963, Is Peace Researchable? Background, 6 (4), 70-77.
- Boyne, J., 2015, Çizgili Pijamalı Çocuk, Tudem Yayıncılık, İzmir.
- Brown, R.B., 1992, Conflict Resolution: A Strategyfor Reducing Physical Confrantation in Public Schools, Dissertation Abstracts International, 53(4), 995.
- Burns, C. ve Delisle D., 1933, War and Peace. Contemporary Review, 144, 673-681.
- Burton, John W., 1997, Violence Explained: The Sources of Conflict, Violence, and Crime and Their Prevention , Manchester University Press, Manchester.

- Carter, C. C., 2004, Whither Social Studies? In Pocketst Of Peace At School, Journal Of Peace Education, 1 (1), 77–89.
- Creswell, J. W., 2003, Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches, Sage Publications, London.
- Çoban, R., 2002, The Effect of Conflict Resolution Training Program On Elementary School Students' Conflict Resolution Strategies, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Damirchi, E. S., 2014, Barış Eğitimi Programının Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme ve İletişim Becerilerine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Danesh, H. B. ve Clarke-Habibi, S., 2007, The Education for Peace Curriculum Manual, EFP-Press, Vancouver.
- Danesh, H. B., 2006, Towards An İntegrative Theory Of Peace Education, Journal Of Peace Education, 3 (1), 55-78.
- Demirtaş, A., 1991, Barış, Savaş ve Eğitim, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6, 41-46.
- Durbin, B., 2002, Schooll-Based Peer Mediation Program Implementation: An Exploration of Students Mediators' Attitudes and Perceptions Before and During Program Participation, Department of Educational Psychology, Doctor of Philosophy, Texas A&M University, Texas.
- Fountain, S., 1995. Education For Development: A Teacher's Resource For Global Learning, Hodder ve Stoughton Press, London.
- Fountain, S., 1999, Peace Education in UNICEF. Working Paper, New York.
- Galtung, J., 1996, *Peace By Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, Sage Publications, London.
- Gordon, T., 2005, Etkili Öğretmenlik Eğitimi, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Greenwood, C. W., 2002, Çocuğunuzun Okulla İlgili Sorunlarını Çözebilirsiniz (Çev. F. Zengin Dağıdır), Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Güner, İ., 2007, Çatışma Çözme Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Grup Rehberliğinin Lise Öğrencilerinin Saldırganlık ve Problem Çözme Becerileri Üzerine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Haas, M., 1986, War And Peace: The Students' Views. Journal of Research and Development Education, 19(3), 84-89.
- Haavelsrud, M., 2004, Target: Disarmament Education, Journal of Peace Education, 1 (1), 37–59.
- Hagglund, S., 2004, Comment: Contribution of Psychology to Peace Education. Journal of Peace Edeucation, 1 (1), 124-125.
- Hakvoort, I., 2010, Peace Education İn Regions of Tranquility. G. Salamon And E. Cairns (Eds), Handbook On Peace Education Psychology Press, 287-301.

- Harris, I. M., 1999, Types Of Peace Education, In A Raviv., D.B-Tall And Loppenheimer (Eds). How Children Understand War And Peace: A Call For Peace Education, 299-317.
- Harris, I. M., 1988, Peace Education, MacFarland ve Comp., Inc., Jefferson, North Carolina.
- Harris, I. M., 1998, Editor's Introduction. Journal of Peace and Security, 2 (2), 10-11.
- Harris, I. M., 2004, Peace Education Theory, Journal of Peace Education, 1 (1), 5-20.
- Harris, I. M., ve Morrison, M. L., 2003, Peace Education, Jefferson, NC: McFarland.
- Harris, I., 2010, History of peace education. In G. Salamon and E. Cairns (Eds.), Handbook on Peace Education Psychology Press, 11-20.
- Hirş, E., 1947, Kant'ın Ebedi Barış Üzerindeki Felsefi Denemesi, Kenan Matbaası, İstanbul.
- Johnson, D. ve Johnson, R., 2005, Essential Components of Peace Education. Theory Into Practice, 44 (4), 280-292.
- Johnson, D. W. ve Johnson, R. T., 1995, Reducing School Violence Through Conflict Resolution, Association for Supervision and Curriculum Development: Alexandria, Virginia.
- Kadivar, S., 2007, Toward a New Paradigm: Multicultural Peace Education. Doctoral Dissertation. Walden University.
- Karaman-Kepenekci, Y. ve Aslan, C., 2011, Ortaöğretim Türk Edebiyatı ile Dil ve Anlatım Ders Kitaplarında İnsan Hakları Üzerine Bir Çözümleme, Turkish Studies (Prof. Dr. Gürer Gülsevin Armağanı), 6 (1), 476-494.
- Karaman-Kepenekci, Y., 1999, Türkiye'de Genel Ortaöğretim Kurumlarında İnsan Hakları Eğitimi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kavalcı, Z., 2001, Çatışma Çözme Becerileri Eğitimi Programının Üniversite Öğrencilerinin Çatışma Çözme Biçimleri Üzerindeki Etkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kazempour, E., Khalkhali, A. Ve Janalipour, R., 2012, The Impact Of Peace Education Programs İn Global Citizenship Education. Journal of New Approaches in Educational Administration (Rahyafti No Dar Modiriyate Amuzeshi), 3, 49-62.
- Koruklu, N., 1998, Arabuluculuk Eğitiminin İlköğretim Düzeyindeki Bir Grup Öğrencinin Çatışma Çözme Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Köylü, M., 2004, Peace Education: An Islamic Approach. Journal of Peace Education, 1 (1), 59-77.
- Li, D, Yang, H., 2015, Peace Through Literature and Culture – An Oriental Perspective, Peace, Literature ve Art, 1, 289-325.
- Mansur-Sertel, J., 2007, Barış Eğitimi: Kuram ve Sınıf Deneyimim, Çoluk Çocuk, 69, 34-36.

- MINCAVA Electronic Clearinghouse (Minnosota Center Against Violence and Abuse), 1995, Peace and Non-Violence Curriculum. Social Studies for Grades 1–6 <http://www.mincava.umn.edu/documents/pnvcurl-6/pnvcurl-6.html>
- Mutluoğlu, S. ve Serin, O., 2012, Çatışma Çözme Eğitimi Programının İlkokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme Becerilerine Etkisi. Turkish International Journal Of Special Education And Guidance ve Counseling, 1 (1).
- Noe, N., 2008, Hope For Peace, Transforming Education For Peace, Jing Lin, Edward J. Brantmeier And Christa Bruhn (Eds.), Charlotte and North Carolina, 143-162.
- Oktay, C., 2012, Modern Toplumlarda Savaş ve Barış, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Opotow, S., Gerson, J. ve Woodside, S., 2005, From Moral Exclusion to Moral Inclusion: Theory for Teaching Peace, Theory Into Practice, 44 (4), 303-318.
- Oral, Z., 2007, Barış Eğitimi, Çoluk Çocuk, 69, 37.
- Özgit, S., 1991, İletişim Becerileri Konusunda Verilen Eğitimin İletişim Çatışmalarına Girme Eğilimi Üzerindeki Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ankara.
- Pekkaya, B., 1994, Arabulucu Yoluyla Çatışmalara Çözüm Bulma, Arabuluculuk Eğitiminin Okullarda Uygulanması ve Bu Eğitimin Öğrencilerin Benlik Gelişimlerine, Liderlik Becerilerine, Saldırgan Davranışlarına ve Algıladıkları Problem Miktarına Etkisi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Pembecioğlu-Öcel, N., 2007, Barışa Giden Yolda İletişim ve Eğitim İçin Tek Koşul Sevgi, Çoluk Çocuk, 69, 38–42.
- Piaget, J., 1989, Is Education For Peace Possible? The Quarterly Journal Of The Jean Piaget Society, 17, 5-9.
- Polat, D. ve Aslan, C., 2008, An Analysis On The Existence Of 'Peace' İn Primary Turkish Curriculum. İ. H. Mirici, B. A. Ataç, M. M.
- Reardon, B. A., 1988, Comprehensive Peace Education: Educating for Global Responsibility, Teachers College Press, New York.
- Reardon, B. A., 1988, Comprehensive Peace Education: Education For Global Responsibility, Columbia University, New York.
- Richard, E. R., 2001, Basic Human Needs: The Next Steps in Theory Development. The International Journal Of Peace Studies, 6 (1).
- Safran, M ve ATA, B. (1996), Barışçı Tarih Eğitimi Üzerine Çalışmalar; Türkiye’de Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin Kullanılan Dil ve Yunanlılara İlişkin Öğrenci Görüşleri, GÜ. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 11–26.
- Sağkal, A. S., 2011, Barış Eğitimi Programı’nın İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Eğilimleri, Empati Düzeyleri ve Barışa İlişkin Görüşleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Schrumpf, F., Crawford D. K and Bodine R. J., 2007, Okulda Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuk, (çev.: F.G Akbalık ve B. D. Karaduman), İmge Kitabevi, Ankara.

- Selby, D., 1997, *Globalizing The Curriculum: Infusion, İntegration and İnnovations For Life Skills And Science Learning*, Toronto, International Institute for Global Education, University Of Toronto.
- Sertel, J. M., Kurt, G. ve Oral, Z., 2004, *Barış Bireyde Başlar*, Ekspres Basım, İstanbul.
- Sever, S., 2012, *Çocuk ve Edebiyat*, Tudem Yayıncılık, İzmir.
- Souza, L. K, Sperb T. M. ve Mccarty S., 2006, *Brazilian Children's Conceptions of Peace, War and Violence*. *Peace And Conflict: Journal Of Peace Psychology*, 12(1),49-63.
- Spears, S. C., 2004, *Freedom's Children: Fifth Graders' Perceptions Of The Effects Of Peace Education İn The Form Of Kingian Nonviolence*. Doctoral Dissertation, University Of Rhode Island.
- Spence, R. ve Makuwira, J., 2005, *Do We Make A Difference? Teaching And Researching Peace At Tertiary Level*, *Journal Of Peace Education*, 2(1), 17-31.
- Stevahn, L., 2004, *Integrating Conflict Resolution Training İnto The Curriculum*, *Theory Into Practise Journal*, 43 (1), 50-61.
- Synott, J., 2005, *Peace Education As an Educational Paradigm: Review of A Changing Field Using An Old Measure*, *Journal Of Peace Education*, 2 (1), 3-17.
- Tapan, Ç., 2006, *Barış Eğitimi Programı'nın Öğrencilerin Çatışma Çözme Becerileri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Taştan, N., 2004, *Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuğu Eğitimi Programlarının İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuğu Becerilerine Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tolstoy, L., 2009, *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir* (çev. Domik Pamir), Kaos, İstanbul.
- Tolstoy, L., 2010, *Savaş ve Barış I* (Çev. Zeki Baştumar), Can Yayınları, İstanbul.
- Türkçe Sözlük. 2011, Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Türnüklü, A. ve Şahin, İ., 2004, *13-14 Yaş Grubu Öğrencilerin Çatışma Çözme Stratejilerinin İncelenmesi*, *Türk Psikoloji Yazıları*, 7 (13):45-61.
- Türnüklü, A., 2007, *Liselerde Öğrenci Çatışmaları, Nedenleri, Çözüm Stratejileri ve Taktikleri*, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 49, 129-166.
- UNICEF Regional Office for South Asia (ROSA), 1998, *Ending Violence Against Women and Girls İn South Asia: Meeting Report*, Kathmandu, UNICEF ROSA, 21-24 October 1997. [Çevrim-içi: <http://search.library.wisc.edu/catalog/ocm>]
- Uysal, Z., 2006, *Çatışma Çözme Eğitimi Programının Ortaöğretim Dokuzuncu Sınıf Düzeyindeki Öğrencilerin Çatışma Çözme Becerilerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Wilson, T.W., 1985, *The Global Environment and The Quest For Peace : A Revulation İn The Scale of Things*, *Social Education*, 201-204.
- Yesilyurt, Ö., 1996, *Gençlerin Çatışma Eğilimleri ile Ana Babalarının Onlarda Algıladıkları Çatışma Eğilimlerinin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

JOURNAL OF AWARENESS

Yıldırım, A. ve Şimşek, H., 2002, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

SAĞLIK HİZMETLERİNDE FARKINDALIK YARATMADA SOSYAL MEDYANIN ROLÜ

Özge UYSAL ŞAHİN

Doç. Dr. , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Çanakkale Uygulamalı Bilimler
Yüksekokulu Sağlık Yönetimi Bölümü, e-mail: ozge@comu.edu.tr

ÖZET

Sosyal medya uygulamaları günümüzde insanların hayatlarını her alanda etkilemektedir. Dünyada yaygınlaşarak yoğun bir şekilde kullanılmaya başlayan sosyal medya uygulamaları artan çeşitliliği ile zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın, paylaşım, tartışma ve fikir alışverişinin yapıldığı bir ortam sunmaktadır. Bunların yanında, kişilere ve kurumlara iletişim, tanıtım, hizmet sunumu gibi birçok konuda önemli fırsatlar sağlamaktadır. O yüzden her kurumda, her sektörde ve hatta her konuda sosyal medya uygulamalarına başvurulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, insan hayatını en çok etkileyen sektörlerden biri olan sağlık sektöründe sosyal medya uygulamalarına başvurulması özellikle bu sektörde farkındalık yaratma bakımından önem arz etmektedir. Çalışmada da, söz konusu sektörde sosyal medya uygulamalarının önemi, gelinen nokta ve farkındalığı artırmak için yapılması gerekenler konusunda teorik bir inceleme yapıp değerlendirme ve önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Sektörü, Sosyal Medya, Farkındalık

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA CREATING AWARENESS IN THE HEALTH SECTOR

ABSTRACT

Social media applications are affecting people's lives in every field today. Social media applications, which have become widespread and widely used in the world, offer an environment of sharing, discussion and exchange of ideas without increasing time and space limitation. In addition, it provides important opportunities for people and institutions in many aspects such as communication, promotion, service delivery. As a result, it seems that social media applications are being applied to every institution, every sector and even every issue. In this context, social media applications in the health sector is especially important in terms of creating awareness in this sector. The study will also include a theoretical review of the social media practices in the sector, the points to be taken to increase awareness, and evaluation and recommendations.

Key Words: *Health Sector, Social Media, Awareness*

1. GİRİŞ

İnternet ve sosyal medyanın gelişimi sağlık sektöründe bazı sıkıntıların aşılmasını sağlamakta ve önemli fırsatlar sunmaktadır. Sağlık hizmetlerinde eğitim, hastalık yönetimi, doktor ve hastalar arasında iletişim ve bilgi paylaşımı gibi pek çok konuda ilerleme sağlanmaktadır. Sosyal bir hak olan sağlığın geliştirilmesi ve korunması için internet ve özellikle de sosyal medya önemli bir alan oluşturmaktadır. Sağlık hizmetlerinin etkili, verimli ve düşük maliyetli sunumu açısından da sağlık iletişiminin doğru kurulması ve yerinde bir sosyal medya stratejisinin oluşturulması gerekmektedir. Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinde geline son nokta ve kullanımının giderek yaygınlaşması bu durumu kaçınılmaz kılmaktadır.

Bu çalışmada da sağlık hizmetlerinde farkındalığı artırıp hizmetleri geliştirmede sosyal medyanın oynadığı role dikkat çekilmek istenmiştir. İlk olarak, sağlık iletişiminin neyi ifade ettiği ve önemine değinilmiştir. Daha sonra sosyal medya kavramı açıklanarak sosyal medyanın sağlık hizmetleri açısından önemi, sağladığı artılar, negatif yönleri ve neler yapılması gerektiği incelenmiştir. Son olarak konuyla ilgili genel bir değerlendirme yapılarak çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

2. SAĞLIK İLETİŞİMİ VE SOSYAL MEDYA

Bireylerin, kurumların ve halkın önemli sağlık sorunlarıyla ilgili bilgilendirilmesi, etkilenmesi ve motive edilmesi sanatı ve tekniği olarak sağlık iletişimi; sağlığı geliştirme yaklaşımı ile uyumlu olarak sağlıklı bir yaşam sürebilme, yaşam kalitesinin artırılması ve hastalıkların önlenmesi açısından hayati bir öneme sahiptir (Ardınç Çobaner ve Köksoy, 2014). Sağlık iletişiminin günümüzdeki rolü sağlık enformasyonu paylaşımı sağlamak, bireyi ve toplumu bilgilendirerek etkilemek, davranış değişikliği sağlamak ve hedef kitleyi hareketlendirmek şeklinde ifade edilmektedir (Schiavo, 2007).

Sağlık iletişimi sağlık sonuçlarını doğrudan, olumlu yada olumsuz şekilde etkilemektedir. Doğru kurulamayan sağlık iletişimi, örneğin mesajların doğru bir şekilde iletilmemesi ya da yanlış anlaşılması, tanının yanlış konulması ve hastanın tedavi sürecine dahil olamaması gibi istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu

nedenle sağlık iletişimine verilen önem tüm dünyada artmaktadır (Parrot, 2004; Thomas, 2006). Kişiler sağlık iletişimiyle hayatlarının her alanında ve farklı şekillerde karşı karşıya kalmaktadırlar. Örneğin, bireyler sağlık sigortası paketi seçerken, ilaç prospektüsü okurken ya da bir hekimden sağlık durumu hakkında bilgi alırken sağlık iletişimine gereksinim duymaktadır (Uittenhout, 2012).

Sağlık iletişiminde etkin rol oynayan taraflar; hastalar, hasta yakınları, hekimler, hemşireler ve diğer sağlık personeli gibi gerçek kişiler olabileceği gibi, ilaç şirketleri, sigorta kurumları gibi tüzel kişiler de olabilmektedir (Thomas, 2006). Önceden sağlık iletişimi daha çok hekim hasta arasında gerçekleşmekteyken; günümüzde sosyal medya bu konuda önemli rol oynamaya başlamıştır. Sosyal medya sağlık ile ilgili bilgilerin daha geniş kitlelere yayılmasını sağladığından sağlık iletişiminde tercih edilen bir iletişim aracı haline gelmiştir (Uittenhout, 2012). Böylece, doğru ve erişilebilir sağlık bilgisine ulaşımı kolaylaştırırken, sağlık okuryazarlığı seviyesini arttırmakta, halk sağlığı ile ilgili acil durumlarda etkileşimi hızlandırmakta, kültürel olarak farklı ve zor ulaşılabilecek olan nüfusa erişimi kolaylaştırmakta, halk sağlığı uygulamaları ile toplum sağlığının geliştirilmesinde kolaylıklar sağlamakta ve bireyler arasında sağlık ile ilgili bilgi alış verişini artırarak daha demokratik ve hasta merkezli bir tedavi anlayışının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (İlgün ve Uğurluoğlu, 2016).

Günümüzde sosyal medya etkisini her alanda olduğu gibi sağlık hizmetleri alanında da göstermektedir. Sosyal medya aracılığıyla doktor araştırılmakta, hastalık belirtilerine bakılmakta, ilaçların yan etkileri araştırılmakta, hastane sorgulanmakta, forumlarda sağlıkla ilgili çeşitli konular tartışılmakta, doktorlarla anında iletişim kurulmakta, doktor blogları takip edilmekte ve sağlıkla ilgili bilgilendirme videoları paylaşılmaktadır. Sosyal medya hastalar, hastaneler ve sağlık çalışanları arasındaki iletişimi kolaylaştıran etkin bir iletişim aracı haline gelmektedir.

3. SAĞLIK HİZMETLERİNDE FARKINDALIK YARATMADA SOSYAL MEDYANIN ROLÜ

Sosyal medya kullanımı tüm dünyada hızla artmıştır. Çoğu zaman birbirinin yerine kullanılsa da sosyal ağ ve sosyal medya kavramlarını birbirinden ayırmak gerekmektedir. Sosyal ağ, aile arkadaş gibi birbirleriyle yakın özelliklere sahip grupları temsil ederken; sosyal medya bu insanların kullanmış oldukları araçları ifade etmektedir (Moorhead vd., 2013). Sosyal medya çok basitçe interneti kullanarak kişiler arası konuşma ve iletişime olanak sağlayan bir ortamdır (Breakenridge, 2009). Kullanıcıların etkileşimi ve katılımı ile değer kazanmış olan web siteleri ve uygulamalardan oluşmaktadır. Kullanıcıların diğer kullanıcılarla çevrimiçi fotoğraf, video, metin, haber ve bilgi paylaşmasına olanak sağlayan web uygulamalarını kapsamaktadır. Sosyal medya araçları çeşitli yazarlar tarafından genelde wikiler, bloglar, mikrobloglar, içerik ve dosya paylaşım siteleri, mesleki ağlar, podcast, forum, sosyal paylaşım siteleri olarak sınıflandırılmaktadır (Constantinides and Fountain, 2008).

Bir uygulamanın sosyal medya olarak tanımlanabilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Mayfield (2008) sosyal medyanın taşıması gereken özellikleri şöyle vurgulamıştır:

- *Katılım*: Sosyal medya herkesin katılımını ve geribildirim sürecini içermelidir.

- *Açıklık*: Tüm sosyal medya servisleri herkes tarafından erişilebilirdir. Çok nadir durumlarda erişim engeli bulunmaktadır.
- *İletişim*: Geleneksel medyada tek yönlü bir iletişim kurulurken, sosyal medya kişilerin çift taraflı olarak iletişim kurmalarını sağlamaktadır.
- *Toplum*: Sosyal medya fotoğraf topluluğu gibi küçük toplulukların hızlı bir şekilde oluşturulmasını sağlamaktadır.
- *Bağlantı*: Sosyal medya linklerle farklı multimedya içeriklerinin paylaşımına olanak tanır.

Söz konusu niteliklere sahip sosyal medya araçları giderek her sektörde etkili birer araç haline gelmişlerdir. Bu sektörlerden biri de sağlık sektörüdür. Sosyal medya sağlık hizmetlerinin planlanmasında, sunumunda, tanıtımında, pazarlanmasında ve daha pek çok alanda kullanılmaya başlamıştır. Geleneksel anlamda, sağlık sektöründe iletişim doktor ile hasta arasında gerçek zamanlı yüz yüze gerçekleşmekte iken; sosyal medyanın sağlık alanında öne çıkmasıyla bu zorunluluk ortadan kalkmıştır. Günümüzde artık bireyler doktorla yüz yüze gelmeden de sosyal medya aracılığıyla bilgi alış verişinde bulunabilmektedirler (Britnell, 2011). Sağlık sektöründe sosyal medya kullanımı hem kullanıcılar (hastalar) hem de sunucular (sağlık kurumları ve sağlık profesyonelleri) açısından artmaktadır. Sosyal medya, sağlık hizmetleri için önemli bir iletişim kanalı haline gelmektedir. İhtiyaçlara en iyi şekilde cevap vermeye çalışan sağlık kurumları ve sağlık personeli tarafından giderek daha çok kullanılmaya başlarken, hastalar için de daha fazla tercih edilir duruma gelmektedir.

Sağlık kurumlarında sosyal medyanın kullanım nedenleri farklılık göstermektedir. Sosyal medya sağlık alanında tıp ve hasta eğitimini sağlamak, hasta ile sağlık profesyonelleri arasındaki etkileşimi artırmak, sağlık ekipleri arasında işbirliğini sağlamak, sağlık kampanyalarını duyurmak, bilgi paylaşımında bulunmak, pazarlamayı artırmak, hasta uyumunu sağlamak ve hastalara danışmanlık yapmak için kullanılmaktadır. Bunun yanında halk ile politika yapıcılar arasında da etkileşimi artırmaktadır. Böylece sağlık eğitimi, sağlığın teşviki ve bireylerin sağlık sistemiyle ilgili yaşadıkları sorunların azaltılması imkan sağlamış olur (İlgin ve Uğurluoğlu, 2016).

Sosyal medya, hastalara doktorlar, hemşireler ve diğer hastalarla kolaylıkla etkileşimde bulunma fırsatı sunmaktadır. Blog siteler hastalara görüşlerini ifade etme ve hasta deneyimlerini paylaşma imkanı vermektedir. Bunlar sıklıkla hastalara belirli bir doktor, hastane veya prosedür hakkında büyük bir bilgi kaynağı ile sağlamaktadır. Twitter, hastaların gerçek zamanlı olarak etkileşimde bulunmasına ve koşullar ve deneyimleri tartışmasına olanak tanır. Tartışma için doğru bir araç ve bu tartışmalar hasta katılımını arttırmaktadır. Hastalar bu tartışmalara katıldığında, hastalık sürecinden daha fazla haberdar olmakta, yaşam tarzı değişiklikleri yapma olasılıkları artmakta ve ilaçlara daha uyum göstermektedirler. Twitter sohbetleri, "sanal destek grupları" yaratmanın harika bir yoludur ve bunlar, benzer tıbbi problemleri olan hastaları bir araya getirip iyileşme fırsatı yaratmaktadır (Belbey, 2016). Hastalar diğer hastaların duygularına ve sıkıntılarına dahil olarak hem onlara destek olma, hem kendi dertlerini hafifletme ve kimi zaman farklı çözümler bulma şansına sahip olmaktadır. Bunun yanında, Patients Likeme, CaringBridge org., Diabetesmine.com, ACOR.org gibi çok sayıda hasta topluluklarına ait siteler, sosyal medyada hastalara iletişim ve hastalıkları ile ilgili detaylı bilgi edinme imkanı sunmaktadır (Kayabalı, 2011). Ayrıca, doktorlar ve sağlık kurumları tarafından açılan Facebook, Twitter gibi sosyal medya hesapları açılmakta burada hem hastalara çeşitli konular hakkında bilgi verilmekte, bazı duyurular yapılmakta ve sorulara cevap verilmektedir. Bunlar yanında, YouTube gibi video

paylaşım siteleri yoluyla da özellikle hastalara çeşitli konular hakkında bilgilendirici videolar paylaşılmaktadır. Wiki'ler, forumlar ise sağlıkla ilgili çeşitli bilgi paylaşımlarına ve etkileşime imkan veren sosyal medya uygulamalarıdır.

Hastaneler için en başarılı sayılabilecek örnek, ABD'deki MayoClinic'tir. Hastane başhekiminin blogu, hastaların MayoClinic ile ilgili görüşlerini ve tedavi süreçlerinde neler yaşadıklarını anlatabilmelerini sağlayan bir platform şeklinde planlanmış. Site bir blog, sağlıkta sosyal medya kullanmaya çalışan insanlar için kaynaklar, sosyal medyada danışmanlık ve koçluk ve sağlıkta sosyal medya araçlarını benimsemekle ilgilenen kişiler ve kuruluşlar için eğitim fırsatları içeriyor. Hastane ayrıca Twitter ve Facebook sayfalarıyla da erişim kanalları oluşturmuştur. Bu kanallar hastalar için kontrollü bir bilgi edinme/paylaşma alanı sağlamakta ve kurumun imajına da ciddi katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bazı doktorlar kendi tanıtım ve iletişim stratejileri doğrultusunda kapsamlı sağlık wiki sayfaları oluşturmuşlardır. Medpedia.com, AskDrWiki.com gibi bazı wiki sayfaları üniversiteler tarafından desteklenmektedir. Hastalar bu sayfalarda birçok hastalık ile ilgili bilgi alabildikleri gibi, bu bilgiye uzmanına sorma şeklinde de ulaşabilmektedirler (Kayabalı, 2011).

Burada önemli olan nokta sosyal medya uygulamalarının taşıdığı riskleri ve zorlukları tespit etmek ve gerekli önlemleri almaktır. Aksi takdirde sağlık hizmetlerinde hem hastalar hem de kurum ve sağlık personeli için gerekli katkıları sağlama olasılığı azalmaktadır. Bu bağlamda sosyal medya uygulamalarının sağlık hizmeti sunanlar ve bu hizmetlerden yararlananlar ile genel olarak bu hizmet açısından potansiyel riskleri ve zararları şöyle ifade edilebilir (İlgün ve Uğurluoğlu, 2016; Tomes, 2013):

- Sosyal medyadan elde edilen bilgilerin güvenilirliği ve karmaşıklığı
- Hasta mahremiyeti ve gizliliğinin ihmal edilmesi
- Hekimler ve sağlık kurumlarıyla ilgili yanlış bilgilerin yer alması
- Sahtecilik ve dolandırıcılık ihtimali
- Kurum içinde sosyal medya kullanımının bazı harcama kalemlerini arttırması
- Doktorların hastalarla ile online etkileşime geçme oranının hala düşük olması
- Olumsuz sağlık sonuçlarının ortaya çıkması
- Olumsuz sağlık davranışlarının ortaya çıkması
- Profesyonel imajın sarsılması
- Sağlık kurumlarında çalışanlarla ilgili bilgilerin çalışan onayı alınmadan sosyal medyada yayınlanması
- Sağlık kalitesiyle ilgili endişeler
- Online olarak hizmet veren hekimlerin lisansları hakkında bilgi bulunmaması

Söz konusu bu riskler minimum düzeye indirilebilmesi önemlidir. O yüzden hem kurumların bu konuda gerekli önemleri alıp ilgili adımları atması hem de hasta ve sağlık personelinin sosyal medya kullanım konusunda dikkatli olması gerekmektedir. Bu sağlanabilirse, sağlık hizmetini talep eden ve sağlık hizmeti sunanlar için yer ve zaman kısıtlaması olmadan kolaylıkla etkileşime geçilebilecek, doğru ve sağlıklı bilgilere ulaşıp sağlık hizmetlerinde daha iyiye ulaşılacaktır. Tüm bunlar da toplum sağlığının iyileşmesine katkıda bulunacaktır.

Halkın ihtiyaç ve beklentilerinin takip edilip karşılanabilmesi sosyal medya ortamlarında onlardan gelen yorumların dikkate alınması ile sağlanabilir. Ayrıca, sosyal medya araçları sadece kurum dışı iletişim için değil, kurum içi iletişim için de kullanılarak

kurumların personel yönetimini desteklemektedir. Sosyal medya sitelerinde sağlık personelinin önemli gün ve haftalarının kutlanması, onların nöbette olduğu günlerde, bayramlarda ya da diğer önemli günlerinde yanında olduğunu hissettirmesi, onların bu anlara ilişkin fotoğraf ve yorumlarını paylaşarak yorgunluklarını azaltmaya çalışması personelin motivasyonunu artırmaktadır. Bunun dışında, görevleri bazı konularda vatandaşı bilgilendirmek ve bilinçlendirmek olan kamu kurumları için sosyal medya ortamları büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Zira sosyal medyada yürütülen bir kampanya ya da başlatılan bir etkinlik ile kimi zaman yüzlerce kişiye aynı anda ulaşılmakta ve eğitim verilebilmektedir. Bu sayede kurum hem eğitim maliyetini düşürmekte hem de daha fazla sayıda kişiye ulaşarak eğitimleri etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirmektedir (Erkek, 2016). Sosyal medya kurum için itibar yönetimi bakımından da önemlidir. Bir şirketin veya kurumun, bir organizasyon hakkında kötü haberler veya söylentiler yayılırken bu konuya hızla ve geniş kitlelere ulaşacak şekilde açıklık getirmesi gerekmektedir. Özellikle olaylar sırasında sosyal medyanın kullanılması, söylentilere hızla son verebilir ve bilginin iyi ve hızlı bir şekilde paylaşılmasını sağlayabilir.

Wilson 2009'a göre işletmenin sosyal ağlarla ilgili 5 temel kaygısı vardır. Bunlar arasında personel verimliliğindeki kayıp, umumi bir ortamda personelin veri sızdırması, şirketin itibarının zarar görmesi, siber dolandırıcılar tarafından aldatılma ve yenilenmeyen şifrelerden ötürü işletme bilgisine açık erişim sayılabilir (Wilson, 2009). Tüm bunlara rağmen, sağladığı yararlar risklere göre daha fazla olduğu iddia edilebilir. Sosyal Medya sadece sağlık kurumları açısından değil sağlık personeli ve genel olarak sağlık hizmetleri için de önemli yararlar sağlamaktadır. Sosyal medyanın sağlık sektörü için sağladığı faydalar şöyledir (İlgün ve Uğurluoğlu, 2016):

- Sağlık kurumları ve hastalar açısından maliyetlerin azaltılması
- Doktorlar arası işbirliğinin artırılması
- Doktor hasta arasındaki etkileşimin artırılması
- Hastalar arasındaki etkileşimi artırarak hastaların daha doğru tercihler yapmasını kolaylaştırması
- Geniş coğrafyalara ve kitlelere erişimin sağlanması
- Yeni hizmet fırsatlarının artırılması
- Yeni tedavi tekniklerinin araştırılması ve öğrenilmesi
- Sağlık bilgilerine erişimin kolaylaşması
- Sağlık hizmetlerine erişimin artırılması
- Doktora başvurmadan önce doktor ve sağlık kurumları hakkında bilgi sahibi olmanın sağlanması
- Zaman tasarrufu sağlanması
- Sağlık sorunlarının daha hızlı giderilmesi
- Sağlık bakım kalitesinin artırılması ve sağlık sonuçlarının iyileştirilmesi
- Toplumun sağlık statüsünün yükseltilmesi
- Sağlık iletişiminin artırılması
- Sağlık kurumları ve hekimler açısından tanınırlığın artmasıdır.

Bu faydaları gerçekleştirebilmek için gerekli adımları atmak gerekmektedir. Bu adımların başında ise sağlık kurumu için doğru bir sosyal medya birimi ve yöneticisi atamaktır. Sosyal medya stratejisinin oluşturulup uygulanması için sosyal medya yöneticisi gereklidir. Özellikle önünde birçok seçeneği olan hastalar ve hasta çekmeye çalışan sağlık

kurumları için uzman bir sosyal medya yöneticisi tarafından oluşturulmuş bir sosyal medya stratejisine ihtiyaç vardır. Bu aynı zamanda bilgi paylaşımının ve etkileşimin güvenilir ve etkin olmasını da sağlar. Ayrıca, sosyal medya paylaşımlarında hastaların mahremiyetine yönelik paylaşımlarda bulunulmaması önem arz etmektedir. Kurum ve başta doktor olmak üzere sağlık personeli tarafından yapılan paylaşımların doğru bilgiyi zamanında ve doğru kanallarla çok sayıda kitleye ulaşacak şekilde verilmesi gerekmektedir. Bununla beraber, devlet de dolandırma amaçlı, sahte ve yanıltıcı mesajlar veren web uygulamalarıyla mücadele etmelidir. Çare ve umut arayışındaki hastalar da bu konuda dikkatli olmalıdır. Resmi kurum ve sağlık profesyonellerine ait olduklarını bildikleri sosyal medya hesaplarına, oradaki bilgi paylaşımına itibar etmeli, forum ve bloglar yoluyla iletişime geçmeyi tercih ettiklerinde dikkatli olmalıdırlar.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde geline son nokta, hayatımızın her alanını etkilemektedir. Bu alanlardan belki en önemlisi sağlık hizmetleridir. Özellikle hızla yaygınlaşan web 2.0 uygulamaları ve sosyal medya araçları hem sağlık kurumları ve sağlık profesyonelleri hem de hastalar bakımından sağlık hizmetleri açısından farklı amaç ve şekillerde kullanılmaktadır. Sağlık kurumları veya doktorlar için facebook, twitter gibi uygulamaları kullanmama tercihi giderek azalmaktadır. Bunlar hayatımızın neredeyse vazgeçilmez bir parçası haline gelirken, kurum ve doktorlar için duyuru, bilgi paylaşımı, tanıtım ve etkileşim için birer gereklilik boyutuna geçmektedir. Hastalar içinse doktor ve kurum tercihlerini belirleme, bazı sağlık konularıyla ilgili bilgi sahibi olma, soru işaretlerini giderme, deneyimlerini paylaşma, online sağlık hizmetleri alma gibi farklı amaçlarla sosyal medya araçları giderek kullanılmaktadır.

Sosyal medya konusunda bu gelişimin artarak devam edeceği düşünüldüğünde sağlık alanında sağlık kuruluşları ve sağlık profesyonelleri için sosyal medya kullanımındaki gelecek eğilimlerin nasıl olacağı merak konusudur. Öncelikle, uzman sağlık topluluklarının yerini, çevrimiçi ağların alacağı beklenmektedir. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, sağlık ve rekreasyon alanlarını paydaşlarını eğitmek ve sağlıkla ilgili kampanyalar konusunda harekete geçirmek için kullanacaklardır. Halk sağlığı örgütleri, halka hızlı şekilde ulaşmak ve hastalık salgınları, aşı duyuruları karantinalar, boşaltma ve politika tartışmaları hakkında uyarı yapmak için sosyal ağları giderek daha çok kullanacaklardır. Hastaneler, hastaların tedavi seçeneklerini anlamalarına, kriz yönetimine girmelerine ve geribildirim almalarına yardımcı olmak için sosyal medya kullanacaktır İlaç ve biyoteknoloji şirketleri doktor ağındaki hekim verilerini bir şekilde ele geçirebilecektir. Tıbbi şirketler, doktorları kendi ürünleri üzerinde sosyal ağlar kullanarak eğitebilecektir Sağlık şirketleri, ihtiyaçlarını karşılamak ve değer sunmak için müşteri etkileşimlerinde kullanmada sosyal medya bilgisini entegre etmek adına gittikçe daha proaktif bir yaklaşım benimseyecektir (Innovatemedtc, 2017).

Hastaların sosyal medya kullanımı konusunda dikkatli olması gerekmektedir. Sahtekârlık, dolandırıcılık, bilgileri ele geçirme ve yanıltıcı bilgi edinme gibi pek çok riskle karşı karşıya kalabilirler. O yüzden tercih ettikleri sosyal medya kanallarına özen göstermeli, bilgilerin doğruluğu ve etkileşim kurdukları kişi ya da kurumların güvenilirliğini sorgulamalıdırlar. Yanlış ilaç kullanımından ölen, destek grupları adı altında dolandırılan ve sahte hesaplarla kandırılan birçok insana rastlanmaktadır.

Tüm risklerine rağmen, sosyal medya uygulamaları sağlık hizmeti içinde yer alan her aktör için çok sayıda kolaylığı beraberinde getirmektedir. Hastalar kimi zaman doktora gitme ihtiyacı duymadan bazı sağlık bilgilerine ulaşma, ya da online destek alma, tecrübelerini ve merak ettiklerini başka insanlarla paylaşma gibi imkanlara kavuşmaktadır. Sağlık sunucuları açısından da tanıtım yapma, bilgi verme, daha çok insana ulaşım hizmet imkanlarını çeşitlendirme, maliyetlerini azaltma gibi çok sayıda artıyı beraberinde getirmektedir.

KAYNAKÇA

- ARDIÇ ÇOBANER, A. ve KÖKSOY, S., 2014, Sağlık Alanında Sosyal Medyanın Kullanımı: Twitter’da Sağlık Mesajları, *Akademik Bilişim’14 - XVI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 5 - 7 Şubat 2014 Mersin Üniversitesi.
- BELBEY, J., 2016, Is Social Media The Future of Healthcare?, *Forbes*, <https://www.forbes.com/sites/joannabelbey/2016/01/31/is-social-media-the-future-of-healthcare/#25d5ebdc522d> (Erişim Tarihi: 02.09.2017)
- BREAKENRIDGE, D., 2009, *PR2.0 New Media, New Tools, New Audiences*. New Jersey: FT Press.
- BRITNELL, M., 2011, *Increasing Importance of Social Media in Healthcare*, KPMG International Business Media Inc.
- CONSTANTINIDES, E. and FOUNTAIN, S., 2008. Web 2.0: Conceptual Foundations and Marketing Issues, *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice*, 9(3): 231-244.
- ERKEK, S., 2016, Kamu Kurumlarında Sosyal Medya Kullanımı: Sağlık Bakanlığı Örneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 141-150
- INNOVATEMEDTC, 2017, *Social media in healthcare*. <https://innovatedmedtec.com/digital-health/health-social-media-in-healthcare> (Erişim Tarihi: 21.10.2017)
- İLGÜN, G. ve UĞURLUOĞLU, Ö., 2016, Sağlık Sektöründe Sosyal Medyanın Kullanımı, Yararları ve Riskleri, IS, GUC” Industrial Relations and Human Resources Journal /Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 18 (3): 24-48
- KAYABALI, K., 2011, İnternet ve Sosyal Medya Evreninde Sağlık, İKÜ Dergisi, 25. Sayı, <http://www.ptms.com.tr/ptms/article/89/> (Erişim Tarihi: 22.09.2017)
- MAYFIELD, A., 2008. *What is Social Media*. e-Book By Antony Mayfield From iCrossing.
- MOORHEAD, S. A., HAZLETT, D. E., HARRİSON, L., CARROLL, J. K., IRWIN, A. ve HOVING, C., 2013, A New Dimension of Health Care: Systematic Review of The Uses, Benefits, and Limitations of Social Media for Health Communication. *JMed Internet Res*, 15(4): 85-105.
- PARROTT, R., 2004, Emphasizing “Communication” in Health Communication, *Journal of Communication*, 54(4): 751-787.
- SCHIAVO, R., 2007, *Health Communication From Theory to Practice*, San Francisco:Jossey-Bass.
- THOMAS, R. K., 2006, *Health Communication*, United States of America: Springer Science
- TOMES, C., 2013, *Social media in health care: benefits, harms and the need for good quality evidence*, <http://www.thelifestyleelf.net/social-media-in-health-care-benefits-harms-and-the-need-for-good-quality-evidence/> (Erişim Tarihi: 02.09.2017).
- UITTENHOUT, H., 2012, *The Use and Effect of Social Media in Health Communication About Common Head Lice*. Netherlands, University of Twente.

JOURNAL OF AWARENESS

WILSON, J., 2009. Social networking: The Business Case, *Engineering & Technology*, (4) 10: 54-56.

SANAL DENEYİMSEL PAZARLAMANIN DAVRANIŞSAL NİYETLER ÜZERİNE ETKİSİ*

Nilay KÖLEOĞLU

Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, İşletme Bölümü, nkoleoglu@yahoo.com

Hale ÇOLAKOĞLU

Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İşletme Bölümü, halecelikkan@comu.edu.tr

ÖZET

Günümüz post modern dünyasında tüketiciler ürün ve hizmetlerin artık sadece işlevlerine göre değil, aynı zamanda ürün ve hizmetlerden elde edebilecekleri deneyimlere göre de karar vermektedirler. Teknolojik ilerlemeler sonucunda sanal dünyanın hayatımıza girmesiyle birlikte sanal mecrada yaşanan tüketici deneyimleri de önem kazanmaktadır. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler online perakendecilere açık fırsatlar sunmaktadır. Bu perakendeciler arasındaki yaygın internet rekabeti sanal deneyimsel pazarlamanın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Davranışsal niyet ise, müşterinin alışveriş deneyimlerinin geribildirimine ilişkin tutumlarını kapsamaktadır. Bu tutumlar tekrar satın alma niyeti, ağızdan ağza iletişim niyeti, daha fazla ödeme niyeti, şikayet niyeti vb. şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, sanal deneyimsel pazarlama ile davranışsal niyetler arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Veriler anket yöntemi ile elde edilmiştir. Yapılan regresyon analizi sonucunda sanal deneyimsel pazarlama ile ağızdan ağza iletişim arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Regresyon Analizi, Sanal Deneyimsel Pazarlama, Davranışsal Niyet

* Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında desteklenen, SBA-206-978 proje kodlu "Sanal Deneyimsel Pazarlama İle Davranışsal Niyet İlişkisinde Sosyal Ajanların Aracılık Rolü" isimli çalışmadan elde edilmiştir.

THE EFFECT OF VIRTUAL EXPERIENTIAL MARKETING ON BEHAVIORAL INTENTIONS

ABSTRACT

In today's postmodern world, consumers decide on the products and services not only for functional utilities but also for experiences which they will obtain from products and services. As a result of technological advances, the virtual reality enters into our lives, hence consumer experience created via the virtual reality is gaining importance. Advances in information and web technologies have open numerous opportunities for online retailing. The pervasiveness of the Internet coupled with the keenness in competition among online retailers has led to virtual experiential marketing. Behavioral intentions include attitudes of customers to feedback on purchase experiences. This attitudes encounter re-purchasing intention, word of mouth intention, more payment intention, complaint intention etc. In this context the aim of the study is examine the effect of the virtual experiential marketing on the behavioral intentions of consumers. Data was obtained by the questionnaire method. The results of the study showed that there is a meaningful and positive relationship between virtual experiential marketing and behavioral intentions.

Key Words: Regression Analysis, Virtual Experiential Marketing, Behavioral Intention

1. GİRİŞ

Sanal deneyimsel pazarlama, interneti ve ona dahil olan tüm kanallarla beraber, görsel ve işitsel araçlarla zenginleştirilmiş çevresel bir deneyim sunan ve sarmal bir deneyim üreten her türlü teknolojiyi kapsamaktadır. Literatürde, deneyimsel pazarlama konusu araştırmacıların yoğun dikkatine maruz kalmasına rağmen, yapılan çalışmaların çoğu deneyimsel pazarlamaya teorik açıdan yaklaşmaktadır. Akademik literatürde deneyimsel pazarlamanın tüketici davranışlarına etkisini araştıran sınırlı sayıda araştırma olduğu, çoğunluğunun hizmet sektörüne yönelik olduğu açıktır. Davranışsal niyetler, ürünün satın alınması ve tüketilmesi müşterinin ürüne ilişkin olarak bu aşamadan sonraki eylem planını kapsamaktadır. Müşterinin ürüne ya da ürünün nihai kullanıcıya ulaştırılmasına aracılık eden işletme / işletmelere yönelik geribildirimine ilişkin tutumlarını kapsamaktadır. Bu bağlamda hizmetleri deneyimleme sonrasında müşterinin yaşadığı hizmet deneyimini mutlulukla başkalarına aktarması, aldığı hizmeti başkalarına tavsiye etmesi, aldığı ilgili hizmeti tekrar satın alma arzusu içerisinde olması ve genel olarak memnuniyetini ifadesi etmesi olumlu yönde davranışsal niyetini ortaya koymaktadır. Davranışsal niyetler olumlu ve olumsuz olmak üzere iki ana başlık altında toplanmaktadır. Buna göre olumlu davranışsal niyetler olarak, tüketicilerin işletme hakkında olumlu konuşma, işletmeyi başkalarına tavsiye etme, işletmeye bağlı kalma, işletme için daha fazla para harcama veya işletmeye daha yüksek fiyat ödeme gibi niyetleri gösterilmektedir. Çalışmada “tekrar satın alma niyeti”, “daha fazla ödeme niyeti”, ağızdan ağza iletişim niyeti” ve “şikayet niyeti” davranışsal niyetler kapsamında ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı sanal deneyimsel pazarlama ile davranışsal niyetler arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sanal Deneyimsel Pazarlama

Tüketimde deneyime odaklanan bakış açısına göre ürün ve hizmetler tüketicilere sağladıkları fayda yerine ilk önce tüketicilere yaşattıkları deneyimlere göre

değerlendirilmektedir. Bu nedenle tüketim anları, ürün ve hizmetlerin kendisine kıyasla tüketicilere daha anlamlı deneyimler sunabilir ve tüketim anının kendisi ürün ve hizmete göre daha değerli sayılabilir (Liu ve Chen, 2006: 326). Örneğin yemek yerken bize zevk aldığımız deneyimler yaşattığını düşündüğümüz bir restoranda, yemeğin kendisinden çok o restoranda yemek yeme deneyimini daha değerli bulabiliriz (Bahçecioğlu, 2014:47).

21. yy. boyunca pazarlama yöneticileri, marka yöneticileri, pazarlama akademisyenleri klasik pazarlama disiplini benimsemişlerdir (Kinneer ve Bernhardt,1983; Odabaşı ve Barış, 2007). Bu yaklaşım tüketicileri rasyonel karar alan, fayda odaklı bireyler olarak tanımlamış ve dar kapsamlı bir rekabet üzerine odaklanmıştır (Schmitt, 1999; Torlak, 2007). Ancak günümüz tüketicisi rasyonel karar alan bireylerden çok duygusal karar alan bireylere dönüşmüştür. Tüketiciler işletmelerin onlara sağladıkları ürün ya da hizmetin yalnızca fonksiyonel değeriyle ilgilenmemekte, bu değerle beraber işletmelerin onlarda uyandırdıkları hoş duygularla ve hafızalarında yaratacakları unutulmaz anılar gibi ek değerlerle da ilgilenmektedirler (Walls vd.,2011). Modern pazarlamada, işletmeler müşterilerine bu ek değeri “deneyim” oluşturarak sağlamaya çalışmaktadır. (Kabadayı ve Alan, 2014:204).

Pazarlamada önemli bir yer bulan deneyim kavramını anlamak ve açıklığa kavuşturabilmek için pek çok pazarlama akademisyeni konuyla ilgili çalışmalar yapmıştır (Torlak, 2007; Berry vd., 2002; Bitner, 1992; Hirschman ve Holbrook, 1982; Kırım, 2006; Pine ve Gilmore, 1999; Schmitt, 1999). Yapılan çalışmalar “deneyim”, “deneyim ekonomisi” (Pine ve Gillmore, 1999) ve “deneyimsel pazarlama” (Schmitt, 1999) kavramlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kabadayı ve Alan, 2014:204).

Deneyimsel pazarlamanın ürün ve hizmetlerde farklılık yaratarak rekabet avantajı sağlanması açısından kullanılacak en iyi yöntemlerden biri olduğu bilinmektedir. Bunun sonucunda deneyimsel pazarlama, sanal ortamlara da uygulanmaya çalışılmakta ve ‘sanal deneyimsel pazarlama’ faaliyetleri ortaya çıkmaktadır. Sanal deneyimsel pazarlamanın, tüketici davranışlarını etkilemek amacıyla uygulanabilirliğini araştırmak önemli bir konu haline gelmektedir (Bahçecioğlu, 2014:2).

Deneyimsel pazarlamanın temelini müşterilerin yaşayabileceği algılama, hissetme, düşünme, faaliyette bulunma ve ilişkilendirmeden oluşan beş ayrı deneyim oluşturmaktadır (Günay, 2008: 8). Schmitt (1999), bu deneyimleri ‘stratejik deneyimsel modüller (SEMs) olarak adlandırmaktadır. Bu deneyimler (modüller) beş duyu ile algılanan duygusal deneyimleri (algılama), duygusal deneyimleri (hissetme), yaratıcı bilişsel deneyimi (düşünme), fiziksel deneyimleri, davranışları ve yaşam tarzını (faaliyette bulunma) ve ait olunan referans grup ya da kültür ile ilgili deneyimleri (ilişkilendirme) kapsamaktadır. Pazarlamacılar başarılı olmak için bu beş farklı deneyim hepsini aynı anda hedeflemeli ve birbirleriyle uygun bir biçimde uygulamalıdır (Schmitt, 1999:60). Stratejik deneyimsel modüller, deneyimsel pazarlamanın temeli olmasına rağmen amacı değil, başlangıç noktasıdır. Deneyimsel pazarlamanın nihai amacı bütünsel deneyim yaratmaktır (Günay, 2008: 11).

Deneyimsel pazarlamanın ürün ve hizmetlerde farklılık yaratarak rekabet avantajı sağlanması açısından kullanılacak en iyi yöntemlerden biri olduğu bilinmektedir. Bunun sonucunda deneyimsel pazarlama, sanal ortamlara da uygulanmaya çalışılmakta ve ‘sanal deneyimsel pazarlama’ faaliyetleri ortaya çıkmaktadır. Sanal deneyimsel pazarlama, interneti ve ona dahil olan tüm kanallarla (web siteleri, sosyal medya, online oyunlar, internet

reklamları gibi) beraber, görsel ve işitsel araçlarla zenginleştirilmiş çevresel bir deneyim sunan ve sarmal (immersive) bir deneyim üreten her türlü teknolojiyi (sanal gerçeklik, ürün görselleştirme teknolojileri, mobil teknolojiler gibi) kapsamaktadır. Fiziksel dünyadaki deneyimler duyulara hitap ederken, sanal deneyimsel pazarlama gerçek dünya deneyimleri yerine geçen ara yüzlere dayanmaktadır. Bu yüzden elektronik sanal bir ortam tüketicilerle bağ kurabilir, onlara eşsiz deneyimler sunarak, duygusal tepkilerini canlandırabilir ve sonuç olarak işletmelerin rekabet avantajı sağlamasını, tüketici sadakati yaratmasını sağlayabilir (Chen vd., 2008:1).

2.2. Davranışsal Niyet

Davranışsal niyetler (behavioral intentions) tatmin sürecinin bir çıktısı olarak karşımıza çıkmaktadır (Anderson vd., 1994: 53). Özellikle birçok pazarlama faaliyetiyle yeni müşteriler kazanma yoluna gidilirken, var olan müşterilerin de azalmamasını sağlamak gerekmektedir. Bir müşteri kazanmanın maliyetinin, var olan müşteriyi elde tutma maliyetinden fazla olması da yöneticilerin müşteri memnuniyetsizliğini minimize etme konusunda çabalarını arttırmalarına neden olmuştur (Spreng vd., 1995:15; Bezirgan, 2014:59).

Davranışsal niyetler, müşterinin ürüne veya ürünün nihai kullanıcıya ulaşmasını sağlayan işletme / işletmelere yönelik geribildirimine ilişkin tutumlarını kapsamaktadır. Böylelikle hizmetleri deneyimleme sonrasında müşterinin yaşadığı hizmet deneyimini mutlulukla başkalarına aktarması, aldığı hizmeti başkalarına tavsiye etmesi, aldığı hizmeti tekrar satın alma niyeti içerisinde olması ve genel olarak memnuniyetini ifade etmesi olumlu yönde davranışsal niyetini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla müşterinin davranışlarına yönelik sıralanan bu niyetler, “davranışsal niyet boyutları” olarak literatürde ifade edilmektedir (Zeithaml vd.,1996: ; Güven, 2012; Varol, 2015:35).

Davranışsal niyet, bir davranışı gerçekleştirmek için bireyin istemlerinin ve çabalarının göstergesidir (Ma vd., 2005: 387). Literatürdeki davranışsal niyet kavramı, daha çok müşterilerin hizmet aldıktan sonra hizmetle ilgili düşünceleri ışığında yapacakları davranışları kapsamaktadır. Lin ve Hiesh'e (2007: 1598) göre davranışsal niyet, müşterilerin organizasyondan hizmet almaya devam edeceklerinin veya organizasyonu terk edeceklerinin bir göstergesidir. Zeithaml ve Bitner (2003) davranışsal niyetler hakkında yaptıkları çalışma ile müşterilerin, kendilerine hizmet sağlayan işletmelerin yeteneklerinden tatmin oldukları durumunda, şirket hakkında pozitif düşünceler besleyip, şirketi diğer müşterilere tavsiye edeceğini, şirkete bağlı kalacağını veya şirket için daha çok harcama yapacağını ortaya koymuştur. Liu vd. (2005: 289) ise yaptıkları çalışmada davranışsal niyetin boyutlarını ortaya koyarak; bu boyutları tekrar satın alma, yeniden ziyaret etme, başkalarına tavsiye etme ve pozitif gözlemler olarak sıralamışlardır (Özmısır, 2015:25).

Niyetler davranışı etkileyen motivasyonel faktörler olarak ele alınmaktadır. Motivasyonel faktörler bireyin bir davranışı gerçekleştirmek için zoru denemeye ne kadar istekli olduğunun veya ne kadar çaba sarf etmeyi planladığının bir göstergesi olarak ifade edilmektedir (Ajzen, 1991:181). Bir başka tanıma göre ise, niyet bir davranışın gerçekleştirilmesi için belirlenmiş olasılık olarak tanımlanmaktadır (Oliver, 1997:23)

Pazarlama literatüründe tüketiciler tarafından geliştirilen davranışsal niyetler, Zeithaml vd. (1996) tarafından hizmet kalitesinin davranışsal sonuçlarını analiz etmek amacıyla

gerçekleştirilen çalışma ile kapsamlı bir şekilde ortaya konulmaktadır. Çalışmaya göre tüketiciler tarafından oluşturulan davranışsal niyetler, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki ana başlık altında toplanmaktadır. Buna göre olumlu davranışsal niyetler olarak, tüketicilerin işletme hakkında olumlu konuşma, işletmeyi başkalarına tavsiye etme, işletmeye bağlı kalma, işletme için daha fazla para harcama veya işletmeye daha yüksek fiyat ödeme gibi niyetleri gösterilmektedir (Boulding vd., 1993:12; Zeithaml vd., 1996:36; Cronin vd., 2000:196; Choi, vd., 2004:917; Molinari vd., 2008:364; Ryu vd., 2008:46). Olumsuz davranışsal niyetler olarak ise, tüketicilerin işletme hakkında olumsuz konuşma, başka bir işletmeye geçiş yapma, işletme dışındaki kuruluşlara şikayette bulunma, işletmeyi daha az tercih etme gibi niyetleri belirtilmektedir (Zeithaml vd., 1996:36; Bloemer vd., 1999:1092; Liu vd., 2001:122-123; Shukla, 2010:467). Smith vd. (1999), davranışsal niyetleri ekonomik ve sosyal davranışlar olarak ikiye ayırmaktadır. Ekonomik davranışsal niyetler, yeniden satın alma davranışı, işletmeye daha fazla para ödeme ve işletmeden ayrılma gibi işletmenin finansal yapısını doğrudan etkileyebilecek davranışlardır. Sosyal davranışsal niyetler ise, şikayet etme davranışı, sözlü iletişim davranışı gibi firmanın mevcut ve potansiyel müşterilerini etkileyebilecek davranışları içermektedir (Lyon ve Powers, 2004; Güven ve Sarıışık, 2014:29). Bununla birlikte, Bloemer vd. (1999) tarafından hizmet kalitesinin müşteri bağlılığı yaratmadaki etkisini analiz etmek amacıyla eğlence, fast-food, süpermarket ve sağlık hizmetleri olmak üzere 4 farklı sektör kapsamında gerçekleştirilen araştırmada, davranışsal niyetler çok boyutlu olarak analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında, davranışsal niyetlerin ağızdan ağıza iletişim niyeti, tekrar satın alma niyeti, daha fazla ödeme niyeti ve şikayet niyeti olmak üzere 4 boyuttan oluştuğu savunulmaktadır (Bloemer vd., 1999:1087).

3. Araştırma Metodolojisi

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Tsaur vd. (2007), Taipei hayvanat bahçesi ziyaretçileri üzerine yaptıkları çalışmada; deneysel pazarlama deneyimlerinin tutarlı ziyaretçilerin davranışları üzerinde pozitif etkisinin olup olmadığını araştırmışlardır. Günay (2008), 'Hizmet Pazarlamasından Deneysel Pazarlamaya: Bir Güzellik Merkezinde Uygulama' adlı bir güzellik merkezinde uyguladığı çalışmada; deneysel pazarlamanın boyutlarını araştırmış ve müşteri memnuniyetinin deneysel pazarlama ile nasıl sağlanabileceğini incelemiştir. You-Ming (2010), deneysel pazarlamanın müşteri memnuniyeti üzerine etkisini ilişki kalitesi değişkeni ile birlikte araştırdığı çalışmada, deneysel pazarlamanın müşteri sadakatini geliştirdiğini belirtmiştir. Thomson (2010), yüksek lisans tezinde sanal deneysel pazarlamanın tüketici satın alma niyeti üzerine etkisini araştırmıştır. Nadiri ve Günay (2013), bir kahve zincirinin müşterilerine yönelik yapmış oldukları çalışmada deneysel pazarlamanın deneysel değer üzerindeki etkisine, deneysel değer müşteri memnuniyeti üzerindeki etkisine ve müşteri memnuniyetinin ağızdan ağıza iletişim niyeti ile tekrar satın alma niyeti üzerindeki etkisini incelemiş ve pozitif ve anlamlı ilişkiler elde etmişlerdir. Bu çalışma ise yukarıda bahsedilen çalışmalardan farklı olarak sanal deneysel pazarlama boyutlarının (duyusal deneyim, duygusal deneyim, düşünsel deneyim, davranışsal deneyim, ilişkisel deneyim) davranışsal niyetler (tekrar satın alma niyeti, ağızdan ağıza iletişim niyeti, daha fazla ödeme niyeti, şikayet niyeti) üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, sanal deneysel pazarlamanın davranışsal niyetler üzerindeki etkisini 18 yaş üzeri tüketiciler kapsamında incelemektir.

Davranışsal niyet, bir davranışı gerçekleştirmek için bireyin istemlerinin ve çabalarının göstergesidir (Ma vd., 2005: 387). Literatürdeki davranışsal niyet kavramı, daha çok müşterilerin hizmet aldıktan sonra hizmetle ilgili düşünceleri ışığında yapacakları davranışları kapsamaktadır. Lin ve Hiesh'e (2005: 159) göre davranışsal niyet, müşterilerin organizasyondan hizmet almaya devam edeceklerinin veya organizasyonu terk edeceklerinin bir göstergesidir. Zeithaml ve Bitner (2003) davranışsal niyetler hakkında yaptıkları çalışma ile müşterilerin, kendilerine hizmet sağlayan işletmelerin yeteneklerinden tatmin oldukları durumunda, şirket hakkında pozitif düşünceler besleyip, şirketi diğer müşterilere tavsiye edeceğini, şirkete bağlı kalacağını veya şirket için daha çok harcama yapacağını ortaya koymuştur.

Deneyimsel pazarlamanın ürün ve hizmetlerde farklılık yaratarak rekabet avantajı sağlanması açısından kullanılabilir en iyi yöntemlerden biri olduğu bilinmektedir. Bunun sonucunda deneyimsel pazarlama, sanal ortamlara da uygulanmaya çalışılmakta ve 'sanal deneyimsel pazarlama' faaliyetleri ortaya çıkmaktadır. Sanal deneyimsel pazarlamanın, tüketici davranışlarını etkilemek amacıyla uygulanabilirliğini araştırmak önemli bir konu haline gelmektedir (Bahçecioğlu, 2014:2).

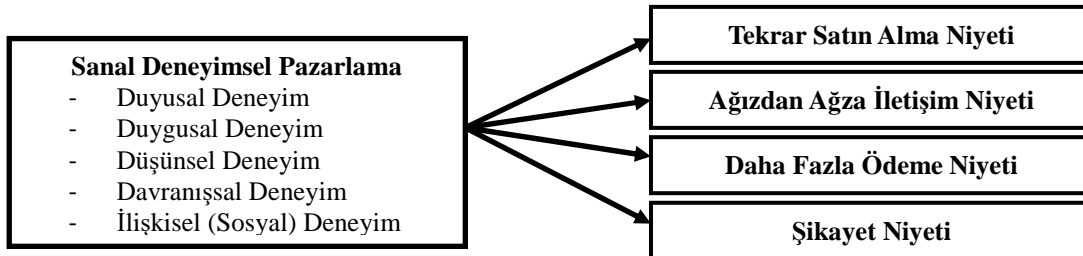
3.2. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Çalışma modelinde sanal deneyimsel pazarlama ile davranışsal niyetler arasındaki ilişki ortaya konmaktadır. Bu modelde temel olarak dört ilişki kurulmakta ve incelenmektedir.

- Sanal deneyimsel pazarlamanın tekrar satın alma niyetine etkisi,
- Sanal deneyimsel pazarlamanın ağızdan ağza iletişim niyetine etkisi,
- Sanal deneyimsel pazarlamanın daha fazla ödeme niyetine etkisi,
- Sanal deneyimsel pazarlamanın şikâyet niyetine etkisi.

Bu dört ilişki aşağıdaki Şekil 1'de görülmektedir. Bu model sanal deneyimsel pazarlama boyutlarının (duyusal deneyim, duygusal deneyim, düşünsel deneyim, davranışsal deneyim, ilişkisel deneyim) tekrar satın alma niyeti, ağızdan ağza iletişim niyeti, daha fazla ödeme niyeti ve şikâyet niyetini doğrudan etkilediğini varsaymaktadır.

Şekil 1: Araştırma Modeli

Araştırmanın amacına uygun olarak, araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan Schmitt (1999) ve Zeithaml (1996) tarafından oluşturulan modellere göre 4 temel hipotez içeren bir kavramsal araştırma modeli oluşturulmuştur. Araştırmanın hipotezleri;

H1: Sanal Deneyimsel Pazarlama ile Tekrar Satın Alma Niyeti arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

H1a: Duyusal deneyim ile tekrar satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H1b: Duygusal deneyim ile tekrar satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H1c: Düşünsel deneyim ile tekrar satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H1d: Davranışsal deneyim ile tekrar satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H1e: İlişkisel(Sosyal) deneyim ile tekrar satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H2: Sanal Deneyimsel Pazarlama ile Ağızdan Ağza İletişim Niyeti arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

H2a: Duyusal deneyim ile ağızdan ağza iletişim niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H2b: Duygusal deneyim ile ağızdan ağza iletişim niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H2c: Düşünsel deneyim ile ağızdan ağza iletişim niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H2d: Davranışsal deneyim ile ağızdan ağza iletişim niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H2e: İlişkisel(Sosyal) deneyim ile ağızdan ağza iletişim niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H3: Sanal Deneyimsel Pazarlama ile Daha Fazla Ödeme Niyeti arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

H3a: Duyusal deneyim ile daha fazla ödeme niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H3b: Duygusal deneyim ile daha fazla ödeme niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H3c: Düşünsel deneyim ile daha fazla ödeme niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H3d: Davranışsal deneyim ile daha fazla ödeme niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H3e: İlişkisel(Sosyal) deneyim ile daha fazla ödeme niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4: Sanal Deneyimsel Pazarlama ile Şikâyet Niyeti arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

H4a: Duyusal deneyim ile şikâyet niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4b: Duygusal deneyim ile şikâyet niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4c: Düşünsel deneyim ile şikâyet niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4d: Davranışsal deneyim ile şikâyet niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4e: İlişkisel(Sosyal) deneyim ile şikâyet niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.

3.3. Örneklem ve Ölçeklerin Oluşturulması

Oluşturulan hipotezler literatürden elde edilen ölçüm araçlarından oluşan anket formu aracılığıyla Çanakkale ilinde ikamet eden ve sanal alışveriş deneyimine sahip 18 yaş üzeri tüketicilerden kolayda örnekleme yöntemi ile elde edilen veriler kullanılarak test edilmiştir.

Schmitt (1999)'in modeline göre sanal deneyimsel pazarlamanın beş boyutunu (duyusal deneyim, duygusal deneyim, düşünsel deneyim, davranışsal deneyim, ilişkisel

deneyim) ve Zeihtaml (1996)'ın modeline göre davranışsal niyetleri (tekrar satın alma niyeti, ağızdan ağza iletişim niyeti, daha fazla ödeme niyeti ve şikâyet niyeti) ölçecek şekilde geliştirilmiştir. Anket formunun oluşturulmasında literatürden yararlanılan kaynaklar Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Anket Formunun Oluşturulmasında Yararlanılan Kaynaklar

Değişken	Kullanılan Ölçek	Yazarları
Duyusal Deneyim	5'li Likert 1 (Kesinlikle katılmıyorum) ... 5 (Kesinlikle katılıyorum)	İşler (2015)
Duygusal Deneyim	5'li Likert 1 (Kesinlikle katılmıyorum) ... 5 (Kesinlikle katılıyorum)	
Düşünsel Deneyim	5'li Likert 1 (Kesinlikle katılmıyorum) ... 5 (Kesinlikle katılıyorum)	
Davranışsal Deneyim	5'li Likert 1 (Kesinlikle katılmıyorum) ... 5 (Kesinlikle katılıyorum)	
İlişkisel Deneyim	5'li Likert 1 (Kesinlikle katılmıyorum) ... 5 (Kesinlikle katılıyorum)	
Tekrar Satın Alma Niyeti	5'li Likert 1 (Kesinlikle katılmıyorum) ... 5 (Kesinlikle katılıyorum)	Barreda vd. (2015)
Ağızdan Ağza İletişim Niyeti	5'li Likert 1 (Kesinlikle katılmıyorum) ... 5 (Kesinlikle katılıyorum)	
Daha Fazla Ödeme Niyeti	5'li Likert 1 (Kesinlikle katılmıyorum) ... 5 (Kesinlikle katılıyorum)	Başaran (2014)
Şikâyet Niyeti	5'li Likert 1 (Kesinlikle katılmıyorum) ... 5 (Kesinlikle katılıyorum)	

Ankette yer alan soruların değerlendirilmesi ve yanıtların ölçülmesinde beşli Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Anketteki soru sayısı, anketin tasarımı ve uygulaması yönüyle, anketin genel kabul gören kurallara ve formata uygun olmasına dikkat edilmiştir. Pilot uygulama için seçilen 30 anket üzerinde çalışma yapılmıştır. Elde edilen verilere paket programlar yardımıyla güvenilirlik analizleri yapılmış ve ön test çalışması sonucunda ankete son şekli verilmiştir.

Deneyimsel pazarlamanın temelini müşterilerin yaşayabileceği algılama, hissetme, düşünme, faaliyette bulunma ve ilişkilendirmeden oluşan beş ayrı deneyim oluşturmaktadır (Günay, 2008: 8). Schmitt (1999), bu deneyimleri 'stratejik deneyimsel modüller (SEMs)' olarak adlandırmaktadır. Bu deneyimler (modüller) beş duyu ile algılanan algılama deneyimleri (duyusal), hissetme deneyimleri (duygusal), yaratıcı bilişsel deneyimi (düşünsel), fiziksel deneyimleri, davranışları ve yaşam tarzını (davranışsal) ve ait olunan referans grup ya da kültür ile ilgili deneyimleri (ilişkisel) kapsamaktadır. Pazarlamacılar başarılı olmak için bu beş farklı deneyim hepsini aynı anda hedeflemeli ve birbirleriyle uygun bir biçimde uygulamalıdır (Schmitt, 1999:60). Bu çalışmada sanal deneyimsel pazarlama bu beş boyutta ele alınmıştır. Duyusal deneyim boyutu iki değişkenle (Alışveriş yaptığım internet sitesi benim için uygundur, Alışveriş yaptığım internet sitesini ilginç buluyorum) ve 1'den (Kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) olacak şekilde beşli likert ölçeği ile ölçülmüştür.

Sanal deneyimsel pazarlamayı oluşturan diğer bileşen duygusal deneyim, beş değişkenle (Alışveriş yaptığım internet sitesi uygulamalara dikkat ederim, Alışveriş yaptığım internet sitesi güvenli olduğunu düşünürüm, Alışveriş yaptığım internet sitesinin dizaynı beni rahat hissettirir, Alışveriş yaptığım internet sitesinde alışveriş yaparken kendimi güvende hissedirim, Alışveriş yaptığım internet sitesini güvenli olduğunu düşünürüm) ve 1'den (Kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) olacak şekilde beşli likert ölçeği ile ölçülmüştür.

Sanal deneyimsel pazarlamayı oluşturan diğer bileşen düşünsel deneyim, üç değişkenle (Alışveriş yaptığım internet sitesi tarafından sağlanan dijital ürün veya hizmet benim ilgimi çeker, Alışveriş yaptığım internet sitesi bende merak uyandırır, Alışveriş yaptığım internet sitesi tarafından sağlanan dijital ürün veya hizmet, yaratıcı düşüncelerime hitap etmeye çalışır) ve 1'den (Kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) olacak şekilde beşli likert ölçeği ile ölçülmüştür.

Davranışsal deneyim sanal deneyimsel pazarlamayı oluşturan bir diğer bileşendir. Bu çalışmada davranışsal deneyim dört değişkenle (Alışveriş yaptığım internet sitesi bende arkadaşlarımla internet sitesindeki sosyal etkileşim deneyimi paylaşma isteği uyandırır, Alışveriş yaptığım internet sitesi tarafından sağlanan etkinlikler ve uygulamalar beni katılmaya teşvik eder, Alışveriş yaptığım internet sitesinin diğer etkinliklerini daha fazla keşfetmek isterim, Böyle bir internet sitesini kullanmak arkadaşlarımla sosyal yaşamımı geliştirir) ve 1'den (Kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) olacak şekilde beşli likert ölçeği ile ölçülmüştür.

Sanal deneyimsel pazarlamayı oluşturan son bileşen ilişkisel deneyim ise bu çalışmada üç değişkenle (Sosyal ağda bir profil oluşturmak, web sitesi etkinliğine olan hevesimin göstergesidir, Sosyal ağda bir profile sahip olmak ilgili diğer kişilerle deneyimlerimi paylaşmamı sağlar, Sosyal ağ deneyimi, ailemi ve arkadaşlarımla bir araya getirir) ve 1'den (Kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) olacak şekilde beşli likert ölçeği ile ölçülmüştür.

Tekrar satın alma niyeti bu çalışmada iki değişkenle (Bu siteden önümüzdeki bir ay içinde tekrar alışveriş yapabilirim, Bu siteden önümüzdeki bir yıl içinde tekrar alışveriş yapabilirim) ve 1'den (Kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) olacak şekilde beşli likert ölçeği ile ölçülmüştür.

Ağızdan ağza iletişim niyeti, dört değişkenle (İnsanlara alışveriş yaptığım site hakkında olumlu şeyler söylüyorum, Alışveriş yaptığım site hakkında söylenecek birçok iyi şey var, Başkalarına bu siteden alışveriş yaptığımı söylemekten gurur duyuyorum, Bu alışveriş sitesini arkadaşlarıma da tavsiye ederim) ve 1'den (Kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) olacak şekilde beşli likert ölçeği ile ölçülmüştür.

Daha fazla ödeme niyeti, üç değişkenle (Fiyatlarında herhangi bir artış olsa dahi alışveriş yaptığım internet sitesinde alışveriş yapmaya devam ederim, Fiyatları çok yüksek seviyelere çıksa da alışveriş yaptığım internet sitesinde alışveriş yapmaya devam ederim, Diğer alışveriş sitelerinden daha yüksek fiyatlara sahip olsa dahi alışveriş yaptığım internet sitesinde alışveriş yapmaya devam ederim) ve 1'den (Kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) olacak şekilde beşli likert ölçeği ile ölçülmüştür.

Şikayet niyeti, dört değişkenle (Alışveriş yaptığım internet sitesi ile ilgili herhangi bir problem yaşarsam siteye şikayette bulunurum, Alışveriş yaptığım internet sitesi ile ilgili herhangi bir problem yaşarsam diğer müşterilere şikayette bulunurum, Alışveriş yaptığım internet sitesi ile ilgili herhangi bir problem yaşarsam Tüketici Hakları Derneği gibi kuruluşlara şikayette bulunurum, Alışveriş yaptığım internet sitesi ile ilgili herhangi bir problem yaşarsam Şikayetvar.com gibi internet sitelerine şikayette bulunurum) ve 1'den (Kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) olacak şekilde beşli likert ölçeği ile ölçülmüştür.

4. BULGULAR

Çalışmada öncelikle araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler verilmiş, arkasından araştırmada kullanılan anketlerin güvenilirlik analizi detaylı olarak ortaya konmuştur. Son olarak da araştırma modeli ve amacı kapsamında geliştirilen hipotezler ve ilişkiler regresyon analizi ile test edilmiştir.

4.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Örnekleme oluşturan 205 kişiye ait demografik istatistikler Tablo 2'de gösterilmektedir. Katılımcıların yaklaşık yüzde 55'i (55,6) 18-35 yaş arasındadır. Yaklaşık yüzde 15'i ise 46 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında yaklaşık yüzde 65'inin (64,4) kadın olduğu görülmektedir. Medeni durumları açısından yarı yarıya (%46,8 bekâr ve %53,2 evli) bir dağılım olduğunu söylemek mümkündür. Ankete katılanların neredeyse yüzde altmışının (%59,5) eğitim durumu üniversite düzeyindedir. Katılımcıların ortalama aylık gelirine bakıldığında dörtte birinden fazlasının (%28,3) asgari 1400 TL ve altı gelire sahip oldukları; yaklaşık yüzde onunun (%9,7) 6000 TL ve üzerinde gelire sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların meslek dağılımına baktığımızda yaklaşık yüzde ellisinin (%51,7) kamu veya özel sektör çalışanı olduğu görülmektedir. Geri kalan yüzde ellinin yaklaşık yüzde beşi (%4,9) ev hanımı, yaklaşık yüzde sekizi (%7,3) işçi ve emekli, yaklaşık yüzde on ikisi (%12,2) öğrenci, yüzde on ikisi (%12,2) serbest meslek sahibi ve sadece yüzde dördü (%3,4) tüccar veya sanayicilerden oluşmaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	n	%	Ortalama Aylık Gelir	n	%
Kadın	132	64,4	1400 tl ve altı	58	28,3
Erkek	73	35,6	1401-3999 tl arası	90	43,9
Yaş	n	%	4000-5999 tl arası	37	18,0
18-25	55	26,8	6000-7999 tl arası	7	3,4
26-35	59	28,8	8000 tl ve üzeri	13	6,3
36-45	62	30,2	Meslek	n	%
46-55	26	12,7	Özel Sektör Çalışanı	47	22,9
56 ve üzeri	3	1,5	Kamu Çalışanı	59	28,8
Medeni Durum	n	%	Öğrenci	25	12,2
Bekar	109	53,2	Tüccar/Sanayici	7	3,4
Evli	96	46,8	Serbest Meslek	25	12,2
Eğitim durumu	n	%	İşçi	8	3,9
İlköğretim	5	2,4	Emekli	7	3,4
Lise	35	17,1	Ev Hanımı	10	4,9
Üniversite	122	59,5	Diğer	17	8,3
Lisansüstü	43	21,0			

Katılımcılara ayrıca internet kullanımlarına ve internetten yapmış oldukları alışverişlere yönelik çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bu sorulardan elde edilen cevaplar Tablo 3’de özetlenmiştir. Buna göre; katılımcıların neredeyse dörtte üçü (%76,6) beş yıldan fazla süredir internet kullanmaktadır. “Ne kadar süreden beri internetten alışveriş yapıyorsunuz?” sorusuna katılımcıların yaklaşık yüzde otuz beşten fazlası (%37,1) yine beş yıldan fazla süredir cevabını vermiştir. Katılımcıların gün içerisinde internette geçirdikleri süre sorusuna verdikleri yanıtlara bakıldığında neredeyse yarısının (%44,4) 2-3 saat aralığında zaman geçirdiklerini söyledikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra gün içerisinde internette alışveriş için geçirdiklerini süre açısından katılımcıların neredeyse tamamının (%97,0) 1 ila üç saat arasında alışveriş için internette zaman geçirdikleri görülmektedir. Katılımcıların son altı ayda kaç kez internetten alışveriş yaptıkları sorusuna verdikleri yanıtlara göre ise, yalnızca yüzde onluk (%10,7) bir oranda hiç alışveriş yapmayan katılımcı olduğu ve neredeyse yüzde ellisinin (%46,8) 1 ila 3 kez alışveriş yapmış olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Katılımcılara Ait Diğer Bilgiler

Ne kadar süredir aktif olarak internet kullanıyorsunuz?	n	%
1 yıldan az	13	6,3
1-2 yıl	15	7,3
3-4 yıl	20	9,8
5 yıldan fazla	157	76,6
Ne kadar süreden beri internetten alışveriş yapıyorsunuz?	n	%
1 yıldan az	39	19,0
1-2 yıl	26	12,7
3-4 yıl	64	31,2
5 yıldan fazla	76	37,1
Gün içerisinde internette geçirdiğiniz süre?	n	%
1 saatten az	37	18,0
2-3 saat	91	44,4
4-5 saat	39	19,0
5 saatten fazla	38	18,5
Gün içerisinde internette alışveriş için geçirdiğiniz süre?	n	%
1 saatten az	153	74,6
2-3 saat	46	22,4
4-5 saat	4	2,0
5 saatten fazla	2	1,0
Son altı ayda internetten kaç kez alışveriş yaptınız?	n	%
Hiç yapmadım	22	10,7
1-3 kez	96	46,8
4-6 kez	48	23,4
7-9 kez	11	5,4
10 kezden fazla	28	13,7

4.2. Güvenilirlik Analizi

Literatür taraması sonucu araştırmanın amacına ve modeline uygun olarak oluşturulan anket formunun güvenilirliği test edilmiştir. 30 ölçekten oluşan anketin ölçek ortalaması 102,00 ve standart sapması 10,318 olarak hesaplanmıştır. Soruların genel ortalaması (Item-means) 3,517, ortalama varyans 1,323'dir. 30 soruya ait sorular arasındaki korelasyonların (Inter-item correlation) genel ortalaması 0,281'dir. Tablo 4'de anketin soru-bütün korelasyon (Item-total correlation) ve alfa değerleri ile genel güvenilirlik katsayısı verilmektedir. Güvenilirlik hesaplamalarında modelin uygunluğunu test etmek amacıyla yapılan testlere ait varyans analizine (analysis of variance) göre, ölçümler arası farklılık (between measure) $p=0,000$ değeri ile istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve yine $p=0,000$ değeri ile toplanamazlık (nonadditivity) özelliğinin de uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 4: Güvenilirlik Analizi Sonuçları

	Değişkenler	Soru-Bütün Korelasyon Değerleri	Alfa Değerleri
DP1	Alışveriş yaptığım internet sitesi benim için uygundur.	0,321	0,918
DP2	Alışveriş yaptığım internet sitesini ilginç buluyorum.	0,463	0,917
DP3	Alışveriş yaptığım internet sitesi uygulamalara dikkat ederim.	0,301	0,919
DP4	Alışveriş yaptığım internet sitesi güvenli olduğunu düşünürüm.	0,394	0,918
DP5	Alışveriş yaptığım internet sitesinin dizaynı beni rahat hissettirir.	0,501	0,916
DP6	Alışveriş yaptığım internet sitesinde alışveriş yaparken kendimi güvende hissedirim.	0,569	0,915
DP7	Alışveriş yaptığım internet sitesini güvenli olduğunu düşünürüm.	0,496	0,916
DP8	Alışveriş yaptığım internet sitesi tarafından sağlanan dijital ürün veya hizmet benim ilgimi çeker.	0,591	0,915
DP9	Alışveriş yaptığım internet sitesi bende merak uyandırır.	0,596	0,915
DP10	Alışveriş yaptığım internet sitesi tarafından sağlanan dijital ürün veya hizmet, yaratıcı düşüncelerime hitap etmeye çalışır.	0,589	0,915
DP11	Alışveriş yaptığım internet sitesi bende arkadaşlarımla internet sitesindeki sosyal etkileşim deneyimi paylaşma isteği uyandırır.	0,580	0,915
DP12	Alışveriş yaptığım internet sitesi tarafından sağlanan etkinlikler ve uygulamalar beni katılmaya teşvik eder.	0,558	0,915
DP13	Alışveriş yaptığım internet sitesinin diğer etkinliklerini daha fazla keşfetmek isterim.	0,596	0,915
DP14	Böyle bir internet sitesini kullanmak arkadaşlarımla sosyal yaşamımı geliştirir.	0,577	0,915
DP15	Sosyal ağda bir profil oluşturmak, web sitesi etkinliğine olan hevesimin göstergesidir.	0,623	0,914
DP16	Sosyal ağda bir profile sahip olmak ilgili diğer kişilerle deneyimlerimi paylaşmamı sağlar.	0,582	0,915
DP17	Sosyal ağ deneyimi, ailemi ve arkadaşlarımla bir araya getirir.	0,613	0,914
DN1	Bu siteden önümüzdeki bir ay içinde tekrar alışveriş yapabilirim	0,507	0,916
DN2	Bu siteden önümüzdeki bir yıl içinde tekrar alışveriş yapabilirim.	0,423	0,917
DN3	İnsanlara alışveriş yaptığım site hakkında olumlu şeyler söylüyorum.	0,545	0,916

DN4	Alışveriş yaptığım site hakkında söylenecek birçok iyi şey var.	0,661	0,914
DN5	Başkalarına bu siteden alışveriş yaptığımı söylemekten gurur duyuyorum.	0,655	0,914
DN6	Bu alışveriş sitesini arkadaşlarıma da tavsiye ederim.	0,591	0,915
DN7	Fiyatlarında herhangi bir artış olsa dahi alışveriş yaptığım internet sitesinde alışveriş yapmaya devam ederim.	0,563	0,915
DN8	Fiyatları çok yüksek seviyelere çıksa da alışveriş yaptığım internet sitesinde alışveriş yapmaya devam ederim.	0,475	0,917
DN9	Diğer alışveriş sitelerinden daha yüksek fiyatlara sahip olsa dahi alışveriş yaptığım internet sitesinde alışveriş yapmaya devam ederim.	0,459	0,917
DN10	Alışveriş yaptığım internet sitesi ile ilgili herhangi bir problem yaşarsam siteye şikayette bulunurum.	0,251	0,920
DN11	Alışveriş yaptığım internet sitesi ile ilgili herhangi bir problem yaşarsam diğer müşterilere şikayette bulunurum.	0,385	0,918
DN12	Alışveriş yaptığım internet sitesi ile ilgili herhangi bir problem yaşarsam Tüketici Hakları Derneği gibi kuruluşlara şikayette bulunurum.	0,326	0,919
DN13	Alışveriş yaptığım internet sitesi ile ilgili herhangi bir problem yaşarsam Şikayetvar.com gibi internet sitelerine şikayette bulunurum.	0,346	0,919
Genel Alfa Güvenilirlik Değeri: 0,919			

Tablo 4'e göre, soru bütün (Item-total) korelasyonları 0,251 ile 0,661 arasında değişen değerlerdedir ve ölçeğin soru ile bütün arasındaki korelasyonu uygundur. Soru ortalamalarının eşitliğini test eden Hotelling T2 testine göre, $p=0,000$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç soru ortalamaları arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Yukarıda ayrıntılı olarak güvenilirlik analizi verilen 30 değişken geniş literatür taraması sonucu oluşturulmuş ve araştırmanın amacına ve modeline uygun olarak Tablo 5'deki gibidir.

Tablo 5: Sanal Deneyimsel Pazarlama Boyutlarının Güvenilirlik Analizi

Değişkenler	1.Grup		2.Grup		3.Grup		4.Grup		5.Grup	
	Korelasyon	Alfa	Korelasyon	Alfa	Korelasyon	Alfa	Korelasyon	Alfa	Korelasyon	Alfa
1.Grup: Duyusal Deneyim										
DP1	0,413	-								
DP2	0,413	-								
1.Grup toplam Güvenilirlik Değeri, Alfa: 0,579										
2.Grup: Duyusal Deneyim										
DP3			0,409	0,794						
DP4			0,651	0,714						
DP5			0,511	0,760						
DP6			0,638	0,716						
DP7			0,616	0,725						
2.Grup toplam Güvenilirlik Değeri, Alfa: 0,783										
3.Grup: Düşünsel Deneyim										
DP8					0,590	0,699				
DP9					0,600	0,687				
DP10					0,610	0,676				
3.Grup toplam Güvenilirlik Değeri, Alfa: 0,767										
4.Grup: Davramşsal Deneyim										
DP11							0,748	0,833		
DP12							0,714	0,846		
DP13							0,750	0,832		
DP14							0,714	0,846		
4.Grup toplam Güvenilirlik Değeri, Alfa: 0,874										
5.Grup: İlişkisel (Sosyal) Deneyim										
DP15									0,767	0,836
DP16									0,787	0,823
DP17									0,765	0,839
5.Grup toplam Güvenilirlik Değeri, Alfa: 0,882										

1.Grup: Soru-bütün korelasyon değeri 0,413'tür. Bu grubun genel güvenilirlik alfa değeri diğer gruplara göre biraz düşüktür, ama kabul edilemez değildir. Genel güvenilirlik içerisindeki değerleri normal düzeydedir

2.Grup: Soru-bütün korelasyon değerleri 0,409 ile 0,651 değerleri arasındadır. Ölçümler arası farklılık $p=0,000$ değeri ile istatistiksel olarak anlamlıdır. Hotelling T2 testi $p=0,000$ olarak hesaplanmış ve soru ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Genel güvenilirlik değeri (alfa) 0,783'tür.

3.Grup: Soru-bütün korelasyon değerleri 0,590 ile 0,610 arasındadır. Ölçümler arası farklılık $p=0,000$ değeri ile istatistiksel olarak anlamlıdır. Hotelling T2 testi de yine $p=0,000$ olarak hesaplanmış ve soru ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Genel güvenilirlik değeri (alfa) 0,676'dır.

4.Grup: Soru-bütün korelasyon değerleri 0,714 ile 0,750arasındadır. Ölçümler arası farklılık $p=0,000$ değeri ile istatistiksel olarak anlamlıdır. Hotelling T2 testi de yine $p=0,000$ olarak hesaplanmış ve soru ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Genel güvenilirlik değeri (alfa) 0,874'dır.

5.Grup: Soru-bütün korelasyon değerleri 0,665 ile 0,687 arasındadır. Ölçümler arası farklılık $p=0,000$ değeri ile istatistiksel olarak anlamlıdır. Hotelling T2 testi de yine $p=0,000$ olarak hesaplanmış ve soru ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Genel güvenilirlik değeri (alfa) 0,882'dir. (bakınız Tablo 5).

Tablo 6: Davranışsal Niyetlerin Güvenilirlik Analizi

Değişkenler	1.Grup		2.Grup		3.Grup		4.Grup	
	Korelasyon	Alfa	Korelasyon	Alfa	Korelasyon	Alfa	Korelasyon	Alfa
1.Grup: Tekrar Satın Alma Niyeti								
DN1	0,642	-						
DN2	0,642	-						
1.Grup toplam Güvenilirlik Değeri, Alfa: 0,782								
2.Grup: Ağızdan Ağıza İletişim Niyeti								
DP3			0,717	0,843				
DP4			0,751	0,829				
DP5			0,721	0,846				
DP6			0,740	0,834				
2.Grup toplam Güvenilirlik Değeri, Alfa: 0,873								
3.Grup: Daha Fazla Ödeme Niyeti								
DP7					0,743	0,938		
DP7					0,867	0,837		
DP9					0,869	0,835		
3.Grup toplam Güvenilirlik Değeri, Alfa: 0,912								
4.Grup: Şikayet Niyeti								
DP10							0,551	0,779
DP11							0,659	0,727
DP12							0,650	0,732
DP13							0,601	0,759
4.Grup toplam Güvenilirlik Değeri, Alfa: 0,800								

1.Grup: Soru-bütün korelasyon değeri 0,642'tür. Bu grubun genel güvenilirlik alfa değeri diğer gruplara göre biraz düşüktür, ama kabul edilemez değildir. Genel güvenilirlik içerisindeki değeri (alfa) 0,782'dir.

2.Grup: Soru-bütün korelasyon değerleri 0,717 ile 0,751 değerleri arasındadır. Ölçümler arası farklılık $p=0,000$ değeri ile istatistiksel olarak anlamlıdır. Hotelling T2 testi $p=0,000$ olarak hesaplanmış ve soru ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Genel güvenilirlik değeri (alfa) 0,873'tür.

3.Grup: Soru-bütün korelasyon değerleri 0,743 ile 0,869 arasındadır. Ölçümler arası farklılık $p=0,000$ değeri ile istatistiksel olarak anlamlıdır. Hotelling T2 testi de yine $p=0,000$ olarak hesaplanmış ve soru ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Genel güvenilirlik değeri (alfa) 0,912'dir.

4.Grup: Soru-bütün korelasyon değerleri 0,551 ile 0,659 arasındadır. Ölçümler arası farklılık $p=0,000$ değeri ile istatistiksel olarak anlamlıdır. Hotelling T2 testi de yine $p=0,000$ olarak hesaplanmış ve soru ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Genel güvenilirlik değeri (alfa) 0,800'dür. (bakınız Tablo 6).

4.3. Regresyon Analizi ve Hipotez Testleri

Araştırma kapsamındaki hipotezleri test etmek için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Çoklu regresyon analizi iki veya daha fazla tahmin değişkenlerinin kullanıldığı regresyon analizidir ve amacı regresyon denkleminin parametrelerinin değerlerini saptamaktır. Regresyon analizindeki ANOVA, modelin bir bütün olarak anlamlı olup olmadığını göstermektedir. Modeldeki bağımlı değişkenler (tekrar satın alma niyeti, ağızdan ağza iletişim niyeti, daha fazla ödeme niyeti ve şikayet niyeti) ve bağımsız değişken (sanal deneyimsel pazarlama) arasındaki regresyon analizine ilişkin sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Regresyon analizindeki ANOVA testi, modelin bir bütün olarak anlamlı olup olmadığını göstermektedir. Bu noktada 123,324 F değeri ile ve $p=0,000$ düzeyinde modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Modeldeki bağımlı değişken (davranışsal niyetler) ve bağımsız değişken (sanal deneyimsel pazarlama) arasındaki regresyon analizine ilişkin sonuçlar aşağıda Tablo 7'deki gibidir. Bağımlı değişkendeki değişimin %40'ı modele dahil ettiğimiz bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Sabit değer 1,420'dir. Sanal deneyimsel pazarlamaya ilişkin parametre değeri 0,594'tür. Bunun anlamı sanal deneyimsel pazarlamadaki bir birimlik artışın davranışsal niyetlere etkisi 0,594 birimdir. Tablo 7'de Durbin-Watson testi sonucu da görülmektedir. Bu test modelimizde otokorelasyon olup olmadığını göstermektedir ve genellikle bu değer 1,5-2,5 arasında olmasının otokorelasyon olmadığını gösterir (Albayrak vd. 2005: 265). Modelimizin D-W testi sonucu 2,10'dur.

Tablo 7: Sanal Deneyimsel Pazarlamanın Davranışsal Niyetler Üzerine Etkisi

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken (Davranışsal Niyet)				
	B	SS	β	t	Sig.
Sabit	1,420	,188		7,545	,000
Sanal Deneyimsel Pazarlama	,594	,053	,615	11,105	,000
R=,615 R ² : ,378 F= 123,324 p<0,000 Durbin-Watson=2,104					
Bağımsız değişkenler	Bağımlı Değişken (Tekrar Satın Alma Niyeti)				
	B	SS	β	t	Sig.
Sabit	1,948	,317		6,154	,000
Duyusal Deneyim	,079	,076	,071	1,042	,299
Duygusal Deneyim	,323	,081	,298	4,003	,000
Düşünsel Deneyim	,251	,076	,286	3,314	,001
Davranışsal Deneyim	-,237	,068	-,320	-3,474	,001
İlişkisel Deneyim	-,007	,061	-,010	-,110	,913
R=,464 R ² : ,215 F=10,895 p<0,000 Durbin-Watson=1,833					
Bağımsız değişkenler	Bağımlı Değişken (Ağızdan Ağza İletişim Niyeti)				
	B	SS	β	t	Sig.
Sabit	,600	,301		1,994	,048
Duyusal Deneyim	,090	,072	,074	1,246	,214
Duygusal Deneyim	,364	,077	,309	4,739	,000
Düşünsel Deneyim	,189	,072	,199	2,625	,009
Davranışsal Deneyim	,166	,065	,206	2,557	,011
İlişkisel Deneyim	,045	,058	,060	,772	,441
R=,631 R ² : ,398 F=26,283 p<0,000 Durbin-Watson=2,178					
Bağımsız değişkenler	Bağımlı Değişken (Daha Fazla Ödeme Niyeti)				

	B	SS	β	t	Sig.
Sabit	,182	,486		,375	,708
Duyusal Deneyim	-,107	,116	-,059	-,919	,359
Duygusal Deneyim	,250	,124	,140	2,017	,045
Düşünsel Deneyim	-,123	,116	-,086	-1,060	,290
Davranışsal Deneyim	,268	,105	,219	2,554	,011
İlişkisel Deneyim	,451	,094	,396	4,807	,000
R=,561 R ² : ,315 F=18,302 p<0,000 Durbin-Watson=2,232					
Bağımsız değişkenler	Bağımlı Değişken (Şikâyet Niyeti)				
	B	SS	β	t	Sig.
Sabit	2,195	,384		5,711	,000
Duyusal Deneyim	-,122	,092	-,092	-1,321	,188
Duygusal Deneyim	,327	,098	,254	3,337	,001
Düşünsel Deneyim	,335	,092	,322	3,642	,000
Davranışsal Deneyim	-,186	,083	-,211	-2,238	,026
İlişkisel Deneyim	,052	,074	,064	,706	,481
R=,420 R ² : ,176 F= 8,530 p<0,000 Durbin-Watson=1,735					

Tablo 7’de sanal deneyimsel pazarlamanın davranışsal niyetler (tekrar satın alma niyeti, ağızdan ağza iletişim niyeti, daha fazla ödeme niyeti ve şikâyet niyeti) üzerine etkileri ile ilgili regresyon analizi sonuçları verilmiştir. Buna göre, tekrar satın alma niyeti ile duygusal deneyim, düşünsel deneyim ve davranışsal deneyim arasındaki ilişki $p<0,01$ düzeyinde anlamlı iken, tekrar satın alma niyeti ile duyusal deneyim ve ilişkisel deneyim arasındaki ilişkinin istatistikî olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu bulgudan hareketle duyusal deneyim ve ilişkisel deneyimin tekrar satın alma niyetine anlamlı bir katkı yapmadığı söylenebilir. Bağımlı değişkendeki değişimin %21’i modele dahil ettiğimiz bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Sabit değer 1,948’dir. Tablo 7’de Durbin-Watson testi sonucu da görülmektedir. Bu test modelimizde otokorelasyon olup olmadığını göstermektedir ve modelimizin D-W testi sonucu 1,83’tür.

Ağızdan ağza iletişim niyeti ile duygusal deneyim arasındaki ilişki $p<0,01$ düzeyinde anlamlıdır. Ağızdan ağza iletişim ile düşünsel deneyim ve davranışsal deneyim arasındaki ilişki $p<0,05$ düzeyinde istatistikî olarak anlamlı iken; ağızdan ağza iletişim niyeti ile duyusal deneyim ve ilişkisel deneyim arasındaki ilişkinin istatistikî olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu bulgudan hareketle duyusal deneyim ve ilişkisel deneyimin ağızdan ağza iletişim niyetine anlamlı bir katkı yapmadığı söylenebilir. Bağımlı değişkendeki değişimin %40’ı modele dahil ettiğimiz bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Sabit değer 0,600’dür. Tablo 7’de Durbin-Watson testi sonucu da görülmektedir. Bu test modelimizde otokorelasyon olup olmadığını göstermektedir ve modelimizin D-W testi sonucu 2,17’dir.

Daha fazla ödeme niyeti ile duygusal deneyim ve davranışsal deneyim arasındaki ilişki $p<0,05$ düzeyinde anlamlı iken, daha fazla ödeme niyeti ile ilişkisel deneyim arasındaki ilişki $p<0,01$ düzeyinde anlamlıdır. Daha fazla ödeme niyeti ile duyusal deneyim ve düşünsel deneyim arasındaki ilişki ise istatistikî olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu bulgudan hareketle duyusal deneyim ve düşünsel deneyimin daha fazla ödeme niyetine anlamlı bir katkıda bulunmadığı söylenebilir. Bağımlı değişkendeki değişimin %31’i modele dahil ettiğimiz bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Sabit değer 0,182’dir. Tablo 7’de

Durbin-Watson testi sonucu da görülmektedir. Bu test modelimizde otokorelasyon olup olmadığını göstermektedir ve modelimizin D-W testi sonucu 2,23'tür.

Şikâyet niyeti ile duyuşsal deneyim ve düşünşel deneyim arasındaki ilişki $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı iken, şikâyet niyeti ile davranışsal deneyim arasındaki ilişki $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır. Ayrıca davranışsal deneyime ilişkin parametre değerinin $-0,186$ olması şikâyet niyeti ile davranışsal deneyim arasındaki ilişkinin negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yani davranışsal deneyimdeki bir birimlik artışın şikâyet niyetine etkisi $0,186$ birim azalış şeklindedir. Şikâyet niyeti ile duyuşsal deneyim ve ilişkişel deneyim arasındaki ilişki ise istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu bulgudan hareketle duyuşsal deneyim ve ilişkişel deneyimin şikâyet niyetine anlamlı bir katkıda bulunmadığı söylenebilir. Bağımlı değişkendeki değişimin %17'si modele dahil ettiğimiz bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır. Sabit değer $2,195$ 'dir. Tablo 7'de Durbin-Watson testi sonucu da görülmektedir. Bu test modelimizde otokorelasyon olup olmadığını göstermektedir ve modelimizin D-W testi sonucu $1,73$ 'tür. Araştırma sonuçlarına göre oluşturulan hipotezlerin kabul veya red durumları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Araştırma Sonuçlarına Göre Hipotezlerin Red- Kabul Durumları

Hipotezler	Kabul-Red Durumu	Reddedilse ise Nedeni
H1: Sanal Deneyimsel Pazarlama ile Tekrar Satın Alma Niyeti arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H1a: Duyusal deneyim ile tekrar satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Red	Anlamlı Bir İlişki Bulunamamıştır.
H1b: Duyusal deneyim ile tekrar satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H1c: Düşünsel deneyim ile tekrar satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H1d: Davranışsal deneyim ile tekrar satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Red	Negatif Yönlü İlişki Mevcut
H1e: İlişkişel(Sosyal) deneyim ile tekrar satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Red	Anlamlı Bir İlişki Bulunamamıştır.
H2: Sanal Deneyimsel Pazarlama ile Ağızdan Ağıza İletişim Niyeti arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H2a: Duyusal deneyim ile ağızdan ağıza iletişim niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Red	Anlamlı Bir İlişki Bulunamamıştır.
H2b: Duyusal deneyim ile ağızdan ağıza iletişim niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H2c: Düşünsel deneyim ile ağızdan ağıza iletişim niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H2d: Davranışsal deneyim ile ağızdan ağıza iletişim niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H2e: İlişkişel(Sosyal) deneyim ile ağızdan ağıza iletişim niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Red	Anlamlı Bir İlişki Bulunamamıştır.
H3: Sanal Deneyimsel Pazarlama ile Daha Fazla Ödeme Niyeti arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H3a: Duyusal deneyim ile daha fazla ödeme niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Red	Anlamlı Bir İlişki Bulunamamıştır.

H3b: Duygusal deneyim ile daha fazla ödeme niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H3c: Düşünsel deneyim ile daha fazla ödeme niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Red	Anlamli Bir İlişki Bulunamamıştır.
H3d: Davranışsal deneyim ile daha fazla ödeme niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H3e: İlişkisel(Sosyal) deneyim ile daha fazla ödeme niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H4: Sanal Deneyimsel Pazarlama ile Şikâyet Niyeti arasında anlamli ve pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H4a: Duygusal deneyim ile şikâyet niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Red	Anlamli Bir İlişki Bulunamamıştır.
H4b: Duygusal deneyim ile şikâyet niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
Hipotezler	Kabul-Red Durumu	Reddedilse ise Nedeni
H4c: Düşünsel deneyim ile şikâyet niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Red	Negatif Yönlü İlişki Mevcut
H4d: Davranışsal deneyim ile şikâyet niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Kabul	-
H4e: İlişkisel(Sosyal) deneyim ile şikâyet niyeti arasında pozitif bir ilişki vardır.	Red	Anlamli Bir İlişki Bulunamamıştır.

5. SONUÇ

Sanal deneyimsel pazarlamayı oluşturan beş alt boyutun tekrar satın alma niyetine etkisinde en fazla etkiyi yapan boyut duygusal deneyim boyutudur. Tekrar satın alma niyetine davranışsal deneyim boyutu negatif yönde etki etmektedir. Bu sonuç da göstermektedir ki davranışsal deneyimdeki bir birimlik artış tekrar satın alma niyetinde azalışa neden olmaktadır. Davranışsal deneyim ile ilgili sorulara bakıldığında yaşanan deneyim arttıkça bu deneyimin tekrar satın alma niyetine etkisi olumsuz olmaktadır. Sanal deneyimsel pazarlamayı oluşturan beş alt boyutun ağızdan ağza iletişim niyetine etkisinde en fazla etkiyi yapan boyut düşünsel deneyim boyutudur. En az etkiyi ise, ilişkisel (sosyal) deneyimin yaptığı görülmektedir. Özellikle düşünsel deneyimi ifade eden sorulara bakıldığında sanal deneyimi yaşayan katılımcılar bu deneyimin kendisinde merak uyandırmasını ve yaratıcı düşüncelerine hitap etmesini önemseydiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda sanal deneyimler sunan ve /veya sunacak olan firmaların özellikle ilgi çekici, merak uyandırıcı ve yaratıcı deneyimler sunması gerektiği söylenebilir. İkinci en etkili boyut olan duygusal deneyimi ifade eden sorulara bakıldığında ise, kendini güvende hissetme, kullanım rahatlığı gibi duyguların ağızdan ağza iletişimdeki etkisi ortaya çıkmaktadır. Sanal deneyimsel pazarlamayı oluşturan beş alt boyutun daha fazla ödeme niyetine etkisinde en fazla etkiyi yapan boyut ilişkisel deneyim boyutudur. En az etkiyi ise, duygusal deneyimin yaptığı görülmektedir. Sanal deneyimi oluşturan beş alt boyutun şikâyet niyeti üzerindeki etkisine bakıldığında, en fazla etkiyi düşünsel deneyimi yaptığı görülmektedir. Ayrıca şikâyet niyeti ile davranışsal deneyim arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında sanal deneyimsel pazarlamayı oluşturan beş boyuttan duygusal deneyim davranışsal niyetlerin hiçbirine bir katkıda bulunmadığını söylemek mümkündür. İlişkisel deneyim ise yalnızca daha fazla ödeme niyeti üzerinde etkili olmasına rağmen diğer niyetler üzerinde etkili

değildir. Yaşanan duygusal ve düşünsel deneyimin davranışsal niyetler üzerindeki etkisi ise açıkça görülmektedir.

Müşterilerine değer sunmayı amaçlayan işletmeler, satın alma sonrasında oluşan davranışlarının şekillenmesinde rol oynayan tekrar satın alma, ağızdan ağza iletişim ve daha fazla ödeme gibi olumlu davranışsal niyetlerini artırabilmektedir. Dolayısıyla müşterilere sunulacak üstün değer, müşteri bağlılığı yaratarak müşteri hayat boyu değerini artırma ve rekabet avantajı sağlayarak varlığını daha karlı bir şekilde sürdürme konularında işletmelere büyük katkı sağlayacağı açıktır. Yoğun rekabetin yaşandığı günümüz pazarlama çevresinde işletmelerin, müşterilerinin gelecekteki davranışlarını analiz etmesi, performanslarını ve karlılıklarını uzun dönemde maksimize edebilmeleri için anahtar faktör olarak görülmektedir. Sanal deneyimsel pazarlama faaliyetlerindeki başarı gerçekleşen deneyimin diğer müşterilere ve çevrede bulunana kişilere olumlu şekilde yansıtılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Sürekli gelişen ve çeşitlenen bilgi teknolojileri dokunduğu her alanı dönüştürmekte, geliştirmekte ve farklılaştırmaktadır. Farklılık, işletmelere rekabet avantajı sağlaması açısından işletmeler için önemli bir kavramdır. İşletmeler, birbirinin benzeri ürün ve hizmetler üretmek rekabet avantajı sağlayamayacaklarını ve sadık müşteriler elde edemeyeceklerini artık öğrenmişlerdir. Tüketimde deneyimin önemini kavranması, işletmelerin ürün ve hizmetlerinde farklılıklar yaratmak ve rakiplerinden bir adım önde olmak için deneyimleri kullanmasına öncülük etmiştir. Bu sonuçlar tüketimin yalnızca zorunlu ihtiyaçların karşılanması değil aynı zamanda duygusal ve ruhsal memnuniyetin de sağlanmasını gerekli kılan bir kavram haline geldiğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Tüketicide tekrar satın alma niyeti, daha fazla ödeme niyeti gibi memnuniyet, bağlılık ve sadakat davranışları oluşturan deneyimlerin önemszenmesi işletmelere hem rekabet avantajı sağlayacak hem de karlılığı arttıracaktır.

KAYNAKÇA

- Ajzen, I. (1991), "The Theory of Planned Behavior", *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Albayrak, A.S., Erođlu, A., Kalaycı, Ő., Kűçűksille, E., Ak, B., Karaatlı, M., Keskin, H.ű., Çiçek, E., Kayıő, A., űztűrk, E., Antalyalı, ű.L., Uçar, N., Demirel, H. İőler, D.B., Sungur, O. (2006), "Spss Uygulamalı Çok Deđiőkenli İstatistik Teknikleri", Asil Yayın Dađıtım, Editűr: Őeref Kalaycı, Ankara.
- Anderson, W. E., Fornell, C. ve Lehmann, D. R. (1994), "Customer Satisfaction, Market Share and Profitability: Findings from Sweden", *Journal of Marketing* , 58 (3), 53-65.
- Bahçeciűđlu, A. (2014), "Sanal Deneyimsel Pazarlamanın Tűketicisi Tutumuna Etkisi", Ege űniversitesi Sosyal Bilimler Enstitűsű, İőletme Anabilim Dalı, Yűksek Lisans Tezi, İzmir.
- Barreda, A.A., Bilgihan A. ve Kageyama Y. (2015), "The Role of Trust in Creating Positive Word of Mouth and Behavioral Intentions: The Case of Online Social Networks", *Journal of Relationship Marketing*, 14:1, 16-36.
- Baőaran, ű. (2014), "Algılanan Műőteri Deđer Bileőenlerinin Davranıősal Niyetler űzerindeki Etkisi", Bűlent Ecevit űniversitesi Sosyal Bilimler Enstitűsű, İőletme Anabilim Dalı, Doktora tezi, Zonguldak.
- Berry, L.L., Carbone, L.P. ve Haeckel, S.P. (2002), "Managing Total Consumer Experience", *MIT Sloan Management Review*, 43(3), 85-89.
- Bezirgan, M. (2014), "Destinasyon İmajı, Algılanan Deđer ve Aidiyet ve Davranıősal Niyetler Arasındaki İliőkinin Belirlenmesi: Bir Araőtırma", Balıkesir űniversitesi Sosyal Bilimler Enstitűsű, Turizm İőletmeciliđi ve Otelcilik Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Balıkesir.
- Bitner, M. J. (1992), "Servicescapes: The Impact of Physical Surroundings on Customers and Employees", *Journal of Marketing*, 56(2),57-71.
- Bloemer, J., Ruyter K. ve Wetzels M. (1999), "Linking Perceived Service Quality and Service Loyalty: A Multi-Dimensional Perspective", *European Journal of Marketing*, 33(11/12), 1082- 1106.
- Boulding, W., Kalra, A., Staelin, R. ve Zeithaml, V. A. (1993), "A Dynamic Process Model of Service Quality: From Expectations to Behavioral Intentions", *Journal of Marketing Research*, 30, 7-27.
- Chen, J., Ching, R. K. H., Luo, M. M. ve Liu, J. C.-C. (2008), "Virtual Experiential Marketing on Online Customer Intentions and Loyalty", 41st Hawaii International Conference on System Sciences, 1-10.
- Choi, K-S., Cho, W-H., Lee, S., Lee, H. ve Kim, C.(2004), "The Relationships among Quality, Value, Satisfaction and Behavioral Intention in Health Care Provider Choice: A South Korean Study", *Journal of Business Research*, 57, 913-921.

- Cronin, J. J., Brady, M.K. ve Hult, G.T.M. (2000); “Assessing the Effects of Quality, Value, and Customer Satisfaction on Consumer Behavioral Intentions in Service Environments”, *Journal of Retailing*, 76(2), 193-218.
- Günay, G. N. (2008), “Hizmet Pazarlamasından Deneyimsel Pazarlamaya: Bir Güzellik Merkezinde Uygulama” 13. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiri Kitapçığı, 25-29 Ekim 2008, 64-72, Nevşehir.
- Güven, Ö. E. (2012), “Davranışsal Niyeti Etkileyen Hizmet Kalitesi Boyutları Açısından Tolerans Bölgelerinin Karşılaştırılması: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma”, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi Sakarya*.
- Güven, E. Ö. ve Sarıışık, M. (2014), “Konaklama Hizmetlerinde Davranışsal Niyeti Etkileyen Hizmet Kalitesi Boyutları”, *İşletme Bilimi Dergisi*, 2(2), 21-51.
- Hirschman, E.C. ve Holbrook, M.B. (1982), “Hedonic Consumption: Emerging Concepts, Methods and Propositions”, *Journal of Marketing*, 48(3), 92–101.
- İşler Büyüker, D. (2015), “The Effect of Experiential Marketing on Satisfaction of Microblogging Sites: A Study on Twitter Users”, *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development*, 6(1), 28-43.
- Kabadayı Tümer, E. ve Alan Koçak A. (2014), “Deneyimsel Pazarlama: Pazarlamadaki Artan Önemi”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 203-217.
- Kırım, A. (2006), “Deneyim İnovasyonu”, *Sistem Yayıncılık, Şirket Kültürü Dizisi, İstanbul*.
- Kinney, T. C. ve Bernhardt, K. L. (1983), “Principles of Marketing” (1st ed.), *Glenview: Scott, Foresman and Company*.
- Lin, J.S.C. and Hsieh, P.L. (2007), “The influence of technology readiness on satisfaction and behavioral intentions toward self-service Technologies”, *Computers in Human Behavior*. 23(3), 1597-1615.
- Liu, B. S-C., Furrer O. ve Sudharshan D. (2001), “The Relationships Between Culture and Behavioral Intentions Toward Services”, *Journal of Service Research*, 4(2), 118-129.
- Liu, C., Marchewka, J.T., Lu, J. and Yu, C.S. (2005), “Beyond Concern: a Privacy- Trust behavioral Intention Model of Electronic Commerce”, *Information & Management*. 42(2), 289-304.
- Liu, J. C.-C. ve Chen, J. (2006). Virtual Experiential Marketing on Online Purchase Intention. 11th Annual conference of Asia Pacific Decision Sciences Institute Hong Kong, June 14(18), 325–333.
- Lyon, B. D. and Powers, T. L.(2004), “The Impact on Structure and Process Attributes on Satisfaction and Behavioral Intentions”, *Journal of Services Marketing*, 18(2), 114-121.
- Ma, W.W., Anderson, R., Streith, K.O. (2005), “Examining useracceptance of computer technology: an empirical study of student teachers” , *Journal of Computer Assisted Learning*, 21(6), 387-395.

- Molinari, L. K., Abratt, R. ve Dion, P. (2008), "Satisfaction, Quality and Value and Effects on Repurchase and Positive Word-of-Mouth Behavioral Intentions in a B2B Services Context", *Journal of Services Marketing*, 22(5), 363-373.
- Nadiri, H ve Günay, N. (2013), "An empirical study to diagnose the outcomes of customers' experiences in trendy coffee shops", *Journal of Business Economics and Management*, 14(1), 22-53.
- Odabaşı, Y. ve Barış, G.(2007), "Tüketici Davranışı", 7.baskı, MediaCat, İstanbul.
- Oliver, R. L. (1997), "Satisfaction: A Behavioral Perspective on the Consumer", Second Edition, M.E. Sharpe, Inc., New York.
- Özmısır, S. (2015), "Endüstriyel Pazarlarda Satış Sonrası Hizmetlerin Müşteri Memnuniyeti Ve Davranışsal Niyetler Üzerindeki Etkisi (Metal İşleme Sektöründe Bir Araştırma)", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Pazarlama Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Pine, J. ve Gilmore, J.H. (1999), "The Experience Economy: Work is Theatre and Every Business a Stage", Harvard Business School Press, Boston.
- Ryu, K., Han, H. ve Kim, T-H. (2008), "The Relationships among Overall Quick-Casual Restaurant Image, Perceived Value, Customer Satisfaction, and Behavioral Intentions", *International Journal of Hospitality Management*, 27, 459-469.
- Schmitt, B. H. (1999), "Experiential Marketing", *Journal of Marketing Management*, 15, 53-67.
- Shukla, P. (2010), "Effects of Perceived Sacrifice, Quality, Value, and Satisfaction on Behavioral Intentions in the Service Environment", *Services Marketing Quarterly*, 31, 466-484.
- Smith, A. K., Bolton, R. N., Wagner, J. (1999), A Small Model Of Customer Satisfaction With Service Encounters Involving Failure And Recovery, *Journal Of Marketing Research*, 31(3), 356-372.
- Spreng, R. A., Harrell, G. D. ve Mackoy, R. D. (1995). Service Recovery: Impact on Satisfaction and Intentions. *Journal of services Marketing* , 9 (1), 15-23.
- Thomson, H. (2010), "Virtual Experiential Marketing at Marriott International, Inc: An Examination of Effects on Consumer Purchase Intentions", University of North Carolina Wilmington.
- Tsaur, S.H., Chiu, Y.T.&Wang, C.H. (2007), "The Visitors Behavioral Consequences of Experiential Marketing", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 21(1), 47-64.
- Torlak, Ö. (2007), "Deneyimsel Pazarlama ve Tüketici Deneyimi, Yeni Müşteri", Editörler: Torlak, Ö. , Altunışık, R ve Özdemir, Ş., *Pazarlama Dizisi: 08*, Hayat Yayınları, Ankara, 45-66.
- Varol, İ. (2015), "Turist Algılarının Davranışsal Niyetler Üzerindeki Etkisi: Edremit Körfezi Örneği", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

- Walls, A.R., Okumuş, F., Wang, R.Y., Kwun, D.J.W. (2011), “An Epistemological View of Consumer Experiences”, *International Journal of Hospitality Management*, 30, 10–21.
- Zeithaml, V.A., Berry L.L. ve Parasuraman A. (1996), “The Behavioral Consequences of Service Quality”, *Journal of Marketing*, 60, 31-46.
- Zeithaml, V.A. and Bitner, M.J. (2003), “Services Marketing, Integrating Customer Focus Across the Firm”, 3rd Edition New York: McGraw-Hill Higher Education.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DEKİ ASKERİ MÜDAHALELERİN AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Muzaffer AKDOĞAN

Yrd. Doç. Dr. , Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, muzafferakdogan@gmail.com

ÖZET

1964 yılından itibaren Ankara Antlaşması ile ortaklık ilişkisi içinde bulunan ve 1987'den beri de tam üye olmayı hedefleyen Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyelik sürecinin günümüzde de devam ettiği düşünülürse, bu sürecin neden bu kadar uzun sürdüğü sorusu AB-Türkiye ilişkilerinin ele alındığı her ortamda ilk akla gelen sorudur. Türkiye'nin kendinden çok sonra başvuran devletlerin de gerisinde kaldığı bu gecikme durumunu salt ekonomik gerilik ve/veya dini farklılıkla açıklamak yeterli değildir. Türkiye'nin zaman zaman siyasi çizgisinde görülen çalkantılar ve demokrasi yolunda meydana gelen sapmalar AB-Türkiye ilişkilerini her zaman zora sokmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan darbeler ve/veya darbe girişimleri, iki tarafın da siyasi kararlılığını sekteye uğratan önemli sorunlar olmuştur. Türkiye'nin Birliğe üyeliği konusunda her zaman ihtiyatlı bir tutum sergileyen AB, darbeler veya darbe girişimleri ile girdiği siyasi istikrarsızlık zamanlarında genelde Türkiye'ye karşı soğuk ve mesafeli durmayı tercih etmiştir. Türkiye'nin siyasi istikrarsızlığına neden olan bu gelişmelerin, AB-Türkiye ilişkilerinin ele alındığı literatürde yeterince işlenmediği dikkate alındığında, Birlik üyeliğine etkisi incelenmesi gereken bir özellik taşımaktadır.

Bu çalışmada özellikle 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişiminin ve öncesinde Türk siyasi hayatında yaşanan askeri müdahalelerin AB-Türkiye ilişkilerine tesiri tartışılacak ve Türkiye'de yaşanan son darbe girişiminin AB üyelik sürecinin geleceğine dair sonuçları görülmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: AB-Türkiye İlişkileri, 15 Temmuz Darbe Girişimi, 27 Mayıs, 12 Eylül, 1972 Muhtırası, Türk Siyasi Hayatı

THE EFFECTS OF PAST MILITARY INTERVENTIONS IN TURKEY ON THE EUROPEAN UNION RELATIONS

ABSTRACT

Turkey has been in partnership with the European Union (EU) by the Ankara Agreement since 1964 and has aimed to become a full member since 1987. If it is considered that the membership process is still continuing today, the question of why this process has lasted so long is the first question that comes to mind in every environment where EU-Turkey relations are being questioned. Turkey fell behind some states even though they applied after Turkey, that's why it is not enough to explain this delay by purely economic backwardness and / or religious differences. The occasional fluctuations in Turkey's political order and deviations in democracy have always complicated the EU-Turkey relations.

For this reason, the coups and / or coup attempts in Turkey's domestic politics have been major problems that interrupted the political determination of both sides. The EU, which has always been cautious about the membership of Turkey to the Union, preferred to keep the distance between Turkey in general during the times of political instability because of the coups or coup attempts. Taking into account that these developments which have caused Turkey's political instability have been ignored in the studies about EU-Turkey relations, so it is significant to analyze the effect of these issues to the Union membership.

In this study, the coup attempt, which took place on July 15, 2016, and the past military interventions in the Turkish political life and their impact on the EU-Turkey relations will be examined and the study will try to reveal the effects of the results of the last coup attempt in Turkey regarding the future of the process of EU membership.

Key Words: *EU-Turkey Relations, 15 July Coup Attempt, 27 May, 12 September, 1972 Military Memorandum, Turkish Political Life*

GİRİŞ

Türkiye, 31 Temmuz 1959 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) ortak üyelik başvurusunda bulunmuş ve bu tarihten günümüze 60 yıla yakın uzunca bir zaman geçmiştir. 60 yıllık bu süre zarfında Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) ilişkilerini etkileyen iki askeri darbe (1960, 1980), bir askeri muhtıra (1972) ve bir darbe girişimi (2016) yaşanmıştır.

Türkiye'nin AB üyelik süreci incelendiğinde diğer AB üye devletlerine göre yeri farklıdır. Dinan'a göre de Türkiye özel bir vakadır: Coğrafi olarak uzak, stratejik açıdan önemli, ekonomik açıdan güçsüz, siyasi açıdan istikrarsız ve ağırlıklı olarak Müslüman (Dinan, 2009, 26). Bu tespitten yola çıkarak Türkiye'nin Birlik üyeliğinin hâlâ neden tamamlanamadığı sorusuna cevap aradığımızda siyasal sisteminde görülen dalgalanmalar ve bunun getirdiği istikrarsızlık hali belirleyici bir faktördür. Zira muhatapların sürekli değiştiği ve çok zaman üyelik sürecinin sorgulandığı bir devlet ile sağlıklı ve tutarlı bir ilişki kurmak ve bu ilişkiyi devamlı kılmak zordur.

Askeri ya da sivil olmasının ayrımı yapılmaksızın darbe ile ihtilal arasındaki farkı da gözetererek bu çalışmada darbe kavramı kullanılmıştır. İhtilaller devletlerin rejimi üzerinde köklü değişiklikler getiren müdahalelerdir. Darbeler ise devletlerin mevcut rejimi içinde idari

sistemi değiştirme yönünde bir iradeye karşılık gelmektedir. Örnelemek gerekirse Türkiye’de 1908 (Meşrutiyetin ilanı) ve 1923 (Cumhuriyetin kuruluşu) müdahaleleri rejimde köklü bir değişim getirdiği için ihtilal özelliği göstermektedir. 1960 ve 1980 yılında görülen askeri müdahaleler ile idari sistemde düzenlemeye gidildiğinden bu olayları darbe olarak nitelenmek yerindedir.

Bu çalışmada Türkiye-AB ilişkilerine tesir eden Türkiye’deki askeri müdahaleler incelenmiş ve üyelik ilişkisine etki düzeyi tartışılmıştır. Bu çerçevede 1959 yılında yapılan ilk ortaklık başvurusundan günümüze Türkiye’de yaşanan askeri müdahalelere AB’nin tepkileri görülmeye çalışılmıştır.

1. 1960 DARBESİ VE İLİŞKİLERE ETKİSİ

1959 yılı temmuz ayı sonunda Türkiye ilk başvurusunu AET’ye ortak üyelik talebiyle yapmış ve bu başvuru, Yunanistan’ın Toplulukla 1962 yılında gerçekleştirdiği Atina Antlaşması’ndan 2 yıl sonra 1964’te Ankara Antlaşması ile hukuki bir yola girmiştir.

Türkiye’nin ortaklık başvurusunun başlangıç müzakerelerinin devam ettiği bir süreçte 27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye’de bir askeri darbe gerçekleşmiş ve Toplulukla ilişkiler daha başlamadan neredeyse durma noktasına gelmiştir. Topluluk ile Türkiye arasında henüz hukuki bir ilişki kurulmadığından 1960 askeri darbesine karşı Topluluk nezdinde tepkiler oldukça cılız kalmıştır.

Benzer şekilde 1967’de Atina’da gerçekleşen sağcı askeri darbeye o dönemki adıyla Avrupa Topluluğu (AT), Yunanistan ile ilişkileri askıya alarak tepki vermiştir. Aynı dönemde Türkiye’deki 1960 askeri darbesi sonrası görülen siyasi istikrarsızlık ve ekonomik çalkantı, 1964 yılında yürürlüğe giren Türkiye ile Topluluk arasında bir ortaklık kuran Ankara Antlaşması’nın zayıflamasına neden olmuştur (Dinan, 2009, 151).

Türkiye için 60’lı yıllarda Topluluk ile ilişkilerde yer yer sorunlar görölse de durma ve/veya kopma yaşanmamıştır. Yunanistan’da ise 1967-1974 yılları arasında 7 yıl süren askeri cunta yönetiminden dolayı Topluluk tarafından Yunanistan ile ilişkiler dondurulmuştur. Yunanistan 1974 Temmuzunda diktatör albaylar rejiminin yıkılması sonrasında ancak, eski başbakan Konstantin Karamanlis’in yeni bir merkez saç hükümeti kurması ile demokrasiye dönmüş ve Topluluk ile ilişkilerinde normalleşme sağlanmıştır.

2. 1971 MUHTIRASI VE İLİŞKİLERE ETKİSİ

Yetmişli yıllar boyunca iç politika, ekonomi ve dış politikada son derece ciddi sorunlarla karşılaşan Türkiye, AT’ye karşı sorumluluklarını yerine getirememiştir. Türkiye’de yaşanan hükümet değişikliklerinin ve siyasal krizlerin bu sorumlulukların yerine getirilmemesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

12 Mart 1971’de Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri komutanı Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri komutanı Muhsin Batur’un imzasını taşıyan bir muhtıra, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a verilerek Süleyman Demirel hükümetinin istifası istenmiştir. AET’nin bu olaya tepkisi oldukça ılımlı ve her şekilde, Yunanistan’daki 1967 darbesine verdiği tepkiden çok daha düşük seviyede kalmıştır (Çakır, 2016, 47).

Topluluk Türkiye’deki askeri darbelere karşı daha anlayışlı olmuştur. Albaylar Cuntası sırasında Yunanistan ile ilişkiler –en azından kâğıt üzerinde– dondurulmuş olmasına rağmen,

1971 askeri müdahalesi ve 1980 askeri darbesi sırasında AET'nin Türkiye ile ilişkileri devam etmiştir. Öyle ki, Almanya Yunanistan'a karşı Türkiye'yi açıkça kayırmaktan çekinirken Yunanistan'ın katılımını yavaşlatmaya çalışarak Türkiye'nin katılımını desteklemiş ve 1980 darbesi sırasında Topluluğun Türkiye ile ilişkilerini sürdürdüğünden emin olmak için çabalamıştır (Çakır, 2016, 53).

3. 1980 DARBESİ VE İLİŞKİLERE ETKİSİ

Toplulukla ilişkilerde oldukça zorlu bir dönem olan yetmişli yılların ardından, seksenlerde de durum değişmemiştir. 12 Eylül 1980'deki askeri müdahaleyi izleyen yıllarda, Toplulukla Türkiye arasında siyasal açıdan çok daha önemli sorunlar yaşanmıştır. Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları konusundaki yetersizlikleri, Topluluk tarafından hep eleştiriye uğramıştır. 1987 yılındaki tam üyelik başvurusu da bu çerçevede değerlendirilmiş ve Türkiye'nin tam üyelik görüşmelerine başlamaya hazır olmadığı ifade edilmiştir (Çayhan, 2003, 479).

1980'ler Türkiye'nin gerek ekonomik gerekse demokratik ve politik sistemlerinde ve bunlara bağlı olarak AET ile ilişkilerinde çok önemli değişikliklerin yaşandığı yıllar olmuştur. Bu değişikliklerden belki de en önemlisi 12 Eylül askeri darbesidir (Tekeli, İlkin, 2000, 21). İlişkilerin Ankara Antlaşması'nın öngördüğü aşamalar doğrultusunda yürütüldüğü bu dönemde, Türk siyasal hayatının yaşadığı sorunlar ve çalkantılar Türkiye-AB ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. 1983 yılında Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren Türkiye'nin ithal ikameci politikaları hızla terk etmesi ile beraber, Türkiye'nin dışa açılma süreci başlamıştır (Tanlak, 2014, 21).

Yunanistan'ın Topluluğa tam üye olup Türkiye'yi veto etmesinin önüne geçmek isteyen dönemin Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, Türkiye'nin AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunacağını bildirmesinden bir hafta sonra 12 Eylül 1980'de Türkiye'de bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Türkiye ve AET arasındaki ilişkiler dondurulmuş olmamasına rağmen, AET Türkiye'ye karşı, özellikle Avrupa Parlamentosu'nun kararlarında aşikâr olan, olumsuz bir tavır takınmıştır. Türkiye'deki darbeden sadece birkaç ay sonra ve Atina Antlaşması'nda belirtilen takvimden 3 yıl önce, Yunanistan 1 Ocak 1981'de AET'ye tam üye olmuştur (Çakır, 2016, 50).

12 Eylül 1980'de Türkiye'de gerçekleşen darbeden 5 ay gibi kısa bir süre sonra 23 Şubat 1981 tarihinde İspanya'da bir darbe girişimi yaşanmıştır. İspanya'daki darbe girişiminden önce AET, Türkiye'deki askeri rejime daha sıcak yaklaşırken, muhtemelen bunun çifte standart olacağını düşünerek yaklaşımında değişikliğe gitmiş ve iki darbeye karşı da olumsuz bir tavır sergilemiştir (Çakır, 2016, 58).

1980 darbesinin sonrasında Türkiye tarafında AET ile ilişkiler konusunda olumsuz bir yaklaşım görülmemektedir. 20 Eylül 1980 tarihinde Emekli Oramiral Bülent Ulusu'nun başkanlığında oluşturulan hükümet programında, AET ile ilişkilerin, nihai olarak Türkiye'nin Topluluk içinde Ankara Antlaşması'nda öngörülen yerini alması amacına yönelik olacağı ifade edilmiştir. AET'nin askeri müdahaleyle ilgili ilk değerlendirmeleri de Türkiye'nin isteklerine çok yakın olmuştur. 16 Eylül'de toplanan Topluluk Dışişleri Bakanları Türkiye'deki gelişmeleri tartışmış; Fransa ve Danimarka geçmişte Yunanistan'da yaşanan darbe sonrası ilişkilerin askıya alınmasına benzer bir yaklaşımın benimsenmesini istemiştir. Bu isteğin gerekçesini de başka bir devlette benzer bir müdahale karşısında Topluluğun çok

zor durumda kalacağı şeklinde ifade etmişlerdir. Buna karşılık Batı Almanya Dışişleri Bakanı Genscher, 12 Eylül öncesinde Türkiye'deki demokratik sistemin pek çalışmadığını ve askerlerin aslında demokrasiyi yerleştirmek istediğini savunmuştur. Genscher bu yaklaşımı ile geçici bir dönem için askeri yönetime destek verilmesi halinde ilişkilerin devam etmesinin askeri müdahalenin kontrolünü kolaylaştıracağını ileri sürmüştür. İngiltere'de bu görüşü desteklemiş ve Topluluk Bakanlar Konseyi şu kararı almıştır:

“... Bakanlar, Türk askeri makamları tarafından demokratik kurumların süratle yeniden kurulacağına, insan haklarına saygı gösterileceğine ve göz hapsinde bulunan politikacılara iyi muamele edileceğine dair verilen güvenceyi not ettiler. Bakanlar bu yapılan vaatlerin tam olarak ve süratle tatbik edilmesini hararetle temenni ederler.” (Tekeli, İlkın, 2000, 34-36).

Askeri müdahale sonrasındaki ilk dönemde (12 Eylül-31 Aralık 1980) Türkiye-AT ilişkilerinde çalkantılı bir süreç yaşandığı ortadadır. Topluluktaki bazı siyasi grupların ilişkilerin askıya alınması yönündeki istekleri kabul görmemiş ve özellikle ekonomik ve ticari alanlarda ikili ilişkiler devamlılığını korumuştur. Askeri müdahaleden sonraki ilk aylar genelde AT'nin askeri yönetime karşı ılımlı yaklaştığı bir dönem olmuştur (Tekeli, İlkın, 2000, 40).

Avrupa Parlamentosu'nun 8 Nisan 1981 tarihli toplantısında Türkiye ile ilişkiler öncelikli olarak görüşülmüştür. Türkiye'ye bir inceleme heyeti gönderilmesini ve bu heyetin vereceği rapor ile bir karara varılmasını öneren Liberal grubun aksine Sosyalist grup, Türkiye'den demokrasiye dönüş için kesin bir takvim verilmesini ve iki ay içinde demokrasiye dönüş adımları atılmadığı takdirde Katma Protokol'ün askıya alınmasını istemiştir. Liberal grubun tasarısını geri çekmesi üzerine Sosyalist grubun tasarısı Parlamento'da oylanmıştır. 434 üyeli Avrupa Parlamentosu'nun 105 üyesinin katıldığı oylamada 45 olumsuz, 8 çekimser ve 52 olumlu oy çıkmıştır. Kabul edilen metinde Türkiye'deki askeri yönetim, insan hakları ve özgürlüklere saygılı olmaya çağırılmıştır. Ayrıca Türkiye'de demokratik kurumların ve uygulamaların iki ay içinde kurulmaması halinde ortaklık rejiminin askıya alınması istenmiştir. Bu karar Türkiye'de şok etkisi yaratırken hükümet tarafından bir bildiri yayınlanarak Parlamento'nun karar üye sayısı eleştirilmiştir (Tekeli, İlkın, 2000, 52).

4. 15 TEMMUZ 2016 DARBE GİRİŞİMİ VE İLİŞKİLERE ETKİSİ

15 Temmuz 2016 tarihi gecesinde Türkiye'nin daha önce görmediği türden, Silahlı Kuvvetlerin içinde yapılan bir grup subay tarafından emir komuta zinciri dışında bir darbe girişimi gerçekleştirilmiştir. Darbe girişimi sabaha doğru büyük ölçüde kontrol altına alınmış ancak 22 saat sonra tamamıyla sona ermesi sağlanmıştır. Türkiye'de genel olarak, bir demokrasi zaferi olarak görülen darbe girişiminin önlenmesi ve darbe girişiminden sorumlu olan yapının bertaraf edilmesi süreci, Batıda birçok çevrede tam tersi bir gelişme olarak algılanmış ve olaylara kuşkuyla bakılmıştır.

AB'nin darbe girişimine tepkisi öncelikle darbeyi kınamak yönünde olurken, darbe girişimi sonrasında alınan kapsamlı önlemler, binlerce kişinin tutuklanması, işten el çektirilmesi, üniversitelerin, gazetelerin kapatılması AB'yi endişeye sevk etmiş ve demokrasi ve hukukun üstünlüğü vurgusu tüm demeçlerde öne çıkmıştır. Türkiye'de darbe girişiminin hemen sonrasında AB Konseyi Başkanı Donald Tusk, Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-

Claude Juncker ve AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini Avrupa-Asya Zirvesi (Asia-Europe Meeting/ASEM) için buldukları Moğolistan'dan yayınladıkları ortak bir bildiriye, Türkiye'nin AB'nin kilit bir partneri olduğu, AB'nin demokratik olarak seçilmiş hükümeti, tüm kurumları ve hukukun üstünlüğünü desteklediği belirtilirken, anayasal düzene hızla geri dönüş çağrısında bulunulmuştur (European Commission, 2016).

18 Temmuz Pazartesi günü Federica Mogherini Başkanlığında toplanan Dışişleri Bakanları Konseyinde, darbe girişimi şiddetle kınanmış, ülkenin meşru kurumlarının yanında bulunduğu mesajı verilmiş ve siyasi partilerin demokrasiyi savunmalarından memnuniyet duyulduğu ifade edilmiştir. Toplantı sonrasında yayınlanan bildiriye AB, polis ve güvenlik güçleri başta olmak üzere tüm yetkililerin ılımlı davranması, hukukun üstünlüğüne ve ülkenin demokratik kurumlarına saygı gösterilmesi hatırlatmasında bulunurken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine saygı gösterilmesi gereğine dikkat çekilerek özellikle idam cezasına geri dönülmemesinin AB müktesebatına uyumun temel bir unsuru olduğu vurgulanmıştır (Nas, 2016, 3-4).

İdam cezasına geri dönülmesi konusu AB'nin kırmızı çizgisi olmuştur. Federica Mogherini bu durumu sadece Türkiye üzerinden değil tüm AB üyesi devletler üzerinden çok net bir şekilde ifade etmiştir: “Herhangi bir devlet ölüm cezasını getirirse AB üyesi bir devlet haline gelemez” (Dewan, Ellis, 2016).

Federica Mogherini ve Avrupa Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Temsilcisi Johannes Hahn, 15 Temmuz darbe girişiminin birinci yılı vesilesiyle yaptıkları ortak açıklamada, Türkiye ile dayanışma içerisinde olduklarını bildirmiştir. Ortak bildiriye, “İnsan hakları, temel özgürlükler ve hukuk yasasına saygı AB'nin temel ilkeleridir. Bunlar, Türkiye ve AB halklarının gayesi ve ilişkilerimizin temelini oluşturmaktadır. Önemli bir partner, aday ülke ve Avrupa Konseyi üyesi olarak Türkiye bu ilkeleri taahhüt etmektedir” denilmiştir (Deutsche Welle Türkçe, 2017). Bu bildiriye AB'nin istikrarlı, ekonomik açıdan canlı ve demokratik bir Türkiye ile çalışmaya hazır ve istekli olduğu mesajı önemlidir (EEAS, 2017).

Bu ortak bildirinın Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye ile müzakerelerin askıya alınmasını onaylama kararından hemen sonra gelmesi manidardır. Zira Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'ye karşı sert ve keskin tavrı bu bildiriye bir nevi yumuşatılmaya çalışılmıştır. AB üst yetkilileri Türkiye'deki darbe girişimini koşulsuz kınarken, darbe sonrasında Olağanüstü Hal (OHAL) kapsamında alınan önlemler, geniş çaplı tutuklama ve işten el çektirmeler konusunda endişesini de her fırsatta dile getirmektedir.

AB'nin en üst düzey yetkililerinden gelen bu açıklamalar, 15 Temmuz darbe girişimi konusunda AB'nin siyasi olarak nerede durduğunu açıkça göstermektedir. Türkiye için ise bu ifadeler, AB tarafından Türkiye'de yaşanan askeri müdahalenin çok anlaşılmadığı salt AB'nin endişelerini vurgulayan standart politik bildirimler olarak kaldığı düşünülmektedir (İçener, 2016, 74).

SONUÇ

Türk siyasal sisteminde görülen askeri müdahalelerin (darbe, muhtıra ve darbe girişimi) siyasi düzen ve demokrasi bakımından sorun olması bir tarafa müdahaleler sonrasında yaşanan siyasi istikrarsızlığın Türkiye'nin 60 yıla yakın devam eden Birlik üyeliğine de olumsuz bir etkisi olduğu aşikârdır.

Türk siyasi hayatında sonuca ulaşan iki askeri darbe söz konusudur. Bunlar; 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 tarihlerinde meydana gelen askeri darbelerdir. Devletlerin ömrü içinde çok kısa bir süre olarak kabul edilebilecek bir sürede yirmi yıl arayla tekrar eden bu darbeler, Türkiye'deki siyasi rejim sorunuyla birlikte sosyo-ekonomik alanda ciddi bir gerilemeye de neden olmuştur. Türkiye'nin iç politikası kadar dış politikasını da etkileyen bu darbeler, Türkiye'nin 1959 yılında ortak üyelik başvurusu ile başlattığı AB üyelik sürecine de zaman kaybettirmiş, Türkiye üzerindeki algıların değişmesine ve ilişkilerin zora girmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye'de darbe sonrası kurulan hükümetler incelendiğinde Türk siyasi hayatında yaşanan istikrarsızlık hali çok net görülecektir. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra 30 Mayıs 1960'da kurulan 24. Cemal Gürsel hükümeti ile birlikte 12 Mart 1971 askeri muhtırasına kadar geçen 11 yıllık bir süre içinde 9 hükümet kurulmuştur. 12 Mart 1971'den sonra 12 Eylül 1980 darbesine kadar geçen sürede ise 26 Mart 1971 tarihli 33. Nihat Erim hükümeti ile birlikte geçen 9 yıllık bir süre içinde 11 hükümet kurulmuştur. Bir başka ifadeyle 1960 darbesinden 1980 darbesine kadar geçen 20 yıllık sürede toplam 20 hükümet kurulmuştur. Bu hükümetlerin genel itibarıyla ortalama ömrü 6 ay ila 1 yıl arasında değişkenlik göstermektedir. Bu hükümetler içinde en kısa süren 1 aylık 40. Bülent Ecevit hükümeti olurken; en uzun hükümet 4 yıl (49 ay) ile 30. Süleyman Demirel hükümetidir. 44. Bülent Ulusu hükümetinden günümüze 65. Binali Yıldırım hükümetine kadar aradan geçen 36 yılda ise 21 hükümet kurulmuştur (T.C. Başbakanlık, 2017).

Bu askeri müdahalelerin Türk siyasi hayatında ciddi kriz ve istikrarsızlık ortamı meydana getirdiği yukarıdaki verilerden de anlaşılmaktadır. Askeri müdahalelerin sonuca ulaşması ile birlikte siyasi rejimde ciddi kırılmalar, dalgalanmalar ve istikrarsızlıklar yaşanmaktadır. Bu durum sadece iç politikada düzen ve dengenin bozulması ile kalmayıp dış ilişkilerde de ciddi sapmalara ve durgunluklara sebebiyet vermektedir. AB ile Türkiye arasında 1959 yılında başlayan üyelik ilişkisinin bugüne kadar tamamlanamamış olmasında da bu askeri müdahalelerin olumsuz etkisi görülmektedir.

15 Temmuz darbe girişiminde AB yetkilileri üst düzeyden darbeyi kınamış ve meşru hükümetin devamını desteklemiş ancak OHAL kapsamında hukukun üstünlüğü ve demokrasi ilkelerinin gözetilmesi ve ölçülü bir tutum sergilenerek sürecin yürütülmesi konusunda uyarılarda bulunmuştur.

Türkiye'de yaşanan askeri müdahalelerde AB'nin tavrı beklenenin aksine süreci doğrudan bitirmek olmamıştır. Bununla birlikte AB nezdinde siyasi muhatapların değişkenlik göstermesi, ilişkilerin sağlıklı yürütülmesinde birtakım zorlukların yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Türkiye kendisinden beklenen üyelik kriterlerini özellikle askeri müdahaleler sonrasında girdiği istikrarsızlık dönemlerinde sağlamakta zorlanmış olsa da bu durum AB-Türkiye ilişkilerinde hiçbir zaman kopmaya neden olmamıştır. Her iki taraf için de üyelik ilişkisinin devam etmesi yönünde irade hep var olmuştur. Ancak bu irade üyelik ilişkisinin durağanlaşmasına ve/veya soğumasına engel olamamıştır. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında da AB-Türkiye ilişkilerinde bu soğuma çok net görülmektedir.

1980 askeri müdahalesi sonrasında Birliğin üst düzey yetkilileri tarafından ortaya konan yaklaşıma aynıyla 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında da rastlamak mümkündür.

Hem 1980 darbesi hem de 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Avrupa Parlamentosu, Birliğin üst düzey yetkililerinin aksine Türkiye'nin üyelik sürecini askıya alma yönünde karar alma iradesi göstermiştir. Birlik üst düzey yetkilileri ise Türkiye'nin önemine atıfla ilişkinin devam etmesi vurgusunu her zaman ön planda tutmuştur. Buradan yola çıkarak AB-Türkiye ilişkilerinin geleceği hakkında sağduyunun ilişkilerde egemen olacağı, ancak Türkiye'nin AB üyeliğinin tamamlanmasının yakın bir zamanda gerçekleşmesinin mümkün olmayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Çakır, Armağan Emre, “Her Zaman ‘Kaybedenler’ Listesinde: AB-Türkiye İlişkilerinde Türkiye'nin Rakipleri”, **AB-Türkiye İlişkilerinin 50 Yılı: Bir Sisifos Hikayesi**, Ed: Armağan Emre Çakır, BB101 Yayınları, 2016, s. 35-86.
- Çayhan, Esralç, “Türkiye’de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der. Beril Dedeoğlu, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 477-493.
- Deutsche Welle Türkçe, AB’den Darbe Girişimi Açıklaması, 14.07.2017, <http://www.dw.com/tr/abden-darbe-girisimi-aciklamasi/a-39700964>, 11.11.2017
- Dewan, Angela, Ellis Ralph, EU: Turkey can't join if it introduces death penalty, CNN, 18 July 2016, <http://edition.cnn.com/2016/07/18/asia/turkey-attempted-coup/index.html>, 17.11.2017.
- Dinan, Desmond, **Avrupa Birliği Tarihi**, Çev. Hale Akay, 2. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009.
- European Commission, Statement by the President of the European Commission, the President of the European Council, and the EU High Representative on behalf of the EU Member States present at the ASEM Summit on the situation in Turkey, Statement/16/2554. Ulaanbaatar, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-16-2554_en.htm, 18.11.2017.
- European External Action Service (EEAS), Statement by Federica Mogherini and Johannes Hahn a year after a coup attempt in Turkey, 14.07.2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/29890/statement-federica-mogherini-and-johannes-hahn-year-after-coup-attempt-turkey_en, 17.11.2017.
- İçener, Erhan, “Turkey-EU Relations after the Failed July 15 Coup Attempt”, bilig, Sayı: 79, Güz 2016, ss.69-87.
- Nas, Çiğdem, “Darbe Girişimi Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri: Türkiye'nin AB'li Geleceği Açısından Çıkarımlar”, İKV Değerlendirme Notu, No: 188, Ağustos 2016.
- Tanlak, Pınar, “AB’de Yaşanan Krizlerin Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi”, **Türkiye-AB İlişkileri: Yeni Gündem**, Ed: Belgin Akçay, Seçkin, Ankara, 2014, s.17-24.
- Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, **Türkiye ve Avrupa Birliği: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, Geçmiş Hükümetler, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_Government/pg_CabinetHistory.aspx, 11.11.2017.

KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ VE TÜRKİYE

Mustafa KOÇANCI

Yrd. Doç. Dr. , Akdeniz Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
mkocanci@akdeniz.edu.tr

Mete Kaan NAMAL

Yrd. Doç. Dr. , Akdeniz Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
namal@akdeniz.edu.tr

ÖZET

İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan en büyük kitlesel göç hareketi 2011 yılında Suriye topraklarında başlayan çatışma nedeniyle ortaya çıkmıştır. Türkiye, bu nüfus hareketinden hem yürüttüğü dış politika hem de Suriye'nin komşusu olması nedeniyle en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur.

Türkiye, Afrika- Asya ve Orta Doğu'dan gelen göç dalgaları için, 1951 Cenevre Sözleşmesi hükümleri aksine, "geçici koruma" statüsünü hukuksal anlamda hayata geçirmiştir. Mültecilik yerine kişilere "geçici koruma" statüsünün verilmesinin sebebi, ülkesindeki olağan üstü koşulların sona ermesiyle birlikte göç hareketinin menşe ülke topraklarına geri dönecekleri görüşüne dayanmaktadır. Ancak Suriye'de savaşın 2011 yılından bu yana devam etmesi ve ne zaman biteceğine ilişkin belirsizliğin sürmesi, geçici koruma altındaki kişilerin Türkiye'de yarattığı sosyo- ekonomik maliyetleri günden güne arttırmaktadır.

Artan maliyetlerin karşılanması esnasında Türkiye, uluslararası toplum tarafından yalnız bırakılmış ve kendine vaadedilen maddi destekler Türkiye'ye tam olarak ulaştırılmamıştır. Bu nedenle Türkiye, "geçici koruma" altındaki bireylerin kendi toplumuna kazandırılması için bir takım çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmaların en önemli örneklerinden biri nitelikli göçmenlere vatandaşlık hakkı verilmesidir. Ancak bu gibi düzenlemelerin hızlıca yapılması ve sadece nitelikli olan göçmenlere değil tüm kitlesel göç hareketinin analiz edilmesi gözden kaçırılmaması gereken son derece önemli bir unsurdur.

Çalışmamız kapsamında, Suriye'den gelen kitlesel göçün Türkiye'ye etkileri üzerine yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Bu çerçevede, 32 araştırma içerik analizine tabi tutulmuştur. Yapılan içerik analizinde 236 kod elde edilmiş ve bu kodlardan 74 temaya ulaşılmıştır. Bu temalar Türkiye'nin sahip olduğu güçlü ve zayıf yönler ile Suriyeli göçmenlerin ortaya çıkardığı fırsat ve tehditler bakımından gruplandırılmıştır.

Çalışmada, Türkiye'nin Suriyeli göç akını karşısında olumsuz ve çok boyutlu bir etkilenmeye maruz kaldığı, bu olumsuz etkinin düzelmesi için hukuksal ve yapısal bir takım tedbirlerin bir an önce alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca geri dönme ilkesi yerine yürütülen bir politika yerine entegrasyon fikrinin tartışılmasının ortaya çıkan sorunların çözümünde daha etkili olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Sığınmacılar, Geçici Koruma, Toplumsal Etki, Göç, Entegrasyon

MASS MIGRATION MOVEMENTS AND TURKEY

ABSTRACT

The greatest mass migration that came out after the Second World War emerged in 2011 due to the clash that began on the Syrian soil. Turkey has been one of the most affected countries which by this population movement both because of its foreign policy and because it is the neighbor of Syria.

Unlike the provisions of the 1951 Geneva Convention, Turkey uses the legal sense of "temporary protection" status for the migration waves from Africa, Asia and the Middle East. The reason for giving "temporary protection" status to persons instead of refugees is based on the idea that the extraordinary conditions in the country will be the end of and they will return to the origin country. However, the continuation of the war in Syria since 2011 and the uncertainty about when it will end will increase the socio-economic costs created by the people under temporary protection in Turkey day by day.

During the meeting of rising costs, Turkey has been left alone by the international community and the financial supports promised to it have not been fully conveyed to Turkey. For this reason, Turkey has begun a number of efforts to bring individuals who are under temporary protection into society. One of the most important examples of these arrangements is the granting of citizenship to qualified immigrant. However, it is extremely important that such arrangements should be made quickly and that not only for qualified immigrants but also for all the people who are under "temporary protection".

Within the scope of our study, studies on the effects of mass migration from Syria to Turkey have been examined. In this framework, 32 studies were subjected to content analysis. In the content analysis, 236 codes were obtained and 74 themes were reached from these codes. These themes are grouped in terms of the strengths and weaknesses of Turkey has and the opportunities and threats by Syrian migrants.

In the study, Turkey was subjected to negative and multidimensional influences of the Syrian migration, and a number of legal and structural measures had to be taken immediately to correct this negative impact. It is also thought that discussing the idea of integration rather than a policy based on the idea of return back to Syria will be more effective in solving the problems arising.

Key Words: Syrian Asylum Seekers, Temporary Protection, Social Effects, Migration, Integration

I. GİRİŞ

Durkheim, her sosyal olgunun nedeninin başka sosyal olgular olduğunu söylemektedir. Bu yaklaşım, sosyal bilimlerin kurguladığı nedensellik ve ilişkisellik ağlarının çok boyutluluğunu ortaya koyar ve bu çok boyutluluk sosyal olguların, laboratuvar ortamında incelenmesini imkânsız kılmaktadır. Diğer taraftan sosyal bilimlerde, araştıran özne ve araştırılan nesne arasında bir kesikliliğin olmaması; aksine özne ile nesnenin devamlılığı, araştırmamanın tarafsızlığını etkileyerek araştırılan varlığın bilgisine gnoseolojik bir müdahalede bulunulmasına olanak sağlayarak, gerçekliğin tüm çıplaklığıyla ve tarafsız bir şekilde ele alınmasını zorlaştırmaktadır.

Bu açıdan bakıldığı göç üzerine yapılan çalışmalar, çoklu nedensellikleri ve araştıran özne araştırılan nesne devamlılığını sürdürmesi nedeniyle objektif bir tutumun geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Öte yandan yine özne nesne devamlılığına bağlı olarak ortaya çıkan siyasi, insani, ideolojik sebeplerle araştırma nesnesine ilişkinin taraflı ve öznel yorumların da dile getirilmesi oldukça sık görülmektedir. Bu çerçevede göç çalışmalarındaki tarafgirlik, gerçekliğin bilimsel inşasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

2011 yılında Suriye’de başlayan savaş nedeniyle Türkiye’ye gelen göçmen sayısı her geçen gün artmaktadır. Temmuz 2017 verilerine göre Suriye’den gelen kişi sayısı yaklaşık 3.5 milyondur ve bu rakam artmaya da devam etmektedir. Rakamın artmasındaki sebep hem Türkiye’deki Suriyelilerin sayım/ kayıt işlemlerinin devam etmesi hem de sınır ötesinden gelen insan hareketliliğinin devam etmesidir. Türkiye’nin 2011 yılından bugüne uyguladığı açık kapı politikası ve Türkiye’nin Suriye ile komşu olması bu sayının artmasındaki en önemli unsurdur.

Suriye’deki çatışmalar nedeniyle başlayan ve tüm dünyaya yayılan göç hareketi, İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan en büyük nüfus hareketini ortaya çıkarmıştır. Daha önce Suriye sınırlarında yaşayan yaklaşık 6 milyon insan evini, yurdunu, ailesinin ve atalarının mezarlarını bırakarak başka topraklara hareket etmiş ve etmeye devam etmektedir.

Ölüm, yıkım ve kayıplarla mücadele eden bu insanların yaşadıkları dramlar karşısında uluslararası toplumun kötü bir sınav verdiğini söylemek maalesef mümkündür. Gerek insani gerek ekonomik anlamda, bu insanlar için vaat edilen destekler, Suriyeli göçünün ağır yükünü omuzlayan ülkelere henüz ulaştırılamamıştır. Bu çerçevede, başta Türkiye olmak üzere, insani anlamda yaşanan bu trajediye kucak açıp sosyal ve ekonomik maliyetleri kendi başlarına üstlenen tüm ülkelerin, uluslararası toplumun yüz akını oluşturdukları da söylenmelidir.

Bir sosyal hareketlilik olarak göç hareketi, yatay ve dikey düzlemlerde gerçekleşebilmekle birlikte, araştırma kapsamında Suriye’den Türkiye’ye gelen kişilerin, Türkiye’ye toplumsal etkilerinin neler olduğu/ olabileceği ve Türkiye’nin bu süreçte sahip olduğu güçlü ve zayıf yönler ile yakalayabileceği fırsat ve baş etmesi muhtemel tehditlerin neler olduğu incelemek bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

İkincil veriler üzerinden yapılan bu çalışmada önce kavramsal çerçeve oluşturulmuş ve sonrasında Suriyeli göçmenler üzerine yapılmış olan 32 araştırma incelenmiş, kodlama ve temalandırma teknikleri kullanılarak içerik analizleri yapılmış ve elde edilen bu temalar SWOT analizi ile zayıf ve güçlü yanlar; fırsatlar ve tehditler başlıklarına yerleştirilerek değerlendirilmiştir.

Çalışma sonucunda Suriyeli göçmen akınından Türkiye’nin derinlemesine etkilendiği, etkilenmeye de devam ettiği ancak bu etkilenmenin sadece olumsuz yönde olmayacağı, zayıf

yönlerin güçlendirilmesiyle birlikte toplumsal yaşamda görülebilecek olumsuz etkilerin azaltılabileceği, bununla birlikte şuan için tehdit olarak algılanan pek çok olayın aslında yine Türkiye tarafından fırsata dönüşebileceği kanaatine ulaşılmıştır.

I.I. Metodoloji

Çelebi (1997: 292- 293) göç araştırmalarının metodolojilerini tartıştığı çalışmada, doğa bilimlerinin “hareket” yaklaşımından yola çıkmakta ve sosyal bir hareket olan göçü, fizik biliminin yaklaşımlarına atıfta bulunarak sosyal bilimin araştırma nesnesi haline getirmeye çalışmaktadır. Buna göre Aristoteles’in hareket düşüncesi, hareketin sebebini kendi içsel potansiyelleri üzerinden tanımlamaktadır. Öte yandan Galileo, hareketin içsel değil dışsal nedenlere bağlı olarak ortaya çıktığı söyler. İki yaklaşımın arasındaki fark, düz ve eğik zemin örnekleriyle ortaya konabilir. Düz bir zeminde duran top hareket etmezken, eğik bir zeminde duran top aşağı yönde hareket eder. Bu farklılaşma, göç araştırmalarında da bir anlamda kendini göstermektedir. Göç, Weberyen anlamda, göç eden aktörlerin kendi eylemi çerçevesinde ortaya çıkardığı bir süreçtir. Yani Aristoteles gibi hareketin nedeni içseldir. Öte yandan Galileo’nun yaklaşımıyla göçün nedeni savaşlar, hastalıklar, siyasal baskılar, ekonomik krizler gibi aktörün dışında gelişen süreçler olarak da görülebilir. Bu çerçevede sosyal bilimcilerin bu yaklaşımdan herhangi birini seçmeleri günümüz bilim dünyasında beklenmemelidir. Yapı ile özne arasında hem bir devamlılık hem bir kesiklik mevcuttur. Yapı ve özne iç içe geçmiş durumdadır. Hiç kuşkusuz yapı, öznenin davranışlarını mutlak ölçüde belirleme eğilimi taşırken; özne de yapının ulaşamadığı alanlarda, kendi ihtiyaç ve beklentilerine uygun bir şekilde eyleme geçer. Bu nedenle özne ve yapı arasında bir karşılıklık bulunmaktadır ve bu karşılıklıkta yapı ile öznenin birbirlerini etkileme oranları her zaman eşit değildir. Hatta çoğu zaman özne, yapı tarafından aktarılan davranışları kendi istek ve beklentisiymiş gibi gerçekleştirilmeye devam eder ve bunun farkında bile değildir.

Suriyelilerin göç hareketi incelendiğinde, yapısal faktörlerin öznel tercihlere oranla daha baskın olduğu görülmektedir. Ülkede uzun yıllardan beri süren bir savaş ortamının olması, kişinin yaşam hakkı ya da can güvenliğinin bulunmaması ve devletin bu sorumluluğu yerine getiremiyor oluşu, çatışma ortamına bağlı olarak sağlık hizmetlerinden yararlanılamaması; yüksek enflasyon ve gelir yokluğuna/ azlığına bağlı olarak ortaya çıkan beslenme problemleri; çocukların eğitim alma haklarının fiili olarak yok edilmesi gibi pek çok sebep, Suriye’den yaşanan göçün yapısal nedenlerini oluşturmaktadır. Öte yandan pek çok kişi, bu olumsuz koşullar içinde kendi duygusal ya da rasyonel eylemini gerçekleştirerek yeni bir davranış sergilemektedir. Kişiler bu eylemi, ülkesinde kalıp savaşa katılarak ya da savaştan ayrılarak sergilemektedir. Bu çerçevede çalışma kapsamında Suriyelilerin gerçekleştirdiği kitlesel göç, hem yapısal hem de öznel faktörler sonucunda ortaya çıkan bir olay olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşımın etiyolojik kurgusu, yaşanan göç hareketinden Türkiye’nin nasıl etkileneceğine dair daha kapsamlı ve çok yönlü bir veri toplamamıza olanak vermektedir.

Bilimsel yazın ve diğer yazılı kaynaklar incelendiğinde, dünya genelinde, Suriyeliler üzerine yüzlerce bilimsel yayın yapıldığı, on binlerce köşe yazısı ve milyonlarca gazete haberi yazıldığı görülmektedir. Bu yazın içerisinde Suriyelilerin Türkiye’yi nasıl etkilediklerine dair yapılan çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Bir başka ifadeyle çalışmaların çoğu, Suriyelilerin yaşam koşulları, beklentileri ve yaşadıkları travmalara yönelik kaleme alınan metinlerdir. Çalışmanın amacı doğrultusunda Suriyelilerin Türkiye’ye doğrudan etkisini ölçen

32 farklı kaynağa ulaşılmıştır. Bu çalışmaların tamamı sahadan çekilen birinci el verilerine dayanmamaktadır. Dolayısıyla pek çoğu bir fikir yürütme, çözümlene ya da medyada çıkan haberler üzerinden yapılan değerlendirmelerdir.

Bu çalışmaların analizi sırasında bulgulara ait 236 adet kodlama yapılmıştır. Daha sonra yapılan kodlamalar, temalandırılmış ve yorumlanmıştır. Bu çerçevede, Suriyeli göçmen akını karşısında Türkiye'nin sahip olduğu güçlü yönler bakımından 15 tema; Türkiye'nin sahip olduğu zayıf yönler açısından 26 tema belirlenmiştir. Suriyeli göçmenler nedeniyle Türkiye'nin yakalayacağı fırsatlar ve tehditler belirtilen zayıf ve güçlü yanların geliştirilmesine bağlı olarak değişecek olsa da analiz edilen çalışmalar bakımından göç akınından doğan ve Türkiye'nin kullanabileceği 8 fırsat, Türkiye'nin kendini koruması gereken tehditler alanında ise 25 tema sıralanmıştır.

II. Misafirperverlikten Geçici Korumaya Kitlesele Göç Hareketi ve Türkiye'nin Hukuksal Duruşu

Kant, “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme” isimli çalışmasında, tüm insanların bir dünya vatandaşı olduğu ve “yabancı olana, başkasının toprağına girene düşmanca davranılmaması” gerektiğinden bahseder (Cevheri, 2014). Ancak dünya vatandaşlığı anlamına gelen dünya vatandaşlığı düşüncesi (kozmpolitanizm) çok daha eskilere dayanmaktadır. Bu anlamda dünya vatandaşlığı, Diyojenden Stoacı düşünürlere oradan Voltaire'e hatta Marx'a kadar pek çok kişiyi örtük ya da açıktan etkisi altına almış bir kavramdır. Bu çerçevede Kant dünya vatandaşlığı görüşünden farklılaşmış ve insanların farklı devletlerin vatandaşı oldukları gerçeğinden hareketle, günümüz uluslararası göçmen hukukunun da çıkış noktasını oluşturacak, önemli bir önermeyi dile getirmiştir. Bu önerme, devletlerin kendi içlerinde misafir haklarını belirlemesinin doğru olmayacağına ilişkin görüştür ve aralarında hiyerarşik ilişki bulunmayan, devletler arasında gerçekleşecek bir sözleşmenin üst norm olarak kabul edilmesinin düşmanlığı önleyeceği ve bir arada yaşanabileceğine ilişkin görüştür.

Misafirlik ve misafirin kabulü söz konusu olduğunda sadece Kant ya da diğer düşünürler değil, dinsel öğretiler de bu düşünürlere paralel görüşler geliştirmiştir. Tüm tek tanrılı dinler, sığınanın sorumluluğunu, yanına sığınılana/ ev sahibine yükler. Sığınan kişiye kucak açmak, onu korumak, doyurmak, yaralarını iyileştirmek, giydirmek gibi sorumluluklar ev sahibinin üzerindedir. Misafir ise sığındığı/ geldiği yerdeki düzen/ kural ve asayışı bozmamakla yükümlüdür. Böylece günümüzde, sığınma eylemine ilişkin olarak hem eski toplumun geleneksel normları hem de yeni toplumun yazılı normları paralellik içinde bulunmakta, sığınma davranışı uluslar ve kültürler üstü bir konuma yükseltilmiş olmaktadır.

Bozbeý'in (2015), aktardığına göre, Birinci Dünya Savaşıyla birlikte 3 milyon Avrupalı kendi ülkelerinden başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. 1915'te Fransa, 1922'de Belçika, 1926'da İtalya, 1933'te Avusturya, 1935'te ise Almanya ülkelere gelen yabancılar ile ilgili yasalar çıkartmışlardır. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da yaşanan göç hareketleri, savaşın sonrasında yine uluslararası kararlarla çözülebilecek oldukça önemli sorunlara yol açmıştır. Göç ve göçmen sorununa, sığınma ve yaşama tutunma bağlamında, doğrudan, 1948 yılında kabul edilen “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”nde yer verilmiştir. Beyannamenin 14. Maddesi: “Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır” denmekte ancak gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine

aykırı eylemlerden doğan kovuşturmaların sürmesi durumunda bu haktan yararlanılamayacağına dair sınırlamalar getirilmiştir.

Bu maddeye göre “zulüm” kavramının içeriğinin ne olduğunun, mutlak bir karşılığı yoktur. Ayrıca zulüm görenlerin bunu ispat etmesi de sığınma hakkından yararlanmak için gereklidir. Bu anlamda, sığınılacak ülkeyle ile menşe ülke arasındaki ilişkiler, “zulüm” kelimesinin içeriğinin nasıl doldurulacağını bir başka ifade ile neyin zulüm neyin zulüm olmadığını tespitini yine ikili ilişkilere bırakmaktadır. Öyleyse ülkelerin iktidarları ve ikili ilişkilerinin referansı ile farklı tanımlanabilecek zulmün nasıl bir standarda bağlanacağı uluslararası toplumun çözmesi gereken önemli bir sorundur. Bu sorun günümüzde de halen devam eden önemli tartışmalardan biridir.

“Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme”, 1951 yılında Cenevre’de imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Bu maddeye göre: “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her...” şahıs mülteci olarak kabul edilmektedir. Mültecilik, menşe devletin yarattığı korku/ tehdit ya da yaptırımlar karşısında bireye, uluslararası bir koruma sağlamak adına verilen bir statüdür.

Bu statü, bireye önemli avantajlar sağlamakla birlikte bir takım sorumluluklar da yüklemektedir. Sorumluluklar, “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme” metninin I. Bölüm C bendi, 2. Maddesinde tanımlanmaktadır. Buna göre: “her mültecinin, bulunduğu ülkeye karşı, özellikle yasalara, yönetmeliklere ve kamu düzeni için alınan önlemlere uymayı öngören bir yükümlülüğü bulunmaktadır”. Dolayısıyla misafir, tıpkı dinsel öğretiler de ve Kant’ın misafirperverlik düşüncesinde olduğu gibi ev sahibinin düzen ve kurallarını bozmamakla yükümlüdür. Ev sahibi ülke ise, misafirin kurallara uyması durumunda aynı sözleşmenin 32. Maddesinde dile getirilen yükümlülüğü yerine getirir. Bu yükümlülüğe göre, sözleşmeyi imzalayan devletler, ülkelerindeki mültecileri ulusal güvenlik veya kamu düzeni ile ilgili sebepler dışında sınır dışı edemezler, geri gönderemezler. Geri gönderme sorunu o kadar büyük bir sorundur ki aralarında Türkiye’nin de bulunduğu pek çok ülke, uluslararası yargılamalar neticesinde suçlu bulunmuştur.

Burada tartışılması gereken bir başka önemli husus daha bulunmaktadır. O da, kurallara uyduğu için geri gönderilmeyen kişilerin sığındığı topluma kabul süreçlerinin içeriklerine ilişkin ortaya çıkan durumdur. Bozbeyoğlu’na (2015: 63) göre, mülteciler insan olmaktan kaynaklanan haklarını, devletlerini kaybettikleri andan itibaren kullanamamaktadır. Çünkü insan hakları, evrensel özellikleri bir tarafa, ulus devlet egemenlikleri nedeniyle çoğu zaman vatandaşlık haklarına indirgenmiş durumdadır. Bu çerçevede “Vatandaş olmayan, insan da olamaz” görüşü, kimi zaman devlet kimi zamansa sığınılan ülkenin vatandaşları arasında gizil ya da açıktan yaşamaktadır. Aslına bakılırsa, bu yaklaşım, devlet pratiklerini referans göstermekten ziyade, mültecilerin hareketleri ve mültecilere verilen destekler bakımından kamuoyunun oluşturduğu algıya işaret etmektedir. Çünkü devletler, gerek kendi yasalarını gerekse uluslararası sözleşme ve protokolleri uygulamakla mükelleftir. Yasalarında aksi yazmadığı sürece yasa uygulayıcılarının yasalara aykırı davranışları hukuksal yaptırımlara tabidir. Ancak mülteciler toplum nezdinde, Arendt’in belirttiği gibi “yeryüzünün posalarıdır” ve kurtarıcılar bu posaları defalarca kurtarmak zorundadır. Mülteciler de bu

nedenle kurtarıcıların dediklerini yapar (Arendt, TY: 110- 111). Dolayısıyla çoğu zaman kurtarıcı ile kurtarılan arasında hukuk dışında kalabilecek bağıllık ilişkileri geliştirmektedir.

Mülteci ile sığınmacı kavramlarının farkı ontolojik bir ayrılıktan ziyade daha çok teknik ve hukuki boyut üzerinden gerçekleşmektedir (Bozbeyoğlu, 2015: 63). Buna göre insan haklarının üstünlüğü yaklaşımı, mülteci ve sığınmacı arasındaki ayrımı otomatik olarak kaldırmakta ve mülteci kavramını, tanımlayıcı bir kavram olarak kabul etmektedir. Öte yandan uygulama alanında, mülteci ve sığınmacı aynı olgunun ortaya çıkarttığı farklı sonuçlar olarak ele alınmaktadır ve devletler, bir takım rasyonel çıkarlarını gerçekleştirmek için mülteci ve sığınmacı farkını kullanmaktadır.

Mültecilik, “kendi istekleri dışında çeşitli sebeplerden ülkesini terk etmek zorunda kalan kişilerdir” ve başka bir ülkeye iltica etmekle gerçekleşir. İltica Türk Dil Kurumu’nun sözlüğüne göre sığınmadır. Mülteci, ilticacı/ sığınmacı, geçici koruma vb. ifadeleri “göçmen” kavramından ayıran en önemli fark ise yer değiştirme işleminin isteğe bağlı gerçekleşip gerçekleşmemesidir. Bu noktada yukarıda bahsedilen hareketin kendi içinden ya da dışarıdan gelen bir etkiye maruz kalarak ortaya çıkıp çıkmaması bu kavramların arasındaki farkları doğurmaktadır.

Çiçekli’ye göre mültecilik statüsü hukuken “de jure (yasal) mülteci”, sığınmacı statüsü ise “de facto (zorunlu) mülteci” olarak tanımlanmaktadır. Buradaki ayrım da yer değiştirme hareketinin dayandığı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Eğer göç hareketinin nedeni menşe ülkenin hukuk normlarının insan hayatının devamına izin vermemesi ise mültecilikten, zorunlu herhangi bir sebepten dolayı terk etmeye dayanıyorsa sığınmadan bahsedilmektedir (Türkoğlu, 2011: 104).

Türkiye’nin mülteciye farklı bir içerik, sığınmacıya farklı bir içerikle bahsetmesinin temelinde iki sebebi bulunmaktadır. Çiçekli’ye göre (Türkoğlu, 2011: 105) bu sebeplerin ilki, Ortadoğu, Asya ve Afrika bölgelerindeki siyasi istikrarsızlık ve karışıklığın, Türkiye’yi mülteci akımına uğratacak potansiyele sahip olmasıdır. Bu nedenle Türkiye, mültecilik statüsünü Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkelerinden gelenlere kapamıştır. Diğer bir sebep ise, aslında mevcut haliyle göç olgusunda bir transit ülke olan Türkiye’nin, oralardan gelecek kişilere mültecilik statüsü vermesiyle birlikte kalıcı konaklanacak ülkeye dönüşmesinin yarattığı endişedir. Türkiye, kitlesel göç akınlarında Batılı ülkelere ulaşmaya çalışan insanların kullandığı tampon bir ülke işlevindedir. Doğu ve güneyden yaşanan göçlere mülteci statüsünün verilmesi durumunda Türkiye varış ülkesi olacak ve son derece ciddi ekonomik-sosyal bir takım sorunlar yaşayacaktır.

İşte bu nedenlerle Türkiye, imzaladığı tüm sözleşme ve yaptığı tüm yasalarda ve bu yasaların alt mevzuatında mülteci ve sığınmacı kavramlarını birbirinden ayrı tutmaktadır. Buna göre mülteci:

“Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır”.

Sığınmacı ise:

“İrki, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır”

Anlaşılacağı üzere, Avrupa’dan gelenlere mülteci, Avrupa dışından gelenlere ise sığınmacı denmekte ve statüleri tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımla birlikte Türkiye, ülkesine gelen sığınmacı dalgalarının olumsuz etkisinden ve uluslararası yaptırımlardan kurtulmak için kendine bir hareket alanı sağlamaktadır.

Ancak Türkiye, 04.04.2013 tarihinde kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma statüleri yanı sıra özellikle Doğu ve Güneyden gelen kişiler kapsamı için “geçici koruma” statüsünü tanımlamıştır. Buna göre ilgili kanunun 91. Maddesinde “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir” denmektedir.

Öztürk’e göre (2017: 206- 208), geçici koruma herhangi bir hukuki sözleşmede tanımlanmamıştır. Öte yandan uluslararası sözleşmelerde geçici korumanın olmaması, ulusal düzeyde olamayacağı anlamına gelmemektedir.

Kitlesel nüfus hareketi ya da kitlesel akın, sığınmacı ve mülteci gibi hukuki statüler yerine başka bir hukuki statünün getirilip kullanılmasını bir anlamda zorunlu kılmaktadır. Bu noktada kullanılan hukuki statü de geçici korumadır. Weiner’e göre kitlesel akınlar, sığınılan ülkeleri zor duruma sokabilir ve bu kitlesel hareketlerin temelinde beş nedeni vardır. Bunlar devletlerarası savaşlar, etnik çatışmalar, sivil çatışmalar (siyasal ve ideolojik), baskıcı otoriter ya da devrimci rejimler, doğal afetler ve çevre sorunlarıdır (Weiner, 1996). Bu çerçevede geçici korumanın sorunlu bir yaklaşım olduğunu; savaş, doğal afet ve benzeri durumların daha çok insan hakları temelinde değerlendirilmesi gerektiğini dolayısıyla da bu gibi durumlardan kaçan kişilerin tümü için mülteci hukukunun uygulanması gerektiğini dile getiren pek çok yazar bulunmaktadır.

Geçici koruma statüsünün verilmesi, bir kabule dayanmaktadır. O kabul, göç hareketine neden olan olayın yakın bir zamanda biteceğine ilişkindir. Kişilerin, kitlesel akına neden olan olayların sonlanmasıyla birlikte kendi ülkelerine/ topraklarına dönecekleri fikri böylece uluslararası koruma gibi gerek ulus devleti gerekse uluslararası toplumun yerine getirmesi gereken tüm prosedürler devre dışı bırakabilecek ve hukuki yaptırımları geçersiz kılabilecektir. Aslına bakılırsa, AB ülkeleri de tıpkı Türkiye gibi geçici koruma konusunda çalışmalar başlatmış, “Avrupa Birliği Geçici Koruma Direktifi” adı altında bir oluşum kurmuş ancak bu oluşumu işlevsel hale getirememişlerdir. Dolayısıyla günümüz dünyasında geçici korumanın, önemli bir argüman haline geldiği söylenebilir. Tüm dünyada giderek yaygınlaşan geçici koruma anlayışının ortaya çıkmasında, kitlesel hareket eden nüfusun ulaşmak istediği ülkeyi tercih ederken “bir zorunluluktan değil” de daha çok “bir hayalin gerçekleştirilmesi”, göçün fırsata dönüştürmesine dair göçmenlerde ortaya çıkan yönelimler etkili olmaktadır.

Türkiye’den ayrılıp, Avrupa’ya geçmek isteyen kişiler bu yaklaşımın doğmasına örnek gösterilebilir. Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan kitlesel nüfus hareketleri karşısında, özellikle insan hakları savunucuları tarafından zikredilen ve geçici korumanın olumsuz yönleri üzerinden yapılan eleştirilere, Avrupa Birliği üye ülkeleri bu nedenle açıktan karşı çıkmamaktadır. Çünkü geçici koruma statüsü koyan Türkiye, 2011’den bu yana ortaya çıkan uluslararası nüfus hareketlerinde Avrupa ile Ortadoğu/ Afrika arasına giren önemli bir tampon ülkedir ve Avrupa açısından Türkiye’nin tamponluğu son derece işlevseldir.

Kitlesel göç akınları, en çok komşu devletlere yönelik gerçekleşmektedir. Komşu devletlere gitmenin altında ise geri dönebilme olanaklarının daha kolay olması, ülkelerinin aceleyle terk etmiş olmaları gibi nedenler yatmaktadır. Yakın yere sığınma olanağı, sığınmacı sayısını arttıran en önemli özelliktir. Sığınmacı sayısının artması ise sığınılan ülkenin kaynaklarının hızla tükenmesi anlamına gelmektedir. Bu da mülteci sorununu uluslararası bir sorun haline getirmektedir. Türkiye on yıllardır Ortadoğu, Asya ve Afrika’da yaşanan ve yukarıda sıralanan olaylar nedeniyle kitlesel nüfus hareketlerine kapılarını açmak durumunda kalmıştır ve bu sebeple mültecilik gibi, ev sahibi ülkeye oldukça önemli sorumluluklar yükleyen bir hukuki bağlayıcılık yerine, geçici koruma gibi daha düşük statülü ancak yine de kitlesel göç hareketinin bir parçası olan insanların temel yaşamsal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan bir düzenlemeyi yürürlüğe koymuştur.

Geçici korumanın olumsuz özelliklerini dile getiren pek çok yazar, uygulamadaki boşluklardan ya da uygulamadaki hatalar üzerinden eleştirilerini sürdürmektedir. Örneğin Lortoğlu (2017), Uluslararası Af Örgütü raporunu (2014) referans göstererek, eğitim hakkının bürokratik şart, dil sorunu ve maddi kısıtlama engeline takıldığı; kamu hastanelerinden ücretsiz yararlanabilme hakkına rağmen, kronik hastaların bu kapsamda bulunmadığı; çalışma izni için doğrudan başvuru hakkının olmadığı; denetimlerin yapılmadığı ve işverenlerin mültecileri ucuz iş gücü olarak sömürülmesine olarak sağladığı” gibi hususlar üzerinden eleştirmektedir. Uygulamadaki aksaklıkların belirlenmesi, bunların bir an önce giderilmesinin istenmesi önemli bir görevdir ancak bir hukuk maddesinin “ruhun” dolayısıyla gerekçesinin ortaya konması ya da bunun yanlış olduğunun söylenmesi için yeterli değildir.

Sığınmacılar, mültecilik statüsü incelenen ve bu sürede kendisine geçici koruma sağlanan kişilerdir. Geçici koruma sırasında ise sığınmacılar mültecilere kıyasla asgari sosyal haklardan yararlanmaktadır. Geçici koruma statüsündeki kişiler için ayrıca ifade ve toplantı hakkı, alıkonmaya karşı korunma hakkı, adil yargılama hakkı, seyahat özgürlüğü, çalışma hakkı ve ırk ayrımcılığına karşı korunma hakkı gibi temel haklar korunma altına almak önemli bir insani haklar olarak karşımıza çıkmaktadır (Bozbeyoğlu, 2015: 65, Buz, 2008).

Geçici koruma statüsü tartışmaları, kamplar ve kamp dışındaki Suriyeliler açısından iki farklı şekilde değerlendirilmelidir. Buna göre kamplarda kalan Suriyelilerin korunması neredeyse mutlak anlamda tüm yönleriyle sağlanırken, kamp dışında olan Suriyeliler için korunmanın ne ölçüde yaşandığı önemli bir tartışma oluşturmaktadır. Pek çok medya organının yabancı düşmanlığına varan yayınları, yoksulluk çökmesi nedeniyle çeşitli kayıplar yaşayan kişilerin, devletin gerçekleştirdiğini söylediği oysa gerçekte olmayan pek çok “sahiplenme” davranışı, yabancı düşmanlığını arttırmakta ve kamplar dışında yaşayan Suriyelileri kısmen de olsa “koruma”sız bırakmaktadır.

III. Suriyelilerin Türkiye'ye Etkileri Üzerine Yapılmış Çalışmaların Değerlendirilmesi

Göç hem sosyal olguların sonucu hem de başka sosyal olguların nedeni olan ve bu sonuç neden ilişkisinin çok net bir şekilde gözlemlenebildiği alandır. Bu anlamda göç, hem pozitif hem de negatif bir içeriğe de sahip olabilir (Kane, 1995).

Göç aslına bakılırsa hiçbir zaman sadece yalın bir nüfus hareketi değildir. İnsan hareket ederken ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal aidiyet ve özelliklerini de yanında götürmektedir. Bu anlamda göç olgusu, gidilen ülke için çeşitli avantajlar ve dezavantajlar taşımaktadır. Göçün taşıdığı fırsat ve tehditler, Park'ın söylediği şekilde asimilasyon üzerinden "yeni ikinci kuşak"ın ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Park, 1914; Portes ve Min, 1993). Böylece gidilen yerde, hem menşe topraklardan getirilen hem de yerleşilen ülkede edinilen davranışların sergilendiği yeni bir kuşak ortaya çıkmaktadır.

Göç söz konusu olduğunda ortaya ilk sorunlar barınma ve iş bulmadır. Göçmenlerin sayısı ve niteliklerine bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik ve elverişsiz barınma koşulları tüm göç olaylarında ortaya çıkan bir sorundur ve bu sorunların ikisinin de kısa zamanda çözülmesi Portes ve Wilson'a (1980: 314) göre göçmenlerin dil bilmesidir. Dil bilen göçmenler, hem emek pazarındaki güçlerini yukarıya taşımakta hem de çalıştıkları işlere kendilerinden sonra gelen ve dil ortaklığı olan göçmenleri de katarak köprü vazifesi oluşturmaktadır (Waldinger, 1999: 21). Dolayısıyla iş üzerinden başlayan sosyalleşme süreci hızla ilerlemekte ve entegrasyonu olumlu yönde etkilemektedir. Öte yandan dil bilmenin kültürel adaptasyonun ilk ve belki de en önemli şartı olması göç edenlerle yerel halk arasında yaşanabilecek çatışmaların da ya ortadan kalkmasına ya da çıkabilecek çatışmaların şiddetinin düşük yoğunluklu olmasına hizmet edeceği düşünülmektedir. Nitekim aşağıda belirtildiği üzere Suriyeliler üzerine yapılan çalışmalarda dil bilme ya da dilleri bilinen etnik grupların yanına yerleşmenin çatışmayı önemli ölçüde azalttığı ve hatta ortadan kaldırdığı gözlemlenmiştir.

Yılmaz'ın da belirttiği gibi (2014: 1699), uluslararası göç, sadece güvenlik boyutunda toplumu etkilememektedir. Çok boyutlu bir sonuç ortaya çıkaran göç, kontrol, uluslararası ilişkiler (egemenlik, ulusal güvenlik ve dış politika ile uluslararası göç) ve göçmenlerin uyumuna kadar (vatandaşlık, politik gelişmeler gibi) çeşitli alanlarda çözülmesi gereken problemler ortaya çıkartmaktadır.

Haksever (2014), geçicilik üzerinden tasarlanan bir göç hareketinin tıpkı Almanya'da olduğu gibi, kalıcı duruma gelebileceğinden bahsederek, geciken kanuni düzenlemelerinin çarpık bir şekilde oluşmasının yaratacağı sıkıntılardan bahsetmektedir. Entegrasyonun başarı ile tamamlanamayacağı böyle bir durumda ev sahibi ülkeyi tıpkı Almanya örneğinde olduğu gibi bir takım önemli sorunların beklediğini söylenmektedir.

Bu kapsamda hukuki statüden ziyade bir sosyal hareketlilik olgusu olarak göç, hükümetlerin alacağı kararlar ya da polisiye tedbirlerin dışında ve çok ötesinde anlamlar ve süreçler içerir. Göç olayının yaşandığı yerde meydana gelen evlenme, ölüm, çalışma yaşamına katılım, sağlık sorunları gibi pek çok etken göçün sosyal anlamını değiştirmekte ve ortaya yeni hukuki durumlar, sosyal ilişkiler çıkartmaktadır. Suriyelilerin göçü üzerine yapılan çalışmaların biri olan ve Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezinin yaptığı bir çalışmada, Suriye'den Türkiye'ye gelenlerin yaklaşık %70'inin ülkelerine geri dönmeme eğilimi içinde olduğu ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla böyle bir araştırma

bulgusunun gerçekleşmesi durumunda, yeni hukuki statülerin Türkiye tarafından hayata geçirilmesi kaçınılmazdır.

Bu çerçevede Türkiye'ye, ülkesine gelen yaklaşık 3,5 milyon Suriyelinin tamamıyla geri döneceklerine ilişkin bir kabul içinde olursa da geri dönüş tarihinin bilinmemesi ve burada geçirilen süre Suriyelilerin Türkiye'ye tutunmalarında olumlu bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla Türkiye, etkileşim içinde olduğu Suriyelilerden etkilenmeye devam edecektir

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (2016) gerçekleştirdiği çalıştay raporunda Suriyelilerin, Türk toplumuna sağlıklı bağlanmalarının gerçekleşebileceğinden bahsedilmekte, bunun içinse Suriyelilerin psiko-sosyal desteklerle yaşadıkları travmalardan kurtulmalarının öncelikli olarak gerçekleştirilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca, Suriyelilerin sahip oldukları bireysel ve sosyal ağların onarılması noktasında çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bu raporda, Türkiye'ye etkileri açısından tespit edilen en önemli husus çocuklar üzerinden yaşanacak sorunlardır. Bakanlıkça çocuk yaşta evlilikler olarak tanımlanan ancak tıbbi olarak pedofil olarak tanımlanabilecek "çocuk gelinler" ile çocuk beden sömürü, çocuk işçiliği ve organ ticareti Türkiye'nin mücadele etmesi gereken en önemli sorunların başında gelmektedir. Öte yandan göçün yoğun olduğu bölgelerde kadın hakları ile ilgili bilinçlendirme çalışmalarının artırılması gerekmektedir. Çünkü gelen göç akımıyla birlikte kadının toplumsal statüsü, hukuksal anlamda olmamakla birlikte değişmeye başlamıştır.

Erdoğan (2016), Türkler ile Suriyelilerin 2011 yılından buyana Türkiye topraklarında beraber yaşadıklarına değinmiş ve bu sürenin Türkler açısından, Suriyelilere dair "bir arada yaşama rızasında" azalmaya neden olduğunu belirtmiştir. Suriyeliler ise ev sahibi ülkeye alışmaya başlamışlardır. Dolayısıyla özellikle genç Suriyelilerin ülkelerine geri dönmek istemeyecekleri ve bunun da Türkler tarafından tepki ile karşılanacağı çalışmada belirtilmektedir. Netice olarak zaman zaman farklı il ve bölgelerde görülen Suriye- Türk çatışmalarının artabileceği, yabancı düşmanlığının körüklenebileceği öngörülmektedir. Dolayısıyla yabancı düşmanlığı da Türkiye'nin mücadele etmesi gereken konulardan biridir.

Pandır, Efe ve Paksoy (2015), medya üzerinden Suriyeli etkisini ölçmüştür. Onlara göre medyada iki ana akım bulunmaktadır. Bunlardan biri Suriyelileri yoksul ve yardıma muhtaç olarak gören akımdır. Diğeri ise Suriyelileri bir güvenlik problemi olarak gören haberlerdir. Medya üzerinden özellikle içeriği doğru olmayan haberlerin yayılması ve sosyal dışlanma süreçleri başlatılmaktadır. İnsani olarak uzatılan yardım eli, bu gibi haberler neticesinde sonlanmakta ve iki toplum, çıkar çatışmaları neticesinde birbirini ötekileştirmektedir.

Bahadır ve Uçku (2016), ASPB'ye benzer bir şekilde, Suriye'den gelen her 3 çocuktan birinin çalıştığını; aralarında Türkçe bilenlerin daha çok istihdam edildiğini, Türkçe bilme dışında yaşı büyük olan ve temel eğitime sahip olanların diğer çocuklara göre daha fazla istihdam edildiğini söylemektedir. Öte yandan bu çalışma gerek çocuklarda gerekse yetişkinlerde kayıt dışı istihdamı ve çocuk işçilerin sayısının arttırmaktadır (Gaziantep Ticaret Odası, 2015). Bu durum Türkiye'nin çözmesi gereken yabancı çocuk işçiliği gibi yeni bir probleme işaret etmektedir. Diğer taraftan Türkiye'nin yıllardır sürdürdüğü kayıt dışı istihdamla mücadele pratiklerine de darbe vuracak kayıt dışı çalışmayla mücadelede yeni tedbirlerin alınmasına yeni yolların geliştirilmesine gerek duyulacaktır.

Arslan, Bozgeyik ve Alancıoğlu'na (2016) göre, Suriyelilerin Türkiye'deki şehirlere homojen dağılmaması, ekonomik ve sosyal sorunların büyümesindeki en önemli etken olarak

görmektedir. Yoğun yerleşime bağlı olarak kira ve konut fiyatlarının artması; kaçak işçi çalıştırma eğilimi yükselmesi; denetimlerin azalması; çok eşliliğin artması; bölgedeki/ ildeki etnik ve mezhepsel kutuplaşmalar mücadele edilmesi gereken diğer önemli konulardır. Ancak Kaypak ve Bimay (2016) bu çerçevede farklı bir bulguya sahiptir. Onlara göre Suriye’den gelen Kürt nüfus, yerleşim yeri olarak Kürtlerin yoğun olduğu bölgelere gelmekte, Arap nüfus ise Türkiye’deki Arap nüfusun fazla olduğu bölgelere gitmektedir. Böylece iki toplum açısından entegrasyonda daha az kriz yaşanmakta, ortak kültürel öğeler bir arada yaşamayı ve sosyal tutunmayı güçlendirmektedir.

Aslan ve arkadaşları (2016), Suriyelilerin toplumsal uyum süreçlerinin hızlıca devam ettiğini çocuk doğumları üzerinden ileri sürmektedir. Öte yandan yerel halk ile yaşanabilecek tüm çatışmaların “sosyal frenleme” ile sonlandırıldığını, iki toplum arasındaki evliliklerin de bu frenlemeyi arttırdığını belirtmektedir. Akıncı ve arkadaşları da (2016), bu konuda Aslan ve arkadaşlarıyla ortak bir düşünce içerisinde olup, Suriyelilerin yaşadığı “kültür şokunun” atlatılmasında bir arada yaşamamanın önemli bir unsur olduğunu, Suriyelilerin adaptasyonu için en önemli ve ilk adımının Türkçenin kullanılması olduğunu belirtmektedir.

Reçber’e (2014) göre, Suriyelilerin aldıkları hizmet ve yardımlara ilişkin bir “hizmetler ağı sisteminin” kurulamaması yaşanan sorunların devamında etkili olmaktadır. Hukuki konularının yeniden değerlendirilerek geçici koruma statüsü yerine mülteci statüsünün verilmesi, Reçber’e göre uygun bir çözümdür. Böylece Türkiye, yaşadığı sorunların çözümünde daha etkin rol oynayabilecektir. Öte yandan bu hukuksal statü değişikliği, ülkesine yönelik göç hareketini tüm varlığı ve sonuçlarıyla kabul etmesi anlamına gelecektir.

Güneş’e (2015) göre artan terör ve asayiş olayları, Suriyelilere olan bakışı değiştirmektedir. Sınır güvenliği ve sınır ötesi harekât Türkler tarafından önemli bir eleştiri kaynağıdır. Diğer taraftan ortaya çıkan ya da büyüyen ekonomik sorunlar, Suriyelilerin ülkeye gelişine bağlanmakta, ülke için harcanan kaynakların Suriyelilerle paylaşılması, Suriyelilere yapılan yardımlar, bir arada ve uyum içinde yaşama süreçlerine zarar vermektedir.

Gaziantep Ticaret Odası’nın yaptırdığı çalışmaya göre (2015), bölgesel düzeyde olumsuz etkiler ülke geneline kıyasla çok daha fazla görülmektedir. Öncelikle Suriye ile olan ticaretin durması, dış ticaretin küçülmesi anlamına gelmektedir. İhracat yapacak yeni ülkelerin bulunması bir başka sorundur. Ucuz işgücünün böyle bir dönemde yerli lokal sermaye için önemli bir avantaj olduğunu söyleyen çalışma, Suriyelilerin daha kolay çalıştırılması için yasal düzenlemeler yapılmasının yararlı olacağını vurgulamaktadır. Öte yandan Suriyelilerin bölgeye gelmesiyle birlikte lokal enflasyonun arttığı, ilk başta görülen nakit para girişine bağlı ortaya çıkan refahın kısa zamanda yerini krize bıraktığı belirtilmektedir. Piyasanın içinde bulunduğu kriz, en başta konut fiyatlarını olumsuz etkilemiştir.

Kaya’ya (2015) göre sosyal dışlanma, dışlanan kadar dışlayana da zarar vermektedir ve Suriyeliler uzun bir süreden beri sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Suriyelilerin topluma etkileri açısından bakan Kaya’ya göre erken yaşta evliliklerin sayısı artmaktadır. Çok eşlilik, özellikle bölgede yeniden yaygınlaşmaya başlamıştır. Suriyeli kadınların fuhuşa zorlandıklarından bahseden Kaya, diğer taraftan yabancı düşmanlığının toplum içinde yaygınlaştığını da dile getirmektedir.

Tunç'a (2015) göre en önemli sorun, Suriyeliler için en önemli problem hak ve imkan perspektifli geliştirilen devlet imkanlarına erişim olanaklarıdır. Tunç'un kaleme aldığı tabloda, gösterge olarak kabul edilen bazı unsurların hatalı olduğunu söylemek de gerekir. Örneğin Çalışma İzni/ Hakkı/ İmkânı, "Evrensel Mülteci Hakları" başlığında bir hak olarak belirtilmekte ancak Türkiye'deki Suriyelilerin bunu hak olarak kullanmadıkları, hatta böyle bir imkanlarının bile bulunmadıkları söylenmektedir. Oysa burada dikkat edilmesi gereken iki durum bulunmaktadır. İlki, Suriyelilerin hukuki statüleri nedeniyle mülteci sayılmadıkları ve ikincisi de Suriyelilere çalışma izninin verildiğidir. Hatta bazı sektörlerde çalışma izni almalarına bile gerek yoktur. Buna karşın Tunç'un, çeşitli verilere dayanak yaptığı analizler bu çalışmaya hazırlanırken yol gösterici de olmuştur.

Pınar ve Mazman (2016), Suriyelilerin düşük eğitim seviyelerini en önemli tehditlerden biri olarak görmektedir. Bununla birlikte mesleki donanımlarının olmaması ya da az olması bir başka tehdit boyutudur. Lokal enflasyon oranları, Türkçe kurslarının azlığı ve yetersizlikleri, Suriyelilerin ve Türklerin evlenmeleri doğan çocukların vatandaşlıkları üzerinden başka hukuki sorunların yaşanması, çok eşliliğin artması gibi konular toplumda görülen başka olumsuzluklardır. Pınar ve Mazman'a benzer olarak Korkmaz da (2016) eğitim, işsizlik, kentsel dağılım, kentlerde Suriyeli gettolarının oluşması, yerel ticarete Suriyelilerin ağırlık kazanması, vasıfsız işçilik, güvenlik tehditleri gibi sorunları dile getirerek, Suriyelilerin Türkiye'ye etkilerini tartışmıştır.

Atasoy ve Demir (2015) yukarıda bahsedilen olumsuzluklar yanında, konutlarda çok haneli olarak yaşayan Suriyelilerin durumuna değinmiştir ve yerel yönetimlerin konut politikalarına ve belediye hizmetlerine ilişkin zayıf yönleri belirtmiştir.

Suriyelilerin Türkiye'ye etkilerini en kapsamlı araştıran çalışmalardan biri de, ORSAM (2016) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaya göre güvenlik problemleri, çok eşliliğin artması, boşanmaların artması, kadın ve çocuk istismarı, bazı kentlerde görülen etnik ve mezhepsel kutuplaşmalar, çarpık yapılaşma ve gecekondu sorunu, dini nikah evliliklerinin yaygınlaşması, yükselen kira fiyatları, yeni yoksul mahallelerinin oluşması, uyuşturucu kullanımı ve satışı, fuhuşun artması, temel gıda maddelerindeki fiyat artışı ve yüksek enflasyon, yerel ekonominin canlanması ve imalat sanayinin büyümesi, ürün satacak pazarların daralması ve yeni pazarların bulunma potansiyeli, şiddet içeren kitlesel tepkiler kızamık- şark çıbanı gibi hastalıkların artması, çöp toplama- içme suyu- kanalizasyon- ulaşım gibi belediye hizmetlerinde yetersizlik, kentlerin taşıma kapasiteleri üzerinde nüfuslanması gibi pek çok unsur Suriyelilerin olumsuz etkileri ya da Türkiye'nin yakalayacağı fırsatlar arasında sayılmıştır.

Ateş ve Bektaş da (2016) Suriyelilerin olumlu etkilerinden bahsetmektedir. Buna göre Türkiye, Suriyelilerle birlikte önemli ölçüde bir sermaye girişi yaşamıştır. Ayrıca vasıfsız emek gücü ihtiyacının yoğun olduğu tekstil, sanayi ve inşaat gibi alanlarda işgücü ihtiyacı da karşılanmaktadır. Öte yandan işgücü katılımı üretimi arttırdığı gibi tüketimi de arttırmaktadır. Çalışmamız açısından Ateş ve Bektaş'ın söyledikleri bir fırsat gibi görünse de uzun vadede tehdit olarak da değerlendirilebilecek kodlamalardır.

IV. Tartışma ve Sonuç

Gerçekleştirilen literatür taraması ve içerik analizi sonucunda Türkiye'nin 2011 yılından itibaren maruz kaldığı kitlesel göç akını hem niceliksel hem de niteliksel olarak son derece önemli boyutlara ulaşmıştır.

Bugüne kadar kabul gören hâkim düşünce çerçevesinde, Suriyelilerin bir gün ülkelerine döneceklerine ilişkin verilmiş olan geçici koruma kararının ne zaman kaldırılacağı ise belirsizliğini halen korumaktadır. Hatta iki toplum arasında yaşanan evlenme, ölüm, doğum gibi olaylar geçici koruma statüsünün bozulması durumunda daha farklı sorunlar ortaya çıkartacaktır. Diğer taraftan geçici korumanın kaldırılmasından sonra Türkiye’den ayrılmak istemeyenler için nasıl bir çözüm yolunun izleneceği konusunda bir karar verilmesi gerekecektir. Ancak tüm bunlardan önce alınacak bazı tedbirler ve yapılacak hukuki düzenlemeler entegrasyon süresini kısaltacak ve günümüzde yaşanan ve tekrarlanan sorunların sona erdirilmesinde önemli roller oynayacaktır. Öte taraftan entegrasyon çalışmalarının artırılması, Türkiye’de kalma, buraya tutunma isteğini arttıracaktır.

Buna göre yukarıda özetlenen literatürün tematik incelemesi sonucunda ortaya çıkan SWOT analizi şu şekildedir:

Güçlü Yanlar:

- Türk insanının/ Anadolu’nun misafirperverlik ve zor durumdakine yardım etme kültürü
- Suriyelilerle aynı dinden olma
- Suriyelilerin Arap ve Kürt kökenli olması, Türkiye’de de Arap ve Kürt kökenli insanların demografik ve coğrafi olarak yayılması
- Kürt ve Arap kökenli insanların davranışlarına toplumun genelinin alışkın olması
- Daha önce ülkenin yaşadığı kitlesel göç akınlarının ülke açısından oluşturduğu maliyetlerin unutulmuş olması
- Hızla tamamlanan ve eksiklikleri günden güne giderilen göç mevzuatı
- Yabancı sermaye yatırımlarına açık bir ülke olma
- Medyanın bir kesiminde, Suriyelilerin yardım ve muhtaçlık haberlerini empati yaparak verme eğilimi
- Suriyeliler için ayrılan ve harcanan mali kaynaklarda, uluslararası desteğin yeterince/ söz verilen ölçülerde alınamamasına rağmen bir kısıtlamaya gidilmemesi
- Kamu kurumlarının Suriyeliler için çeşitli programlar geliştirmeleri, uygulamalar gerçekleştirmeleri
- Geçici Koruma statüsüne bağlı olarak gelişen ve Suriyelilerin zamanı geldiğinde ülkelerine döneceklerine dair Türk Kamuoyunda sahip olunan inanç ve güven
- Suriyelilerin kayıtlarının neredeyse tamamlanmış olması
- Geliştirilen/ gelişmekte olan sosyal hizmet ve yardım sistemleri
- Kamplardaki altyapı ve başarılı hizmet modelleri
- Suriyelilerin sağlık ve eğitim hizmetlerinden büyük oranda yararlanabilecekleri bir sistemin kurulması

Zayıf Yanlar:

- Suriyelilere Türkçe öğretememe problemi
- Eğitim öğretim yaşındaki Suriyelilerin, eğitim sistemine dahil edilememe problemi
- Nitelikli Suriyeli işgücünün kazanılamaması
- Kamp dışında bulunan Suriyelilerin sayısal çokluğu
- İşgücü piyasalarına kaçak işçi olarak katılmaları, rekabeti ve ücret politikalarını olumsuz etkilemeleri
- Konut ve barınma fiyatlarındaki önlenemez yükseliş

- Gecekondulaşmanın artmasının önlenememesi
- Suriyeli mahallerinin (Gettoların) oluşması
- Yerel yoksulların ekonomik çöküntüye maruz kalması
- Enformel sektörün yaygınlaşması ve öznelerin değişmesi
- Kamu kurumlarının bu alandaki eksik örgütlenmeleri
- Bazı hastalıkların yerel halkta da gözlenir olması kısıtlı tedbir alınması ya da alınamaması
- Belediye hizmetlerindeki eksiklikler, kentlerin hazır bulunmaması
- Çalışma izinlerinin verilmesine ilişkin süreçlerin kısaltılamaması
- Suriyelilerin siyasal ve sosyal katılım süreçlerinin sağlanamaması
- Çocuk istismarını ve işçiliğini, organ ticaretini önleyecek tedbirlerin tam olarak alınamaması ve bu alanda denetimlerin yapılamaması
- Suriyeli kadınların fuhuşa sürüklenmesi
- Kentlere homojen dağılımların olmaması
- Yerleştirilen kentlerde etnik köken ya da mezhep birlikteliklerinin kısmen de olsa sağlanamaması/ sağlanması
- Psiko-sosyal destek ünitelerinin arttırılamaması ve erişim süreçlerinin kolaylaştırılmaması
- Güvenlik önlemlerinin yeterli olduğu hakkında kamuoyunun ikna edilememiş olması
- Ötekileştiren medya haberlerinin karşısında beyaz propagandanın yeterince yapılamaması (burslar, sınavsız üniversite, sonsuz yardımlar vb.)
- Dini nikah ile gerçekleşen çok eşliliğin önlenememesi
- Pedofilik evliliklerin önlenememesi
- Suriye ile yapılan yerel ticaretin yerine ikame ticaret alanlarının geliştirilememesi
- Suriyelilere mesleki eğitim verilememesi

Fırsatlar:

- Suriyelilerin büyük çoğunluğunun yaşlarının genç olması
- Genç Suriyelilerin Türkçe öğrenme eğilimlerinin fazla olması
- Nitelikli işgücünün Türkiye’de kalma eğilimlerinin yüksek olması ve bunun değerlendirilmesi
- Suriyeli sermaye sahiplerinin Türkiye’deki yatırımları
- Suriyelilerle evliliklerin, iki toplum arasında akrabalık ilişkilerini güçlendirmesi
- Çok kültürlülüğe uygun bir toplumsal yapının var olması
- Çalışkan bir göçmen profilinin olması
- Çalışabilecek nüfusun fazla olması

Tehditler:

- Sınır ötesindeki askeri operasyonların yarattığı endişe
- Kentlere yerleşen nüfusun homojen dağılmaması ve bazı kentlerde Suriyeli nüfusunun Türk vatandaşlarının nüfusunun üstüne çıkması
- Etnik ve mezhep farklılıklarına dayalı bir arada yaşama kültürü
- Aynı konutta birden fazla ailenin barınması
- Çocukların eğitim alacağı okullar yerine aileleri tarafından işe gönderilmesi
- Nüfus artış hızı- doğum problemi
- Gettolaşma eğilimleri

- Ailelerin parçalanması ya da yok olması nedeniyle yaşanan travma
- Yoksulluk kültürünün oluşması
- Aidiyet problemleri
- Kriminal davranışların artması
- Suriyeliler nedeniyle yaşanan boşanmalar
- Çokeşliliğin kabul edilen bir davranış olması
- Terör örgütlerine ya da bölücü akımlara destek veren Suriyelilerin yarattığı iç güvenlik endişesi
- Çocuk işçiliğindeki Suriyeli ailelerin umarsızlığı
- Kaçak çalışma eğilimi ve kayıt dışı istihdam problemleri
- Suriyelilerin davranışlarından kaynaklanan kışkırtmalara toplumun açıklığı
- Çarpık yapılaşmanın artması
- Suriyeli işletmelerin haksız rekabete yol açmaları
- Birtakım hastalıkların yeniden görülmesi (çocuk felci, kızamık vs.)
- Kamu kaynaklarının önemli bir kısmının Suriyelilere harcanması, kaynak paylaşım problemleri
- Refakatsiz ve vatansız çocuklar
- Türkiye'den Avrupa'ya göç eğilimi ve Türkiye'nin bir geçiş ülkesi olarak kullanılması
- Türkiye'nin dış politik itibarında risk oluşturma potansiyelleri
- Rol ve norm kayıplarına bağlı değersizlik hissi ve kayıp nesillerin oluşması problemi

Türkiye'nin yukarıda sıralanan zayıf yanları gidermesi durumunda, sonuçları bakımından Suriyeli göçünün altından başarıyla kalkması ihtimalinin artacağı düşünülmektedir. Öte yandan tehditler başlığından görüleceği üzere bu tehditlerin ortadan kaldırılması daha çok Suriyelilerin sosyo- kültürel adaptasyonuna ve uluslararası toplumun alacağı tedbirler gibi dışsal unsurlara bağlıdır. Sağlıklı bir entegrasyon için bu maddeler üzerinde daha detaylı çalışmaların yapılması; stratejik bir plan dahilinde eylem adımları ile entegrasyon politikaları geliştirilmesinin ve bir an önce hayata geçirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2016), Türkiye’de Geçici Koruma Statüsündeki Suriye Vatandaşlarına Yönelik Sosyal Uyum ve Psikososyal Destek Çalışmaları Koordinasyon ve Planlama Çalıştay Raporu, Ankara.
- Akıncı, B., Nergiz, A. Ve Gedik, E. (2016), “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul”, Göç Araştırmaları Dergisi 1(2) 58-83.
- Arendt, H., (TY), “We Refugees”, Altogether Elsewhere içinde, Erişim Tarihi: 12.11.2017, Erişim Adresi: http://www-leland.stanford.edu/dept/DLCL/files/pdf/hannah_arendt_we_refugees.pdf
- Arslan, İ., Bozgeyik, Y. Ve Alancıoğlu, E. (2016), “Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep’teki Suriyeli Göçmenler Örneği”, İlahiyat Akademi Dergisi, Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 3 (4), 129-148.
- Atasoy, A. ve Demir, H., (2015), “Suriyeli Sığınmacıların Kırıkhan’a (Hatay) Etkileri”, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı 38, Sayfa: 457- 470.
- Ateş H. ve Bektaş M. (2016), “Suriyelilerin Toplumsal, Kültürel ve Ekonomik Entegrasyonu”. TESAM Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu. Erişim Tarihi: 12.11.2017, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/31147666/SUR%C4%B0YEL%C4%B0LER%C4%B0N_TOPLUMSAL_K%C3%9CLT%C3%9CREL_VE_EKONOM%C4%B0K_ENTEGRASYONU
- Bahadır, H. Ve Uçku, R. (2016), “İzmir’in Bir Mahallesinde Yaşayan 6-17 Yaş Arasındaki Suriyeli Çocukların Çalışma Durumları ve Çalışma Durumlarını Etkileyen Etmenler”, DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi 1(30) 3, 117-124.
- Bozbey, E., (2015), “Mülteciler ve İnsan Hakları”, Erişim Tarihi: 12.11.2017, Erişim Adresi: <http://www.momentdergi.org/index.php/momentdergi/article/view/116>
- Buz, S., (2008), “Türkiye’deki Sığınmacıların Sosyal Profili”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 4, Sayfa: 1- 14.
- Cevheri, Alpakgir, S., G., (2015), “Mültecilik Kavramının ve Mültecilerin hukuki durumuna Dair Sözleşmede yer Alan Hakların Koşullu Misafirperverlik Üzerinden Değerlendirilmesi”, Erişim Tarihi: 12.11.2017 Erişim Adresi: https://www.academia.edu/19622693/M%C3%BCltecilik_Kavram%C4%B1n%C4%B1n_ve_M%C3%BCltecilerin_Hukuki_Durumuna_Dair_S%C3%B6zle%C5%9Fmede_Yer_Alan_Haklar%C4%B1n_Ko%C5%9Fullu_Misafirperverlik_%C3%9Czerinden_De%C4%9Ferlendirilmesi
- Çelebi, N., (1997), “Göç ve Hareket”, Toplum ve Göç içinde, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Gaziantep Ticaret Odası, 2015, “İçimizdeki Suriye- Gaziantep Ortak Okul Raporu 2”. Erişim Tarihi: 12.11.2017 Erişim adresi: <http://gto.org.tr/upload/serbest/Icimizdeki-Suriye-Ortak-Akil-Raporu--2-113627.pdf>

- Güneş, M., (2015), “Kamu Yönetiminde Geçici Koruma Rejimi ve Yakın Gelecekte Türk Kamu Güvenliğinde Potansiyel Bir Sorun Olarak : Suriyeli Mülteciler”. XIII. Kamu Yönetimi Kongresi bildiriler kitabı içinde, Konya.
- Haksever, A., (2014), “Federal Almanya’da Göç ve Entegrasyon Politikaları”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kane, H., (1995). “Leaving Home”, Erişim Tarihi: 14.11.2017, Erişim Adresi: <https://www.ponline.org/node/287995>
- Kaya, M., (2015), “Komşuda Misafirlik: Suriyeli Sığınmacılara Kurulmuş Mülteci Derneklerinin Perspektifinden Türkiye’de Yaşamak”, International Journal of Social Science, Sayı 39, Sayfa 263- 279.
- Kaypak, Ş. ve Bimay, M., (2016), “Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği” Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, Sayfa: 84- 110.
- Kaypak, Ş. ve Bimay, M., (2016), “Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği” Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, Sayfa: 84- 110.
- Korkmaz, A., (2016), “Suriyeli Sığınmacılardan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri” Akademik Hassasiyetler Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, Sayfa 83-116.
- Lortoğlu, C., (2017), “Suriyeli Mültecilerin “Misafir” Olma Haline Misafirperverlik Hukuku ve Etiği Açısından Bakış”, Erişim Tarihi: 12.11.2017, Erişim Adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/272466>
- ORSAM, (2016), Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri. ORSAM, Erişim Tarihi: 12.11.2017 Erişim Adresi: http://tese.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf
- Öztürk, Övünç, N., (2017), “Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme”, Erişim Tarihi: 12.11.2017, Erişim Adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/2204/22871.pdf>
- Pandır, M., Efe, İ. ve Paksoy, A. F. (2015), “Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi”, Marmara İletişim Dergisi. 24: 1-26.
- Park, R., E. (1914), “Racial Assimilation in Secondary Groups With Particular Reference To The Negro”, American Journal of Sociology (AJS), Vol. 19, No. 5 (Mar., 1914): pp. 606- 623.
- Pınar, Ş. ve Mazman, İ., (2016), “Ortadoğu’da Göç Hareketleri ve Türkiye’ye Etkisi” Ortadoğu Sempozyumu, Erişim Tarihi: 12.11.2017, Erişim Adresi: <http://ods2016.org/index.php/doc-dr-ibrahim-mazman-sahsenem-pinar-ortadoguda-goc-hareketleri-ve-turkiyeye-etkisi/>
- Portes, A. ve Min Z., (1993), “The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants”, Annals of The American Academy of Political and Social Science, Vol. 530, pp 74-96.

- Portes, A. ve William, H., (2003), "Assimilation and Transnationalism: Determinants of Transnational Political Action Among Contemporary Migrants", American Journal of Sociology (AJS), Vol. 108, No. 6 (May 2003): pp. 1211–1248.
- Reçber, S., (2014), "Hayatın Yok Yerindekiler: Mülteciler ve Sığınmacılar", VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu bildiriler kitabı içinde, Eskişehir.
- Tunç, A. Ş., (2015), "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme" TESAM Akademi Dergisi, Sayı 2, sayfa 29-63.
- Türkoğlu, O., (2011), "Mülteciler ve Ulusal/ Uluslararası Güvenlik, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Erişim Tarihi: 12.11.2017, Erişim Adresi: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935830.pdf>
- W, R., (1999), Still The Promised City: African Americans and New Immigrants in Postindustrial New York, New York: Harvard University Press.
- Weiner, M., (1996), "Security, Stability and International Migration" International Security, Cilt 21, Sayı: 1, Sayfa: 5- 42.
- Yılmaz, A., (2014), "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", Erişim Tarihi: 14.11.2017, Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/profile/Abdurrahman_Yilmaz5/publication/301564792_Uluslararası_Goc_Cesitleri_Nedenleri_ve_Etkileri_International_Migration_Its_Types_Causes_And_Effects/links/571a3e6108ae7f552a472c9f.pdf

JOURNAL OF AWARENESS

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE KAMU ÖZEL SEKTÖR ORTAKLIKLARI

Özge UYSAL ŞAHİN

Doç. Dr. , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale Uygulamalı Bilimler
Yüksekokulu, Sağlık Yönetimi Bölümü, e-mail: ozge@comu.edu.tr

Mehmet ŞAHİN

Doç. Dr. , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Maliye Bölümü, e-mail: mehmetsahin@comu.edu.tr

ÖZET

Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanından ödün vermeksizin günümüz kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir kalkınma modeli olan sürdürülebilir kalkınma, küresel ısınma ve artan çevre kirliliği sonucu güncelliğini korumaktadır. Sürdürülebilir kalkınma için, bir ülkenin tüm ekonomik ve sosyal politikalarını çevresel politika ve stratejileriyle entegre etmesi gerekmektedir. Bu politikaların oluşumunda ise, devlet, özel sektör ve STK'ların yanı sıra son yıllarda giderek daha çok uygulama alanı bulan kamu özel sektör ortaklıklarının tutum ve faaliyetler de belirleyici olmaktadır. Kamu Özel Sektör Ortaklıkları maliyet, risk ve getirilerinin uzun vadeli bir sözleşmeyle, kamu ve özel sektör arasında paylaşılması yoluyla bazı yatırım ve hizmetlerin gerçekleştirilmesine dayanan bir finansman modelidir. Bu modelin avantajlı ve dezavantajlı yönleriyle sürdürülebilir kalkınma üzerinde yarattığı etkiler tartışma konusu yaratmaktadır. Bu çalışmada da, Kamu Özel Sektör Ortaklıklarının sürdürülebilir kalkınma için neyi ifade ettiği, bir fırsat mı yoksa bir tehdit mi oluşturduğu, Kamu Özel Sektör Ortaklıklarında sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde bir değişimin gerekli olup olmadığı gibi bir takım sorulara yanıt bulmaya çalışılacak ve çeşitli önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Kamu Özel Sektör Ortaklıkları (KÖSO), Birleşmiş Milletler

JOURNAL OF AWARENESS

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND PUBLIC PRIVATE PARTNERSHIPS

ABSTRACT

Sustainable development, a development model that can meet the needs of today's generations without sacrificing the needs of future generations, remains up to date as a result of global warming and increasing environmental pollution. For sustainable development, it is necessary to integrate all economic and social policies of an country with environmental policies and strategies. In the formation of these policies, not only the state, private sector and NGOs but also the attitudes and activities of public private sector partnerships, which are increasingly applied in recent years, are also determinant. Public private partnerships are a financing model based on the realization of certain investments and services through the sharing of costs, risks and benefits with a long-term contract between the public and private sectors. The effects of this model on sustainable development with its advantageous and disadvantaged aspects create a debate. In this study, we will try to find answers to some questions such as what public private partnerships mean for sustainable development, whether it is an opportunity or a threat, whether the public private sector partners need a change in the framework of sustainable development, and various suggestions will be made.

Key Words: Sustainable Development, Public Private Partnerships (PPPs), United Nations

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma, küresel ısınma ve artan çevre kirliliği problemleriyle birlikte giderek öne çıkan bir konu olmuştur. Bu bağlamda, hükümetler, STK'lar ve uluslararası kuruluşlar bu problemlere çare bulmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak adına ortak girişimlerde bulunmakta ve çeşitli çalışmalar hazırlamaktadırlar. Aksi halde, sürdürülebilir kalkınmanın, yani gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanından ödün vermeksizin günümüz kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmenin mümkün olmadığını görmektedirler. Bu doğrultuda, en belirleyici adımı Birleşmiş Milletler (BM) atmış ve 2030 yılına yönelik 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi belirlemiştir. Yoksulluğun azaltılmasından açlığa son vermeye, temiz suya erişimden nitelikli eğitim sağlamaya kadar birçok hedefin tutturulması amaçlanmıştır. Bu hedeflerin tutturulması için de ortaklık uygulamalarının önemi vurgulanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma için ortaklıklar şimdi her yerde bulunmaktadır. Özellikle 2002 tarihli Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde (WSSD), ortaklıklar zirvenin temel konularından biri olmuştur. Ağustos 2011'den itibaren BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (UNCSD) 348 sürdürülebilir kalkınma ortaklığı kaydetmiştir. Pek çok benzer ortaklık örneğine tüm dünyada rastlanmakla birlikte resmi olarak kayıtlara yansımamıştır (Pattberg vd., 2012).

Son yılların en popüler ortaklık uygulaması türü olan Kamu Özel Sektör Ortaklıkları (KÖSO)'nın da sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada ne derece etkili olduğu ve bu hedeflere ulaşmada ne kadar kullanılabileceği tartışma konusudur. Özünde, KÖSO, bir projenin uygulanması için kamu ve özel sektör arasında ortak bir çaba veya işbirliği olup, bunların her birinin kaynaklarını, güçlü yönlerini ve yeteneklerini bir araya getiren, risk ve sorumlulukların paylaşıldığı bir uygulamadır. Giderek daha fazla yer bulan KÖSO'ların sürdürülebilir kalkınmayı etkilememeye ihtimali de böylece ortadan kalkmaktadır. Farklı birçok sektörde farklı şekillerde başvurulmuş ortaklıkların sürdürülebilir kalkınmayı pek çok yönüyle etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Önemli olan bu etkinin yönünü tespit etmek,

olumsuzluklar varsa düzeltmek ve eksiklikleri de gidererek ülke-sektör koşullarını baz alarak bir yol haritası belirleyip standartlar getirmektir.

Bu çalışmada da sürdürülebilir kalkınma ve KÖSO ilişkisi araştırılmıştır. Öncelikle sürdürülebilir kalkınma kavramına açıklık getirilmiş, daha sonra sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir aktör haline gelen KÖSO'lar incelenmiştir. Ardından, KÖSO'ların sürdürülebilir kalkınma için niye önemli olduğu, hangi risklerin ve eksikliklerin KÖSO'ların sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde kullanılmasına engel teşkil ettiği ile KÖSO'ların bu hedeflere ulaşmada nasıl kullanılabileceği ve bu bağlamda neler yapılması gerektiği soruları yanıtlanmaya çalışılmıştır. Son olarak, konuyla ilgili değerlendirme yapılarak bir takım önerilerde bulunulmuştur.

2. SÜRDÜLEBİLİR KALKINMA

Sürdürülebilirlik kavramı, Saksonya'daki (Almanya) bölgesel maden idarecisi Carl von Carlowitz tarafından, 18. yüzyılda ağaç/kereste kıtlığı sırasında binlerce canı tehlikeye atacak şekilde maden ve minerallerin ergitilmesi için yoğun olarak ağaçların kesilmesinin bir sonucu olarak geliştirilmiştir. Bu tehlike karşısında, daha da büyüyeceği tahmin edilen kesilen ağaç sayısını sınırlamak için sürdürülebilirlik kavramını ve ilkelerini getirmiştir (Anwar vd., 2017). Sürdürülebilir kalkınma, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanından ödün vermeksizin günümüz kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilme durumunu ifade eder (WCED, 1987). Sadler (1988), sürdürülebilir kalkınmayı, eşitliğin sağlanması, çevre-ekonomi entegrasyonunun artırılması ve topluluk ekonomisinin geliştirilmesi için çevresel, ekonomik ve sosyal hedeflerin kesişme noktasında yatan değerlerin ortak bir zenginliği olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla altyapı projeleri bağlamında sürdürülebilir kalkınma yalnızca ekonomik faktörleri ve çevresel etkileri değil aynı zamanda toplum üzerindeki etkileri de göz önünde bulundurmalıdır; altyapı varlığı ya da onunla ilişkili faaliyetlerden dolayı hem olumlu hem de olumsuz şekilde etkilenecek topluluklar ve insanlar vardır. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma bu üç sacayağı birlikte göz önüne alınarak sağlanabilir. Çevresel etkiler yanında ekonomi ve toplum üzerinde yaratacağı etkiler de önemlidir. O yüzden sürdürülebilir kalkınmanın çok boyutlu bir konu olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

BM, sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak için bir takım hedefler belirlemiştir. Bu hedefler, New York'taki BM Genel Merkezinde 25-27 Eylül tarihlerinde gerçekleştirilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" başlığı altında 193 ülkenin imzası ile kabul edilmiştir. Yayınlanan 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi ve 169 alt başlığı yeni Küresel Gündemin amaç ve boyutlarını göstermektedir. Hükümetler, işletmeler ve sivil toplum kuruluşları BM ile birlikte topluca bu hedeflere 2030'a kadar ulaşmak için enerjilerini birleştirmeye başlamıştır Bu hedefler sırasıyla şöyledir (UNDP Türkiye, 2017; United Nations Economic Commission for Europe, 2015):

- *Hedef 1 (Yoksulluğa Son):* İlk hedef, her tür yoksulluğu, nerede olursa olsun sona erdirmektir. Bu hedef, en korunmasız durumda olanların dikkate alınması, temel kaynaklar ve hizmetlere erişimin artırılması ile çatışmalar veya iklim temelli afetlerden etkilenen toplumların desteklenmesini içerir.
- *Hedef 2 (Açlığa Son):* İkinci hedef, açlığı bitirmek, gıda güvenliğini sağlamak, beslenme imkânlarını geliştirmek ve sürdürülebilir tarımı desteklemektir. Bu hedefler, küçük çiftçilerin desteklenmesi ile arazi, teknoloji ve piyasalara eşit erişimi iyileştiren sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesini kapsıyor. Aynı zamanda, tarımda verimliliği artırmak için altyapı ve teknolojiye yatırım yapılması alanında uluslararası işbirliğini gerektiriyor.

- *Hedef 3 (Sağlıklı Bireyler):* İnsanların sağlıklı bir yaşam sürmelerini ve herkesin her yaşta refahını sağlamak. AIDS, verem, sıtma ve diğer bulaşıcı hastalık salgınlarını 2030 yılına kadar ortadan kaldırılmasını; herkesin genel sağlık hizmeti, güvenli ve erişilebilir ilaç ve aşıya kavuşmasını içerir.
- *Hedef 4 (Nitelikli Eğitim):* Herkesi kapsayan ve herkese eşit derecede kaliteli eğitim sağlanmalı ve herkese yaşam boyu eğitim imkânı tanınmalıdır. Bu hedef, 2030 yılına kadar tüm kız ve erkek çocuklarının ücretsiz olarak ilköğretim ve ortaöğretimi tamamlamasını amaçlıyor. Ayrıca, uygun maliyetli mesleki eğitime eşit erişim sağlamayı, toplumsal cinsiyet ve varlık eşitsizliklerini ortadan kaldırmayı, nitelikli yükseköğretime herkesin erişmesini de hedefliyor.
- *Hedef 5 (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği):* Toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmalı ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumları güçlendirilmelidir. Bazı bölgelerde işgücü piyasasında hala büyük eşitsizlikler var, kadınlar hala işe eşit erişime sahip değiller. Cinsel şiddet ve istismar, ücretsiz bakım ve ev işlerinin eşitsiz bölüşümü ile kamu görevlerinde ayrımcılık hala büyük engel teşkil ediyor. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için, kadınların arazi ve mülk gibi ekonomik kaynaklar üzerinde eşit haklara sahip olmasını sağlamak hayati önem taşımaktadır. Günümüzde kamu görevindeki kadın sayısı her zamankinden daha yüksek; ancak kadın liderlerin teşvik edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğini daha ileriye götürecek politikalar ve mevzuatın güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.
- *Hedef 6 (Temiz Su ve Sıhhi Koşullar):* Herkes için suya ve sanıstasyona erişimi ve suyun ve sanıstasyonun sürdürülebilir yönetimi garanti altına alınmalıdır. 2030 yılına kadar herkesin güvenli ve erişilebilir içme suyuna kavuşmasını sağlamak için, altyapıya yatırım yapılmalı, sıhhi tesisler inşa edilmeli ve her düzeyde hijyen teşvik edilmelidir. Su kıtlığını hafifletmek için de, ormanlar, dağlar, sulak alanlar ve nehirler gibi suyla bağlantılı eko-sistemler korunmalı ve eski haline getirilmelidir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde su verimliliğini teşvik etmek ve arıtma teknolojilerini desteklemek için uluslararası işbirliğine ihtiyaç vardır.
- *Hedef 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji):* Herkes için erişilebilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerji sağlanmalıdır. 2030 yılına kadar erişilebilir enerjiye herkesin kavuşmasını sağlamak için güneş, rüzgar ve termal gibi temiz enerji kaynaklarına yatırım yapmak gerekiyor. Daha geniş bir teknoloji yelpazesi için maliyet-etkin standartların benimsenmesi de, binalar ve sanayide elektrik tüketimini dünya genelinde %14 oranında azaltabilir. Gelişmekte olan ülkelerin tümünde temiz enerji sağlayacak altyapının genişletilmesi ve teknolojinin yükseltilmesi, hem büyümeyi teşvik edebilecek hem de çevreye katkıda bulunabilecek kritik önem taşıyan bir hedeftir.
- *Hedef 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme):* Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınma, tam ve üretken istihdam ile insan onuruna yakışır işler sağlamaktır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, sürdürülebilir ekonomik büyüme, daha yüksek verimlilik düzeyleri ve teknolojik yenilikleri teşvik edici niteliktedir. Girişimcilik ve iş imkanlarının geliştirilmesi bunun anahtarıdır. Bu bağlamda zorla çalıştırma, kölelik ve insan ticaretini ortadan kaldırması konusunda önlemler alınmalıdır. Amaç, bu hedefler hatırdta tutularak, 2030 yılına kadar tam ve üretken istihdam, tüm kadınlar ve erkekler için insana yakışır işler sağlamaktır.
- *Hedef 9 (Sanayi, İnnovasyon ve Altyapı):* Dayanıklı altyapı inşa ederek, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşme ve yeni buluşlar teşvik edilmelidir. Altyapı yatırımı ve yenilik, ekonomik büyüme ve kalkınmanın kritik itici güçleridir. Dünya nüfusunun

yarıdan fazlası kentlerde yaşadığından, toplu taşımacılık ve yenilenebilir enerji her zamankinden daha çok önem kazanmıştır. Aynı şekilde, yeni endüstriler ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin büyümesi de önemlidir. Teknolojik ilerleme, yeni iş imkanları yaratma ve enerji verimliliğini artırma gibi ekonomik ve çevresel sorunlara kalıcı çözümler bulmanın anahtarıdır. Sürdürülebilir endüstrilerin desteklenmesi ve bilimsel araştırma ve yeniliğe yatırım yapılması, sürdürülebilir kalkınmayı mümkün kılan önemli yollardır

- **Hedef 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması):** Ülkelerin içinde ve aralarındaki eşitsizlikler azaltılmalıdır Gelir eşitsizlikleri artmaktadır. En zengin %10'luk kitle, toplam küresel gelirin %40'ını elde etmektedir. En yoksul %10'luk dilim ise, küresel gelirden yalnız %2 ila %7 arasında pay almaktadır. Nüfus artışını da dikkat aldığımızda, gelişmekte olan ülkelerde eşitsizlik %11 oranında büyümüştür. Büyüyen eşitsizliklerin giderilmesi için, en düşük gelirli %10'u güçlendiren, cinsiyet, ırk ve etnik kökene bakmaksızın herkesin ekonomik katılımını destekleyen sağlam politikaların benimsenmesi zorunludur. Gelir eşitsizliği, küresel çözümler isteyen küresel bir sorundur. Çözüm, mali piyasalar ve kurumların düzenlenmesi ve izlenmesini iyileştirmeyi, kalkınma yardımları ve doğrudan yabancı yatırımları en çok ihtiyaç duyulan bölgelere yönlendirmeyi içerir. İnsanların güven içinde göç ve hareket etmesini sağlamak da, büyüyen eşitsizliğin azaltılmasında önemlidir.
- **Hedef 11 (Sürdürülebilir Şehir ve Yaşam Alanları):** Kentleri ve diğer yerleşim yerlerini herkesi kucaklayan, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir kılmak gerekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kentlerin hızlı büyümesi ve kırsaldan kente göçün artışı, mega-kentlerin sayısında büyük artışa yol açmıştır. 1990 yılında nüfusu 10 milyon veya fazla olan mega-kent sayısı 10 idi. 2014'te ise artık toplamda 453 milyon insanı barındıran 28 mega-kent bulunmaktadır. Aşırı yoksulluk genellikle kentsel alanlarda yoğunlaşmakta; ulusal ve yerel yönetimler, bu alanlarda artan nüfusu barındırmak için çaba vermektedir. Kentleri güvenli ve sürdürülebilir kılmak demek, güvenli ve erişilebilir konut sağlamak, gecekonduları dönüştürmek anlamına gelmektedir. Ayrıca, toplu taşımacılığa yatırım yapmak, kamusal yeşil alanlar yaratmak, kentsel planlama ve yönetimi hem katılımcı hem de kapsayıcı olacak şekilde iyileştirmek anlamına da gelir.
- **Hedef 12 (Sorumlu Tüketim ve Üretim):** Sürdürülebilir tüketim ve üretim sağlanmalıdır. Ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı başarmak için, malları ve kaynakları üretme ve tüketme biçimlerimizi değiştirmek suretiyle ekoloji üzerinde yarattığımız negatif etkiyi derhal azaltmamız gerekmektedir. Ortak doğal kaynaklarımızın verimli yönetimi ve zehirli atık ve kirleticileri bertaraf etme biçimimiz de bu amaca ulaşmada önemlidir. Endüstriler, işletmeler ve tüketicileri geri dönüştürme ve atıkları azaltmaya teşvik etmek de, gelişmekte olan ülkelerin 2030 yılına kadar daha sürdürülebilir tüketim biçimlerini benimsemeye teşvik etmekle eşit derecede önemlidir. Dünya nüfusunun büyük bir kısmı hala, kendi temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyecek düzeyde düşük tüketime sahiptir. Daha verimli üretim ve tedarik zincirlerinin yaratılmasında, satıcı ve tüketici düzeyinde küresel kişi başına gıda atığının yarı yarıya azaltılması da o yüzden çok önemlidir. Bunun yapılması, gıda güvenliğini artırabilir ve kaynakları daha verimli kullanan ekonomiye doğru geçişi sağlayabilir.
- **Hedef 13 (İklim Eylemi):** İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acil olarak adım atılmalıdır. Dünya üzerinde iklim değişikliğinin ağır etkilerini yaşamayan tek ülke yoktur. Sera gazı emisyonları atmaya devam ediyor ve şu anda, 1990 yılındaki

düzeğe göre %50 artmış durumdadır. Doğu Avrupa ve Orta Asya, büyük sera gazı emisyonu üreticileri değiller; ancak iklim değışikliğinin sonuçlarından orantısız biçimde zarar görmekteler. Küresel ısınma, insanların hayatını ciddi ölçüde etkilemektedir. O yüzden gerekli önemlerin alınması gerekmektedir.

- *Hedef 14 (Sudaki Yaşam):* Okyanuslar, denizler ve deniz kaynakları sürdürülebilir kalkınma için korunmalı ve sürdürülebilir şekilde kullanılmalıdır. Uluslararası hukuk vasıtasıyla korumanın ve okyanus temelli kaynakların sürdürülebilir kullanımının artırılmasının, okyanuslarımızın karşı karşıya olduğu sorunların bazılarının hafifletilmesine katkıda bulunacaktır
- *Hedef 15 (Karasal Yaşam):* Karasal ekosistemleri korumak, restore etmek ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak, ormanların sürdürülebilir kullanımını sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek, toprakların verimlilik kaybını durdurmak ve geriye çevirmek ve biyoçeşitlik kaybını durdurmak gerekir. Ortak mirasımızın bir parçası olan doğal yaşam alanları ve biyo-çeşitliliğin kaybını azaltmak için hemen eyleme geçilmelidir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2030 yılına kadar ormanlar, sulak alanlar, kurak alanlar ve dağlar gibi karasal eko-sistemleri korumayı ve eski haline getirmeyi hedefliyor.
- *Hedef 16 (Barış ve Adalet):* Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve herkesi kucaklayan toplumlar teşvik edilmeli, herkesin adalete erişimi sağlanmalıdır, her seviyede etkin, hesap verebilir ve kucaklayıcı kurumlar inşa edilmelidir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, şiddetin her biçimini önemli ölçüde azaltmayı, çatışma ve güvensizliğe kalıcı çözümler bulmak için hükümetler ve toplumlar ile birlikte çalışmayı hedefliyor. Hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, bu sürecin anahtarıdır; keza, yasadışı silah ticaretinin önlenmesi ve geliştirmekte olan ülkelerin küresel yönetim kurumlarına katılımının güçlendirilmesi de çok önemlidir
- *Hedef 17 (Hedefler için Ortaklık):* Sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığın uygulama araçlarını güçlendirmek ve küresel ortaklığı yeniden canlandırmak gerekmektedir. Dünyamız günümüzde, tüm zamanlardan daha fazla birbiriyle bağlantılı hale gelmiştir. Teknoloji ve bilgi birikimine erişimin artırılması, fikirleri paylaşma ve yeniliği desteklemede önemli bir yöntemdir. Geliştirmekte olan ülkelerin borçlarını yönetmelerine yardım edecek politikaların koordine edilmesi ve en az gelişmiş ülkelere yatırımların teşvik edilmesi, sürdürülebilir büyüme ve kalkınmanın başarılmasında hayati önem taşımaktadır. Hedefler, tüm hedefleri başarmak üzere ulusal planları desteklemek suretiyle Kuzey-Güney ve Güney-Güney işbirliğini artırma amacını gütmektedir. Uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve geliştirmekte olan ülkelerin ihracatını artırmalarına destek verilmesi, adil ve açık, herkesin yararına olan, evrensel kurallara dayalı ve hakkaniyetli bir ticaret sistemini oluşturmanın unsurlarıdır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, diğer bir deyişle Küresel Hedefler, yoksulluğu ortadan kaldırmak, dünyamızı korumak ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için evrensel eylem çağırısı olarak değerlendirilmektedir. Bu 17 Hedef, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin başarılarının üzerine inşa edilmekte; bir yandan da Binyıl Kalkınma Hedeflerinde bahsi geçen önceliklerin yanı sıra iklim değışikliği, ekonomik eşitsizlik, yenilikçilik, sürdürülebilir tüketim, barış ve adalet gibi yeni alanları içermektedir. Hedefler birbiriyle bağlantılıdır; bir hedefte başarının anahtarı, birbiriyle ortak yönleri olan sorunları hep birlikte ele almaktır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, gelecek nesiller için yaşamı sürdürülebilir biçimde iyileştirmek için, şimdiden doğru seçimleri yapacak şekilde ortaklık ve

pragmatizm ruhuyla yürütülmektedir. Tüm ülkelere, kendi önceliklerine ve dünyanın karşı karşıya olduğu çevre sorunlarına yönelik açık rehberlik sağlar ve hedefler sunar Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, kapsayıcı bir gündeme sahiptir. Yoksulluğun temel nedenlerine iner ve hem insanlar hem de dünyamız için pozitif bir değişim sağlamak üzere bizlerin bir araya gelmesini sağlar. “2030 Gündemi’ni desteklemek UNDP’nin birinci önceliğidir” diyor UNDP Başkanı Helen Clark. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin; yoksulluk, iklim değişikliği ve çatışmalar gibi, dünyamızın karşı karşıya olduğu ağır zorlukların bazılarını çözümlenmek için ortak bir plan ve gündem sağladığını iddia etmiştir (UNDP Türkiye, 2017). Bu yeni gündem insanlar, dünya ve refah için bir eylem planıdır, aynı zamanda daha geniş özgürlük anlayışı içerisinde dünya barışını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Tüm ülkeler ve paydaşlar işbirliği içinde hareket ederek bu planı uygulamaya koymalıdır.

Tüm bu hedefler ışığında, KÖSO’ların sürdürülebilir kalkınmaya ne kadar ve nasıl hizmet edeceği önemlidir. Çünkü KÖSO’lar günümüzde en önemli hizmet tedarikçilerinden biri haline gelmişlerdir. Samuel ve Oshani (2011) KÖSO’ların amaçları, tasarımları ve özelliklerinin belirlenmesinde çevresel ve sosyal güvenlik önlemlerinin ihale değerlendirmesi, tedarikçi seçimi ile müteahhitlik ve izleme işlevleriyle birlikte dikkate alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Onlara göre, altyapı projelerinin tedarikinde KÖSO’lara başvurulması, daha iyi altyapı geliştirilmesini, topluma daha fazla fayda sağlanmasını ve çevre kalitesinin yükseltilmesini sağlar. Bu durum da sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasına katkı verir.

3. KAMU ÖZEL SEKTÖR ORTAKLIKLARI (KÖSO)

Günümüzde oldukça yaygınlaşan kamu özel ortaklığı uygulamaları aslında yeni değildir. İlk örneklerine Roma İmparatorluğu zamanında, yol yapımı, hamamlar ve pazarların işletilmesi için verilen imtiyazlar şeklinde rastlanmaktadır. Ortaçağ Avrupa’sında artışa geçen bu uygulamaların en ünlü örneklerinden biri, 1438’te Luis de Bernam adlı bir Fransız soyluya, Ren’de taşınan mallar için harç ücreti alması karşılığında bir nehrin imtiyaz verilmesidir. 17. ve 18. yüzyılın başlangıcından bu yana Avrupa’da pek çok altyapı tesisi (su kanalları, yollar, demiryolları) ile sonradan Amerika, Çin ve Japonya’da özel imtiyaz sözleşmeleri ile gerçekleştirilen örnekler çoktur (KS vd., 2016). Bununla beraber, 1970’lerden sonra Neoliberal anlayışın öne çıkmaya başlaması ve bu bağlamda kamu yönetiminde ve kamu hizmetlerinde özel sektör uygulamalarının ağırlık kazanması, KÖSO’ları popüler hale getirmiştir. Bu dönemde, ekonomik istikrarsızlıklar devletin verimsiz çalışmasına ve devlet başarısızlıklarına bağlanarak Yeni Kamu Yönetimi yaklaşımı hayata geçirilmeye ve piyasa odaklı bir anlayış yaygınlaştırılmaya başlamıştır. KÖSO’lar da geleneksel kamu hizmeti sunum yöntemlerine ve verimsiz kamu şirketlerine alternatif olarak öne çıkartılmıştır (Cavelty ve Sute, 2009). Bugün itibarıyla KÖSO’ların yaygınlaşma süreci, Avrupa Birliği ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerde ulaşım, enerji ve haberleşme gibi farklı sektörlerde devam etmektedir. Özellikle devletlerin içinde bulunduğu mali darboğazlar ve kaliteli kamu hizmeti sunma konusunda yaşadıkları sıkıntılar bu uygulamaların popüleritesini arttırmıştır.

KÖSO’lar ve özelleştirme bazen birbirinin yerine kullanılmaktadır. Özelleştirme uygulaması hem mülkiyeti hem işletmeyi özel sektöre devretmektedir. KÖSO yönteminde devlet, özelleştirmeden farklı olarak kamu hizmetini tümüden özel sektöre devretmemekte, sadece bu hizmetin yerine getirilmesi sürecine özel sektör işletmelerini de katmaktadır. Bu açıdan bakıldığında KÖSO’larda kamu hizmeti; sermayesi, kar ve zararı özel hukuk kişisine ait olmak şartıyla uzun süreli bir idari sözleşme çerçevesinde özel hukuk kişilerince yerine getirilmektedir. Özel sektörün kamu hizmetlerinin yürütülmesi sürecine katılması idarenin bu

alanı tümünden terk ettiği anlamına gelmemekte, hizmetin sorunsuz yerine getirilmesinden devlet sorumlu görülmektedir (Kerman vd., 2013). Örneğin, Sağlık Bakanlığı bir sağlık ocağı hizmetini özel klinikte yaptırmaya karar verdiğinde, bakanlık klinikteki sözleşmeli hizmetlerin yerine getirilmesinden sorumludur (Barnes, 2011). Fakat burada bir parantez açmak gerekir, o da devletin sağladığı garantiler onun riskin bir bölümünü sırtlamaya ve hatta zararı karşılama durumuna getirmektedir. Aslında bu modelin temelinde hem risklerin hem de getirilerin paylaşılması yatmaktadır. KÖSO modeli eskiden beri uygulanmakta olan kamu hizmeti imtiyazı yöntemine benzemekle birlikte bu iki yöntemin birbirinden farklı olduğu unutulmamalıdır. Bu iki yöntem, tabii oldukları hukuk rejimi, risk paylaşımı, mali düzenlemeler ve örgütlenme biçimi ile ilgili bazı özellikler açısından farklılıklar göstermektedir (Kerman vd., 2013). Linder'in (1999) "yeni sağın etkileyici pazarlama stratejisi" olarak nitelendirdiği KÖSO Modeli, başlı başına bir finansman modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu hizmetleri, bu modelde kamu adına özel kesime ait işletmeler tarafından tasarlanıp finanse edilerek, işletilerek ve kamunun tarif ettiği şekilde ve kalite standardında, bir bedel karşılığında ve belirli bir süre sunulmaktadır (Sarısu, 2008). Dolayısıyla KÖSO mantığı, kamusal hizmetlerin kamunun kontrolünde özel sektör tarafından yerine getirilmesine dayanır. Bu anlamda yatırım finansmanın da özel sektörce yapılması temel hedeftir.

KÖSO'lara yönelik çok sayıda farklı tanımlamalar yapılmıştır. Forrer ve diğerleri (2010) KÖSO'ları özel sektörün geleneksel olarak kamu sektörü tarafından sağlanan kamu mallarının veya hizmetinin üretimine katıldığı ve üretim riskini paylaştığı kamu ve özel sektör kuruluşları arasında süreklilik gösteren anlaşmalar olarak tanımlamışlardır (Forrer vd., 2010). Koppenjan (2005)'a göre KÖSO, altyapı tesislerinin planlanması, inşa edilmesi ve kullanılması için kamu ve özel sektör ortakları arasında risk, maliyet, fayda, kaynak ve sorumlulukların paylaşıldığı ya da yeniden dağıtıldığı bir işbirliği biçimidir. KÖSO'nun temel özelliği, geleneksel hizmet sunum yaklaşımına kıyasla, yatırım ve hizmet sunumunu uzun vadeli sözleşmeye dayanmasıdır. 20 ya da 30 yıla kadar uzayabilen sözleşme süresince imtiyaz sahibi, genellikle yatırım harcamaları ve diğer masraflar için tazminat olarak kullanıcı harcı karşılığında varlıkları yönetip kontrol etmektedir (Engel, Fischer and Galetovic, 2008). Dünya Bankası'na göre ise KÖSO, özel sektör kuruluşlarının önemli ölçüde risk ve yönetim sorumluluğu aldığı kamu mal ve hizmetlerinin sağlanması için özel kesim ve devlet kurumları arasındaki uzun dönemli sözleşme olarak görülmektedir (World Bank Group - PPIRC, 2017). OECD, KÖSO'yu, devletle bir veya daha fazla özel ortağın, devletin hizmet sunum amacı ile özel sektörün kâr elde etme amacını uzlaştırarak hizmetin özel sektör tarafından sunulmasının sağlandığı ve bu uzlaşmanın etkinliğinin özel sektöre risk transferine bağlı olduğu bir anlaşma olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2007). Kalkınma Bakanlığı ise, *"bir sözleşmeye dayalı olarak, yatırım ve hizmetlerin, projeye yönelik maliyet, risk ve getirilerinin, kamu ve özel sektör arasında paylaşılması yoluyla gerçekleştirilmesi"* şeklinde bir tanımlamaya gitmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2016).

Dünya Bankası KÖSO Referans Rehberi'ne göre, belirli koşullar altında, KÖSO'lar, yetersiz finansman, kötü planlama ve proje seçimi, verimsiz veya etkin olmayan teslimat ile yetersiz bakım gibi altyapı sunumunda karşılaşılan zorlukların üstesinden gelmeye yardımcı olmaya yarayan araçlardır. Böylelikle, özel sektör katılımı, devletin bu projeleri geliştirmek ve yönetmek için öncülük etme gereğini azaltmaktadır (Romero, 2015). KÖSO modelleri başlangıçta, ülkelerin altyapı yatırımlarının karşılanmasında ihtiyaç duyulan finansmanı sağlamak için kullanılırken, günümüzde özel sektörün işletmecilik becerilerinden yararlanıldığı, kamunun ise yatırımların koordinasyonu, genel planlama, denetleme ve

politika belirleme gibi alanlarda odaklanmasının sağlandığı bir model haline gelmiştir. Kamu özel ortaklığı için “ne değildir?” sorusuna verilen cevaplar bu yöntemin daha net anlaşılabilmesi için önem taşımaktadır. Buna göre kamu özel ortaklığı; hizmetler ve işlevler için basit bir dış kaynak sağlama aracı; kamu yararı için özel sektör tarafından yapılan bir bağış; devlet varlıklarından ve yükümlülüklerinden vazgeçme; bir kamu iktisadi kuruluşunun oluşturulması yoluyla kamu işlevlerinin ticarileştirilmesi ve yerel yönetimler tarafından daha çok borçlanma yöntemi değildir (Altan vd., 2013). Bu bağlamda, KÖSO’ların temel özellikleri şöyle sıralanabilir (Romero, 2015; World Bank Institute, 2012):

- *Sözleşme*: Kamu kesimi (ulusal veya yerel düzey) ile bir özel sektör şirketi (veya konsorsiyum) arasındaki 15 ila 35 yıl arasında değişen orta-uzun vadeli, ancak sınırlı sözleşmelerdir. Özel bir şirket, bir devlet kuruluşu ile belirli bir kamu hizmetinin sunumu için uzun vadeli bir antlaşma yapar.
- *Kamu Hizmeti Sunumu*: Kamu ve özel sektör aktörleri, belirli bir hizmete yönelik (örneğin ulaşım, su, enerji, sağlık, eğitim, güvenlik) devletin veya kamuoyunun hizmet sunum koşullarını kabul eder. Kamu sektörü genellikle özel sektörün gerçekleştireceği hizmetin niteliğini ve miktarını belirler.
- *Finansman*: Kamu sektörü ve/veya kullanıcılar adına sözleşme süresi boyunca karşılması gereken özel bir finansman yöntemidir. Bu yöntemle hizmetin bulunabilirliği veya talep riski başta olmak üzere, devlet kuruluşundan özel şirkete riski aktarılır.
- *Sorumluluklar*: Özel sektör, finans, inşaat ve işletme konularında sözleşme süresince değişen ve belirli riskleri içeren taahhütleri yerine getirmekle yükümlüdür. Özel şirketin, girişim sermayesinde, örneğin işletme sermayesi ile sınırlı olmakla birlikte genellikle bir yatırım yapması beklenir. Bütçe tahsisine ek olarak, kamu sektörü daha başka katkılar da yapabilir: örneğin, araziye erişimi sağlama veya araziye sağlama; mevcut varlıklara katkıda bulunma veya sermaye harcamalarının karşılanması için borç veya sermaye finansmanı sağlamadır. Devlet ayrıca, riskin devlet ve özel şirket arasında etkin bir şekilde paylaşılmasını mümkün kılan çeşitli garantiler de verir.
- *Mülkiyet*: İnşaatın tamamlanmasının ardından veya sözleşme döneminin sonunda, mülkiyet kamuya geri döner

KÖSO, kamu idarelerinin özel sektör ile birlikte altyapı projelerinin ya da bir hizmetin gerçekleştirilmesi hedefiyle projenin tasarımı, finansmanı, yapımı ve işletilmesinin yanında var olan yatırımın yenilenmesi, kiralanması, bakım ve onarımının yapılması ve işletilmesinde de özel sektörün katılımının sağlandığı bir organizasyon bütünüdür (Güzelsarı, 2009). Enerji üretimi ve dağıtımı, sulama ve kanalizasyon sistemleri, su kanalı ve dağıtım projeleri, hastaneler, eğitim binaları, okullar, stadyumlar, haberleşme ve ulaştırma, trafik kontrol sistemleri, hapishaneler, yollar, güvenlik, turizm, imalat ve konut yapımı ile diğer inşaat işleri, kültürel, kentsel ve kırsal altyapı düzenlemeleri ile kamu idarelerinin altyapı yatırım ve hizmetleri KÖSO uygulamaları kapsamında yer almaktadır (Yılmaz ve Karakaş, 2011).

Bazı araştırmacılar KÖSO’ların uygulanmasında çeşitli koşulların önemli ve gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu koşullar, projenin doğru bir şekilde anlaşılması, istikrarlı ekonomik ve siyasi koşullar, yeterli ekonomik gerekçe, yeterli başlangıç sermayesi, güçlü yönetim ve yönetim, risklerin uygun şekilde tahsisi, yeterli tecrübe, saygın ve yetkili müteahhitlerin rol alması ve yenilik getirmesidir. Dolayısıyla, KÖSO’nun uygulanmasında ve geliştirilmesinde başarı elde edebilmek için, bu koşulların yerine getirilmesi önemlidir (Sadeghi vd., 2016).

Kamu hizmetlerinin KÖSO yoluyla sağlanmasındaki en önemli gerekçe olarak yüksek nitelikli kamu hizmetinin etkin ve ucuz şekilde temini ile kamu finansmanı açısından yeni bir imkân oluşturması sayılabilir. KÖSO modeli, kamu hizmeti olarak nitelendirilen ancak, devletin tümüyle çekilmek istemediği ve devletin katılımı olmaksızın özel sektörün tek başına sunmaktan çekindiği hizmetlere özel sektörün katılımını sağlamak ve böylece devletlerin temel çıkmazı haline gelen finansman sorununu aşmak için geliştirilmiştir (Acartürk ve Keskin, 2012). Bu model ile sunulan kamu hizmetlerinin kalite ve miktar açısından hızlı bir şekilde iyileştirilmesi mümkün olabilmektedir (Özer, 2016). Burada özel sektörün, deneyim, uzmanlık, yenilikçilik ve yönetim anlayışından yararlanılırken; devlet de bazı garantiler sağlamakta ve imkanlar sunmaktadır (Forrer vd., 2010). Ayrıca özel sektör tarafından karlılık anlayışı ile yapılan hizmet sunumunun makroekonomik açıdan etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini de sağlamaktadır. Böylece kamu, özellikle altyapı tesislerinin yapımında ortaya çıkan yüksek maliyetleri bu modelle önleyebilmektedir. Tüm sorumluluk, maliyet, yetki, gelir, risk, fayda ve zararlar özel sektör ve kamu sektörü tarafından ortak olarak paylaşılmaktadır. Bu paylaşım her iki sektör için görev paylaşımı anlamına gelmektedir. Bu yöntemle aşırı görev yükü önlenecektir (Acartürk ve Keskin, 2012).

KÖSO'ların literatürde çok farklı türleri bulunmaktadır. Bu türlerin oluşumunda özel sektörün rolü belirleyici olmaktadır. Bu roller: tasarım, inşa etme, geliştirme, rehabilite etme, finanse etme, işletme, sürdürme, sahip olma, transfer etme ve kiralama gibi şekillerde olmaktadır. KÖSO'ların türleri ülkeden ülkeye ve sektörden sektöre değişmekle birlikte öne çıkanlar şöyle sıralanabilir (Chisa vd., 2015):

- *Tasarla-Yap veya "Anahtar Teslimi" sözleşme:* Özel sektör, kamu sektörünün performans hedeflerini sabit fiyatla yakalamak için altyapıyı tasarlar ve inşa eder. Böylece maliyet aşım riski özel sektöre aktarılır. (Birçoğu, Tasarla-Yap uygulamasının KÖSO türü olduğunu düşünmüyor).
- *Hizmet Sunum Sözleşmesi:* Özel bir şirket sözleşme yoluyla, belirli bir süre için kamuya ait bir varlığı işletir. Varlığın mülkiyeti kamu tüzel kişiliğinde kalır.
- *Yönetim Sözleşmesi:* Bir özel kuruluş, devlete ait bir işletmeyi yönetmek için devletle sözleşme yapar ve bir hizmetin pazarlamasını ve sunumunu üstlenir.
- *Kiralama ve İşletme Sözleşmesi:* Özel bir şirket, devlete ait bir tesis ve ilgili hizmetlerin yönetimini ve işletimini kiralamak ve devralmak için devletle sözleşme yapar. Böylece, hizmeti geliştirme ve belirli bir süre için hizmeti sağlamaya yatırım yapabilir.
- *Tasarla-Yap-Finanse Et-İşlet:* Özel sektör, uzun vadeli bir kira sözleşmesi uyarınca yeni bir tesis tasarlar, finanse eder, kurar ve kira süresi boyunca tesisi işletir. Özel sektör ortağı kiralama süresinin bitiminde yeni tesisi kamuya aktarır.
- *Yap-İşlet-Devret:* Özel bir işletme, belirli bir süre bir tesisi finanse etmek, dizayn etmek, inşa etmek ve işletmek (ve kullanıcı ücretlerini karşılamak için) için bir imtiyaz alır ve sözleşme bitiminden sonra sahiplik kamu sektörüne geri aktarılır. En çok başvurulan KÖSO yöntemlerinden biridir.
- *Satın Al-Yap-İşlet:* Kamusal bir varlık, çoğunlukla sözleşmeli olarak belirli bir süre geliştirilmesi ve işletilmesi için özel veya yarı kamusal bir işletmeye transfer edilir. Kamu denetimi, sözleşme yoluyla aktarma anında yapılır.
- *Yap-Sahip Ol-İşlet:* Özel sektör, bir tesis veya hizmeti finanse eder, inşa eder, sahiplenir ve işletir. Kamu kısıtlamaları, orijinal anlaşmada ve halen devam eden düzenleyici yükümlülükler içerisinde belirtilmektedir.

- *Yap-Sahip Ol-İşlet ve Transfer Et*: Özel Sektör, sözleşmede üzerinde anlaşmaya varıldığı gibi belirli bir süre için bir tesisi kurar, sahibi olur, işletir ve daha sonra kamuya devreder.
- *İşletme Lisansı*: Özel bir şirket, genelde belirli bir süreliğine bir kamu hizmetini tasarlamak ve işletmek için bir lisans alır. Satın Al-Yap-İşlet düzenlemesine benzer. Bu model, genellikle telekomünikasyon ve BİT projelerinde kullanılır.
- *Sadece Finanse Et*: Bir finansal kuruluş, genellikle bir finansal hizmetler şirketi olan bir özel kuruluş, bir projeyi doğrudan doğruya finanse eder veya uzun vadeli kiralama veya tahvil ihracı gibi çeşitli mekanizmaları kullanır.

Koşul ve beklentilere göre uygulanacak KÖSO türü değişiklik gösterebilir ama şu bir gerçektir ki, hangisi esas alınırsa alınsın büyüme ve kalkınma üzerinde belirleyici olduğu genel kabul görmektedir. BM, devletlerin kısıtlı kaynaklara sahip olduğu düşüncesiyle, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılması için altyapıya yönelik KÖSO'ları aktif olarak kullanılması gerektiğini düşünmekte ve bu yöndeki uygulamaları teşvik etmektedir. 2002'de Uluslararası Kalkınma İçin Finans Konferansı'nda kabul edilen Monterrey Beyannamesi, BM Binyıl Kalkınma Hedefleri'ni yoksulluğun ortadan kaldırılması ve çevrenin korunması için ulusal ve küresel politika önerileri haline getirilmesi fikrini ortaya atmıştır. Bu bağlamda, kalkınma için özellikle küresel çapta ortaklık uygulamalarının geliştirilmesi gereğini vurgulamıştır (UNECE, 2004). 2015 yılında kararlaştırılan Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleriyle de ortaklıkların önemi daha da öne çıkarılmıştır. Devletler de uzun süredir politika ve uygulamalarında KÖSO'lara yer vermeye başlamıştır. Bu yüzdendir ki, birçok sektörde farklı türlerde KÖSO uygulamasına rastlanmaktadır. Esas sorun ise BM'nin iddia ettiği gibi KÖSO'ların sürdürülebilir kalkınma için bir fırsat mı sağladığı yoksa bir tehdit mi oluşturduğudur. Bu sorunun yanıtı mevcut uygulamaların ayrıntılı olarak incelenmesiyle bir miktar yanıt bulabilir. Ama en net sonuçlar uzun vadede görülebilir, yeter ki her şey için çok geç olmasın.

4. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE KÖSO İLİŞKİSİ

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma önemli miktarda kaynak ihtiyacı doğurmaktadır. Dünya üzerindeki hükümetler bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik finansman ihtiyaçlarını karşılamak için giderek özel sektörle çalışmanın yollarını aramakta ve bu aktörlerin katkısını en üst düzeye çıkarmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda BM belirleyici adımlar atmış ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada yeni bir strateji belirlemiştir. BM'nin yeni kalkınma stratejisi çerçevesinde KÖSO'ların varlığı ve devamlılığı sürdürülebilir kalkınma için kritik bir öneme sahiptir. 2015 yılında Milenyum Kalkınma Hedeflerinin yerini alan "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" içinde bu yaklaşım vurgulanmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin temel özelliklerinden bir tanesi, yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunan, sürdürülebilir ve uygun maliyetli enerji, sağlık, eğitim, temiz su ve sanitasyon gibi temel hizmetlere erişimi iyileştirmektir. Bu ve benzeri diğer hedeflere ulaşmaya hem hükümetlerin hem de bağışçıların finansal açıdan tek başına gücü yetmemektedir. O yüzden özel sektörün de sürece dahil ederek KÖSO türü ortaklıklar kurulması ve bu uygulamaların yaygınlaştırılması gerekmektedir (UNECE PPP Business Advisory Board, 2015). Özellikle de modern, sürdürülebilir ve güvenilir altyapının oluşturulması, milyarlarca insanın artan beklentilerini gerçekleştirmek için kritik önem taşımaktadır. Altyapı yatırımları, ekonomik büyüme oranlarını yukarılara çekmeye yardımcı olmakta, yeni ekonomik fırsatlar sunmakta ve beşeri sermayeye yatırım yapmayı

kolaylaştırmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak ve iklim değişikliğiyle mücadele etmek için Gelişmekte Olan Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ülkeler (EMDEs) 'deki altyapı yatırımlarında önemli bir artışa ihtiyaç vardır. KÖSO'lar temel altyapı hizmetlerini sunmak için bir araç olabilir. KÖSO'lar, temel altyapı hizmetlerine erişimi ve hizmet sunum kalitesini arttırarak, Dünya Bankası Grubu'nun aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması ve refahın artırılması hedeflerine hizmet eder. İyi tasarlanmış ve dengeli bir düzenleyici ortamda uygulanan KÖSO'lar su, enerji, ulaşım, telekomünikasyon, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerinin sağlanmasına daha fazla özen ve sürdürülebilirlik getirebilir (The World Bank, 2017).

2030 Yılı Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında özel sektör belirleyici bir rol oynayacak gibi görünmektedir. Her şirket büyük veya küçük olsun ekonomik, sosyal ve çevresel ilerlemelere katkıda bulunma çabasıdadır. Özellikle sosyal yatırımlar konusunda önemli adımlar atılmaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Fonu da işletmelerin hükümetler, sivil toplum ve BM ile oluşturduğu ortak kalkınma girişimlerine nasıl daha fazla katılacağı konusuna açıklık getirmektedir. KÖSO'ların söz konusu hedefler için vazgeçilmez bir uygulama olduğu artık kesindir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uygun şekilde KÖSO'ları iyi organize etmek için Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Fonu, dünya çapında çeşitli endüstrilerdeki büyük şirketlerin liderlerinin dahil olduğu Özel Sektör Danışma Grubu kurmuştur. Burada liderler, KÖSO'lar için yeni sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada büyük ölçekli çözümler sağlayacak bir yol haritası hazırlanmasına yardımcı olmaktadır. Amacı, günümüzde sürdürülebilirliğin ortak sıkıntılarıyla ilgili pratik çözümler üretmek ve işbirliği yapmaktır. Bu bağlamda, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Fonu Özel Sektör Danışma Grubu, özel sektör ile koordineli olarak daha iyi kalkınma sonuçları elde etmek için Fon Sekreteryasına rehberlik etmekte ve stratejik destek sağlamaktadır. Ayrıca, verimli KÖSO kurmak temel amacı ile ortak ilgi alanlarını tanımlamakta ve küresel kamu mallarının sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışmaktadır (SDG Fund Private Sector Advisory Group, 2017).

BM Avrupa Ekonomi Komisyonu'nun KÖSO İş Danışma Kurulu ise, hükümetlerin, insanlığın en çok karşılaştığı problemler için KÖSO uygulamaları çerçevesinde neler yapılabileceğini tespit etme çabasıdadır. Bu bağlamda, yeşil ekonominin güçlendirilmesi, iklim değişiminin etkilerinin hafifletilmesi gibi problemlerin çözümünde hangi tür KÖSO'ların en iyi sonucu verdiği ve kalkınma için en fazla faydaya sahip olduğunu belirlemeye çalışır (UNECE PPP Business Advisory Board, 2015). KÖSO'ların sürdürülebilirlik potansiyeli henüz tam anlamıyla ortaya çıkarılmamış ama bu yönde ilerleme sağlamak için iş ve sözleşme modellerinin önemli ölçüde yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu sadece sürdürülebilir tedarik ve sürdürülebilir yatırım ilkelerinin KÖSO anlaşma ve sözleşme süreçlerine daha fazla entegrasyonunu sağlama yoluyla değil aynı zamanda, KÖSO'ların ekonominin birçok sektöründe yeşil bir büyüme için bir araç ve katalizör görevi görme potansiyelini bütünüyle görüp bu yönde bir düzenleme yapmak gerekmektedir (Colverson ve Perera, 2011).

KÖSO'lar şimdiye kadar sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin öngördüğü şekilde nadiren kullanılmıştır. Birçok KÖSO, sosyal ve ekonomik dönüşümü sağlama ya da yoksulluğun hafifletilmesi ile ilişkili değildir. Daha ziyade, KÖSO'lar geleneksel kamu alımlarının alternatifi olarak kullanılmakta ve birçok proje gelişmiş ülkelere sınırlı kalmaktadır. Üstelik gelişmekte olan ülkelerde uygulandıklarında, performans sicili hayal kırıklığı yaratmakta ve güçlü eleştirilere maruz kalmaktadır (UNECE, 2016). Bu nedenle, BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içerisinde KÖSO'lara önemli bir yer veren BM'nin geçerli

ve sürdürülebilir kalkınmaya daha çok hizmet eden KÖSO uygulamasının oluşturulması için bazı acil önlemleri alması ve daha fazla girişimde bulunması gerekmektedir.

KÖSO'ların sürdürülebilir kalkınma hedefleri ışığında kullanımını engelleyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. İlk olarak, doğrudan yabancı yatırımlar altyapı yatırımlarında artış yaratmamakta ve az gelişmiş ülkelere gitmemektedir. İkinci olarak, KÖSO'lara ihtiyaç duyan ülkelerde yasal yapı ve düzenleyici çerçeve oldukça zayıftır. Üçüncü olarak, bu piyasaya giren özel sektör firmaları çekiciliği düşük risk/kazanç rasyosunu kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Son olarak, bu piyasalara yönelik sert eleştiriler, şirketlerin ilk etapta bu piyasalara girme eğilimlerini azaltmaktadır (UNECE, 2016). O yüzden, öncelikli olarak bu koşulların iyileştirilmesi, özel sektörü kamu ile daha çok işbirliği yapabileceği bir ortamın yaratılması gerekmektedir. Hem yasal hem de ekonomik ortam KÖSO'ları çekmeli, başarılı KÖSO uygulamaları da baz alınarak KÖSO'lar teşvik edilmelidir. Aksi takdirde, onların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada bir araç olarak kullanılması beklenemez. Bu bağlamda, öncelikle sürdürülebilir kalkınma için etkili bir KÖSO oluşturmanın sıkıntıları tespit edilerek giderilmelidir. Pascale (2012) bu sıkıntıları şöyle sıralamıştır:

- Sistemin nasıl işlediği, nasıl düzenlendiği ve farklı evrelerde neler olacağı hakkında toplumda yanlış kanılar oluşmuştur. KÖSO uygulaması karmaşık ve tekniktir, bu durum da genellikle uygulamayı zorlaştırmaktadır.
- Toplumda KÖSO'lara karşı bir güven eksikliği oluşmuştur. Bu bağlamda, şirketlerin, garanti edilemeyecek sözler vermemeleri önemlidir.
- Toplumlar arasındaki öncelikler ve çıkarlar farklıdır. O yüzden farklılaşan beklentiler KÖSO'lar konusundaki kanaatleri de farklılaştırmaktadır.
- Çoğu zaman ülke içi yönetim zayıftır. Bu bağlamda, şirketlerin hükümetin yerini alması cazip olabilir, ancak böyle bir yaklaşım sürdürülebilir değildir.
- Herkes masaya getirilmelidir. Tüm aktörler politika oluşturmada yer almalıdır. Ama tüm grupları, özellikle de geleneksel olarak marjinalize edilmiş olanları (örneğin kadınlar) dahil etmek kolay değildir.
- Sürdürülebilir kalkınmayı neyin etkilediğine yönelik farklı görüşler mevcuttur.

Powell (2016) KÖSO'ların sürdürülebilir kalkınma için kullanımının bir fırsattan ziyade bir tehdit oluşturduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, KÖSO'ların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmaya yönelik herhangi bir girişimin temel bir parçası olması gerektiği yönündeki iddiaların dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Çünkü özel sektör toplumsal kalkınma amaçlarına ulaşmayı sağlayacak en iyi projelerden ziyade kar getiren projelere yönelebilir ve KÖSO'lar bu doğrultuda kullanılabilir. KÖSO'ların daha verimli olduğu, riski azalttığı ve dolayısıyla para için daha iyi değer temsil ettiği iddiası kanıtlar tarafından desteklenmemektedir. Son olarak, özellikle kurumsal gücü zayıf olduğunda, KÖSO'lar demokratik hesap verebilirliği zayıflatma ve yolsuzlukla ilgili sorunları daha da kötüleştirme tehdidi yaratmaktadırlar. Şeffaflık, hesap verebilirlik, yönetim ve yolsuzluk sorunlarının KÖSO'ların kullanımı yoluyla geliştirilmekten ziyade kötüye gitme ihtimali yüksektir. Bu bağlamda, yoksulluğu sona erdirmeye ve eşitsizlikle mücadele etme yükümlülüklerini yerine getirmek zorunda olan gelişmekte olan ülkeler için sağlık, eğitim, su ve sanitasyon ile enerji konularındaki sürdürülebilir kalkınma taahhütlerini yerine getirmede KÖSO'ları kullanıp kullanamayacağı ve kullanacaksa nasıl kullanacağı konusu kritik önem taşımaktadır.

KÖSO'ların kalkınma çıktıları üzerindeki etkisi her ne kadar karışık olsa ve sektörler arasında büyük farklılıklar gösterse de, çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratmama hatta

çevreyi koruyucu önlemler alma ile yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılması konularında önemli sorunlarla karşı karşıya kaldığı söylenebilir. KÖSO projelerinin ticari açıdan uygulanabilir olması gerekir yoksa kazançlarını en üst düzeye çıkarmak isteyen özel şirketler bu uygulamaların içinde olmak istemez. Bu durumda, KÖSO'ların, ilk başta karlı olmayacak olan alanlarda ne derece başarılı olabileceğini sınırlar. Bazı durumlarda özel katılım hizmet sunumunda iyileştirmelere neden olsa da, özel şirketlerin, potansiyel kârlarını azaltabilecek herhangi bir hizmet unsurunu ortadan kaldırmak için daha büyük bir teşvike sahiptirler. Dahası, KÖSO'ların çevre üzerindeki etkileri kurumlar ve proje sunucuları için sistematik olarak fazla dikkate alınmamaktadır (Romero, 2015). O yüzden de projelerin sosyal ve çevresel boyutları eğer ek maliyet yaratıyorsa göz ardı edilebilmektedir. İşsizliğin azaltılması, ekolojik dengenin göz önüne alınması ve kalkınma için kritik önemde olan eğitim ve sağlık gibi sektörlerle yeterli yatırımların yapılması beklenemez. Hayata geçirilen projelerin negatif dışsallıklar, eğer bir kontrol ve denetim mekanizması yoksa veya yeterli değilse, göz ardı edilebilir.

KÖSO'ların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kullanılabilmesi ve KÖSO projelerinde bu hedeflerin dikkate alınması için bazı şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Şimdiye dek elde edilen deneyimler, aşağıdakilerin başarı için çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Pascale, 2012):

- Toplumun katılımını olabildiğince artırıp erken süreçte başlatma
- Toplumun kuruma ulaşması için net bir iletişim noktası belirleme
- Projenin teknik yönlerini yaratıcı ve esnek yöntemlerle oluşturup açıklama
- Yerel koşullar ve farklı paydaş gruplara göre planlar ve stratejiler geliştirme
- Toplumdan gelen şikayetleri yanıtlamak, endişeleri ve ihtiyaçları gidermek için güçlü bir mekanizması kurma
- Kalkınma planlarını topluma dayalı ve uzun vadeli olmasını güvence altına alarak. KÖSO'ların bu planlar çerçevesinde çalışmasını sağlamadır.

BM de sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu şekilde hükümetleri ve özel sektörü “insan odaklı KÖSO” oluşturmaya teşvik etme çabasıdadır. Şu anda 80'nin üzerinde projenin aşağıda bahsedeceğimiz “insan odaklı KÖSO” kriterlerini büyük ölçüde karşıladığı bilinmektedir. İnsan odaklı KÖSO, özetle ortaklardan ziyade, insanların öncelikli olması ve en çok yararı insanlara sağlaması anlayışına dayanır. Bu KÖSO'ların odak noktası, toplumların yaşam kalitesini artırma, yoksullukla mücadele etme, yerel ve sürdürülebilir işler yaratmadır. Bu bağlamda oluşturulan projeler, açlık ile savaşmalı, refahı arttırmalı, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmeli, herkesin su, enerji, ulaşım ve eğitim alanlarına erişimini arttırmalı ve ırk, etnisite, inanç ve kültür temelinde her türlü ayrımcılığı reddetmeli ve sosyal uyumu adaleti güçlendirmelidir. Bu yüzden ki insan odaklı KÖSO'lar hızla çoğalmalı ve yaygınlaştırılmalıdır. Bir KÖSO'nun insan odaklı KÖSO olarak değerlendirilebilmesi için şu kriterleri karşılaması gerekmektedir (UNECE, 2016):

- Özellikle sosyal ve ekonomik açıdan savunmasız olan insanların temel hizmetlere erişimi artırılmalıdır. Sosyal politika konularının KÖSO uygulamalarıyla entegrasyonu, birçok ülkede altyapı reformunun ayrılmaz bir parçası olmaktan çok bir yan unsur olarak görülmüştür. Yoksulluk mücadele etmede mevcut KÖSO uygulamaları zayıf kalmaktadır. Ayrıca bu tür yatırımların farklı grup erkek ve kadınlar üzerindeki etkisi dikkate alınmamaktadır.

- Eşitliği teşvik etmeli, kimseyi arka planda bırakmamalı, sosyal adaleti arttırmalı ve temel hizmetlere herkesin herhangi bir kısıtlama olmaksızın erişilebilir olmasını sağlamalıdır.
- Verimliliği arttırmalıdır. Yani daha az harcama yaparak daha fazlasını ortaya koymalıdır. Var olan varlıkların etkinliğini arttırmalı ve tasarruflar sağlamalıdır. Böylece bu tasarruflar daha sonra hükümetler tarafından yoksullukla mücadele projeleri için kullanılabilir olacaktır.
- Etkili olmalıdır. Projeler çalışır olmalı ve hizmet sağlamalıdır.
- Sürdürülebilir olmalıdır. Karbon emisyon salınımını düşürmeli ve yeşil büyümeyi teşvik etmelidir.
- 2030 Gündeminin gerektirdiği dönüşümü sağlamak için yenilenebilir olmalıdır.

Ne bağışçıların ne hükümetlerin tek başına karşılayamayacakları sürdürülebilir kalkınmaya yönelik finansman ihtiyacı için KÖSO'lara şimdiden sonra daha fazla başvurulacak gibi görünmektedir. Yıllık 2-3 trilyon dolar civarı bir finansman ihtiyacı ortaya çıktığı düşünülürse, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için artık KÖSO'ların diğer çok paydaşlı ortaklarla bir araya gelmesi gerekecektir. KÖSO'ların iyi bir yasal ve düzenleyici çerçeve kapsamında dizayn edilmesi halinde, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunma ihtimalleri çok daha yüksektir. Bu bağlamda, KÖSO projelerinde aşağıdaki sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin uygulanması beklenmektedir. İlkeler hem proje hem de program tasarımı ve geliştirilmesi sürecinde, ayrıca izleme ve hesap verme mekanizmalarında kullanılabilir (ActionAid et al., 2015).

Tablo 1: KÖSO'lar için Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri

İlkeler	Zararları Azaltıcı	Faydaları Arttırıcı
Toplumun tamamını kapsama	Müdahalelerden etkilenen grupların güvenliğini ve sağlığını koruma Ayrımcılıktan kaçınma, zayıf grupların temel hizmetlere erişimi önündeki engelleri ve bu grupların giderek marjinalleşmesini önleme Doğal sit alanları ve geleneksel bilgi gibi kültürel miraslar üzerindeki negatif etkileri engelleme	Fakir gruplar, yerleşikler, engelliler ve kadınların yaşam kalitesini iyileştirme, Fakir topluluklara temel altyapı hizmetleri sağlama Eğitim, sağlık ve enerji gibi temel hizmetlere erişimi iyileştirme Toplumlar iktisadi kalkınmaya yönelik kültürel miraslarını kullanımları konusunda yardımcı olma
Cinsiyet eşitsizliğini giderme	Cinsiyet bağlamında marjinalleşmiş gruplara yönelik negatif uygulamalara izin vermeme. Örneğin, yaşam tarzını değiştirmeye zorlama, şiddet uygulama, erişim kısıtları koyma ve iş ayrımcılığında bulunma gibi uygulamalara müsaade etmeme.	Özellikle kadın ve erkekler arasında mülkiyet, eğitim ve hizmetlere erişim gibi bazı konulardaki eşitsizlikleri gidererek kadını güçlü hale getirme ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama
Toprak gashım önleme	Toprak istismak ve toprağın kullanımının değiştirilmesinden kaynaklanan negatif yönlü iktisadi ve sosyal etkileri önleme Mülteci konumdaki kişilerin yaşam koşullarını ve geçim imkanlarını iyileştirip yeniden dizayn etme. Yerel halkın topraklarını gerekli olmadıkça el koymama ve kamulaştırmama, zorunlu tahliyeye başvurmama	Marjinal gruplar için de toprağa güvenli ve eşit erişim imkanı sağlama Toprağın kullanımı ve kalitesini iyileştirici yönlü uygulama ve teknolojileri teşvik etme Sürdürülebilir toprak kullanımını destekleme Toprak kullanımı konusundaki kararların özgür, önceliklere göre ve gerekli bilgilendirilmenin yapıldığı olurlar alınmış şekilde olmasını sağlama
Doğal Kaynakları tahrip etmeme	Kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve tüketimi Bio-çeşitliliği, nesli tükenmekte olan canlıları ve doğal yaşam alanını koruma	Kaynakların sürdürülebilir yönetimini desteklemek için gerekli teknolojileri geliştirme, destekleme ve transfer etme Ekosistem ve geçim kaynaklarını koruma, iyileştirme ve sürdürülebilir şekilde yönetme Genetik kaynaklara erişimi ve faydalarının paylaşımını sağlama Sürdürülebilir enerji imkanı sağlama
Kirlenmeyi kontrol etme	Kirliliğe yol açan salınımları, tehlikeli olan veya olmayan atıkların oluşumunu önleme Atıkların yeniden kullanımı ve güvenli bir şekilde imhası	Katı atık imha ve geri dönüşüm teknolojilerini, kirlilik kontrolünü ve fakir toplulukların da bunlara kullanıcı olarak erişimini destekleme
İklim değişikliğini azaltma	Doğrudan ve dolaylı sera gazı emisyonunu azaltma Kömür yakmalı çalışan istasyonlar gibi yüksek karbondioksit emisyonuna sebep olan projelerden kaçınma Toprak hakları ve gıda güvenliğini tehdit etmeyen, ekosistemi zayıflatmayan projeler oluşturma	Sera gazı emisyonlarını azaltan ve düşük karbon salınımına yol açan teknikler ve teknolojileri teşvik edip iyileştirme İklim değişikliğinden etkilenen gruplar için adaptasyon çözümleri bulma ve dayanıklılığını artırma Yenilenebilir enerjiye yönelik yatırımlara öncelik verme
Saygın işler yaratma	Tedarik zinciri içerisindeki emek standartlarını gözlemleme Cinsiyet, etnisite, engellilik, gelir gibi durumlara bağlı olarak marjinalleşmiş gruplara karşı ayrımcılıktan kaçınma	Kadınlar veya mülteciler gibi hassas gruplara ve yoksullara yönelik insana yakışır/saygın işler sağlama Özellikle kırsal alanlarda yaşanan geçim sıkıntılarını iyileştirme Teknik ve yönetimle ilgili konularda yerel kadroyu eğitip geliştirme
Vergileri Adil Pay Etme	Vergisel düzenlemelere uygun hareket etme Şirketleri offshore merkezlerinin sağladığı mali fırsatlardan yararlanabilecek şekilde dizayn etmeme Fakir ülkelerin vergi gelirlerini azaltıcı agresif vergi planlamasına başvurmaktan ve vergisel ayrıcalıklardan yararlanmadan kaçınma	Ülkelerle ilgili mali bilgileri yayınlama Tedarikçilerin iyi vergi uygulamalarını benimsemeleri için teşvik etme Şirket yapıları ve mülkiyet haklarıyla ilgili detaylı bilgi verme
Güçlü yerel piyasalar inşa etme	Hassas grupların ekonomik, sosyal ve kültürel olarak marjinalleşmesini önleme Gelecekteki kalkınmayı tehlikeye sokabilecek olan yoğun borç yükü ve riskinin oluşumunu önleme	Teknoloji transferini, doğrudan yabancı yatırımlar ve yerel firmalar arasındaki bağlantıların katma değer yaratan faaliyetlere dönüşmesini destekleme KOBİ'lerin kalkınmasına yardımcı olacak şekilde mali hizmetler sunma

Kaynak: ActionAid et al., 2015.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ancak devletler, özel sektör, sivil toplum ve uluslararası örgütlerle küresel bir ortaklık çerçevesinde güçlerini birleştirirlerse ulaşılabilir. Böyle bir ortaklık, özellikle ekonomik olarak dezavantajlı durumdakiler başta olmak üzere toplumun tüm üyelerinin kamusal hizmetlere eşit erişimini olanaklı kılan dayanıklı bir altyapıyı inşa etmek için gereklidir. Başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerde kalkınma hedeflerine ulaşmada gerekli finansal kaynakların sağlanması teknolojiden yararlanılıp geliştirilmesi, bilginin ve deneyimlerin paylaşılması adına çok yönlü bir ortaklığın oluşumu önemlidir. Sadece kamu ve özel sektör arasında değil, STK'lar, uluslararası örgütler ve de vatandaşları da kapsayan bir ortaklığın ortaya konulması gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada yalnızca bağışçıların sağladığı finansman yeterli değildir, artık her aktör bunda yer almalıdır. Fakat burada bir üst aklın gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlaması, belirli ilkeler geliştirip izleyici ve düzenleyici bir rol üstlenmesi gerekir. Bu bağlamda özellikle BM Avrupa Ekonomi Komisyonu'nun (UNECE) bünyesindeki Uluslararası KÖSO Merkezi bunun en güzel örneklerinden biridir. Söz konusu merkez, uluslararası boyutta kabul görece nitelikte en iyi uygulamaları geliştirir, BM'nin tarafsızlığı ve bağımsızlığı çerçevesinde standartlar ortaya koyar ve uygulamalar konusunda ülkelere yardımcı olur. Özellikle oluşturduğu standartlar politika yapıcılara, özel sektöre ve sivil topluma sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uygun KÖSO'ların oluşumunda yol gösterici nitelik taşır (UNECE, 2016).

KÖSO uygulamalarının sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağladığını gösteren iddialar ve bu iddiaları destekleyen örnekler bulunmaktadır. Örneğin, hem kara hem de deniz yoluyla "eski ipek yolunu" yeniden inşa etme ve Çin ile Avrupa'yı yeniden birleştirmek isteyen Çin'in "Tek Kemerli Tek Yol" girişimi KÖSO'ların gelişmekte olan ülkelerdeki kullanımını arttırmak için önemli bir adımdır. Aynı zamanda, BM'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada olumlu katkı sağlayabilir. "Tek Kemerli Tek Yol" girişiminin 2050'ye kadar küresel GSYİH büyümesinin %80'ine katkıda bulunacağı ve üç milyar insanı düşük gelirli kategorilerden orta sınıfa yükselteceğini beklediğini belirtmek sürdürülebilir kalkınma için niye önemli olduğunu göstermede yeterli bir açıklama olacaktır (UNECE, 2016). Bunun yanında, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde şekillendirilmeyen çalışılan başka KÖSO uygulamaları da bulunmaktadır. Çeşitli amaçlar ışığında uygulamaya konan bu KÖSO örneklerinden bazıları şöyledir (Colverson ve Perera, 2011):

- *Çevresel Kriterlerin Entegre Edildiği KÖSO Uygulamaları:* Avustralya'daki Victoria eyaletinde yer alan bir tuzdan arındırma tesisi buna örnek verilebilir. Bu vaka çalışması, bir KÖSO uygulaması çevresel faktörlerin nasıl büyük bir altyapı projesine entegre edildiği ve bu çerçevede özelleştirildiğinin bir göstergesi niteliğindedir. Bu bağlamda çevresel düzenlemeler göz önüne alınarak proje de hem altyapının gerçekleştirilerek taraflara kazanç hem de çevrenin korunması sağlanır.
- *KÖSO'lar Yardımıyla Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanabilmesi için Kapsamlı Değerlendirmenin ve Ayrıntılı Özelleştirmelerin Önemi:* Arlanda Express yalnızca 2010'dan önce İsveç'in tek KÖSO uygulaması olduğu için değil, aynı zamanda kısmen belirli çevresel çıktılar tarafından spesifik bir projeyi temsil ettiğinden de önemlidir. Bu, projelerin öngörülen amaçları olumsuz etkileme gücünü kısıtlayan daha büyük bir stratejik anlayışa ve güçlü spesifikasyonlara olan ihtiyacı göstermektedir.
- *Özel Amaçlı Birimlerde Düzenleme ve Hesap Verebilirlik İhtiyacı:* İrlanda'daki Dublin Docklands Development Authority bu duruma bir örnektir 2008/2009 döneminde İrlanda emlak piyasasının ve bankacılık sektörünün çöküşünü takiben ortaya çıkan dökümanlar ve soruşturmalar, özellikle de düzenleme ve hesap verebilirlik açısından

Dublin Docklands Kalkınma İdaresi'ndeki operasyonel boşlukların aydınlatılmasını sağlamıştır. Her ne kadar bir KÖSO değilse de, bu vaka çalışması, dünyada gittikçe yaygınlaşan bir kurumsal yapı olan özel KÖSO birimlerini etkileyebilecek potansiyel tehlikelere karşı yararlıdır.

- *Atık ve Enerji Üretimine Yönelik Yenilikçi Özel Sektör Çözümleri:* Kanada'daki Vancouver Depolama Sahası'nın hikayesi buna örnektir. KÖSO anlaşmalarının çevre ve sürdürülebilirlik üzerinde yaratabileceği güçlü pozitif etkiler açısından Vancouver kenti'nde yer alan bu KÖSO örneği önemlidir. Katma değer yaratan güçlü çözümler sunarken, tasarla-yap-işlet-finans et yapısı vasıtasıyla yerel işletmeleri destekleyen katı atık depolama alanının sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır
- *KÖSO'ların Kırsal Kalkınmaya Katkısı:* Fas'taki bir kırsal güneş elektrikleştirme programını sunacak şekilde tasarlanan Küresel Kırsal Elektrifikasyon Programı (The Global Rural Electrification Program), orta gelirli ekonomilerin kırsal koşullarına uygun metodolojileri ve teşvikleri ayarlama ihtiyacını yansıtmaktadır.

PPP-ISWM Girişimi Hollanda'nın Gouda Kenti Çevre ve Kalkınma sorunu üzerine Hollanda'da bir STK olan WASTE Danışmanlarıyla UNDP Kamu-Özel Hizmet Ortaklıkları'nın birlikte uyguladıkları 4 yıllık bir programdır. Hollanda Hükümeti tarafından Dışişleri Bakanlığı Uluslararası İşbirliği Departmanı aracılığıyla da desteklenmektedir. Programın temel amacı mikro ve küçük işletmeler ile yerel yönetimler arasında sürdürülebilir, kendi kendini destekleyen ortaklıkları teşvik etmek ve zamanla düşük gelirli ülkelerin belediyelerinde ve şehirlerdeki yoksulların hayatlarını ve geçim koşullarını iyileştirmektir. Mekanizma, katı atık yönetimi ve geri dönüşüm sistemlerinde özel sektör-belediye işbirliğinin oluşumunu ve işletilmesini desteklemektir. Programın ana hedefi kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum aktörleri arasındaki gelişmiş işbirliğini canlandırma: geri dönüşüm ve katı atık yönetiminde sağlanan iyileşmenin sürdürülebilirliğine katkıda bulunma; fakir toplumlarda atıkların olumsuz etkilerini asgariye indirme; ve de, fakir ülkelerde şehirlerde yaşayan insanların ve işletmelerin hayatlarını ve geçim durumlarını iyileştirmedir. Bazı endikatif çevresel etkiler içermektedir (WastePortal, 2017). Önemli miktarda atık, atık depolama alanları, çöplükler ve açık alanlardan ziyade ekonomik olarak değerli son kullanım alanlarına yönlendirilmekte ve ayrıca yoksullar için yeni iş olanakları yaratmaktadır. Ayrıca, katı atıkların zayıf yönetiminden kaynaklanan yeraltı suyu kirliliği azalmakta ve katılan şehirlerde su kalitesinin iyileşmesine katkıda bulunmaktadır. Önemli sayıda toplulukta ve ev sahibi belediyelerde su yollarındaki plastik ve diğer çöp türünün azaltılması, yerel kamu sağlığının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır. Son olarak ise katı atık hizmet projeleri baz alındığında, katı atık yönetim sistemi genel olarak daha fazla hane halkına hizmet edecek, daha düşük maliyetli olacak ve yüksek performans standartlarına erişilecektir.

Tüm bu örnekler de göstermektedir ki, KÖSO'lar çok sayıda eleştiriye maruz kalsa ve aksayan yönleri bulunsa da sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada etkili bir aktör olma yolunda ilerlemektedir. Bu uygulamaların giderek yaygınlaşması hem onların sürdürülebilir kalkınma üzerinde belirleyici olma potansiyellerini arttırmakta hem de onları sürdürülebilir kalkınma hedeflerini dikkate almaya zorlamaktadır. O yüzden devletler, STK'lar ve BM bir araya gelerek bu konuda ortak bir politika belirlemeli ve bir yol haritası çıkarmalıdır. KÖSO'ların mevcut durumu ve etkileri tespit edilmeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri ışığında yapılacaklar belirlenmelidir. Bunu gerçekleştirmek kolay olmayacaktır, çünkü her ülke ve her sektörün koşulları farklıdır. O yüzden bu farklılıklar üzerine politikalar şekillendirilmelidir.

5. SONUÇ

KÖSO'ların olumlu çevresel ve sosyal çıktılar sunmada ne derece doğru araçlar olduğu tartışma yaratmaktadır. Uygulamada, yatırım getirisini en üst düzeye çıkarma arayışı, KÖSO'ların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma ve eşitsizliği azaltma kapasitesini sınırlamaktadır. KÖSO'lar, her ne kadar sıkça başvuru alan bir uygulama haline gelse de çoğu zaman sadece daha önce devletçe sunulan kamu hizmetlerini sunma eğiliminde oldukları, etkinlik, erişim ve kalkınma etkisi de dahil olmak üzere hizmet kalitesinin artırılmasında öngörülen kazançları pek sağlamadıkları iddia edilmektedir. Aynı zamanda yoksulluk ve sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkileri de sorgulanır durumdadır. KÖSO sürecindeki kilit aksaklıklar şunlardır: (i) verimsiz kaynak kullanımı ve sosyo-ekolojik sistemin bütünlüğünü teşvik etmedeki başarısızlık; (ii) nesiller arası eşitsizlik ve geçim sıkıntısı; (iii) sosyo-ekolojik duyarlılık ve demografik yönetişimin geliştirilmemiş olması; ve (iv) yetersiz önlemlerdir (Nilesh ve Laishram, 2016). Bu eksikliklerin öncelikli olarak giderilmesi KÖSO'lardan sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yararlanmayı olanaklı hale getirir. Ama bu yeterli bir adım değildir. Daha sonra bazı düzenlemelerin yapılması ve bir takım standartların getirilmesi gerekmektedir.

KÖSO'lara başvurmanın, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada karşılaştığı sıkıntılar bunlarla da sınırlı değildir. Bunlardan ilki, KÖSO projelerinin ticari açıdan uygun olması gerekir aksi takdirde özel sektör böyle bir ortaklığa dahil olmak istemez. Çünkü özel sektörün temel amacı kar maksimizasyonudur. Bu, KÖSO'ların karlı olmayan alanlarda ne derece yer alacağını sorgulanır hale getirir. Aynı zamanda bu durum, yatırım önceliklerini de etkiler: öncelikli olmayan projeler ticari açıdan daha çekici oldukları için daha çok tercih edilirler. Yukarıda açıklandığı üzere KÖSO'ların işlem maliyetleri daha küçük projeler yönlenmesine neden olur, böylece barajlar gibi çevresel etkiler açısından daha yüksek risk taşıyan büyük projeler listenin başında yer alır. Aynı zamanda, özel yatırımcılar en kolay hizmet verebileceği toplulukları tercih etmektedir; bu nedenle yatırımlar, orta gelirli ülkelerin daha varlıklı alanlarına yönelmektedir (Romero, 2015).

İkinci olarak, altyapıya özel katılımın artı ve eksileri vardır. Birçok durumda, özel katılım, üretim sistemlerini düzene sokarak, rasyonel işletme yönetimini başlatarak, üretkenliği ve teknolojik seviyeleri artırarak ve de personele değer katarak, nihai kullanıcılara fayda sağlayan hizmet sunumunda iyileşmelere neden olur. Bununla birlikte, özel şirketlerin, hizmet dahil olmak üzere potansiyel kazançlarını azaltma ihtimali olan herhangi bir hizmet unsurunu ortadan kaldırabilirler (Romero, 2015). PSIRU tarafından yayınlanan araştırmaya göre, KÖSO'lar genellikle işçilerin ve ortak örgütlerinin sendikalaşma koşullarını kötüleştirir (Hall, 2015). KÖSO'ların iş koşulları ve istihdam üzerindeki etkileri hükümet için siyasi olarak en hassas meselelerden biri haline gelmektedir. Konuyla ilgili yapılan çalışmaların çoğu farklı sonuçlar ortaya koymaktadır: KÖSO'ların doğrudan ve dolaylı kısa dönem istihdam üzerinde olumsuz ve önemli etkileri varken, emek verimliliği ve uzun vadeli dolaylı istihdamda olumlu bir etkisi bulunmaktadır.

Üçüncüsü, kamu harcamalarının azaltılması için siyasi taleplerin bulunduğu bir ortamda, KÖSO'ların varlığı, kamu hizmetleri ile ilgili diğer harcamalara yönelik daha büyük tehditler oluşturmaktadır. Bunun nedeni, KÖSO'ların gelir akışını etkileyecek yönde uzun vadeli sözleşme koşulları oluşturması, bazı durumlarda sözleşmeye bağlı sürelerin 25-30 yıl veya daha uzun sürmesi, bu nedenle hükümetler KÖSO'lara yapılan ödemeleri azaltmaktan kurtulamamalarıdır. Bu diğer alanlardaki harcamaların, özellikle sosyal harcamaların azalması anlamına gelir (Hall, 2015).

Ayrıca, kullanıcılar tarafından satın alınabilirlik ve eşitlik konuları, kilit öneme sahiptir. Kullanıcılar için, özellikle yoksullar için, fiyatın doğru bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Özellikle kullanıcı öder türündeki KÖSO projelerinde, gelen kullanıcı ücretleri gelir akışı sağlayarak altyapı veya hizmetler gerçekleştirilir ama doğal olarak bu da yoksulları erişimden dışlar (Oxfam, 2014). Bununla birlikte, eşitlik konusuna, özellikle de cinsiyet eşitliği konusuna gelince, KÖSO uygulamalarında çoğu zaman bu konunun çok fazla dikkate alınmadığı bilinmekle birlikte, son yıllardaki örneklerde durumun biraz daha değişmeye başladığı, kadın ve çocukların istek ve beklentileri ile dezavantajlı durumlarının giderilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Akademisyenlerin ve STK'ların KÖSO'ların kalkınma sonuçlarına etkileri konusundaki çalışmaları farklı sonuçlar vermektedir. Trebilcock ve Rosenstock (2013), KÖSO'ların erişimi iyileştirmede sınırlı etkisi olduğunu ve sektörler arasında farklı sonuçlar verdiğini belirtmiştir. Örneğin su ve enerji sektörleri sorunlu, telekomünikasyon sektörü daha olumlu sonuçlar vermektedir. Sağlık sektörü de tartışmalı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Birleşik Krallık'taki hastaneler için KÖSO kullanımı şiddetle eleştirilmiştir. Latin Amerika'daki bazı ülkeler Şili, Kolombiya ve Peru dahil olmak üzere İngiltere modelini tekrarlamaya çalışırken, Perulu araştırmacılar KÖSO'ların sağlık hizmetleri için uygun olup olmadığı konusuna şüpheyle yaklaşmışlardır.

Son olarak, KÖSO'ların çevre üzerindeki etkileri kurumlar ve proje yöneticileri açısından şimdiye kadar çok fazla araştırılmamış ve sistematik olarak düşünülmemiştir. Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Enstitüsü, KÖSO uygulamalarında henüz çevresel ve sosyal koruma önlemlerinin dikkate alınmadığını ifade etmiştir. Bu bağlamda, çevresel etkiye yönelik önlemlerin lisanslama ve inşaat izinlerinin bir gereği olarak değil, KÖSO yaşam döngüsü boyunca sürdürülebilirliği sağlamanın unsurları olarak görülmesi gerektiğini iddia etmiştir (Colverson and Perera, 2011). Dünya Bankası ise KÖSO'ları çevre koruma önlemlerini almak yerine "performans standartlarını" uygulamalarının daha iyi olacağını öne sürmüştür. Aksi takdirde sosyal ve çevresel önlemlerin büyük bir engel teşkil edeceği ve uygulama sürecini sekteye uğratacağını ve proje faydaları hakkındaki olumlu algıyı bulutlandıracağını iddia etmiştir. Ancak bu önlemlerin uygulanmasının da önemli olduğu ve kamusal bir yarar sağladığını da belirtmiştir. Bununla birlikte, korunma önlemlerinin uygulanmasının aynı zamanda bir sorun olduğunu vurgulamıştır (The World Bank, 2013).

KÖSO'larla ilgili olarak fizibilite çalışması, tedarik hazırlığı, teklif belgeleri ve ihale prosedürü olmak üzere dört anahtar sürecin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada geliştirilmesi gereken temel alanlar olduğu söylenebilir. Bu alanlara KÖSO projelerinin sürdürülebilirliğini iyileştirmek adına çeşitli müdahaleler yapılabilir. Fizibilite çalışmasıyla ilgili olarak, çevresel etki değerlendirme çalışmasının, karar verme sürecinin başlangıcından itibaren çevresel konuları göz önüne alan stratejik çevre değerlendirmesi çalışması ile değiştirilmesi yönünde bir düzenleme yapılabilir. Ayrıca, projelerin toplumsal ve çevresel boyutları, sosyal ve çevresel maliyetlerin ve faydaların dahil edilmesini sağlayacak bir 'yeşil muhasebe yaklaşımı' benimsenerek sürece entegre edilebilir. Satın alma ekibinin oluşturulması, ihale sürecinin hazırlanması ve değerlendirilmesi ile ilgili ekip üyeleri arasındaki sürdürülebilirliğe ilişkin kavramsal yetersizliği gidermek ve onların yeteneklerini geliştirmek için sürdürülebilirlik konusunda uzmanlaşmış kişilerden danışmanlık hizmeti almak doğru olacaktır. Bu kişiler, organizasyonların sürdürülebilirlik konusunda strateji geliştirmesi ve karar verme süreçlerinin yeniden dizayn edilmesinde çevresel ve sosyal hedeflerin nasıl dikkate alınması gerektiği konusunda yardımcı olacaklardır. Teklif çağrısı ve imtiyaz sözleşmesi gibi ihale belgelerine, sürdürülebilirlik kavramlarının dahil edilmesi

gerekmektedir. Teklif çağruları aracılığıyla hükümet, özel sektörü, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecek optimum çözümler üretmek, yatırım yapmak ve yenilik yapmak üzere teşvik edebilir. Özel sektör, optimum düzeyde yaşam boyu maliyeti yaratan tasarım özelliklerini, inşaat metotlarını göz önüne alma ve yapı malzemeleri kullanma konusunda zorlanmaktadır. Sürdürülebilirliğin sosyal ve çevresel yönleri de ihale sürecinde değerlendirme kriteri olarak dahil edilmelidir. Enerji tasarruflu sistemlerin kullanımını ve inşaat, işletme ve bakıma ilişkin atıkları en aza indirmede 'yalın inşaat (**lean construction**)' gibi yönetim tekniklerini teşvik edilmelidir. İmtiyaz sözleşmesinde 'hiyerarşik sözleşme modeli' gibi yenilikçi yeniden müzakere mekanizmaları kabul edilebilir. Bunlar, risk dağılım mekanizmasını güçlendirecek ve kamu ve özel sektör arasındaki ilişkiyi geliştirecektir. Teklif verme süreci, güvenin kurulması ve uygun ilişki yönetimi yoluyla işlem maliyetlerinin asgariye indirilmesine yardımcı olacak bağlantılı taahhüt ilkeleri kavramının getirilmesi ile daha iyi bir hale getirilebilir. Son olarak, bağımsız bir uzman olarak 'adalet ve süreç denetçisi' veya 'ihtiyat danışmanı' atanarak ihale sürecine ihtiyati düzenlemeler getirilebilir. Bu ihtiyat mekanizması hükümete, isteklilere ve kamuoyuna tedarik sürecinin adil, hakkaniyete uygun ve doğru şekilde yürütüldüğünü konusunda bir güvence verecektir (Nilesh and Laishram, 2016).

KÖSO'lar kamu sektörünün özel sermayeyle işbirliğine girmesi için uygun mekanizmalar olarak kullanılabilir. Bununla birlikte, KÖSO'ların sürdürülebilir kalkınma için araç olarak kullanılma potansiyellerine yönelik ele alınması gereken kapasite, motivasyon, yasal, kurumsal ve düzenleyici çerçevelerle ilgili çeşitli konular bulunmaktadır. Bu konuların başında şunlar gelmektedir (Colverson and Perera, 2011):

- KÖSO'ların parasal karşılığına yönelik kamu kesimi değeri, özellikle 2007/2008 küresel finansal krizinden bu yana endişe vericidir. Birleşik Krallık Ulusal Denetim Bürosu tarafından ve Financial Times tarafından rapor edilenlere göre yapılan son analizler, kamu projelerini finanse etmede kullanılan KÖSO'ların uzun vadeli maliyetlerinin sadece devlet tarafından finanse edilen bir proje haline geldiğini göstermektedir.
- KÖSO'lar, ihale değerlendirmesi, tedarikçi seçimi, izleme ve müteahhitlik işlevleri ile birlikte hedeflerine, tasarımlarına ve teknik özelliklerine çevresel ve sosyal güvenlik önlemlerini yerleştirmelidir. Lisanslama ve inşaat izninin bir gereği olarak KÖSO'lar yaşam döngüsü boyunca çevresel etki değerlendirmelerinin sürdürülebilirliğin vazgeçilmez bir unsur haline getirilmesi doğru olacaktır.
- KÖSO'lar, yeşil büyümeyi destekleyici ve canlandırıcı yönde şekillendirilmelidir. Yeşil dostu hizmet sunumunu, yeni yeşil sektörleri ve yeşil endüstriyi genel olarak destekleyebilir.
- Bir KÖSO anlaşmasının başarısızlığıyla bağlantılı riskleri azaltmak için etkili planlama ve yapısal uygunluk üzerine odaklanılmalıdır.
- KÖSO'lar düşük gelirli ve gelişmekte olan ülkelerdeki altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesinde rol oynayabilir. Belirli bağlamsal koşullar göz önüne alındığında, kalkınma ve KÖSO'lar birbirini dışlayan kavramlar değildir ve gelişmekte olan ülke altyapısının yeşillendirilmesi ancak uygun şekilde yapılandırılmış KÖSO'lar aracılığıyla desteklenebilir.
- Sürdürülebilir kalkınmayı geliştirici yönde özel sektörün uygun çözümler sunması, yatırım ve yenilik yapması için doğru teşvik sağlayacak doğru KÖSO modelleri tasarlanmaya çalışılmaktadır. Doğru şekilde çerçevelendirildiğinde, KÖSO'lar, altyapı ve hizmetlerle ilgili sıkıntılara etkili çözümler üretmek ve yenilik getirmek için özel sektörü teşvik etme olanağı sağlayabilmektedir.

- Kamu kesimi kapasitesinin ve eğitiminin artırılması, sürdürülebilir KÖSO'ların geliştirilmesi için zorunlu bir bileşendir. KÖSO'lar karmaşık ve uzun vadeli planlama ve sözleşmeyi içerir ve tüm uzun vadeli yatırım kararlarında olduğu gibi "karışıklıkların önüne geçilmesi" için çok disiplinli bir yaklaşım ve son derece uzmanlaşmış bir yapıya ihtiyaç vardır. Sanayileşmiş ülkelerdeki hükümetler bu uzmanlığın geliştirilmesine devam etmektedir.
- Hükümetlerin cazip bütçesel seçenekler nedeniyle KÖSO uygulamasını varsayılan bir satın alım fırsatı olarak kullanma riski vardır. Başlangıçta proje finansmanının büyük bir yüzdesi bilanço dışı kalsa da, KÖSO'lar olgunlaştıkça ve devlet ödemeleri etkinleştirildiğinde bu fayda tersine döner, böylece uzun vadeli maliyetler aslında ilk bütçe "tasarruflarını" aşabilir.

KÖSO'ların sıkıntılı tarafları giderilebilir, hiç olmazsa azaltılabilirse sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada katkı verici bir rol oynayabilirler. Bu bağlamda, öncelikle mevcut durumlarıyla ilgili bir ön değerlendirme yapılmalı ve hangi önlemlerin alınacağı tespit edilmelidir. Sözleşme şartnameleri ve yaptırımları ise, özel sektör ortaklarının beklenen sonuçlara ulaşmasını sağlamak için önemlidir. Kamu otoritesi, bu doğrultuda performans göstergeleri ve cezalar belirleyerek özel sektörü bunlara uymaya mecbur etmelidir. Ama bunu yaparken de özel sektörün çıkarlarını ciddi ölçüde zedelememeye özen göstermelidir. Aksi takdirde özel sektörü bu ortaklıklara dahil etmek zora girecektir.

- ACARTÜRK, E. ve KESKİN, S., 2012, Türkiye’de Sağlık Sektöründe Kamu Özel Ortaklığı Modeli, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (3), ss.25-51.
- ActionAid et al., 2015, *Delivering sustainable development: A principled approach to public-private finance*, Oxford: Oxfam International, https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/dp-delivering-sustainable-development-public-private-100415-en.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2017).
- ALTAN, Y., KERMAN, U, AKTEL, M., METİN, Y. ve EKE, E., 2013, Yerel Yönetimlerde Kamu Özel Ortaklığı Uygulaması: Büyükkabaca Belediyesi Örneği, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5 (3), ss.9-17.
- ANWAR , B., XIAO, Z., AKTER, S. and REHMAN, R., 2017, Sustainable Urbanization and Development Goals Strategy through Public–Private Partnerships in a South-Asian Metropolis, *Sustainability*, 9 (11), pp.1-16.
- BARNES, J., 2011, *Designing Public-Private Partnerships in Health*, Primer. Bethesda, MD: SHOPS Project, Abt Associates.
- CAVELTY, M. D. and SUTE, M., 2009, Public–Private Partnerships are no silver bullet: An expanded governance model for Critical Infrastructure Protection, *International Journal of Critical Infrastructure Protection*, 4 (2), pp. 179-187.
- CHISA , O. S., OJO, V. K., IKENI, N. O. and GAMBO, A. A. I., 2015, Public- Private Partnership (Ppp) As Catalyst for Sustainable Infrastructural Development (Effort of Rivers, Cross Rivers, Oyo and Lagos State Government), *International Journal of Engineering Science Invention*, 4 (2), February, pp. 53-69
- COLVERSON, S and PERERA,O., 2011, Sustainable Development: Is there a role for public–private partnerships? *International Institute for Sustainable Development Policy Brief*, OCTOBER. http://www.iisd.org/sites/default/files/publications/sust_markets_PB_PPP.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2017).
- ENGEL, E., FISCHER, R. and GALETOVIC, A., 2008, *Public-Private Partnerships: When and How*, http://www.dii.uchile.cl/~cea/sitedev/cea/www/download.php?file=documentos_trabajo/ASOCFILE120090128154604.pdf (Erişim Tarihi: 22.08.2017).
- FORRER, J. KEE, J. E., NEWCOMER, K. E. and BOYER, E., 2010, Public–Private Partnerships and the Public Accountability Question, *Public Administration Review* 70 (3) May-June, ss.475-484.
- FORRER, J., KEE, J., NEWCOMER, K. and FORRER, E. B., 2010, Public-Private Partnerships and the Public Accountability Question, *Public Administration Review*, 70, pp. 475-484.
- GÜZELSARI, S., 2009, Kamu - Özel Ortaklığı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme, B. ÖVGÜN (Editör), *Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform*, Ankara: A.Ü. S.B.F. Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yayın No: 5.

- HALL, D., 2015, *Why public-private partnerships don't work. The many advantages of the public alternative.* PSIRU
- KALKINMA BAKANLIĞI, 2016, *Dünyada ve Türkiye'de Kamu-Özellşbirliği Uygulamalarına İlişkin Gelişmeler* 2015, http://www.kalkinma.gov.tr/KamuOzellşbirliğiYayinlar/2_Password_Removed.pdf (Erişim Tarihi: 03.04.2015).
- KERMAN, U., ALTAN, Y., AKTEL, M. ve EKE, E., 2012, Sağlık Hizmetlerinde Kamu Özel Ortaklığı Uygulaması, *Süleyman Demirel Ün. İİBF Dergisi*, 17 (3), ss.1-23.
- KOPPENJAN, J., 2005, The formation of public-private partnerships: Lessons from nine transport infrastructure projects in the Netherlands. *Public Administration*, 83 (1), pp. 135-157
- KS, J., CHOWDHURY, A., SHARMA, K. and PLATZ, D., 2016, Public-Private Partnerships and the 2030 Agenda for Sustainable Development: Fit for purpose?, *DESA Working Paper*, No. 148 (ST/ESA/2016/DWP/148).
- LINDER, S. H., 1999, Coming to Terms With the Public-Private Partnership: A Gramer of Multiple Meanings, *The American Behavioral Scientist*, 43 (1), September, pp.35-51.
- NILESH A. P. and LAISHRAM, B., 2016, Public-Private Partnerships From Sustainability Perspective – A Critical Analysis of the Indian Case, *International Journal of Construction Management*, 16 (2), pp.161-174.
- OECD, 2007, Public Private Partnership (PPP): Definition and Context, *OECD Glossary of Statistical Terms*, <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=7315> (Erişim Tarihi: 22.08.2017)
- OXFAM., 2014, *A dangerous diversion. Will the IFC's flagship health PPP bankrupt Lesotho's Ministry of Health?*, Oxfam Briefing Note, <https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/bn-dangerous-diversion-lesotho-health-ppp-070414-en.pdf> (Erişim Tarihi: 11.09.2017).
- ÖZER, M. A., 2016, Sağlık Sektöründe Yeni Bir Hizmet Sunum Modeli: Kamu Özel Sektör Ortaklıkları, *SGD (Sosyal Güvenlik Dergisi)*, 6 (1), ss.9-38.
- PASCALE, V., 2012, *Corporate Social Responsibility, Conference on Public-Private Partnerships for Sustainable Development: Towards a Framework for Resource Extraction Industries*, Conference Report prepared by Susan Dodsworth, March 29-30.
- PATTBERG, P., BIERMANN, F., CHAN, S. and MERT, A. (Eds.), 2012, Introduction: Partnerships for Sustainable Development, *Public Private Partnerships for Sustainable Development: Emergence, Influence and Legitimacy*, Cheltenham/UK: Edward Elgar Publishing Limited, ISBN: 978-1-84980-930-6, pp.1-18,
- POWELL, J., 2016, *PPPs and the SDGs: Don't believe the hype*, PSIRU, London/UK.
- ROMERO, M. J., 2015, *What lies beneath? A critical assessment of public private partnerships and their impact on sustainable development*, European Network on Debt and Development, <http://www.eurodad.org/files/pdf/1546450-what-lies-beneath-a-critical-assessment-of-ppps-and-their-impact-on-sustainable-development-1450105297.pdf> (Erişim Tarihi: 11.09.2017)

- SADEGHI, A., BARATI, O., BASTANI, P. and ETEMADIAN, M., 2016, Strategies to Develop and Promote Public-Private Partnerships (Ppps) in the Provision of Hospital Services in Iran: A Qualitative Study, *Electronic Physician*, 8 (4), pp: 2208-2214.
- SADLER, B., 1988, *Impact assessment, development planning and international assistance in post Brundtland perspective*. Paper presented at: International Workshop on Impact Assessment for International Development, Vancouver.
- SAMUEL, C. and OSHANI, P., 2011, *Sustainable Development: Is There a Role for Public-Private Partnerships?* Winnipeg: International Institute for Sustainable Development.
- SARISU, A., 2008, Altyapı Yatırımlarında Kamu ve Özel Sektör İşbirlikleri-I, *Yaklaşım Dergisi*, 181 (Ocak), ss.199-205.
- SDG Fund Private Sector Advisory Group, 2017, <http://www.sdgfund.org/sdg-fund-private-sector-advisory-group> (Erişim Tarihi: 09.09.2017).
- THE WORLD BANK, 2017, *Infrastructure and Public Private Partnerships*, <http://www.worldbank.org/en/topic/publicprivatepartnerships/overview> (Erişim Tarihi: 09.09.2017)
- THE WORLD BANK., 2013, *Performance Standards for Private Sector Activities*, <https://policies.worldbank.org/sites/ppf3/PPFDocuments/090224b0822f7442.pdf> (Erişim Tarihi: 21.08.2017).
- TREBILCOCK, M. and ROSENSTOCK, M., 2013, *Infrastructure PPPs in the developing world: lessons from recent experience*. University of Toronto Faculty of Law, <http://www.iilj.org/wp-content/uploads/2017/02/Trebilcock-Infrastructure-public-private-partnerships-in-the-developing-world-2003.pdf> (Erişim Tarihi: 11.09.2017).
- UNDP Türkiye, 2017, *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*, <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2017).
- UNECE (United Nations Economic Commission for Europe), 2004, *Governance in Public Private Partnerships for Infrastructure Development*. Geneva: United Nations, www.unece.org/ie/ppp (Erişim Tarihi: 01.10.2017)
- UNECE PPP Business Advisory Board, 2015, *Present. Implementing PPP solutions to promote the United Nations Sustainable Development Goals*, https://www.unece.org/fileadmin/DAM/ceci/publications/BAB_Brochure.pdf (Erişim Tarihi: 09.09.2017)
- UNECE, 2016, *Promoting People first Public-Private Partnerships (PPPs) for the UN SDGs*, Inter-Agency Task Force on Financing For Development Issue Brief Series, July.
- United Nations Economic Commission for Europe, 2015, *List of PPP Standards in support of the United Nations Sustainable Development Goals*, UN.
- WastePortal, 2017, *Public Private Partnerships (PPP) for Sustainable Development*, <http://wasteportal.net/fr/node/604> (Erişim Tarihi: 01.09.2017).
- WCED (World Commission on Environment and Development), 1987, *Report of the World Commission on Environment and Development: our common future*. New York: World Commission on Environment and Development, United Nations.

JOURNAL OF AWARENESS

WORLD BANK GROUP - PPPIRC, 2017, *About Public Private Partnerships*, <https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/about-public-private-partnerships> (Erişim Tarihi: 02.09.2017)

WORLD BANK INSTITUTE, 2012, *Public-Private Partnerships - Reference Guide Version 1.0*, World Bank Publication.

YILMAZ, F. Y. ve KARAKAŞ, D. G., 2011, Sağlıkta Kamu zel Ortaklığı'nın Yapısal/Konjonktürel ve Türkiye'ye özgü Nedenleri, *Sağlık Alanında Kamu-zel Ortaklığı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 6-7 Mayıs, ss.235-245.

DILTHEY, HERMENEUTİK VE TOPLUM BİLİMLERİ

Türkan Fırıncı ORMAN

Yrd. Doç. Dr. , Başkent Üniversitesi, turkanfirinci@gmail.com

ÖZET

Pozitivizmin yöntem birliği düşüncesine karşı çıkararak bilimsel yöntemin bir ideal olarak görülmesine tepki gösteren tarih felsefesi görüşüyle anılan Dilthey, tarih bilgisini olanaklı kılan koşulların temelleriyle ve bu bağlamda tarihsel araştırmanın gerisinde yatan ilke ve dayanakları ortaya çıkararak sağlam bir tarih tasarımına ulaşmaya çalışmıştır. Dilthey'in tarih felsefesi anlayışı daha çok kültür çalışmaları ve felsefeyle ilgisinde tartışılmaktadır. Fakat toplum/insan bilimlerinin yöntemsel tartışmalarında da Dilthey'in ileri sürdüğü tarihsel metodun ve anlama kavramının merkezi bir önemi bulunmaktadır. Nitekim tarih ve sosyoloji arasındaki işbirliğinin sağlanmasındaki en büyük katkılardan biri Dilthey'den gelmiştir. Söz konusu bu çalışmada da büyük ölçüde, Dilthey'in tarih felsefesi, özellikle de tin bilimlerinin temeli olarak gördüğü tarihsel metodu, epistemolojisi ve kullandığı bazı terimlerle birlikte ele alınmaktadır. Öncelikle Dilthey'in düşüncelerini temellendirdiği epistemolojik bağlam ile önerdiği doğa bilimleri/ tin bilimleri ayrımı üzerinde durulmaktadır. Dilthey'in anlama metodu ile ilgili bazı tespitler doğrultusunda Dilthey'in dil, eleştirel anlama ve hermeneutik konusundaki düşünceleri de tartışma konusu yapılmaktadır. Bu çerçevede özellikle de objektivite (nesnellik) sorunu üzerinde durulmakta ve son olarak da Dilthey'in tarih felsefesi üzerine genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Toplum bilimleri, hermeneutik, nesnel tin, anlama, tarihsel metod.

DILTHEY, HERMENEUTICS, AND HUMAN SCIENCES

ABSTRACT

Dilthey, who is known for his philosophical view of history which reacts to the idea of the method unity of positivism and reacts to the scientific method as an ideal, tried to reach a solid history design by revealing the principles and reasons underlying the historical research. Dilthey's understanding of the philosophy of history is mostly discussed in relation to the cultural studies and philosophy. But in the methodological debates of social/human sciences, Dilthey's historical method and the concept of understanding have a central importance. Indeed, one of the greatest contributions to the co-operation between history and sociology came from Dilthey. In this paper, too, it is largely handled in this study together with Dilthey's historical philosophy, especially the historical method, epistemology, and some basic terms he uses as the basis of the sciences. First of all, it is focused on Dilthey's epistemological context and on his distinction between the natural sciences and human sciences. In the direction of Dilthey's method of understanding, Dilthey's thoughts on language, critical understanding and hermeneutics are also discussed. In this framework, especially the problem of objectivity is emphasized, and finally, Dilthey's philosophy of history is evaluated.

Key words: Human sciences, hermeneutics, objective spirit, understanding, historical method

I. GİRİŞ

Genellikle tarih felsefesi iki ana yaklaşım altında incelenmektedir. Bu yaklaşımlardan *geleneksel tarih felsefesi* diye adlandırılan yaklaşım, tarihi bir varlık alanı ve bir bütün olarak ele alır ve evrensel anlamda bir gerçekliği bulunan bazı ilkelerin üzerinde kurmaya çalışır. Bu tarih anlayışında, oluş ile değişmeler de bütünsel ve evrensel olarak anlaşılmaktadır. Bu ilk anlamıyla tarih felsefesi yapmış olan filozofların, insanlığın geçmişi karşısında evrenselci bir bakışla tarihsel olayları anlamlı ve anlaşılır bir biçimde kavramaya çalıştıkları söylenebilir. 18. Yüzyıla gelinmesiyle *kurgusal tarih felsefesi* olarak da anılmaya başlayan bu anlayışa Hegel, Marx, Spengler, Comte ve Mill gibi isimler dahil edilebilir. Çıkış noktaları her ne olursa olsun bu filozofların tarihe bakışları, tarihte doğa yasalarını andıran birtakım genelgeçer yasalar bulunduğu ilişkin görüşlerinde aynılışır. Buna göre tarih doğal bir süreçtir, rastlantılarla yönetilemez. Tarih felsefesi bu anlamda yasa koyucu bir nitelik sergilemektedir.

Tarih felsefesinde sözü edilen bir diğer yaklaşım *çözümleyici tarih felsefesi* de denen, tarihi bir bilgi alanı olarak ele alan yaklaşımdır. Tarih biliminin ve tarihçinin bilgi elde etme etkinliğini sorgular. Bu yönüyle çözümleyici yaklaşım, bir yandan tarihçinin bilgi etkinliğini sorgulamak isterken, diğer taraftan bir metodoloji eleştirisi olarak karşımıza gelir. Burada tarihsel bilginin koşullarını, tarihsel araştırmanın hangi ölçütlerle yapılması gerektiğiyle ilgili bir temellendirme çabası söz konusudur. Alman tarih okulunun etkisinde olan ve bu yaklaşıma dahil edilebilecek isimlerin başında, *eleştirel tarih felsefesi* de denen görüşleriyle Dilthey ve Simmel gibi isimler gelmektedir.

Tarih felsefesini 19. ve 20. Yüzyıldaki yeni görünümüne götüren en önemli gelişmelerin başında aydınlanma idealleri ve bununla paralel olarak doğa bilimlerindeki hızlı ve kararlı değişmeler gelmektedir. Tarihe ilişkin görüşünü hep nedensel açıklamalar yoluyla kanıtlamaya çalışan geleneksel tavır, doğa bilimlerinin gelişmesinin etkisiyle, ortaçağdan kalma metafizik ve teolojik kaynaklı öğelerden giderek sıyrılmıştır. Bunun sonucu olarak ise 19. Yüzyılda gelişen pozitivistin etkisiyle indirgemeci ve tek-tipleştirici bir bilim anlayışı

ortaya çıkmıştır. Bu döneme kadar doğa bilimleri ile toplum bilimleri arasında metodolojik bir farklılık görülmemektedir. Fakat buna karşılık, tarihsel ile toplumsal olanı, insanın kendisinin kurup içinde yaşadığı bir tinsel alan olarak anlayan, toplum bilimlerini doğa bilimlerinden yöntemleri bakımından da ayrı gören bir anti-pozitivist bakış açısı ortaya çıkmıştır.

İşte, pozitivist yöntemin birliği düşüncesine karşı çıkararak bilimsel yöntemin bir ideal olarak görülmesine tepki gösteren tarih felsefesi görüşüyle anılan Dilthey, tarih bilgisini olanaklı kılan koşulların temelleriyle ve bu bağlamda tarihsel araştırmanın gerisinde yatan ilke ve dayanakları ortaya çıkararak sağlam bir tarih tasarımına ulaşmaya çalışmıştır. Böylece 19. Yüzyılda doğa bilimlerinin yöntemi olarak *açıklama* kavramı ön plana çıkarırken, bu pozitivist görüşe eleştiri olarak ise *anlama* etkinliğinin yöntem olarak benimsendiği bir insan bilimleri anlayışı ortaya atılmıştır. Pozitivizme duyulan tepki bu dönemde öyle büyüktü ki, insan bilimlerini doğa bilimlerinin gölgesinden kurtarma çabası, doğa bilimine ait ne varsa ona savaş açmak gerektiğini düşündürmekteydi. Gerçekten de bu iki farklı anlayış günümüzde de sosyal bilimlerdeki en önemli tartışmalardan birini, anlama karşısında nedensellik tartışmasının temelinde yer almaktadır. Bu tartışma bilimsel yöntem konusundaki kabulleri de belirlemektedir (Little, 1995).

Dilthey'in tarih felsefesi anlayışı toplum/insan bilimlerinin yöntemsel tartışmalarında da önemli görülmektedir. Özellikle de tarihsel metot ve anlama kavramı merkezidir. Bu konuyla ilgili örneğin Giddens, Dilthey'in düşüncelerinin etnometodolojiye katkılarını vurgulamakta, Prus ise Dilthey'in nitel, etnografik, fenomenolojik sosyolojinin ve sembolik etkileşimci yaklaşımın bir bakıma temellerini attığını ileri sürmektedir (Bakker, 2009: 45). Tyrell (2010: 102) ise Dilthey'in tarih ve sosyoloji arasındaki işbirliği ve etkileşimi sağlayan en büyük isim olduğuna özellikle işaret etmektedir. Bu açıdan Dilthey'in tarih felsefesinde anlama kavramını irdelenen felsefede olduğu kadar insan bilimleri açısından da önem taşımaktadır. Böylece bu çalışmada da Dilthey'in tarih felsefesi, özellikle de tin bilimlerinin temeli olarak gördüğü tarihsel metodu, epistemolojisi ve kullandığı temel kavramlarla birlikte ele alınmaktadır. Öncelikle Dilthey'in düşüncelerini temellendirdiği epistemolojik bağlam ile önerdiği doğa bilimleri/tin bilimleri ayrımı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, anlama metodu çerçevesinde Dilthey'in dil, eleştirel anlama ve hermeneutik konusundaki düşünceleri tartışma konusu yapılmaktadır. Bu çerçevede özellikle de objektivite (nesnellik) sorunu üzerinde durulmakta ve son olarak da Dilthey'in tarih felsefesi üzerine genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

II. EPİSTEMOLOJİK BAĞLAM

Dilthey'in araştırdığı tarih, politik ve kuramsal bir tarih değil, düşünce tarihidir. Söz konusu bu tarih, özellikle Avrupa'nın ve öncelikle de Alman düşüncesinin ve kültürünün Rönesans ile Reform'dan Kant sonrası döneme kadar olan farklı aşamalarının tarihidir. Dilthey'a göre felsefe özsel olarak insan aklına, içeriğine yönelik bir çalışmadır; merkezi ise mantık ile epistemolojidir. Dilthey her zaman, bilgide, deneyimin (experience) ötesine geçemeyeceğimiz konusunda Kant'a katılmıştır. Fakat daha temelde deneyime ilişkin kişisel fikirlerinde farklılaşırlar. Kant, insan deneyimini, anlamının soyut a priori kategorilerine dayandırmaktadır. Dilthey bu görüşü aşırı soyut ve sırf mantıksal olarak nitelendirir. Yine de bu yaklaşım, felsefede transendental yaklaşımın temel sorunlarından biri olarak deneyim nasıl olanaklıdır? sorusunu hatırlatır (Dilthey 1998). Buna göre, yeniçağın bilgi kuramı, özellikle Kant'la birlikte doğa bilimsel bilginin olanak ve sınırlarını oldukça yetkin biçimde çözümleyen bir saf akıl eleştirisi geliştirmiştir. Bu nedenle tin bilimlerine temel oluşturacak

olan epistemoloji de, öncelikle bir tarihsel akıl eleştirisine tabi tutulmalıdır (Özlem 2004:187). Dilthey'in ünlü yapıtı, *Tin Bilimlerine Giriş*'te ele aldığı tarihsel aklın eleştirisi, doğrudan doğruya Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'ne gönderme yapmaktadır.

Dilthey (1999:13), Tarihçi Okul'da empirik bir gözlem tarzının egemen olduğunu, ayrıca onun bugüne kadar, kendi teorik yapısının gelişiminde de yetersiz kaldığını düşünür. Böylece tarihsel fenomenlerin değerlendirilmesinde, tarihsel/tinsel olanla ilgili bir temellendirme için güvenilir bir bilgiye ulaşmak yolunda ciddi engeller olduğu ve bu bakımdan felsefi bir temellendirmeye gerek olduğunu ileri sürmüştür. Dilthey, "*Tarihçi Okulda epistemoloji ile psikoloji arasındaki ilişkinin kurulamadığını*" söyler (1999:14). İşte bu nedenle tin bilimlerine bir temel kazandırmak gerektiğini düşünür.

Dilthey'e göre her bilim deney bilimidir. Modern bilimin de çıkış noktası şüphesiz deneydir. Locke, Hume ve Kant'ın epistemolojist bakışlarındaki bilen öznenin konumu; duyumlama ve tasarımlama öğeleriyle belirlenir. Dilthey ise insanı tarihsel ve psikolojik açıdan ele aldığını vurgular. Bilginin ve bilgi kavramlarının sadece algı, tasarım ve düşünce ile ilgili olmadığını göstermeye çalışan Dilthey (1999:18) buna karşılık bilen öznenin isteme, arzulama, heyecan, duygulanma, sempati, antipati, amaç koyma, değer verme, değerlendirme gibi birtakım psişik yönlerine dikkati çeker.

Dilthey, psikolojiyi tin bilimleri için temel olarak düşünmekle birlikte, dönemindeki empirik- pozitivist psikolojinin pek çok yönünü belirlemeye çalışır; onu çok biçimci ve bireyselci olduğu yönünde ise eleştirir (Özlem 1998:86-87). Buna göre, geleneksel psikoloji metot olarak doğa bilimlerine öykünmektedir. Ayrıca, tinsel yaşamın zenginliğini gözden kaçırmaz. Bu yönüyle de psikoloji bir reformu gerekli kılmaktadır.

Öte taraftan tarihsel/sosyal realitenin bilgisi insan bilimleri sayesinde elde edilir. Fakat, öncelikle insan bilimlerine ait hakikatlerin realiteyle olan ilişkisinin farkındalığı gerekmektedir; hangi tikel içeriği açıkladıkları ve bu realiteden hangi hakikatlerin soyutlanarak elde edildiğine ilişkin farkındalık. Ancak böylesi bir bilinç, insan bilimlerinin kavramlarını ve temel savlarının kanıtlarını tüm açıklığıyla ortaya koyabilir (Dilthey 1998). Bunun gerçekleşebilmesi için insan bilimlerine epistemolojik bir temel kazandırmak gerektiğini düşünen Dilthey (1998), epistemolojik temel ile insan bilimleri arasındaki içsel bağlantıyı veren yeni bir mantık sayesinde ise, bilgimizin eski metafizik yapısı yerine, modern bilimlere ait modern bir içsel yapının ortaya çıktığını söyler.

Buna göre Dilthey'in önerdiği psikoloji, bilinci atomlaştırmayan, parçalamayan bir psikolojidir. Aksine bu yeni psikoloji tin hayatını kendi bütünlüğü içinde betimleyecektir. Bu yönüyle tinsel yaşama ilişkin elde edilecek olan bilginin anlaşılmasında çeşitli kavramlar sağlayacak olan psikoloji, tarihsel/tinsel yaşamı bütüncül olarak ele alacaktır (Birand 1998:20). Dilthey'a göre bu psikoloji tin bilimleri için bir temel oluşturur (Dilthey 1999). Başka bir deyişle, psikolojinin bize verdiği hakikatler söz konusu bu temeli sağlayacaktır. Böylece anlayıcı bir psikoloji anlama metoduna destek olmalıdır. "*Nasıl matematik doğa bilimlerinin özü ise, o da öylece tin bilimlerinin özü olacaktır*" (Birand 1998:21). Fakat psikoloji, ancak kendi konusunu, içinde yaşadığı tarihsel ve sosyal bütünün bir parçası olarak ele aldığı anda tin bilimlerine temel olabilir (Birand 1998:47). Denebilir ki Dilthey'in anlayıcı psikolojisi daha çok, tarih biliminin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştur ve yapılandırıcı değildir. Buna karşılık açıklayıcı (geleneksel) psikoloji ise tin yaşamıyla ilgili olan bütün verileri, çağrışım, birleştirme ve anlama gibi yaşantıları inceleyerek bunlardan yola çıkarak kurmaya, yapılandırmaya çalışır (Birand 1998:34-36).

III. DOĞA BİLİMLERİ KARŞISINDA TİN BİLİMLERİ

Dilthey'in metodolojisi tin bilimlerine ilişkindir. Dilthey, tarihsel/toplumsal gerçekliği konu alan bilimlerin tümüne birden *tin bilimleri* adını vermiştir. “*Tin bilimi kavramı, bu bilimleri bir bütün olarak kurma olanağı sağlar; bu bütünün doğa bilimleri karşısındaki sınırları, en sonunda, ancak yine bu bilimlerin ortaya koydukları yapıtlar içerisinden ortaya konup aydınlatılabilir*” (Dilthey 1999:25). Bu düşüncelerine koşut olarak Dilthey, doğa bilimlerinin tin bilimlerinden metodolojik bakımdan da farklılaştıklarını söyler. Dilthey'a göre tarihsel/eleştirel metot ile pozitivist bilim metodu, farklı iki bilim anlayışını da beraberinde getirir. Fakat, pozitivist metot bilim kavramını doğa bilimsel bir çerçevede ele almış ve yine doğa bilimsel ilkelere uygun düşen bir anlayışa göre bilimi yorumlayarak, neyin bilim olup olmadığı konusunda hüküm vermiştir.

Dilthey'a göre bilme olanağını veren, insanlık içerisinde tarihsel olarak gelişmiş olan şeyler, yani tinsel olgulardır. Buna göre, tarih ve toplum bilimlerinin konusu olan tinsel dünya, her şeyden önce, üzerinde hakimiyet kurulacak bir gerçeklik değil, tam tersine kavramanın gerçekleşeceği bir gerçekliktir. Böylece, deneyin kavrama karşısında ikincil konumda olduğu ve tinsel olgular bakımından ise deneye çok ender olarak bir araştırmada başvurulduğu söylenebilir (Dilthey 1999: 25-26). Fichte'nin de dediği gibi, insanın hisseden, isteyen, amaçlar koyan yanı, akıl sahibi olma yanından önce gelir. Şöyle ki, “*insanın sahip olduğu güçler içinde praxis daima theoria'dan önce gelir*” (Özlem 2004:181).

Dilthey (1999:26) düşünme ve bilme kapasitesinin a priori ya da a posteriori olduğunu söyleyen rasyonalist ya da empirist görüşlere ve son olarak da Kant'ın bunlar karşısındaki eleştirel yaklaşımına karşı çıkarak, bunların ancak ve sadece tarihsel olarak gelişmiş şeyler olduklarını belirtmekle bilginin yanında bilimi de tarihselleştirmektedir. İnsan, ona göre, kendini tarihle bilebilir; sadece tarih ona insanın ne olduğunu söyler.

Dilthey'a göre bilim, yöneldiği olgular topluluğu bakımından iki bölüme ayrılır: Doğal olgulara yönelen bilime *doğa bilimi* denmesine karşılık, ikincisi için konulmuş bir ad bulunmamaktadır. Dilthey bu ikincisini *tin bilimleri* olarak kavramlaştıracaktır: Bu terime yakın gibi görünen *toplum bilimleri, tarih bilimleri, kültür bilimleri* diye adlandırılan ve ifade etmeleri gereken nesnelereyle, çeşitli çevrelerce, çok dar bir ilişki içerisinde kullanılan ifadelerin tümüne, karşılık olarak önermektedir (Dilthey 1999). Dilthey'in tin ve doğa bilimleri arasındaki farklılığa olan vurgusu dikkat çekicidir. Buna göre biz fizik nesnelere oluşuna ve olma süreçlerine, toplumsal ve insansal düzlemde katıldığımız gibi katılamayız. Toplumsal ve insansal oluşlarda/süreçlerde kendimiz ile inceleme nesnemiz arasındaki duygusal anlama ilişkisi önem kazanır. Dilthey, tin bilimlerinin bilgisini böylece doğa bilimlerinin sahip olmadığı bir anlamda farklı bir bilgi olarak değerlendirir.

Ona göre, doğa bilimi açıklamada bulunurken, tin bilimi bu açıklamaları anlamaya çalışır (Birand, 1998). Doğa bilimlerinin konusu uzam ve zaman içinde, neden-sonuç ilişkilerine bağlı bir dünyayken, tin bilimlerinin konusu tinsel yaşamın ifadeleri ve bunların anlaşılmasıdır (Özlem 1998:94). Doğa biliminin kurduğu dünya, hipotetik bir kurgudur ve konusu olan gerçeklik tamamen homojen bir nitelik gösterir. Tin bilimlerinin birimleri ise tinseldir. Kendimiz tin bilimlerinin birimlerini oluştururuz. Burada, kendi içsel yapımızın kavranması söz konusudur. İçsel yapımızın kavranmasına ait elde ettiğimiz bilgileri, başkalarını anlamak için onlara yöneltiriz (transpozisyon). Örneğin, “*Rönesans insanının içsel*

hali ile benim halim arasında bir benzerlik olduğunu bizzat analogik çıkarım öğretmez, bu ancak empati ve anlama yoluyla sağlanabilir” (Dilthey 1999:39).

Bir diğer farklılık; doğa bilimlerinde homojenlik görülürken tin bilimlerinde heterojenlik vardır. Ayrıca tin bilimleri alanında, doğa bilimlerinin kesin deneysel yasaları yerine ancak empirik genellemelere ve bazı eğilimlere sahip olabiliriz. Fakat tin bilimleri de tarihin sonsuz olgularını anlamamızı sağlaması bakımından tipleştirme ve genellemeler yapma yoluna gider. Dilthey’a göre, bilimlerde tıpsel olanı görmek büyük bir öneme sahiptir. Buna göre *“tıpsel olanı görme, bir formdur”* (Dilthey 1999:41). Ona göre *“tip kavramı, bir sınıf içinde ön plana çıkmış ortak yönleri gösterir. Fakat bu ön plana çıkış zamana bağlı olarak değişir. Yani aynı sınıfın (a) ve (b) özellikleri (x) zamanında ön plana çıkmışken, (y) zamanında (d) ve (e) özellikleri ön plana çıkmış olabilir”* (Dilthey 1999:42). Başka bir deyişle, bu tıpsellik görelidir; sürekli değişir. Böylece burada başka bir ayrım söz konusu olur: Doğa bilimlerinin konusu olan fiziksel dünya başlangıçta tamamlanmıştır; olmuş-bitmiş bir dünyadır. Tin bilimleri kendi konularını tarihsel sürecin yüzlerce yıllık gelişimi içinde izlemek durumundadır. Bu bakımdan doğa bilimlerinde bu anlamda bir nesnellikten söz açılırken, tin bilimlerinde Dilthey’in deyişiyle bir *görelilikler kaosu* söz konusudur (Özlem 1998:95). Buna göre insanın doğası yoktur, tarihi vardır; onun varlığı tek değil pek çoktur ve çeşitlidir, öyle ki yere ve zamana göre değişir (Dilthey 1998).

Doğa bilimleri Dilthey’in içinde yaşadığı çağda değer yargılarından arınmış olarak kabul edilirdi. Tin bilimlerinin ise böyle bir iddiası yoktur. Buna karşın tin bilimleri, doğa bilimleri hiyerarşisinin bir devamı olarak görülemez. Çünkü tin bilimleri ve doğa bilimleri temelleri bakımından bir ve aynı şeylerdir; farklı temellere sahiptirler. Tin bilimleri nesnelere karşısına onları öncelediği düşünülen ilke, kural, teori ve yasalarla çıkan doğa bilimlerinin aksine, bilimin yaşamı önceleyemeyeceği gerçeğinin bilincindedirler (Dilthey 1999).

IV. ANLAMA METODU

Dilthey’a göre, tasarımılanan bir şey olarak dış dünya sadece bir fenomen olarak bilinebilir; fakat dış dünyanın gerçekliğini kanıtlayan öznenin bizzat kendisi, aynı özne için dış dünyaya göre daha kesindir. Dilthey bu konuda şunları söyler: *“Bizim isteyen-hisseden-amaçlayan neliğimiz, tümüyle bizden bir şey, bize ait olan bir şeydir ve bu nelik, bu haliyle, dış dünya gerçekliğinden daha kesin bir veridir”* (Dilthey 1999: 19). Buradaki kesinlik söz konusu neliğin tasarımılanan bir gerçeklikten önce, yaşanan bir gerçekliğe karşılık gelmesinden kaynaklanır. Böylece deneyim bize yeni bir ufuk açarak dış dünyayı da, yaşama bütünlüğümüz aracılığıyla verir (Dilthey 1999). Başka bir deyişle biz, dış dünyadaki neden-etki bağına ya da bu bağa göre oluşan süreci yeterince bilemeyiz. Diğer taraftan, neden ve etkiler hakkındaki tasarımlarımızın kendileri de, bizim kendi yaşamımızdan türeyen soyutlamalardır. Yani dış dünya, bizim yaşam bütünlüğümüz içinde verili haldedir. O halde tin bilimlerinin en önemli sorunlarından biri, bu bilimlerin grubunun nesnel olup olamayacağı sorusudur: Tin bilimlerinde nesnellikten söz edilebilir mi? Bu sorunu irdelemeden önce Dilthey’in tarih felsefesiyle ilgili olan temel kavramlarını tanımak yerinde olacaktır.

Dilthey’a göre, insan gibi yaşam da bir bütündür. Yaşam bütünlüğü ise, öznenin başkalarıyla olan ilişkilerinin bütününden başka bir şey değildir. Özne, kendisini yaşam bütünlüğü içinde başkalarıyla bir arada kavrar. Yaşama, tarihsel olarak oluşan bir şeydir ve tarihsellik ve doğadan farklı olarak tinsellik anlamına gelir (Akarsu 1979; Özlem 2004) Dilthey’a göre özne, tinsel olan şeylerin kökenini araştırırken kendisi hakkındaki bu öz-bilincin içerisinde bir irade özgürlüğü ve eylem sorumluluğu yakalar. Böylece sahip olduğu

bu olanaklarıyla kendisini doğadan tümünden farklılaşmış ve başkalaşmış bir şey olarak tanır. Burada ise özne için, kendi bilincinin olgusu olarak tinsellik oluşur. İnsanın bu bağımsızlığı sayesinde kendi olanaklarıyla bir yaşama amacı, bir değer alanı oluşur (Dilthey 1999: 29). Bu nedenle tarih de yaşamı araştıracaktır; yaşam, felsefenin hareket noktası olmalıdır. Böylece tin bilimlerinin metodu olarak Dilthey, *anlama metodunu* önermektedir. Bu noktada Dilthey'in anlama kavramını açmak gerekir.

Dilthey'in psikolojisinin hipotetik bir başlangıcı yoktur, bunun yerine bu psikoloji yaşantıya dayanır. Gerçekten de Dilthey bu kavramı hem içsel hem dışsal olan deneyimi kapsayacak biçimde geniş bir anlamda bir yaşam kategorisi olarak kabul eder. Kant'ın yaşantıyla ilgili olan teorisinde ise bizler, doğayı parçadan bütüne doğru, bütünü parçalarla yapılandırarak düzensiz bir biçimde anlarız. Kant'ın, yaşantımızın öz-bilincinin transendental birliğini koşul olarak gerektirdiği yollu düşüncesi, bizlerin hakiki, sezgisel bir öz- anlamaya sahip olduğumuz çıkarımını yapmaktan alıkoyar. Kant'a göre kendi iç deneyimimiz dışsal deneyimimiz gibi fenomenaldir ve kendilik bilgimiz anlama yeteneğimizin dağılık karakterine bağlıdır. İşte Dilthey (1979), doğalcı ve değişmez karakterli olan bu türden bir anlamaya karşı çıkarak daha dinamik ve tarihsel olarak gelişime açık olan bir anlama önerir. Yaşantıya dayanan psişik hayatı anlamada sezgisel olan esastır ve bütünden parçalara ilerleme vardır. Bu nedenle denebilir ki anlama, Dilthey'in tarih felsefesinde en merkezi kavramıdır.

Dilthey'a göre, anlama ve yorumlama, tin bilimlerinde kullanılan yöntemlerdir. Kendi düşüncelerimizi de kapsamak üzere düşünceye ilişkin bilgimiz, düşüncelerin kendilerini ifade ettiği yollara bağlıdır. Her yaşanmış deneyim bilişsel, duygusal etkinlik mutlaka bir ifade biçimiyle aktarılır. Bu, sadece içsel bir ifade tarzını değil, aynı zamanda sözcükler, jestler ve mimiklerle sıradan ifade tarzını da içerir. Dilthey'a göre, *“diğer kişilerin ifade ve yansıtılmalarının, dışavurumlarının yorumlanması çok değişik şekillerde, böyle bir dışavurumun ait olduğu bağlamın bilgisine veya bu dışavurumlar üzerine refleksyona başvurmadan, çoğu durumda, onların temelinde yatan psişik yaşam tipine dayanılarak yapılır”* (Dilthey 1999: 36).

Anlama yöntemi, duylara dıştan verili olan işaretler aracılığıyla içsel gerçekliğin bilinmesini sağlayan yöntemdir. *“Anlamayı ise, duysal olarak verili işaretlerden hareketle, ifadesi bizzat bu işaretlerden ibaret bir şey olarak psişik olanı tanıdığımız süreç”* olarak gören Dilthey (1999:87) bu anlamamanın bir çocuğun agulamasına yönelik olabileceği gibi, Shakespeare'in Hamlet'ine veya Kant'ın Saf Aklın Eleştirisi'ne yönelik olabileceğini vurgularken; heykelde, müzik biçimlerinde, seslerde, jestlerde ya da yazılı metinlerde ve ekonomik düzenlerde olsun, hepsinde ortak olanın insan tını olduğunu göstermeye çalışır. Dilthey (1997) verilmiş olanın her zaman yaşam ifadeleri olduğunu söyleyerek, bunların duyu dünyasında tinin ifadesi olarak ortaya çıktığını, böylece tını bilmemizi sağladıklarını söyler.

Anlamamanın türü ve onun ne demeye geldiği, yaşam ifadelerinin sınıfına göre değişiklik gösterir. Bunlar arasından kavramlar, yargılar ve daha kapsamlı düşünce yapıları ilk sınıfı oluştururlar. Yargı, onu hem bildiren kişi için hem de onu anlayan için aynıdır; yargı birinden ötekine değişmeksizin taşınır/aktarılır. Mantıksal bakımdan mükemmel olan her düşünce bağlamı için bu, anlamamanın spesifik karakterini belirler. Anlama burada, her bir bağlamda kendisi aynı olan bir saf düşünce içeriğine odaklanmıştır ve böylece burada anlama, başka yaşam ifadelerinde olduğundan daha tamdır. Aynı zamanda, bu nedenle bu türden bir anlama, tinsel yaşamın zenginliği ve onun artalanı arasındaki ilişki konusunda anlayan kişiye hiçbir şey söylemez (Dilthey 1997).

Yaşam ifadelerinin farklı bir sınıfını ise eylemler oluşturur. Bir eylem bilgi verme niyetinden kaynaklanmaz, fakat bilgi eylemin kendi amacıyla olan ilişkisinden kaynağını alır ve aktarılır. Bu şekilde ifade edilen eylemin, tinsel olanla ilişkisi sürekli ve olası tinsel durumları görmemizi sağlar. Kendini yaşam bağlamının artalanından ayıran eylem, belirleme itkisiyle, yaşamın zenginliğinden dışına, yaşamın belirliliğinin içine hareket eder ve durumların, amaç, anlam ve yaşam bağlamının eylemde nasıl birleştiğiyle ilgili bir açıklama da bulunmaksızın, bunların kendi kaynağını buldukları iç alanla ilgili geniş bir tanımlama yapmak olanaklı değildir (Dilthey 1997).

Böylece yaşantı ifadelerinin kaynağını aldığı yaşam ile onu kavrayan anlama arasında özel bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Yaşantı ifadeleri doğru ya da yanlış yargılarıyla değil de, gerçeğe uygunluk ya da uymamazlık yargılarıyla ifade edilirler (Dilthey 1997). Çünkü ancak riya, gerçeği gizleme, yalan ve aldatma ifade ile ifade edilmiş tinsel anlam arasındaki ilişkiyi kesinleştirir. *“Tarihin akışı içinde ortaya çıkıp gelişen tinsel kurum ve oluşumlar, tarihsel ve sosyal gerçeklik içinde nesnelleşen, yaşantının ifadeleridirler”* (Birand 1998: 23). Bu nedenle dünyanın kavranması bir anlama metodunu gerekli kılar.

Dilthey’a göre anlama, verilen hayat işaretlerinden, bunlarla ilgili olan psişik bütünü kavramadır. Kendimizi bir başkasına ait olan yaşantı bağıllığı içinde kavramaya çalışmak, içsel olarak gerçekleşir; yani, öznel gerçeklik içinde ortaya çıkar. İç deneyimde verilmiş olan söz konusu bu olgular kültür sistemlerinde nesnelleşir. Sonra bunlar, tinsel yapılarıdaki ortaklaşalıklar yoluyla, yeniden yaşanılarak anlaşılırlar. Tin bilimlerinin olguları doğrudan iç deneyimde, yani yaşantıda verildiklerinden burada anlama; ancak kendi varlığımızın öznel sınırlarından dışarı taşmak, kendi olanaklarımızı aşır başkalarının tin durumlarını içten yaşamak ve bu nedenle de bir tür yeniden yaşamak olarak anlaşılır. Yeniden yaşama, başkası ile ilgili olan şeyleri yeniden kurmak anlamına gelir. Bu yeniden kurma ise ancak insanların ortaklaşa sahip oldukları psişik yapılar yoluyla olanaklıdır (Birand 1998:49). Fakat burada daha önce de belirlediğimiz gibi tin bilimlerinde nesnellik sorunu gündeme gelir. Anlamanın gerçekleşebilmesi için, anlayan (özne) ile anlaşılana (nesne) arasında ölçülü bir mesafe sağlayacak nesnel bir görüş noktasına ihtiyaç duyulmaktadır.

İşte Dilthey, söz konusu bu mesafeyi verecek olanın, aynı zamanda İnsan Bilimleri’nde bilgiyi olanaklı kılan şeyin *nesnel tin* olduğunu söyler. Nesnel tinde geçmiş, bizim için sürekli olan şimdidir. Nesnel tinin alanı toplumun meydana getirdiği ahlak, yasa, devlet, tin, bilim ve felsefe de dahil olmak üzere, yaşam biçiminden sistemin ekonomik formlarına kadar uzanır. Öyle ki, bir dahinin eseri de aynı zaman ve mekanda fikirlerin, duygusal yaşamın, ideallerin ortaklaşalığını temsil eder. Çocukluğumuzun erken yıllarından itibaren söz konusu bu nesnel tinden besleniriz. Nesnel tin ayrıca, başkalarının yaşam ifadelerini anlamada da bir araçtır. Tinin nesnelleşmesi, herkesten ortak bir şeyler içerir. Buna göre insanın amaçlılığı, düzenliliği ve değer-kararlılığı bizler için ortak olan şeylerdir. Böylece, *“yaşam ifadesi ile nesnel tin arasındaki ilişki bakımından (bu ortak bağlamda mevcut olan) yaşam ifadesine ait olan tinsel anlam, eşzamanlı olarak, ortak bağlam içerisinde tamlaşır (tamamlanır). Bir yargı, dilsel bir toplulukta, sözcüklerin anlamı, sözdizimi bakımından olduğu kadar gramatik formları bakımından da uyuşum içinde olduğundan anlaşılabilir”* (Dilthey 1977:127).

Dilthey, nesnel tiple ilgisinde anlamanın çeşitli derecelerinden söz açmaktadır. Buna göre anlamanın dereceleri öncelikle pratik yaşamın ilgisine bağlıdır. Burada, insanlar birbirlerini etkilemektedirler. Buna göre anlamanın ilk türü *basit anlama*’dır ve bunlar basit yaşam ifadelerini ale alırlar. Dilthey’in (1997) harflerle ilgili olan analogisinin mantığında bir

ifadenin kendisi ile onun ifade ettiği şey arasında sürekli bir ilişki olduğu gösterilir. Böylece ifade ile onda ifade edilen arasındaki temel ilişki basit anlama sürecine dayanır. Anlamanın *daha yüksek* formu olarak onun bir diğer türünden bahseden Dilthey, basit anlamayı ikincisinden ayıran en önemli özelliğın, anlamanın yüksek formunun tarihsel yorumlamaya dayanması olduğunu söyler. Basit anlamada süreç hızlı ve otomatiktir. Ayrıca kişinin ifadeleri, ses tonu, jestler, benim o kişiyi anlamama aracılık eden öğelerdir. Yüksek bir anlama sürecine yön veren ise bütünsel ilişkiler ağını hesaba katmamızı, nedensel ilişkileri değerlendirmemizi gerekli kılar.

Dilthey'a göre, verilmiş ifade ve bu ifadeyi anlayan arasındaki mesafede kesinsizlik ortaya çıkar ve bizler bu mesafenin üstesinden gelmeye çalışırız. Anlamanın yüksek formuna ilk geçiş, anlama, yaşam ifadesinin ve onda vurgulanan tinsel anlamın normal ilgisinden farklılaşması durumunda türetilir. Bu süreçte, anlamada güçlükler ya da çelişkiler ortaya çıkmışsa, anlayan anlamı test etme gereği duyar. Bu nedenle, anlayan, yaşam ifadesi ile onun içsel anlamı arasındaki ilişkide, mevcut olmayanla ilgili örnekleri anımsar (Dilthey 1997). Gerçekten de, bu süreçte dışsal olandan içsel olana ilerlemeyi belirleyen temel ilişki her şeyden önce, ifade ile onun ne ifade ettiği şey arasındaki ilişkidir.

Bu durumda anlama daima, onun bir nesnesi olarak kişisel/özel bir şeye sahiptir. Böylece Dilthey'in, yaşamda ya da yapıtta birlikte verilen tümevarımsal toplamdan (collection) ve bağlamdan (kişi ile yapı hesaba katılmaksızın), yani yaşamın bu yüksek formlarından anladığı şey; tüm bunların yaşamla olan ilişkisellikleridir. Burada Dilthey (1997), yaşantı ifadesi ile insanın kendini anlamasıyla ilgili çözümlemesinin sonucunda, en büyük değerın insan dünyası olduğu yargısına varır ve buna göre tarih tarih de işte bu dünyayı anlamak üzerine kuruludur.

Dilthey yaşantı halinin daima bizim kişiselliğimize bağlı olduğunu düşünmektedir. İçinde bulunduğumuz ortam da yaşantımızı etkiler. Böylece diğer kişilerin hal ve tavırları onların yaşantılarının kendi yaşamımızdaki yeniden üretimi sırasında tekrarlanır. Dilthey'in ifadesiyle; *"Her şeyden önce biz, bir diğer kişinin, bir yabancı halin anlaşılmasını bir analogik çıkarımla sağlayabiliriz. Bu çıkarım, dışsal olandan benzerlik yoluyla içsel olana giden bir çıkarımdır. Burada kendi yaşantımızdaki içselin dışsal dışavurumunun bir benzerini başkasında gözler, bu dışsal dışavurumdan başkasının içselliğine, onun yaşantılarına, benzetme yoluyla geçeriz"* (Dilthey 1999:36).

Fakat yeniden üretme sadece mantıksal işlemlerle, analogik çıkarımla gerçekleşmez. Çünkü yeniden üretim, Dilthey'a göre, yeniden yaşanandır ve tarihsel dünyanın kendisine salt mantıksal yoldan nüfuz etmek mümkün değildir (Dilthey 1999: 37). Dilthey burada tarihsel olanı anlamada empatinin rolüne dikkati çeker. Buna göre empati yeniden üretici/kurucu anlamada kendini gösterir. Anlama bir dereceye kadar sempatiye bağlıdır. Dilthey şu örneği verir: *"Örneğın bize hiçbir şekilde sempatik gelmeyen insanları pek öyle kolayca anlayamayız. Buna karşılık bir tiyatro sahnesi önünde oturduğumuzda sempatinin yeniden üretici anlamıyla yakınlığı kendini çok daha açık gösterir. Oyunu izlerken artık sadece tasarlamayız, sadece algılamayız; hatta oyun kahramanlarının psikik hallerini yeniden yaşarız (re-experiencing)"* (Dilthey 1999: 37). Bu örneğiyle Dilthey, empatiyi, akıl ile zihinselliğın önüne koyar. Açıkça izlendiği gibi Dilthey (1997), anlamanın en yüksek formları olarak, projeksiyon temelinde gerçekleşen *yeniden üretme/kurma* ve *yeniden yaşama* durumunu öne sürmektedir.

V. DİL, ELEŞTİREL ANLAMA VE HERMENEUTİK

Dilthey, içsel ve dışsal olan arasındaki ilişkiselliği de önemsemekten geri kalmaz. Bu nedenle son çalışmalarında düşünür, ifadelerin anlamını belirlemede yorumsamacı teoriyi, yani hermeneutiği önermiştir. Yorumsamacı teoride anlama, gerçeğin betiminden anlamın açıklanmasına doğru yol alır. Dilthey (1997), hatırlanacağı gibi yaşantı deneyimini saf içsel deneyimden ayrılmaktaydı ve yaşantı deneyiminin psikolojiye de yeni bir boyut kattığını düşünmekteydi. Dışsal olan ya da toplumsal boyut buna göre içsel olandan daha fazla vurgulanmaktadır. Dilthey (1999:85) toplumsallığa şu sözleriyle dikkati çeker: “*Ben her şeyden önce kendi tekilliğimi, ancak başkalarıyla karşılaştırdığım zaman deneyimliyorum; öyle ki ben, kendi tekilliğimi ancak, kendi varoluşumdan oluşan diğer kişilerden farklı olma bilinci sayesinde bilirim*”. Bu tanımdaki tin bilimlerinin nesnesi olarak görülen tekil ya da bireysel, sadece tekil insan ya da birey değil, aynı zamanda tekil bir dil, tekil bir kültür, tekil bir din, tekil bir sanat, tekil bir dönem anlamına da gelir. Bu anlamda tekillik, genel olarak insanın tinsel dünyasının tüm olgularına göndermede bulunmaktadır (Adugit, 2005: 251).

Dilthey’in metodunda dil, tin bilimleri ile tarih için gerekli olan temel malzemeyi sağlar. Ona göre dil, her dönemde anlamların taşıyıcı öğelerinin başında gelmiştir. Çünkü dil, her tarihsel dönemde anlamların taşıyıcılığını yapmıştır ve bu nedenle de her tarihsel dönemin kendini dışa vurduğu, nesnelleştiği ortamdır. Tin bilimlerinin temel nesnelere dilsel yapıtlardır ve bu nedenle yapılması gereken yazılı yapıtların yorumlanarak anlamlarının ortaya çıkarılmasıdır (Özlem 2004). Dilthey (1999: 89) bu konuda şunları söyler: “*Yazılı eserlerin tinsel yaşamı ve tarihi anlamamız bakımından ölçüye gelmez derecedeki büyük önemi, insanın içselliğinin kuşatımlı, kapsayıcı ve nesnel olarak anlaşılır ifade kalıbının sadece dilde bulunmasında yatar. Bu nedendir ki, anlama sanatı, kendi merkez noktasını, insan varoluşunun yazıya geçmiş terekisinin/kalıtının açılması veya yorumlanmasında bulur*”.

Tin bilimlerinin temeli olarak anlama, önemli ve sürekli olduğundan, her ne kadar geçmişini yeniden kurma ve yaşama kişisel bir dehayı gerektirse de bir teknik haline dönüşür. Dilthey, bu durumu tarihsel bilincin gelişmesine bağlar. Değişmez ve sürekli yaşam ifadelerinin nesnel oluşu onlara her zaman geri dönebilmemizi sağlar (Dilthey 1997). Başka bir deyişle, tarihsel/sosyal gerçeklik içinde nesnelleşmiş olan bir yapıt, canlı insanlarla ilgili davranışlar gibi değişmez, bundan dolayı her zaman ona geri dönülebilir (Birand 1998:68). Dilthey, değişmez yaşam ifadelerinin ustaca anlamasına *eleştirel anlama* (exegesis) demektedir. Bu nedenle insan yaşamı sadece dilde tam ve eksiksiz ifadesini bulur. Yorum sanatı filolojinin temeli olarak görülür ve bu sanatın teorik ifadesi ise hermeneutiktir.

Dilthey’a (1997) göre, bir çağa ait olan şeyler, o çağın ilgilerinin etkisiyle meydana gelir; çabuk bozulan ve yok olan şeylere ilişkin yorum da bu perspektifte değerlendirilir. Buna göre, pratik ilgilerin çatışması sonucunda ifadeler yanıltıcı olabilir. Böylece bir ifadenin yorumu da bakış açısına göre değişecektir. Fakat büyük yapıtlarda tinsel olan, yaratıcısından (sanatçı, yazar, şair vb.) kopar ve bizler de böylece aldatmanın/yanıltmanın olmadığı bir alana ayak basarız. Gerçekte büyük yapıt, kendi yazarına yabancı olan bir tinsel içeriği temsil etmek istemez; aslında, böylesi bir yapıt yazarı hakkında hiçbir şey söylemek istemez. Bu yapıt kendi içinde gerçeğe uygunsuzsa aynı kalır; görülür ve süreklidir. Ayrıca, sanatsal geçerliliği ve anlaşılmasındaki kesinlik böylece olanaklı olur. Ne var ki tarihsel/sosyal gerçeklik içinde nesnelleşmiş olan her eser kendisine karşı daha sonraki jenerasyonlar tarafından takınılan tavra göre bir değer kazanır (Birand 1998:69). Bir eserin neyi gerçekleştirmek istediğinin bilinmesi durumunda dahi, onun ne demek istediğinin anlaşılması güç olabilir. İşte bu noktada yine Dilthey, teknik bir özellikte olduğunu düşündüğü eleştirel anlamaya işaret eder.

Eleştirel anlamayla Dilthey'in nesnellik anlayışı da doğrudan ilintilidir. Nesnellik zemininde bir başka problem de belirir: Nesnellik dendiğinde doğa bilimlerinde kullanıldığı anlamıyla bir genel-geçerlilikten söz edilip edilemeyeceği sorunu. Dilthey tarih dünyasındaki değişiklik ve çeşitlilikleri ile bunların içinden, tin yapısının yalnız her zaman aynı kalan formları ile ilgili olan bir alandan söz eder. Böylece temelde tin bilimlerini, bilimsel olmayan kişisel ve öznel yorumlamalardan ayırmaya çalışmaktadır (Birand 1998: 28). Yaptığı bu ayrımla Dilthey, tin bilimlerinin kesin ve genel geçer oldukları üzerinde ısrar eder. Fakat burada kastedilen genel-geçerlik doğa bilimlerinin anladığı anlamda değil, daha çok tarihsel olanı anlamada ortaya çıkan ve yeniden-yaşama olarak kavramlaştırdığı, temelinde içebakış ile empatiyi yerleştirdiği, anlamının yüksek formlarında ortaya çıkan genel-geçerliktir. Fakat, bu türden bir anlamada dahi, kesinliğin öznel bir kesinlik olduğu söylenebilir. Dilthey'in genel-geçerliğe yüklediği özel anlam dışında kalındığında, tam aksine genel-geçerliğin karşısında tarihsellikten söz edilmektedir; bu ikisi karşıt anlamlıdır (Özlem 2004:197).

Dilthey, empatik tarihsel anlayış evrensel olarak geçerli bir nesnellığe nasıl sahip olabilir? ya da tarihinin öznel deneyimi içerisinde zihinsel bir süreç nasıl bir zemin üzerinde geçerli bir yorum olarak tanınabilir? sorularına yanıt ararken, bu soruları metodolojik olarak değil, felsefi sorular olarak ele almaktadır. Bu sorulara Dilthey bir tarihinin zihninde başkalarının yeniden yaratılmış geçmiş deneyimlerinin geçerliliğini garanti eden ontolojik bir argümanla cevap verir (Bevir, 2007). Buna göre Dilthey, öznenin ve bilginin nesnesinin kimliğini belirtir. Bu görüşte anlama; yaşanmış tecrübenin tarihsel akışında gerçekleşen evrensel bir biliş biçimi olarak görülür ve bu bakımdan tarihsel yorumun öznesi ile nesnesi aynıdır.

Dilthey, yine de genel-geçer bir anlamaya ihtiyaç olduğunu düşünür. Bu nedenle bilimin verili bir zamandaki konumuyla belirlenmiş olan bir amaç altında kuralların bulunması, sınıflandırılması, son olarak da anlama analizi içinde kural koymak bakımından sağlam bir temele ihtiyaç vardır (Dilthey 1999:91). Ona göre, açılımının kurallarını bulmada yapılması gereken anlama analizidir ve burada anlama ile üretim (yapıt) arasındaki ilişki önem kazanır. Başka bir deyişle anlama, yalnızca, karşıda dilsel eserler bulunduğu zaman genel geçerliğe ulaşabilen bir açılmaya dönüşebilir (Dilthey 1999:108). Buna göre Dilthey, hermeneutiğin en temel görevinin de, tarih alanında açılımının genel-geçerliğini kuramsal olarak temellendirmek olduğunu ileri sürer. Tarihin tüm güvenilirliği de buna bağlıdır.

Dilthey'in insan bilimlerinin nesnelligi üzerindeki kuramsallaştırma çabasının istenen sonuçları vermediği ve bu tezlerin tartışmalı olduğu konusunda görüşler belirmiştir (Tool, 2007). Dilthey, doğa bilimlerinden aldığı metot ve nesnellik kavramlarına başvurduğu için amacından uzaklaşmış görünmektedir. Tin bilimlerinin bağımsız bir bilgi alanı olarak kuruluşuna yönelik her türden çabanın aslında doğa bilimlerinin metot anlayışını ve bakış tarzını terk etmesi gerektiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Adugit, 2005). Gerçekten de günümüzde insan bilimlerinde, nesnellik, gerçeklik ve ampirik standartların otoritesi kavramlarına, sosyal bilimlerin bazı eleştirmenleri tarafından ciddi olarak karşı çıkılmaktadır. Feminist eleştirmenler, sosyal bilimlerin kavram ve yöntemlerinin, toplumsal bilim bilgisinin nesnellliğini reddeden temel bir ataerkillik yansıttığını iddia etmektedir. Marksist eleştirmenler bazen sosyal bilimlerin, nesnelligi imkansız kılan bir burjuva dünya görüşüne girdiklerini ileri sürerler. Post-modernist yazarlar ise, sosyal bilimlerde hakikat ve objektiflik düşüncelerini küçümsemektedirler, bunun yerine çoklu söylemlerin ve bilgi / gücün kaygan kavramlarını tercih etmektedirler (Little, 1995).

VI.SONUÇ YERİNE

Son sözde, Dilthey'in tarih felsefesinin temel bir ayırmadan hareket ettiği söylenebilir: Doğal gerçeklik ile tarihsel gerçeklik ayırımı. Böylece doğa bilimleri, doğal gerçeklik alanıyla ilgiliyken; tin bilimleri ise, tarihsel gerçeklik alanıyla ilgilendirler. Doğa bilimlerinin yöntemi, nedenselliği gerektirir ve açıklayıcıdır. Buna karşılık tin bilimleri ancak öznel olarak bir anlama konusu olabilen değerleri, normları, ideleri ve bunların anlamlarını, kısacası tinsel gerçekliği ele almak durumundadırlar. Bu gerçeklik ise nicel değil nitel bir gerçekliktir. Gerçekten de Dilthey, insan bilimlerinin doğal bilimlerine kıyasla bazı avantajları olduğunu düşünür: İnsan bilimlerinin nesnesi duyuşsal bir görünüm değildir, gerçekliğin bilinç içinde yansıması da değildir, daha çok içten gelen bir gerçekliktir, içte tecrübe edilen bir tutarlılıktır (Dilthey ve Jameson, 1972: 231). Anlama sayesinde ki insanlar toplumda yaşayabilir, hareket edebilir ve iletişim kurabilir. Anlama, bireysel ve toplumsal yaşamın temel varsayımdır.

Vurgulanması gereken en önemli nokta ise, Dilthey'in doğa bilimleri - tin bilimleri ayırımının epistemolojik bir ayırım olduğudur (Habermas, 1996: 186;). Bu ayırımın temelinde doğa bilimlerinin doğadaki olgulara bakarken bir açıklama girişiminde bulunduğu; buna karşılık tin bilimlerinin ise insanı ve onun eylemlerini konu etmesi bakımından bunları anlama girişiminde bulunduğu söylenebilir. Başka bir deyişle tin bilimleri en temelde insanı ve insanın ürettiklerini anlamak ister (Acar Vanleene 2012). Açıklamada insanın bilen varlık olması ile yetinilirken, anlamının söz konusu olduğu tin bilimlerinde ise insan, sergilediği bilme edimlerinden fazlası olarak düşünülür.

Öte taraftan Dilthey, bilgi ve bilimi zamana/tarihe bağlı olmayan bir boyut içinde görmek isteyen epistemolojizmi tek yanlı bulur. Dilthey buna karşılık, bilginin temelinin epistemolojik değil, tarihsel olduğunu öne sürmüştür. Bilgi, ona göre, her tarihsel dönem ya da süreçte, o tarihsel dönem ya da sürecin özelliğini belirleyen tinselliğin, yani tarihin de bir ürünüdür. Birey, kendini ve evreni bağımsız ve özerk olarak asla tam olarak kavrayamaz; çünkü bireyin kendisi de tarih tarafından belirlenmiştir. İnsan kendini ve evreni ancak tarihe yönelen, anlayıcı bir metotla bilebilir. İşte Dilthey'in bu metodu hermeneutik geleneği takip eden toplum bilimleri üzerinde büyük etkiler bırakmıştır. Son sözde denebilir ki tin bilimlerinin metodu olarak hermeneutiği öneren Dilthey'in tarih tasarımı ve kuşkusuz ki insan bilimlerinin metodoloji tartışmalarında anlamının önemi büyüktür.

JOURNAL OF AWARENESS

KAYNAKÇA

- ACAR VANLEENE, S. M., 2012, Wilhelm Dilthey'de Anlama Üzerine, *DTCF Dergisi*, 52 (1), 159-171.
- ADUGİT, Y., 2005, Dilthey'de Tin Bilimlerinin Temellendirilmesi ve Sorunları, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2): 245-260.
- AKARAU, B., 1979, *Çağdaş Felsefe Akımları*, İstanbul: M.E.B. Yay.
- BAKKER J. I. H., 2009, Wilhelm Dilthey: Classical sociological theorist. *Quarterly Journal of Ideology*, 22 (1&2): 43-82.
- BEVIR, M., 2007, Introduction: Historical Understanding and the Human Sciences, *Journal of the Philosophy of History*, (1), 259-270.
- BİRAND, K. 1998, *Kamuran Birand Külliyyatı*, Akçağ Yay., Ankara.
- DILTHEY, W., 1997, *Descriptive Psychology and Historical Understanding*, Trans. Richard M. Zaner & Kenneth L. Heiges, Martinus Nijhoff The Hague, Netherlands.
- DILTHEY, W., 1998, *Introduction to the Human Sciences*, Trans. Ramon J. Betanzos, Wayne State University Press, Detroit.
- DILTHEY, W., 1999, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, Çev. Doğan Özlem, Paradigma Yay., İstanbul.
- DILTHEY, W. and JAMESON, F., 1972, The Rise of Hermeneutics, *New Literary History*, 3 (2), 229-244, <http://www.jstor.org/stable/468313>, [Accessed: 25/06/2016]
- HABERMAS, J., 1996, Dilthey'in Anlama Kuramı: Ben Özdeşliği ve Dilsel İletişim, *Metinlerle Hermeneutik Dersleri*. çev & ed. Doğan Özlem, ss.185- 206, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- LITTLE, D., 1995, Anthropology Newsletter, *Objectivity, Truth, and Method: A Philosopher's Perspective on the Social Sciences Commentary*. [pdf] <http://www-personal.umd.umich.edu/~delittle/resources/anthnew3.pdf> [Accessed: 18/01/2017]
- TOOL, A., 2007, Wilhelm Dilthey On the Objectivity of Knowledge in Human Sciences, *TRAMES*, 11(61/56) 1, 13-14.
- TYRELL, H., 2010, History and Sociology – The First Century From Ranke to Weber, *Inter Disciplines*, (1), 94-111.
- ÖZLEM, D., 1998, *Bilim, Tarih ve Yorum*, İnkılap Yay., İstanbul.
- ÖZLEM, D., 2004, *Tarih Felsefesi*, İnkılap Yay., İstanbul.

JOURNAL OF AWARENESS

ŞERİF MARDİN'İN TÜRK TOPLUM YAPISINI ANALİZ YÖNTEMİ

Serkan YORGANCILAR

Öğr. Gör. , Gazi Üniversitesi, serkanyorgancilar@gmail.com

ÖZET

Geçtiğimiz günlerde kaybettiğimiz sosyal bilimci Şerif Mardin, Türk toplum yapısını analiz etmede kendi dönemi için öncü sayılabilecek yeni kavramsal modellemeler üzerine çalışmış bir bilim insanıdır. Şerif Mardin'in Türk modernleşme süreci içerisinde en sorunlu alanlardan biri olmayı sürdüren din-devlet ve merkez-çevre gerilimleri üzerine oturttuğu bu kavramsal modelleme temellerini nasıl yaşanan sürece uyarladığını irdelemeye çalışacağım. Mardin'in ortaya koyduğu çalışmalar kendi deyimiyle siyaset bilimine hizmet ettiği gibi Türk düşünce tarihine de önemli katkılarda bulunmuştur. Şerif Mardin'in Türk siyasi toplumsal yapısını anlamaya yönelik çalışmalarına, toplumsal değişimin ve gelişiminin evreleri hakkında yapmış olduğu yorumlara da çalışmamızda yer vererek Türkiye'nin son yirmi yıllık süreci de bu kapsamda değerlendirilecektir.

Şerif Mardin'in düşünce dünyasını da çözümlenmeye çalışacağım bu makalede, Mardin Kasımiyye Medreseleri gibi ilim insanları, din adamları ve sağlam düşünürler çıkarmış bir aile geleneğinden de geliyor olmasının etkisi ile birlikte akademik çalışmalarını Türkiye'de yaşanan sıcak tartışmaların uzağında ABD'de sürdürmüş olmasının da onun çalışmalarının özgün olmasında temel bir nokta olduğunun altı çizilecektir. 1962'de doktora tezi ve ilk kitabına da isim olan Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu ile başlayıp Jön Türklerin Siyasi Fikirleri eserleri ile Osmanlı Türk dünyasını yeniden yorumlamaya çalışmıştır. Bu anlama çabası da dönemi için başarılı olmuş hatta günümüzde de bu çalışmalar değerlerini korumaktadır. Mardin, Din ve İdeoloji kitabının yayınlanması sonrasında açık bir biçimde ortaya koyduğu gibi Türkiye'yi anlama ve yorumlama çabası eleştirel düşünce ve

metodolojik bir sosyal bilimler yaklaşımının sonucu olarak Cumhuriyet Türkiye'sinin en netameli konularına giriş yapıyordu.

Aslında Mardin, Osmanlı toplumsal yapısının Cumhuriyet Türkiye'sinde de içerik ve biçim değiştirerek birçok sürekliliklerin olduğunu altını sık sık çiziyordu. Bununla birlikte ise o, Türkiye'de sosyal bilimler yönetiminin de nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak metinlerinde son derece önemli bilgiler veriyordu. Makalem, birinci bölümde Şerif Mardin'in düşünce dünyasını anlamaya yönelik bir bakış açısı arayışı ile başlayacak ve ikinci bölümde de birinci bölüme ilave olarak merkez-çevre ve din-devlet ilişkilerini onun yöntemiyle irdelemeye çalışacaktır. Son bölüm ise bu kavramsal tartışmaların Türk düşünce dünyasında nasıl bir etkiye sebep olduğu ile noktalanacaktır.

THE METHOD OF ANALYSIS OF TURKISH SOCIETY STRUCTURE BY SERIF MARDIN

ABSTRACT

The well-known social scientist Serif Mardin, who died recently, studied and analyzed Turkish society structure via new and modern conceptual modellings. These modellings have made him a pioneering scientist during his own period. He studied religion-state and centre-priphery concepts that are believed to be one of the problematic areas in the course of Turkish Modernization. Therefore, he bases the study of conceptual modellings on these two contradictive concepts. In this paper, I aim to address how Serif Mardin pictures and phases above-mentioned concepts in ongoing modern Turkish life. Unsurprisingly, his studies made great contributions to the political science studies worldwide and the Turkish intellectual history. The late twenty years of Turkish society is being examined in this paper in the light of Serif Mardin's analysis. This analysis covers his words on the phases of the Turkish social changes and developments and the structure of Turkish political society.

In this paper, I will try to analyze Serif Mardin's mentality by laying stress on the uniqueness of his studies. Looking back at his family line, Serif Mardin is a member of a deep-rooted family tradition that brought up many philosophers and religious scholars in Kasimiye Madrasah. Besides this, he continued his academic studies in the USA far away from the tension of Turkish political life in Turkey. These two states have an impact on his distinctiveness. In 1962, he published his doctoral thesis as his first book named 'The Genesis of New Ottoman Thought'. Later, he published his second book the 'Continuity and Change in the Ideas of the Young Turks'. According to Mardin, in order to understand and interpret the structure of Turkish society, -the toughest and the most controversial topics needed to be analyzed.

Mardin believed that the Turkish social structure of the Republic of Turkey was a continuation of the social structure in the Ottoman Empire. Furthermore, he also focused on how social sciences methods should be in Turkey. This paper consists of three parts. In part one, his system of thoughts is analyzed. In part two, religion-state and centre-priphery concepts are discussed. In part three, the influence of these concepts on Turkish intellectual life is discussed.

Key Words: *Centre, Priphery, Non Governmental Organization, İslam, Turkish Society Structure*

ŞERİF MARDİN'İN DÜŞÜNCE DÜNYASI

Osmanlı İmparatorluğunun son bulmasının ardından yeni kurulan Genç Cumhuriyet, henüz büyük savaşlardan çıkmış olmanın da vermiş olduğu sosyal ve ekonomik durgunluklara rağmen, bir çok köklü değişimi yapmayı başarmıştır. İmparatorluktan Cumhuriyete geçişle birlikte meydana gelen bu köklü değişimleri anlamaya ve yorumlamaya yönelik birbirinden farklı sayısız bakış açısı mevcuttur. İç siyasette meydana gelen değişim ve dönüşümler de zamansal olarak Cumhuriyetin kuruluş yıllarını yorumlamada farklılıklara neden olmuştur. Şerif Mardin'de Osmanlı İmparatorluğunun son bulması ve yeni kurulan Cumhuriyeti okumaya ve anlamlandırmaya çalışan sosyal bilimcilerden birisidir.

Tarih bilimiyle modern davranış bilimlerinin, özellikle sosyoloji, psikoloji ve sosyal-antropoloji metodlarının nasıl birleştirilerek yeni bir sosyal bilim metodu oluşturmak Şerif Mardin'in esas amaçlarından birisi olarak karşımızda durmaktadır. O, sosyal bilimler içerisinde ki birbirinden farklı disiplinler arasında anlamlı geçişler yaparak bir toplumun anlaşılmasının sağlıklı imkânını aramaktadır. Aslında bunu yaptığında ne Osmanlı toplumu ne de Türkiye'de ki dinsel davranışların tamamının anlaşılmayacağını ancak yeni bir model geliştirmek için bunun bir başlangıç noktası olabileceğine inanmaktadır.(Mardin, 1992:7)

Demokrat Parti iktidarı döneminin muhalif dergilerinden olan Forum Dergisinde aralıklarla yazıları çıkan Mardin, 1954-56 yılları arasında önceleri Prof. Dr. Yavuz Abadan daha sonra ise Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun asistanlıklarını yapmıştır. Şerif Mardin için 1958 yılında doktora tezini başarıyla almasını sağlayan eseri Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu çalışmasını tamamlamıştır. Bu dönemde Hilmi Ziya Ülken, Halil İnalçık, Hamilton, Gibb ve Majid Khadduri gibi isimlerle yakın temasları olmuştur. Şerif Mardin, bilimsel çalışmalarını sürdürürken siyasete de bir dönem bulaşmış ve 1956-58 yıllarından DP muhalefetinden doğan ve kısa bir süre varlığını devam ettiren Hürriyet Partisinde genel sekreterlik görevinde bulunmuştur. Mardin'in bir diğer siyasi denemesi ise 1994'te Cem Boyner tarafından kurulan Yeni Demokrasi Hareketi içerisinde bulunmak olmuştur.

Mardin, lisansüstü ve doktora eğitimleri için ABD'de bulunan Standford ve Johns Hopkins üniversitelerinde Marxist hocalardan dersler almıştır. Ancak, Marxsist okuma biçimlerinin her ne kadar idealist tarih okuma biçimlerinden daha güçlü tezlere dayandığını görse de herşeye rağmen bu yaklaşımların açıklayamadığı kör noktaların bulunduğunu görmüştür. Aslında Marxsist yöntemlere karşı geliştirdiği bu şüpheli yaklaşım onun bilimsel yöntem konusunda bir tercih yapmasına neden olmuş ve o da bu tercihi Weber'den yana yapmıştır. (Mardin, 2000: 8)Türkiye'de ki kitle sorunu, aydınlar, entelektüeller, Yeni Osmanlıların etkilendiği fikir akımları, Tanzimat düşüncesi, Tanzimat aydınları ve hürriyet gibi konulara yaklaşırken Weber başta olmak üzere Ortega Gasset, Lord Lindsay, Alexis de Tocqueville, Arthur Koestler, Arnold Toynbee gibi liberal ve muhafazakârların görüşlerini kullandı. (Arlı, 2004:495- Mardin, 1990:121-124)

TÜRK MODERNLEŞMESİNİ NASIL ANLAMALIYIZ

Şerif Mardin, Türk Modernleşmesinin anlaşılmasının birinci aşamasının tanımlar ve kavramlar üzerinden olması gerektiğine inanır. Türk modernleşmesinin tam olarak neye tekabül ettiğinin anlaşılabilmesi için de düşünce sistemini inşa ettiği bazı kavramları yeniden tanımlar. Bu kapsamda ona göre Batıcılık, Osmanlı bakış açısından hürriyet, Mecelle, muhalefet ve ekonomik dönüşüm kavramları Türk modernleşmesini anlamak için yeniden tanımlanması gereken kavramlardır. Mardin, her bir kavrama yeni anlamlar yüklemekle

birlikte bu kavramların anlaşılması için yeni yöntemler bulmak zorunluluğuna işaret eder. Aslında o bunu yapmakla, özellikle yakın tarih yazıcılığında uzun yıllar boyunca sürmekte olan çatışmacı yaklaşımların yerine anlamacı yaklaşımın egemen olmasını gerekliliğine işaret etmektedir.

Mardin, Türk Tarih Yazımında Son Eğilimler adlı makalesinde tam da yukarıda bahsettiğimiz konularla ilgili görüşlerini geniş bir biçimde açıklamıştır. O, bir milletin dünya görüşünü tarih literatürünün çok açık bir biçimde ortaya koyan bir yöntem olduğunu söyler. (Mardin, 1991: 291) Türk modernleşmesini anlamlandırmada ilk tepkinin negatif yüklemli olmuştur. Büyük bir kitle bu durumu Osmanlı kültüründen uzaklaşma ve Osmanlı ideallerine büyük bir sırt dönme olarak algılamıştır.

Şerif Mardin, siyasi ve sosyal meselelerde doğruyu yanlıştan ayırmaya yarayabilecek yöntemlerin çeşitlilikler gösterebileceğini ayrıca bu yöntemlerinde nelerden ibaret olduklarını tam bir kesinlikle belirlemenin mümkün olmayacağına inanmaktadır. Ona göre sosyal bilimlerde görecelik ve izafilik vardır, fizik ve matematik bilimleri gibi son derece net sonuçlar yoktur. Sosyal bilimlerin bütün bu zorluklarına rağmen Mardin, gene de bir takım yöntem ve metotlar kullanarak üç ana unsur etrafında sosyal bilimlerde bir yöntem belirlenebileceğine inanır. Hakikati bulma, doğruyu yanlıştan ayırma ve objektiflik unsurları tam açıklığı ile ortaya konulabildiğinde bir sonuca ulaşılacaktır.(Mardin, 2014:60)

Onun metodolojisinde fizik bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde de gözlem önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal bir olayı anlamada sadece gözlem yeterli değildir. Ayrıca gözlem yapmanın da belirli yöntemleri vardır. Bir olay veya olguyu anlamlandırabilmek için sadece bir gözlem de yeterli değildir. Yapılması gereken gözlemler serisidir. Gözlemler serisi sonrasında ise “kalıp” ve “model” ortaya konulur ki buna da “teori” der. Teori, toplumsal yapıları analiz etmede bize yeni imkanlar sunar ve böylelikle de belirli bir konu için yapılacak gözlemlerde teori yardımıyla birden fazla sonuç çıkarılabilir. Mardin’e göre teorilerin de bir ömrü vardır. Teorilerin yapılan gözlemleri izah edebildikleri müddetçe yaşayacağını ifade ederken, teorilerin dinamik bir süreç olduğunun da altını çizer.

Mardin’in teorilerle ilgili genel değerlendirmesine baktığımız zaman burada varmak istediği iki noktanın olduğunu görürüz. Bunlardan birincisi, belki de en önemlisi, Türk toplumsal yapısını yeniden anlamaya yönelik dinamik bir teori geliştirmektir. İkincisi ise yakın tarih okuma biçimleri içerisinde baskın bir yöntem haline gelmiş olan Marxsist yöntemin eleştirisini yapmaktır. Özellikle feodalizm kavramı üzerinden Türk toplum yapısını analiz etmeye yönelik yöntemlerin Türkiye’nin özel şartları ve tarihi için uygun olmadığını, hatta bu kavram üzerinden bir okuma biçiminin açıklayıcı olmaktan çok yanıltıcı olacağını ifade eder. Çünkü Şerif Mardin, Türkiye’de tarihi gelişimin, bir tarafta devletin işlerini yapmakla görevlendirilen memur sınıfını yani bürokrasiyi diğer yanda ise bürokrasi dışında kalan tüm sınıflardan oluştuğunu göstermektedir. Mardin’in toplumsal olayları anlamlandırma da kullanmakta olduğu epistemolojik ve metodolojik tutumun, özellikle 90’lı yıllardan sonra inşa edilmiş olan çalışmalarda önemli etkilerinin olduğunu çok açık biçimde görebiliyoruz. (Arlı,2004: 497)

Türk modernleşmesini anlamada kullanacağı teorilere ek olarak bazı kavramlarında yeniden içeriklerinin doldurulması gerekliliğine işaret etmiştik. Bu kavramlardan en merkezi olanı şüphesiz “batılılaşma”dır. Batılılaşma kavramı neredeyse bütün Türk modernleşmesini anlamaya yönelik çalışmaların en merkezi kavramıdır. Ancak bir çok çalışma incelendiğinde ne batılılaşma kavramının tanımı üzerine ne de içeriği üzerine ciddi bir birliktelik

sağlanamamış olduğu görülmektedir. Batılılaşma çabalarını Türkiye'nin ana meselesi olarak gören Mardin, bu çabaların 17. Yüzyılın sonlarına kadar götürür ve Türkiye'yi anlamak ve Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarına çözüm üretebilmenin yegane yolunun batılılaşma çabalarının objektif ve bilimsel bir yolla incelenmesi gerektiğini ifade eder.

Mardin'i önemli kılan unsurlardan birisi de 60'lı yıllarda Türk toplumsal yapısını ve siyasal yaşamını anlamada kullanılacak anahtar kavramlardan birinin din olgusu olduğunu dile getirmesiydi. Mardin, dinin toplumsal ve siyasal yaşama etkilerini ne Kemalist yaklaşımların reddiyeci tutumlarına ne de sosyalist yaklaşımların yok sayıcı ve itham edici yaklaşımlarına aldırmadan, yalnızca akademik bir bakış açısıyla ele alınması gerekliliğini vurgulamasıdır. (Kara, 1998: 150)

TÜRK TOPLUMSAL YAPISINDA SİVİL TOPLUM

Şerif Mardin'in Türk toplumsal yapısını analiz etmede kullandığı anahtar kavramlardan birisi sivil toplum kavramıdır. Sivil toplum kavramının tarihsel gelişimine dikkat çeken Mardin, bu kavramın Türk siyasal yaşamında kullanımında ciddi sorunlar bulunduğunu söyler. Ona göre, genel kullanımda sivil toplum kavramının karşısı olarak "askeri" sistemin kullanılıyor olması bu yanlışlığın başlıca nedenidir. Çünkü sivil toplum askeri olmayı değil "şehir adabını" yani medeni olmayı vurgular. Bunun tam tersi olarak bir kavram kullanılacaksa bu kavram "askeri" değil "gayri-medeni" olmalıdır der. Sivil kavramı, askeri olmayı değil, şehir yaşamıyla birlikte gelen bir takım hakları ve yükümlülükleri ifade eder.

Osmanlı toplum yapısı da dahil olmak üzere Türk modernleşmesine geçişten sonra da sivil toplumun Türkiye'de gelişmemiş olduğunu öne süren tezler vardır. Şerif Mardin bu tezleri doğrudan kabul etmenin olanaksızlığını savunmaktadır. Osmanlı devlet yapısında da Türk modernleşmesinde de devlet ve birey arasındaki ilişkilerde belirleyici ve düzenleyici olan Batı'dan farklı kurumların olduğunun altını çizer. Aslında onun vurgulamak istediği nokta, Batı toplumlarının geleneksel yapılarına baktığımızda yönetim sistemlerinin feodal yapılar tarafından şekillendirildiğini görmemizin gerektiğidir. Eğer, Batılı modernleşme hareketlerinde birbirinden bağımsız düzen sağlayıcılar olarak feodal derebeylikler ve merkezi krallıklar arasındaki güç ve çıkar çatışmaları olmasaydı, şehrin üretken sınıfı ile asiller arasında birtakım haklar ve imtiyazları düzenleyen anlaşmalar olmayacaktı. Asillerin şehir hayatına karışmamalarını, şehirlerin kendi askeri güçlerini örgütleyebilmelerini, kendi hukuk kurallarını şehrin sınırları içerisinde uygulayabilmelerini ve kendi mahkemelerini kurabilmelerini içeren bu anlaşmalar Batı tarihinde bir dönüm noktasıydı. Tam da bu noktada hürriyet kavramı tartışılmaya başlanmış hemen ardından da kamu hukuku doğrultusunda yargı organları oluşmaya başlamıştı. Avrupa tarihi için feodal toplum sonrasına işaret eden bu zaman dilimi sonrasında meşrutiyet tartışmalarıyla birlikte devlet sorununa geçilmiştir.

17. ve 18. yüzyıllarda Batı Avrupa'da tartışılmaya başlanan bir kavram olarak sivil toplum, siyasi güçlerin sultasından kurtularak, hürriyet anlayışına dayalı yeni bir toplumsal vurgulama biçimi olarak karşımıza çıkıyordu. Şerif Mardin tam da bu noktada Osmanlı toplum yapısına bir atıfta bulunarak, "bizde" siyasi güçlerin sultasından kurtulmanın hiçbir zaman Batı'da ki gibi bir anlam ifade etmediğini vurgulamayı önemli görür. (Mardin, 1990:18) Mardin, Hegel'in sivil toplum anlayışına katılan bir düşünür olduğunu, kendinden önceki sivil toplum tanımlarının da Hegel tarafından ciddi değişikliklere uğratıldığını ifade eder. Hegel'e göre sivil toplumun ilk özelliği çıkarlar sistemini düzenleyen devlet aygıtı tarafından bireyler üzerinde oluşturduğu baskıyı hafifletmeye çalışmasıdır. Marx, Hegel'in

sivil toplum hakkındaki görüşlerine katılmaz ve onun bu konuda yanıldığını ifade eder. Marx, sivil toplum ve devleti iki ayrı birim olarak gördüğü için Hegel'in yanıldığını, devletin kişinin evrensel gelişimin bir sonucu değil, çıkarlarının şekillendirdiği bir sonuç olduğunu söyler. Şerif Mardin, Marx'ın Hegel'e yönelttiği bu eleştirilere bir cevap olarak, Hegel'den yana tavır takınarak, sivil toplum devlet birleşiminin Marx'ın anlattığı kadar çatlaksız olmadığını buna ek ilaveten de sivil toplum geleneğine dayanmayan topluluklarda engellenmemiş bir bürokrasi yoluyla bir baskı yaratabileceğini söyler. (Mardin, 1990:13) Habermas' a göre de sivil toplum, “yurttaşların bir araya gelerek gruplar oluşturmaları, devletin etki ve ekonomi alanının dışında gönüllü olarak bir araya gelen sosyal ilişkilerde üretilen ve oluşturulan iletişim yapıları”dır. (Habermas,2015: 135)

Mardin, sivil toplum konusunda bir kavramın gelişiminin ve bu kavramın Osmanlı toplumunda nasıl geliştiğinin altının çizilmesi gerektiğini vurgular. İtalyan siyaset bilimcisi Poggi'nin “a public” yani kamusal alan kavramının Şinasi ve Namık Kemal gibi gazeteciler sayesinde hatırı sayılır bir kamuoyu oluşturulmuş olmasının görülmesi gerektiğini vurgular. Mardin buradan, İslam toplumlarında sivil toplumun neden oluşmadığı sorununa özgün bir yaklaşım getirerek toplumsal evrim farkına gönderme yapar. Osmanlı toplumunda iki ayrı hukuk kaynağı ve iki ayrı meşrutiyet kaynağı mevcuttur. Bunlardan birincisi Şeriat, ikincisi ise padişahın kanun koyma yetkisini ifade eden Örf-i Sultani'dir. Osmanlı sistemi bir bütün olarak incelendiğinde her iki meşrutiyet sistemi arasında uyumluluklar olduğu gibi zaman zaman çatışmalarda olmuştur.

Şerif Mardin, karmaşık, merkezi bir nüveden çıkarak, zamanla anlam genişlemesi yoluyla çok daha farklı içerikleri de kapsayan “oynak bir nirengi noktası” olarak sivil toplum kavramını Osmanlı toplumsal ve siyasal yapısının büyük bir eksikliğiymiş gibi dayatılmasına karşı çıkar. Batı felsefi-sosyolojik aklında son derece anlamlı bir yere tekabül eden bu kavram modernleşme çabalarıyla beraber Türk toplum yapısını da etkileyen bir hale gelmiştir. Bununla birlikte Hegel'in tanımlamasına dayanılarak, eğer sivil toplum kişilerin yaşamasını sağlayacak bütün faaliyetleri içeren, yapılı ve organize, bir iktisadi sistemi, bir hukuk sistemi ve bunların düzenli şekilde çalışmasını sağlayacak otoriteye sahip bir cemaatse, Osmanlı toplum yapısı zaten hukuki ve iktisadi sistemlere dayanan cemaat yapılarından müteşekkildi. Batı'da yaşanan kilise, seküler güçler, feodalite, burjuvazi güçler, proleterya arasında süregelen çatışmalar Osmanlı toplum yapısında cemaat-devlet ekseninde gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin kurulmasından sonrada modernleşme süreçleriyle birlikte toplumsal yapıda meydana gelen köklü değişimlerle süreç biraz değişikliklerle uğramış olsa da Batılı sivil toplum tecrübesinden farklı bir biçim ortaya çıkmıştır. Altını çizmemiz gereken önemli bir husus, bu durumun bir eksikliğe işaret etmemekte olduğu bilakis her toplumun kendi sosyolojik gerçekliklerinin farklı işlediğine işaret etmekte olduğudur.

Osmanlı toplumsal yapısında ilmiyye, kalemiyye ve seyfiyeden oluşan güçlü bir üçlü yönetim ayağı mevcuttu. Cumhuriyet modernleşmesi bu üçlü sacayağını biraz değiştirdi. Kalemiyye modern bürokrasiye evrilirken, ulema sınıfını temsil eden ilmiyenin yerine modern bilimlerin öğretildiği üniversiteler ilmiyenin yerine geçti. Askeri sınıf ise genç cumhuriyetin asli kurucu unsuru oldu ve rolü de çok uzun bir zaman kimseyle paylaşmak istemedi.

TÜRK TOPLUMSAL YAPISINDA MERKEZ-ÇEVRE İLİŞKİSİ

Toplumların kendilerini oluşturan bireylerden bağımsız bir belleğinin olduğuna inanan Şerif Mardin (Arel, Arkoun, Mardin, 1995:8) fikir tarihi yazımlarında bu belleklerin ne anlama geldikleri hususunun açıklanması gerektiğini söyler. Siyasi Fikir Tarihi

Çalışmalarında Muhteva Analizi adlı makalesi bu kapsamda ne söylemek istediğini ayrıntılı biçimde açıklayan bir çalışmasıdır. Bu çalışması da Mardin'in merkez çevre ikilemini anlamamıza yardımcı olacak makalelerinden birisidir.

Şerif Mardin'in, toplumsal yapıların analizinde kullandığı merkez-çevre tanımlaması Türkiye'nin sosyolojik dönüşümünü ve siyasal tarihini anlamada kullanılan önemli enstrümanlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Türk toplum yapısını analiz ederken kullanılan birbirinden farklı birçok farklı tasnifler yapılmıştır. Bunlardan belki de en önemlisi, bir devrin neredeyse resmi okuma biçimlerinden biri olarak kabul edilmiş olan, Asya Tipi Üretim Tarzıdır. (ATÜT) Şerif Mardin'in merkez-çevre ikilemi ekseninde yorumlamaya çalıştığı toplumsal yapı analize tam da ATÜT ve benzeri tasniflerin dışında yeni ve farklı bir söylem olarak gündeme girmiştir.

Batı merkezli toplumsal tarih analizlerinde göze çarpan en büyük sorunlardan birisi, Batı dışı toplumların kendi tarihsel tecrübelerini yaşamakta oldukları sosyolojik gerçekliklerin dışına çıkarak, Batı'da olmayanların eksiklikleri üzerine inşa ediliyor olmasıdır. Bu anlamda Şerif Mardin'in merkez-çevre okuma biçimi Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal yapılarını analiz ederken, Batı dışı toplumların eksiklikleri üzerinden değil kendi sosyolojik gerçeklikleri üzerinden bir okuma biçimidir.

Toplumsal yapıların merkez-çevre ikilemi üzerinden yorumlamaya çalıştığımızda merkez ve çevrenin nasıl tanımlanması gerektiği ya da her ikisinin sınırlarının nerelerde başlayıp, nerelerde son bulacağı önem arz etmektedir. Bu bağlamda her toplumun bir merkezinin olduğu, toplumlara göre bu merkezin değişkenlik gösterebileceği, Osmanlı toplumunun da bir merkezinin olduğu ve bu merkezinde karmaşık ve incelmış kurumlar şebekesine dayanan uzun ömürlü bir tarihinin olduğunu görmek gerekmektedir. (Mardin, 1990:35) Osmanlı toplumsal yapısı devşirme sistemini son derece akıllıca kullanarak, Osmanlı toplumsal yapısında sosyal bir tabana dayanmayan azınlıkları yönetici sınıfına dahil ediyordu. Ayrıca vergi ve toprak yönetimini de yaşadığı çağın gereklilikleri doğrultusunda verimli bir biçimde yöneterek devletin ekonomik döngüsünü sağlam temellere dayandırıyor.

Mardin, Türk toplumsal yapısını çözümlenmeye merkez-çevre arasında bir kopukluğun var olduğunun altını çizmekle başlar. Ama ona göre bu kopukluk batıda ki ulus-devlet ve modernleşmeyle gelişen batı toplumlarında yöneten ve yönetilen kopukluğundan çok farklıdır. Osmanlı toplum yapısına baktığımızda tarikatların özerk güçler olarak varolması, imparatorluk öncesi soylular sınıfının bir biçimde varlığını devam ettiriyor olması ve çok çeşitli etnik grupların varolması Batı'dan farklı bir yöntemi zorunlu kılıyordu. Devlet ile İmparatorluğun ana dayanak noktası olarak kabul edilen Anadolu'da ki göçebelerin arasında çözümlenemeyen sorunlar ve bunlara ilaveten göçebe-yerli ayrışması önemli bir ayrışma noktasıydı.

Merkez-çevre kopukluğunda bir diğer önemli nokta Osmanlı bürokrasisinin taşradan gelenlere verdiği yükselme şansının sonucunda yeni bir zümrenin oluşmaya başlaması gösterilebilir. Osmanlı merkezini İstanbul ve saray temsil ediyordu. Merkez, yerel yöneticilerin sınırlı imkanlar dahilinde işleyişlerine müdahil olmak zorunda hissetmiyordu kendini. Bu durum, aslında uzun Osmanlı tarihinin belirli kesitleriyle sınırlanabilecek bir yönetim modeli olsa da yarı bir özerkliğe gönderimde bulunuyordu. Merkez-çevre kopukluğunun bir diğer önemli nedeni de vergi sistemi ve ekonomik kazançlarda kendini gösteriyordu. Resmi görevlilerden vergi alınmazken, tüccarlar ağır vergiler altında

zorlanabiliyorlardı. Bu uygulama da ülkenin asıl itici gücünün tüccarlar değil de resmi görevliler olduğunu gösteriyordu. Şerif Mardin'e göre resmi görevliler geniş iktidar alanlarına sahipken, yönetilen sınıf "reaya" ise bir takım yasalara bağlıydılar. Bu durumun da miras yoluyla iş başına gelmiş resmi görevliler ile Müslüman yönetilenler arasında ki yaşam biçimlerinin farklılıklarının bir işaretidir. (Mardin, 1990; 41)

Osmanlı İmparatorluğu gücünü askeri sistemden alıyordu. Bu anlamda da askerler merkezin önemli yerlerini dolduruyorlardı. Yönetici seçkinler kendilerini askeri sınıf olarak tanımlandırıyorlar, alt tabaka ise yönetici sınıfa geçebilmek için bir takım zorunlulukları yerine getirmesi gerekiyordu. Yükselme dönemlerinde liyakat esaslı gelişen bu sistem adil olduğu kadar da devlet yönetimi açısından son derece verimli bir sistemdi. Ancak düşüş dönemlerinde devlet yapısının her alanda yozlaşmasıyla birlikte liyakat sistemi de yozlaşmıştır.

Osmanlı bürokrasisi haklın üzerinde haklara sahip olmakla birlikte devletin asli unsurlarının kendilerinin oluşturduğunu düşünüyorlardı. Elde ettikleri geniş imtiyazlara bakıldığında haksız olmadıklarını anlamak hiçte zor değildir. Bürokrasi ekonomik ilişkilerde belirleyici olduğu gibi toplumun üzerinde de bir baskı mekanizması olarak varlığını devam ettiriyordu. Besin maddelerinin ticaretini ellerinde bulunduran, toprak mülkiyeti konusunda yasama faaliyetine etkileri olan bürokrasi sınıfı adeta halkın gözünde devlet otoritesinin cisimleşmiş haliydi. Osmanlı toprak yönetiminde Sultan kentlerin dışındaki ekilebilir topraklar üzerinde hak sahibiydi, bu toprakları istediği zaman mülk olarak verebilme hakkını tekelinde tutuyordu. Tımar ve zeamet sistemiyle devlet, kimi yerde toprağı serbest mülkiyet olarak hak sahiplerine dağıtırken, kimi yerde fetihler sonrasında yerel güçlere devredilmiş kimi yerlerde ise toprağın yerel eşraf tarafından ele geçirilmesine karşı çıkacak istekte ya da güçte değildir.

Merkezin en büyük temsilcisi ve destekçisi konumunda olan geleneksel Osmanlı bürokrasisinin en bariz vasfı medrese ve dini okullar yerine saray sisteminde yetişiyor olmalarıydı. Osmanlı bürokrasisinin hikmet-i hükümet olarak özetlenebilecek bakış açısı devlet bütünlüğünün korunmasını ve İslam'ın da bu kapsamda yüceltilmesini öngörüyordu. Kısaca din-ü devlet olarak sistemleştirilen bu düşünme biçimi dinin muhafazası için devletin yaşamasını gerektiğini, devletin gelişmesi içinde dinin gerekli olduğuna işaret eden bir düşünceydi. Mardin, Osmanlı bürokratlarının devlete verdikleri bu öncelikten dolayı kendi denetimleri dışında gelişen dini tezahürlere karşı şüpheyile yaklaştıklarını, geniş halk desteğine sahip olan veya heteredoks özellik gösteren karizmatik liderlere karşı sorunlu yaklaştıklarının altını çizer.(Mardin, 1991: 118)

Toprak ve mülkiyet üzerinde merkezin çevre üzerinde kurduğu bu iktidar aslında Osmanlı toplum yapısını etkilediği kadar Cumhuriyet Türkiye'sinde de kısmi farklılıklarla da olsa varlığını sürdürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da merkezin temsilcileri bürokrasi olmuş, çevre ise taşra ve köylü sınıfı olarak yönetilenlerden müteşekkil olmuştur. Tam da burada Şerif Mardin, merkezin çevre üzerinde kurmuş olduğu bu gücün sadece iktisadi ilişkilerle açıklanamayacağını, bu gücün pekişmesinin en önemli unsurlarından birisinin de kültür üstünlüğü olduğunu önemle belirtir.(Mardin, 1990:43) Yöneticiler ve kent kökenliler kültürleşme süreçlerinden göçebelere ve kırsaldan çok daha şanslıydı. Merkez, kentlerde yoğunlaşan kaliteli eğitim kurumlarından kolaylıkla eğitim hizmeti alabilirken, çevrede yaşayanlar açısından bu o kadar da kolay bir durum değildi.

19. yüzyılın başlarına gelindiğinde, geçmiş yıllarda başarıyla işlemiş olan Osmanlı devlet sistemi bir çok açıdan yozlaşmış ve yozlaşma dönemin aydınları tarafından görülmüştür. Osmanlı entelektüelleri devletin kötü gidişatı konusunda yüksek perdeden itirazlarını yöneltmeye başlamışlar, bu itirazlar sonucunda da reformlar yapılmaya başlamıştır. Özellikle Batı Avrupa’da Fransız İhtilalininde etkisi sonrasında gelişmeye başlayan milliyetçilik akımları ve bunun sonucu da ulus-devlet modelleri Osmanlı merkez-çevre ilişkilerinde de gözle görülür değişimleri zorunlu kılmaya başlamıştır. Osmanlı düşünürleri ulus-devlet tartışmalarının yoğunlaşmaya başladığı bu dönemlerde, tamamı merkez çevre ilişkilerini yeniden gözden geçirmeyi zorunlu kılan üç sorunu ana gündemleri olarak belirlemişlerdir. Bunlardan birincisi gayri müslim teba’nın sistem içerisinde nasıl konumlandırılacağıdır. İkinci önemli sorun ise çevrenin diğer unsurları için yani devlet bürokrasisinde yeterince temsil edilmediğini düşünmeye başlayan Türk olmayan Müslüman unsurların nasıl temsil edileceğidir. Son sorun ise önceki iki temel sorunla birlikte ele alınabilecek olan ulusal topraklarda ki birbirinden bağımsız ögelerin belirli bir sistem içerisinde ahenkle yeniden nasıl bütünleştirileceğidir. Bu sorun Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar yoğunlaşarak tartışılmaya devam etti. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması ve Osmanlı coğrafyasında milliyetçi devletlerin kurulması sonucunda Anadolu’da Türk kimliği altında bütünleşme sağlanarak yeni devletin temelleri atılmış oldu.

Çağdaş Türk düşüncesinde bir mihrak(Şeker, 2007:213) olan Şerif Mardin, Osmanlı son dönemlerinde merkez-çevre ikiliğinin Jön Türkler ve Yeni Osmanlılarla devam ettiğini, Cumhuriyet kurulduğunda da bu ikiliğin 1920-1922 yıllarında Kurtuluş Savaşı yıllarında da sürdüğünü söyler. Bu ikiliğe örnek olarak ise Büyük Millet Meclisinde Birinci ve İkinci Grup arasında cereyan eden tartışmaları gösterir. Merkez-çevre ikileminin Tek Parti iktidarı boyunca devam ettiği, Demokrat Parti iktidarı ile ise bu ilişkinin biçim ve içeriğinin değiştiğinin altını çizen Mardin, merkezin her zaman çevreye karşı bir güvensizlik içerisinde olduğunu ifade eder.

Mardin’in merkez-çevre çözümlemesinde kullandığı bir diğer anahtar kavram ise yöneticiler ve yönetilenler tarafından dinin nasıl algılandığı ve yaşandığı ile ilgili değerlendirmeleridir. Mardin bu çözümlemelerine girmeden önce, Türk toplum yapısında dinin nasıl bir sosyalizasyon işlevi gördüğünü, bunu yapmak içinde İslam’ın halk katındaki gelişme şekillerini inceleyerek, sokaktaki adamın fikri kalıplarının din tarafından nasıl şekillendirildiğini ortaya koymaya çalışır. Bunu yaptıktan sonra ise kendine uzak amaç olarakta bu fikri kalıplar ile toplumsal ve siyasal eylemler arasındaki bağları bulmak olarak belirler. Mardin, bir bütün olarak İslam’ı incelemek yerine, konuyu sınırlandırarak sadece halkın İslam inancına yönelik bazı yönleri ele alır. (Mardin, 2012: 65) Bu kapsamda Mardin’e göre İslamiyet, ilk zamanlarda kabile bağlarının son derece güçlü olduğu sosyal yapılarda hayat bulmuştur. Buna örnek olarak Muaviye’nin iktidara gelme biçimini daha önceden yaşanmakta olan kabilevi çatışmaların şehirli toplum yapısıyla çatışmaya başlamış olmasını gösterir. İslam tarihçileri açısından duruma bakıldığında bu yorum biçiminin son derece sığ olduğu, hatta Muaviye’nin iktidar dönemlerinin “ilk zamanlar” olarak bile değerlendirilmediğini belirtmek gerekir. Ayrıca Muaviye’nin iktidara geliş yöntemi ve iktidarını koruma biçimi hakkında İslam Tarihi boyunca şiddetli tartışmalar olmuştur ve bunlar hala da devam etmektedir. (Aycan, Söyleme, 1998:28)

Toplum yapısını, toplumca tanımı yapılmış mevkilere benzeten Mardin, her grubun kendini oluşturan kurucu unsurların bulunduğunu ifade eder. Örneğin çevreyi temsil eden halk sınıfının kurucu unsuru da İslam’dır, merkezin en önemli sacayaklarından birini temsil

eden Ulema sınıfının da kurucu unsuru İslam'dır. Modernleşme hareketlerinin hız kazanması kimi yerde başarıya ulaşmış olması Ulema sınıfının merkezi rolünü yitirmesine neden olmuştur. Demokratikleşme ile birlikte Ulema sınıfının merkezi rolü ortadan kalkmış olmasına rağmen çevrenin en geniş tabakasını oluşturan halk yığınlarının merkezileşme süreci bu yeri dolduramamıştır. Şerif Mardin, İslamiyet sözcüğünün hem Osmanlı İmparatorluğunda hem de 19. Yüzyıl başlarında egemen olan dini tanımlamak için kullanıldığını gerçekte ise İslamiyet'in imparatorluk ve cumhuriyet yönetimi yıllarında ayrı ayrı anlamlar taşıdığını belirtir. (Mardin, 1992: 168) Osmanlı döneminde devlet desteğine sahip resmi bir din olarak İslamiyet ile modernleşme dönemlerinde merkez-çevre geriliminde çevrenin güç ve inanç aracı olarak İslamiyetin birbirinden ayrılmaz anlamlara geldiği kabul edilirse, sözcüklerin değişmez anlamlara geldiği ön kabulünden dolayı insanların yanlış yere gidebilme ihtimali vardır.

Tam da din-devlet ilişkileri ile ilintili olarak Modernleşme ve batılılaşma hareketleri Türk topraklarında yönetilen sınıfın yöneticiler karşısında daha geniş haklara sahip olmasını, merkez ve çevre arasındaki gerilimin sonlandırılmasını, çevreden merkeze geçişlerin sıradanlaştırılmasını arzu eden ideolojiler olarak algılandı. Mardin ideolojileri kültür olayının içerisine yerleştirir ve daha sonra da buradan ne anlaşılması gerektiğini açıklar. Ona göre ideoloji siyaset olayıyla yakından ilgili olmasına rağmen her türlü kültür olayı asla ideoloji olarak algılanmaz. İdeoloji, Batı toplumlarının kültürel olarak yaşamış oldukları olayların sonucunda yaşamlarına köklü değişiklikler doğmasına sebep olmuştur. Belirli sosyal değişimler yaşandıktan sonra öyle bir aşamaya gelmiş oluyordu ki insanların toplumsal hayatlarında o ana kadar öyle şeyler hiç olmamış gibi oluyordu. Bu örnekte Mardin, kendi dönemleri için radyo ve televizyonun insanların yaşamlarına girdikten sonra köklü değişimlere neden olduğunu anlatmaya çalışır. Modern dönemlerin ideolojileri ise ona göre insanların düşüncelerini şartlamaya çalışan ve onlara sosyal harita sağlamaya çalışan komünizm ve faşizmdir.(Mardin, 1992: 122)

SONUÇ

Şerif Mardin, Osmanlı toplumsal yapısını analiz için temellendirmeye çalıştığı merkez-çevre ikilemi hem bir toplumsal tabakalaşma örneğini hem de sosyal çatışma örneğini içermektedir. Cumhuriyetin kurulması sonrasında da bu ikilem ve karşıtlığın devam ettiğini öne süren Mardin, bu çatışmaların eğitim, ekonomi, din, sınıf ve askeri alanlarda yoğunlaştığının altını çizer. Aslında onun ortaya koymaya çalıştığı bu ikilimde, toplumsal yapı analizlerinde daha gerçekçi bir yöntem yakalayabilmek adına Weber'in yapmaya çalıştığı gibi, siyasi ve sosyal fikir ilişkilerinin tahlilinde kültürlerüstü bir arayışın sonucudur.(Mardin, 2008:27) Böyle bir yaklaşım karmaşıktır. Ama Mardin, Yeni Osmanlıların modernleşme sürecinde oynadıkları rolle ilgili olarak yapmış olduğu değerlendirmede de olduğu gibi, toplumsal yapıların oluşumunda birden çok akım etki etmiştir.(Mardin, 1996: 441)

Şerif Mardin tarafından toplumsal yapı analizinde incelemeye çalışığımız kavramlardan birincisi sivil toplum kavramıydı. Osmanlı toplum yapısında ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarıyla birlikte demokratik sistemin kökleşme yıllarına kadar devletle bireyler arasında batılı tarzda bir sivil toplum gelişmemiş olması buna karşılık kendi içerisinde işleyen dengeleyici unsurların varlığı kabul edilmişti. Özellikle 2000'li yıllardan sonra Türk toplumsal yapısında sivil toplum kurumları sayısında çok büyük bir artış vardır. Mesleki

dayanışma gruplarından, siyasal partilere, hemşehri derneklerinden öğrenci birliklerine kadar sayıları yüzbinleri bulan sivil toplum kuruluşları mevcuttur. Gelecek dönemlerde yapılacak çalışmalar bu yapıların sivil toplum kuruluşlarının sınırları üzerine gerekli değerlendirmelerde bulunacaktır. Ancak şimdilik söylenebilecek olan şudur ki, sivil toplum kuruluşlarının sayısının artması, Türk toplumsal yapısında yöneten ve yönetilen ilişkisinde yeni kapılar aralayacaktır. Bu kapılar, yöneticilerin yönetilenler üzerinde ki mutlak gücünü sınırlandıracak, devlet ve birey arasındaki hukuku dengeleyecektir.

Modernleşmenin etkilediği toplumsal yapı Şerif Mardin'in "Modern Türkiye'nin tarihi, ne cumhuriyetçilik ve saltanat arasında bir çatışma ne de İslam ve sekülerizmle çerçevelenen bir kavga'nın tarihidir. Modern Türkiye'nin tarihi, birbiri içine nüfuz eden ve yakınlıkları içinde dönüştürülen geleneksel güçler ve modernlik arasında, karmaşık, çok katmanlı bir karşılaşmadır" (Mardin, 2011; 196) dediği gibidir. Modern Türkiye'de geleneksel güçler ve yeni güçler arasında bir buluşma alanı ve bu buluşma alanlarında her biri arasında bir etkileşim mevcuttur. Merkez-çevre ikilemi de tarihsel süreç içerisinde yeniden tanımlanmış, merkezin ve çevrenin rol dağılımları yeniden yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- AREL, ARKOUN, MARDİN, Avrupa’da Etnik Din ve Laiklik, Metis Yayınları, İstanbul, 1995
- ARLI, Alim, Bir Siyaset Sosyoloğu Olarak Şerif Mardin, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 2, Sayı, 4, 2004, 493-510
- AYCAN, İrfan-Söylemez, Mahfuz, İdeolojik Tarih Okumaları, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1998
- HABERMAS, Jürgen, Kamusalın Yapısal Dönüşümü, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2015
- ŞEKER, M. Fatih, Cumhuriyet İdeolojisinin Nakşibendilik Tasavvuru-Şerif Mardin Örneği, Dergah Yayınları, 2007
- MARDİN, Şerif, Türkiye’de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, 1990
- İdeoloji, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992
 - Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
 - Siyasal ve Sosyal Bilimler, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990
 - Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim Bediüzzaman Said Nursi Olayı, İletişim Yayınları, İstanbul 1992
 - Türkiye’de Din ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991
 - Türkiye, İslam ve Sekülerizm, İletişim Yayınları, 2011
 - Türk Modernleşmesi (Makaleler IV), İletişim Yayınları, İstanbul, 1991
 - Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996
- MARDİN, Ş .(2014). Toplum Bilimlerinde Teoriler Üzerinde Bir Not. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 19 (03)
- KARA, Mardin, Biraz Yakın Tarih Biraz Uzak Hurafe, Kitabevi, İstanbul, 1998

ANKARA'DA BİR YENİDEN KULLANIM ÖRNEĞİ: SALT ULUS

Tuğçe UTKU

Atılım Üniversitesi, utkutugce@gmail.com

ÖZET

Mevcut yapı stoğunun korunması, gelecek nesillere aktarılması geçmişten günümüze her zaman tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar özellikle tarihi değer taşıyorsa, toplumun değişen tarihini, kültür farklılıklarını, yaşam biçimlerini en somut referansları ile günümüze yansıtımları açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak yapılar, her zaman aynı işlev ile günümüze taşınmamaktadır. Sosyal, kültürel, toplumsal veya ekonomik nedenlerden dolayı işlev değiştirmek durumunda kalmaktadır. Bu durumdayapının günümüz şartlarında yaşamını sürdürebilmesi için “yeniden kullanım” yöntemi devreye girmektedir. Bu sebeple çalışmanın amacını, bir yapının, yıkılıp yeniden inşa edilmesi yerine, yeniden kullanılarak kullanıcı hafızasındaki kesintinin/sürekliliğin veya yenilenmenin sorgulanması oluşturmaktadır.

Çalışmada yeniden kullanım ve bu yöntemin kullanıcı üzerindeki farkındalığı, Ankara'da Cumhuriyet döneminde kentin omurgasını oluşturan Ulus-Kızılay Atatürk Bulvarı hattı üzerinde bulunan SALT ULUS Sanat Müzesi üzerinden değerlendirilecektir. Eski Osmanlı Bankası'nın müfettişlik lojmanı olarak kullanılan yapı, günümüzde sanat müzesine dönüşerek kullanıcı ile buluşmaya devam etmektedir. Çalışmanın bundan sonra gerçekleştirilecek dönüşümler için bir tartışma ortamı yaratacağı hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Yeniden kullanım, kullanıcı, kentsel hafıza

EXAMPLE OF REUSE IN ANKARA, TURKEY: SALT ULUS

ABSTRACT

Existing building stocks of cities to be transferred to future generations, is always present emerges as a topic of discussion from past to present. If these structures especially are of particular historical value, changing history, culture differences, in terms of references to reflect the present day with the most concrete way of life it is of paramount importance. The structures also don't always reach to present day with same function. They have to change their function based on social, cultural, social or

economic reasons. In this case, the "reuse" method is put into effect in order to survive in today's conditions. For this reason, the purpose of the study is to interrogation user memory of interruption / durability or renewal by reuse the structure, instead of being destroyed and rebuilt.

In this study the reuse method and the method's awareness on the user were evaluated on SALT ULUS Art Museum on the Ulus-Kızılay Atatürk Boulevard, which constitutes the city's backbone during the Republican era in Ankara. This building, which is used as Inspector's lodgings of the former Ottoman Bank, continues to meet with its users by turning into an art museum today. Finally the aim of the study is to create a discussion environment for the transformations to be made.

Keywords: Reuse, user, urban memory

1.GİRİŞ

Yeniden kullanım potansiyeli olan, geçmişe tanıklık etmiş, yapıldığı dönemin özelliklerini günümüze taşıyan binaların mevcut yapı stoğu içerisinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Çünkü bu yapılar toplumun değişen tarihini, kültür farklılıklarını, yaşam biçimlerini günümüze yansıtmaktadırlar. Aynı zamanda bu değişimler toplumun değişen mimari yüzünü de kent ölçeğinde kullanıcılara göstermektedir. En genel hali ile yeniden kullanım yöntemi, yeni bir yapı tasarlama ve inşa etme durumu olmadığı şartlarda mevcut yapı stoğunda bulunan yapılara, onların yaşamlarını sürdürmelerini sağlayabilecek yeni mekânsal değerler kazandırmak olarak tanımlanır. Yapıyı yeniden kullanım sürecine yönlendiren etmenler ise kentin yaşadığı toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerdir.

Yapısal olarak ayakta olan, sosyo-kültürel ve ekonomik değişimlere bağlı olarak işlevsel ömürlerini tamamlamış binaların (Aydın ve Yıldız, 2010), güncel mekânsal ihtiyaçların karşılanabileceği şekilde "yeniden işlevlendirilmesi", alternatif bir yapı üretim süreci olarak tanımlanmaktadır (Selçuk, 2016: 11).Yapıların mevcut özelliklerinin, yeniden kullanılması, mevcut yapı stoğunun sosyal getirisini üst düzeye çıkaracak bir yaklaşım olarak önerilir.(Douglas, 2002: 196)

Çalışmaya konu olan Salt Ulus'un da sınırları içinde bulunduğu Ulus, Ankara'nın Cumhuriyet döneminde, günlük hayatıyoğun geçtiği şehir merkezidir. Ancak nüfusun artması ve düzenlenen imar planları ile kent merkezi Ulus'tan Kızılay'a doğru kaymıştır. Ulus'un geçirmiş olduğu bu dönüşüm elbette hem tekil olarak hem de birçok yapı grubunda fonksiyon dönüşümüne neden olmuştur. Bu durumdan etkilenen Eski Osmanlı Bankası günümüzde hala banka olarak kullanılmaya devam ediyor olsa da konaklama amaçlı inşa edilen ek binası günümüzde Salt Ulus ismi ile bir sanat merkezine dönüşmüştür. Çalışma, yeniden kullanım kavramını yapının bulunduğu konum, kullanım süreci, mekânsal değişim, kullanıcı etkileşimi gibi başlıklar ile Salt Ulus üzerinden inceleyecektir. Bu incelemede yapının geçirdiği mekânsal değişimlerin mimari planları üzerinden incelenmesinin yanı sıra yerinde gözlemler ile yeni işlevin adaptasyonu, kullanıcı farkındalığı, yapıya ulaşım, çevresel ve yapısal yaklaşımlar gibi değerlendirme kriterleri de belirlenmiştir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı bir dönem kentin merkezi olan ve tarihi sit alanı içerisinde bulunan bir bölgede,tarihi değer taşıyan bir yapıya yeni bir işlev verilirken ne gibi mekânsal değişimlerin gerçekleştiği tespit edilmekle beraber, verilen yeni işlevin adaptasyonu da değerlendirmektir. Ayrıca yeni işlevin,kentte bulunan kullanıcısı ile etkileşimini değerlendirerek bundan sonra gerçekleşmesi öngörülen yeniden kullanımlar için bir eleştiri ortamı yaratması hedeflenmiştir. Mekânsal değişimlerin tespiti ve yapının kullanım durumu

hakkındaki saptamalar için literatürden ulaşılan bilgilerin değerlendirilmesinin yanı sıra yerinde gözlem yöntemi kullanılmıştır.

2. ESKİ OSMANLI BANKASI LOJMANLARINDAN SALT ULUS'A

Ankara planlandığı günden bu yana pek çok değişim ve dönüşümle beraber katmanlaşan bir kent haline gelmiştir. Başkentinkatmanlaşma sürecinde imar planı uyarınca şehir merkezinde, meclis ve bakanlık yapılarının yanı sıra banka yapılarına yer ayrılmıştır. Banka yapılarının birer birer yükselmesiyle önemli bir dönüşüm geçiren kent; sırasıyla Osmanlı Bankası, Ziraat Bankası, İş Bankası ve Merkez Bankası gibi bankaların faaliyete geçmesiyle kamu yapıları sayısını giderek arttırmıştır. Çalışma, bahsi geçen Osmanlı Bankası'nın ek yapısı olan ve konaklama biriminden sanat merkezine dönüştürülen, Salt Ulus yapısını ele almıştır. (Şekil 1)

Şekil 1. Salt Ulus caddeden görünüm

(Utku, 2016)

Geçirdiği dönüşüm ile başkentinsosyal hayatına katkı sağlamayı hedefleyen yapı, işleve adaptasyon durumu ile yüzleşmekte ve git gide çok merkezli bir kentin ilk merkezilerinden biri olan Ulus sınırlarında kullanıcısı ile buluşmaktadır. Her şeyden önce yapının geçirdiği dönüşümleri, eski fonksiyonunun farkındalığını hissederek incelemek çalışmanın hedeflerinden biri olmuştur.

2.1 Yapı hakkında bilgiler

Yapı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kentin hızla gelişmesi ile Atatürk Bulvarı üzerinde yükselen banka yapıları arasındaki eski Osmanlı Bankası'nın ek binası olarak inşa edilmiştir. Atatürk Bulvarı ve İstiklal Caddesi'nin kesiştiği noktada bulunan eski Osmanlı Bankası'nın mimarıolan GuiloMongeri (1873-1953) çalışmanın konusu olan ek binanın da mimarıdır. (Şekil 2-3) Bunun yanında yapı Ankara'nın Cumhuriyet döneminde en büyük peyzaj birimi olarak varlığını sürdüren Gençlik Parkı'nın hemen karşısında konumlanmıştır. Bugün Ankara'nın merkezi konumlarına bir geçiş özelliği taşıyan cadde üzerindeki yeri ve aldığı yeni işlev çalışma için araştırılması gereken ve farkındalık yaratılması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmıştır.

Şekil 2-3. Salt Ulus konumu ve çevresi

(Google earth alıntısı,2017)

Ulubay ve Türkeri (2014)Eski Osmanlı Bankası Ek Binasının inşaatına, Osmanlı Bankası'na hizmet vermek amacıyla, ana binadan kısa bir süre sonra başladığını ve 13 Ekim 1927'de yönetim kurulu tarafından yapılmasıkararlaştırılan ek binanın inşasınınHolzmann Şirketi tarafından yapıldığını belirtmiştir. 1928 yılında yapımı tamamlanan yapı, uzunca bir süre müfettişlik lojmanı olarak kullanılmıştır. Yapıbir süre müfettişleriyle ailelerini konuk etmiştir. 1970'li yıllardan itibaren şubenin bir uzantısı olarak kullanılmış ve bir dönem oldukça sık başvurulanan teminat mektupları gibi bankacılık işlemleri o noktadan yapılmıştır. (URL-1) Bu durum 2000'li yılların başlarına kadar sürmüş, daha sonra boşaltılan yapı, 2002'den 2013'e kadar atıl durumda kalmıştır. Bu süreç içerisinde hiç kullanılmayan yapının, Osmanlı Bankası'nın Doğu Grubu'na geçmesiyle birlikte yeniden ele alınıp, işlevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Büyük ölçüde cephesi ileorijinallğini koruyan yapı, 3 Nisan 2013 tarihinde SALT Ulus ismiyle çeşitli kültürel faaliyetlerin ve sergilerin yapılmasına imkân sağlayan bir birime dönüştürülmüştür. (Ulubay ve Türkeri, 2014:121 ve URL-2, 2017) (Şekil 4-5) Yapının Salt Ulus adı altında sergi merkezi olarak kullanımı 2017 yılının Eylül ayında son bulmuş olup, geçirdiği bu işlev dönüşümünün 4 yılda etkisini yitirme süreci bu çalışma için de değerlendirilmesi gereken bir konu olarak ortaya çıkmıştır.(Tablo 1)

Tablo 1. Yapının kullanım amaçları çizelgesi

Yıl	Yapının kullanım amacı
1928	Müfettişlik lojmanı olarak yapımı tamamlanmıştır
1970-2002	Osmanlı Bankası uzantısı olarak kullanımı
2002-2013	Yapı kullanılmıyor
2013-2017	Salt ulus – Sergi ve kültürel faaliyetler
Eylül 2017	Salt Ulus ismi kapsamında sergi ve kültürel faaliyetler amaçlı kullanımının sonlanması

Şekil 4-5 Salt Ulus ön cephe gündüz ve akşam görünümü

(URL-3, Erişim tarihi:20.10.2017)

Yapılış amacı müfettişlik lojmanı olan yapı zemin kat ve birinci kattan oluşmaktadır. Dönüştürülmeden önceki kullanımında, zemin katını müstemilat ve depo oluştururken, birinci katını üç oda, mutfak, yemek odası ile birlikte tasarlanan salon, antre, ofis (çalışma odası), hol (gece holü), banyo, wc ve ışıklık (avlu) oluşturmaktadır. Sergi mekânı işlevine dönüştürülürken geçirdiği mekânsal değişimler bir sonraki bölümde ilk mekânsal düzeni ile karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

2.2. Osmanlı Bankası müfettiş lojmanlarının yeniden kullanımı

Yapılış amacı konaklama birimi olan yapı bağlı olduğu ana binanın (eski Osmanlı Bankası) işlevinin özel kuruma geçmesi ile günümüz kullanımına adapte olması beklenen yeni bir işlevle dönüştürülmüştür. Lojman/konaklama özelliğinden, sergilerin yapıldığı, ufak panellerin gerçekleştirildiği ve Ankara'nın kültürel mekânlarının adâhil olmaya çalışarak bir kültür sanat merkezine dönüştürülen yapı, bu dönüşüm sürecinde mekânsal olarak bazı değişimler yaşamıştır. (Şekil 5-6)

Şekil 5-6. Salt Ulus sergi iç mekan görünümü (Sergi mekanları)

(URL-3)

Sergi ve kültürel faaliyetlerin yapıldığı Salt Ulus'un zemin katını ofisler, depo, sergi/seminer salonu ve ıslak hacimler oluşturmaktadır. Yapının önceki işlevi ile karşılaştırıldığında zemin katın sergi işlevine uygunluğunu sağlamak açısından bölücü duvarların kaldırıldığı ve ek birimler yapıldığı görülmüştür. (Şekil 7-8) Zemin katın ana yola bakan cephesi 1. Kat kotuna kadar geniş bir cam yüzeye sahip olup, kullanıcının iç mekânlateması bu şeffaflık ile sağlanmıştır. Yapının büyük ölçüde cephe orijinallliğini

koruyarak (Ulubay ve Türkeri, 2014: 121) yeni işlevine adaptasyonu sağlandığı görülmüştür.

Şekil 7-8. Salt Ulus düşey sirkülasyon ve sergi mekân görünüm

(Utku,2016 ve URL 3)

Yapının birinci katı mevcut durumda iki adet sergi mekânına sahiptir. Osmanlı Bankası'nın Doğu Grubu'na geçmesiyle ek yapının Salt Ulus'a dönüştürülmeden evvel kullanımı süresince toplantı ve görüşme odaları şeklinde tasarlanarak üstten bir geçitle yan parseldeki Garanti Bankası Ulus Şubesi'ne (önceki Osmanlı Bankası Ankara Şubesi) bağlanmıştır. (URL-1,2017) Bu köprü halen mevcut olmakla birlikte şeffaf malzemesi ve üzerine konumlandırılan Salt Ulus yazısı ile kullanıcıyı yapıya davet eden bir giriş levhası görevi de görmektedir. (Şekil 9) Ayrıca birinci katta, konaklama işlevindeki oda birimlerinin bölücü duvarlarının kaldırılması ile oluşturulan sergi mekânlarına ek olarak ıslak hacim mevcuttur.

Şekil 9. Bağlantı köprüsünden görünüm

(Utku,2016)

Yapının işlev dönüşümü sırasında geçirdiği değişiklikler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Salt ulus ilk yapılış planları ve günümüz planları (Çizimler ölçeksizdir.)

Bulunduğu Kat	Yapının ilk planları(URL-4)	Yeni işlev sonrası değiştirilmiş planları ¹	Yapılan temel değişiklikler
Zemin Kat Planı			<p>Zemin katta bulunan depo ve müştemilat odaları birleştirilerek ön cephede şeffaf yüzey ile dışarıdan algılanabilecek salon oluşturulmuş. Tıpkı 1. Kat gibi sınırları genişletilerek işleve yönelik ofis mekanları, depo,wc eklenmiştir.</p>
1.Kat Planı			<p>1.Katta salon ve yemek odası birleştirilmiştir. Arka cephede bulunan odaların bölücü duvarları kaldırılmış ve daha geniş sergi alanları elde edilmiştir. Önceki plan düzeninde bulunan banyo depoya dönüştürülmüş ve yeni plan düzleminde wc bölümü yeniden düzenlenmiştir. Bir köprü bağlantısı yapılarak yapının banka ile bağlantısı oluşturulmuştur.</p>

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

Ulus, bugün başkentten birçok bölgesinden kolay ulaşılabilir olan ve kent gelişiminin odak noktası olarak tanımlanan bir alandır. Bayraktar (2013) Cumhuriyetten sonra yaşamsal ve mekânsal olarak modern bir kent kurgusuyla yeniden inşa edilen başkent Ankara'da Ulus'un kentsel yaşam pratikleri açısından önemli deneyim alanları olduğunu vurgulamıştır. Ancak tarihsel süreç içerisinde toplumsal ve ekonomik durumlar sebebiyle kent merkezilerinin değişimine bağlı olarak bu deneyim alanlarının kullanım amaçları, kullanıcı grupları, mekânsal tanımları ve kamusal alanları da değişmiş ve günümüz koşullarında da değişmeye devam etmektedir. Çalışmada özellikle farkındalığına dikkat çekmek ve yeniden kullanım örneğinin sürecini açıklamak amaçlı ele alınan Salt Ulus bahsedilen bu kriterlere uyan, değişen ve günümüz koşullarında Ankara'nın mevcut kültürel omurgasına tutunmaya çalışan bir yapıdır. 2013 yılı itibariyle mekânsal birçok değişim yaşayarak sergi ve kültürel faaliyeti ile kente kazandırılan yapı, 2017 yılı Eylül ayında bu işlevin şehrin başka merkezlerine aktarılması düşüncesi ile terk edilmiştir. (URL-5, 2017)

Yapının hem konaklama işlevinden sonra sergi mekanına dönüşmesi, hem de sergi ve kültürel faaliyet kullanımının şehir merkezine taşınma kararı ile yeniden boş kalması durumu değerlendirildiğinde bazı kriterlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bunlar;

- Ulaşım ve erişilebilirlik,
- Yapının bulunduğu konumun kent içindeki toplumsal ve bölgesel değeri,
- Ankara'da kültür sanat etkinliklerinin mekânsal olarak bütünlüğü ve Salt Ulus'un bu bütünlüğe ne kadar bağlandığı,
- Verilen işlevin yapı tekeline ve çevresindeki yapı grubu düşünüldüğünde adaptasyonu,
- Kent kullanıcısının Ankara'da bu yapıya olan farkındalığı

Değerlendirilecek bu durumlar çevresel, kullanım ve yapısal değerlendirme başlıkları altında sınıflandırılarak açıklanmıştır.

3.1. Çevresel (Ulaşım- konum) ve Kullanım (kullanıcı- farkındalık) değerlendirme

Salt Ulus belirli bir döneme tanıklık etmiş mimari yapı ve nirengi noktalarının arasında var olmuş bir yapıdır. Çevresinde Cumhuriyet döneminin kamu yapılarını oluşturan Merkez Bankası, Osmanlı Bankası, Vakıf Apartmanı (Devlet Tiyatroları), yapıldığı dönemde sosyal aktivitelerin sıklıkla gerçekleştiği kent içinde değerini kaybetmeye başlayan Gençlik Parkı gibi önemli mimari birimler bulunmaktadır. Yapının böylesi bir alanda sergi ve kültür merkezi işlevi ile yeniden kullanımı, hem tekil olarak hem de oluşturduğu kullanıcı potansiyeli ile kent içindeki değerini korumaya yönelik önemli bir adım olarak görülmüştür. Buna rağmen yapıya bu işlevi veren kurumun kültür-sanat etkinliklerini kentin merkezi noktalarına taşınması sebebiyle yapıyı 2017 yılının Eylül ayı itibariyle kullanmaması sebebiyle yapı işlevini kaybetmiştir. Bu durum mevcut durumda yapının değerini koruyamaması ve gelecekte verilmesi tahmin edilen yeni işlevlere adaptasyon konusunda endişeleri de ortaya çıkarmıştır.

Bahsedilen işlev dönüşümlerinin, kentin ve bölgenin toplumsal ve kültürel değişimlerinden oldukça etkilendiği saptanmıştır. Günümüzde Ulus semti sahip olduğu tarihi değerleri nedeniyle her ne kadar turistlerin sıklıkla ziyaret ettiği bir alan olsa da, kentte bulunan her kullanıcı tarafından talep görülen bir bölge olarak görülmemektedir. Bunun sebebi bölgede yerleşik hayatın kültürel farklılıkları, mekânsal olarak kentsel çöküntü alanlarını içinde barındırması, bölge halkının gelir dağılımındaki belirgin dengesizliklerin

olması gibi nedenlerle sıralanabilir. Şimdiki Ulus, Cumhuriyet döneminde başkentin modernleşme sürecine katkı sağlayan kent merkezinden gittikçe farklılaşmaktadır. Hem kentin merkezinde olup, hem de bu farklılıklar ile her kullanıcının ulaşabileceği alanlar elde edememek mevcut yapı stoğunun yeterli kullanılmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum tıpkı Salt Ulus binasının geçirdiği işlev dönüşümünde olduğu gibi kent hafızasını da etkilemekte, tarihi değer taşıyan yapıların kullanıcısı ile buluşmasında sıkıntılara neden olmaktadır.

Bina verilen işlev dolayısıyla yalnızca Ankara'daki kullanıcılarına değil aynı zamanda kültür- sanat etkinliklerine ilgi duyan çevre kentlerdeki kullanıcıların da kullanımına açıktır. Bu nedenle binaya erişim önemli bir kriterdir. Erişim ölçütünü yapının kent içindeki konumu ve ulaşım olanaklarını kapsayan araçların yakınlığı belirlemektedir. Salt Ulus konum olarak metro ve kentin her semtinden merkez Kızılay'a giden otobüslerin duraklarına yakınlığı sebebiyle ulaşılabilir görülmüştür. Ancak yoğun trafiğin aktığı cadde üzerinde bulunması ve çevrede otopark alanlarının yetersizliği sebebiyle yapıya özel araç ile ulaşım zorlaşmaktadır.

Salt Ulus için çevresel değerlendirme başlığını bir ölçüde etkileyen başka bir unsur da bu mekanı kullanıcının ne kadar farkında olduğu sorusudur. Toplamda bünyesinde 17 sergi açılan, farklı kurumların birçok sergisine de ev sahipliği yapan bu mekanda, sinema, seminer, çalıştay gibi birçok eylemin de gerçekleştirilmekte olduğu ve son yıllarda çeşitliliğin artmasının mekana ulaşan kullanıcı sayısını da etkilediği görülmüştür. Ancak ileriki bölümde de değinilecek olan mekan kapasitesinin yetersizliği dışında, bugün hala Koruma amaçlı İmar Planlarının revize edildiği (Ankara Büyükşehir Belediyesi) Ulus'un, tarihi içerisinde özgün bir tasarıma sahip bir yapının beklenen farkındalığı yaratmamasının, toplumsal ve bölgesel başka sorunları da beraberinde getirdiği görülmüştür. Ulus kentin çok merkezci olma tavrına tepki olarak mevcut durumda hem mekânsal olarak hem de toplumsal olarak dönüşüm halindedir. Bu dönüşüm elbettesergi ve kültürel fonksiyonları kentin kullanıcısının daha çok kullandığı merkezi alanlarına taşımaya zorlamıştır. İşlevini koruyamaması kullanıcının Ankara'da kültürel talebini bu alanda karşılamak istemediği, daha çok kentin diğer merkezlerinde aradığını göstermiştir.

3.2. Yapısal (dönüşüm yoğunluğu) değerlendirme

Salt Ulus yeniden işlevlendirilme sürecinde iç mekanda birçok değişim geçirmiş, ancak dış cephe orijinallliğini olabildiğince korumuştur. Bu durum tarihi dokusu itibarıyla kullanıcının yapıyı dışardan fark etmesini arttıran bir özellik olarak görülmüştür. Ayrıca zemin katın sahip olduğu kaldırım seviyesinden başlayan geniş cam yüzeyler kullanıcı ile mekan arasındaki etkileşimi arttırmıştır. (Şekil 10)

Şekil 10. Zemin kat iç mekandan dış mekân görünümü

(Utku,2016)

Bu şeffaflık sayesinde kullanıcı zemin katta bulunan bir sergiyi arada herhangi bir engel olmadan rahatlıkla görebilmekte ve yapının fonksiyonu hakkında bilgi vererek yapıya davet etmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirdiği kültürel aktivitelerin ve sergilerin daha fazla ziyaretçiye ulaşmasını hedefleyen bu tür mekânlar için, cephesiyle kullanıcısı olmayan grupları bile etkilemesi, cephe özelliklerinin önemli olduğu sonucuna ulaştırmıştır.

Konaklama işlevinde bir ailenin birey sayısına veya konaklamaya gelen az sayıda kullanıcının kullandığı mekânların sergi ve kültürel faaliyetler için daha fazla kullanıcıya hitap eden mekânlara dönüştürmek mekânlar üzerinde bazı temel ve optimum kararların oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle verilen işlevin adaptasyonu sebebiyle yapının iç mekânında, önceki işlevinde bulunan oda birimlerinin bölücü duvarı kaldırılarak daha geniş sergi mekânları elde edilmiştir. (Şekil 11-12) Bu durum tarihi değer taşıyan bir yapı için uygulanan müdahalenin fazla olduğu dezavantajının yanında, işleve uygunluk sağlaması zorunluluğu ile değişime adaptasyon olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada değişiklik her ne olursa olsun yapı bir süre de olsa kullanıcısı ile buluşturulmuş ve atıl kalmaktan kurtarılmıştır. Salt Ulus özelinde yeniden kullanım yöntemi değerlendirilecek olursa, sergi ve kültürel fonksiyonunun yüklenmesi tarihi özelliklerine rağmen yüksek yapıların arasında kimliksiz kalma durumunun önüne geçilmesini sağlamıştır. Büyüklük sebebiyle daha kapsamlı sergilere ev sahipliği yapamasa da kullanıcının çoklu kent merkezleri arasında bu merkezin de varlığına katkı sağlayabilmesi açısından, yapıya şans verilmesi gerektiği görülmüştür.

Salt Ulus bugüne kadar yalnızca sergilere ev sahipliği yapmamış, aynı zamanda sinema gösterimleri, çeşitli grupların çalıştayları, özel konuşmacıların davet edildiği söyleşiler de gerçekleştirmiştir. Bu fonksiyonlar özellikle Ankara gibi nüfus yoğunluğu fazla olan kentlerde hem sayıca fazlalığa hem de mekânlarda hacim olarak büyüklüğe ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla Salt Ulus her ne kadar kullanıcıya sunduğu kültürel aktivite sayısını arttırmış olsa da konaklama biriminden dönüştürülmesinden kaynaklı daha ufak ölçekli açıklıklara sahip olduğu için bahsi geçen eylemlere yetersiz kalmıştır. Bu da mekana gelen kullanıcının bir sonraki gelişi için sürekliliğini etkileyen bir unsurdur. Bu nedenle atıl kalmaması, tarihi dokunun değerinin kullanılması gibi taşıdığı birçok avantajın yanında kullanıcı kaybetme ihtimalinin olması işlev değişimine neden olan en önemli faktör olarak görülmüştür.

Şekil 11-12. Salt Ulus zemin iç mekân sergi ve gösterim

(URL-6,2017, Utku,2017)

4.SONUÇ

Mevcut yapı stoğunun yeni bir işlev verilerek yeniden kullanılması toplum ve kent için kültür varlığının sürdürülebilirliği ve yaşamını devam ettirebilmesi durumlarına duyarlı bir tutum olarak görülmektedir. Bu nedenle, kullanıcısı ile etkileşimin kesintiye uğramaksızın, verilen işlevin mekana adaptasyon sağlaması konusu dikkate değer bir konudur. Bu kapsamla ele alınan çalışma, yeniden kullanılan kültür varlığının yeni işleve uyumunun sorgulanmasını, Ankara'nın kültür varlığı olan Salt Ulus ile mekânsal değişimlerini inceleyerek ve yapının kullanım sürecini izleyerek değerlendirmiştir.

Bayraktar (2013) günümüzde Ulus ve Kızılay meydanlarının, kamusal anlamlarda güçlendirilmesi açısından oldukça önemli birçok tartışmayı konu aldığını belirtirken merkezlerin köhneleşmesini giderecek biçimde genişletilmesi, her iki merkezin de var olan potansiyellerine dikkat çekilmesini, Cumhuriyet'e ve öncesine ait tarihi ön plana çıkaracak biçimde Ulus Meydanı'nın yeniden ele alınmasını belirtmiştir. Bu meydanların yaşayabilmesindeki en temel başlangıcın kamusal anlamlarının zenginleştirilmesi ile gerçekleşebileceğini vurgulamıştır.

Salt Ulus, ismini de aldığı, başkentin halen birçok değişim yaşamaya devam ettiği, kendisinin de yok olma tehdidi ile karşılaşma sürecinde bu dönüşümlerden etkilendiği, kentin kalplerinden biri olan Ulus semtindedir. Ulus'un dönüşümüne Atatürk Bulvarı aksı devamında bulunan ve kendisi de işlev dönüşümü geçirmiş (sergi salonundan opera salonuna) Opera Binası, yine işlev değiştirmiş ve güncel işlevleri ile Devlet Tiyatroları binası, Pul müzesi, peyzaj düzenlemesi revize edilen Gençlik Parkı, yıkılan İller bankası ve Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, inşaatı 2017 yılında tamamlanan camii yapısı katkı sağlayan birkaç yapı ve yapı grubudur. Salt ulusun da tüm bu değişimlerden etkilenmemesi elbette kaçınılmaz olmuştur. Ancak dış mekânda orijinallliği ile günümüze taşınmış bu yapının işlev adaptasyonu sağlayamamasında binanın konumu, erişilebilirliği, kullanıcının deneyimleme talebi, kentin kültürel omurgasının olumlu/olumsuz tarafları, işletheadaptasyon, var olan mekânların dağılımı ve niteliği, verilecek işlevin mekânsal gereksinimleri ve adapte edilebilirlik düzeyinin değerlendirilmesi önemli kriterler olarak belirlenmiştir. (Ayдын ve Yıldız, 2010)

Yapılan analizler sonucunda 2017 yılı itibariyle yeniden işlevsiz kalacağı görünen yapıyı, kullanılmayan ve kendi kendine kent içinde kaybolan bir yapı olmaktan kurtaracak

yeni bir işlevin önerilmesi gerektiği öngörülmüştür. Bu işlev, kullanım sürecindeki değerlendirmelerle beraber geri bildirimler göz önünde bulundurularak kent bütünlüğü ve büyüklüğü düşünülerek, yapının mekânsal kapasitesine uygun bir işlev olmalıdır. Mevcut durumda 2 sergi salonu ve ofis birimlerine sahip olan yapının tüm kent kullanıcılarına hitap eden bir işlevi koruyamadığı görülmüştür. Bu işlev yerine konaklama işlevi gibi daha az kullanıcıya hitap eden mekânlara dönüşmesi, yapının kullanım performansını arttıracaktır. Bu nedenle daha özel eylemlerin yapıldığı ve hatta çevresi ile belirli dönemlerde etkileşim halinde olabilecek işlevlere dönüşmesi önerilebilir. Örneğin ilgi duyan kullanıcıların ulaşabileceği müzik okuluna dönüşerek hem devlet tiyatroları sahnelerini kullanmak amaçlı, kurumla iletişimde olan, hem de bugün Ankara'nın diğer yeşil alanlarına kıyasla değerini yitirme noktasında varlığını sürdüren GençlikPark'ında bazı temsillerin gerçekleşmesi ile parkı canlandıran bir mekân haline dönüştürülebilir. Salt Ulus'ta görüldüğü üzere bugün yeniden kullanım problemini tek yapı ölçeğinde çözmek ne yazık ki işlevlerin sürekliliğini kısıtlamakta ve bölgesel kalkınmaya hizmet konusunda sıkıntı yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bu yapıya ileride verilecek işlevin Ulus'un kullanım sürecine bakılarak geri beslemelerle desteklenmesi beklenmektedir.

Bölge olarak Ulus için veya Salt Ulus için tanımlanan ve değerlendirilen yeniden kullanım yönteminin olumlu/olumsuz durumunu genelleme amacı gütmeyerek değerlendiren bu çalışmanın, bundan sonra gerçekleşecek yeniden kullanımlar için örnek teşkil etmesi hedeflenmiştir. Ülke olarak neredeyse her kentte sahip olduğumuz tarihi değerleri ve bu mevcut tarihi doku içinde yeni yapı yapma imkânlarının zorluğu göz önünde bulundurulursa yeniden kullanım yöntemi daha uzun yıllar tartışılacak bir konu olmaya değer görecektir. Çalışmayla elde edilen değerlendirmeler, yeniden kullanımda, işleve, işlevin gereksinimlerine mekânın kullanım sürecine ilişkin analizleri belirlemek ve en önemlisi farkındalık yaratmak adına önemli olmaktadır.

JOURNAL OF AWARENESS

KAYNAKÇA

Aydın, D., Yıldız E., 2010, Yeniden Kullanıma Adaptasyonda Bina Performansının Kullanıcılar Üzerinde Değerlendirilmesi. *METU JFA*, 27(1), 1-22.

Bayraktar, N., 2013, Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Kızılay ve Ulus Meydanlarının Değişim Süreci, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20-35.

Douglas, J. (2002). *Building Adaptation*, Oxford/İngiltere: Butterworth Heineman, ISBN 0-7506-5085-0, 196.

Selçuk, M. (2006). *Binaların Yeniden İşlevlendirilmesinde Mekânsal Kurgunun Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, 11.

Ulubay, S., Türkeri İ., 2014, Ankara Eski Osmanlı Bankası Ankara Şubesi Ek Binası, *Docomomo_tr Türkiye Mimarlığında Modernizmin Açılımları Bildiri Özeti Kitabı*, ISBN: 978-975-442-677-9, 121.

Utku, T., 2016, Fotoğraf Arşivi

URL-1. http://www.mimarizm.com/haberler/mongeri-nin-banka-binası-salt-ulus-a-donustu_117486 [Erişim Tarihi: 02.10.2017]

URL-2. <http://saltonline.org/en/512/salt-ulus> [Erişim Tarihi: 02.10.2017]

URL-3.

<https://www.flickr.com/photos/saltresearchandprograms/albums/with/72157658434388549> [Erişim Tarihi: 20.10.2017]

URL-4.

https://www.archives.saltresearch.org/R/I9159VUUTKA2VE7B9B198CD6GJS2MVIRVNKTFRGDXKD5UHU7JM-02397?func=dbin-jump-full&object_id=1421639&silolibrary=GEN01&pds_handle=GUEST [Erişim Tarihi: 02.10.2017]

URL-5. <http://saltonline.org/tr/1687/saltin-arastirma-ve-programlari-ankaraya-yayiliyor> [Erişim Tarihi: 11.10.2017]

URL-6.

<https://www.flickr.com/photos/saltresearchandprograms/albums/with/72157658434388549> [Erişim Tarihi: 23.10.2017]

JOURNAL OF AWARENESS

NOTLAR

1.Güncel planlara 20 Ekim 2017 tarihinde Salt Ulus Program Sorumlusu Aslı Alpar aracılığı ile ulaşılmıştır.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE GELİR DESTEĞİ ÖNERİLERİNE KURAMSAL BİR YAKLAŞIM

Veli KARGI

Doç.Dr., Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü

velikargi@mersin.edu.tr

H. Yasemin ÖZUĞURLU

Doç.Dr., Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü,

ozugurlu2001@yahoo.com

ÖZET

Klasik anlamdaki "siyasal demokrasinin" yerini günümüzde "ekonomik ve sosyal demokrasi" almıştır. Çağımız demokrasi anlayışı ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin en düşük düzeye indirilmesi ve sosyal adaleti gerçekleştirebilmek için değişik araçlara sahip bulunmaktadır. Devlet kamu harcamaları ve kamu gelirleri yoluyla gelirin yeniden dağılımını gerçekleştirebilmektedir. Bunun için devletin elinde bulunan en etkin araçlardan biri vergi politikasıdır. Her ne kadar vergilerin asli görevi kamu harcamalarını finanse etmek gibi görünürse de günümüzde vergilerin sosyal amaca dönük olarak kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Vergilerin gelir ve servet dağılımını değiştirmede bir araç olarak kullanılması ekonomik ve sosyal politikayı yönlendirme anlamını taşımaktadır. Vergi temelli gelir desteği önerilerinin yanı sıra temel gelir gibi doğrudan gelir aktarımına dayalı gelir desteği

programları da refah devleti yaklaşımları çerçevesinde son derece önemli sosyal koruma aracı niteliği taşımaktadır. Gerek kamu harcamaları gerek vergi sistemi ya da sosyal koruma sistemi yolu ile kişilere asgari gelir garantisi sağlamak refah devleti olmanın en önemli gereklerinden biridir. Günümüzde gelirin adil dağılımına yönelik olarak devletin çeşitli araçlarla ekonomiye müdahalesinin temel nedeni yoksullukla mücadeledir. Buradan hareketle bu çalışma yoksullukla mücadelede kullanılacak gelir desteği programlarının kuramsal değerlendirmesini içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Refah Devleti, yoksulluk, sosyal koruma sistemleri, gelir desteği programları, gelir dağılımı

JEL Kodları: H20, I38, I30,

THE THEORETICAL APPROACH TO THE INCOME SUPPORT PROPOSALS FOR POVERTY STRUGGLE

ABSTRACT

In recent years classical political democracy has been replaced by economic and social democracy. In this age's democracy refer to the different instruments to reduce the economic and social inequality and provide social justice. Government implements income redistribution by the way of public expenditures and public revenues. The most effective tool for this propose is tax policy. Although, essential role of the taxes is seemed as the finance of public spends, it is a reality to use the taxes for social aims. The use of taxes as a tool to change the distribution of the income and wealth serve for the management of economic and social politics. In addition to tax-based income support proposals, income support programs based on direct income transfers, such as basic income programmes, are also an extremely important social protection tool in the context of welfare state approaches. One of the most important requirements of being a welfare state is to provide minimum income guarantee to people by means of public expenditure, tax system and social protection systems. Today, the main reason for the intervention of the state with various means towards fair distribution of income is struggle with poverty. From this point of view, this study contains the theoretical evaluation of income support programs that can be used in combating poverty.

Key words: Welfare State, poverty, social protection systems, income support programs, redistribution.

Jel Codes : H20, I38, I30,

GİRİŞ

Ekonomik Krizler giderek bozulan gelir dağılımı sorunlarına ve yükselen yoksulluk oranlarına neden olmaktadır. Dolayısıyla günümüzde gelir dağılımı sorunlarını belli ölçülerde hafifletici çözüm arayışları, ekonomi ve sosyal politika tartışmalarının temel gündemini oluşturmaktadır. Buradan hareketle mutlak çözüm oluşturmamakla birlikte gelir dağılımını görece olarak iyileştirme potansiyelini içinde barındıran gelir desteği programlarının değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Gelir desteği programlarının temel amacı en yoksul kesimlerin yaşam standartlarını görece olarak iyileştirmek olarak belirlenebilir. Dolayısıyla bütün gelir grupları ve sosyal sınıflar için gelirin yeniden dağılımını iyileştirici bir nitelik taşıdığını belirlemek güçtür. Bununla birlikte ekonomik işleyişin sürekli biçimde ürettiği gelir dağılımı bozulmalarının bir sonucu olan yoksulluk oranlarında ki artış eğiliminin yaratması muhtemel ekonomik ve sosyal sorunların etkilerini hafifletmek gibi oldukça önemli bir işlev gördüğünü belirtmek gerekir. Gelir desteği programları ülkelerin sosyal koruma sistemlerine

ekonomik ve siyasal yapılarına bağlı olarak çeşitlenmektedir. Özellikle refah devleti uygulamalarının niteliği ve ekonomik kriz koşulları gelir desteği programlarının içeriğini ve kapsamını belirlemektedir.

Çalışmanın amacı yoksullukla mücadelede gelir desteği önerilerini kuramsal ve kavramsal olarak ele almaktır. Bu bağlamda sosyal koruma araçları, ekonomik işleyiş mekanizması ve refah devleti ilişkisinden yola çıkarak gelir dağılımı ve gelir desteği önerileri ile alınmıştır.

1. REFAH DEVLETİ VE SOSYAL KORUMA ARAÇLARI

Kapitalist ekonominin ortaya çıkardığı sosyal riskleri belli ölçülerde azaltmak için uygulanan sosyal koruma sistemleri, asıl olarak devlet ve ekonomi arasındaki ilişkiler çerçevesinde şekillenmektedir. Daha açık bir ifadeyle ekonomik ve siyasal yapı bütünsel olarak ekonomik ve toplumsal yaşamın üzerinde etkili olmaktadır. Kapitalist yapı içinde gelir bölüşümü ekonomik ilişkiler içinde tanımlanırken, hak ve özgürlüklere siyasal alan içinde yer verilmektedir. Dolayısıyla çoğu kez gelir bölüşümü ekonomik işleyişin bir sonucu olarak, hak ve özgürlüklerin dışında tutulmaktadır. Piyasanın temel düzenleyici mekanizma olduğu bu tür sosyo-ekonomik yapılarda temel özellik, özel mülkiyetin varlığı ile üretim ve tüketim kararlarının kâra dayalı olmasıdır. Bu temel özellikler, sermaye birikiminin sürekliliği için üretim süreci (toplam arz) ile dolaşım süreci (toplam talep) arasındaki ilişkinin birbirini karşılaması gerektirmektedir. Bu gerekliliğe rağmen kapitalist sistemin işleyiş dinamiği üretim alanı ile dolaşım alanı arasında sürekli olarak birbirini tamamlayan bütünsel bir ilişkinin kurulmasını olanaksız kılmaktadır. Bilindiği gibi kapitalist üretim, rekabete ve buna bağlı olarak kar maksimizasyonunu sağlama hedefine dayanır. Rekabet ve kar maksimizasyonu hedefi, firmaları piyasada kalabilmek için birim maliyetlerini düşürme zorunluluğu ile karşı karşıya bırakır ve teknolojik ilerleme bunu sağlamaktadır (Mandel,1991, s.42-52).

Kısaca kapitalist ekonomide sermaye kesimi ile sermaye dışı kesimler arasındaki bölüşüm ilişkileri esas olarak piyasa mekanizmasının işleyişi tarafından biçimlendirilir. Dolayısıyla “özgür seçiş” koşullarına dayalı böyle bir ekonomik alan içinde, can ve mal güvenliğinin korunması, sözleşme yapma özgürlüğü, savunma, cezalandırma mekanizmalarının kullanımı, piyasa mekanizmasının işleyişini sağlayan yasal düzenlemeler, devletin görevleri olarak tanımlanmaktadır (Sallan Gül, 2004:27-138). Klasik ve yeni liberal yaklaşımlarda ifadesini bulan ve liberal demokrasi ilkelerini oluşturan böyle bir toplumsal yapı içinde bireyler, sözleşme yapma, mülkiyet sahibi olma, girişim özgürlüğü gibi konularda yasalar önünde eşittir. Liberal demokrasinin belirlediği eşitlik anlayışında piyasada oluşan gelir dağılımı adil kabul edilmektedir. Ancak kapitalist ekonominin özel mülkiyete, piyasa sistemine dayalı işleyişi ve kar maksimizasyonu hedefi sermaye dışı kesimlerin, sermaye kesimine göre üretimden giderek daha az pay almalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla piyasa mekanizması, bireylerin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak koşulları oluşturamamaktadır. Diğer bir ifade ile bireysel seçiş özgürlüğü ile ihtiyaçların karşılanabilmesi arasında bir çelişki doğmaktadır. Bireylerin tüm yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabildikleri haklara sahip olabilmek koşulları refah devleti uygulamalarını gerektirmektedir (Arın,1997:82).

Refah devletinin uygulama alanı bulması, bir taraftan sermaye dışı kesimlerin toplumsal üretimden aldıkları payı arttırırken, diğer taraftan sermaye kesimi ile sermaye dışı kesimler arasındaki bölüşüm dengesizliğini yumuşatarak kapitalist sisteme meşruiyet kazandırmıştır. Refah devletinin bu meşruiyet işlevini yerine getirmesi, bireylerin haklarını

siyasal haklardan ekonomik ve sosyal haklara genişletmesi yoluyla gerçekleşmiştir. Bu anlamda, ekonomik faaliyetlerin, sosyal refahın sağlanması amacıyla düzenlenmesi, vatandaşların bazı temel gereksinimlerinin toplumsal olarak karşılanma haklarının olması ve devletin bu tür ihtiyaçları karşılama yükümlülüğünün olması, refah devletinin sahip olması gereken ilkelerdir. Bu ilkeler, refah devleti bünyesinde sunulan hizmetlerin “sosyal haklar” olmasını gerektirmektedir (Arın,1993; 56). Buna göre refah devleti uygulamaları ve sosyal haklar büyük ölçüde çalışma hakkı ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla sermaye dışı kesimlerin varlıklarını sürdürmeleri için gerekli olan gelir, bu gelirin korunması, kaza, hastalık gibi çalışamama koşullarında sigorta sistemine tabi olmak, emeklilik hakkı gibi haklara sahip olmaları piyasa mekanizması dışında bir statü içinde yer almaları anlamına gelmektedir. Sosyal koruma ve sosyal güvenlik sistemlerinin çoğunun çalışma hakkına dayanması sosyal vatandaşlık statüsü olarak refah devleti uygulamasında gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra farklı toplumsal kategoride olanların aynı koruyucu haklardan, çalışma hakkından ve sosyal güvenlik mekanizmalarından yararlanmaları, sermaye dışı kesimlerin hangi ücret kategorisinde olursa olsun durumlarının iyileşmesini sağlamakta ve bir uzlaşma, hoşgörü ortamının oluşmasına yardımcı olmaktadır. Böyle bir yapı sermaye dışı kesimler arasındaki ücret hiyerarşisini ortadan kaldırmamakla birlikte, herkesin kendi bağımsız varlığını sürdüreceği asgari gelir garantisini sağlamaktadır. Böylece mülkiyet sahibi olmayan kesimlerin kendilerini güvence altında hissetme koşulları sağlanmış olmaktadır. Refah devleti ve sosyal koruma ve güvenlik sistemleri bu uygulamanın temelini oluşturmaktadır (Castel, 2006: 31-40).

Sosyal hakların amaçları; piyasa mekanizmasının düzenlenmesi, bireylere ve ailelere asgari gelir sağlamak, bireyleri ve aileleri sosyal risklere karşı korumak ve bazı hizmetleri toplumsal sınıf, toplumsal statü ve bunun gibi farklılıklardan bağımsız olarak bütün vatandaşlar için kullanılabilir hale getirmek olarak belirtilebilir. Bu amaçları gerçekleştirmek adına refah sistemleri devlet, aile, gönüllü kuruluşlar ve piyasa mekanizmalarının getirdiği sosyal koruma kurumlarından oluşur. Ülkelerin özgül iktisadi, sosyal, kültürel ve tarihsel koşulları ülkedeki refah sistemini belirleyici olmaktadır (Arın, 2004 :68-70). Bu çerçevede ülkenin refah sistemi ister istemez ülkedeki gelir dağılımını ve yoksulluk oranlarını etkilemektedir.

2. GELİR DAĞILIMI

Gelir dağılımı /bölüşümü ekonomik bir kavram olarak milli gelirin dağılımı anlamında kullanılır. Konunun önem taşıyan yönü milli gelirin kimler arasında veya hangi esaslara göre dağıtıldığıdır. Gelir dağılımı kavramı temel olarak, fonksiyonel gelir dağılımı ve kişisel gelir dağılımı olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır.

Ekonomi kuramı açısından, gelirin fonksiyonel bölüşümünü belirleyen etmenler, gelirin yeniden dağılımı tartışmalarında önemli yer tutmaktadır. Kişisel gelir dağılımı konusundaki kuramsal tartışmalar ise daha çok ampirik (uygulamalı) çalışmalara dayalı olarak son yıllarda yeniden önem kazanmıştır. Gelir dağılımı ile servet dağılımı kavramları birbirinde farklı anlamlar ifade etmektedir. Gelir bir akım olduğu halde, servet bir birikim kavramıdır. Servette ortaya çıkan bir artış gerçekte bir gelir unsurudur. Mülkiyetin gelir dağılımı üzerinde etkili olması nedeniyle servet dağılımındaki dengesizlik, gelir dağılımındaki dengesizlikten daha büyük ölçekte olabilir.

Bölüşüm sorununun iktisat kuramındaki yeri konusunda iktisatçılar arasında farklı görüşler vardır. Bir uçta gelir ya da servet dağılımının ekonomide kıtlık ve etkinlik sorunlarından çok daha önemli olduğu görüşü (Ricardo) yer alırken, öteki uçta gelir dağılımının aslında çok daha önemli kararların bir uzantısı olduğunu belirten görüşler bulunmaktadır. Bu konudaki temel yaklaşımlar çok kısa olarak aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

2.1. Klasik Yaklaşım: Temeli Ricardo'ya dayanan bu yaklaşımda faktör payları birbirinden bağımsız olarak belirlenmektedir. Rant, azalan verimler yasası uyarınca marjinal toprağın üretimi üzerindeki fazla biçiminde, ücretler ise, emeğin arz fiyatına bağlı olarak sermaye birikim hızına uyan nüfusun büyüme hızı ve bir ücret fonu tarafından belirlenir. Kâr ise rant ve ücret ödendikten sonra geride kalan “artık”tır. Klasik yaklaşımda sermaye birikiminin nedeni ise yüksek kar oranıdır.

2.2. Marksist Yaklaşım: Ricardo teorisinin “artık” ilkesini tarihsel ve kuramsal bir yaklaşımla yeniden düzenlemiştir. Emeğin kendisini yenilemesi için gereken üretimden fazlası artık değer olarak kapitalistin eline geçer. Endüstriyel işgücü fazlası, ücret haddinin düşük düzeyde kalmasını sağlar. Ölçek ekonomileri ve rekabet ise sermaye birikimine yol açar. Ancak, efektif talep eksikliği belli bir süre sonra ekonomik kriz doğuracaktır.

2.3. Neoklasik Yaklaşım: Gelirin emek ve sermaye arasında bölüşümü, çeşitli üretim faktörlerinin üretime yaptığı katkıyı üretim faktörlerinin marjinal verimliliklerini yansıtır. Faktörlerin gelir bölüşümü içindeki göreceli payları faktör arz ve talebinin ortaya çıkardığı faktör fiyatlarına bağlı olarak belirlenen faktörler arası ikame esnekliğine bağlıdır.

2.4. Keynesyen Yaklaşım: Sabit bir sermaye hasıla oranında toplam harcama ve efektif talepten başlayarak belli bir büyüme hızı için gerekli yatırım düzeyi saptanır. Yatırım oranı ise, gelir düzeyi, gelirin kâr ile ücret arasında bölüşümü ve kapitalistlerle işçilerin marjinal tasarruf eğilimlerine bağlıdır. Gelir bölüşümü tasarruf yatırım mekanizması ile açıklanır ve kısa dönemde faktör paylarının değişmeyeceği öngörülür.

Gelirin faktörler arası bölüşümünün temel olarak ekonomik sistemin yapısına; piyasa ekonomilerinde bunların yanı sıra, piyasa ve rekabet gücüne de dayandığı söylenebilir. Gelir dağılımı sorunu her şeyden önce üretim ile ilgilidir. Çünkü üretim sonucunda yaratılan değerlerin dağılımı söz konusudur. Öte yandan üretim faktörleri fiyatlarında yapılacak değişikliğin söz konusu dağılımı etkileyeceği açıktır. Bu nedenle gelir dağılımı, sosyo ekonomik bir sorun olan fiyat politikası sorunudur. Çünkü ücret, rant, faiz ve kar üretim faktörlerinin değeri olarak topluma dağılan gelirdir. İyi organize edilmiş bir fiyat politikası bu gelir türlerinin toplum içinde adaletli şekilde paylaşılmasında etkili olur.

Gelir dağılımı açısından ana sorun, gelir dağılımında adaleti sağlamak suretiyle toplum refahını en üst düzeyde çekebilmektir. Günümüzün sosyal devleti her şeyden önce herkese iş ve çalışma olanağı sağlamak, çalışamayacak durumda olanlara asgari bir yaşam standardı oluşturmak durumundadır. Bu da büyük ölçüde yüksek gelir gruplarından düşük gelirli gruplara doğru yeniden dağıtıcı araçların kullanımını gerektirir. Gelir desteği programları bu anlamda kullanılacak temel politika araçları arasında yer almaktadır. İzleyen bölümde gelir desteği programlarına yer verilmiştir.

3. GELİR DESTEĞİ ÖNERİLERİ

3.1. Negatif Gelir Vergisi Kavramı ve Amacı

Negatif gelir vergisi kavramını, 1962 yılında kamu ekonomisi literatürüne kazandıran Milton Friedman'dır (Friedman, 1962: 192). Ancak, negatif gelir vergisi konusundaki çalışmalar 1940'lı yıllara dayanmaktadır. Chicago Üniversitesi Profesörlerinden George Stigler 1946 yılında yazdığı bir makalesinde, düşük gelir gruplarının da negatif bir vergi oranıyla gelir vergisi kapsamına alınabileceğini öne sürmüştür (Stigler, 1946:365; Green,1967:57; Daniel, 1971:345; Perlman,1969:66; Kuhlman, 293).

1970'lere kadar uygulanan sosyal refah politikaları daha çok malzeme ve gelir yardımları şeklinde uygulanmaktaydı. Sosyal politika önlemlerinin gelir eşitsizliklerini ve yoksulluğu ortadan kaldırmak için yeterince etkili olmadığını gören gelişmiş ülkeler yoksulluk sorununu bertaraf edebilmek için yeni programlar geliştirmeye başladılar. 1962 yılında Milton Friedman'ın "Capitalism and Freedom" adlı kitabında Sosyal Yardım Programlarına alternatif olarak öne sürdüğü negatif gelir vergisi teklifi bütün dikkatleri üzerinde toplamıştır (Kean ve Wykstra, 1971:348). Teklif son derece basittir. Eğer toplum düşük gelirlilere elverişli yollardan yardım etme konusunda gerçekten ciddi ise, en iyi yol devletin düşük gelirlilere negatif vergi adı altında gelirlerine ilave olarak ödeme yapmasıdır (Friedman ,1962:193). Friedman ayrıca şunları da belirtmektedir. Negatif gelir vergisinin modası geçmiş refah programlarının yerini alması fakirlik sorununun ortadan kalkacağı, yardım programları idaresinin minimum maliyetlere ineceği, mevcut yardım programlarının kişiler üzerinde yarattığı olumsuzlukları giderebileceği görüşündedir (Friedman ve Rose , 1930:122-123).

Friedman, negatif gelir vergisi planında, artan oranlı gelir vergisi tarifesinde yer alan pozitif vergi oranlarının yanısıra negatif bir vergi oranına da yer vererek, fakir kişilere gelir vergisi kapsamı içinde yardım etmenin mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Negatif gelir vergisinin toplumca minimum kabul edilen gelirin altında kazanç elde eden veya edemeyen kişilere para yardımı yapmak suretiyle minimum geliri garanti edecek bir teknik olduğunu göstermektedir.

Negatif gelir vergisi, fakirlik probleminin ortadan kaldırılabilmesi amacıyla, mevcut sosyal politika önlemlerine alternatif olarak ortaya atılmıştır (Friedman,1962:192). Negatif gelir vergisinin diğer yardım programlarından üstün olan yanları ile amaçları aşağıdaki şekilde belirtilebilir.

i.Negatif gelir vergisi bugün birçok teşvik unsurlarını yok eden sosyal yardım programlarının yerine geçerek çalışma isteğini artırıcı etkiler yaratabilir. Gerçekten birçok yardım programları kişilerin çalışmadığı veya kazanç elde edemediği ve muhtaç olduğu durumlarda devreye girerek kişilerin yaşamlarını devam ettirebilme olanağı sağlamaktadır. Bu yardımlar kişilerin, şahsi durumlarına bağlı olarak sürekli veya geçici sürelerle asgari geliri garanti eder niteliktedir. Ancak, kişinin zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde yapılan yardımlar, yardımı alanın herhangi bir işten kazanç elde etmeye başlamasıyla kazancın düzeyine bakılmaksızın kesilmektedir (Samuelson,1973:917-918) . Bu durumda, yardım alan kişinin çalışması sonucu elde edilen kazancın miktarı kişinin çalışıp çalışmaması konusunda belirleyici bir etken olabilir. Eğer elde edilen kazanç alınan yardımla eşit düzeyde veya düşük ise, kişi çalışarak aynı kazancı elde edeceğine çalışmadan yardım almaya devam etmeyi düşünebilir. Sosyal Yardım Programlarının bu şekilde etki yaratmalarının ekonomide istenen bir olgu olmadığı bilinen bir gerçektir. Oysa bu programların alternatifi olarak öne sürülen negatif gelir

vergisinin, belli bir gelir düzeyine (break-even-level) kadar yardımı kesmemesi ve kişinin elde ettiği kazançlara ilave bir gelir niteliğinde olması nedeniyle çalışma isteğini kırıncı değil, aksine teşvik edici olduğu ifade edilebilir (Boskin, 1967 :365-367).

ii. Negatif gelir vergisi, pozitif gelir vergisi sistemine bağlanarak uygulanacağından, herkesin belli bir dönem sonunda vergi dairesine beyannamesini doldurarak müracaat etmesi gerekir. Eğer vergi borcu varsa onu ödemesi, negatif gelir vergisi alması gerekiyorsa onu vergi dairesinden nakit veya çek halinde alması gerekir. Bu, kişi ile vergi dairesi arasında geçen bir işlem olarak kalacaktır. Üçüncü kişilerin bu işlem sonunda kişinin devlete vergi mi ödediği yoksa devletten negatif vergi mi aldığı konusunda haberleri olmayacak ve böylelikle yardım alan kişilerin onurları korunmuş olacaktır (Friedman, 1962: 192).

ii. Öte yandan negatif gelir vergisi dağılık sosyal yardım programlarının bir araya toplanmasını, karmaşıklığın giderilmesini ve sosyal güvenlik sisteminin daha basit bir şekle dönüştürülmesini sağlayabilir (Friedman, 1962: 193).

Negatif gelir vergisi belli bir gelir düzeyinin altında (fakirlik çizgisi-Break-even level) kazanç elde edenlere, fakirlik boşluğuna (poverty gap) negatif vergi matrahına ve negatif vergi oranına bağlı olarak ödenen nakit devlet yardımlarıdır (Kuhlman, J.M., 1967, 293). Ancak minimum geliri garantileyen negatif gelir vergisi önerilerinin, minimum gelirin ne olabileceği konusunda bilgi sunması gerekir. Doğal olarak bu konu yoksulluk ve düzenli yaşam standartlarının sınırlarını da çizmek durumundadır. Bu nedenle negatif gelir vergisi planlarında fakirlik çizgisi ve negatif vergi oranı hakkında bilgilerin bulunması onun işlerliği, ekonomik etkilerinin ortaya çıkarılabilmesi açısından önem arz eder.

3.2. Vergi Kredisi Planı (The Credit Income Tax)

Gelir vergisi sisteminde reformu ve devlet yardımlarını basit bir şekilde tamamlamayı amaçlayan vergi kredisi planı Earl Rolph tarafından önerilmiştir (Tobin, J., 1969,739).

Bu öneriye göre, kadın erkek ve çocuk ayrımı gözetilmeksizin devlet her yıl nüfus başına 750 dolar ödemekle yükümlü tutulmakta ve kişiler de kazanılmış gelirlerinin üçte birini vergi olarak devlete ödemek zorunda bırakılmaktadır. Devletin kişilere ödediği 750 dolar, kişilerin ödeyecekleri vergilere karşı bir kredi olmakla birlikte aynı zamanda garanti edilmiş bir gelir durumundadır. Örneğin, kazanılmış geliri sıfır olan dört kişilik bir aile her yıl devletten vergi kredisi adı altında 3.000 dolar (750*4) alacak ve kazanılmış geliri sıfır olduğundan devlete vergi ödemecektir. Bu durumda, belirtilen aile için 3000 dolar garanti edilmiş gelirdir (Tobin, J.,1969:740).

3.3. Negatif Ücret Vergisi

Negatif ücret vergisi, emek geliri (ücret) ile yaşamlarını sürdürenlere yardımı içeren bir gelir transferi programı olarak öne sürülmüştür (Browning,1973:39-49). Negatif ücret vergisi, negatif gelir vergisi gibi düşük ücret sahibi kişilere belli bir oranda ilave ücret vermeyi amaçlar.

Negatif ücret vergisinin çalışması oldukça basit görünmektedir. Negatif ücret vergisinin devreye girdiği anda piyasa ücret oranlarının sabit olduğu varsayılırsa; negatif ücret vergisi alan bütün kişilerin bütçe eğrileri sanki piyasa ücret oranları yükselmiş gibi sağa doğru kayarken bu kişilerin gelirleri artacaktır. Ancak, bu değişikliğin meydana getireceği gelir ve ikame etkilerinin emek arzı üzerinde ne gibi bir değişiklik yaratacağı kesin olarak söylenemez. Negatif ücret vergisi ile ücret elbette artacaktır, ücretlerdeki bu artışla, çalışma isteğinde bir azalma olabilecektir. Ancak, kişinin daha fazla gelir elde etmek istemesi durumunda, çalışma

isteğinin bu yolla artırılabilceği öne sürülmektedir. Negatif ücret vergisinin sadece düşük ücretle çalışan kişileri kapsamaması nedeniyle fakirlik sorununun çözümünde ve gelirin yeniden dağıtılmasında tek başına kullanışlı bir plan olmadığı belirtilmektedir (Browning,1973:43).

3.4. Sosyal Yardım Vergilemesi

II. Dünya savaşı sırasında İngiliz Lady Rhys-Williams toplumun tümünü kapsayan (kadın, erkek, çocuk) geniş kapsamlı bir sosyal sigorta sistemi önermiştir. Bu önerinin özünü, sosyal sigortalar ile gelir vergisi sisteminin birleştirilmesi oluşturur. Lady Rhy-Williams devlet tarafından sağlanan refah hizmetlerinin geniş kapsamlı tek bir sistem içinde toplanabileceğini ve böylece toplumun sadece yardıma muhtaç olanlarını değil tümünü kapsayan bir sistemin oluşturulabileceğini öne sürmüştür. Gerekçe olarak öne sürdüğü fikir, özellikle işsizlik sigortası sisteminin neden olduğu çalışma gücünü azaltıcı etkilerin ortadan kaldırılmasıdır (Rhys- Williams 1943'ten aktaran Green,1967:52).

Rhys-Williams'ın sosyal yardım planı, her kadın, erkek ve çocuğun yaşına ve cinsiyetine göre devletten haftalık bir sosyal yardım (social dividend) almasının ve bu yardımların finansmanının çalışanların ücret ve maaşlarından alınan vergilerle değil, bütün gelirlere uygulanacak nisbi vergilerle karşılanması öngörülmektedir.

Rhys-Williams planının önerildiği dönemde İngiliz hükümeti ailelere yapılabilecek yardım ödemeleri konusu ile ilgileniyordu. Aile yardım ödeneklerinin sadece muhtaç durumda bulunan çocuklu aileleri kapsamına almasına karşın, Rhys-Williams'ın sosyal yardım planı muhtaç olup olmama durumuna bakmaksızın bütün aileleri kapsamına almakta ve refah sistemini vergi sistemine bağlamaktadır. Rhys-Williams'ın planında ailelere yapılacak doğrudan ödemeler pozitif vergiler yanında negatif vergilerle sağlanacaktır. Plana göre, her aile devletten bir gelir garantisi ile çalışma yılına başlar. Bu garanti iki şekilde olabilir; bütün yıl boyunca düzenli aralıklarla belirtilen gelir düzeyinde ailelere nakit ödemeler yapılabilir veya yılsonunda bu ailelerin hesaplanan vergilerinden garanti edilen gelir düşülmek suretiyle ödeyecekleri net vergiler hesaplanabilir. Sosyal yardım, için vergilemenin esasını, her aileye taban bir gelir düzeyi oluşturmak suretiyle pozitif ve negatif vergilerin birleştirilmesi oluşturur. Burada vergi sisteminden istenen, diğer kamu hizmetlerinin finansmanında olduğu gibi herkese garanti edilen minimum gelirin finanse edilmesi için gerekli olan kaynakların sağlanmasıdır. Rhys-Williams'ın sosyal yardım planı İngiltere ve Kuzey Amerika' da fazla bir ilgi uyandırmamasına karşın fakirliğin ortadan kaldırılmasına ilişkin çeşitli yaklaşımlarda bulunan C.E.Ayres, Robert R.Shutz, Eveline Burns, D.B. Smith gibi yazarların dikkatini çekmiştir.

C.E. Ayres'in önerisi sosyal yardım planının daha dar kapsamlısı olmakla birlikte Amerika gibi sanayileşmiş ülkelere teklif edilmektedir. Ona göre, toplumun üyesi olan herkes devletten temel bağımsız bir gelir olan minimum sübvansiyonu alacaktır. Söz konusu minimum gelirlerin finansmanı için gerekli gelirler bütün kazançlardan alınacak vergilerle sağlanacaktır. Bağımsız gelir olarak nitelenen ve aile fertlerine göre hesaplanacak olan vergi indirimi veya muafiyetleri doğrudan ödemeler şeklinde, mükellefler tarafından alınacaktır (Ayres 1952'den aktaran Green, 1967:55).

Fakirliği ortadan kaldırmak için "devamlı vergilendirme" (Continuous Taxation) olarak isimlendirilen Shutz planının, kişilere belli bir gelir garanti etmenin, özellikle garanti edilen gelirin altında veya ona eşit kazanç elde edenler üzerinde üretkenliği olumsuz yönde etkileyeceği konusunda görüşler bulunmaktadır. Rhys-Williams gibi Shutz'da bütün ailelere

garanti edilen gelir ödemelerinde bulunulacağını önermekle birlikte Rhys-Williams gibi devletin sosyal refah fonksiyonu ile adalet, güvenlik, v.s. gibi yerleşik fonksiyonları arasında bir ayırım yapmamaktadır. Devletin kamu harcamaları ile Shutz planının masrafları, devletin artan oranlı olarak aldığı vergilerden yukarıda belirtilen harcamalara tahsis ettiği gelirler ile kapatılabilecektir (Shutz 1952'den aktaran Green, 1967:55-56).

Sosyal yardım vergilemesinde üç farklı vergi programı söz konusudur. Bunlardan birincisi fakirlik seviyesinin altındaki gelirlere uygulanacak olan vergi programıdır ki, bu da garanti edilen yardım miktarını belirleyen oran veya oranlardan oluşur. İkincisi, fakirlik düzeyinin üzerindeki gelirlere uygulanacak vergi oranlarını gösteren vergi programıdır. Bu da sosyal katkı planının finansmanı için gereken gelirleri yükseltir. Planın net maliyeti, aynı zamanda yardım öncesi gelirleri fakirlik düzeyinin altında olan ailelere, bu düzeyin üzerinde gelir elde edenlerden aktarılan gelirler toplamını da gösterir. Üçüncüsü ise, bütün veya bazı ailelerin vergilenebilir gelirlerine uygulanan vergi programıdır (Green,1967: 77).

3.5. Devlet Yardımları Planı (Public Assistance Plan)

Devlet yardımları sisteminin kuruluşu 1536 yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu tarihlerde Amerika'ya göç eden İngiliz göçmenler İngiltere'de uygulanan bazı prensipleri de birlikte getirmişlerdir. Buna göre, kendi kendisini destekleyebilen veya akrabasından bu desteği sağlayan kişiler devlet desteğine hak kazanamazlar (Meriam ,1946:7-9). Burada, fakirliğin nedeni kendi kusurları olan kişilerle, kendilerinin hiçbir kusuru olmaksızın fakir durumda bulunan fertler ayrı kategori içinde ele alınmıştır. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında sosyal anlayışın gelişmesiyle fakir olanlarla fakir gibi davrananların ayırımı yapılmış ve gerçekten fakir durumda olanlara devlet yardımları sağlanmıştır. Yardım düzeyinin artırılabilmesi için de merkezi devletten mahalli idarelere bu amaçla yapılan mali destek artırılmıştır.

1930 yılındaki büyük depresyon sırasında Amerika'daki merkezi ve mahalli yardım kuruluşları depresyondan önce kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen ve depresyon nedeniyle işsiz kalan binlerce işçinin yardım taleplerini karşılayamamışlardır. Bu nedenle yardım fonlarının oluşturulması merkezi devlete kaydırılmıştır. Yardım fonlarını oluşturmakla görevlendirilen merkezi devlet, öncelikle kalkınma kuruluşlarından, ikinci olarak da olağanüstü yardım idaresinden devlete borç para almıştır. Daha sonra 1935 yılında Kongrede Sosyal Güvenlik Anlaşmasına ilave olarak iki sosyal sigorta programının oluşturulması kararı alınmıştır. Sosyal güvenlik anlaşması varlık testine dayalı olarak üç ayrı yardım kategorisini öngörmüştür. Bunlar yaşlılara, bağımlı çocuklara ve körlere yapılan yardımlardır. Bu anlaşmaya göre, merkezi devlet önceden kararlaştırılan bir formüle göre eyaletlere nakit yardımında bulunacak ve eyaletler de kendi sınırları içinde bu yardım programlarını denetleyeceklerdir. Belirtilen bu yardım kategorilerine sürekli sakat durumda bulunanlara uygulanmak üzere ayrı bir yardım kategorisi eklenmiştir. Görüldüğü gibi kamu yardımlarının belirgin özelliği, çalışabilir durumdaki fakirlere yardım reddetmesine karşın, yaşlı ve kör olanlara yardım öngörmesidir.

Kamu yardım programı fakirlerin gereksinim duydukları zorunlu ihtiyaç maddelerinin belli bir bölümünü karşılayacak şekilde düzenlenmiş olmakla birlikte, her geçen gün bu yardımı almaya hak kazananların sayısı artmaktadır. 1965 yılında fakir ailelerin sadece % 30'u bu yardımlardan yararlanabilmiştir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, yardım almaya hak kazanamayan fakir ailelerin çoğunluğu belirlenen yardım kategorilerinden herhangi birisine giremediklerinden kamu yardımlarından yararlanamamışlardır (Green ve Lampman,

1971,9). Kamu yardımları, aynı ve nakit yardımlar olmak üzere iki şekilde uygulanabilir. Minimum gelirin fakirlik düzeyine yükseltilmesi halinde, mevcut yardım programlarının kapsamının genişletilmesi veya bunların yerine yeni yardım programlarının oluşturulması gerekebilir. İster yardım programlarının kapsamını genişletmek, isterse yeni yardım programları oluşturmak şeklinde olsun, devlet yardımları daha iyi bir şekilde yapılabilir.

Kamu yardımlarında yüksek oranların (özellikle %100 oran) öngörülmesi kişilerin ücretleri ve çalışma istekleri üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Gerçekten fakir kimselerin fakirlik boşluklarının tümü kamu yardımları ile kapatılacak olursa bu durum, onların fakirlik düzeyi veya daha altında gelir getirecek işleri reddetmelerine neden olabilir. Bu, yardım alan kişilerin çalışmalarından hiçbir ekonomik kazanç sağlanamayacağı anlamına gelir. Bütün bu olumsuz yanlarına karşın, yıllar itibarıyla kamu yardımlarının artış gösterdiği bilinmektedir.

3.6. Aile Tahsisatları (Payroll Allowance)

Çocuklara yardım tahsisatı adıyla da bilinen bu program, küçük çocuklu ailelere devletten düzenli bir şekilde yardım ödemelerini öngörür. James Vadakin aile tahsisatlarını, "Bağımlı durumdaki çocukların refahını artırmak için bağımlı çocuk sahibi ailelere işverenler devlet tarafından sistemli ödemeler" şeklinde tanımlamıştır (Green,1967:46).

Aile tahsisatı programlarının temel mantığını, modern sanayi toplumlarının yardım programlarını aile büyüklüğüne göre uygulamada güçlük çekmeleri ve buna bağlı olarak yapılan yardımların amacına ulaşamamaları nedeniyle, belli yaşın altındaki çocukları hedef alan programlar yapılması oluşturmaktadır (Green ve Lampman,1971:96; Gren,1967:46). Aslında aile tahsisatı programları işçi ve işveren arasındaki bir mukaveleye dayalı, ihtiyari bir sistem olarak geliştirilmiştir. 1930'lu yıllardan itibaren devlet bu programları kontrol etmeye başlamış ve ihtiyarılık yerini zorunluluğa bırakmıştır. 1957 yıllarına gelindiğinde 30 kadar ülke aile tahsisatı programlarının bir veya birkaç çeşidini uygulamaya başlamıştır.

James Vadakin'in önerdiği plana göre, 18 yaşın altında ki bütün çocuklara her ay düzenli olarak 10 dolar gelir tahsis edilmesinin yanı sıra gelir vergisi sisteminde çocuklar için tanınmış olan muafiyetlere yer verilir. Vadakin, Amerika'nın 1967 yılı nüfusunu, vergilenebilir gelirleri ve vergi yapısını dikkate alarak, planın net maliyetini 7.1 milyar dolar olarak tahmin etmiş ve bu maliyetin genel vergi gelirleri ile finanse edilebileceğini ileri sürmüştür (Herber,1968:596).

Aile tahsisleri programına çeşitli konularda itirazlar yapılmıştır. Bunlardan ilki, tahsislerin doğum oranlarını arttırabileceği görüşüdür. Gerçekten I. Dünya Savaşından sonra Avrupa ülkeleri doğum oranlarını yükseltebilmek için bu yardımlardan yararlanmak istemişlerse de bu itirazları destekleyici istatistikî bilgi sağlamak pek mümkün olamamıştır. James Vadakin, aile tahsislerinin doğum oranları üzerinde tamamiyle etkisiz olduğunu ileri sürmektedir.

Yapılan itirazlardan ikincisi ise, aileler tarafından alınan tahsisatların çocuklar için harcanmayabileceği görüşüdür. Bu programı uygulayan ülkelere Kanada, belirtilen nedenle tahsisat çeklerini, annenin çocukların ihtiyaçlarıyla daha yakından ilgilendiği gerekçesiyle anne adına düzenleme yolunu seçmiştir.

Bu konudaki üçüncü itiraz tahsisatlar nedeniyle ücretlerin düşeceği ki, bu da tahsisatların düzeyi ve finansman yöntemiyle sıkı sıkıya bağlı görünmektedir. Ücretlerin düşeceği ve buna bağlı olarak çalışma isteğinin azalacağı görüşü aile tahsisatlarını yüksek

düzye de uygulayan ölkeler için geçerlidir. Örneğin, Fransa'da aile tahsisatlarının düzye yi o kadar yüksektir ki, çocuk sayısı fazla olan bir aile bir işçinin ücreti kadar tahsisat alabilmektedir. Bu durumun çalışma isteği üzerinde azaltıcı bir etki yapacağı ve buna bağlı olarak iş veriminin düşeceği söylenebilir. Bu derece yüksek tahsisatların genel bütçe gelirleri ile finanse edilmesi yerine, işçi bordrolarına bağlı olarak işverenlerce ödenen primlerle (işveren veya devlet hissesi gibi) finanse edilmesi durumunda, işverenlerin maliyetleri daha fazla yükseltmemek için ücret artışlarına karşı çıkabilecekleri düşünölebilir. Bu nedenle aile tahsisatlarının işverenler yerine genel bütçeden karşılanması ücret artışlarını daha az engelleyici bir yol olacaktır. Aile tahsisatları genel bütçeden finanse edilmediği zaman, işverenler toplu sözleşmeler sırasında, ücret artışlarına nasıl karşı çıkıyorlarsa, aile tahsisatlarına karşı çıkabilirler. Tahsisatların genel bütçeden karşılanması muhtemelen işveren maliyetlerini artırıcı etki yapmayabilir (Green ve Lampman,1971:49).

Aile tahsisatı programı ile negatif gelir vergisi programı arasında birkaç yönden fark bulunmaktadır. Öncelikle negatif gelir vergisinin ilk amacı fakirlik sorununu azaltmak olduğu halde, aile tahsisatı programı çocukların refah düzeylerini yükseltmeyi ve aileler üzerinde gelir etkisi yaratmayı amaçlar. İkinci olarak, negatif gelir vergisinin fakir olanların tümünü kapsamasına karşılık, aile tahsisatları fakir olsun olmasın küçük çocuk sahibi (18 yaşın altında) olan bütün aileleri kapsar (Herber ,1971:595).

3.7. Aile Yardım Planı

Aile yardım planı (Family Assistance Plan) 2 Ekim 1969 tarihinde Nixon hükümeti tarafından kongreye, gelir yardımına dayalı yeni bir refah programı olarak, sunulmuştur. Önerilen program aile tahsisatları programı ile negatif gelir vergisinin çoğu özelliklerine sahiptir (Herber ,1971:596).

3.8. Mikro Kredi

Mikro kredi fikri ilk olarak 1973 yılında Muhammed Yusuf tarafından Bangladeş'te uygulanmaya başlamıştır. 1979 yılına kadar Bangladeş Merkez Bankası ve diğer ticari bankaların sponsorluğu nda proje geliştirilmiş ve 1983'te Grameen Bank adı altında yoksullara kredi veren mikro kredi bankası kurulmuştur. Mikro Kredi Son on yılda Güneydoğu Asya'da özellikle Tayland'da tarım kooperatiflerine, Latin Amerika 'da özellikle Bolivya 'da çok yoksul girişimlere, Afrika'da Gine ve Senegal'de fakir çiftçilere ve zanaatkârlara verilmiştir.

Mikro kredi; iş yapma fikri olan gelir getirici bir faaliyette bulunmak üzere teminatsız ve kefilsiz olarak küçük bir başlangıç sermayesi sağlanması nın imkânı olarak ifade edilmektedir. Mikro kredinin mucidi Muhammed Yunus, Mikro kredi uygulamasının ana hatlarını ise şu şekilde özetliyor:

- i. Öncelikle kredi kullanacaklar gruplar halinde bir araya getirilmektedir.
- ii. Bu gruplara ilgili mikro kredi kuruluşunun kuralları konusunda eğitim verilmektedir.
- iii. Sonrasında ilgili kuruluş tarafından teste tabi tutulmaktadır.
- iiii. Öte yandan grup üyelerinin birbiriyle iletişim halinde olmaları sağlanmakta ve her bir üye diğer üyelerin borcundan sorumlu kılınmaktadır. Bir diğer ifade ile kredi kullanmak isteyen kişiler aynı zamanda grup arkadaşının denetçisi görevini üstlenmektedir.

Türkiye’de ilk kez 2003 yılında Diyarbakır Milletvekili Aziz Akgül tarafından gündeme getirilen mikro kredi projesi Dünya Bankası’nın 500 milyon dolar kredi vermesi ve Başbakanlığın da ek olarak 130 milyon dolar bütçe ayırmasıyla hayata geçirilmeye başlanmıştır. Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, Diyarbakır Valiliği ve Gramken Trust İşbirliğiyle Diyarbakır’da 11 Haziran 2003 tarihinde uygulanmaya başlanmış ve 18 Temmuz 2003 tarihinde ilk mikro kredi çekleri verilmiştir. Söz konusu krediler 500 milyon tutarında ve 1 yıllık olup haftalık geri ödemelerle verilmiştir. Özetle mikro kredi, doğrudan bir gelir desteği özelliği taşımaktan ziyade bir çeşit iş geliştirme kredisi olarak ifade edilebilir.

3.9. Temel Gelir Önerisi

Modern gelir desteği önerisi olarak kabul edilmektedir. Bir toplumda yaşamını sürdüren bütün bireylere, çalışma yaşamından bağımsız olarak, sadece toplumun bir ferdi oldukları için, hiçbir koşula bağlı olmaksızın sağlanan düzenli bir nakit geliri ifade etmektedir (Buğra ve Keyder ,2007,8). Bu yaklaşımda sivil, siyasi ve sosyal hakların tamamını içeren bir vatandaşlık statüsüne atıfta bulunularak asgari bir gelire sahip olmak temel bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede temel gelir kavramı, “vatandaşlık geliri” şeklinde de ifade edilmektedir. (Metin, 2012,125). Temel gelir, özellikle küreselleşmenin etkisiyle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra tüm dünya ülkelerinin başlıca sorunu haline gelen yoksullukla mücadele kapsamında ele alınan ve sosyal yardımlar çerçevesinde değerlendirilen bir kavramdır. Temel gelir uygulamalarını diğer gelir desteği önerilerinden farklı kılan temel özellikleri aşağıdaki biçimde özetlenebilir;

•Temel gelir ekonomik ve sosyal bir hak olarak kabul edilmektedir (Standing,2007,20).

- Temel bir Güvence olarak tanımlanmaktadır
- Temel gelir bir nakit transferidir.
- Bireysel ve eşit bir gelir transferidir. Kişiler bu geliri nasıl kullanacaklarına kendileri karar vermektedir. Hane halkına değil bireylere ödenmektedir.

•Kişilere başvuru yaptıklarında, ihtiyaçları durumuna bakılarak ödenen sosyal yardımlardan farklı olarak haftalık, aylık veya yıllık olarak düzenli bir şekilde ödenmesi öngörülen sürekli bir yardımdır.

- Herhangi bir şarta bağlı değildir
- Evrensel bir özellik taşır herkese ödenir.

Temel Gelir; vurgulanan temel özelliklerine bağlı olarak piyasa ekonomilerinde insan onurunun maddi boyutu olarak nitelendirilmektedir. Çünkü asgari geliri garanti edilmiş bir bireyin piyasa karşısında özgür ve güvence altında olacağı belirtilmektedir. Bu anlamda temel gelir negatif ve pozitif özgürlüklerin birlikte sağlayan bir araç niteliği taşımaktadır. Bilindiği gibi negatif özgürlük; sermaye, devlet vb. kurumsal ve ekonomik ilişkiler yoluyla bireylerin üzerindeki denetim ve kontrol düzeyinin azalması olarak tanımlanmaktadır. Pozitif özgürlük ise bireyin kendi öz denetimini sağlaması, bir toplumdaki var oluş koşullarını özgürce belirleyebilmesi (örneğin; çalışma alanını vb.), özerklik duygusu için bir güvence olarak tanımlanmaktadır. (Standing,2007,19).

Özetle Temel gelir çağdaş ve kapitalist gelişme dinamiklerinin yarattığı risklere karşı bireyin var oluş koşullarını garanti altına almayı hedefleyen bir sosyal koruma aracı ve gelir desteği önerisi olarak son derece önemli bir tartışma ve uygulama alanı oluşturmaktadır

SONUÇ

Kapitalist gelişme dinamiklerine paralel olarak yaşanan ekonomik krizler gelir dağılımı sorunlarını ve yoksulluk oranlarındaki artışı gerek az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından gerekse gelişmiş ülkeler açısından çözümü öncelik taşıyan başlıca sorunlar haline getirmektedir. Bu anlamda Refah devleti uygulamalarına duyulan ihtiyaç her geçen gün şiddetli biçimde artmaktadır. Bu çerçevede gelir desteği programları ekonomik ve sosyal gerilimleri azaltmak için kullanılabilir en önemli sosyal politika araçları arasında yer almaktadır. Son çeyrek yüzyılda neoliberal yaklaşımların etkisiyle gündemden düşmüş olan gelir desteği programlarına olan ihtiyacı 2008 ekonomik krizi yeniden ortaya koymuştur.

Sonuç olarak bu çalışma gelir desteği programlarının önemini hatırlatma çabasının bir ürünüdür.

KAYNAKÇA

- AKKAYA, Y., 2006, Sosyal Güvenlik ve Tarihi üzerine “Aykırı” Notlar, *İktisat Dergisi* Ekim, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Derneği yayını.
- ARIN, T., 1993, Refah Devleti: Bir Analiz Çerçevesi, *Türkiye’de Bütçe Harcamaları, IX. Türkiye Maliye Sempozyumu*, T.C. Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F Maliye Bölümü, 6-8 Mayıs, Atakent-Silifke.
- ARIN, T., 1997, Anayasal İktisat ve Refah Devleti: TİSK ve TÜSİAD’ın Asgari Devlet Raporlarının Eleştirisi, *Ekonomide Durum*, Bahar/Yaz, Türk-İş Yayınları,41-106.
- ARIN, T. 2004, Refah Devleti Sosyal Güvenliğin Yoksulluğu, N.Balkan ve S. Savran (der.), *Neo-Liberalizmin Tahribatı: 2000’li Yıllarda Türkiye 2* , İstanbul ,Metis Yayınları ,69-93.
- AYRES, C. E., 1952, *The Industrial Economy*, Boston, Houghton-Mifflin,
- BOSKIN, M. J., 1967, The Negative Income Tax and The Supply of Work Effort, *National Tax Journal*, Volume.XX, No:4, December ,353-367.
- BROWNING, E K, 1973, Alternative Programs Poor Income Redistribution: The NIS and the NWT, *American Journal of Economic Review*, Vol.63, No: 1, 38-49
- BUĞRA, A ve KEYDER, Ç., 2007, *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İletişim Yayınları, İstanbul, 7-16.

- CASTEL, R., 2004, *Sosyal Güvensizlik*, İletişim Yayınları, İstanbul
- DANIEL, J., 1971, Negative Income Tax Better Than Welfare? Kean J. R. and Wykstra, R A.(ed)., *Reading in Introductory Economics*, Harper and Row Publishers, New York.
- FRIEDMAN. M and ROSE., 1930, *Free To Choose*, Harcourt Brace Jovanovich. New York and London.
- FRIEDMAN, M., 1962, *Capitalism and Freedom*, Chicago University Press, Chicago
- GREEN, C., 1967, *Negative Taxes and The Poverty Problem*, The Brookings Institutions Washington D.C.
- GREEN, C. and LAMPMAN, J.R., 1971, Schemes For Transferring Income to The Poor Schreiber, Arthur F. and Gatons, Paul K. and Clemmer, Richard B (ed)., *Economics of Urban Problems, Selected Readings*, Houghton, Mifflin Company, Boston.
- HERBER, B., 1968, The Negative Income Tax, *Busines Topics*, Vol.16, No:3, Summer
- HERBER, B., 1971, *Modern Public Finance, The Study of Public Sector Economics* , Revised Edition, Irwin-Dorsey Limited, Georgetown, Ontario.
- KEAN, J. R.and WYKSTRA, R.A., 1971, *Reading in Introductory Economics*, Harper and Row Publishers, New York
- KUHLMAN, J.M., 1967, Guaranteed Minimum Income Programs Used by Governments of Selected. Countries, *Economic Problems and Policies*, Goodyear Publishing Compañı- Inc. Pasific Palisades, California.
- MANDEL, E., 1991, *Marksist Ekonomi Kuramına Giriş*, Ünlü yayıncılık, İstanbul.
- MERIAM.L.,1946, *Relief and Social Security*, Brookings Institution, Washington
- METİN, B., 2012, Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Güvencesi: Türkiye’de Sosyal Yardım ve Hizmet Sisteminde Mevcut Durum ve Asgari Gelir Güvencesi İhtiyacı, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2012, Vol :2, Sayı.1, 117-151.
- RICHARD, P., 1969, *Labor Theory*, Printed in U.S.A.
- RHYS-WILLIAMS, L., 1943, *Something to Look Forward to*, Mac Donald, London
- SALLAN GÜL, S., 2004, *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa: Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kıskaçında Refah Devleti*, Etik Yayınları, İstanbul
- SAMUELSON P. A., 1973, *İktisat*, (çev): Demir Demirgil, Menteşe Kitapevi, İstanbul
- STANDING, G., 2007, Temel Gelir: Yoksullaşan Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi, A.Buğra ve Ç.Keyder (der.), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İletişim Yayınları, İstanbul,17-36.
- STIGLER, G.,1946, The Economics of Minimum Wage Legislation, *American Economic Review*, vol, 36, June, 358-365.
- TOBIN, J., 1968, Raising The Income of The Poor, in Kermit Gordon (ed), *Agenda for The Nation*, Washinton D.C: Brooking Institution, 77-116.

BULMACA SERAMİK İÇKİ KAPLARI

Halide OKUMUŞ

Yrd. Doç. , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü

ÖZET

Seramikçiler kendi kişisel özellikleri, dünya görüşleri, içinde buldukları hayat şartları, gelenek ve görenekleri doğrultusunda seramik üretmişlerdir. Bu seramiklerin biçimlerinin ve dekorlarının belirlenmesinde hangi amaçla ve nasıl kullanılacakları etkili olmuştur.

Bu çalışmada; ustalarının şaşırma, oyun, mizah, anlayışlarının kullanıcıya da ulaştığı, gerek üretim aşaması ve dekor uygulamaları, gerekse formları açısından oldukça çeşitlilik gösteren bulmaca seramik içki kapları ele alınmıştır.

13. Yüzyılın sonlarından itibaren başta Almanya, Hollanda, İtalya, Fransa olmak üzere diğer birçok Avrupa ülkesinde üretilmiş oldukları görülmektedir. İçki içenlere şaka yapmak ve eğlenmek amaçlı yapılmış bu kaplar, oyun ve bulmaca kategorisinde ele alınmaktadır. Bu kaplarda bulmaca, ıslanmadan başarılı bir şekilde içmenin sırrını öğrenmektir.

Konu ile ilgili bilgiler internet kaynaklarından sağlanmıştır. Bulunan bulmaca içki kapları testiler, sürahiler ve kupalar şeklinde sınıflandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: seramik, bulmaca testi, Pisagor kupası

PUZZLE CERAMIC DRINKING CONTAINER

ABSTRACT

Ceramicists have produced ceramics in their direction of their own personal characteristics, worldviews, the conditions of life they live in, traditions and customs. For what purpose and how they should be used in determining their shapes and decorations of these ceramics have been influential.

In this study; the puzzle ceramic drinking container which are very varied both in terms of their production stage and the applications of decorations, and also the forms that mystifications, the games, the humour and the understandings of the masters have also been reached to the user have been dealt.

From the end of the 13th century it is seen that they were produced in many other European countries, especially Germany, Holland, Italy, France. These containers, intended for jokes and fun for drinkers, are handled in the play and puzzle categories. In these cups, the puzzle is to learn the secret of drinking successfully without getting wet.

Information on the subject is provided by internet sources. The puzzle drink containers found are classified as jugs, and mugs

Keywords: ceramic, puzzle jugs, Pythagorean Cup

1. GİRİŞ

Bulmaca seramik içki kapları, içki içenlere şaka yapmak, şaşırtmak ve eğlenmek amaçlı kullanılan kaplardır. Genel olarak testiler, sürahiler, kupalar olarak gruplandırılabilirler. Boyun kısmında ajur tekniğinde dekorlar bulunan bu kapların, sürahi ya da kupa formunda üretilenleri bulunmaktadır. Testi ve sürahiler sadece belli delikler parmaklarla kapatıldığında kabın içindeki sıvı etrafa dökülmeden içilebilen ya da boşaltılabilen içki kaplarıdır. Bulmaca testilerde ve sürahilerde kabın içindeki sıvının nereden boşaltılacağı, ya da nereden ve nasıl içileceği kullanıcı için bir bulmacadır [URL-1, 2017]. Şaşırtma kupalar olarak bilinen ve birden fazla, vazo şeklinde kupanın birbirine eklenmesiyle oluşturulan kaplarda ise içeceğin hangi kupadan içileceği bulmacanın bir parçası iken, Pisagor bardağı olarak da anılan kupalarda, kabın ne kadar doldurulması gerektiği bulmacanın bir parçasıdır.

2. BULMACA TESTİLER VE SÜRAHİLER

Bulmaca testi ve sürahiler, kabın usulünü bilmeden bir yudum içmeye çalışan kullanıcının üzerine, sürahi eğik haldeyken kabın boynunu çevreleyen ajur dekorundan içki dökülen kaplardır. Bulmaca, ısınmadan başarılı bir şekilde içmenin sırrını öğrenmektir.

Halen bilinen en eski bulmaca testi, yaklaşık MS.1300 yıllarında Batı Fransa'nın Saintonge kentinde üretilen ve 1899'da İngiltere, Devon, Exeter, South caddesinde yapılan bir kazı sırasında bulunan testidir (Görsel 1,2,3). Exeter Bulmaca Testisi olarak adlandırılan testi, restorasyon sonrası Exeter'deki Royal Albert Hatıra Müzesi'ne (RAMM) verilmiş olup, halen burada görülebilmektedir [URL-2,3, 2017]. Bulmaca testiler, masumca içki içenlerin, içeceği içerken üzerlerine dökmelerini sağlayacak şekilde tasarlanmış kaplardır. Ancak Exeter örneğinde, karmaşık görünmesine rağmen sıvı dökülmesine neden olan gizli delikler bulunmamaktadır. Exeter örneğinde üst hazneye akıtılan sıvı, içi boş olarak şekillendirilmiş kulptan aşağıya doğru akar ve emzik aracılığı ile dökülmeksizin içilir (Görsel 4.). Kabın boyun kısmında, içinde iki piskopos bulunan bir kule, pencerelerinden gövde üzerindeki müzisyenlere bakan ve onlardan etkilenmiş görünen genç hanımlar betimlenmiştir [URL-2, 2017].

Görsel - 1, 2, 3, 4. Exeter Bulmaca Testi, MS.1300 Batı Fransa, Saintonge, yükseklik: 47 cm., gövde çap: 29cm. [URL-4, 2017]

Görsel - 5. MS.1300, Orta Çağ yeşil sırlı bulmaca sürahî, [URL-5, 2017]

Exeter örneği gibi yaklaşık MS.1300 yılına tarihlenen, ortaçağ yeşil sırlı bulmaca sürahî, 1895 yılında Oxford'daki yeni Belediye Sarayı'nın temelleri kazılırken bulunmuştur (Görsel 5). İçki içme oyunları için kullanılan sürahinin tasarımındaki iki ayrı parça, sürahinin içindeki iki ayrı bölümü yansıtır. Alt bölüm, yan taraftaki içi boşluklu sap ile doldurulur ve sıvı gövdenin üst kısmında bulunan akıtacaktan içilir. Diğer taraftan içmeye çalışan kullanıcı, içkiyi üstüne akıtacaktır. Bu yüzden kap bulmaca sürahîsi olarak adlandırılmıştır. Batı Buckinghamshire atölyesinde yapılan Brill/Boarstall seramiklerindedir [URL-5, 2017].

Oyun ve bulmaca kategorisinde de ele alınan testi ve sürahiler, 13. yüzyılın sonlarından itibaren Fransa (Görsel 7), İngiltere (Görsel 8), İtalya (Görsel 9), Almanya (Görsel 10), Hollanda, ve diğer birçok Avrupa ülkesinde üretilmişlerdir. 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar belli bir popülerlikleri yokken 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra popüler oldukları ve örneklerine daha sık rastlandığı görülmektedir. 18. ve 19. yüzyıllarda tekrar moda haline gelmiş olup, Fransa, Almanya ve İngiltere'deki seramikçiler tarafından halen üretilmektedirler [URL-3, 2017], [URL-6, 2017].

Fabrikalarda ve çömlekçilerin dükkanlarında yapılan envanter listelerinde, zaman

Görsel - 6. Fransa, kalaylı sırlı bulmaca Delftware bulmaca testi, [URL-7, 2017]

Görsel - 7. 1689, İngiltere, Lambeth, kalaylı sırlı earthenware Delftware, h: 22.9 cm., [URL-8, 2017]

Görsel - 8. İtalya, Faenza, 18. yüzyıl, Delftware, [URL-9, 2017]

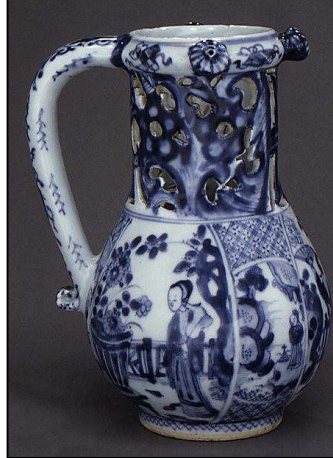
Görsel - 9. Almanya, Westerwald, 17. yy. tuz sırlı, stoneware, [URL-10, 2017]

zaman bu kaplara atıfta bulunan 'suijkan' (emme-sürahîsi) sözü geçmektedir. Bulmaca çözümünde ipucu anlamına gelen suijkan ifadesi muhtemelen bu kaplara atıfta bulunmaktadır [URL-11 ve URL-3, 2017]. Delft'te 17. yüzyıldan beri üretilen kalaylı sırlı bulmaca testi ve sürahilerin benzerlerinin, 18. yüzyıldan itibaren İngiltere'de de üretildikleri ve İngiliz Delftware olarak adlandırıldıkları görülmektedir [URL-12, 2017].

Diğer ülkelerde çok nadir modeller olmasına rağmen, Hollanda bulmaca sürahileri özellikle nadirdir (Görsel 10). En popüler dönemi olan 1650'lerden 18. yüzyıla kadar tarihlenen hatta Kangxi dönemindeki (1662 - 1722) Çin'li seramikçilere mavi-beyaz ve çok renkli porselen örneklerini üretmek için esin kaynağı olan Hollandalı Delft örnekleri bulunmaktadır (Görsel 11,12). Bu sürahilerin üretilmesinin güç olduğu ve sık sık tarihli oldukları gerçeğine dayanarak özel sipariş üzerine üretildikleri düşünülmektedir. Fabrikaların ve çömlekçi dükkanlarının envanter listelerinin bu sürahilere neredeyse hiç yer vermemesi, bu hipotezi makul kılmaktadır [URL-3, 2017].

Görsel - 10. Delft mavi - beyaz bulmaca sürahisi, 17. yy. sonları, h: 23,5 cm. [URL-13, 2017]

Görsel - 11. Yaklaşık 1710-20, Çin sert porselen, Hollanda ya da İngiltere için üretim, h: 20.3 cm. [URL-14, 2017]

Görsel - 12. Bir çift Çin bulmaca testisi, Qing Hanedanlığı, Kangxi Dönemi, yaklaşık 1710, [URL-3, 2017]

Erken bulmaca testi ve sürahileri, düşük derecede pişirilmiş, gözenekli, basit şekilli ve kaba dekorlu earthenware seramiklerdir. Sonraları, daha ince taneli, daha yüksek dereceli ve daha gözeneksiz olan stoneware çamurundan yapılmışlardır (Görsel 13,14). Çok daha yüksek derecede fırınlanmış pearlware ve kemik porselen olanları da bulunmaktadır (Görsel 15,16,). Bunlar hem şekil hem de tasarım açısından daha zariftir. Bu daha kıymetli ve pahalı bulmaca testi ve sürahilerin kamuya açık yerlerden ziyade, evlerde kullanılmış olduğu düşünülmektedir [URL-15, 2017].

Görsel - 13, 14. 1825 Kahverengi tuz sırlı stoneware, Londra ya da Derbyshire, İngiltere, h: 19,05 cm. [URL-16, 2017]

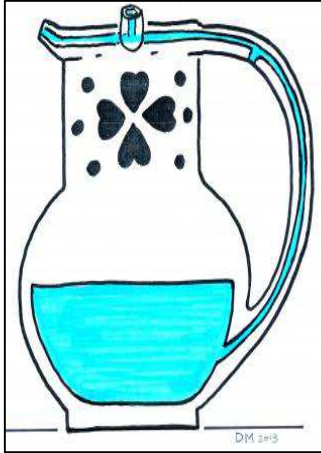

Görsel - 15, 16. 19. yüzyıl başları, Kuzey İngiltere Yorkshire pearlware bulmaca testi. [URL-17, 2017]

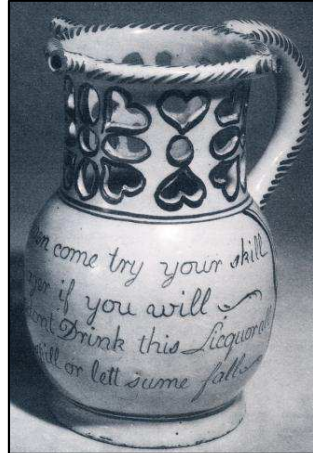

Oldukça karmaşık bir kap biçimi olduğundan, seri üretimin gündemde olduğu dönemlerde bile her biri elle şekillendirilmişlerdir. Çünkü eşsiz olmaları gerekmektedir. Eğer hepsi aynı olursa, kaptan nasıl içileceğini bulmakta zorluk çekilmeyecektir. İngiltere genelinde, yerel halk evleri için düzenli olarak bulmaca testi ve sürahi yapan birçok küçük seramikçi bulunmaktaydı ve bazıları, yerel savaşıllara, çiftçi beylere evlerinde kullanmaları için bulmaca sürahiler yaparlardı. Bu seramikçilerin çok azının, pearlware ya da kemik porselen için gerekli yüksek dereceli pişirim yapabilen fırınları vardı. Bu yüzden büyük seramikçilerin birkaçı bulmaca testiler yapmışlardır. Bu daha şık ve kırılğan bulmaca sürahilerin çoğu, evlerde kullanılmak için üst tabaka ve aristokrasi üyeleri tarafından satın alınmışlardır [URL-15, 2017].

Bulmaca testi ve sürahiler normal görünümündedir, ancak boyun kısmındaki ajur dekoru ve çoklu muslukları ile kullanılması imkansız gibidir [URL-18, 2017]. Bir bulmacadır, çünkü içerdikleri içeceğin nasıl içileceği açık değildir. Emzik yerine kaptan normal şekilde içmeye çalışıldığında, içecek kabın ağzına yakın ajur dekorundan dökülmektedir. Bu yüzden kişi içmek için kabı yukarı kaldırıp eğemez. Ağız kenarını dolaşıp kulpun içinden ya da iç kenarından kabın içeriğine bağlanan gizli bir tüp bulunmaktadır. Ağız kenarındaki bu gizli tüpe bağlı, biri doğru, iki veya daha fazla sahte emzik şeklinde çıkıntı yer almaktadır ve gizli tüp vasıtasıyla, sürahinin sıvı içeriği kenardaki emziğe emilmektedir. Kap doğru elle tutularak, gizli delik ve sahte emzikler kapatılarak ve doğru emzikten yudumlanarak, herhangi bir sıvı dökülmeden kullanılabilir. Bu durumda bulmaca kolay görüldüğünden, bazılarının kulpun üst kısmının altına ya da boynun aşağısına küçük gizli delikler eklenmiştir (Görsel 17,18,19). Bu deliklerin kapatılmaması halinde hem sıvının doğru emziğe emilmesi zorlaşmakta, hem de içecek kişinin üzerine dökülmektedir. Bulmacanın çözümü, içicinin kabın ağız çevresindeki doğru ağızlıktan kulp vasıtasıyla içeceği emmesini sağlayacak vakumu yaratmak için parmağını bu deliğin üzerine koymasındır [URL-19,3,11ve 20, 2017].

Görsel - 17, 18. [URL-21, 2017]

Görsel - 19. [URL-3, 2017]

Tüketicilerin ve lokantacıların müşterilerini eğlendirmek için çeşitli içki oyun kapları sağlamaları yaygındır. Bulmaca testi ve sürahilerin bu içki kaplarının en popülerlerinden olduğu görülmektedir [URL-15, 2017]. Bulmaca sürahis, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar popüler olan, mizahi bir içki oyununun merkezinde olmuştur. Oyundaki her kişi sırayla bulmaca sürahiden içmeye çalışıp, sürahi sıradaki kişiye geçirilmektedir. Oyun iyi el ve göz koordinasyonunu gerektirmektedir. Bir anlık dikkati dağıtmak, parmağın delikten hareket

etme riskini artırmakta ve içkinin dökülmesine yol açmaktadır. İçmeye çalışırken zorlanan katılımcıları izlemek eğlencenin bir parçasıdır [URL-20, 2017]. Bu kaplarda en çok tüketilen içki, yoğun aromalı bira çeşidi olan Ale ya da sert elma şarabıdır. Kaplardaki içeceğin nasıl içileceğini belirlemek zor olduğundan içeceği dökmeden içmek sıklıkla bahislere konu edilmiştir [URL-15, 2017]. 18. ve 19. Yüzyıllarda, hanlarda, halkevleri ve tavernalarda eğlence ve bahisler için popülerdirler. Tavernalar, konukları için bir ya da birden fazla farklı türden bulmaca sürahilerinin olmasını avantajlı bulmuşlardır [URL-18, 2017]. Bulmaca sürahiler aynı zamanda ev kullanımı için de yapılmıştır. Pek çok erkek, kendi bulmaca sürahilerini kullanarak, erkek misafirlerine içki oyunları yapmışlardır [URL-15, 2017]. Dolayısıyla bu kaplar, akşam yemeği partisinde eğlenceli bir taverna oyunu ya da konuşmaların bir parçası olmuşlardır. Evlerde ve meyhanelerde içeceği dökmeden tüketmeye çalışanlar için bu nesnelerin popüleritesi tahmin edilebilmektedir. Uzun ve alkollü bir akşamın ardından, sürahiden içmek giderek artan bir zorluk haline gelmektedir. İçeriği dökmeden içmeye çalışarak eğlenenlere, sürahide akıllıca gizlenmiş ek delikler meydan okumayı daha da arttırmaktadır [URL-11, 2017]. Bulmacanın sırrını bilmeden içmeye çalışılması durumunda her gece eve ıslak gömlekle dönen birkaç kişi olmaktadır. Bu kaplardan içmek, neredeyse kabı şekillendirme becerisinden daha fazla beceri gerektirmektedir [URL-19, 2017].

İngiltere’de 18. yy ortalarından itibaren üretilmiş, üzerlerinde bulmaca testinin zeka geliştirdiğiyle ve içkiyi dökmeden içip içilemeyeceğiyle ilgili oyun katılımcılarına meydan okuyan eğlenceli yazılar içeren sürahilerin boyunlarında, genellikle kalp yapraklı çiçeklerden ya da geometrik desenlerden oluşan ajur dekoru ve üç kısa emzik bulunmaktadır. Bu grup İngiltere bulmaca testiler devetüyü renk çamurlu, kalay sırlı, mavi-beyaz dekorludur [URL-18 ve 20, 2017]. Gövdelerinde; Ale lezzetlidir / Toprak anadan doğdum / Yapabilirsen tadıma bak / İşte beyler, gelin becerinizi deneyin / Eğer istersen bu likörün hepsini dökmeden içemeyeceğine bahse girerim / Bu sürahide iyi likör var gibi kısa ya da uzun, bazen şiirselleştirilmiş yazıtlar yer almaktadır (Görsel 20,21,22) [URL-15, 2017].

Görsel - 20. 1752, İngiltere, muhtemelen Liverpool, h: 18,4 cm. [URL-22, 2017]

Görsel - 21. 1732, İngiltere, Liverpool ya da Londra, h: 18,7 cm. [URL-23, 2017]

Görsel - 22. 1760, İngiltere Delftware, h: 18 cm.[URL-24, 2017]

Farklı ülkelerde üretilmiş olmalarının yanında aynı ülkede üretilmiş olsalar da, bulmaca testi ve sürahilerin formları, dekorları ve desenleri çok fazla çeşitlilik arz etmektedir. Birbirinden farklı dört örnekle de bunu göstermek mümkündür. Birinci örnek (Görsel 23),

1730 yılından kalma mavi-beyaz dekorlu testidir. Halka gövdeli olarak şekillendirilmiştir. Önü ve arkası dekorlanmış alışılmadık bu dairesel gövdenin ön halkası üzerine yerleştirilmiş Çin motifi bir sülün vardır. Kuyruğu çiçekli, yapraklı bir şakayık dalının kökünü oluşturmaktadır. Kabın hafifçe parlayan boynu, noktalı bir zemin üzerine çiçeklerle bezenmiştir. Boyun kısmında ajur dekorlu üç madalyon bulunmaktadır. Bu alışılmadık halka şekli, 17. yüzyılın üçüncü çeyreğinde ilk kez Almanya'nın Westerwald fabrikalarında üretilmiştir. Delft çömlekçileri ise bu mevcut objeyi bir model olarak alıp, işlevini bulmaca sürahisini olarak dönüştürmek için ajurlu boynu eklemiştirler [URL-11, 2017].

İkinci örnek (Görsel 24), 1730'da Hollanda'nın Delft şehrinde yapılmıştır. Teknik

Görsel - 23. 1730
Hollanda,
Delftware, [URL-
11, 2017]

Görsel - 24. 1730
Hollanda,
Delftware, [URL-
11, 2017]

Görsel - 25. 1686
Londra, İngiliz
Delftware,
[URL-25, 2017]

Görsel - 26. 1686
Londra, İngiliz
Delftware, h:15,2 cm.
[URL-26, 2017]

açından bulmaca testileri üretmek zaten zor iken, çok renkli ve yaldızlı bu örneği yapmak, karmaşık fırınlama süreci nedeniyle daha da zordur. Armudi gövdeli sürahi, üç kanatlı böcek ve üç demet demir-kırmızısı, mangan moru, yeşil ve altın renkli çiçekler arasında salyangozlarla dekore edilmiştir. Kabın tabanına yakın mavi şerit üzerine, daha sonra yaldızla renklendirilmiş yapraklar eklenmiştir. Üç adet altıgen demir-kırmızısı ve altın renkli kafes biçimli ajur dekoru ile sürahinin silindirik boynuna delikler açılmıştır. Tabana yakın bulunan mavi zeminin benzeri kabın ağız kenarına da uygulanmış ve üzerine yaklaşık eşit aralıklarla dört adet yaldızlı akıtma emziği eklenmiştir. Sürahi; bisküvi, sır, dekor, yaldız pişirimi yapılmak üzere üç ya da dört kez fırınlanmıştır [URL-11, 2017].

Üçüncü örnek (Görsel 25), 1686 tarihli, muhtemelen Londra, Lambeth ya da Rotherhithe çömlekçiliğe ait İngiliz Delftware sürahisidir ve diğerlerinden daha hilelidir. Sürahidin içebilmek için kulpun altında parmakla kapatılması gereken gizli delik yer almaktadır [URL-27, 2017]. Kırmızısı - devetüyü renk çamurlu, çömlekçi çarkında şekillendirilmiş, ajurlu, kalay sırlı earthenware sürahi, mavi ve koyu mangan-moru renklerle dekorlanmıştır. Sürahi hafifçe kubbeli bir dairesel ayak üzerinde durmaktadır. Her iki yandan bastırılıp düzleştirilmiş bir gövdeye sahiptir ve yanlar bir tekerleği andıran kubbeli ve delikli çıkıntılıdır. Dar boyunda üç sıra ajur ve ağızının etrafında içi boş olan kulpa bağlanan borudan çıkıntı yapan üç emzik vardır. Kulpun en üst noktasının alt kısmında bir delik vardır ve gövdenin içine giden kanal ile bağlantılıdır. İçinde iki başlı bir kuş vardır. Sürahinin tabanı Çin ju-i motifleri ile çevrilidir, Gövdesinde çiçek, yaprak, böcek motifleri, omuz üzerinde P/NM baş harfler ve 1686 tarihi vardır. Bulmaca testilerin üzerindeki harfler ve tarih evlenen

çifte ait olabileceği gibi, sürahi sahibine ya da imalatçısına ait tarih ve kişi baş harfleridir [URL-19, 2017].

Dördüncü örnek (Görsel 26), Wanli tarzı İngiliz Delftware sürahidir. Londra, Southwark'da, muhtemelen Pickleherring ya da Rotherhithe'de yaklaşık 1640 - 1645 yılları arasında yapılmıştır. Tornada şekillendirilmiş, koyu devetüyü renk çamurlu, earthenware sürahi, içi boş kulplu, kalaylı sırlı, mavi-beyaz dekorludur. Boyun kısmında üç sıra aralıklı deliklerle, altında hafifçe içbükey olan sağlam bir ayak üzerinde duran küresel gövdelidir. Kulpa dik açıda bir emziği bulunan boru şeklindeki ağız kenarı, boru şeklindeki kulp ile gövdenin altından kabın içene bağlanmaktadır. Sıvının emilebilmesi için kulpun üst kısmının altındaki delik kapatılmalıdır. Alt kısımda, kulpun her iki yanında iki dar çizgi arasında geniş bir dikey çizgiyle biten, çiçek ve kaya üzerinde duran kuşlar resmedilmiştir. Boynunda iki yatay şerit ve köşegen çizgi, ayak etrafında üç yatay çizgi bulunmaktadır. Kulp ve ağız çevresindeki kanal çizgilidir. [URL-26, 2017].

3. BULMACA KUPALAR

Bulmaca kupaları, yüzyıllar boyu birçok ülkede birçok biçimde görülmekte olup, İngiliz çömlekçileri ile popüler olmuşlardır [URL-28, 2017]. Bulmaca kupalar tek bir kupa olabileceği gibi, birden fazla, vazo şeklinde kupanın bir birine eklenmesiyle yapılan, şaka ve şaşırtma amaçlı kullanılan muzip, karmaşık içki kaplarıdır.

Tek kupa olarak yapılan bulmaca kupaların ağız kenarlarında ajur dekorları bulunmakta olup, iki ya da tek kulpludurlar. Bu kupaların ağız kenarlarından içmeye çalışıldığında içecek ajur dekorundan kullanıcının üzerine dökülmektedir. İki kulplularda, kulplar üzerinde emzikler bulunmaktadır. Emzikler, kulpun içindeki kanal ile kulpun alt kısmından kabın içine bağlanmakta ve içecek dökülmeksizin bu emziklerden içilebilmektedir (Görsel 27).

Görsel - 27. 18.yy. İtalya, [URL-29, 2017] şeklinde olan ağız kenarında emzik ya da delikler bulunmaktadır. Emzikler, bir ya da birden fazla

olup, ağız kenarının dolanıp kulpun içinden geçen kanal ile kulpun alt kısmından kabın içine bağlanmakta ve içecek dökülmeksizin bu emziklerden içilebilmektedir (Görsel 28,29,30). 18 yy. da üretilmiş, üzerlerinde kullanıcıya atfen, dökmeden nasıl içebilirsiniz, gelip becerilerinizi deneyin, bu kupada iyi likör var gibi ifadeler yazılı kupalar bulunmaktadır [URL-28, 2017].

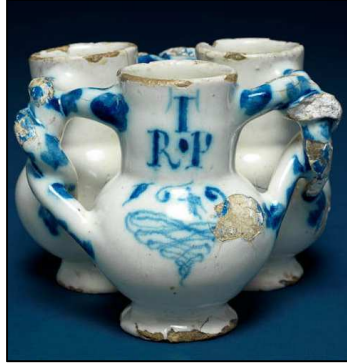

Birden fazla vazo şeklinde kupanın bir birine eklenmesiyle yapılan içki kaplarında, kupaların ek yerlerinden içeceğin diğer kupalara geçişini sağlayan geçitler oluşturulmuştur. Geçitler kullanıcının içeceği dikkatli bir şekilde doğru bölmeden boşaltmasını gerektirmektedir. Yanlış seçim ıslanmayla, doğru seçim ise gizemle sonuçlanmaktadır [URL-28, 2017].

Fitzwilliam Müzesi'nde 17. yüzyıl ortalarına tarihlenen, İngiliz Delftware olarak adlandırılan, muhtemelen Londra'da Rotherhithe ya da Southwark'da üretilmiş olduğu belirtilen bulmaca kupalar görülmektedir. Bunlardan seçilen üç örnek de, tornada şekillendirilmiş, devetüyü renk çamurlu, kalaylı sırlıdır. Beyaz sırlı kaplardan birinci örnek (Görsel 31), dekorsuz [URL-30, 2017] diğerleri ise mavi-beyaz dekorludur (Görsel 32,33). İçten birbirine geçen deliklerle birleştirilen ve alt kısmı düz olan vazo şeklindeki kapların, her biri bitişik kapın kulpu ile birbirine dolanmış iki kulpludurlar. Kulplarına mavi renk serpiştirilmiş kupalardan birinin bir taraflarında evli bir çiftin baş harfleri ve evlenme tarihini ifade ettiği düşünülen, T/RP/1649 yazısı bulunmaktadır [URL-31, 2017]. Bir diğer ise mavi renk stilize çiçekler ve yapraklarla dekorlanmış, kupanın üretim tarihini olabileceği düşünülen 1649 yılı, her bir kupaya bir rakam gelecek şekilde yazılmıştır [URL-32, 2017].

Görsel - 31. 1630-1650 İngiliz, Delftware, h:8,8 cm. [URL-30, 2017]

Görsel - 32. 1649, İngiliz, Delftware, h:8,6 cm. [URL-31, 2017]

Görsel - 33. 1649, İngiliz, Delftware, h:7,5 cm. genişlik 13,5 cm. [URL-32, 2017]

4. PİSAGOR KUPASI

Pisagor kupası, M.Ö. 580 - M.Ö. 500 yılları arasında yaşayan filozof ve matematikçi Pisagor'un bir buluşudur. Adalet Kupası da denilen Pisagor Kupasının içinde bir sütun ve sütunun içinde kupanın tabanındaki deliğe bağlanan bir kanal bulunmaktadır. Belirli bir sınıra kadar sıvı ile doldurulabilen kupa, sınır aşıldığında içerisindeki sıvıyı kendiliğinden boşaltmaktadır. Açgözlü olmanın kötü olduğu vurgusu yapan Pisagor kupayı şu şekilde özetler: "İnsan bazen yaşamın sundukları ile yetinmeyi bilmeli, zira daha fazlasını arzularken elindekiler de kayıp gidebilir"[URL-33, 2017].

Görsel - 34. [URL-33, 2017]

Görsel - 35. [URL-34, 2017]

Aç Gözlülük Kupası olarak da bilinen kupa dışardan bakıldığında herhangi bir kupa gibi durmakta, işleviyle ise herkesi hayretler içerisine düşürebilmektedir (Görsel 34,35). Ortasında bulunan sütun içerisindeki kanalın, kupa belli bir seviyeden sonra doldurulmaya devam edildiğinde içerisindeki bütün sıvıyı kupanın tabanından dışarıya boşaltmasını arkasında yer alan fiziki kuralı, sifonun çalışma prensibinden farklı bir şey değildir. Kupanın belli bir miktarda doldurulmasının ardında yerçekimi sıvının bir kısmını aşağı doğru hızlandıracaktır. Hızlanan sıvının basıncı düşük olacağından sıvının gözle görünen kısmı ile basınç farkı olacak ve yüksek basınçlı sıvı düşük basınçlı sıvıyı itecektir. Bu işlem basınç farkı sıfır olana yani tüm sıvı kupadan boşaltana kadar devam edecektir [URL-34, 2017].

Bir pisagor kupası form olarak, normal bir içki kupası gibi şekillendirilmiştir. Ancak, kupanın iç merkezinde, tabandaki deliğin üzerine konumlandırılmış bir sütun bulunmaktadır. Sütunun içinde, sütunun tepe noktasına değmeyecek kadar uzanan, kupanın dibindeki deliğe bağlı, iki ucu açık bir boru yer almaktadır (Görsel 36). Kab doldurulduğunda sıvı, bu sütunun dibinde bulunan delikten geçerek, sütunun içerisine yerleştirilmiş borunun tepe noktasına kadar ulaşmaktadır. Sıvı seviyesi içteki borunun üst açıklık seviyesinin üzerine çıkmadığı

Görsel - 36. URL-37, 2017]

Görsel - 37. URL-37, 2017]

sürece, kupa normal işlev görür. Fakat seviye daha da artarsa, sıvı içteki boru aracılığıyla kupanın altındaki delikten dışarı dökülmeye başlar. Yerçekimi bu borudan bir sifon oluşturduğundan kupanın içeriğinin tamamı gövdenin altındaki delikten boşaltır [URL-35, 2017]. Bu yüzden, kupayla herhangi bir içecek içilebilmesi için kupanın en fazla içteki sütunun seviyesinde doldurulması gerekmektedir (Görsel 37). Düşünür Pisagor, bu buluşuyla “aza kanaat getirmeyen, çoğu bulamaz” sözünü belirtmek istemiş ve açgözlü kişilere uyarıda bulunmuştur. Hayatta "ölçülü olmak" hedeftir. Bu bardağın diğer adı da “Kendini bil bardağı”dır [URL-36, 2017].

5. SONUÇ

İnsanoğlunun keşfettiği günden bu yana, geçmişin, günümüzün ve geleceğin malzemesi konumunda olan seramik, genel olarak günlük kullanım ihtiyaçları yanında, duyguların, inançların ifade aracı olmuştur.

Bu çalışmaya konu olan, ustalarının şaşırtma, oyun ve mizah, anlayışlarının kullanıcıya da ulaştığı, gerek üretim aşaması ve dekor uygulamaları, gerekse formları açısından oldukça çeşitlilik gösteren bulmaca seramik içki kaplarının eğlenmek ve eğlendirmek amaçlı yüzyıllar boyu üretilmiş oldukları görülmektedir.

13. Yüzyılın sonlarından itibaren başta Almanya, Hollanda, İtalya, Fransa olmak üzere diğer birçok Avrupa ülkesinde üretilmişlerdir. Farklı ülkelerde üretilen bulmaca seramik içki kaplarının formları, dekorları ve desenleri çok farklılık göstermekte olup, aynı ülkede üretilenler de birbirlerinden oldukça farklıdır. Farklı olmalarının nedenlerinden biri, özel üretimler olmuş olmaları gösterilebilir. Bir diğeri ise, kullanım amacına uygun olarak, bulmaca ve şaşırtma özelliği alışılmış formlar yerine, farklı formlar yapma gerekliliğidir. Kamuya açık eğlence yerlerinde, mekan sahiplerinin müşterilerine özellikle farklı bulmaca içki kapları ile içki sunmayı tercih etmiş olmaları bu gerekliliği göstermektedir.

Diğer ülkelerde çok nadir modeller olmasına rağmen, Hollanda bulmaca seramik içki kapları özellikle nadirdir olup, diğer Avrupa ülkelerindekileri yanında Çin seramikçilerine esin kaynağı oldukları söylenebilir. Hollanda'nın Delft şehrinde üretilen ve Delftware olarak adlandırılan bulmaca içki kapları karakteristik kalay sırlı ve mavi-beyaz dekorludurlar. Fransa, İngiltere, İtalya çömlekçilerin bu kaplardan esinlenerek benzer sırlı ve dekorlu, kendilerine özgü örnekler yaptıkları görülmektedir. Bunlar kullanılan sır ve dekor benzerlikleri nedeniyle farklı ülkelerde yapılmış olsalar da üretildikleri ülke adıyla anılan Delftware ürünler olarak bilinmektedir. Örneğin İngiltere'nin çeşitli merkezlerinde üretilmiş olan bu kaplar İngiliz Delftware olarak anılmaktadır. Delftware kaplardan esinlenilerek yapılan Çin porseleni olanlar, kendilerine özgü form ve dekorlarla üretilmiştir. Aynı şekilde Almanya'daki seramikçilerin de kendilerine özgü form ve dekor yöntemleriyle bulmaca seramik içki kapları yapılmış oldukları görülmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] <https://www.merriam-webster.com/dictionary/puzzle%20jug> [Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2017]
- [2] <http://www.ramtimetrail.org.uk/Object/285/> [Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2017]
- [3] <https://www.art-antiques-design.com/antiques/436-puzzle-jugs-an-interview-with-robert-aronson> [Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2017]
- [4] https://www.google.com.tr/search?q=exeter+puzzle+jug&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwjQw8O16vXAhXCYJoKHdP8BqkQAAQIL&biw=1242&bih=602#imrc=eo82yZcV5VE_AM: [Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2017]
- [5] <http://britisharchaeology.ashmus.ox.ac.uk/highlights/puzzle-jug.html> [Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2017]
- [6] http://www.daviddarling.info/encyclopedia/P/puzzle_jug.html [Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2017]
- [7] <http://www.rubylane.com/item/61838-595954x20MI-401/French-Faience-Puzzle-Jug-Fourmaintraux78-Beautiful> [Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2017]
- [8] http://www.metmuseum.org/art/collection/search/199515?po=5&p=1&rpp=20&offset=0&rndkey=20171023&ft=* &what=Puzzle+jugs [Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2017]
- [9] <http://it.pinterest.com/pin/357965870360658116/> [Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2017]
- [10] <http://www.boodle.co.uk/search?afe=off&tbm=isch&q=weberwald+puzzle+jug&imrc=Z1G8AzLZB5bvHM:&cad=h#imrc=OziaP26lbqSgBM>: [Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2017]
- [11] <http://www.aronson.com/in-depth/the-joke-of-the-puzzle-jug/> [Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2017]
- [12] <https://www.google.com.tr/search?q=England+delftware+puzzle+jug&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwjvkdWVwevXAhXMaVAKHZ13DXMQ7AkIPQ&biw=931&bih=602> [Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2017]
- [13] <http://tr.pinterest.com/pin/506936501796977656/> [Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2017]

- [14] http://www.metmuseum.org/art/collection/search/185900?sortBy=Relevance&what=Puzzle+jug&ft=*&offset=0&rpp=20&page=3 [Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2017]
- [15] <https://regencyredingote.wordpress.com/2009/07/03/puzzle-jugs-in-the-regency/> [Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017]
- [16] <http://www.antiquepottery.co.uk/antique-pottery-and-ceramic/d/brown-stoneware-en/1h-pottery-puzzle-jug/99546> [Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2017]
- [17] <http://tr.pinterest.com/pin/226517056237148949/> [Erişim Tarihi: 15 Eylül 2017]
- [18] <https://www.kovels.com/latest-news/kovelscom-item-of-the-week-march-30-2012-delftware-puzzle-jug.html> [Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2017]
- [19] http://www.pottery-magic.com/pottery/history/puzzle_mug.htm [Erişim Tarihi: 10 Haziran 2017]
- [20] <https://blog.mam.org/2012/02/07/from-the-chipstone-collection-puzzle-jug/> [Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2017]
- [21] <http://www.mehlmande.com/ceramic-glass/blog-detail/pot-with-secrets/> [Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2017]
- [22] https://www.kovels.com/index.php?option=com_content&Itemid=157&catid=53&id=9707&lang=en&view=article [Erişim Tarihi: 13 Eylül 2017]
- [23] <http://www.christies.com/lotfinder/lot/an-english-delft-dated-blue-and-white-5433431-details.aspx?pos=10&intObjectID=5433431&sid=&page=10> [Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2017]
- [24] <https://www.1stdibs.com/furniture/dining-entertaining/pitchers/antique-> [Erişim Tarihi: 13 Ekim 2017]
- [25] <http://webapps.fitzmuseum.cam.ac.uk/explorer/index.php?qu=charles%20I%20sampler&oid=72007> [Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017]
- [26] <http://webapps.fitzmuseum.cam.ac.uk/explorer/index.php?qu=charles%20I%20sampler&oid=71745> [Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017]
- [27] <http://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/gallery/treasuredpossessions/discover/40.html> [Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017]
- [28] http://www.muddymountainpottery.com/puzzle_mugs [Erişim Tarihi: 13 Eylül 2017]
- [29] <http://www.gettyimages.com/detail/news-photo/puzzle-mug-with-two-handles-decorated-with-a-floral-pattern-news-photo/157407693#puzzle-mug-with-two-handles-decorated-with-a-floral-pattern-maiolica-picture-id157407693> [Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2017]
- [30] <http://webapps.fitzmuseum.cam.ac.uk/explorer/index.php?qu=charles%20I%20sampler&oid=71731> [Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017]
- [31] <http://webapps.fitzmuseum.cam.ac.uk/explorer/index.php?qu=charles%20I%20sampler&oid=71766> [Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017]

- [32] <http://webapps.fitzmuseum.cam.ac.uk/explorer/index.php?qu=charles%20I%20sampler&oid=71765> [Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2017]
- [33] <http://www.matematik.us/pisagor-kupasi-adalet-kupasi.html> [Erişim Tarihi: 13 Haziran 2017]
- [34] <http://www.kozmikanafor.com/pisagor-kupasi/> [Erişim Tarihi: 13 Haziran 2017]
- [35] https://en.wikipedia.org/wiki/Pythagorean_cup [Erişim Tarihi: 13 Mart 2017]
- [36] <http://cemkaragozlu.blogspot.com.tr/2010/04/pythagoras-ve-pythagoras-bardagi.html> [Erişim Tarihi: 20 Ekim 2017]
- [37] <https://bisorubicevap.com/kategoriler/genel-kultur/pisagor-un-adalet-kupasi-nin-ozelligi-nelerdir> [Erişim Tarihi: 20 Ekim 2017]

DECREASE OF THE CHLOROPHYLL CONTENT ASSOCIATED WITH HEAVY METAL ACCUMULATION IN *FONTINALIS ANTIPYRETICA* HEDW.

Ozlem TONGUC YAYINTAS

Canakkale Onsekiz Mart University, School of Applied Science, Department of Fisheries Technology, Canakkale, Turkey

Latife Ceyda IRKIN

Canakkale Onsekiz Mart University, School of Applied Science, Department of Fisheries Technology, Canakkale, Turkey

Selehattin YILMAZ

Canakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Science and Arts, Department of Chemistry, Canakkale, Turkey

ABSTRACT

*Because of morphological and physiological properties, mosses are suitable species for the uptake of heavy metals. *Fontinalis antipyretica* Hedw. is a pollutant-sensitive indicator in fresh water. This aquatic moss is as an indicator organism to optimize the indication of heavy metal loads at biochemical levels. *F. antipyretica* was studied for its ability to accumulate heavy metals in the present study, each sample were irrigated with heavy metal solutions (0,02 M CuCl_2 , ZnCl_2 and $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$). At the end of the investigation, the negative effects of heavy metals on the chlorophyll content were determined. The chlorophyll concentration of *F. antipyretica* was decreased. This significant decrease of chlorophyll concentration due to the heavy metal exposure. Samples were collected from Ayazma Stream, Ida Mountain (Çanakkale, Turkey) in July 2017.*

Key words: *Fontinalis antipyretica, heavy and alkaline metals, chlorophyll, Turkey.*

1. INTRODUCTION

Bryophyte is a traditional name used to refer to all land plants that do not have true vascular tissue and are therefore called "**non-vascular**" plants. Their soft tissue makes fossil records bleak but the oldest evidence that has so far been found can be dated back to almost 500 million years ago.

Mosses; are cryptogamic organisms that can grow in almost all terrestrial ecosystems and have the ability to multiply even in extreme environmental conditions because they can withstand long standing droughts. They accumulate heavy metals in their tissues due to their high surface, volume ratios, roots, transmission bundles, and simple structural features without cuticular structures. Because of these properties, dissolved gases in the atmosphere during the long period of time show an elemental composition with respect to the particle-like substance and metal ions (Brown, 1984; Conti and Cecchetti, 2001). As a result, they are the ideal plants for the accumulation of metals, the collection of all seasons of the year, and the accumulation of heavy metals due to their wide geographical distribution (Tonguç, 1995). Many species of mosses are preferred as biomonitors because of their high absorption in the atmosphere (Steinnes and Berg, 1995). Thanks to these properties, many species of bouillonite are used for environmental pollution studies. It has been determined that the species of *Marchantia polymorpha*, *Bryum argenteum*, *Dicranella heteromalla* and *Pottia turuncata* are cadmium, zinc and copper, and *Pleuruchaete squarrosa* and *Timmiella barbuloidea* are deposited in lead and copper at certain rates (Briggs, 1972; Nash, 1972; Kurt, 2012). Bryophytes are known as efficient accumulator of heavy metals because of their following properties:

1. They lack true root system and depend largely on atmospheric deposition for their requirements of mineral elements.
2. They usually lack continuous cuticle layer and thus their tissues are easily permeable to water and minerals, including the gaseous pollutants in the atmosphere and the metal ions.
3. Their tissues have numerous negatively charged groups. Their cell walls possess high exchange capacity and even their dead tissues have capacity to bind ions.
4. They generally obtain mineral nutrition from wet and dry deposition of particles and soluble salts. However, in certain bryophytes, uptake of metals from substrate occurs, mainly with rising capillary water. Such bryophyte species are less suitable for the monitoring of heavy metals.

Fontinalis antipyretica appears to be the most tolerant to contamination among other aquatic bryophytes studied for pigment content changes towards pollution (Peñuelas, 1985). Mean chlorophyll a level of $0,302 \pm 0.05$ % d.w. is measured at the moss natural sites without replacing, chlorophyll b 0.143 ± 0.01 % d.w. respectively. Similar research was accomplished by López & Carballeira (1989), in the range of 32 rivers (NW Spain) with five aquatic bryophytes. *Fontinalis antipyretica* show a great stability to contamination and capability to bear chlorophyll loss up to 43%. Bruns *et al.* (1997), also applied chlorophyll level as a parameter towards *Fontinalis antipyretica* application as bimonitor of heavy metals. In a study, *Fontinalis antipyretica* showed sensitivity to Cu, Cd and Pb exposure but did not display long-term significant reduction in chlorophyll a and b levels (Gecheva and Yurukova, 2004).

In the present study, using a moss species, *Fontinalis antipyretica* Hedw., as environmental bioindicator by analyzing metal accumulation in different metal solution for determination of chlorophyll content collected in Ida Mountain (Kazdağı), (Çanakkale, Turkey) was studied.

2. MATERIALS and METHODS

2.1. Collection and Sample Preparation

Fontinalis antipyretica (Figure 1) collected from Ayazma Stream (Ida Mountain) ($39^{\circ} 49' 51.7980$ and $26^{\circ} 2' 51.9072$) in July 2017 (Çanakkale, Turkey) (Figure 2, 3). Ida Mountain (Kazdağı) National Park is in the district of Edremit, in Balıkesir province and this National Park stretches from East to West along the north coast of the Gulf of Edremit at the northern extremity of the Aegean. Collected mosses were cleaned carefully by removing small stones, soil, dead remains. These samples were kept in natural daylight for about 3-7 days at room temperature (25°C - 30°C) to dry naturally.

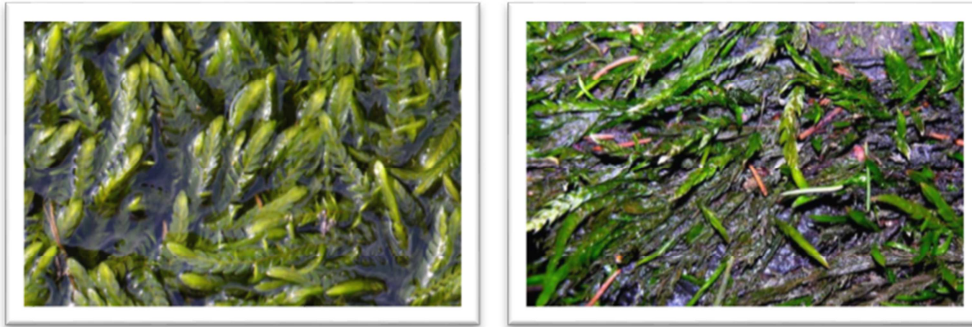

Figure 1. *Fontinalis antipyretica* Hedw.

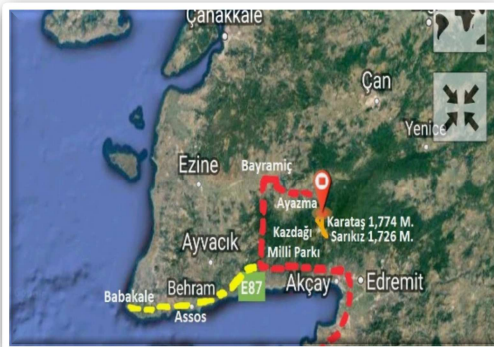

Figure 2. Sampling sites

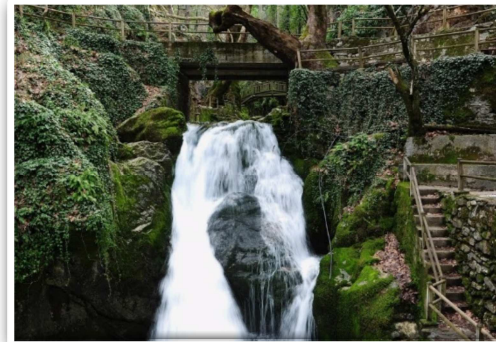

Figure 3. Ayazma Stream in Çanakkale

2.2. Treatment of Samples

For experimental analyses, the dried samples were converted into flour by a grinder. Moss samples (0.5 g) were immersed in 250 ml 0.02 M metal solutions for 72 hours. These metal solutions were 0.02 M CuCl_2 , ZnCl_2 and $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$. 0.5 g samples of each species were immersed deionized water for 72 hours for control (Figure 4). The treated moss samples were allowed to dry naturally at room temperature for chlorophyll estimation.

Figure 4. Treatment of samples

Figure 5. Jenway U.V. spectrophotometry

The concentrations of chlorophyll of the samples were determined according to the method of Arnon (1949), 0.1 g samples were homogenized with 80 % of 15 ml (v/v) acetone for 15 minutes. Moss samples were filtered from Whatman No 1 filter paper. The absorbance values obtained from extraction were determined by Jenway U.V. Spectrophotometry (Figure 5). Total chlorophyll was determined at 652 nm, chlorophyll-a was determined at 663 nm and chlorophyll-b was determined at 645 nm.

3. RESULTS and DISCUSSION

Chlorophyll content is an extremely important parameter in estimating the plant production level. It is one of the most important molecule that absorbs sunlight and uses its energy to synthesize carbohydrates from CO₂ and water. This process is known as photosynthesis and is the basis for sustaining the life processes of all plants. Bryophytes can assimilate during very low light regime. Light saturation levels for many bryophytes have been found around 20 % of full sunlight for a wide range of bryophytes. All bryophytes have pigments, chlorophylls *a* and *b*, xanthophyll and carotene and they store starch as energy saver molecule in plastids.

One of the methods used to investigate the effects of stress factors on plants is to determine photosynthetic pigment contents. Heavy metals and other heavy metal groups used in our study have also been shown to adversely affect the photosynthesis mechanisms of plants (Foy et al., 1978, Kastori et al., 1992). Damage to photosynthetic pathways or direct photosynthesis, disruption of the enzymes involved in photosynthesis, and membrane viability are evidence of the indirect effects of metals (Heath, 1994).

As can be seen from Table 1, for control groups chlorophyll concentrations were found (chlorophyll-*a*/chlorophyll-*b*) 0.38/0.18 mg/g. The concentrations of chlorophyll-*a* and chlorophyll-*b* decreased after uptake from metal solutions. When the samples of *Fontinalis antipyretica* were compared with those of the control, photosynthetic pigment contents were higher in CuCl₂ treated samples; chlorophyll *a* showed lowest concentration. On the other hand, chlorophyll *b* value was lowest in Pb (NO₃)₂. The total chlorophyll values of all three solutions were lower than that of the control group, whereas chlorophyll *b* value was increased in Pb (NO₃)₂

Table 1. The results of determined values for chlorophyll content of *Fontinalis antipyretica* before and after treated at 0.02 M CuCl₂, ZnCl₂ and Pb (NO₃)₂ (mg/g).

Pigment	Control group	CuCl ₂	ZnCl ₂	Pb (NO ₃) ₂
Chlorophyll a	0.380	0.037	0.187	0.129
Chlorophyll b	0.180	0.078	0.172	0.022
Total Chlorophyll	0.560	0.115	0.359	0.151
Chlorophyll a/b	2.110	0.470	1.080	5.860

When the samples of *Fontinalis antipyretica* were compared with control group after treated with CuCl₂, the amount of chlorophyll *a* decreased at the ratio of 34 % and the amount of chlorophyll *b* decreased at the ratio of 10 %.

As a result of the study, moss samples after treated with ZnCl₂, the amount of chlorophyll - *a* decreased at the ratio of 19 % and the amount of chlorophyll - *b* decreased at the ratio of 1 %, and treated with Pb (NO₃)₂, the amount of chlorophyll - *a* decreased at the ratio of 26 % and the amount of chlorophyll - *b* decreased at the ratio of 16 % (Figure 6).

Chlorophyll a/b amount of Cu applied *Fontinalis antipyretica* decreased by 22 % changes in chlorophyll a / b ratio were determined to be influenced by the conditions between Photosystem I and II and there were differences in this respect. It is known that the metal effect decreases the chlorophyll a / b ratio, and the structural deterioration of the stroma and granular lamellae (Chettri et al., 1998). The reduction in total chlorophyll content is a metal-specific response to photosynthesis inhibition and chlorophyll degradation (Bazzas et al., 1974).

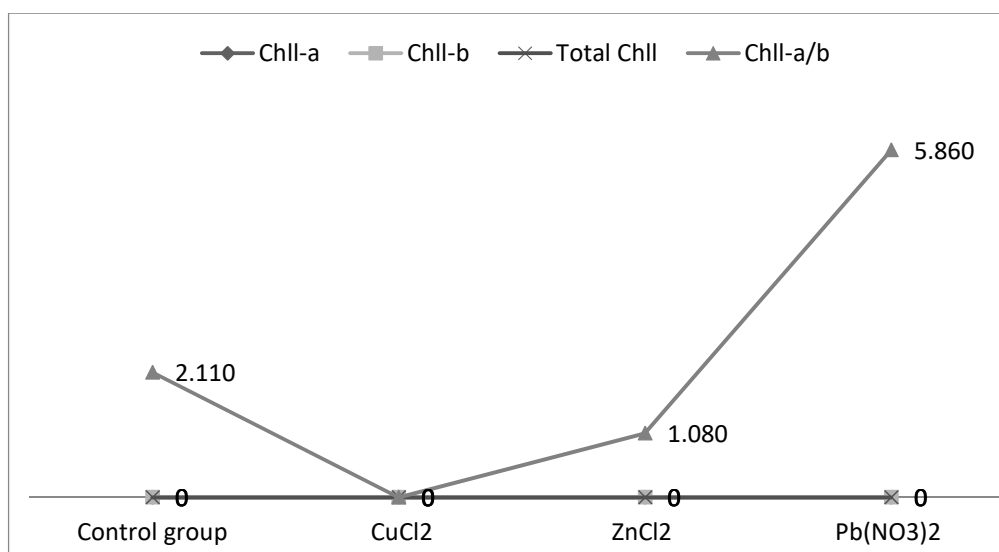

Figure 6. Chlorophyll content of *F. antipyretica* decreases with metal accumulation

There are studies indicating that chlorophyll a, chlorophyll b and total chlorophyll content are reduced in heavy metal pollution (Chettri et al., 1998; Öncel et al., 2000; Monni et al., 2001).

Chlorophyll content of plants decreases with stress conditions. These conditions can be air pollution and heavy metal toxicity. Significant decreases in chlorophyll-*a*, chlorophyll-*b*, total chlorophyll, and the chlorophyll-*a* to -*b* ratio with an increase in Cu accumulation reflects the inhibitory effect of this metal on pigment biosynthesis, which may be a metal specific action (Panda & Choudhury, 2005). Patsikka et al., 2002, indicated that Cu can block the photosynthetic transport chain.

Toxic effects of heavy metals such as Cu, Pb, and Zn are apparent in a wide range of plant cellular activities that take place in all plant groups, such as protein synthesis, photosynthesis, respiration, membrane structure and mineral nutrition (Azeez & Banerjee, 1986).

Chlorophyll rates indicated to be most affected in the middle both Cu and Cd concentration notwithstanding *Fontinalis* marked sensibility towards Cu and stability to cadmium (Glime, 2003). Yurukova and Gecheva (2004), in their work almost 25% is the pigment loss in *Fontinalis antipyretica* at its nature sites between the upstream of the Maritsa River and industrial and urban area of Plovdiv district. This seems to prove that *F. antipyretica* is tolerant species to Cu, Cd and Pb pollution and has the ability to bear a serious chlorophyll loss under stress.

Several works are present in literature in which moss was used as bioindicator, with particular concern to metals (Gerdol and Cenci, 1999). Other researchers proposed the use of moss in the removal of heavy metals from wastewaters (Al Asheh and Duvnjak, 1999). Decreases in photosynthetic pigments, carotenoids have been recorded in laboratory studies (Krupa et. al. 1996, Wozny and Krzeslowska, 1993).

Mosses have been proven suitable for the uptake of some heavy metals and also for environmental biomonitoring because of their morphologic and physiologic properties (Sawidis et al.2008).

4. CONCLUSION

One of the methods used to investigate the effects of stress factors on plants is to determine photosynthetic pigment contents. Heavy metals groups used in the present study also have negative effects on the photosynthesis mechanisms of plants.

The results obtained in this study are similar to previous studies. Heavy metal accumulation showed a significant inhibitory effect on chlorophyll-*a*, chlorophyll *b*, and total chlorophyll in bryophytes.

As a result, decreasing chlorophyll concentrations usually reflects increasing stress and small but persistent effects on pigment ratio could be associated with marked effects on photosynthesis and the long-term survival.

- AL ASHEH, S., DUVNJAK, Z., 1999, Sorption of heavy metals from synthetic metal solutions and industrial wastewater using plant materials. *Water Qual. Res. J. Can.*, 34, 481–503.
- ARNON, D., 1949, Copper enzymes isolated chloroplasts, polyphenoloxidase in *Beta vulgaris*, *Plant Physiology*, 24, 1-15.
- AZEEZ, P.A., BANERJEE, D.K., 1986, Effect of copper and cadmium on carbon assimilation and uptake of metals by algae, *Toxicological Environmental Chemistry*, 12, 77–87.
- BAZZAS, F. A., CARLSON, R. W., ROLFE, G. L., 1974, The effect of heavy metals on plants, *Environ. Poll.*, 7, 241-246.
- BRIGGS, D., 1972, Population differentiation in *Marchantia polymorpha* L. in various lead pollution levels, *Nature*, 238, 166-167.
- BROWN, D.H., and BUCK, G.W., 1984, The cellular location of metals in two bryophytes and a lichen, *Cryptogamie - Bryologie Lichenologie*, 6, 279–2867.
- BRUNS I., K. FRIESE, B. MARKERT, G.-J. KRAUSS, 1997, The use of *Fontinalis antipyretica* L. ex Hedw. as a bioindicator for heavy metals. 2. Heavy metal accumulation and physiological reaction of *Fontinalis antipyretica* L. ex Hedw. in active biomonitoring in the River Elbe, *The Science of the Total Environment*, 204, 161-176.
- CHEETRI, M.K., COOK, C. M., VARDAKA, E., SAWIDIS, T., LANARAS T., 1998, The Effect of Cu, Zn and Pb on the chlorophyll content of the lichens *Cladonia convoluta* and *Cladonia rangiformis*. *Environ. Exp. Bot.*, 39, 1-10.
- CONTI, M. E., CECCHETTI, G., 2001, Biological monitoring: lichens as bioindicators of air pollution assessment. *Environ. Poll.*, 114, 471-492.
- FOY, C.H., HALLIWELL, B, 1978, The physiology of metal toxicity in plants. *Ann. R. Plant Physiol.*, 29, 511-566.
- GECHEVA, G., YURUKOVA L., 2004, Chlorophyll Response of Aquatic Moss *Fontinalis antipyretica* Hedw. To Cu, Cd and Pb Contamination Ex Situ, *Proceedings of the anniversary scientific conference of ecology*, 293-299.
- GERDOL, R., CENCI, R.M., 1999, Impiego di Briofite per il monitoraggio della qualità dell'aria: problematiche generali e stato dell'arte in Italia, ANPA, serie Atti 2,79–93.
- GERDOL, R., BRAGAZZA, L., MARCHESINI, R., ALBER, R., BONETTI, L., LORENZONI, G., ACHILLI, M., BUFFONI, A., DE MARCO, N., FRANCHI, M., PISON, S., 2000, Monitoring of heavy metal deposition in Northern Italy by moss analysis, *Environ. Pollution*, 108, 201–208.
- GLIME, J. M., 2003, *Fontinalis*, <http://www.bio.umass.edu/biology/conn.river/fontinal.html>
- HEATH, R. L., 1994, Possible mechanisms for the inhibition of photosynthesis by ozone, *Photosynthesis Research*, 39, 439- 451.
- KASTORI, R., PETROVIC, M., PETROVIC, N., 1992, Effects of excess lead, cadmium copper and zinc on water relations in sunflower, *J. Plant Nutrit.*, 15, 2427- 2439.

- KRUPA, Z. M., ORZOL, D., 1996, Can anthocyanins be considered as heavy metal indicator in higher plants?, *Acta Physiol Plant*, 18(2), 147–151.
- KURT, S. 2012. *Pleuruchaete squarrosa* ve *Timmiella barbuloidea*'in Ağır Metal Stresine Verdiği Cevapların Araştırılması, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- LÓPEZ J., A. CARBALLEIRA, 1989, A comparative study of pigment contents and response to stress in five aquatic bryophytes, *Lindbergia*, 15, 188-194.
- MONNI, S., UHLING, C., HANSEN, E., MAGEL, E., 2001, Ecophysiological responses of *Empetrum nigrum* to heavy metal pollution, *Environ. Poll.*, 112, 121-129.
- NASH, E.H., 1972, Effect of Effluents from a Zinc Smelter on Mosses, Rutgers University, Ph. D. Thesis, Nishio.
- ÖNCEL, I., KELEŞ, Y., ÜSTÜN, A.S., 2000, Interactive effects of temperature and heavy metal stress on the growth and some biochemical compounds in wheat seedlings, *Environ. Poll.*, 107, 315-320.
- PANDA, S.K., CHOUDHURY, S., 2005, Chromium stress in plants, *Braz. J Plant Physiol.*, 17, 131–136.
- PATSIKKA, E., KAIRAVUO, M., SERSEN, F., ARO, E. M., TYYSTJARVI, E., 2002, Excess copper predisposes photosystem II to photoinhibition in vivo by outcompeting iron and causing decrease in leaf chlorophyll, *Plant Physiol.*, 129, 1359–1367.
- PEÑUELAS, J., 1985, HCO⁻ 3 as an exogenous carbon source for aquatic bryophytes *Fontinalis antipyretica* and *Fissidens grandifrons*, *Journal of Experimental Botany*, 36, 441-448.
- SHAKYA, K., CHETTRI, M.K., SAWIDIS, T., 2008, Appraisal of some mosses for biomonitoring air borne heavy metals in Kathmandu valley, *Ecoprint*, 2(1), 35–49.
- STEINNES, E., 1995, A critical evaluation of the use of naturally growing moss to monitor the deposition of atmospheric metals, *Sci. Total. Environ.*, 160, 243-249.
- TONGUÇ, Ö., 1995, Flora of Turkey (Mosses), *Tübitak Journal of Science and Technology*, 327, 80-82.
- TYLER, G., 1990, Bryophytes and heavy metals a literature review, *Botanical Journal of the Linnean Society*, 104, 231-253.
- WOZNY, A. KRZESLOWSKA, M., 1993, Plant cell response to Pb, *Acta Soc. Bot. Pol. Tow Bot.*, 62, 101–105.

EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN YÜKSEKÖĞRETİMDE KALİTEYE İLİŞKİN FARKINDALIKLARININ BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ: AKSARAY ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ

Banu DAVUN

Yrd. Doç. Dr. , Aksaray Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü,
Resim –İş Eğitimi ABD, banudavun@aksaray.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, eğitim fakültesi öğrencilerinin demografik özellikleri açısından yükseköğretimde kaliteye ilişkin farkındalıklarının farklılaşma durumunu belirlemektir. Bu amaca ulaşabilmek için hazırlanan anketle öğrenci görüşlerine göre yükseköğretimde kaliteye ilişkin farkındalıklar, cinsiyete, doğum yerine, yaşa, Aksaray Üniversitesi'ni tercih etme nedenine, annenin eğitim düzeyine, babanın eğitim düzeyine, nerede ikamet ettiğine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir? şeklindeki alt problemlere ilişkin yanıtlar aranmıştır:

Yetişmiş elaman ihtiyacını karşılayan Lisans eğitimi veren Yükseköğretim kurumlarının, öğrencilerin beklentilerini göz önüne alması, eğitim programlarını buna göre yönlendirmeleri ve yeniden yapılandırılmaları gerekmektedir. Eğitim Fakültelerinde Toplam kalite ile ilgili farkındalık ve bilginin artırılması, aynı zamanda iyi uygulama örneklerinin incelenmesi bakımından önemlidir. Toplam kalite farkındalığı ile eğitimci yetiştiren eğitim fakültelerinde mesleki eğitim kalite güvencesi ile ilgili gelecekte yapılacak eğitim uygulamaları için programlar hazırlanmasını, fiziki şartların zamanın teknik gelişimine paralel olarak düzenlenmesini, eğitimci yetiştirecek eğitimcilerin şartlara uygun nitelikler taşımasını ve işbirliği çalışmalarının geliştirilmesini hedeflemektedir. Ayrıca eğitim fakültesi öğrencilerinin kalite yönetim model ve göstergelerinin, kalite döngüsü süreçlerinin incelenmesi, ayrıca öğretmenlik mesleği tabanlı öğrenmeye yönelik geliştirilen kalite güvencelerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu araştırma, betimsel tarama modelinde yapılmış olup, araştırmanın sonunda, eğitim fakültelerinin Ulusal Meslek Standartlarına göre güncellenmesi, iş gücü piyasasına uygun insan gücü yetiştirilmesi, Eğitim kurumlarının akreditasyonunun yapılması, bu alanda yapılacak bir çok çalışmaya ışık tutması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplam Kalite, Farkındalık, Yükseköğretimde Kalite, Demografik özellikler

A RESEARCH ABOUT THE AWARENESS OF THE EDUCATION FACULTY STUDENTS ABOUT THE QUALITY OF THE UNIVERSITY EDUCATION BY USING THE DEMOGRAPHIC VARIABLES CASESTUDY: AKSARAY UNIVERSITY EDUCATION FACULTY

ABSTRACT

Aim of this study was to investigate the awareness of the quality of the undergraduate education of the education faculty students, demographic variables of the students were also used. A questionnaire was prepared to measure the awareness of the students about the undergraduate education quality. Sex, birth place, age, why these students choose Aksaray University, education level of the father and mother of the students, accommodation of the students were asked in this questionnaire.

Undergraduate education programs must be configured according to the expectations of the students. Awareness about the total quality criteria must be increased, information must be given about the total quality. Configuration of the education programs in order to increase the profession education quality, improvement of the technical and the physical capacity of the faculty buildings, improvement of the quality of the trainers are the targets of the total quality studies about the undergraduate education. Quality guaranty, quality loop process, quality model indicators are analyzed during the total quality studies.

Descriptive scanning model was used in this study. As a result of this study; programs of the education faculties must be updated according to the national profession standards, students must be educated according to the labor force and the education faculties must be accredited.

Keywords: Total quality, awareness, undergraduate education quality, demographic specifications

GİRİŞ

Günümüzde işletmelerden, eğitim kurumlarına kadar uzanan geniş bir halkayı içine alan ve Japonya'dan bütün dünyaya yayılan bir felsefenin ifadesi olan toplam kalite yönetimi anlayışı, bugün artarak önemini korumaktadır. İç ve dış müşteri beklentilerinin yerine getirilmesini temel olarak alan, çalışanların bilgilendirilmesini, yetkilendirilmesini ve takım çalışmalarlarıyla tüm süreçlerin sürekli iyileştirilmesini hedefleyen bütüncül bir yönetim felsefesidir. En basit anlamıyla “sürekli yenileşme” diye ifade edilebilecek bu anlayış, yalnızca bu fikir alt yapısıyla dahi yeni bir yapının oluşturulmasında ve sürekli gelişmede öncü görevi üstlenecektir.

Kalite işletmelerinin varlıklarını sürdürebilmelerinin büyüyen gelişmelerinin temel koşulu olarak görülmektedir. Amaca uygunluk derecesi olarak özetleyebileceğimiz kalite, müşterilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayan bir ürün (hizmet) olarak tanımlanabilir. “Bugünün kalitesi yarının güvencesidir” sözünden hareketle tanımlanan kalite, eğitim ve öğretim kuruluşlarında da önemli bir kavram olarak yerini almaktadır. Kaliteyi teşvik etmek aynı zamanda geleceği güvence altına almak demektir. Benzer şekilde John Dewey der ki, “Eğitim objeleri geçmişteki değerlerin iletişimde yalan söylemezler, fakat gelecek için yeni değerler oluştururlar”. Başlangıçta ticarete yönelik endüstriler için geliştirilmiş olan TS-EN-ISO 9000 standartlarının eğitim ve öğretim alanlarında da uygulandığı görülmektedir. Standartlar ile kalite güvencesi de sağlanmalıdır. Son yıllarda rekabetin artması üstün özellikle ürünler üretilmesini ve müşteriyi memnun etme görüşü kalite ile kalite güvencesini ön plana getirmiştir. Diğer sektörlerle rekabet etmek için standartlara uygunluk ve kalite

güvencesi gerekmektedir (Sümer, 2004, 1-2). Bu standartların geliştirdiği yönetim ilkelerinin ticaret ve endüstride olduğu gibi eğitime de uyarlanmakta ve günümüzün sürekli gelişen kurumlarında kaliteye ulaşma çabaları eğitim alanında yerini almaktadır. Eğitim sektöründe “kaliteli ürün” kavramı yerini “kaliteli insan” kavramına bırakmıştır (Akşit, Mızıkacı, Mızıkacı ve 2000, s.9).

Yönetimde Kalite olarak karşımıza çıkan bu yaklaşıma göre müşterilerin ürün ve hizmetten beledikleri kalite düzeyine ulaşmak amacıyla, kalitenin kontrolü ve iyileştirilmesi çalışmalarına şirket içerisindeki yada eğitim kurumları içerisinde en üst yöneticiden, işçisiyle, işvereniyle, öğrencisiyle, öğretmeniyle en alt kademedeki çalışanına kadar herkesin katılımını esas almaktadır.

Kalite kontrol yoluyla değil üretim süreçlerinin iyileştirilmesi ile sağlanır. Okullarda eğitim ve öğretim etkinlikleri sürdürülürken iç ve dış müşterileri olumsuz etkileyen bir çok engellerle karşılaşmak mümkündür. Yapılan bu etkinliklerde ortaya çıkan ve ya çıkması muhtemel engellerden kurtarmak için gündeme gelen yönetim anlayışına **süreç yönetimi** denir. Süreçlerin başarılı yönetilmesindeki amaç verimliliği arttırmak ve maliyeti düşürmektir (Genç, 2006, 140).

Buna göre TKY, işletmenin ya da eğitim kurumlarının tüm kaynaklarını kullanarak müşteri (öğrenci) ve çalışan personelinin(öğretmen) tatminini en uygun maliyetle sağlayan, geleceğe yatırım yaparak mükemmelliğe ulaşma çerçevesinde çalışanların geliştirilmesi ve katılımını, liderlik ve ekip çalışmasını, sürekli öğrenmeyi, iyileştirmeyi, yenilikçiliği ve sorumluluk almayı hedefleyen bir yönetim modelidir. Bilinçli kalite organizasyonları, sabit bir incelemeye tabi kalırlar, eğitim fonksiyonu iç ve dış müşteri ihtiyaçlarını ortaya çıkarmak ve bu ihtiyaçları verimli bir şekilde karşılayabilmek için rollerini yerine getirmelidirler. İlk etapta öğretmenlerin değil öğrencilerin üzerinde yoğunlaşılmalıdır (Logothetis, 1995, 479).

Eğitim fakültelerinde, öğretmen yetistirme programları yaklaşımlarına dayalı geliştirildiğinde TKY yi geliştirmek mümkündür. Bu yaklaşımlar büyüdü düşünceden temellendiği gibi bilimsel düşünceden de temellenebilir. Büyüdü düşünceye göre geliştirilmiş öğretmen yetistirme programında dersler kişilerin kişisel görüş ve önerilerine göre belirlenir (Özyürek, 2008, 201) Öğrencide davranış değişikliğine yol açan öğretmen davranışlarının belirlenmesinden temellenen öğretmen yetistirme davranışı ve programları ister bilimsel yaklaşım, ister büyüdü yaklaşım olsun günü kurtaran programlar yerine alanla ilgili geniş araştırmalar yapılmasını gerekli kılmaktadır. Buna göre öğrencilerin, değişimlerin karmaşası üzerinde yeterince ilgilenmeleri sağlanmalı ve sürekli bir değişimde yaşama becerisiyle donatılmış bireyler olarak eğitim camiasına kazandırılmalıdır. Geleceği şekillendirmek adına elimizdeki en değerli araç olan öğretmen yetistiren kurumların, TKY mantığına göre çağın ve teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmayan kurumlar olarak, insana yatırım yapmaları, mesleğe hazırlamaları ve beklentileri yerine getirmeleri önemlidir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, eğitim fakültesi öğrencilerinin demografik özellikleri açısından yükseköğretimde kaliteye ilişkin algılarının farklılaşma durumunu belirlemektir. Bu amaca ulaşabilmek için aşağıdaki alt problemlere ilişkin yanıt aranmıştır:

Öğrenci görüşlerine göre yükseköğretimde kaliteye ilişkin algılar,

1. Cinsiyete,
2. Doğum yerine,
3. Yaşa,

4. Aksaray Üniversitesi'ni tercih etme nedenine,
5. Annenin eğitim düzeyine,
6. Babanın eğitim düzeyine,
7. Nerede ikamet ettiğine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analizine yer verilmektedir.

ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma, betimsel tarama modelindedir. Tarama modelinde araştırmaya konu olan birey, olay ve nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2003, s. 77). Tarama modeline uygun olarak amaçlar soru biçiminde ifade edilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni, eğitim fakültesi öğrencilerinin yükseköğretimde kaliteye ilişkin algılarıdır. Bağımsız değişkenleri ise cinsiyet, doğum yeri, yaş, Aksaray Üniversitesi'ni tercih etme nedeni, anne ve babanın eğitim düzeyi ve ikamet edilen yerdir.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Aksaray ilinde bulunan Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı'nda eğitim alan toplam 220 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise evrenden random tekniği ile seçilen toplam 56 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların yaklaşık beşte dördü kadın, beşte biri ise erkektir. Diğer demografik değişkenlerin dağılımına bulgular bölümünde detaylı olarak yer verilmektedir.

VERİ TOPLAMA ARACI

Öğrencilerin demografik özellikleri açısından yükseköğretimde kaliteye ilişkin algılarının farklılaşma durumunu belirlemek amacıyla, Meraler (2011) tarafından geliştirilen Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yükseköğretimde Kaliteye İlişkin Görüşlerini Belirlemeye İlişkin İfadeler Ölçeği (YKGÖ) kullanılmıştır. Toplam 51 maddeden oluşan bu ölçek, kalite algılarını 6 alt boyutta değerlendirmektedir. Birinci alt boyut olan “öğrencilere ilişkin kalite görüşü” boyutunda 9 madde, ikinci alt boyut olan “öğretim elemanlarına ilişkin kalite görüşü” boyutunda 8 madde, üçüncü alt boyut olan “öğretme-öğrenme sürecine ilişkin kalite görüşü” boyutunda 7 madde, dördüncü alt boyut olan “tesisler, kütüphane ve teknoloji merkezlerine ilişkin kalite görüşü” boyutunda 6 madde, beşinci alt boyut olan “yönetime ilişkin kalite görüşü” boyutunda 5 madde ve altıncı alt boyutu olan “bilimsel ve sosyal etkinliklere ilişkin kalite görüşü” boyutunda 16 madde yer almaktadır. Meraler'in (2011) araştırmasında, veri toplama aracının boyutlarının güvenirlik katsayıları sırasıyla 0,74; 0,75; 0,82; 0,84; 0,78 ve 0,85 olarak hesaplanmıştır. Veri toplama aracının genel olarak güvenirlik katsayısı ise 0,93 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise boyutların güvenirlik katsayıları sırasıyla 0,78; 0,86; 0,94; 0,94; 0,92 ve 0,94 ve genel güvenirlik katsayısı ise 0,96 olarak bulunmuştur.

Anket maddeleri 5'li likert türünde olup, Hiç katılmıyorum (1), Çok az katılıyorum (2), Biraz katılıyorum (3), Oldukça katılıyorum (4) ve Tamamen katılıyorum (5) olarak SPSS programına kodlanmıştır.

VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Bu çalışmada kullanılan veriler, araştırmacı tarafından kağıt-kalem uygulaması yoluyla elden toplanmıştır. Araştırmada yer alan alt problemlerin çözümlenmesinde betimsel

istatistik yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Anketlerden elde edilen verilerin analizinde SPSS 18 (Statistical Packet Social Sciences) programından yararlanılmıştır. Analiz öncesi veri tarama sürecinde yapılan Kolmogorov-Smirnov normallik testi sonucunda, verilerin normal dağıldığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Bu araştırmada, demografik değişkenlerle kalite algısı arasındaki ilişkiyi bulmak için t-testi ve ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi (F) hesaplanmıştır. Sonuçlar, $p<0,05$ düzeyinde test edilmiştir.

Bulgular

Eğitim fakültesi öğrencilerinin demografik özellikleri açısından yükseköğretimde kaliteye ilişkin algılarının farklılaşma durumuna ait bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. YKGÖ Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

<i>Cinsiyet</i>	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Kadın	46	3,64	0,76	31,131	1,025	0,31
Erkek	10	3,48	0,34			

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin YKGÖ puanlarının, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($t=1,025$, $p>0,05$). Kadın öğrencilerin yükseköğretime ilişkin kalite algıları ($\bar{X}=3,64$), erkek öğrencilere ($\bar{X}=3,48$) göre daha olumludur. Ayrıca, erkek öğrencilerin kalite algıları ($S=0,34$), kadın öğrencilere ($S=0,76$) kıyasla daha homojendir. Yani, kalite algısı, cinsiyete göre farklılaşmamaktadır.

Tablo 2. YKGÖ Puanlarının Bazı Demografik Özelliklere Göre Betimsel İstatistikleri

<i>Değişkenler</i>	N	\bar{X}	S
<i>Doğum Yeri</i>			
Aksaray	13	3,51	0,67
Konya	9	3,75	0,49
Niğde	1	3,38	0,00
Diğer	33	3,63	0,78
Toplam	56	3,62	0,70
<i>Yaş</i>			
18	6	4,19	0,44
19	19	3,55	0,65
20 ve üzeri	31	3,54	0,74
Toplam	56	3,62	0,70
<i>Aksaray Üniversitesi'ni Tercih Etme Nedeni</i>			
Memleketim olduğu için	5	3,61	0,60
Sosyo-ekonomik nedenlerden	4	3,36	0,61
Ailemin yanında kalmak için	2	2,69	0,86
Diğer nedenler	45	3,68	0,70
Toplam	56	3,62	0,70
<i>Annenizin Eğitim Düzeyi</i>			
Okur-yazar değil	5	3,54	1,29
İlkokul mezunu	30	3,54	0,72
Ortaokul mezunu	7	3,57	0,51
Lise ve dengi mezunu	12	3,91	0,47
Üniversite mezunu	2	3,33	0,01
Toplam	56	3,62	0,70
<i>Babanızın Eğitim Düzeyi</i>			
Okur-yazar değil (A)	2	2,48	0,86
İlkokul mezunu (B)	26	3,63	0,74
Ortaokul mezunu (C)	8	3,79	0,58
Lise ve dengi mezunu (D)	13	3,52	0,54
Üniversite mezunu (E)	7	3,83	0,58
Toplam	56	3,62	0,70
<i>Aksaray'da İkamet Ettiğiniz Yer</i>			
Ailem ile evde	7	3,27	0,69
Yurtta	43	3,71	0,72
Arkadaşlarla ortak ev	6	3,33	0,33
Toplam	56	3,62	0,70

Tablo 3. YKGÖ Puanlarının Bazı Demografik Özelliklere Göre ANOVA Sonuçları

Değişkenler	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlı Fark
Doğum yeri	Gruplararası	0,369	3	0,123	0,239	0,87	-
	Gruplariçi	26,761	52	0,515			
	Toplam	27,129	55				
Yaş	Gruplararası	2,251	2	1,125	2,397	0,10	-
	Gruplariçi	24,879	53	0,469			
	Toplam	27,129	55				
Aksaray Üni.'ni tercih etme nedeni	Gruplararası	2,143	3	0,714	1,487	0,23	-
	Gruplariçi	24,986	52	0,481			
	Toplam	27,129	55				
Annenin eğitim düzeyi	Gruplararası	1,428	4	0,357	0,708	0,59	-
	Gruplariçi	25,702	51	0,504			
	Toplam	27,129	55				
Babanın eğitim düzeyi	Gruplararası	5,242	4	1,311	3,054	0,03*	A-B, A-C, A-D, A-E
	Gruplariçi	21,887	51	0,429			
	Toplam	27,129	55				
Aksaray'da ikamet edilen yer	Gruplararası	1,749	2	0,874	1,826	0,17	-
	Gruplariçi	25,381	53	0,479			
	Toplam	27,129	55				

*p<0,05

Tablo 2 ve 3 incelendiğinde, öğrencilerin YKGÖ puanları, doğum yerine [F (3,52)=0,239, p>0,05], yaşa [F (2,53)=2,397, p>0,05], Aksaray Üniversitesi'ni tercih etme nedenine [F (3,52)=1,487, p>0,05], annenin eğitim düzeyine [F (4,51)=0,708, p>0,05] ve Aksaray'da ikamet edilen yere [F (2,53)=1,826, p>0,05] göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemekteyken; babanın eğitim düzeyine [F (4,51)=3,054, p<0,05] göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Babanın eğitim düzeyleri arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, babası üniversite mezunu olan öğrencilerin (\bar{X} =3,83) yükseköğretimde kalite algısı puanlarının, okur-yazar olmayan (\bar{X} =2,48), ilkokul (\bar{X} =3,63), ortaokul (\bar{X} =3,79) ve lise ve dengi mezunu babalara sahip öğrencilere (\bar{X} =3,52) göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yani, eğitim fakültesi öğrencilerinin kalite algıları, babalarının eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

TKY mantığına göre ele aldığımızda, yarınları bırakacağımız yeni neslin eğitimlerini sağlayan kurumlarda, ilk etapta öğretmenlerin değil öğrencilerin üzerinde yoğunlaşılmalıdır. Bu bağlamda öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarının belirlenmesi, onların potansiyel kaynaklarından en etkili ve verimli şekilde yararlanılması, geliştirilmesi, eğitimde teknolojinin kullanımı, öğrenciyi motive edici ortamın sağlanması, öğretmen- öğrenci arasında etkili iletişim kurabilme, amaca uygun eğitim programları, ekip çalışmalarına yer verilmesi, materyal açısından çağın gereklerine ve standartlara uygun fiziki eğitim ortamı, kendilerini ifade edebilecekleri, becerilerini geliştirebilecekleri sosyal aktiviteler ve ödüllendirme gibi etkin ve kalıcı çağdaş eğitim olanakları sunulması gerekmektedir. Aynı şekilde öğretmeninde alanında yetkin ve uzman olması, kendisini yetiştirmesi, günün şartlarına kolayca adapte olarak teknoloji ve değişen koşulları takip edebilmesi, öğrencileriyle iletişim kurması, olanakları en iyi biçimde değerlendirip, bilgiyi kalıcı ve etkin şekilde transfer etmesi gerekir. Şüphesiz bütün bu gereklilikler içerisinde öğretmenin verimli olarak çalışabilmesi ve öğretmeye motive ettirilmesi için hayat şartları çağın ve toplumun gereklerine uyacak şekilde düzenlenmelidir. Bu düzenlemeler; Çalıştığı kurumun fiziki şartları, sosyal güvencesi, özlük hakları, lojman, tesis imkanları, maaş ve ulaşım gibi faktörlerdir. Buna göre lider konumunda olan yöneticiler, mükemmel ve kaliteli bir eğitim ortamını sağlayabilmek için bilimsel verilerin ışığında, çeşitli araştırmaların sonucunda, öğrenci ve öğretmen memnuniyetini sağlamak, çağın gereklerine uygun yapılandırma, iyileştirme, fiziki şartlar, eğitimcilerin eğitimi, eğitim programlarının bugünün ihtiyaçlarına cevap verebilmesi ve adaptasyonu, finansal kaynakların eğitime ayrılması, süreç, sonuç, yaklaşım, yenileşme vb.gibi politika ve stratejiler geliştireceklerdir.

Eğitim kurumlarında, özellikle bir mesleğe hazırlayan mesleki ve teknik eğitim kurumlarında, fakültelerde, mantık olarak öğrencinin gelecekte eğitimini tamamladığında iş ve sosyal güvencesinin olması, çalışacağı kurum ile aldığı eğitimin birbirini tamamlayıcı düzeyde ve aynı paralellikte olması öğrenciyi motive edici etkenlerdir. Kaliteli eğitim yaklaşımına göre öğrencileri bir mesleğe hazırlayan ve yönlendiren mesleki eğitim kurumları veya fakültelerle işyerlerinin arasındaki boşlukların kapatılması gerekmektedir. Okul sonrası işyerlerinde yapılan stajların sürelerinin planlı ve iyi organize olmuş şekilde daha uzun tutulması işyeri adaptasyonuna katkıda bulunacak ve öğrencilerin okulda öğrendiklerini işyerlerinde uygulamalarına olanak sağlayacaktır. Herhangi bir kurumda çalışan mezun öğrencilerin işyeri deneyim ve uygulamalarını fakülte ve okul ortamında öğrenim görmekte olan diğer öğrencilerle paylaşması da okul - işyeri işbirliğini, etkileşimini arttıracak, aradaki boşlukları dolduracak ve olumlu sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Sonuçta, eğitimde kaliteye ulaşma çabalarında, öğretmeninden, öğrencisine ve yöneticisine kadar toplumun her bireyine görev düşmektedir, çünkü eğitimle ancak yarınlarımızı güvence altına alabiliriz.

JOURNAL OF AWARENESS

KAYNAKÇA

- AKŞİT B.T. MIZIKACI, AKSOYDAN E. ve MIZIKACI, F. (2000) *Yükseköğretimde Toplam Kalite Yönetimi TS-EN-ISO 9001 Kalite Sistem çalışmaları için uygun araçlardan biri olabilir mi?* Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, Kış sayı 21, ss 9-16
- GENÇ, H. M. (2006) Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi El Kitabı. Gazi Belediyesi Kültür Yayınları: Samsun
- Financial Times, CBI report on education and training, 11 March 1993.
- HAMES, R.D. (1991) Dynamic learning: a quality approach to quality learning, Total Quality Management, 2,pp. 39-44.
- JURAN, J. (1989) Juran on Leadership for Quality--An Executive Handbook (New York, Free Press).
- KARASAR, N. (2003). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel.
- LOGOTHETIS, N.,Total. (1995). Quality Management, Towards A Quality Management Of Education 09544127, Dec 95, Vol. 6, Issue 5 p479, 8p Item: 9602131623 Database: Academic Search Premier, Carfax Publishing Company TQM HELLAS LTD, 13 Vassiliadou Str., Patissia 11141, Athens, Greece
- MERALER, S. (2011). Eğitim fakültesi öğrencilerinin yükseköğretimde kaliteye ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- <http://weblinks2.epnet.com/citation.asp>
- ÖZYÜREK, M. Nitelikli Öğretmen Yetiştirmede Sorunlar ve Çözümler “Özel Eğitim Örneği”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Bahar 2008, 6(2) 189- 226 cilt:6 sayı : 2, Ankara
- PETERS, T. & AUSTIN, N. (1985) A Passion for Excellence (London, Fontana/Collins).
- SÜMER, G. (2004) Kalite ve Standardizasyon. Ak offset Matbaacılık: Eskişehir